Conventus S[anc]te Marie sup[er] minerua de vrbe emptus ex elee mosinis. Ponat[ur] in Ca[n]cello xxi ad aquilone

IOANNIS
DRIEDONIS A TVRNHOVT

Sacræ Theologiæ professoris apud Louanienses, de captiuitate & redemptione humani generis, liber vnus.

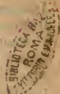
Dextera domini exaltauit me, dextera domini fecit virtutem, non moriar sed viuam, & narrabo opera domini. psal. 117.

Cum gratia & priuilegio Cæsareo in sexennium.

Louanij ex officina Rutgeri Rescij .1534.

INDEX TRACTATVVM LBRI DE CAPTIuitate & redemptione humani generis.

¶ Liber diuisus est in sex tractatus.

TRactatus primus hæresim detegit cōtra humanæ redemptiōis mysteria, simul cū argumētis quatuordeci, quib⁹ Sathanas humani gñis inimic⁹ per suos satellites hæreticos semper molitus est in cordib⁹ hoim impedire saluberrimā huius mirificę redēptionis fidē. Tractat⁹ secundus cōmonstrat qualis sit human i generis captiuitas, qualis captiuandi modus, quis carcer, quę tenebræ, quę vincula, quæ potestas detinens, secundum quem item modum dominus noster Iesus est ab his malis liberator, bellator, & per modum iudicij & iustitiæ victor, vinculorum & carceris diruptor, quibus item armis pugnauerit, quali iudicio nos liberauerit, & inter quas personas fuerit hoc iudicium. Et quemadmodum item in huiuscemodi liberatiōe fuerit in sanguine Christi lotio & purgatio animarum nostrarum, sanatio, illuminatio & viuificatio, emptio, redemptio, satisfactio, meritum, reconciliatio, sacrificium, & quonam pacto modus hic redimendi fuerit humano generi conuenientissimus, & diuinæ sapientię congruus. Incipit tractatus, pagina decimaquinta. Tractatus tertius ostendit inualidissima esse quatuordecim argumenta in superiori tractatu recitata contra sacratissima humani generis mysteria, Pagina 211. In hoc tractatu lucidissime ex scripturis sacris, argumentis & rationibus demonstratur dominum nostrū Iesum non venisse solummodo in carnem mortalem ad instructionem scientiæ & doctrinæ nostræ, & ad ostensionē virtutum, atq; exemplaris vitæ suęq; erga nos charitatis cōmendationem. Neq; illum etiam venisse ad intimandum, aut tradendum nobis leges per quas meremur remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam, sed eum venisse ad merendum & dandum remissionem peccatorum nobis gratis, id est, absq; meritis nostris, & ad vincendum diabolum, & ad liberandum nos miseros sub potestatē illius iu-

sto

ſto dei iudicio traditos. Item ad ſoluendum deo patri pretium pro nobis, & ad reconciliandum nos illi, atq; ita Chriſtum factum eſſe nobis hæc omnia, hoc eſt propugnatorem, victorem, liberatorem, redemptorem, reconciliatorem, mediatorem, viuificatorem, medicũ, magiſtrum, doctorem, illuminatorem, ſuſceptorem, adiutorem & protectorem.

Tractatus quartus docet, cur fructus paſſionis Chriſti perueniat in quoſdam Adæ filios, in quoſdam non perniat, Pagina. 247. Pro cuius reſolutione primum recitantur argumenta quinq; ſolã fidem commendantia, quibus probari videtur, fructũ paſſionis Chriſti trãſire in vnũquemq; p ſolam fidem. Subijciuntur & ibidem quatuor de fide errores, quibus reprobatis ex ſcripturis ſacris ſoluũntur ſupra dicta argumenta. Deinde capite ſecundo diſſeritur, an hoc quod fructus paſſionis Chriſti perueniat in quoſdam Adæ filios, in quoſdam non perueniat, pendeat ex ſola voluntate dei, aliorum, quorum vult miſereri, miſerentis, aliorum vero, quorum non vult miſereri, non miſerentis, an etiam ex diligentia, vel negligentia hominis ſacroſanctum ſanguinis Chriſti pretium aut acceptantis, aut repellentis, de quo ponuntur ibidẽ vtrimq; argumenta, pagi. 303. Deinceps recitant̃ errores de præparatione ad participandũ fructũ paſſionis Chriſti. Deinde ſubiciũtur documenta multa de præparatione ad initia interioris fidei ac interioris pœnitẽtię, Pagina. 315. Adijciũtur poſt hęc documẽta multa, quibus oſtẽdit̃ timor diuini iudicij, metuſq; ſecularis poteſtatis eſſe vtilis ad perueniendũ in fructũ paſſiõis Chriſti. Poſtremũ per ꝓpoſitiones & ſentẽtias reſpondet̃ quæſtioni ꝓpoſitæ, Cur videlicet fruct⁹ paſſiõis Chriſti nõ ꝑueniat in oẽs Adę filios, Pręſertim cũ Chriſt⁹ ſit redẽptor vniuerſalis & ꝓpiciatio pro peccatis toti⁹ mũdi. Pag. 363. Tractatus quintus, in quo ſciſcitat̃, Vtrum cuilibet hoĩ in hac mortali vita ſufficiẽs adſit auxiliũ, q̃ adiut⁹ valeat ſe facere participẽ fructuũ paſſiõis Chriſti, Pa. 359. & recitãt̃ ꝓ vtraq; quæſtiõis parte ex ſcripturis ſacris argumẽta. 5. pro q̃rũ ſolutiõe recapitulãt̃ errores q̃dã, traduñtq; ꝓ ĩtellectu ſcripturarũ cõſideratiões ad rectã & catholicã fidẽ ꝑtinẽtes, & ſẽtẽtię multæ notatu digniſſimę. Poſtremum adijciuntur ſupradictorum quinque argumentorum ſolutiones.

Tractatus sextus de gratia simul & libero arbitrio tradit generalia quedam fidei documenta, pręmittens quadruplex genus argumentorum, quibus probari videtur nullum esse liberum arbitrium hominis, tum ꝑpter hoc quod omnia opera bona sunt in homine dei dona, tum propter captiuitatem & seruitutem peccati & miseriæ, quæ intrauerunt per Adæ peccatum, tum propter præscientiam & prouidentiam dei infallibilem atq; immutabilem, tum propter electorum prædestinationem æternam, & æternam damnatorum hominum reprobationem, Pagina quadringentesima sexagesima prima. Deinde subijcitur quadruplex genus rationum, quibus ex scripturis sacris demonstratur liberum hominis arbitrium, & respōdetur sufficienter supra dictis quatuor argumentis, pagina quadringentesima sexagesima nona. Deinceps declaratur liberū arbitriū simul cū gratia esse, et deum sua gratia ipsum liberum arbitrium adiuuare, Pagina quadringentesima octogesima septima. Postremum declarantur ex similitudinibus corporalium rerum modi multi, secundum quos deus suæ gratię auxilijs iuuat liberum hominis arbitrium, Pagina quadringentesima nonagesima quarta. Adijciūtur in calce libri significationes nominis grę, ipsumq; nomen gratiæ multis dici modis, ac diuidi multifariam.

In æternum domine non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.

REVERENDIS-

IN CHRISTO PATRI D. CAROLO Croyo, Episcopo Tornacensi, Ioannes Driedo a Turnhout. S.P.D.

COmpulerunt me Reuerendissime pater quotidianæ flagitationes amicorum, qui ex publica vtilitate fore crediderunt, vt emitterem opus theologicum aptum nostræ professioni, in quo tractatur de captiuitate & redemptione humani generis, de mysterijs incarnationis, passionisque domini nostri Iesu Christi, in quibus consistit totius fidei nostræ summa. In quam sententiam cum essem adductus, non diu apud me reputaui, cui meos labores dedicarem. Quandoquidem inter plurimos tua reuerendissima celsitudo mihi sic occurrit, vt omnem de aliorum patrocinio cogitationem prorsus adimeret. Video enim quę ab alio quouis possint desiderari, mihi in tua humanitate cumulatissime suppeditari. Perspecta est mihi domestica consuetudine insignis tua comitas & candor erga omnes, quo sit vt nihil metuam ne munusculum, quodquod sit infra tuam dignitatem, sis recusaturus. pręcipue cum nihil magis ecclesiarum pastorem deceat quam Zelus & eximius ardor in religionem Christianam propagandam, ac vehementissimum desiderium illarum rerum cognoscendarum, sine quibus vere Christiani esse nō possumus. Proinde etiam si te nō moueret quondam pręceptoris tui authoritas, raperet tamē pietatis amor & Episcopi munus, ne hanc curam veluti leuem aspernareris, nostrumque studium contra maleuolorum obtrectationē, & calumniam defenderes, pręsertim cum eam assequutus sis authoritatem, vt quod velis possis, ac me semper tali beneuolentia sis prosequutus, vt si quid adolescentiæ tuæ informatori debes, id non modo volueris, verum etiam præstiteris liberalissime. Non fama, quæ nonnunquam fallere solet, sed ego ipse oculata fide perspexi iam inde a prima adolescentia, cum ad instituendam teneram ætatem in familiā

turam essem accitus, quod in te esset ingenium facile, quod docilis animus, quod de omnibus bene merendi studium, quod propensa voluntas ad omne officium. Et, vt paucis dicam, plane illa indoles iam tum non mihi solummodo, verum & cunctis te spectantibus visa est prę se ferre, quod tanquam generosa arbor fructus prudentię, grauitatis, ac religionis ętate, & usu rerum corroborata esset æditura. Proinde ornatissime Præsul cum adolescentiæ tempora iam prope transieris, & in virilem crescas ætatem, sic age, vt effulgeat probitas virilis vitę, quam generosa illa indoles tua tum videbatur indicare. Non dubito quin celsitudo tua, quæ est animo mansueto atque lenissimo, admonitionem meam in optimam partem sit acceptura. Siquidem perspecta est mihi iam olim animi tui lenitas, atque facilitas in admonitionib⁹ salutaris vitæ capiendis, qui quoties te nunc blande, nunc duriuscule ad literarum studium, ac salutis tuæ curam adhortarer, vt in adolescentibus fieri consueuit, admonitioni meę non procaciter, non pertinaciter reluctari, sed vel culpam, vel negligentiam agnoscere, & polliceri meliora consueueras. Obseruandissime D. factus iam vir, habes quos imiteris, generosos viros, spectatissimos principes, omni honestate, prudentia, consilio, animi magnitudine clarissimos, quibus semper nobilissima illa tua Croyanorum familia effulsit. Quibus rebus motus illustrissimus Burgundię dux Philippus ille cognomento bonus, fœlicissimi nostri Augusti Caroli Quinti, qui nunc rerum potitur, abauus, in administratione suarum ditionum, quas sapientissime est moderatus, neminem vel belli, vel pacis tempore, aut in consilio capiendo, aut in his, quæ recte consuluit, exequendis, Croyanis solitus sit anteferre. Eandem autoritatem apud reliquos principes, sed semper cum incremento clarissimæ famæ maiores tui obtinuerunt. Inter hos pręcipuum locum obtinet non aliter, quam sol ipse inter sydera eminet, Clarissimus vir Guilhelmus a Croy. D. Ceruianus, de cuius laudibus pro merito dicere, non est nostræ tenuitatis. Illud tamen prętereūdum non est, in illo vno fuisse omnes virtutes, quibus retro sæculis omnes, qui reipublicæ tenuerunt gubernacula, fuerūt illustrati. Quid illo grauius, quid

animo

animosius, quæ maior prudentia, quæ autoritas in rebus gerendis? Quamq́ autem illius ingenium valeret vbicumq́ ipse siue domi, siue foris, siue in bello, siue in pace intendisset, tamen omnia consilia, veluti salutare quoddam sidus ad publicam vtilitatem conferebat, id præcipuo studio laborans, vt principes, quos moderandos susceperat, ditiones suas perpetua pace quietas, ac compositas haberent. Primũ sub Philippo Austrio Diui Maximiliani filio, ac rege Castellæ. Quo deinde rebus humanis sublato, idem filio eius Carolo tum adhuc impuberi, nunc totius orbis gubernacula fœlicissime moderanti, primus fuit a cubiculis, primus a consilijs, ipsius principis (vt ita dicam) auris, manus, & oculus. In quo munere sic enituerunt omnes animi dotes, vt tot ditiones, quæ auspicio Caroli principis gubernantur, vix vnquam fœliciora habuerint tempora, tametsi principia fuerint parum pacata, viciniq́ principes nacti occasionem morte Philippi regis Castellæ, & Caroli teneram ætatem non reformidantes, infestis armis vndiq́ imminerēt, sed incredibili solertia, prudentiaque, hostium conatus omnes repressit. Nusquam tamen maiorem vim animi, & prudentiæ, ac authoritatis declarauit, quam cum mortuo Diuo Maximiliano Augusto, principes Germaniæ, quorũ munus est nouum Imperatorem designare, variarent sentētijs, & studiorum fauore in diuersa raperentur. Alijs Carolum Austrium Hispaniarum regem, vt clementissimo auo nepos optimus, & pari clementia præditus succederet designantibus, alijs alio sua studia conferentibus. Hic a patruo tuo incredibili diligentia, & consilio aduigilatum est, licet tum procul abesset, agebat enim per id temporis cum Hispaniarum rege in intima Hispania, cum apud Germanos designandi noui Imperatoris cura perageretur, aduigilatum est, inquam, vt maximo reipublicæ & Christianę religionis bono, orbis monarchia, & summum Imperium Carolo, repulsis competitorum votis, deferretur, quæ res, q́ salutaris fuerit orbi & religioni Christianę, norunt omnes. Quoniã nisi rebus humanis contigisset huiuscemodi princeps, in q̃ cũ summa potentia & pietate fuisset copulata summa autoritas, actũ uidebatur de religiōe Christiana, quã in

extremas

extremas angustias compulit hæreticorum tot caterulis impiorum vallata vesania. Quis prȩterea principum est inter Christianos, qui Thurcam cȩde & incendio omnia populantem, omnibus prȩsens exitium intentantem, potuisset a Christianorum ceruicibus, quas durissimo iugo deprimebat, in fœdam fugam conuertere? Huius laudis portionem, quȩ quidem debetur Caroli Cȩsaris Augusti fortitudini & pietati, non paruam sibi vindicat patrui tui prouidentia, quȩ nihil non fecit, quo ille ad tantum rerum fastigium proueheretur, qui propter summam pietatem optima uellet, & quȩ vellet propter amplitudinem regnorum & diuitiarum etiam præstare posset. Neq; vero nos hic quicq; honoris detrahimus amplitudini Cæsaris, aut illlius maiestatem minuimus, patruo tuo meritam laudem tribuentes. Agnoscit enim ipse Cȩsar gratissimo animo, quantum ille de sua maiestate sit promeritus, idq; iam olim & adhuc viuo patruo, & vita defuncto, summis honoribus & amplissimis fortunis in Croyanam familiam collatis est testificatus. Siquidem reuerendissimo D. Guilhelmo Croyo fratri tuo Germano iuueni quidē, sed in quo esset senilis prudentia & grauitas, Primo Episcopatum Cameracensem, Deinde, quo in omnibus ditionibus suis, & tot Hispaniarum regnis nihil habet amplius, Archiepiscopatum Toletanum superiori munificētiȩ adiunxit, in quo munere sese ita gessit tuus ille frater, vt nō solum primatu Hispaniæ, qui illi dignitati est cōiunctus, videretur dignissimus, verum etiam vt Leo decimus pontifex maximus, ob excelsas animi dotes illum galero Cardinalicio decorandum censeret. Habuit per id tempus vestra familia duo quasi lumina, quibus q; latissime illustrarēt. Verum dum vterq; Cȩsarem in Germaniam comitatur in susceptione Diadematis Imperialis, fata, si ita fas est dicere, non ferētia tantos fœlicitatis successus, paruo interuallo temporis interiecto, vtrumq; rebus humanis exemerunt, maximo omnium, & præcipue Cæsaris Augusti dolore, qui in fratre non minora prudentiæ, dexteritatis, reliquarumq; virtutum seminaria deprehenderat, expectarat q;, q̄ in patruo esset expertus, magna familiȩ vestræ iactura & totius Reip. detrimēto. Porro Cȩsaris gratitudo, & beneuolentia summa in vestram familiam, patruo, fratreque

subla

fublatis,nihilo fuit reſtrictior,aut parcior, ſed quod fuit iu dicium de viuis,non obſcure teſtatus eſt in vita defunctos, cum familiam Croyanam non ſecus putaret honoribus affi ciendam,q̃ cum illi eſſent incolumes, aut etiam eo magis, quanto maiores columnas in duobus illis clariſſimis viris amiſiſſet. Proinde in Epiſcopatū Cameracenſē neminē ſuc cedere voluit tuo fratri,præter alterum fratrem, D. Robertum Croyum,cuius cura ille Epiſcopatus in præſentia fœliciter gubernatur,te non ſolum opima Abbatia Affligimenſi,verum etiam Tornacenſi præſulatu decorauit. Nec minus tertium fratrem tuum maximum natu,generoſum D. Philippum Comitem a Porſenis, Marchionem Arſchoteñ. omnibus benignum ac beneficum virum maturi conſilij, ſpectatiſſimi animi, tum in bellicis, tum in ciuilibus officijs, qui in ampliſſima dominia patruo tuo liberis orbo,iure proximitatis ſucceſſerat,honorandum nouis titulis atq; muneribus exiſtimauit. Nam præter reliquos ſummos honores illi habitos, Marchionatum Arſchotenſem in Ducatum commutauit. Adeo vt Cęſaris inſigni clementia & pietate,fauoreq; in ueſtram familiam,non minus videamini accepiſſe,q̃ olim in duobus ſummis viris patruo & fratre per didiſtis. Proinde quum tot ſemper fuerint in Croyana domo nobilitatis & virtutis ornamenta,nec hoc tempore, q̃ſuis magna clade accepta,videantur diminuta,ſed potius fauore Cæſaris amplificata,fac vt tibi nunq̃ e memoria excidant exempla maiorum tuorum. Id fiet ſi mediteris, quam perſonam tot clarorum virorum ſucceſſor ſuſtineas,& ſi tibi quotidie ſuccurrat non modo,quibus ſuccedas, & quod iter ad honeſtatem tibi a maioribus ſit relictum,verum etiã pręcipue apud animum tuum aſſidue reputes,quod ſit illud munus,ad quod in adminiſtranda eccleſia vocatus es. Non enim vt ſæcularibus negotijs,non ut pręlijs & armis tuearis Remp.ſed vt paſtor ſis & epiſcopus,vt paſcas dei gregē verbo,& conuerſationis exemplo,aſſidue contra vulpes & lupos hæreticos inuigiles ſuper eccleſiam tibi commiſſam, quam ſuo ſanguine acquiſiuit Chriſtus, qui deſcribens boni paſtoris officium. Bonus paſtor,inquit,educit oues ſuas, & ante eas uadit,& oues audiunt vocem,& ſequuntur illũ. Singula ponderanda ſunt verba domini noſtri Ieſu, educere oues.

re oues, & ante eas ire. Summus honor, summũ onus. Quõ sublimior in ecclesia gradus, eo grauior est casus. Quo alti⁹ dignitatis nomen, eo grandius scandalum pusillorum, si nõ vita respondeat nominis dignitati. Qualem oporteat esse Episcopi vitam, Pauli Apostoli prǽscripsit authoritas, vt sit sine crimine, sicuti dei dispensator, non superbus, non iracũdus, non vinolentus, non percussor, non turpis lucri cupidus, sed hospitalis, benign⁹, sobri⁹, iustus, sanctus, continẽs, amplectens eum, q̃ secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit adhortari in doctrina sana, & eos, qui cõtradicunt, arguere. Hactenus si forte quid minus prǽstitit adolescentia, condonari potest ǽtati. Cæterum iam in Episcopum consecratus, quia ipse omnibus locis, in tam ampla ditione præsens esse non potes, non minor cura & solicitudo est impẽdenda, vt subiectis tibi populis, iuxta descriptionem domini nostri Iesu Christi, bonos pastores præfectos habeas, qui non semetipsos pascant, sed gregem domini. Verissima, indubitataq; sententia est, pastorem a deo esse iudicandum, non pro suis solummodo peccatis, sed & ꝓ peccatis subditorum, quibus curam debitam non impendit. In hoc malo uitando, tuæ diligentiæ est, ne iuxta Pauli admonitionem, cito alicui manum imponas, ne pro pastoribus ecclesia accipiat lupos, qui non pascant, sed improbæ vitæ exemplo, oues dilanient, aut certe canes non valentes latrare, quibus aduersus insidias, & rapacitatem luporum, frustra creditur ouilium custodia. Neq; illos audias vnquã, neq; imiteris, qui sibi blandiẽtes, dicũt. Habeo ministros, habeo vicarios, quibus commisi, vt cuncta circũspecte agãt, ego interim securus viuens fruar pace mea, donec pertranseat flos iuuentutis meæ. Nouit enim R. P. tua, quod sic interim otiari, non est pastorem agere, sed in pace huius mũdi viuere, & semetipsum pascere de patrimonio crucifixi, & non iuxta præscriptum domini nostri Iesu, oues educere, & ante illas ire. Laudabilis certe & pia est pastoris voluntas, quod ea saltem cura quantulacumq; sibi est, vt oues interim pascantur, sed in hoc non laudo, quod interim ipse pastor sua pace & quiete frui velit, tanquam ad personam suam de ouibus non pertineat, nempe q̃ diu de lacte gregis manducat, pastor manet, necesseq; est, vt ecclesiam dei

am dei pascat, & totum ipse facit, quicquid in vniuersa sua pastorali cura fit per ministros, quibus faciendi munus delegauit, requiretque dominus deus oues suas de manu pastoris, non sic de manu eorum, quibus pastor ipse semetipsum pascens, oues illas cõmendauerit. In hoc ergo officio dignissime pręsul, si tu ipse pergas ac vigiles, licebit tibi alto animo contemnere, si quis iniquus rerum existimator, ętatem obijciat. Non enim tam refert ad pietatem Christianã longa ætas, quam purus animus. Aduersus huiusmodi accusationes, diuus Paulus confirmat discipulum suum Timotheum, admonens illum adhuc adolescentem, iam tũ euectũ in episcopum, ita uitam componere, vt nemo posset episcopalem dignitatẽ propter iuuentutem cõtemnere. Nemo (inquit) adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ. Hęc enim omnis ætatis, non tantum senectutis sunt officia. Nec est numerator annorum, sed cordium scrutator dominus. Neque enim putamus, inquit Bernardus, quamcumque ætatem, dei gratia, præmaturam, sicuti nec seram, cum multos videamus iuniores super senes intelligere, & quod ętati deest, compensari maturitate vitæ & virtutum. Meliores bonę indolis sunt adolescentes, inueteratis dierum malorum. Puer centum annorum maledictus est. Est & e regione senectus venerabilis non diuturna, neque annorum numero computata. Bonus puer Samuel, qui loquenti deo promptus aderat, dicens, Loquere domine, quia audit seruus tuus. Interim ergo Reuerendissime Præsul, omni studio vigilandum est, vt quod ætati deest, morum grauitate compenses, orandusque ille omnium bonorum largitor dominus Iesus, vt quod humanis viribus deest, sua gratia, & benignitate suppleat, et in te ipso, & in cęteris, quos tuę moderationi & curæ habes subiectos. Aderit procul dubio tibi suppliciter deprecanti, modo non alto glorieris pastoris nomine, & te cognoueris, non quasi dominantem in clero, sed vt pastorem in populo, vt ministrum dei, qui oues illius custodiendas susceperis. Opes, honor potentiæ, gloria, generosa familię tuę nobilitas, bona sunt externa, quę neque ex te in te sunt, neque possunt animum vere facerę beatum.

Propter

Propter quorum amorem multi magna fecerunt, qui fuerũt in sęculo sublimes, non apud deum, sed apud homines gloriam, quæ in puluere deducitur, semper anxie quęrẽtes, neq lectis veris animi bonis, in verbo salutis æternæ, dicente Esaia propheta, Omnis caro fœnum, & gloria eius, tanquã flos fœni, Aruit fœnum, decidit flos, verbum autem domini manet in æternum, hoc est, verbum factum caro pro nobis, verbum euangelij, id est, verbum annunciatiõis omnis boni, omnis gaudij, omnis consolationis & lætitiæ, verbũ salutis æternę, verbum plenum gratiæ, misericordiæ, & veritatis, verbum pacis ęternæ, verbum, quod si ignoraueris, etiam si cætera omnia cognoueris, misera est uita, verbum, secundum quod si vixeris, etiam si cætera ignorentur vniuersa vita est fœlicissima. Zelus erga te meus multa dicere compellit, neq enim quoad vixero, possum non gerere salutis tuæ curam, qui & propter hoc pręcipue dicaui reuerendissimę paternitati tuę librum hunc de captiuitate & redẽptione humani generis. Primum, vt perspectis miserijs, & periculis huius uitæ, intellectoq́ q̃ diris hostibus miser vniuscuiusq hominis animus quotidie oppugnatur, & captiuus, si non Christum habeat ducem, laceratur, atq ad interitum trahitur, confugias ad eundem medicum Iesum. Deinde, vt hoc saltem argumento scias, & te hactenus a me amari & coli, honoremq tuum, atq salutem me coluisse semper, neq vnq̃, quod sciam, prætermisisse æqui pręceptoris officium. Quod si his documentis, de quibus iste noster liber tuę celsitudini dicatus, pertractat, curaueris institui, spero fururum, vt neq me admonuisse, quæ in publicam vtilitatem fore existimaui, neq obtemperauisse pœniteat, & vt tibi consummato huius vitę cursu tandem audire cõtingat, Euge serue bone & fidelis, quia sup pauca fuisti fidelis, super magna te cõstituã, intra in gaudiũ domini tui, cuius pariter nos compotes faciat, a quo omne bonũ descendit, dñs in sæcula benedictus.

Vale Pręsul dignissime, ex Louanio .5. Ca. Sep. .1533.

AD LECTOREM

CVM inter omnes sapientiæ, & scientiæ disciplinas oporteat solam Christianam philosophiam haberi in summo dignitatis culmine, tum dignitate authoris, qui spiritus sanctus est, uerus deus, & ueritas ipsa loquens in patribus, in prophetis uirisq; Apostolicis, tũ excellentia rerum, de quibus pertractat, quæ sunt opera gratiæ & misericordiæ erga hominum genus, cõgruum est mihi uisum studiose lector in libro hoc declarare quænã sint redemptionis nostræ opera. Sunt nempe hæc eiusdem Christianæ philosophiæ ueluti elementa quædam atque totius Christianæ fidei exordia, de quibus & patres nostræ fidei tractatores locuti sunt non per opiniones, non per coniecturas uerisimiles, neq; item per sententias inter sese contrarias, sed unus fuit omnium cõsensus, eadẽ in omnibus fidei sententia. Proinde neq; hãc prouintiã scribendi de sacratissima humani generis redẽptione suscepi, ut aut noui aliquid adferrem, aut cũ illis de laude & gloria certarem. Absit, ut hac in re aliud tradam, q̃ habeat antiquæ fidei regula. Absit ut quicq̃ euacuet gloriam meam quam debeo a solo expectare deo, præsertim in tã magnificis domini Iesu operibus, ubi totũ quod actum est ab hora incarnationis suæ in horam usq; passionis in cruce plenum est humiliationis, plenum paupertatis, plenũ patiẽtiæ, mãsuetudinis, & charitatis, q & propterea descẽdit ad miseriã carnis nostræ, in qua humiliaret semetipsum usq; ad mortẽ, ut nos a miserijs æternæ mortis liberaret, cordaq; nostra superba ad humiliationẽ erudiret. Cuius sane liberatio ac eruditio nihil proderit nobis q̃tumuis miseris, si perseueret uirus superbiæ in abdito cordis. Quis magis esse miser potest, q̃ is q captiuus est sub tyrannide mortis æternæ, q & tanto magis est miser quanto minus suam miseriam sentit, atque intelligit. Deinde quis magis opus habet misericordia, quam is qui reuera omnium est miserrimus. Econtrario quis magis indignus est misericordia, quam superbus miser. Siquidem abominabilis coram deo & hominibus superbia in miserijs. Miseri ergo homines omnes siue reges, siue principes, siue duces, siue populi, quid superbimus, qui sumus puluis & cinis, omnes Adæ filij nati de muliere, breui uiuentes tempore, repleti multis miserijs, captiui, & rei mortis æternæ, humiliemur sub potenti manu dei & domini nostri iesu Christi, q tantũ p nobis miseris sese humiliauit, ut magis sese humiliare nõ posset, destruamus sup̃biã, agnoscamus miseriã, & dominus deus ex fide in Iesum, orantibus nobis dabit gratiã p eundem dominũ Iesũ, q uenit in terram, ut faceret misericordiam & doceret omnem ueritatem, quam neq; in alijs artibus ullis neq; in philosophicis disciplinis possim⁹ inuenire. Cæterum ego susceptam prouinciam hãc fateor longe esse supra uires meas, nisi deus sua gratia suppleat, quod uiribus deest. Magnã studiorum meorum partẽ, posthabitis uerbi dei studijs, absumpsi in philosophicis artibus

atque

atq; sciētijs, quæ nihil potuerunt me beatiorem facere. In iuuenili ætate dum post susceptũ in artibus magisteriũ, philosophicis studijs insudarẽ, oẽm Academicam, & Peripateticã philosophiã, tã naturalẽ, q̃ moralẽ iterũ atq; iterũ diligenter inuestigabã, mathematicis etiã artibus, de cœloꝝ uelocitatibus, de siderũ accessibus & recessibus, de multiplicibus planetarum cursibus, de ueris ac medijs eoꝝ motibus, de statiõe et directione, & retrogradatione ipsorum, de concentricis & eccentricis circulis, atq; epicyclijs, strennuam dedi operam, neq; quiescere poterat animus, donec intelligeret, qđ inuestigabat, delectatus solius ueritatis cognitione, sed oẽm talem laborẽ meũ, oẽ studiũ, omnẽ operã atq; diligentiam, nõ eo conferebã quo debebã, ut alijs prodessem, & Christianis moribus assuescerẽ, proficerẽq; de die in diem in charitate domini nostri Iesu. Et ideo arefactũ erat cor meũ, & ossa mea sicuti cremiũ erãt exiccata, hoc est destituta adipe & pinguedine cõsolationis cœlestis gratiæ, qa obliuiscebar comedere panẽ meum, qui est panis uiuus, uerus, cœlestis alimoniæ cibus, ꝓ quo mãducabã cinerẽ terrenæ sapiẽtiæ, quæ nõ poterat animæ meæ cœlestẽ dare uitã, & potũ meũ cũ fletu miscebã, dũ quicqd temporalis cõsolatiõis habebã, fuerat fletui cõmistũ in hac lachrymarũ ualle, in quã deiecti sum⁹ oẽs a facie iræ indignatiõis diuinæ, & ideo tũ mihi erat insipidus & insuauis in lege, in ꝓphetis, sacræ scripturæ cibus, dũ nihil magis, q̃ cognitio ueritatis uisibiliũ rerum animum meum oblectaret, putabã me cõsummatũ esse theologũ, et in sacris literis nihil mihi deesse, dũ hisce in rebus, quæ uarie, uł ad utrãq; partẽ disputari possũt de habitibus, de uirtutũ moraliũ cõnexiõe, ac distinctionibus, de animaꝝ potẽtijs, et id genus alijs, quæ p ingeniũ in philosophicis rebus eruditũ ꝓbabiliter defendi possunt, uidebar sufficere mihi. Putabã rursus in studijs meis nihil esse periculi, si non gloriã uanã, si non fauorẽ humanũ, si deniq; non tẽporale lucrũ aut commodũ constituerem mihi sudoris mei finem, uidebarq; mihi attigisse scopũ si res ipsas intelligerẽ ad fruendũ earundẽ reꝝ ueritatibus, quibus nihil mihi iucũdius, nihil gratius uidebatur. Super quibus dũ obseruandissimus meus in theologicis studijs præceptor Adrianus, qui me in filium eruditionis susceperat, & præsidens mihi pileum magisterij in theologia imposuit, anno a natititate domini. M. D. xii. die 17. mensis Augusti, (qui et usq; in tẽpus ferme illud Louanij resederat totius nostræ academiæ lumen & decus, postea illius nominis Põtifex sextus) me interdum admonuisset, ut hisce in rebus ne quid nimis, paululum retraxi animum, nimis tũ in rebus philosophicis studiosum, non quod ignorauerim philosophiam utcũq; decere talẽ ætatẽ iuuenilẽ, quæ liberaliũ artiũ studijs occupata, interim nõ solũmodo a carnis illecebris sese ablactat atq; auellit, uerum & instrumenta quædã proficiendi in sacratissima theologia sibi præparat, sed quod intellexerim tales esse artes, quas usq; ad tempus discere oporteat, & ridiculũ esse, penitus uelle immorari illis, quibus uti oportet tanq̃ sacræ theologiæ famulis, atq; an-

cillis. Est quædam in uerbis philosophorũ ueritas, traditur & uirtus, & moralis quædã uita in Ethicis, sed non talis, quæ nos a peccatis potest facere liberos, nõ talis, quæ ad uitã æternã potest pducere. Geometria, Musica, et Arithmetica, habent in doctrinis suis ueritates, quarũ cognitio delectat ad præsẽs. Verũ earũ sciẽtia nõ est cognitio ueritatis iuxta pietatẽ in spẽ uitæ æternæ, de qua ueritate loquutus est Christus, Si mãseritis in uerbo meo, cognoscetis ueritatẽ, & ueritas liberabit uos, quã & Paulus Apost. expressit ad Titũ. 1. Neq; ob id deus aut odit, aut reprobat philosophorũ huius mũdi naturaliũ rerũ scientiã uerã, quã ipse docet p naturale lumẽ rationis internæ, transeuntis ex tã pulchra cœlorũ, astrorũ, ac totius mũdi fabrica, ad intelligendũ dei inuisibilia, sed eam quã sibi ex illa philosophi arrogãt, nolẽtes credere quicq̃ supra naturales mundi causas, quorũ arrogãtiã p Apostolũ suũ Paulũ coercet, q ignorãtes dei iusticiã, suam uoluerũt cõstituere, arbitrantes se suis uiribus posse iuste, recte, & absq; peccato uiuere, qa liberi, ut inquiunt, sunt arbitrij, & naturã humanã nõ indigere ullo liberatore & medico, qa liber & absq; peccato, ut inquiũt, nascitur omnis hõ. Atq; ita uerbũ crucis, ut inquit Paulus, stultitia est pereuntibus, hoc est uerbũ euangelij de redẽptore Christo p nobis crucifixo, uidetur esse stultitia sapiẽtibus huius mũdi, quoniã Iudæi signa petunt, Græci aũt sapientiã, nos aũt prædicamus Christũ crucifixũ, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiã, ipsis autem uocatis Iudæis, atq; Græcis Christum dei uirtutẽ, & dei sapientiã. pri. ad Corin. 1. Ex doctrina hac apostolica, liquido cõstat triplex hominũ genus, unũ Iudæorũ, qbus Christus crucifixus ẽ, scandalũ, dũ credentes deũ multa posse supra mũdi causas, noluerunt recipere Christũ in lege & pphetis ipsis designatũ, petẽtes signa, hoc ẽ, miracula grandiora, tanq̃ ea quæ uiderant. signa nõ fuissent. Alterum gẽtiũ, qbus crux Christi stultitia reputatur, q nõ habẽtes neq; legẽ, neq; pphetas, quærũt crucis rationẽ, secundũ humanæ ratiõis indaginẽ. Tertiũ genus est Christianorũ ex utroq; populo electorũ, qbus Christus æstimatur, ut dei uirtus & sapientia, dum a patre cœlitus attracti captiuant intellectum in obsequium fidei, intelligentes iam ueram iusticiam, ueramq; salutẽ nõ humana ratiõe credibilẽ, sed p mediatorẽ Iesum, efficacia spiritus sancti possibilem.

Accipe igitur nũc cãdide lector hunc, qualiscũq; sit, libellũ de captiuitate & redẽptione humani generis. Nõ dubito, si Christianus tibi sit animus, nõ poterũt ea quæ in illo tractãtur, nõ esse tibi gratissima. Quis enim est, cui nõ potest placere gratia dei & misericordia sup uniuersum genus humanũ. Porro de gratia dei, inquit beatus Paulinus, disserere iucundissimum est, simul & saluberrimum. Nam cæcis atq; surdis quid potuit esse iucundius gratia, qua uisus ipsis aperitur, atq; auditus, ut uideant uitæ cœlestis uiã, & deũ iam audiant intus loquentẽ, cuius uox dulcis, eloquia suauia sup mel & fauum. Deinde infirmis & languidis, qd salubrius gratiæ medicina, qua sanãtur

sempi-

sempiternæ mortis uulnera. Quid insup uinctis & captiuis optatius, magisq; desiderabile gratia domini nostri Iesu, q de manu Amorræi infernalis, in gladio uerbi oris sui, & in arcu crucis acquisiuit eos sibi, ut efficeretur cœlestis patriæ ciues. Pigris demũ ac somnolentis quid utilius gratia, qua excitãtur, ut sint alacres & feruentes spiritu. Nõ fastidias igitur studiosissime lector nostrũ qualemcũq; libellũ, huiusmodi gratiæ beneficia declarantẽ, sine qua neq; ueram possimus habere humilitatem, neq; ueram gratiarum actionẽ, neq; orationem acceptabilem, sine qua deniq; nulla uota, nulla ieiunia, nulli gemitus, nulla pro peccatis suspiria, nulla opera sunt deo placita & accepta. Sed hic imprimis te exoratum uelim, ne tibi sit tædio aut prolixitas, aut fræquens eorundem beneficiorum redemptionis nostræ repetitio, sæpe exaggerata atq; inculcata. Neq; enim facile potest esse repetio prorsus inutilis, quæ est earum rerũ, quibus ceu quotidianis alimentis anima pascitur atq; reficitur, quas & iugi memoria custodire, & de quibus semp gratias agere, & deũ benedicere necessarium est ad salutem. Deinde & hoc scias, quod compendiosus & breuis sermo, fœcundus sententijs multis, rebusq; magnis, plærũq; est plenus difficultatũ, qui & si forsitan tã fuerit artificiose compositus, ut uerbis paucis secum adferat suarum difficultatũ solutiones, nõ facile tamen intelligitur ab omnibus, & tantũ oportet plærũq; laboris impendere ad intelligendũ difficilem sermonis breuitatem, qtũ ad cognoscendũ res ipsas intellectu difficiles, etiam planissimo eloquio expressas. Magnus est mihi labor, ut qđ ex scripturis sacris mihi uideor intelligere, sic tradam, sic eloquar, et tam plano stylo depromam, ut & alios hoc ipsum faciam intelligere. Ego igitur ex æquo cupiens pdesse cunctis ad lucrũ & custodiam Christianæ pietatis, eadẽ fræquentius iterum atq; iterum inculcaui & repetiui, ac id præcipue alijs atque alijs scripturæ testimonijs adiectis, quibus exponẽdis & interpretandis, me9 spiritus rapiebatur. Postremũ & hoc scias, neq; ulla esse in lege, in psalmis et pphetis, in Paulinisq; epistolis, ac cæteris scripturis, quæ toties inculcantur, toties repetuntur iterum atq; iterũ. sicuti hæc redemptionis nostræ beneficia. Quod certe diuino spiritu factum est ad eruditionem nostrã, ut sciamus hæc tã magnifica, et tã grãdia beneficia, tenaci, iugiq; memoria nobis esse obseruãda. Quod si cuipiam puectioris ætatis & in sacris literis intelligendis erudito placeat abbreuiatus sermo, poterit ex multis illic collectis segregare pauca, & pro sua uel aliorum memoria compendium facere, interim tamen non poterit diuersarũ scripturarũ intellectus tali breuitate succingi. Verũ utcũq; sit, non dubito futuros, q hãc meã diligentiã, hunc laborẽ atq; plixitatem sint cauillaturi, sed ueniã obsecro, si quem ignorans offenderim, sciens neminẽ taxaui, neminem designaui nominatim, nisi sit quem oportet innotuisse cæteris, ut euitetur sermo illius, q uelut cancer serpit, cui & ex animo cupio saniorẽ mentem, nõ desperans interim de reuersione illius in rectã fidẽ, adiuuãs illum orationibus, si tamen dignus sim orare, & orans exaudiri. Vale.

Index sententiarum ex libro de captiuitate & redemptione generis humani.

¶ A.

Deus

¶ H.

¶ M.

¶ N.

¶ O.

&

mit

¶ Q.

¶ *Præsentis operis errata.*

In epistola dedicatoria pag. 4. lin. 23. pro, Episcopum Cameracensem, lege, Episcopatum Cameracensem. In eadē epistola, pag. 5. ꝑ ampliss. familia, lege ampliss. dominis. Pag. 49. ꝑ statuisse sub, lege latuisse sub. Item pag. 72. ꝑ concidisti sanctū, lege conscidisti saccū. Pa. 83. ꝑ secundū imitationē, lege mutationem. Pa. 131. ꝑ fœderis peccati, lege fœderis pacti. Item pag. 147. ꝑ gratia suffulta, lege gratia suffultus. Item pag. 183. ꝑ subsistentia & hypostasis, lege subsistentia & persona. Pag. 190. ꝑ, multa insuper conuenire eidem humanæ naturæ, lege, Insuper multa conuenire eidem Christo, ratione humanæ naturæ. Ibidem linea penultima, pro, hoc factus est deus, lege, homo factus &c. Pag. 191. ꝑ, quibus est tota humana natura, lege, quibus subiecta est tota huma. &c. Pag. 193. dedit eis potestatem, lege, dedit ei potestatē. Ibidem lin. 6. a fine, non scit iudicare, lege non sic iudicat. Pa. 199. in lin. penultima. pro, tamen utrumq;, lege, non tamen utrumq;. Pag. 200. linea. 4. ꝑ ad quod ex iusticia, lege, id qđ ex iusticia. Pa. 216. lin. ult. ꝑ, quia liberatione, lege, qua liberatione. Pa. 266. ꝑ, si cognoscamus maximū, lege, si nō cognoscamus. Pa. 293. lin. ult. ꝑ, in Christo, le. in ipso. Pa. 308. ꝑ, cū non uoluerit, lege, non cum uoluerit. Pa. 312. lin. 3. ꝑ, neq; iniuste peccatum dici, le. neq; iniuste factū dici. Pa. 369. lin. 1. ꝑ generalem fidem, le. generalis fides. Pa. 373. ꝑ bonitatē congruissimam, lege, bonitatē congruissimū. Pa. 376. ꝑ, ex adultis æqualiter res, le. reis. Pa. 268. lin. 2. ꝑ ex quibusdam Iudæis, dele quibusdā. Pa. 380. ꝑ, postremum quod si nulla fuisset, dele si, & lege, postremū quod nulla, &c. Ibidem lin. sequenti, ꝑ. & quod si nulla in carne procliuitas, dele si, & lege, & quod nulla fuisset, &c. lin. sequenti, nulla fuisset culpa. adde si, & lege, si nulla fuisset culpa. In eadem linea habes, & quod si nulla fuisset culpa, non fuisset uoluntas, lege, & quod nulla fuisset culpa, si non fuisset uoluntas. Item pa. 381. ꝑ, perinde atq; figulus ad lutum, lege, perinde atq; lutum ad figulum. Pa. 417. ꝑ, post lapsum Adæ relictum sibi, lege, post lapsum Adæ neminem relictum sibi. Pa. 473. pro, & inclinando gratiam, lege inculcando gratiam. Pa. 513. lin. 1. pro ostēdemus, lege, ostēdens. & ibidē lin. tertia a fine, pro, ut finē quendā, lege, ut funiculum quendam.

Glorificabo nomen tuum in æternum, quia misericordia tua magna est super me. ps. 85.

CAeterum candide lector scias me superiori anno in lucem aedidisse uolumen quatuor librorum de scripturis & dogmatibus ecclesiasticis, qui multis in locis mendose impressi sunt, quos castigare non potui correptus infirmitate lõga. Sũt quidẽ in principio uoluminis illius errata quædã designata, sed præter illa ibidẽ castigata, alia quædam illic prætermissa hic annotantur. Oro igitur te, illos ne legas priusq̃ eos ex hac simul & illa erratorum tabula correxeris.

Primum inter errata designata ex primo lib. linea octaua, habes. 61. lege hi. Et lin. sequẽti pro etiam lege, enim. In epistola ad lectorem. pa. 2. in principio li. 9. a fine pro quæ lege, qua. In. 4. pa. eiusdem epistolæ. li. ix post accusatiuum fidem, omissum est, nunc, sic enim legendum est, nunc fidem, nũc charitatem. Itẽ. pa. sequenti lin. vii. a fine, pro libertatis, lege, liberalitati. Item lin. xii. pa. ultimæ eiusdẽ epistolæ pro, per libros, lege, qui libros. Item. pa. 57. in. lin. xxxii. pro anno quadragesimo septimo, lege, circiter annum septuagesimum septimum. Et ibidẽ li. sequenti pro Achior lege Iair, sed hoc erratum in. 1. uolumine designauimus, hic solum designamus ea quæ illic omissa sunt. Item lin. ix. a fine. pa. 63. pro conueniunt, lege conuenerint. lin. xii. pa. 82. pro Genesis. 17. legendum. Gene. 27 Deinde & illic ne turbetur lector, sciat numerum marginalem indicantem. pa. sepe esse mẽdosum, quamobrem oportet illum uerificari ex numero paginarũ antecedentium, & sequentium. Vnde a. pa. quæ in margine designatur. 96. usq; in paginam designatam per. 121. numerus ille est mendosissimus, A pa. uero illa sic designata, Per 121. cõsequẽter seruatur ordo numeri in li. assignati, Item in ultima pa. ternionis k. linea sexta a fine pro montes exaltari, lege montes exultare.

Item in pa. 164. p dilectionẽ secum, lege, delectationẽ secum. Itẽ pa 189. li. xv. ubi prætermisso nomine Archilaus, legendũ ẽ. secundus fuit Herodes tetrarcha superioris filius, q nõ rex, sed quartæ partis, &c. omissum ẽ, totius Iudææ, ut sic legatur, q nõ rex totius Iudææ, sed quartæ, &c. Nã & Lucæ 6. iste Herodes Tetrarcha, q & decollauit Ioannẽ, & illusit Christũ, etiam rex appellatur. Cætera errata in eadẽ pag. habes in principio noluminis illius castigata.. Pa. 197. p spiritualiter, lege spiritu, aliter. in ultim. lin. pa. 210. pro eius ergo, dele eius. In pa. 227 pro, si cognoueris temetipsam, lege, si ignoraueris temetipsam. In li. septima a fi. pag. 243. pro, mortuo liberatur, legendũ, mortuo uero liberatur. Pa. 256. habes, fecit in nobis in brachio, dele in primũ. Itẽ pa. 260. lin. xviii. a fine, p, nihil sui operis, aut uestigij, dele nihil. pa. 272. lin. xxiii. p, discessio prima, lege discessio primũ. In prima li. pa. 275. pro capite 3. lege cap. 22. & in eadẽ pa. p permittens sapientiam, lege promittens. & p̃pe finẽ pa. pro diuisæ sunt in insulis gentiũ, lege, diuisæ insulæ gentiũ. Itẽ pa. 279. p uetus intellectus, lege uerus. pag. 299. li. ii. p illis, aut illis, lege illis aut ullis. pa. 311. pro, propositio, lege propositiõe. pa. 315. p Matt. secundo lege. 20. Pa. 334. p anteq̃ facerent, lege fierent. pa. 336. p psalmi trigesimi, lege tertij. pa. 357. in principio secũdæ partis capituli, p in scripturis, le. in figuris. In pri. li. pa. 365. p desistit, lege deficit. Ibidẽ li. v. p eadem interscribe, eadẽ inter se. pa. 379. li. 8. a fine. p quæ futura sunt sub aduẽtu, le. quæ futura erãt sub aduentu. Li. 2. pa. 386. p stãtis. stãtẽ. li. 6. pa. 392. p, fortitudinẽ,

solitudinē. pa.417.ante cōclusionē tertiā, p.44.lege.43.pa.sequēti.lin.16.ex Act. Apost.citatur, male tractaōūt eos annis quadringētis & triginta, hoc posui, queadmodū legerā in duobus codicibus meis. postea deprehēdi alios codices castigatiores, nō habere triginta. Verū si nō habeatur, supplēdū erat, et idcirco nihil officit sententiæ. Li.ult.pa.419.ubi hab.ex scriptura q̄ diu hi præfuerūt nō patet, omissū est, ueteris testamēti, sic enim legendū est, ex sacra aūt scriptura ueteris testamēti, q̄ diu &c. Nam Paulus Act.xiii.regno Saul tribuit annos.40.sequutus supputationē.70.interp.q Archialon iudicē Israel cū suis.10.annis prætermittētes principatui ipsius Samuelis, & Saul plures annos, q̄ iuxta ueritatē Hebraicā oporteat, tribuerūt quatenus ab egressu filiorū Israel ex Aegypto, usq; in tertiū an.regni Salomōis haberēt integrā annorū.480.summā in.3.Reg.designatā.Pa.428.lin.xvii a fine, p a diluuio, lege a Nino.pa.439. ppe mediū p post Ioathā, post Ioadam. pa.443.lin.xix.a fi. p 71.anno lege.73.et li.2.sequēti p anni.552.lege.554. pa.451.li.xix.a fine p illius Darij, lege, ille Darius.& in eadē linea, p annos, anno, & sequēti lin. p Darij Medi, lege Darius Medus.Itē pa.455.lin .xxiii. p in ultima, hoc est, in septuagesima, lege ante ultimam, hoc est, ante septuagesimā hebdomadā, in sexagesima enim nona hebdomada natus est Christus. Quarta li. a fine pa.473. p aliqd, aliud. Item lin.xviii.a fine, pa.499. post huius mundi, omissum est nomē, dogmatibus. Li.xxi.a fine pa.500.habes, nō didicerūt, dele nō. Item lin.xi.a fine, pa.508.secūdum carnem circūcisus, incircūcisus. Item lin.x.pa. .511 habes, premiū aūt huius ecclesiæ, sic distingue & legas, uile ac tēporale premiū, huius aūt ecclesiæ dicūtur. In ultima li.paginæ sequētis, omissum est, quæ erat perfecit, ut sic legatur, sed eam quæ erat, perfecit in eadē uite, quæ dicit, Ego sum uitis. Itē pa.530 pro Apostolus & Bernardus, lege Apostolus & Barnabas.pa. .558.prope finem pro Paulus prelatum, lege Paulus primatum, & pagina sequenti pro, & obuiandum, lege, ad obuiandum. item lin.tertia a fine pa.577.pro sanctum, lege sacramentū. Linea. v. a fine, pa.597.pro per, lege propter, & pro deuitando, legas deuitanda.pa.sequenti, pro biennio uel triennio, lege, biduo, uel triduo.pa.599. p hinc suscep.sse.lege, hanc suscepisse.pa.602. p Christianis a presbyteris, lege Christianis aut presbyteris.pag sequenti pro, baptismus postmod, lege baptizatus postmodū.pa.606.pro sanctimonie, lege humillime, & in eadē pagina, pro, dormitionem eius, lege dormitionis eius.in fine paginæ sequētis, p ignominiam, lege ignorantiā.Pa.611.pro, priora atria, lege puriora atria.pa.616. p custoditū, legas custoditus, & pro datur baptisma, lege dari baptisma.Et pro, eidē populus immolatur, lege omni die populus immolatur.Et pa. sequenti, p locū primū, lege locū suū.Et prope finē eiusdem pa.nō nisi autoritate, adde concilij. Et in eo q̄ sequitur, sanari non posse, dele nō. & linea tertia a fine pro data, lege dari. pa.622.lin.ii.pro celebrant, lege celebrabant. & prope finem pa.pro & idcirco æstimāt, lege & idcirco æstimare.pa.sequenti, pro diuersa opinantē, lege opinantur.Li.i.pa.632.pro exēplorū, lege ex Apostolorū.Et lin.11.omissum est, qui, sic enim legendam, propter Iudæos, q erant.Item pa.sequēti, quod scribitur, uigintiduos & quatuor, dele quatuor. Sunt præter hæc alia quædam minuta, quæ studiosus lector facile ex se considerabit.

¶ Recapitulatio breuis quatuor librorum, quos superiori anno in lu-
cē ædidi, de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus, hic interiecta.

QVamuis sit una Christi ecclesia tanq̃ inconsutilis Christi tunica desuper contexta per totũ, est tamē et ipsa polymita, circumamicta uarietatibus, quibus fit ut inter sancta ecclesiæ membra sit pluralis quædam unitas, & una sancta quædam pluralitas, statuumq; ecclesiasticorum ac ordinum distinctio, & secũdum externa quædam opera, diuersus quidam uiuendi modus. sed cum pace catholica ad eundem finem beatificum, per eundem mediatorē Iesum, seruata in regulis ac præceptis fidei, in consilijsq; euangelicis eadem intelligentia, una quoq; in diuersitate statuum, graduum & uirtutum concordia, in sancta hac pluralitate unus aduersus alterum nō gloriatur. Laicus syncero pectore Christianus sacerdotiũ nō contemnit, sed colit & ueneratur, tanq̃ membrum in corpore Christi necessariũ diuinitus institutũ. E regione sacerdos quisq;, si uiuũ sit in Christi corpore membrũ non alto pectore superbit in populum, sed fouet illum, & orat pro illo. Religiosus item, qui se castrauit propter regnũ cœlorum, non inflatur aduersus sanctum coniugiũ, sciens diuisiones gratiarum esse, eundē autem spiritum. Inter religiosos item est uestimentorum ac alimentorum, atq; statutorum approbata quædam uarietas, pia ratione a sanctis patribus instituta. Ad hunc uel illum ordinem nemo compellitur, sed unusquisq; suo relinquitur arbitrio, ut considerans semetipsum, uel statum suæ conditiōis congruum, uel medicinam suo morbo conuenientē accipiat. Atq; ita cum pace & unitate catholica, unus dicit, ego sum Benedicti, alter, Ego sum Francisci, alius autem, Ego dominici, sed non quemadmodum Corinthij, facientes inter se dissidia, dicebant, Ego sum Pauli, Ego sum ipsius Apollo, alius, Ego sum Cephæ. In Corpore hominis nullum membrum sibi uiuit soli, neq; unum aduersus alterum seipsum erigit, sed pro semuicē, ut inquit Apost. sollicita sunt membra. Si patitur unũ membrũ, cōpatiuntur omnia. Ita & in corpore Christi, quod est ecclesia inter membra, oportet nō esse ulla dissidia aut schismata, quibus unus ordo aut status cętra alterũ superbiat aut glorietur. Vnusquisq; suum donum habet, unus sic, alius autem sic. Qui districtius uiuere possunt, eos qui non sic uiuunt, nō aspernātur sciẽtes regnũ dei, non in corporalibus illis obseruantijs, non in uestimentis, aut alimentis consistere, sed in uirtutibus interioris hominis, iuxta Pauli doctrinam, Nō est regnum dei esca & potus, sed iusticia & pax, & gaudium in spiritu sancto. Proinde & iustus quisq; in ecclesia, quo districtius uiuit, hoc alterum ordinem, ubi pie & iuste secundum præscripta patrum uiuitur, minus iudicat, magisq; sollicitus est seruare unitatem spiritus in uinculo pacis, sciens diuersis morbis diuersa conuenire medicamenta. Quamobrē & Paulus Corinthios uolens esse admonitos, coarguēs illos, supplex orat. Obsecro uos fratres p nomen domini nostri Iesu Christi, ut idipsum. i. unum & idem dicatis omnes, & non sint schismata in uobis, sed sitis perfecti in eodē sensu, & in eadem scientia. Nullius Reip. paci adeo infestus est satanas, quemadmodum paci ecclesiæ Christianæ. Nam super omnium aliarum nationum fidem cum

sola

ſola Chriſtianorum fides ſit uera ſalutis æternæ fides ſpiritu ſancto cœlitus data.
hinc ut inquit beatiſſimus Athanaſius, actum eſt ut Satanas inimicus ſalutis huma
ni generis nullam aliarum nationum fidẽ ita diſſipare, itaq; euertere ac in hæreſes,
& ſchiſmata diuidere conetur, ſicuti fidem Chriſtianã. Neq; enim curæ eſt ipſi,
ut expugnet falſam Iudæorum aut Samaritarum ac gentium idololatrarum fidem
aut ſchiſmata, diſſidia, rixas, uel ſectas faciat ſuper ſuiſpſorum ſuperſtitionibus, cum
iam omnes illæ gentes ſuæ ſunt, quas ſuis laqueis captiuas detinet, ſecundum ſuam
ipſius uoluntatem. Ipſe autem ea quæ ſua ſunt, quæq; in pace iam poſſidet, nunq̃ ex
pugnare molitur. Satanas ſi Satanam eijcit, inquit Chriſtus, quomodo ſtabit re-
gnum eius. Vnde & ex hoc ipſo poſſumus diſcere non eſſe aliam in terris fidem pi-
am atq; diuinam regno diaboli contrariam præter eam ſolam, quæ eſt in Chriſtũ
dominum, quæ & in medio gentium ſeu luporum expoſita creuit indẽnis & inuul
nerabilis. Hoc quoq; erga nos præcipuum diuinæ pietatis, dilectionis atq; protectio-
nis indicium eſt, quod non inueniamus ab initio aliam gentem ullam tot ac tantis
temporibus impugnatam, & tamen nõ deletam, præter hanc ſolam ab initio mun-
di Chriſti fidẽ, quæ certe nõ manſiſſet indelebilis, ſic ab omni natione impugnata,
niſi manus dei protexiſſet, atq; aſſidue illam cuſtodiſſet. Satanas igitur habens
mille nocendi artes, cum per uim & perſecutiones apertas non potuit aduerſus
hanc fidem præualere, nomenq; domini noſtri Ieſu extinguere, hæreſis & ſchiſmata
adinuenit, quibus ſub prætextu nominis Chriſtiani, & ſub uelamento charitatis do-
mini noſtri Ieſu Chriſti, ſcindat ac diuidat eccleſiæ membra, qua ſane fallẽdi arte,
lõga iam temporis uſu aucta, nulla eſt in eccleſia uis pernicioſior, minus enim eccle
ſiæ unitati nocent hoſtes aperti a Chriſtiano nomine prorſus alieni, quam ſchiſma
tici, & hæretici, qui in eccleſia ſub ueſtimentis ouium uerſantur. Porro his
noſtris ſæculis, quia Chriſtianæ fidei religio nimium extitit, ſchiſmatibus & hæreſi
bus perturbata ſuper rebus quibuſdam fidei in dubium reuocatis, de quibus iam inde
a multis ſæculis non dubitauit tota Chriſtianorum ſchola, quas ſchiſmatici, atq; hære
tici paucis iam annis graſſantes, machinati ſunt, malignis ſenſis ipſorum libris in
publicum euulgatis deſtruere, tollere, atq; euertere calumniantes res illas non ha-
beri, neq; in ſcripturis canonicis, neq; apud ueteres eccleſiæ patres, ſed humanitus
aut inuentas, aut confictas. Proinde ego ſecundum ingenij mei tenuitatem dei adiuto
rio cõfiſus ſudoribus magnis & laboribus, de hiſce rebus ſupradictos libros quatuor,
quorum errata iam deſignaui, anno ſuperiori in lucem ædidi in unum uolumen, cui
titulum inſcripſi, de eccleſiaſticis ſcripturis & dogmatibus, in quibus fidei noſtræ an
tiquitates demonſtraui uarijs & multis medijs. Et quia ſatis prolixe de ſingulis diſ-
ſerui, ut forſitan ſit lectoribus tediũ illos a principio in finem uſq; legere, hinc
uiſum eſt mihi conſultum eſſe utileq; zelatoribus Chriſtianæ fidei poſt caſtigationẽ
erratorum hic adijcere breuem recapitulationem, ut habeat lector compendium pau-
cis ſecundũ ordinẽ eorundẽ librorũ cõplectens articulos quib⁹ fuit his noſtris ſæculis
eccleſia perturbata, cõmonſtranſq; eiſdẽ in rebus eſſe antiquæ fidei regulas.

¶ Ex libro primo de libris canonicis, quos oportet in canonē bibliorū recipere.

Fuit hoc tumultuante sæculo ingens hæreticorum uesania, audaxq; præsumptio quorundam hominum arrogantium, qui neglecta ueneranda patrum antiquitate, pti naciter reiecerint libros sapiētiæ, Ecclesiasticū, Iudith, Tobiæ, et Machabæorū. Itē epistolam Pauli ad Heb. epistolam Iacobi, Petri secundā, Ioannis tertiā, & Apocalypsim. Contra istorum hominū pertinaciam, in primo libro demonstraui sanctos patres iam hinc ab annis mille & ferme quadringētis usos fuisse supra dictis libris tanq̄ canonicis scripturis, & ex eisdē sumpsisse testimonia tanq̄ ædita diuino spiritu, pa. 7. 8. & sequentibus. Item. 43. & . 48. & duabus sequentibus.

Ex Sapientia Salomonis, & Ecclesiastico, tanquam ex libris canonicis citant testimonia Anacletus, Alexander, Euaristus, Irenæus, Clemens Alexandrinus, Ter. Orig. Athana. Basil. Cyp. Am, Ioannes Damas. pag. 7. & sequentibus. Itē 42. et 43. 44. ac sequenti. Ex Tobiæ & Machabæorū libris tanq̄ scripturis sacris, Ori. Cyp. Chryso. Augus. citant testimonia tanq̄ ꝓlata diuino spiritu, pa. 9. & . 10. ac sequentibus pa. quadragesimaquarta & sequent. De autoritate libri Iudith, quē & Nicena synodus, ut ait Hieron. in numero sanctarū scripturarū legitur cōputasse, uide pa. xxv. & xli. & . xliiii. De hymno triū puerorū, de historia Susannæ, & Belis, atq; draconis, quæ libro Danielis inseruntur, an canonicā habeant autoritatē. uide pag. xli. & . 49. De libro Baruch uide pag. 12. Ex epistola ad Heb. tanq̄ ex scriptura canonica sumunt testimonia, Clemens Alexandrinus uicinus Apostolorū temporibus, Orig. Chrys. Hiero. Augu. & reliqui posteriores omnes. Deinde præfati Clemens atq; Orige. palā asserunt epistolā illam esse Pauli Apo. uide pa. 9. & . 10. & 48. Ex epistola Iacobi tanq̄ ex scriptura canonica sumūt testimonia beati martyres Ancle. Euaris. Alexander pontifices Rom. proximi A postolorū tēpibus. Itē Chrys. Amb. Hiero. cæteriq; posteriores uniuersi. ibidem. Itē hanc epistolā in catalogo librorum scripturæ sacræ, una cū duabus Petri Apostoli, & tribus Ioannis, & Apocal. recensent Ioan. Damas. Hieron. Augu. Epistolā Petri secundā, & tertiā Ioannis, una cū Apoc. & epistola ad Heb. concluserunt intra canonē Bybliæ, Ori. Ioan. Damas. Hiero. & Aug pa. 10. 11. & . 12. ac sequenti, & xlviii. & . l. li. Ex Apocal. Ioan. tanq̄ ex scriptura ædita diuino spiritu, sumunt testimonia Dion. Areopa. Iren. & Orig. qui & asserunt illā æditam a beatissimo Ioan. Apostolo. Ex hac quoq; tanq̄ ex diuina scriptura sumūt testimonia Chrys. Damascen. cæteriq; Græci. Itē Cyp. Amb. & Hier. Aug. cæteriq; post hos uniuersi, pa. 8. 9. et 10. itē 33. & 43. En uides candide lector patres sanctos, ante mille & quadringentos ferme annos & citra, semp usos fuisse libris Sapiētiæ, Ecclesiastico, Iudith, Tobiæ, & Machab. epistola ad Heb. epistola Iacobi una, & duabus Petri, & Apocal. Ioan. Proinde & ecclesia circiter annū domini centesimū supra millesimū, iusta ratione mota, ut super autoritate librorū istorū tolleret schismata atq; dissidia, expresse censuit supradictos libros canonicis scripturis esse connumerandos in concilijs Loadiceno & Carthaginēsi. Deinceps ergo patres sancti Hier

Hi Hiero. Aug. Damas. reliqui posteriores numerãtes libros scripturæ sacræ, & su pra dictos libros uniuersos intra canonẽ cõcluserũt, ut patet ex Aug. lib. 2. de doct. Christiana, uide pa. 7. & novẽ paginis sequentibus, Itẽ pa. 50. & 51. Quæstiones multæ difficiles, & argumenta multa, quæ contra supradicta possunt obijci, in lib. 1. recitãtur atq; soluũtur, a pa. decimaquinta, usq; in finem libri.

¶ Ex lib. 2. de æditiõib⁹ seu trãslatiõib⁹, & de multis scripturæ sacræ sensibus.

Hac nostra ætate temeraria quorundã hominũ arrogantiũ, suggerente uesania, magna fuerunt dissidia ac schismata sup varietate translationũ, atq; æditionũ librorũ scripturæ sacræ, quibusdã prsus aspernantibus æditionẽ nostrã latinã, conãtibus eã reddere contẽptibilẽ ac odiosam, alijs uero mordicus asseuerantibus eã esse diuinã, diuinoq; spiritu ita æditatã, ut nec in apice quidẽ liceat amplius dubitare, an sit consona scripturæ sacræ in suo fonte. Ego igitur secundum tenuitatem ingenij mei, cupiens hæc in re schismata atq; dissidia deo adiutore, iacere sepulta, seu suppressa, ordine cogruo post librum de catalogo scripturarum sanctarum, hũc secundũ librũ ædidi, in quo primum disputaui, utrum scripturæ sacræ textus ex originali lingua etiã ab interprete quouis erudito æditus, sit eiusdẽ autoritatis cũ textu scripturæ sacræ descripto in suo fonte ab Euangelista uel propheta, ubi & argumẽta recitaui, qbus probari uidetur scripturæ sacræ textũ, in ueteri lege p. 72. interpretes ex Hebraica lingua Græce æditum, esse trãslatum ex spiritu sancto, eũq; esse autenticũ omnibus æditionibus alijs anteponendũ ad faciendũ ueræ translationis fidẽ, pa. 53. & 54. & sequentibus, ubi & tractaui de uarietate linguarũ & æditionũ, in quas scriptura sacra est uersa, disserui quoq; utrũ textus Latinus, quo nunc utitur ecclesia in utroq; testamẽto, sit uera ipsius Hier. æditio, dissolucs quæstionẽ difficilẽ, si 72. interpretes sint ex spiritu sancto interpretati, qua ratione Hier. fuerit ausus suã æditionẽ illis præponere. si uero nõ ex spũ sancto, sed deuiauerint a uero scripturæ sensu, qua ratiõe Christus & Apostoli horũ interpretione fuerint usi, prætermisso Hebraico textu, qua itẽ ratiõe omnis antiquorũ patrũ chorus tradit illos ex spiritu sancto esse interpretatos, pa. 66. & 67. & 70. Ceterũ cõmonstraui Hierronymum, Ambr. Bedã, Lyranũ, cæterosq; multos latinũ sacræ scripturæ textum, quo nunc utitur ecclesia, multis in locis arguisse atq; emendasse, et ideo nõ oportere dãnare, aut a cõmunione separar e, tanq̃ hæreticos eos, q ex scripturis sacris in suo fonte æditis, asserũt in textu latino quædã posse corrigi atq; emendari, neq; oportere propter hãc rẽ in ecclesia dei habere schismata atq; dissidia, & neq; Hier. uoluisse translationẽ suã ecclesiæ dare tanq̃ autẽticã atq; diuinã in omnibus sic cõsonã scripturæ sacræ, qppe q diuersis in locis arbitrio lectoris relinqt, si sic uel aliter uelit interpretari. Et neq; sedẽ itẽ Apostolicam, quæ usq; in Gregorij tpa est usa æditiõe utraq;, cẽsuisse eandẽ Hiero. æditonẽ in omnibus sic esse recipiendã tanq̃ in nullo a sensu authoris deuiam, & ecclesiam hactenus non curauisse de solœcismis quibusdam in æditione nostra latina, per interpretem admissis, quibus & usi sunt sanctissimi & eloquentissimi patres citantes textum iuxta formã uerborũ

æditionis nostræ hæc omnia & id genus alia, uide pag. 70. & 84. usq. in pa. 96. & infra, usq. ad cap. secūdum eiusdem libri. Habes & in eisdem pag. multarū quæstionum, ac perplexitatū difficiliū, argumentorūq. multorū, quæ in contrariū obijciuntur, solutiones ac resolutiones ex patribus notatu dignas. In secundo autem capite eiusdē libri habes de multitudine sensuum designatorum per eundem scripturæ sermonē, in quo & dissoluuntur quæstiones & perplexitates multæ, traduntur q. documenta utilia quibus probatur sensuum scripturarum multiplicitas, & quod hæresis est asserere prophetas in scripturis sacris præter sensus naturales, neq. intēdisse, neq. intellexisse ullos sensus mysticos, sed hos a solis patribus nouæ legis esse adinuētos ad instructionem fidei & morum pa. 121. In ca. 3. eiusdem libri cōmonstratur uia secundum quam inuestigandus est uerus scripturarum intellectus. pa. 128. Item quod scripturæ sacræ multis in locis sint obscuræ & difficiles quarum obscuritas ex spiritu sancto profecta est pa. 142. Dissoluūtur itē in hoc capite quæstiões difficiles & perplexitates suborte ex diuersis & plerumq. contrarijs magistrorū ac sanctorum patrum sententijs, ostenditur quoque propter huiusmodi diuersas magistrorum expositiones non oportere turbari fidem nostram, neq. schismata, aut dissidia facere in ecclesia Christi, quandoquidem & ipsi patres sancti cum pace et unitate catholica diuersas & nonnunq̄ contrarias habuerint inter se sententias. pa. 137. & 154. Tertius liber regulas quasdam compendiosas tradit quibus iuuantur studiosi ad intelligendum locos scripturæ, tum propter res ipsas, intellectu difficiles, tum propter signa incerta, uel ambigua, obscuros. Diuisus est autem hic liber in tres tractatus, quorum primus est recapitulatio quædam seu compendiū quatuor librorum Augu. de doctrina Christiana. Regula Augu. notabilis ad cognoscendum an locutio aliqua sit propria an figurata. pa. 174. 175. Septem Tichoni regulas utiles ualde ad intelligendum scripturas commemorat Augu pa. 179. Tractatus huius libri secundus aperit obscuritates scripturarum multas primum eas quæ contingunt propter equiuocationem uocabulorum tam propriorum, q̄ communium. Apud Aegyptios multi pharaones reges Apud Persos & Medos, multi darij & Xerxes reges, Apud Babylonios, multi Nabuchodonosor, Apud Syrios multi Antiochi, apud Aegyptios, multi item Ptolæmei apud Iudæos sub Babylonijs multi Ieconiæ, apud Iudæos imperio Romano subiectos, multi Herodes. Item multi Assueri, multi Artaxerxes. Vide. pa 190. Vocabula multa in scripturis posita exponuntur, ut funus, con fessio, solicitudo, hebdomada, auris oculus, frigidum esse, aut calidum, aut tepidum, mors peccatum, lex, iudicium, iustitia, ueritas, regnū cœlorum, Zelus, emulatio, Zelari, emulari, necessitas, impossibilitas, tollere, Spiritus, item de uerbis imperatiui modi, & de præpositionibus, & coniunctionibus uarie in scriptura sacra acceptis, Vide in capite primo huius tractatus usq. in caput secundum a. pa. 188. usq. ad paginam 242. Secundum caput tractat de orationibus in scripturis sacris ambiguis propter incertitudinem casuum, temporū, numerorum, modorum suppositorum, ac appositorum, aut antecedentium ad quæ fit relatio aut pro-

pter

pter incertitudinē nominū, quæ eisdē scribūtur literis, Vide pa. 243. usq; in pa. 252. Item de locutionibus reciprocis per omnes casus & de ambiguis orationibus propter varietatem distinctionum & pronunciationum. Vide in pa. 254. & in duabus sequentibus habes & ibidem locum scripturæ difficilem, super quo præclarissima ecclesiæ luminaria Hiero. Augu. & Chryso. diuersas habuerūt sententias propter diuersos pronūciandi modos pa. 258. Tertio capite traditur quonā pacto sint accipiendæ locutiones uniuersales aut secundum certum numerum expressū in scripturis sacris. Vide. pa. 259. & sequentibus & de septenario nūero quomodo sit sanctus etiam secundum secularem philosophiam, & medicorum libros pa. 263. Item de locutionibus p hyperbolen, aut ironiā pronunciatis, & de locutionibus ordine præpostero recitatis, Vide pa. 260. & sequentibus. Item de uocibus & orationibus tropologicis aut translate acceptis regulas utiles ualde ad intelligendum scripturas, habes, pa. 278. usq; in pa. 308. Item regulas utiles ad intelligēdū pphetarū & euangeliorū parabolas, Vide pa. 309. usq; in pa. 320. Itē ad intelligendū scripturas obscuras propter mutatiōem temporum aut personarum, aut numerorū, Vide documēta multa pa. 321 & sequentibus usq; in pa. 344. & ibidē de mutationibus affectuū. Tertius huius libri tractatus est de obscuritatibus cōtingētibus propter res ipsas intellectu difficiles etiā quātūuis plano eloquio expressas, pa. 349. Documēta ad intelligēdū scripturas de mysterijs trinitatis & incarnationis domini nostri Iesu Christi, Vide pa. 349. & sequētibus usq; in pa. 366. Documenta ad intelligēdū scripturas obscuras, in quibus sit transitus de literali historia in sensū mysticum, Vide pa 367. & sequētibus. Documēta ad intelligēdū scripturas obscuras pter res multas pmiscue positas in eodē scripturæ loco, utpote propter geminum aduētum, etiam plærumq; in eodē scripturæ capitulo, pter ecclesiam Christi duplicē militantē scilicet & triumphantem, propter geminā desolatiōnē Hierusalem, utpote per Babylonios, & per Romanos, propter geminā Babylonē terrenā & ecclesiā diaboli quæ in terrena Babylone figuratur, Vide pa. 378. & sequentibus. Documēta ualde utilia ad dissoluēdū apparentes scripturarū cōtrarietates, pa. 394. & sequētibus. Documēta utilia ad intelligendū scripturas difficiles & obscuras propter supputationes annorū, hebdomadarū, dierum & temporum a principio mundi usq; ad ætatem quamlibet, & usq; ad Christum, & de teporibus nouissimis sub Antichristo, Vide pa. 413. usq; in finem libri. ¶ Ex libro quarto.

Hac nostra ætate uidimus quorundam hominū arrogantiā qui temere reiecerunt quicquid ex scriptura sacra demonstrari non potest aspernantes omnem ecclesiæ & conciliorum & canonum ac decretorū pontificū authoritatē, nihili facientes patrū doctorūq; ecclesiæ elaboratissimas scripturarum interpretationes saluberrimasq; sententias. Ego igitur secundū ingenij mei uires congruo libro tertio qui est de regulis & dogmatibꝰ cōpēdiosis p scripturis sacris intelligēdis subiūxi librū quartū, qui tractat de dogmatibus extra canonē scripturæ sacræ constitutis de traditionibus ecclesiæ, & cōciliorum & canonū atq; decretorum pontificū, authoritate & libris

7 sancto

ſanctorū patrū ſeu doctorū eccleſiæ & de ſcripturis aprocryphis, In quo primum diſſerui hereticū eſſe reijcere omnem fidei ac morum doctrinam quæ ex ſcripturis ſacris efficaciter demonſtrari nō poteſt recitans & diſſoluens aduerſariorum argumenta cæteraſq; perplexitates ac quæſtiones multas, Vide pa .477. in principio libri uſq; ad finē eius. De autoritate librorum quos ædiderūt eccleſiaſticici patres & de libris apocryphis habes pa.485. Apocryphorū ab eccleſiaſticorum patrum dogmatibus differentiam pag.488. Cenſuram Gelaſij de opuſculis patrum, Vide pa 493. Cenſuram Hieronymi de libris Tertul. Lactan. Origenis, uide pa.494. et 496. Cenſuram de eccleſiaſtica hiſtoria quam uocamus tripartitam, de Apoſtolorū canonibus ibidem. Cenſuram de quorundam martyrum geſtis quæ publice in eccleſijs quibuſdam leguntur. ibidem. De quatuor Synodis ſeu concilijs eccleſiæ generalibus quæ tanq̄ quatuor dei euangelia ſunt ueneranda, habes, 494. Regulā generalē obſeruādā lectori in legendis omnibus ſanctorum patrū libris, habes 497. Hæretici huius temporis animoſitate ſuperba inflati indignas ſtruxerunt contumelias Chryſo. alijſq; ſanctis patribus de libero arbitrio ſcribentibus, corrūpentibus eorū libros annotationibus prauis Vide pa.498. Cenſuram Hiero. de libris philoſophorum gentilium, habes pa. 500. Opuſcula Papiæ, Irenæi, Tertul. & Origenis non merentur habere locum cum Hiero. Amb. Aug. cæterorumq; ſanctorum patrum libris. 502. Eccleſia ab initio mundi, que ſit & qua uia internoſcitur una & quonam modo Chriſti eccleſia dicitur incepiſſe ab Hieruſalem cum ipſa fuerit priuſq̄ terrena Hieruſalem eſſet & quid ſit in eccleſia & extra eam neminē fieri ſaluum & omnes eccleſias ſubeſſe pontifici Romanæ eccleſiæ, & Petrum a Chriſto eſſe conſtitutū uniuerſalis eccleſiæ paſtorem, Ieſu Chriſti uicarium, Petri aūt nō uicarium, ſed ſucceſſorem, omneſq; ſucceſſores in cathedra Petri habere uigorem & poteſtatem ſuper omnium eccleſiarum pontifices ſine cuius authoritate iuxta decretum Niceni concilij non poſſunt, uniuerſalis eccleſiæ concilia celebrari, Vide a pa. vciii. uſq; in pa. vcxlviii. Chriſtū cū eccleſia & cathedra, atq; Epiſcopatu Petri permanſurum uſq; in conſummationem ſæculi eſt ex ſcripturis ſacris manifeſtum, Vide pa.549. Vtrū fides Chriſti et primatus eccleſiæ Ro. uniuerſalis ſint ab eccleſia inſeparabiles, diſſeritur pa. vcl. Soluuntur quoq; ibidem argumenta multa uſq; in paginā. 559. Authoritas ſcripturæ ſacræ, utrum maior ſit quam authoritas eccleſiæ, an econtrario, diſſeritur pagina 560. uſq; in paginam 564. Vſq; ad Moyſi ortum a principio mundi ſunt anni. 2373. ſecundum æditionem ex Hebraica ueritate, ſecundum æditionem .72. interpretum ſunt anni. 3610.

Ratio differentiæ huius, quæ eſt in. 1237. annis, declaratur in tertio libro in capite de ſupputatione annorum, uide pag. vclxi. & ibidem habes, quod annorum mundi millenarius quartus completus eſt anno Tyberij 16. quemadmodum notauerunt Euſebius & Beda. Eccleſia quæ nunc eſt in remittendis & retinendis peccatis eſt eiuſdem authoritatis ac poteſtatis cum Apoſtolorum eccleſia, uide pagi. 564. Papa quomodo ſubiectus eſt iudicio uniuerſalis eccleſiæ ſeu poteſtati generali

neralis concilij, 567. Haereticorum pertinacia in sua perfidia usque ad mortem, antiqua res est pa. quingentesima sexagesima nona. & sequenti.

Sententias multas orthodoxa fide tenendas, quae ex scripturis sacris demõstrari nõ possunt, habes pag. 567. usq; in finem libri. Haereses arrogantium hominũ reprobantium, aut negantium uenerationem sanctorum, suffragia uiuorũ pro defunctis, uoluntaria uota, & solennia quadragesimae ieiunia, purgatorium ignem post mortẽ, baptismum paruulorũ irreiterabilem, matrimonij indissolubilitatem, corpus Christi uerum in sacramento altaris, missae officium ac sacrificium, primatum cathedrae Petri, sacramentum confirmationis & sacri ordinis, imaginẽ domini nostri Iesu Christi, picturas seu figuras, sanctorum martyrum, merita iustorũ hominum, liberum hominis arbitrium, fuerunt iam inde a temporibus Apostolorum ecclesijs notae, & ante annos mille euentilatae, tritae, atq; damnatae, pa. 568. Haereses istas recitat Bernar. 66. homilia sup Cantica, uide pa. 570. Sanctos martyres defunctos, esse uenerandos, colendos, atq; orandos, eosq; in coelo p nobis ueros esse intercessores, docuerunt Cypri. Hiero. Amb. Augu. uide pa. 570. 582. 589. & 604. Vnde Hiero. Augu. suis saeculis habuerunt Vigilantium tanq̃ haereticum, propterea quod negauerit cultum sanctorũ defunctorũ, et merita uirginitatis, solenniaq; ieiunia & abstinentias, pag. 568. & sequẽti. Purgatorium ignem esse post mortẽ, suffragiaq; ac orationes uiuorum prodesse defunctis, docuerunt ante Christũ Iudas Machabaeus, & sub ipsis Apostolorum temporibus Dionysius Areop. Tertul. Cyprianus, Magnus Basilius, Ambro. Chryso. Aug. Philippus presbyter beati Hier. discipulus, & caeteri ecclesiae patres posteriores uniuersi ad haec usq; tempora, uide pag. 602. & 605. & sequentibus. Augustini saeculis erat consuetudo per uniuersam ecclesiam pro defunctis orare, Volũtaria uota castitatis ac religionis deo placere, & esse obligatoria ex scripturis sacris docuerũt sancti patres ab initio Cyprianus, Basi. Chrys. Hiero. Amb. Augu. caeteriq; uniuersi ad haec saecula, uide pa. 582. & de hoc Hieronymi saeculo fuit detectus Vigilantij error. 582. Vota perpetui coelibatus extitisse in ecclesia Apostolorũ primitiua, patet ex scripturis, uide pagina 589. Coelibatum sacerdotũ ab initio fuisse ipsis Apostolorum temporibus docet Hieronymus contra Iouinianum tradens Apostolos quidem habuisse uxores, sed quas ante Apostolatum acceperãt, post Apostolatũ relinquentes officium coniugale, uide pa. 539. Quadragesimam, solenniaq; ieiunia docuerũt patres ab initio, uidelicet Tertul. Orig. Ambro. Hiero. Chryso. Augus. caeteriq; posteri uniuersi, pag. 583. Animas ex corpore hinc demigrantes, aut iam in coelo esse beatas cum latrone, sancta in cruce, aut in inferno sepultas cum diuite epulone, aut cũ Machabaeis in purgatorio. fide tenendum est, haeresisq; est pertinaciter contrarium asserere, pa. 582. Infantes baptizandos, baptismumq; esse irreiterabilem docuerunt patres ab initio, Irenaeus, Cypria. Hiero. Amb. Aug. uide pag. 604. Sacramentum Eucharistiae plane tradiderunt omnes quatuor euangelistae, & Apostolus.

stolus Paulus, uide pag. 574. Corpus Christi uerum esse in altaris sacramento ab initio ex scripturis sacris docuerunt patres uniuersi, Tertul. 604. Irenæ. 604. Itē Cyprianus, Hieron. Chrysost. Ambro. Ioannes Damascenus, August. & cæteri post illos, ad hæc usq; tempora, uide ibidem. Sacramentum Eucharistiæ esse frequentandum, non in locis prophanis, sed & ieiuno stomacho panem illum esse manducandū ex scripturis docuit August. uide pa. 581. & 596. & sequenti. Missæ officiū in primitiua ecclesia agnouerunt Dionysius, Ignatius, & Irenæus. Constantinus imperator circiter annum a passione domini. 290. dedit ecclesiæ facultatem publice celebrandi festorum solennitates, templorum dedicationes, & celebrandi missas, immolandi sacrificium, & prædicandi euangelium sanciens in uniuerso suo imperio diē post sabbatum esse solenniter celebrandum, & in illo oportere cessare a iudicijs causisq; pfanis ad uacandum orationi, diem ueneris honorandum, supplicium quoq; crucis cousq; contra maleficos deputatum, prohibuit, uoluitq; signum crucis honorari, et tāq uexillum uictoriæ Christi triumphantis in cruce, iussit deferri in cœtu populi, pag. 586. Consuetudo antiqua etiam ab ipsis Apostolorum tpibus fuit, imagines domini nostri Iesu, & sanctorum martyrum in templis, in oratorijs, & in cubiculis salubriter & cum magna utilitate custodire a populo Christiano, uide ibidem. Imaginem domini nostri Iesu Christi Iulianus apostata deijciens cōfunditur, ibidē. Missæ sacrificiū agnouerunt patres ab initio, ut Ignatius, Irenæus, Cyprianus, cæteriq; uniuersi, & oportere aquam misceri uino, uide pa. 587. Corpus domini ieiuno stomacho manducare, baptizari quoq; infantes p uniuersam ecclesiam, in totum terrarum orbem diffusam fuit custoditū ab ipsis Apostolorum temporibus, pa. 628. & 631. Liberum arbitrium simul cum gratia docuerūt ab initio uniuersi patres, pa. 630. sed de his in libro hoc de captiuitate, & redemptione, & insequentibus libris latius. Primatum super oēm ecclesiam a Christo esse Petro datā, atq; ita successorem in cathedra Petri esse uniuersalis ecclesiæ pastorē, ex scripturis sacris intellexit omniū sanctorū patrum tū Græcorum, tū Latinorum antiquitas, q inde a tēporibus Apostolorum ad hæc usq; sæcula id crediderunt, docuerunt, factisq; gestis seruato illi cathedræ honore debito custodierunt beatus Anacletus successor Clemētis, martyr Euaristus, martyr Alexander, martyr Marcellus, martyr Irenæus, Cyprian. Magnus Basilius, Athanasius, Chryso. Hiero. Amb. Augu. cœteriq; posteriores uniuersi, uide pa. 535. usque in pa. 548. Habes & ibidē ab hac cathedra fidem non deficere usq; in consummationē sœculi. Beati Ignatij Ioannis euangelistæ discipuli ante mille & quadringentos annos habes sententias notatu dignissimas de sacrosancta eucharistia, de missa celebranda, & de sacrificio missæ, & de distinctione sacrorum ordinum, & de obedientia a diaconis & plebe episcopis debita, de quadragesima, de hebdomada passionis Christi honoranda, de dominica post sabbatū celebranda, de uirginitate, matrimonio praferēda, de relapsis ad pœnitentiā recipiendis, de trinitate personarum in unitate deitatis, de numero annorum, quibus prædicauit Christus, habes pagina. 600. & sequentibus.

Tertul-

Tertullianus scribens ante mille & trecentos annos quãuis in errores quosdam sit relapsus, tamẽ omnia ferme tradit antiquitatis documenta quæ in hodiernum diẽ seruat ecclesia uidelicet de abrenũciatione satanæ ante baptismũ, de baptismi trina mersione in aquam, sub inuocatione trinitatis, & de pœnitentia prioris uitæ, de eucharistia quod ipsa sit sacrificium, & uerum corpus Christi sumendum de sola sacerdotis manu, de purgatorio igni, & de orationibus pro defunctis, & de orationibus defunctorum martyrum pro uiuis, in quot diebus neq; sit ieiunandum, neq; geniculis adorandum a die paschæ usq; in diem penthecostẽ, sed quod tum gaudendum sit, de mersiõe Ioannis euangelistæ in oleum & de morte Petri per crucem & de morte Pauli per gladium in urbe Roma & de pœnitentia rituq; pœnitendi & confitẽdi, & pro relapsis post baptismum, de loco humillimæ pœnitẽtiæ dando pa. 605. 606. Origenis ante. 1300. annos sententiæ sunt de eucharistia quã appellat sanctissimũ sacrificiũ & uerũ Christi corpus, de intercessiõe martyrũ defunctorũ pro uiuis. De baptismo in aqua uisibili, & in chrismate uisibili, de quadragesima & de festo innocentiũ martyrũ & de celibatu sacerdotũ. 606. & 607.

Cypriani ante. 1300 ferme annos sententiæ de infantibus ante octauum diem baptizandis, de sacramento confirmationis, pœnitentiæ, & ordinis ecclesiastici, de confessione, de satisfactione per opera pœnitentiæ de eucharistia, de missæ sacrificio, & de aqua in calice miscenda uino cõsecrando, de purgatorio, de cultu sanctorũ & de primatu ecclesiæ Romanæ, & de statuto in concilio Episcoporũ Ne quis tutorem uel curatorem ex clericis uel ministris ecclesiæ testamento suo cõstituat, de commemorationibus sanctorum martyrum celebrandis de pace non danda pœnitentibus ante legitimum tempus satisfactionis, de cõfessione occulti pecca ti apud sacerdotem, de actu fidei sito in libero hominis arbitrio de uirginitate præferenmda coniugio. pa. 606. 608. & 609 & sequentibus.

Basilij ante mille & centum annos sententiæ de multis traditionibus non scriptis in Apostolorum & Euangelistarum libris, utpote de signaculis crucium, quibus Christiani sese, & sacrificia offerenda consignant, de oratione uersus orientem, de uerbis inuocationis, cum ostenditur panis eucharistiæ, de aqua baptismatis, & oleo consecrando, de abrenunciatioue satanæ, de terna immersione, & de inunctionis oleo, de purgatorio, & suffragijs uiuorum pro defunctis, de uotis perpetuæ castitatis, pa. 611. & 612. Antiquæ legis regula ante. 1200. annos etiam ante concilium Nicenum, ut morituri accipiant sacro sanctam eucharistiam, pag. 610. Hieronymi ante mille annos sententiæ de Eucharistia & uero Christi corpore ac sanguine in altaris sacrificio, de oratione sanctorum martyrum pro nobis, de ossibus cæterisq; reliquijs sanctorum martyrũ honorãdis, de cereis pleno die accendendis, in honorẽ euãgelij dũ cãtatur, & in honorẽ dei ac sanctorũ, de sãctorũ martyrũ animabus, semper cum domino existentibus, de hæresi eorum, qui contemnunt Basilicas sanctorum martyrum, de quadragesima, & de uoto perpetui cœlibatus, de symbolo Apostolorum ab Apostolis ædito, pa. 612. & in sequentibus.

Ambrosij ante. 1000. annos sententiæ de sacramentis ecclesiæ, de sacrificio missæ, de corpore Christi uero in eucharistia, de cultu sanctorum martyrum, de purgatorio, & de suffragijs uiuorũ pro defũctis, de celibatu sacerdotũ, & de uotis, & de quadragesima, pa. 614. Ioannis Chrysostomi sententiæ, de corpore Christi uero in altaris sacrificio, de eleemosynis faciendis pro defunctis, de quadragesima, de sancta hebdomada honoranda ante pascha, & cur uocetur magna, de confessione peccatorum hoc tempore facienda, de foribus iudiciorum hac hebdomada claudẽdis, de Paulo Romæ detruncato, de Petro crucifixo capite deorsum uerso, pa. sexcentesima decima quinta. Augustini sentẽtiæ de baptismo paruulorũ, de sacrificio corporis Christi in altari, de consuetudine qua ecclesia per uniuersum orbem pro defunctis orabat, de Christianorum defunctorum corporibus honorandis per exequias, & de sepulturis eligendis in sanctorum martyrum basilicis, & de apparitionibus defunctorum, corã uiuis, de gemina commemoratione defunctorum in officio missæ, una sanctorum martyrum ut ipsi orent pro nobis, altera aliorum quos nostris orationibus iuuamus, de celebrandis festis sanctorum martyrũ, de abusibus utpote cõmessationibus & ebrietatibus fieri solitis in cœmeterijs, de differentia baptismi sacri ordinis, & pœnitẽtiæ, de triplici pœnitẽtia, de uotis ꝑpetuæ cõtinẽtiæ seruãdis, de recõciliatione adulterorũ per ecclesiæ claues, quibus non dubitatur fieri peccatorum remissio, de indissolubilitate tam uoti perpetuæ castitatis quã matrimonij, de officijs tã sæcularium principum, q̃ & Episcoporum, de intercessione Episcoporum pro reis traditis iam in potestatem principum, de furibus, raptoribus, & adulteris per Episcopos priuandis communione altaris donec male ablata restituant, & de loco humilimæ pœnitentiæ semel tantum cõcedendo in ecclesia, pagina. 616. & sequentibus.

Ioannis Damasceni Græci ante mille annos sententiæ de libero arbitrio, de beata uirgine, quod ipsa sit uera mater dei, de baptismate in aqua & unctione cum oleo, de sanctorum & reliquiarum & imaginum ueneratione, de transmutatione panis & uini in uerum corpus & sanguinem Christi, per operationem spiritus sancti, & quod pura conscientia, & indubitabili fide accedere oportet ad hoc sacramentum, & quod panis iste consecratus non solum est figura corporis Christi, sed est ipsum uerum corpus Christi, hostiaq; pura & incruenta, quam ab ortu usq; ad occasum ipsi offerri dominus per prophetam loquitur, quæ a nobis sumpta non in secessum iens, sed in nostram substantiam, ut sit stabilimentum animæ nostræ, omnis nocumenti reparatio, omnis sordis purgatio in animæ & corporis nostri custodiam. pa. sexcentesima decima nona & sequentibus.

Ex libris patrum, qui post tempora Augustini suis dogmatibus ecclesiam illustrauerunt, de quorum numero sunt beatus Gregorius, Isidorus, Beda, Ancelmus Bernardus, & reliqui, non est opus adducere testimonia de sacrificio missæ, aut de cultu sanctorum, de purgatorio, de suffragijs uiuorum pro defunctis, de uotis monasticicis, & id gen⁹ alijs. Nã & hæc & cetera, quæ per uniuersas Christi ecclesias custodiuntur iam ab hinc annos pene mille secundum successionem temporum fuerunt

runt in consuetudinem per uniuersam Christi ecclesiam recepta pa. 621. *Sancti Bernardi sententiae de sacramentis ecclesiae, de baptismo infantum, de sacrosancta Eucharistia, de clauibus ecclesiae, de primatu ecclesiae Romanae, de purgatorio, de cultu sanctorum, de uotis monasticis, pa. 570. 621.* *Sententijs sanctorum patrũ, ut pote Ignatij, Irenaei, Tertul. Cypr. Chrys. Am. Aug. aliorumq; patrum docentium ecclesiae Ro. primatum, sacrificium missae, & officium eius, baptismumq; necessariũ esse infantibus, & pium esse colere & orare sanctos martyres, & uiuorum suffragia pdesse defunctis in purgatorio, & de caeteris id genus alijs, supra designatis, immutabili fide adhaeremus, nõ qa ipsi ex suis opinionibus ita dixerunt, sed qa uniuersalẽ ecclesiã sic tenuisse semp, sic docuisse, & sic credidisse ex horum testimonijs discimus, pa. 627. & 628.* *En uides studiose lector, q̃ta fuerit hoc nostro saeculo arrogantiũ hominum insania, & q̃ superba temeritas, qui euulgatis pestile ntissimis libellis, etiam in sermonẽ Gallicũ aut Germanicũ aliumq; uulgarẽ conuersis atq; aeditis cõtempserũt clarissima fidei dogmata, quae ueneranda nobis tradit tota sanctorum patrum antiquitas. Obsecro uos Christianissimi uiri, ut hisce in rebus una cũ caeteris certissimis fidei nostrae regulis, nõ diuellamur unq̃ ab ecclesiae columnis sanctissimis patribus, & martyribus, q oẽs in unitate fidei pmanentes suo sangine, suisq; sudoribus studuerũt Christi ecclesiã dilatare, ampliare, et in eadẽ ecclesia p uniuersum orbẽ diffusa custodire semp eiusdẽ fidei unitatẽ. Vnum ergo & idem sentiamus omnes, & non sint in nobis schismata, cessent liuor, & inuidia, cessent rixae & dissidia, pcul abeant indignae contumeliae, caninique latratus, & iuxta Pauli monita, idem sapiamus in alterutrum secundum Iesum Christum, ut uno animo, uno ore honorificemus deũ, & patrem domini nostri Iesu Christi. Cum super omnia peccata deus odiat superbiam, omnemq; animi arrogantiam, praecipue tamen, omniumq; maxime displicet illi superbia, qua quispiam sibi arrogans fidem domini nostri Iesu singularis prae caeteris uult uideri & inflat⁹ supra caeteros haberi doctior, nouas fidei regulas cupiẽs adinuenire, tanq̃ hacten⁹ a sancta ecclesia patribusq; sanctis ex scripturis sacris, aut praue aut male aut prorsus nõ intellectas. Sed de his hactenus. Si cui cognoscendi omnium supra dictorum dogmatum antiquitates, & studiũ & otium competat, in supradictis quatuor libris superiori anno in lucem aeditis, secundum ingenij mei exilitatem tractatũ, & explanatum inueniet. Porro ut ad institutum nostrum ueniamus, librumq; De captiuitate & redemptione humani generis exordiamur.*

Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam, super misericordia tua & ueritate tua. psal. 113.

VNiuscuiusq; libri doctrina, suum debet habere ordinē, suā sententiarum seriē, vt vnūquodq; suo cōgruo tradatur loco. Sunt quę primo tradēda sunt, deinde alia loco secūdo, cætera vero deinceps, & sic singula quæq; per ordinē, quæ vtiq; si per consequentiam tradantur, vt ex cōmunioribus, & nobis notiorib⁹ fiat ascensus ad ignotiora seu difficiliora, citius fient quæ docentur manifesta. Extra ordinem uero si proferantur, confunduntur studiosorum ingenia, multaq; pręter rationem dicta videbuntur

Librum autem hunc de captiuitate, & redemptione humani generis visum est nobis ordine congruo præponere cæteris libris, qui de gratia & libero arbitrio, de captiuitate, seruitute, ac libertate eiusdem arbitrij, de hæresibus item seu erroribus contra illa de natura & gratia, de cōcordia itē prædestinatiōis diuinæ & liberi arbitrij ptractant, qa neq; gratiā, neq; libertatem arbitrij, neq; captiuitatē ac seruitutem eiusdem recte & secundū catholicam fidē possumus intelligere, nisi cognouerimus captiuitatem & redemptionē gn̄is humani. Deinde & in libro isto cōgruus ordo seruari videbitur, si primum de captiuitate & redēptione humani generis cōmunes afferātur sententiæ.

Atq; ita librū eundē secundū ordinē quēpiā visū nobis congruum lectoribus, diuisimus in sex tractatus. In quorum primo errores ac hæreses cōtra mysteria huiusce sacratissimę redemptionis delegemus, subijcientes paganorū & hæreticorum argumēta, vt quisq; sacrę theologię studiosus in ipsis fidei nostrę fundamentis sit pręmunit⁹ cōtra aduersariorū iacula. In secundo ꝓstēndem⁹ qualisnam sit & vn̄ venerit hęc humani generis captiuitas a qua sum⁹ per Christum liberandi, simul commonstrātes opera magnifica ac multiplicia beneficia ꝑ Christū redēptorē nobis impēsa. In tertio dissoluem⁹ supradicta hęreticorū ac paganorū prolixitates & argumēta, qbus ipsi vtūt contra huius redēptionis sacramenta. In tractatu quarto assignabim⁹ rationes & causas propter quas fructus passionis Christi pueniat in q̄sdā Adę filios, in q̄sdā non pueniat. In quinto differem⁹, vtrū cuilibet hōi in hac vita adsit sufficiēs auxiliū, q̄ valeat fructū passiōis Christi particeps fieri. In sexto gn̄alia q̄dā pricipia sum⁹ tradituri de gr̄a et libero arbitrio, scrutātes, sit ne liberū arbitriū an nō sit, subijciētes ꝑ vtraq; parte coīa q̄dā argumēta, quib⁹ hinc inde cōsideratis aperitur via ad dissoluēdū quæstiōes difficiles.

IOANNIS DRIEDONIS A TVRNHOVT SACRAE THeologiæ professoris apud Louanienses, De captiuitate, & redemptione generis humani, Liber vnus.

Tractatus primus in quo deteguntur errores & hæreses contra humanæ redemptionis mysteria, simul cum ipsorum argumentis.

FVERVNT iam olim Pelagiani hæretici, q iniuriã facientes diuinæ gratię, docuerunt Christum non liberasse genus humanum ab vlla captiuitate, non ab vllo carcere, aut vinculis, non ab vlla seruitute, sed eundem solum in hoc venisse, vt demonstraret nobis viam salutis & vitæ eternę traderet documēta, prębteretq; salutaris vitę exempla, doceretq; nos euangelium vitę ęternæ & voluntatem patris sui, seipsum proponens nobis in humilitatis & patientiæ exemplum, quod spectemus, quod imitemur, in quo & erudiamur vt caueamus elationem atq; superbiam. Hæc hęresis non longe est aliena ab infidelitate paganorum gentilium. Nam & hoc est, vt tradit beatus Anselmus, quod valde mirantur infideles quod liberationem hãc vocemus redemptionem. In qua namq; aiunt captione, aut in quo carcere, aut in cuius potestate tenebamini, a quibus vos deus nō potuit liberare nisi tot labores ac pœnas subiret. Ad extremū fuso etiam sanguine per mortem vos redimeret. Quib⁹ cum dicimus, redemit nos a peccatis & ab ira, ab inferno & de potestate diaboli, & quem vincere nō poteramus nos, ipse pro nobis expugnauit, emens nobis regnum cœlorum, & hæc omnia faciens ostendit quantum nos diligeret. Contra obijciunt nobis. Si dicitis (aiunt) quod deus hæc omnia non potuit facere, solo iussu quem creditis iubendo cuncta creasse repugnatis vobis ipsis, quia cum hic impotentem facitis quē alibi omnipotentem prædicatis. At si dicitis quod potuerit quidem, sed noluerit aliter liberare vos nisi per hunc mo

dum quomodo sapientem facitis illum quem sine vlla necessitate tam indecora voluisse pati asseritis. Praeterea omnia hęc quę obtenditis (inquiũt, in dei voluntate cõsistũt. Ira namq; dei non est aliud quam voluntas puniendi. Deus ergo si non vult punire peccata hominum, liberi erunt mox omnes homines a peccato, & ab ira dei, ab inferno & potestate diaboli. Ex his & similibus infidelium hominum technis hęretici forsitan sumentes occasionem confin gunt argumenta, quibus probare conantur Christum esse mortuum non propter liberatiõem, sed propter eruditionẽ duntaxat. Vsq; adeo autem haec perniciosa pestis sua con tagione Ecclesiam Christianam tempore Augustini infece rat, vt ad tempora vsq; Bernardi remanserint huius pestis reliquiae, quod manifestum est ex his quod vir ille sanctus scribit aduersus Petrũ quendam Abailardum, qui in libro quodam suarum sententiarum totum nostrę incarnationis mysterium destruere, & omnium ecclesiasticorum patrum sententiam contemnere praesumpsit, gloriatus sese meliorẽ inuenisse sententiam, quã hactenus tradidit Christianorum schola. Sciendum est (inquit) quod omnes doctores nostri post Apostolos in hoc conueniunt, quod diabolus dominiũ & potestatem habebat super hominem, & iure eum possidebat, ideo videlicet, quod homo ex libertate arbitrij, quam habebat, sponte diabolo consensit. Atq; ideo, sicut dicunt doctores, incarnatus est hac necessitate filius dei, vt hominum genus, quod aliter liberari nõ poterat per mortem innocentis, iure liberaretur a iugo diaboli. Sed vt nobis, inquit, videtur, nec diabolus vnquam ius aliquod in hominẽ habuit, nisi forte deo permittente, vt carcerarius, nec filius dei, vt hominem liberaret, carnem assumpsit. Quid in his, inquit Bernardus, verbis intolerabilius iudicem, an blasphemiam, an arrogantiam, an non iustius os loquens talia fustibus tunderetur, quam rationibus refelleretur? Quid lex, quid prophetę, quid psalmi, quid Apostolici viri nobis aliud euangelizãt, quã quod deus factus sit homo, vt hominẽ libe raret, & si angelus dei de coelo nobis aliud euãgelizauerit, anathema sit. Habet hęc hęresis multa absurda contra integritatem rectę fidei. Aiunt enim Christum dei filium propterea solum in carne venisse, vt viam salutis hominibus osten-

ostenderet, illosq; erudiret, illuminaretq; & exemplo suæ passionis doceret virtutes humilitatis & patientiæ, & ad amorem sui hominum corda accenderet. Proinde totum, inquiunt, quod deus in carne nostra apparuit de vita, de doctrina, de conuersatione illius, nostra instructio est. Cæterũ in passione inquiũt & morte solũ voluit suã erga nos charitaẽt ostendere ac commendare. Idcirco nat⁹ in mundo ẽ, & recte conuersatus, & per passionem & crucem in sua reuersus est, vt viuendo & docendo traderet hominibus formam viuendi. Patiendo autem & moriendo metam præfigeret charitatis ac patientiæ. Sed contra huiuscemodi hæreses intolerabiles copiosam domini nostri Iesu Christi redemptionem euacuantes, quinque probabimus ex scripturis sententias catholica fide tenendas. Prima. In opere salutis per Christum nobis exhibitę, fuit non solum eruditio exemplaris vitæ & charitatis commendatio, sed etiã vera liberatio a captiuitate, a seruitute peccati, a potestate diaboli, a carcere, & a vinculis relaxatio. Secunda.

In hoc salutis opere fuit non solum liberatio seu relaxatio, sed & vera emptio, redemptio, seu pretij exolutio.

Tertia. In hoc salutis opere fuit victoria seu triumphus per bellum quoddam seu conflictum acquisitus, concurrente præterea oblatione seu sacrificio voluntario.

Quarta sententia. In hoc salutis opere fuit viuificatio quædam nostra & regeneratio seu resuscitatio simul, & lotio seu mundatio sordium peccatorum Quinta.

Modus iste liberandi genus humanum per sanguinem filij innocentis, congruebat diuinę maiestati, simul & sanãdæ nostre miseriæ. Quatenus autem quisq; sacræ theologię studiosus valeat & contra paganorum, gentilium, atq; hæreticorum iacula atq; insidias ambulare præmunitus, & ad intellectum scripturarum de hoc sacratissimo nostrę redemptionis mysterio facilius peruenire, & supradictarum sententiarum veritatem plane intelligere, non erit inutile primũ recensere aliquot argumenta, quę contra huiuscemodi sententias confingi possunt.

Primum. Christus in scripturis iubet & docet, vt nos luctemur contra diabolum, resistamus & vincamus illum. Docet etiam, vt nos liberemus nosmetipsos

a peccatis, & nosmetipsi soluamus peccatorũ nostrorũ vincula, vt nosipsi saluemus animas nostras, vt mundemus corda nostra & conscientias nostras, & faciamus in nobis cor nouum & spiritum, & credamus in eum, & conuertamus corda nostra in Deum. Ipse enim est qui loquitur in Psalmis, in prophetis, & in Apostolis, vt nos hęc omnia faciamus in nobis. Proinde & docent sancti patres, quod oĩs Christi actio, nostra sit instructio. Ergo Christus venit in carnem ad docendum, monendum, quid nos facere debeamus. Item Christus pro iusticia & veritate prędicanda, patienter sustinuit iniurias vsq; ad mortem crucis, & quod in hoc solum voluerit nos erudire, atq; instruere videtur per suum ipsius verbum dicentis, Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci & vos faciatis. Ita q dicit se Christum sequi, debet quemadmodum Christus ambulauit, & ipse ambulare. Item Apostolus Petrus. Christus passus est pro vodis (inquit) relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Similiter Paulus ait. Estote imitatores mei sicut ego Christi. Atque idem alibi. Apparuit, inquit, benignitas & humanitas Saluatoris nostri dei, erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & sęcularia desyderia, sobrie, pie, & iuste viuamus in hoc sæculo. Et aliis aliquot in locis Petrus & Paulus Apostoli docent Christi natiuitatem, mortem, sepulturam, resurrectionem, & ascensionem, cęteraque eius opera esse mysteria, seu symbola, & signa ad quę debemus conferrre vitam nostram. Nam de natiuitate dicit Petrus. Quasi modo geniti infantes lac concupiscite. Propter passionem Paulus dicit, Si sustineamus cum Christo, & regnabimus cum illo. Propter crucẽ idem dicit, Qui Christi sunt carnem suã crucifixerunt cum vitiis & concupiscẽtiis. Propter sepulturã dicit. Sepulti sumus cum Christo per baptismum in mortẽ. Propter resurrectionem dicit. Vt quẽadmodum ipse resurrexit a mortuis ad uitam immortalẽ, ita & nos in nouitate vitę ambulemus. Propter ascensionẽ dicit. Si surrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quærite, quę sursum sunt sapite. Ex his atq; similibus videtur consequens esse, Christũ venisse in carnem, non vt de vlla potestate seu vinculo hominem redimeret, non vt damnatum in carcere liberaret ab illo, non vt satisfaceret pro peccatis nostris,

ſtris, ſed vt erudiret nos ſobrie, iuſte, & pie viuere, & iuſti ciam vſq; ad mortem ſeruare.

Secundum argumentum. Chriſtus ſi pro nobis vicit diabolum, qua ratione iubet nobis, vt adhuc pugnemus cõtra diabolũ, & reſiſtamus illi, & vincam⁹ illum. Vbi eſt pugna & cõflictus, ibi nondũ eſt triumphus. Præterea anteq̃ veniret in carnẽ Chriſtus, iuſtificabantur olim patriarchæ, prophetæ, liberabãturq; a ſeruitute & a captiuitate diaboli. Liberatio igitur & iuſtificatio nõ videt̃ eſſe fructus ſolius paſſionis Chriſti. Amplius autem. Chriſtus iuxta Apoſtolicam doctrinã, gratis fecit nos ſaluos. gratis aũt nos facere ſaluos, nõ ſtat cum emptiõe ſeu pretij exolutione. Videtur ergo liberatio humani generis nõ fuiſſe per iuſtum pretiũ recuperatio ſalutis illius. Poſtremum. Chriſtus per legis veteris obſeruationem redemit eos, q̃ ſub lege erãt, dicente Apoſtolo, Miſit deus filium ſuũ natum ex muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant redimeret. Si per mortẽ redemit tam eos qui ſub lege erant, q̃ eos qui ſine lege erãt, qua ratione dicit Apoſtolus Chriſtum ſub lege factum, vt redimeret eos, qui ſub lege erant. Chriſtus redemit nos, inquit Apoſtol⁹, de maledicto legis, fact⁹ ꝓ nobis maledictũ.

Tertium argumentum. Poſita cauſa ſufficiente, ponitur effectus, & vt ſit effect⁹, nulla re alia eſt opus. Si ergo Chriſtus ſanguine ſuo, tanq̃ pretio condigno & ſufficienti emerit nos, conſequens videtur, nunc omnes filios Adę liberatos atq; ſolutos a captiuitate, pretio iã per Chriſtũ ſufficienter exoluto, & diabolo prorſus iã victo atq; ligato, quemadmodũ & videtur ſignificare Ioannes Apoſtolus in Apocalypſi, draconẽ. i. diabolũ miſſum eſſe in abyſſum, & clauſum atq; ligatũ eſſe p angelum deſcendentem de cœlo. i. per Chriſtum, vt non amplius valeat gẽtes ſeducere. Præterea in hac vita diabolus non habet poteſtatem in homines, niſi tentandi, ſuggerendi, inſtigandi. Sed hæc omnia operabatur in Adam anteq̃ peccaret, & operat̃ in hominibus, etiã nunc poſt exhibitã a Chriſto paſſionẽ. Videt̃ igit̃, q; p paſſionẽ Chriſti nequaq̃ ſumus redẽpti a poteſtate diaboli.

Quartum argumentum. Vbicunq; eſt emptio, illic & vera eſt pretij exolutio, illic & oportet perſonas eſſe, inter quas fiat commutatio, ementem ſcilicet & vendentem.

Atq;

Atq; illum videlicet ementem pro pretio dato mercem accipere. Istum autem videlicet venditorem pro pretio accepto mercem tradere. Sed in hoc salutis opere, quo saluati sumus per Christum, si Christus ipse sit emptor, emit igitur nos, & non ab alio nisi ab eo sub cuius potestate eram⁹ serui, & in vinculis captiui. Is autem est diabolus. Nam si per peccatũ est venundatum genus humanũ, nulli alteri venundatum est q̃ diabolo, qui nummo peccati nos emisse videtur. Hoc autem si dederimus, videbitur Christus nos esse mercatus a diabolo, & ita inter Christum & diabolum videbuntur quædam emptionis & venditionis interuenisse cõmercia; vt primum diabolus tanq̃ emptor pretium dederit pro homine, quem possideret, & deinde Christus rursus dederit pretiũ diabolo, quo pretio accepto redderet Christo quod possidebat. Hæc autem omnia esse absurdissima in fide catholica est manifestissimum considerantibus, nec diabolum pretium sanguinis Christi exegisse, vt redderet hominem, quem possederat, nec Christum suum sanguinẽ in ara crucis diabolo, sed deo patri obtulisse.

Quintũ argumentum. Quicunq; vel emit vel redimit rem aliquã, soluit pretiũ ei qui possidet. sed Christus nõ soluit pretium, id est sanguinem suũ diabolo, qui iuxta Pauli Apostoli doctrinã nos captiuos detinebat ad suã ipsi⁹ voluntatẽ. Videt̃ igitur quod liberatio hæc, qua Christus nos liberauit, non proprie sit appellanda emptio seu redẽptio. Hic iam si dixeris Christum dedisse seipsum in pretiũ non diabolo, sed deo patri, contra non videtur sapiens esse mercator, qui emit rem carius quam valeat, commutans rẽ infiniti valoris tanq̃ pretium pro rebus valoris finiti. Sed Christus verus deus & homo est valoris infiniti, non ergo dedit seipsũ tanq̃ pretiũ pro humano genere. Vñ potest formari argumentũ hoc pacto. Christ⁹ si vitã suã tã q̃ pretiũ ꝓ humano genere exposuit, humanũ igit̃ genus, magis est pretiosũ, quã vita Christi. Itẽ si pater ita dilexit humanũ gen⁹, vt daret filiũ suũ vnigenitum, tanq̃ pretiũ ꝓ humano genere, consequens videt̃, deũ patrẽ magis dilexisse genus humanũ q̃ Christũ filiũ suum vnigenitũ, quã quod emitur, cari⁹ habetur quia pretiũ quo emit̃, deus autẽ nõ magis dilexit genus humanũ, quã filiũ suũ vnigenitũ verũ deũ & hoiẽm.

Sextum argumentũ. Neq; deus pater, neq; Christus debuit diabolo quicq̃ propter qđ illi oportuerit vllũ pretium soluere, aut hominem innocentem in mortem tradere, nec diabolus ius habuit in hominem quem fraudulenter per mendacium deceperat, qua igitur ratione saluatio hæc a potestate dioboli dicitur emptio, quæ facta sit pretio?

Septimum argumentum. Diabolus neq; vnq̃ fuit alienatus a potestate dei, neq; vnq̃ habuit vllam potestatẽ seu dominium supra hominẽ, nisi forte deo aut iubente, aut permittente, quemadmodum custos cracerum seu tortor, qui iussu regis habet maleficos custodire atq; torquere. Deinde neq; homo, quantumuis peccauerat, fuerat vnq̃ alienatus a dei potestate atq; dominio. Cum ergo nemo emat aut redimat quicquam nisi quod aut suum non fuit, aut suum esse desijt, & homo nunq̃ desierit esse sub dominio dei, cuius sũt oĩa, diabolus, infernus, carcer, & dãnati in carcere, Domini est terra & plenitudo eius, consequens videtur quod hęc nostrę salutis liberatio a potestate diaboli non sit appellanda, quæ fit per exolutionem pretij, emptio, sed gratuita potius liberatio, & misericordia dei educentis vinctos suos de carcere, eripientis illos de tortorũ & inimicorum manibus seu potestate. Amplius autem, Communis animorum conceptio est, quod eius est debitum peccati luere & puniri, cuius est peccare, id quod indicat natura, & omnis æquitas. quemadmodum pulchrum est miseriam esse, vbi eam congruit esse, in creatura videlicet peccãte, ita turpe est miseriam esse, vbi eam esse non congruit, in iusto videlicet, qui nihil supplicij commeruit. Si homines iustos, sobrios, pudicos videremus a iudicibus huius sęculi varijs supplicijs affici, quis non offenderetur & accusaret deformem & iniquam esse reipublicæ administrationem, quanto magis debet creatoris sapientissima bonitas in administratione creaturarum suarum vitare deformitatem istam. Christus autem non peccauit, ergo pœnam peccato debitam pati non debuit. Vnde ex huius consideratione videtur, quod magis fuisset congruum diuinę sapientiæ, atque iusticiæ si filius dei assumpsisset ipsum Adã in vnitatem personæ, per quam fieret pœnalis exolutio pro omnibus filijs Adę, quã assumere naturam innocentem, quę nihil commeruit.

Præterea Christus si exoluit pœnam sufficientem peccatis nostris debitam, abundeq́ satisfecit pro peccatis totius mũdi, vt quid ergo oportet hoĩes iã per gratiã fidei iustificatos pro peccatis suis ingemiscere, pœnitẽtiam agere, & pro tollendis peccatorum suorũ debitis subire pœnas, vt quid iniungit sacerdos satisfactoria opera confitentibus, vt quid animę pro suis peccatis iam remissis torquentur in igne purgatorio? Quarto roborari videtur idipsum. Christus si abunde satisfecerit pro omnibus peccatis membrorum Ecclesię, qua ratione sanctorum merita in thesauro Ecclesiæ colliguntur tanq̃ vtilia & proficientia alijs ad pœnarum peccatis debitarum exolutionem, cur insuper aliorum sanctorum passiones sunt tanq̃ supplementa quędam passionũ Christi, quemadmodum videtur docuisse Apostolus Paul. ad Collossenses primo. Gaudeo, inquit, in passiõibus ꝑ vobis & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius quod est Ecclesia, vbi glossa quędam, vt inquit diuus Thomas, sic habet. Quędam passiones adhuc desunt, eoquod apotheca meritorum Ecclesiæ nondũ est plena, nisi cũ finitũ fuerit sæculũ hoc corruptibile.

Octauum argumentũ. Christus si pręcioso sanguine suo mercatus est nos a potestate diaboli, proprijs acceptis terminis, qua ratione dicitur fortis bellator, victor, triumphator, & apud Esaiam velox spoliorum detractor e faucibus diaboli. Præliari, vincere, prędari, spoliare, cum emptionis & pugnationis commertio pugnare videtur. Deinde Christus si vera emptione & satisfactione nos emit, qua ratione in scripturis legimus, Christum orando & postulando impetrasse sibi a deo patre regnum suum quod est Ecclesia gentium & filiorum Israel, quemadmodũ ait ad ipũm pater. Postula a me & dabo tibi gentes hęreditatem tuam.

Nonum argumentũ. Christus si tanq̃ fortis pugnator diabolum vicerit, & contra illum triumphauerit, detrahẽs illius spolia & alligans eundẽ, qua ratione ipse Christus dicitur victima, hostia, sacrificiũ, & propitiatio ꝑ peccatis. Modus placandi deum iratum per spontanea sacrificia & oblationes voluntarias, quę fiũt sine tumultu & violẽtia, non videtur conuenire pręliandi, vincendi & pręd andi modo, qui fit cũ tumultu & strage violenta.

Decimum argumentum. Qua ratione saluatio hæc per Christum facta potest esse liberatio a captiuitate, seu redemptio ex seruitute, cum ex scripturis sacris sit manifestum hanc ipsam liberationem esse viuificationem seu resuscitationem ac regenerationem seu natiuitatem quandam ad spiritualem vitam. Deinde cum ex scripturis discimus eandem saluationem esse sanationem, mundationem, purgationem, seu lotionem sordium, qua ratione poterit esse viuificatio ac resuscitatio a morte, vel regeneratio seu natiuitas quædam ad vitam, quæ videntur simul stare non posse. Is enim qui captiuus detinetur in vinculis aut sanandus, aut purgandus, seu mundandus a sordibus est, iam natus est, & nondum mortuus, quamuis sit infirmus & immundus.

Iam videamus argumenta, ex quibus probari videtur modum istum liberandi hominem per pretium sanguinis innocentis non esse diuinę sapiētiæ, & maiestati congruū, & pro hoc sit argumentum vndecimum. Potentia dei regnat vbiq;, quomodo ergo indiget deus, vt ad vincendum diabolum de cœlo descendat. Deus est omnium dominus, tā ipsius diaboli, q̄ carceris infernalis, & eius etiā, qui in illo carcere detinetur captiuus. Dei enim sunt omnia, infernus, diabolus, carcer & regnum cœlorum, omnia enim illius sunt, qui fecit omnia. Certum est diabolum non esse dominū neq; infernalis carceris, neq; hominis in hoc carcere captiui. Quid ergo opus erat, vt hæc liberatio fieret per mortem & sanguinem innocentis filij, quę potuit fieri ex dei beneplacito, per verbum solum & iussionem seu præceptum. Neq; enim videtur verisimile, quod is qui creauit cœlum & terram ex nihilo, nō potuerit hominem captiuū liberare etiam nihilo. Videtur igitur hic redemptionis modus fuisse superuacuus, pręter rationem & congruentiam. Quomodo enim poterit diuinæ sapientię congruū esse Christum incarnari, & pati, & pretium soluere, vt liberet e suo carcere suiipsius vinctum, quem solo nutu, si voluit, potuit liberare, præsertim cum diabolus nunquam habuerit dominium aut ius in hominem, neq; vnquam potuerit hominem manumittere.

Cęterum Deus si solo verbo aut nutu, vt potuisset, ita etiam

voluisset redimere humanum gen⁹, relucerent nobis magis in hoc opere eius omnipotentia atq; maiestas. Si ergo vlla nobis necessaria fuerat redemptio, aut liberatio e carcere, aut ex vinculis, aut ex captiuitate, congruebat vt verbo potius fieret quã sanguine & iniuriosa morte hominis innocẽtis.

Duodecimum argumentum. Rationi maxime cõuenit ei qui violenter & perfraudem occupat, spoliari sua præda per superioris domini potentiam. Videtur igitur fuisse conuenientissimum quod Christus diabolum per solam potentiam spoliaret absq; pretio sanguinis. Preterea, deus ita liber est, vt nullius legi aut potestati aut iustitię subiaceat, deus sibi ipsi lex, q(vt inquit Apostolus) operatur oĩa secundum consilium voluntatis suę. Ipse ergo ita iustus est, vt quicquid velit, non potest esse iniustum. Potuisset igitur pro suæ voluntatis beneplacito, sua ipsius iusticia manente salua, liberasse hominem gratis pro nihilo, cõdonando illi peccata, non exoluto pretio vllo, quod si fecisset benignitas sua & misericordia magis fuissent relucentes. Cum in homine offenso seu iniuriam passo maioris sit clementiæ, gratiæ, & misericordię gratis quã exacta satisfactione iniuriã cõdonare. Adhęc videt̃ argumentũ, deus pręcipit, vt peccãti b⁹ in nos plene dimittam⁹, neq; aliquã vindictã aut satisfactionem exigamus, & conuenit, vt deus quę facienda pręcipit, etiam ipse faciat. Cõsequens ergo videtur decere benignitatem dei, vt omnia remittat peccata absq; aliqua exactione pretij satisfactorij pro peccato. Insuper, deus si exigit poenã innocentis in pretiũ ꝓ peccatis, videt̃ delectari & lętari in morte, poenis, seu miserijs innocẽtis hoĩs. Sed hęc õnino abhorrẽt a bonitate dei, nõ exegit ergo passionẽ Christi innocẽtis, vt pretiũ satisfactionis pro peccatis nostris.

Decimumtertium argumentum. Iudęi crucifigẽdo Christum plus peccauerunt, quam Adam transgrediendo pręceptum dei per vnius pomi gustum. Si ergo peccatũ Adæ tantum fuit, vt expiari non potuerit nisi per mortem Christi, sequitur quod peccatum maius, maiori expiationẽ opus habuerit. Quam ergo expiationem habebit hoc homicidium in Christũ commissum, aut quomodo per mortem Christi potuit redimi & reconciliari deo gen⁹ hominum, qui ipso facto grauius peccauerunt, si multo amplius prouocauerũt

uocauerunt deum ad iracundiam Iudæi Christum crucifi-gentes quam Adam gustans pomum vetitum.

Præterea tam malum fuit occidere Christum, quam bonum fuit illi⁹ vita. sed Christi vita deitati vnita fuit infiniti valoris & pretij, fuit igitur occisio Christi infinitę maliciæ. quomodo igitur potest mors eius superare, & delere peccatum eorum, qui occiderunt illum simul & aliorum?

Decimumquartum argumentum. Deus vel non potuit salua sua iusticia aliter liberare genus humanum quam per mortem innocentis, vel potuit. Si aliter non potuit de⁹ peccatores de manu diaboli liberare, quā ad mortem crucis tradendo iustum & innocentē, vbi est eius omnipotentia? Si vero potuit, & noluit, vbi est eius sapientia, & iusticia, quę pro impiorū liberatione, aut satisfactione exegit supplicium innocentis? Pręterea conuenientissimum videtur, vt præda iniusta & iniqua voluntate detenta per superioris potentiam potius quam per pretium datum de manu tyrāni liberetur, videtur ergo modus liberandi hominem de manu diaboli per potentiam dei magis congruens deo, quā liberandi modus per satisfactionem & solutionem pretij. Hæc & id genus multa sunt, quæ iam olim Apostolis, martyribus, virginibus, & in hodiernum vsq; diem Christianis consueuerunt obijci a gentibus, ab huius mūdi sapientibus, & infidelibus, quibus iuxta Pauli sententiam, Christus crucifixus est stulticia, quibus sacratissima nostræ redēptionis mysteria videntur esse deliramenta. Huius quoq; generis argumenta etiam confingi possunt ab hominibus apostatis, hæreticis, impijs, & arrogantia plenis, qui cum deo disputare præsumunt a vera Christi fide alieni, exigentes a diuina volūtate, cur ita voluerit & non aliter facere.

Sed cōtra vniuersa hęc sathanę machinamenta docet tota Christianorum Ecclesia Christum venisse in carnem, vt de captiuitate & de seruitute nos liberaret, & de malis peccato nostro debitis satisfaceret, & ad bona, quæ perdideramus, restitueret. Nam & ex scripturis sacris firmiter fideliterq; credendum est quod Christus dei filius cum in forma esset dei ab ęterno verbum, & deus apud deum ex tempore formam serui accepit veniendo in carnem passus & mortuus non solum vt homines verbo & exemplo erudiret, in-

strueret, & ad amorem sui incitaret, sed ob id precipue vt totum humanum genus quod perierat a potestate diaboli, a vinculis peccati liberaret, & pretium ꝓ peccatis hominũ exolueret deo patri, & nos a regno diaboli in regnum Christi transferret, & hereditatem in primo nostro parente Adã restitueret amissã, vt nos viuificaret, vt nos mundaret, & in sanguine suo lauaret a peccatis nostris, & sanaret ab infirmitatib⁹ nostris. Hæc consideratio fiet manifesta cõsiderantibus ex scripturis per vnum hominem peccantem naturam humanam factam esse obnoxiam damnationi sub potestate diaboli captiuam, deo inimicam, in seruitutem peccati adactã, & idcirco indigere liberatione & liberatore. Declarantur hæc omnia innumeris scripturę sacræ testimoniis tam veteris ꝙ noui testamenti, in quibus legimus beneficia per Christũ Iesũ nobis impensa esse remissionẽ peccatorum, liberationem de domo carceris, de captiuitate de vinculis, de potestate diaboli, redemptionem de seruitute peccati, abolitionem chirographi decreti aduersus nos, reconciliationem cum deo patre, resuscitationem a morte ad vitã, sanationem ab infirmitate, mundationem a peccatorum maculis, restitutionem salutis, persolutionem pretij pro peccatis, iustificationem etiam, & tandem plenam glorificationem.

Loquitur sub Typo Hierusalẽ ad populũ acquisitionis dominus per prophetam Sophoniam dicens. Saluabo te & liberabo te, noli timere. Paulus secundę ad Timotheum primo, homines a diabolo captiuos teneri asserit ad eius voluntatem, & ad Collocenses primo, docet Christum eruisse nos de potestate tenebrarum, & transtulisse in regnum suum.

Christus si solũ venisset in hunc mundũ ad ostendendũ nobis viam, vt solũ imitationis exemplũ se nobis ꝓponeret, & non etiam in sanguine suo lauaret nos, redimeret etiam a peccatis, in veram atq; spiritualem vitam nos restituens, nõ dixisset in euãgelio, Fili⁹ hominis venit in hũc mundũ dare animam suam redemptionem pro multis, nondiceret, Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Item, hoc est corpus meum, quod por vobis tradetur, Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Item Apostolus, Cum eramus adhuc peccatores, inquit, reconciliati sumus deo per sanguinem ipsius. Idem

alibi.

alibi. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, eramus natura filij iræ & reconciliati sumus. eram⁹ filij ignorantię, viæ ciuitatis, habitaculi prorsus ignari, & sapientiam consequuti sumus, filij imbecilles, ignaui atq; infirmi, & virtute ex alto induti iam sumus. Princeps huius mundi eiectus est foras, regna dæmonum sunt contrita, vicit leo de tribu Iuda, qui eripuit nos de duro Pharaonis imperio. Vnde canit Ecclesia, Iesu nostra redemptio, amor & desiderium, quæ te vicit clementia vt ferres nostra crimina inferni claustra penetrans, tuos captiuos redimens. Item O vere digna hostia, per quam fracta sunt tartara, redempta plebs captiua. Christus ergo non solū docuit, sed & integram salutem dedit in conspectu omnium electorum. Neque solum ostendit viam aut salutis aut charitatis aut patientię, sed & salutem ipsam, charitatem, et patientiam ipse largitur dimitens peccata, largiens & spiritum sanctum, spiritum fidei, patientiæ, & chritatis, oculos cæcorum aperiens, & de tenebris captiuos educens. Dicente deo patre ad eundem filium suum per Esaiam prophetam. Ego dominus dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, vt aperires oculos cecorum & educeres de cōclusione vinctum de domo carceris, sedentes in tenebris. Ipse Christus apud eundem Esaiam loquitur, Spiritus domini super me eo quod vnxerit me ad annunciandum mansuetis, misit me vt mederer contritos corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, vt prędicarē annum placabilem domino, Esaię sexagesimo primo. Non estis vestri, inquit Paulus, empti enim estis pretio magno, quemadmodum & Petrus docet nos esse emptos, non corruptibili auro vel argēto, sed pretioso sanguine agni immaculati. Item Paulus ad Hebręos secundo, Christus per mortem suam destruxit illum, qui mortis habebat imperium. Ad ephesios primo. In Christo Iesu habemus redemptionē per sanguinem ipsius in remissionem peccatorum. Item Actuum secundo, Christus acquisiuit Ecclesiam suam sanguine suo, Ad Collossenses, Viuificauit nos cum illo donans omnia delicta. Ad Hebræos nono. Sanguis Christi qui per spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatum deo, emundat conscientiam nostram ab operibus

mortuis

mortuis ad seruiendum deo viuenti. Item Apocalyp. prio. Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Ad Ephes. 5. Dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam deo viuenti in odorem suauitatis. Item de ipso rege nostro loquitur Esaias. Ipse vulneratus est, inquit, propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus, omnes nos quasi oues errauim⁹, vnusquisq; in viam suam declinauit, & posuit domin⁹ in eo iniquitates omniũ nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, sicut ouis ad occisionem ducetur, & non aperuit os suum, Esaiæ. 53. Item sub persona Hieremię Christus loquitur. Ego quasi agnus mãsuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui, supple, peccatum in me, propter quod sic debeam duci in mortem, quia super me cogitauerunt consilia, dicentes, Mittamus lignũ in panẽ eius, crucẽ videlicet in corpus eius, & conteram⁹ eũ de terra viuentiũ, Hieremię. 11. Rursus primæ Petri primo. Peccata nostra ipse portauit in corpore suo super lignum. Insuper Zacharię. 9. Deus pater loquẽs ad populum Hierusalem, de futuro tũc rege suo Messia. Exulta, inquit, satis filia Sion, iubila filia Hierusalem, Ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator, & ipse pauper sedens super asinam, & super pullum filium asinæ (paucisq; interpositis ipse idem pater sermonem conuertẽs ad filium) Tu quoq;, inquit, in sanguine testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non est aqua, tanq̃ dicat, O Hierusalem non ampli⁹ est tibi mœrendum, ieiunandum, & lugendum propter absentiam regis quem desideras, exulta iã, quia mox ipse venturus est humilis & mansuetus, & cæt. Cum igitur in huiuscemodi scripturis audis liberationem, emptionem, redẽptionem, bellum, victoriam, reconciliationem, viuificationem, illuminationem, lotionẽ, mundationẽ, sanationẽ, sacrificiũ, & oblationẽ crebrius nominari, cõsequens est Christũ nõ solum docuisse nos, sed & vere vicisse diabolũ, liberasse nos, & emisse aut redemisse nos, viuificasse, illuminasse, sanasse, & lauisse animas nostras in sanguine suo. Aliud enĩ est docere, aliud emere, & redimere, aliud bellare & vincere, aliud viuificare, aliud sanare, mundare & sacrificiũ seu oblationem offerre, & reconciliare. Vbi enim emptio, ibi &

ibi & pretium. vbi redemptio, ibi solutione pretij recuperatio eius qđ amissum erat. vbi liberatio, ibi solutio de captiuitate. vbi reconciliatio, ibi inimicitię destructio. vbi pretij solutio, ibi compensatio quædam, & satisfactio, & iusta cõmutatio. vbi viuificatio, ibi vel ad vitã generatio, aut a morte resuscitatio. vbi hostia aut victima, ibi pro deuictis hostibus oblatio in gratiarum actione. vbi lotio, ibi a sordibus purgatio. vbi sanatio, ibi ab infirmitate & lãguore curatio. Vnde & infantes, qui neq; doceri possunt, neq; Christum imitari cum regenerantur, per vniuersum orbem Christianum dicuntur erui de potestate tenebrarum, & transferri in regnum Christi, expulsoque immundo spiritu de cordibus eorum effici templum spiritus sancti, dicuntur & lauari atq; mundari in sanguine Christi. Proinde iam a principio ecclesiæ Apostolorum in hoc vsq; tempus super infantes baptizandos per vniuersum orbem Christianum fiunt exufflationes & exorcismi, & dicitur super eosdem. Exi immunde spiritus, & recede ab hoc famulo dei, & da honorem Deo viuo. Hæc ergo sunt, quæ in sequentibus elucidare decreui.

Sequitur tractatus secundus.

¶ *Tractatus secundus, in quo declaratur, qualis, & a quo sit humani generis captiuitas, qualis item, & a qua potestate, & a quibus uinculis sit liberatio p Christũ nobis exhibita.*

PRO dissolutionibus igitur argumentorum et scripturis, ac rationibus mysteriorum Christianę fidei intelligendis, iam superest considerare, qualis nam sit huiusmodi captiuitas humani generis, & quę in captiuitate potestas detinens, qualis captiuandi modus, quis carcer, quæ tenebræ, quales compedes, & secundum quem modum Christus dicitur horum vinculorum diruptor, & victor ipsius hostis humani generis, quis vincendi modus, quæ spolia, & quo nam pacto fiat hęc victoria, qualis emptio, quale pretium, quale iudicium,

& inter quas personas causa ista agendi formetur, & quale nam sit in hoc salutis opere sacrificium, qualis victima, & quemadmodum sit viuificatio, ex qua morte, & ad qualem vitam, ex quibus tenebris sit illuminatio, qualis sanatio, ex quo morbo, & ad qualem sanitatem, & quo nam modo, & ex quibus maculis fiat huiusmodi in Christi sanguine lotio atq; mundatio. Hęc enim sunt, quę in scripturis passim designantur, quę in omni ferme scripturę loco iterum atq; iterum inculcantur, exaggerantur, & repetuntur. Vniuersa hęc in sacris literis, omnes quidē legunt, sed non oēs intelligunt, quæ legunt, & idcirco mens orantium manet sæpe sine fructu. Hæc sunt de quibus tanq̃ de propria materia tractat totus liber scripturæ sacræ, quę etiam in hoc differt ab omnibus scientijs philosophorum, & alijs disciplinis, quia illę trāctant de operibus conditionis, hæc sola de operibus instaurationis. Proinde nisi quisq; harū rerum habuerit verum intellectum, non poterit attingere verum sacrę scripturæ sensum, neq; prophetas, neq; psalmos, neq; legem, neq; euangelia, neq; Apostolorum doctrinas recte interpretabitur. Nam & in lege, & in omnibus ferme psalmis, scripturisq; propheticis insinuat dei spiritus operum redemptionis humani generis, sublimia, venerāda, profundaq; mysteria. Pro quibus intelligendis, iugi memoria vbiq; tenendum est, in Adam vniuersum genus humanum errasse a vera sua salute, a vera vita sua, adactumq; esse in captiuitatem quandam, in seruitutem, in carcerem, in tenebras, in vincula, in infirmitatem, in languorem, in mortem, et ideo neq; captiuitatem, neq; seruitutem, neq; tenebras, neq; carcerem, neq; vincula, neq; vllum malum fuisse super genus humanum ante peccatum, quamobrem Adā si non peccasset, & cum sua potestate talis mansisset, qualē eum deus condidit, neq; liberatione, neq; emptione aut redemptione, aut reconciliatione vlla indiguisset. Hæc sunt fidei nostræ rudimenta, in quib9 & Christianorꝝ pueri sub infantia babtizati, iam venientes in rationis vsum, solent primitus erudiri pro solo videlicet gustu veteris arboris, omnem hominem esse miserū, & hausisse virus ęternæ mortis, semperque mansurum in miseria, donec gustauerit fructum Iesum de arbore crucis, medicamentū ęternæ salutis.

Sed in primis obsecro studiosũ lectorem ne fastidiat, neue offendatur, quod non processerim per sententias & conclusiones præcisas, sed eadem iterum atq; iterum exaggerans, & inculcans in mediũ attulerĩ scripturas multas, sciat potius hęc esse scripta, nõ modo vt speculatione veritatis doceatur intellectus, sed vt & intern⁹ pascatur affectus in scripturarum sacrarum sententijs ceu floribus quibusdam ac fructibus ex amenissimo scripturarum paradiso decerptis.

Priusq; autem rem ipsam sumus tractaturi, duo quędã rerum genera pręmittemus. Vnum est maledictionum, in quas per peccatum decidit humanum genus. Aliud est benedictionum, in quas rursum humanum genus per dominum Iesum reparatur. Manifestum est ex scripturis genesis primo & tertio capitulis ante peccatum omnia fuisse benedicta & condita bona a deo bono, & nihil fuisse subiectum maledictioni, sed hanc intrasse per Adæ peccatum in hominum genus. Sunt autem huiusmodi maledicta, necessitates in miserijs, in erumnis, in laboribus, & in lege peccati. Item eiectio de paradiso delitiarum, & mors, & vincula, & carceres, & tenebrę sub inimici potestate.

Primum igitur de captiuitate supponimus ex arte grammatica captiuos proprie dici eos, qui non sui iuris sunt, sed in potestatem alterius adacti sunt, & libertate quadam priuati. Secundum generalem significationem liber quisq; dicit, q viuit atq; operatur vt libet seu placet. Et quia præter libertatem bonam secundum quam quisq; viuit vt libet ac placet nihil mali habens, sibi placitum. Est etiam libertas quædam mala, in qua liber est homo stultus secundum sua ipsius desideria absq; freno iusticiæ, sui iuris permissus viuere pro vt libido fert animi. Hinc in scripturis geminam reperimus spiritualem captiuitatem, bonam videlicet & malam. Bona captiuitas est, quę homines aut stultos, aut mente captos, aut a vera salutis via deuios ad meliora compellit, quæ ex seruitute peccati in libertatem statuit, secundum quam efficimur spolia domini nostri Iesu Christi, erepti de faucibus diaboli, de qua propheta. Ascendẽs in altum captiuam duxit captiuitatem. Vnde a vera sua salute errauit humanum genus vniuersum, dum credens deceptori diabolo ad mortem sua sponte ambulauit secundum ipsius diabo

us diaboli voluntatem, secundum quem intellectum loquitur propheta. Alienati sunt peccatores a vulua, errauerunt ab vtero, psal. quinquagesimooctauo. Vñ & secundũ Apostolicam doctrinam omnes ex Adam propagati nascuntur filij irę captiui atq; subiecti maledictionibus peccati sub potestate diaboli, ad Romanos quinto, & ad Ephesios secundo. Christus autem, vt pius pater, pius Rex detexit nobis diaboli fraudem, vt videamus vias eius, seu desideria huius mundi & carnis, quae blanda sunt, esse mortis ęternae vias. Et non solum detexit, sed quemadmodum ostensuri sumus, vt & leo fortissimus de tribu Iuda crudelem leonẽ rugientem vicit. Hinc & apud Esaiam appellatus est velox spoliorum detractor, vocanturq; spolia domini nostri Iesu, quotquot e dominio huius leonis mortis eternę tyrãni eruuntur per eundem dominum nostrum Iesum transferendi in vitã sempiternam. Ad eos qui sic bona captiuitate captiui & nõ sui iuris sunt loquitur Paulus. Nõ estis inquit, vestri, Empti enĩ estis pretio magno. Cęterũ de principibus bonis, q sic conantur nos eripere e captiuitate diaboli, & sub duce Christo captiuos facere, loquitur in spiritu Esaias, sermonem dirigens ad Christum dominum. Multiplicasti gentem & non magnificasti lętitiam. Lętabuntur coram te, sicut qui laetantur in messe, sicut exultant victores, quando diuidunt spolia, capta pręda. Iugum enim oneris, quod super ipsam gentem erat, & virgam humeri & sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian, & infra. Paruulꝰ enim natus est nobis & caetera, tanq; dicat, O Christe multiplicasti gentem olim ambulantem in tenebris, quam redemisti in lumine tuo, sed non magnificasti laetitiam, quia tristicia magna & moeror continuus fuit messoribus seu principibus, sub te militantibus, videlicet apostolis pro fratribus suis secundum carnem, propterea quod hi dilexerunt magis tenebras, quam lucem. sed tamen & ipsi messores coram te de multiplicatione gentium lętabuntur. De eisdem & Hieremias capite decimosexto. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit dominus, & piscabuntur eos, & post hęc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte. Ad quos & ipse Christus, Venite, inquit, post me, faciam vos piscatores hominum, & ad hanc piscationem &

capturam animarum spiritualem intimãdam dixit, Laxate retia vestra in capturam piscium. Qui sic captiuus sua spõte tenetur, & delectatur in hac sua captiuitate, pro sua bona voluntate ducitur, non sui iuris vult esse, non sibi cupit viuere, sed ei a quo habet qđ viuat, sine quo nec viuere, nec vere beat⁹ potest esse, sub cui⁹ voluntate viuere, vera beatitudo ẽ. Hæc ergo est captiuitas, quę & per bonum fit aduersariũ. Homini in via perditionis ambulãti aduersarius bonus ẽ Christus, prauis desiderijs obsistens, cui & laudabile est cõsentire, quemadmodum & ipse monuit Matthæi quinto. Esto consentiens aduersario tuo cito, dum es cum eo in via, ne forte aduersari⁹ tradat te iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerẽ mittaris, tanq̃ dicat. Si frater quisq̃ aduersus te aliquid causæ habet in via esto beneuolus, cũ illo pacem componere studeas, ne aduersarius ipse iudicẽ adeat, & tu in causa victus mittaris in carcerem. Verum captiuitas in malam proprie partem accipitur, secundum quam is captiuus dicitur, qui sub inimica & aliena detinetur potestate, sub qua viuere est miseria, etiam quamuis ad tempus id non sentiat, pro sua mala viuens voluntate, quemadmodum iuuenis prouerbiorum septimo, blanditijs meretricis seductus sequitur quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuiẽs nescit quod ad vincula stultus trahatur, ignorans quod de periculo animæ illius agatur. In hanc sententiã conuenit quod dicitur. Sunt viæ quæ videntur hominibus planę, nouissima autẽ earũ tendũt in infernũ. Quemadmodũ autẽ in corporalibus rebus captiu⁹ ẽ, qui nõ sui iuris est, non liber suarũ rerum possessor, non liberę suo fungitur officio, sed inuitus, aut ignorans, aut spe vana seductus, aut sua sponte ducitur aut trahit̃ in carcerem mortis. Ita & oĩs ꝓpagatus ex Adã homo, si non fuerit per dominũ Christũ liberat⁹, vinculis quibusdã seu blanditijs captiu⁹ tenet̃ & ducit̃, & id quidẽ nõ apud barbaros, nõ apud vllos hui⁹ mũdi tẽporales iudices, sed apud diabolũ, & ei⁹ angelos, dicẽte Apl'o Paulo, vt resipiscãt a diaboli laqueis, a q̃ captiui tenent̃ ad ipsi⁹ voluntatẽ. Verũ hic sciendũ ẽ huiuscemõi captiuitatis modũ lõge esse diuersũ ab eo, secundũ quẽ principes hui⁹ terrę ĩ captiuitatẽ adigũt. Hi nẽpe subijciũt sibi homines inuitos, & cũ tumultu reluctantes. Sub dæmonũ

autem poteſtate non adigit nos vlla vis, non hoſtis cogẽs, non Deus ipſe humanum genus inſtituens, ſed ſerpens, id eſt, diabolus ſuggerens atque inſidians, & noſtra in primo parente voluntas eidem ſerpenti conſentiens. Et ita nos ipſi ſumus nobis captiuitatis noſtræ & miſeriæ cauſa. Fuit Adam in paradiſo liber, immunis ab omni captiuitate, ſeruitute, & ab omni malo miſeriæ & culpę, vbi & ſua pace fruebatur, habens virtutem continendi omnia, & in illo omnes fuimus liberi, immortales, abſque vlla corruptione transferendi ſine morte in vitam cœleſtem. Periit Adam, in illo periimus omnes, eiectus eſt extra paradiſum deliciarum in vallem lachrymarum, & in reatum mortis ſempiternæ, ſub poteſtate dæmonis, cuius acquieuit conſilio, & in illo Adam eiecti ſumus omnes, traditi etiam omnes in poteſtatem eiuſdem diaboli ad ſempiternum mortis interitum. Diabolus ergo ab initio deuincens ſibi humanum genus non coegit, non vim intulit, ſed inuitauit, ſuaſit, ſuggeſſit per fraudem, decepit, atq; perſuaſit. Nequaquam, inquit ſerpens, moriemini, ſed eritis ſicut dij. Homo igitur dum magis conſenſit diabolo premia fallaciter pollicenti, quam deo creatori ſuo ſub comminatione mortis præcipienti, efficitur reus mortis, & e paradiſo in vallem miſerię deijcitur, atq; ita vniuerſo generi humano clauſa fuit cœleſtis regni ianua, vt nec Adam, nec vllus poſterorum potuerit ſine Chriſto intrare in regnum cœlorum. Sic tradit tota Chriſtianorum ſchola, omnes Adæ filios manere ſub poteſtate diaboli captiuos, donec per Chriſti gratiam fuerit peccati reatus regeneratione ſolutus.

Hactenus de captiuitate & de poteſtate, ſub qua ſit huiuſmodi captiuitas. Sortitur autẽ huiuſcemodi poteſtas, ſeu hoſtis humani generis varia in ſcripturis ſacris nomina. Dicitur enim Satanas, diabolus, ſerpens antiquus, draco magnus, draco rufus habens capita ſeptem, & cornua decẽ, Behemoth, Leuiathan, Belial, leo rugiens, mons, poteſtas tenebrarum, & id genus alijs varijs deſignatur nominibus, in multis etiam regibus, vt in Pharaone, in Nabuchodonoſor rege Babyloniæ figuratus. Sed primum extitit cauſa, cur vocaretur Satanas, quia aduerſarius Deo ſuo primum fuerit, aut qui primum per ſuperbiam deorſum elapſus

elapsus, zelo inuidiæ factus est Satan, id est, aduersarius homini. Videns enim hominem per obedientiæ humilitatem posse ascendere, vnde ipse per superbiam corruerat, inuidit illi, tumque egit, cur merito vocaretur serpens, quando videlicet primum hominem decipiens ingressus est serpentem, etiam occultis accessibus, atque insidijs intrans ad hominum corda. Post hæc proficiens in peius, egit cur vocaretur draco, & non qualiscumque, sed magnus & rufus, quia volens deuorare filium mulieris pariturae, hoc est, extinguere nomen & fidem Christi, cœpit esse sanguinarius carnifex Abel iusti, Hebræorum masculorum in Aegypto, Prophetarum, infantum, innocentum, tandem Christi & Apostolorum. Et hæc quidem omnia operatus est per capita sua, & per cornua sua, id est, per potestates & huius mundi regna, regno Christi contraria. Ab initio inuidens ipse humano generi, instanter & sedulo agebat, ne populus permaneret, ex quo nasceretur semen regno suo inimicum, semen quod contereret ipsius caput. Insuper Dominus deus in Iob vocauit diabolum Behemoth, tanquam bestiam, quę terram inhabitet cum socijs suis, atque ministris. Eundem postea appellat Leuiathan, tanquam cetum seu draconem grandem, in aquis morantem. Iob. 40. Ecce Behemoth, quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet, fortitudo eius in lumbis eius, & virtus in vmbilico ventris eius, stringit caudam suam quasi cedrum, nerui testiculorum eius perplexi sunt. & infra. An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius. Item Esaiæ vigesimoseptimo. In die illa visitabit dominus in gladio suo duro & grandi super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum, qui in mari est. Dicitur etiam nunc leo rugiens, propter insaturabilem appetitum nocendi humano generi. Nunc Belial, id est, apostota, præuaricator. Nunc mons propter superbiam suam, qua voluit ambulare in magnis, & in mirabilibus supra se. Nunc princeps mundi huius, id est, hominum diligentium hunc mũdum. Nunc potestas tenebrarum, id est, potestas super homines in tenebris erroris infidelitatis, & ignorantiæ habitantes, de quibus tenebris Apostolus, Fuistis aliquando

quando tenebræ, nunc autem lux in domino. Est autem potestas hæc tenebrarum, deo potestati lucis contraria, non vt primum quoddam principium sempiternum, cuius natura sit contraria sempiterno Deo, quemadmodum Manichæus credidit. Neque etiam facta est a Deo talis, sed a suo ipsius arbitrio, dum id acceptauit in desiderio, quod suo refutare debuit iudicio. Quemadmodum & ipse sub figura regis Babyloniæ apud Esaiam dicit. Ascendam in Aquilonem, & ero similis altissimo, ob quam superbiam vna cum suis complicibus eiectus e cœlis, cum videret homines conditos qui implerent ruinas eius, sedesq; ac loca illius occuparent, inuidia incitatus, dolis & astutijs aggreditur primos nostros parentes, illis, vt præuaricarentur legem dei, suggerens, cui & ipsi consentientes, iusto Dei iudicio damnati sunt in mortis interitum, datiq; sunt puniendi in mortem, in captiuitatem, & id quidem non conuenientius, quam sub potestate illius, cui peccando consenserant, hoc est sub manu seu potestate eiusdem diaboli, quemadmodum ait scriptura. Deus mortem non fecit, nec lętatur in perditionem viuorum. Iniusticia autem est mortis acquisitio, quam impij manibus & verbis acquisierunt. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum, Sapientiæ primo. Hæc ad intelligendum redemptionis nostræ mysteria, sunt Christianæ fidei initia, in principio librorum scripturæ sacræ designata, Genesis tertio, vbi ex suggestione serpētis primi nostri parentes dei mandatū præuaricantes, eiecti sunt e paradiso cum tota sua posteritate damnati in mortis exilium, captiui sub miserijs huius vitæ, æternæ mortis rei atq; obnoxij.

Hactenus de captiuitate, & de eo, sub quo sit huiusce modi captiuitas & potestas. Iam de loco videamus seu carcere, in quo detinetur homo captiuus, tametsi locus captiuitatis magis spiritualiter, quam carnaliter sit intelligendus. Impij etenim atque damnati, vbicumque fuerint suis detinentur carceribus, quemadmodum & sua secum habent supplicia, compediti vinculis cupiditatum suarū, obsessi tenebris errorū, & cōscientiarū suarū squalore cōcreti. In scripturis locus hic nūc carcer a coarcendo appellatus est, vnde quis exire prohibetur. Nunc infernus,

&

& is quidem geminus, inferior & superior, Nunc puteus mortis, & interitus, Nunc lutum fecis, Nunc gehenna. Reperiuntur autem in scripturis multiplices res, in quas tanquam in carceres sub potestate dæmonum damnantur peccatores, nunc corpus hoc corruptibile aggrauans animam, nunc mundus iste miseriarum plenus. Vnde Adam mox vt peccauit eiectus extra voluptatis paradisum, vbi sua pace fruebatur in corpore immortali, vt nec intus essent pugnæ, nec foris timores, deijcitur in hanc vallem lachrymarum. Pro liberatione ab hoc carcere orauit propheta. Educ de carcere aĩam meã. quod sub alijs verbis orat Apostolus. Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Nunc infernus superior seu portę inferi, de quibus Ezechias iustus rex. Ego dixi in dimidio dierũ meorũ vadam ad portas inferi. Item in inferno loca esse distincta designauit scriptura multis in locis, et pręsertim Dauid propheta. Misericordia tua magna est super me, eruisti animam meam ex inferno inferiori. Quod interpretantes magistri Hebræorum, viam, inquiunt, adulterorum esse, vt sint in profundo inferni, sed inde, inquit Dauid, liberasti me, quando mihi dixit Nathan, secundi Regum .12. Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris. Dicens ergo propheta sese liberatum ab inferno inferiori, dedit intelligere, quendam infernum esse superiorem, & ab eodem tunc temporis animam suam non esse liberatam. Quod Christiani vocant limbũ patriarcharum, vel sinum Abrahæ ante Christi mortem, hoc Hebræi vocant apothecam, cellariũ, vel locum conseruatorium animarum, iustorum hominum, & iste infernus est ad quem descendit Christus, confringens illius portas, vectes ferreas, atque repagula, hoc est, omnem vim & potestatem detinendi animas iustorum expectantium ipsum, a dæmonibus auferens, quemadmodum canit ecclesia. Inferni claustra penetrans, tuos captiuos redimens, victor triumpho nobili ad dextram patris residens. Sunt & alia damnatorum hominum loca, vt locus puerorum in solo peccato originali decedentium, purgatorium eorum, qui cum peccatis venialibus ex hac vita commigrant. De quibus alijs in locis ex scripturis differuimus.

in tenebris ambulāt, via impiorū tenebrosa, densis concupiscētiarū et ignorātiarū nubib⁹ obuelata, nesciūt vbi corruūt. Iustorū aūt semita quasi lux splendēs. Tenebras ergo intelligim⁹ ignorātias, in quas puenit humanū gen⁹ p peccatū. Lucem autem dicimus scientiā salutis. Mox vero vt Adā peccauerat, nulla remāsit in eo scientia salutis, qua & mortē euaderet, & vitam inueniret, & ideo nox spiritualis māsit sup vniuersos hoiēs, donec orirer dies Christus in cordibus eorum. De cui⁹ ortu loquit Paul. Nox processit, dies appropinquauit, dies inq̄, de qua ppheta Dauid. Hęc ē dies quā fecit dn̄s. & Esaias. Audiēt in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine, oculi cecorū videbūt, Esai. 29. ac si dicat. Popul⁹ q sedet in tenebris videbit lucē magnā. quę pphetia cōpleta ē, dū gētes quę ignorabāt pter peccatū esse dānatū gen⁹ humanū, mortalitatē, corruptionē, oēmq̄ vitę hui⁹ miseriā ęstimabāt esse nō supplicia culpæ, sed cōditiones naturę, reputātes etiā concupiscētias & voluptates in numero bonorū, putātes eas esse naturale bonū, cū q̄ sit condit⁹ oīs hō. de qb⁹ loq̄t Paul. Hoc ergo dico & testificor in Christo Iesu, vt iā nō ambuletis sicut & gētes ambulāt in vanitate sensus sui, tenebris obscuratū habentes intellectū, alienati a via dei p ignorantiā, quę ī illis est, pter cecitatē cordis ipsorū, q desperantes tradiderūt semetipsos impudicitię, in operationē īmunditiæ omnis, in auaritiā, vos autē non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in illo edocti estis, sicut est veritas in Iesu deponere vos secundum pristrinam conuersationem veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris, renouamini autem spiritu mentis vestrę & iuduite nouū hominem, qui secundum deum creatus est in iusticia & sanctitate veritatis.
Hactenus ille, ad Ephe. 4. apte insinuās gētes esse a via dei alienatas pter ignorātiā, & hācī ipsis esse nō a deo, sed pp̄ cecitatē seu excecationē, vl' duriciā cordis eorū, desperātes enī hoc ē nullā habētes spē resurrectionis ī Christo, tradiderūt semetipsos omnib⁹ carnis ipudicitijs, tāq̄ dicat nō de⁹, sed ipsi se suis volūtatib⁹ his fœditatib⁹ tradiderūt. Vn̄ & hæc tractās Ambro. Gentiles desperatione igr futurę resurrectio is cecitatē cordis habere significat. quasi enī vltra non sint futuri, vitam suam contaminant turpissima operatione,

nolentes se subijcere legi fidei, quę prohibet voluptatem ꝑpter spem vitę futurę, quam spem ridendam censent, vt iure se dehonestare & aliena appetere auida cupiditate videantur quasi post hanc transpunctionē nulla sit vita. Hæc ille. Significat ergo gentes & ambulare in vanitate sensus, & ignorare carnalem huius mundi vitam esse malam, & idcirco seipsos tradere in omnem carnis immunditiam, ignorātes in se habitare vllum hominem malum, vllum veterem Adam, qui cupiat viuere secundum vlla desideria errorum, non sperantes vllam vitā post hanc vitā, aut si quā sperantes sint, ęstimant eam talem, qualis est carnalis hęc vita, quę est secundum carnis voluptatem, & idcirco in hac vita tanto se feliciores putant quanto magis satisfacere possunt libidini voluptatis. Docuerunt quidē Morales gentilium hominum philosophi corpoream voluptatem escam malorum esse, & carnis cupiditates, iusticiæ atqꝫ honestatis legibus esse temperandas, solliciti, ne cupiditatibus victi quippiam indecēter agant. Veꝶ id totum faciunt nō desiderio fruendi summo & incommutabili bono, sed amore præsentis iusticiæ, vt sibi placeant & præsentem vitam decenter exornent, & voluptati obsistunt non quatenus ipsa interiorem hominem conditum ad dei imaginem & similitudinem ab ipso vero deo suo beatifico bono alienat, sed solum quatenꝰ ipsa est impedimentum præsentis iusticiæ, secundum quā & si forsitan vane sperant sese post hanc vitā victuros esse, ad talem tamen quam sperant non peruenient, quippe ignorantes dei iusticiam & suam volentes constituere, sibimetipsis placentes. Nos autē Christiani nō ita didicimus in Christo Iesu, qui iusticiam docuit non aliunde, quam per ipsius gratiam esse quęrendam, erudiens hominem ad veram salutis ęternæ scientiam, qua videat hanc carnalem vitam esse deo abominabilem, & vitam futuri sæculi, quæ est expectanda esse diligere deū, delectari in illo, & in plena pacis & gaudij sęcuritate in sęcula sæculorum laudare illū.

Ex his igitur demōstratum est sub tenebris seu ignorantijs huius vitæ ambulare omnes homines, in quibus per fidem non habitat verum lumen Christus, in quibus tametsi maneat lumen rationis internę, quo iudicant tum de se, tum de actibus suis secundum legem quandam naturalem intus

ſcriptam, ſcientes ſe non debere alijs facere, quod nollent ſibi fieri, qui & proinde videntes quid agunt, conſulunt quidem, diſcernunt & ratiocinantur, tamen errant dum qualitatem operum in ratione ad verum beatificum bonum, quo ſolo fruendum, aut non vident, aut non attendunt, aut ſi fide quadam videant, Chriſtum veram viam, quę ducit ad vitam, non amplectuntur illam, quemadmodum is qui errat in via pedum, videt quidem viam, per quam ambulat, quam & volens amplectitur, ſed non attendit eiuſdem viæ terminum, aut neſciens, aut negligens habere præ oculis, quod via illa ducit ad mortem. Sic errant omnes, qui operantur iniquitatem, donec eis oriatur ſol Iuſticię Chriſtus, commonſtrans omnem carnis concupiſcentiam, omnia huius ſæculi deſideria eſſe vias iniquitatis, quas oderunt omnes iuſti, qui diligunt lumen Chriſtum, quemadmodum teſtatur propheta de ſe. Omnem inquit viam iniquitatis odio habui, viam iniquitatis appellans omnem huius mundi amorem, & omne quod ad viſibilium rerum huius mundi amorem incitat rationalem animum. Hæc ſunt vię, quæ videntur apud hunc mundum pulchræ, ſed finis earum mors eſt. Summa rationalis creaturæ cecitas eſt, ſi ęſtimet ſibi optimam eſſe vitam pro voto frui viſibilibus huius mundi bonis, & prout libido fert animi viuere ſecundum deſyderia carnis ſuæ in delitijs. Hactenus de carcere, & de tenebris, in quas captiuum eſt factū vniuerſum genus humanū. Iā de vinculis videamus. Vincula ſeu cōpedes ſunt neceſſitates, quibus propter peccatum coanguſtatur vniuerſum genus humanum. Verum quemadmodum in ſacris literis gemina reperit̄ captiuitas, bona videlicet & mala, ita & in eiſdem bona & mala leguntur vincula.
Bona ſunt vincula, quibus Chriſtus liberator nos iam ereptos de vinculis diaboli tranſfert in regnum charitatis ſuæ. Trahit nos deus, dum ſanctis affectionibus ac votis & cœleſtium rerum deſiderijs nos imbuit. Vnde cōpedes ſapientię, compedes verbi dei ſunt ſanctę charitatis fidei & ſpei deſideria, recta cōſilia, quibus deus trahit ad ſe, ducens ſuauiter hominum voluntates. Ego inquit cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipſum. & alibi. Trahā, inquit, te in vinculis charitatis, quibus & trahi cupiebat
 ſponſa

ſponſa in Canticis. Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum. Nemo poteſt venire ad Chriſtum, niſi quem cœleſtis pater ſic traxerit ipſum.

Alia ſunt vincula mala, quibus ſub diabolo ſumus, reatibus præuaricationum noſtrarum compediti, quibus aut ad interitum ducimur voluntarij, aut premimur inuiti. De quibus Sapiens Prouerbiorum quinto Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorũ conſtringitur. Vinculum magnum ſuper omnem carnem, eſt lex in membris habitãs, repugnans legi mentis, de quo Apoſtolus ad Romanos ſeptimo. Vincula etiam magna ſunt omnes neceſſitates huius vitæ, quibus ita innodamur, vt non quemadmodum placitũ eſt voluntati, valeamus in hoc mundo viuere, vt omnis neceſſitas mortalitatis & miſeriæ huius vitæ, quæ ſane vincula adeo ſunt ſenſibilia, vt etiam pagani & gentiles nulla fidei gratia illuſtrati expetiantur, illa ſentientes ſe multis repletos miſerijs, carnem etiam concupiſcere multa contra rationem internam, quæ ſemper ad optima in rebus moralis vitæ incitat, quamuis fallantur, arbitrantes hæc eſſe conditiones non vllius culpæ, ſed naturæ ſic primitus inſtitutę. Vnde & corpus mortis huius vitijs, morbis, perturbationibus, ac morti ſubiacens, quod & in ſuperioribus carcerẽ diximus, vinculum animæ dicitur, quo ipſa quaſi vincta, clauſa tenetur in carcere, donec cum Chriſto reſurgat.

Verum præter hæc ſenſibilia vincula ſunt & quædam inſenſibilia, quibus anima eſt vincta, non ſentiens illa, cuiuſcemodi ſunt inimicitia dei contra nos. reatus peccatorum actu tranſeuntium, quibus anima, etiam poſt actum peccati tranſeuntem in occultis dei legibus, manet rea ſupplicio, de quo ſane reatu diſſerit Auguſtinus libro ſexto contra Iulianum, capite octauo. Gentes autem non recte de huiuſcemodi vinculis ſentiunt, ſed obſcuratum habentes intellectum, aut non credunt in corde ſuo deũ eſſe, aut ſi credunt eſſe vnum primum principium deum, non credunt tamen ipſum, vt iudicem viuorum & mortuorum, aut ſi credunt eum vt iudicem, neque æſtimant tamen, neque attendunt hanc carnalem vitam eſſe abomina

abominabilem apud ipsum, quibus fit, vt huiuscemodi vincula non cognoscant. Sensibilia vincula non prorsus soluuntur in hac vita per Christi gratiam, quemadmodum infra demonstrabimus. Insensibilia autem vincula prorsus solui possunt in hac vita ita vt non sint, & id quidem per gratiam Christi remittentis peccatorum debita, & reconciliantis nos deo patri, quemadmodum per omnem locum docet Paulus Apostolus Christum interfecisse inimicitias in cruce, & deleuisse chirographum, & reconciliasse nos deo, vt iustificati per gratiam illius, consortes facti diuinae naturae simus filij dei, cohaeredes autem Christi, vt iam valeamus dicere cum propheta. Quid retribuam domino pro omnibus, quae retribuit mihi. Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. O domine ego seruus tuus & filius ancillae tuae, Dirupisti domine vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Versiculus ille (inquit Cassiodorus) tantam creditus est habere virtutem, vt a non nullis diceretur hominibus peccata dimitti, si quis eum in fine vitae suę trina confessione congeminet.

Hactenus de captiuitate, & de malis, & maledictionibus, in quibus perijt humana natura, quae per peccatum, & diabolum suggerentem intrauerunt in mundũ.

Iam operę pretium est considerare de beneficiis & benedictionibus, quibus humanum genus rursus ab huiuscemodi malis liberatur, per Christum reparatur ac instauratur. Pro quorum intellectu sciendum est per opera instaurationis seu redemptionis humani generis in filijs redemptionis destructa esse omnia supradicta maledictionum genera. Proinde necessarium est in huiuscemodi opere simul cõcurrisse erga genus humanum multa diuinae gratiae beneficia, quae & passim in scripturis legimus, videlicet liberationem a captiuitate, a seruitute, a vinculis, a carcere, a tenebris, redemptionem, sacrificium, victoriam, hostiam, & reconciliationem, viuificationem, illuminationem, sanctificationem, purificationem seu mũdationem a sordibus & maculis conscientiarum.

Proinde vt intellectum scripturarum penetremus, degustemusque nostrę fidei mysteria hac in re congruum est praemittere vocabulorum vires.

Aliud

Aliud est liberare, aliud emere, aliud redimere, aliud satisfa cere, aliud vincere, aliud recõciliare, aliud sanare seu munda re a sordibus seu maculis. Liberare est eum, qui aut ser uus, aut vinctus, aut captiuus est manumittere. i. liberũ seu solutum facere. Emere, est aliquid pretio dato suum facere. Proinde emptio supra liberationem addit solutiõem pretij. Redemptionis aũt vocabulo grammatici consueuerũt vti pro emptione seu liberatione. Verum redemptio proprie sonat reiterationem quandam, vel emptionis, vel recupera tionis tum iuris, tum possessioniis semel amissæ.

Distinguuntur itaq; liberare & redimere, in eo quod re dimere est per iustum pretium recuperare quod erat amis sum, liberare est solutum seu liberum facere, quod erat aut seruituti, aut captiuitati obnoxiũ. Satisfacere, est tantũ facere, quantum satis est aut offenso seu læso, vel irato ad vindictam, aut creditori ad solutionẽ. Bellũ proprie est hostinm dissensio, per quam arma mouentur. Vincere est vi certando, luctando, seu pugnando hostem aduersariũ superare, quasi vim facere & subiugare. i. sub iugo & pote state sua ponere. Proinde, inquit August. nihil est victoria, nisi subiectio vel subiugatio repugnantiũ. Recõciliare al terum alteri, est pacem inter vnum & alterũ facere, hoc est, restituere vnũ in alterius pristinã amicitiã. Hinc reconci liator, qui & Mediator dicitur, qui facit in pristinã gratiã, seu beneuolentiam redire eos, qui interposita offensa fuerãt aliquandiu inimici. Aliud est esse mediũ, aliud mediatorẽ. Medium ex nomine significat, quod inter extrema est. Me diator autem a mediare appellatum ex nomine, præter rationem medij designat reconciliationis officium. Vnus, inquit Apost. est mediator dei & hominũ, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionẽ ꝓ oĩbus, prim. ad Timot. 2. Mediator est Christ⁹, qui pacẽ faciens, offensorẽ hoĩẽm redire fecit in gratiam & amicitiã dei, qui fuerat of fensus. Vnde & apud Esaiã inter cętera noĩa appellatͣ prin ceps pacis. Ipse ait, Pacem meã do vobis, pacẽ, inquam, non huius mundi, non quomodo dat mundus, inquit, ego do vo bis, hoc est pacem non temporalem, aut vanam & transito riam, sed pacẽ cuius, vt inquit Esaias, non erit finis. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt corroboret

illud

illud in iudicio & iustitia a modo & vsq; in sempiternum.
Hostia ab hostibus dicta, quæ deo ob deuictos hostes immolatur seu offertur, quę & victima ob victoriā super victos est appellata. Sacrificium est oblatio deo sacrata, qua offerens protestando recognoscit deum vt creatorem, aut cõseruatorem, aut omnium bonorū largitorē, aut ꝓpitiatorē. Sacrificium autem esse reconciliationem aut propitiationē pro peccatis, non ad ipsius sacrificij rationem pertinet, sed accidentale est illi ex intentione sacrificantis, intendentis hoc ipso placare deum iratum. Vnde sacrificium fieri deo in recognitionem acceptorū beneficiorum potuisset, etiam si nullum peccatū extitisset. Viuificare, illuminare, sanare, purgare, sunt quædam manifesta in corporalibus rebus, a quibus in animas transferuntur, vnde peccata secum afferunt animæ mortē, tenebras, vulnera & maculas. & ideo liberatio a peccatis assimulatur viuificationi, illuminatiōi, sanationi, ac mundationi, quemadmodū patebit in sequētibus. Huiuscemodi vniuersa ex scripturis sacris reperimus in opere nostræ redemptionis attributa Christo, qui significatur emisse & redemisse nos, & satisfecisse pro nobis, & reconciliasse nos deo patri. Item vicisse diabolum, & liberasse nos a potestate illius, & in huiuscemodi victoria obtulisse carnem suam & sanguinē in victimā, hostiam, & sacrificium deo patri. Vnde & ipse in scripturis ꝓpter huiuscemodi redemptionis beneficium nōia sortitur multiplicia, & nunc appellatur redemptor, nūc liberator, nūc reconciliator, nūc mediator, nūc reparator, nūc susceptor, nūc viuificator, nunc fortis bellator ac victor. Et apud Esaiam inter cętera nominatur velox spoliorū detractor. Apud Dauid prophetam, salus, salutare, illuminatio, spes nostra, refugium, virtus, fortitudo, & , vt ait Augustin. quod Hebraice Iesus, Gręce soter, hoc nostra locutione saluator appellat̄. Quod verbum latina lingua antea non habebat, sed habere poterat, sicut potuit quando voluit. Est aūt saluator, qui saluat. i. saluum facit, salutem præstat. Salus, est vitæ sanitas, seu incolumitas vitæ a malo liberæ. Vnde est salus quędā, quam coīter accipiunt & homines & pecora, dicente propheta. Homines & iumenta saluabis domine, sicut multiplicasti misericordiam tuam deus. Sed longe alia, longeque præstan-

præstantior salus est hominibus per Christum saluatorem. Proinde & in eodem psalmo mox sequitur. Filij autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt, inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuę potabis eos. quoniam apud te est fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumen, hęc est salus, id est vita ab omni malo libera, & omni bono plena, propter quam præstandam solis hominibus in hunc mundum moriturus venit Christus, qui venit saluare, quod perierat, quod quemadmodum fiet, in sequentibus demõstrabimus. Hactenus de duobus rerum generibus maledictionum videlicet per Adę peccatũ, & benedictionum per dominum Iesum. Hęc operę pretiũ est vnumquemq; considerare, qui voluerit Christianę redẽptionis mysteriũ recte intelligere, & salubriter gratias agere, quę & fideliter considerata iuuabunt, ne hoc tam sacrum mysterium nullo vnq; tempore in obliuionem veniat.

Quomodo enim non assidue memor erit Christi redẽptoris ac protectoris, qui assidue percipit ac sentit vulnera, sagittas, & aculeos hostis persequutoris, aut quomodo quisquam credet sibi opus esse redemptore, qui aut hostes sibi blandientes in numero suorum deputat amicorum, aut ipsa vitia seu supplicia culpæ æstimat esse conditionis naturæ.

¶ Caput secundũ hui⁹ tractatus, in quo rẽ ipsam aggredientes per sententias & propositiones in singulis, quonam modo sint facta, veritatem consideremus, & vt ad singulorum intellectum facilius peruenire valeamus, talem conabimur seruare ordinem.

Primum ostendemus, quonam pacto in hoc salutis nostræ opere per Christum nobis impenso fuerit vera liberatio a seruitute peccati, a captiuitate peccati, & miserię, & mortis. Deinde, quonam pacto hęc liberatio est per iustum bellũ quoddã potita victoria, & quemadmodum fuerit per sententiam inter partes iusto iudicio latam. Secundo quomodo fuerit viuificatio, purgatio, & sanatio quædam morbi. Tertio secundum quem modum in eodẽ salutis opere fuerit emptio, redemptio, reconciliatio, satisfactio, sacrificiũ. Quarto demonstrabimus modum istum liberandi, viuificandi, & redimendi fuisse diuinæ dignitati ac sapiẽtię cõgruissimũ, & humano generi cõueniẽtissimũ.

Prima

Prima huius capituli pars declarans, quemadmodum per Christum liberatum sit genus humanum, & de bello Christi & iudicio, diuiditurq; in tria membra.

Primum igitur sciendũ. Quemadmodum homo quispiã iam secundũ conditionem huius mortalis vitę sanus & incolumis corpore potest sese vulnerare, facere lãguidum & infirmum, aut cecum & claudum sumendo ea, quæ medic⁹ intimauit illi esse insalubria, aut corpori suo toxica. Iam autem factus languidus aut cecus non sic rursus habet in potestate sua sanare semetipsum & instaurare sibi membrorum vires, nisi medicus, qui sanare nouit, atq; paratus est commonstretur illi, Ita & homo primũ conditus a deo immortalis, sanus, & incolumis virib⁹, sumẽs fructum sibi vetitũ factus mortalis ad bene operandum cecus, languid⁹, & claudus, non amplius habet in sua potestate instaurare sibi virium suarum incolumitatem, sed male iam habẽs indiget medico. Deinde quemadmodum miles quisq; aut famulus sub potestate regię maiestatis potest sese reum mortis facere, et sibimet ipsi esse causa necessitatis carceris, in vinculis & in cõpedibus, verũ postq; semel factus est sic reus, non iam amplius in potestate habet sese ab huiuscemodi malis eximere, sed in potestate ac voluntate regis est, si misereri dignetur, Ita & hac in re homo iam factus vanitati similis, peccati seruus, miserięq; subiectus & mortis reus, non potest sese ex se ab huiuscemodi malis liberare, nisi descendat sup ipsum misericordia iudicis oĩpotentis, in cui⁹ legẽ peccauit, q & potestatẽ habet vitæ & mortis. Hui⁹ enĩ cõsideratione ait propheta, psal. 77. Spiritus vadẽs & nõ rediẽs. Secundo sciendũ. Quemadmodum homo est venundatus sub peccato, non ab ipso deo humanũ genus instituente, non ab aliena natura aut cogente, aut impellente, sed a libera sua voluntate consentiente hosti suggerenti, Ita & homo ipse rursus per Iesum Christum a peccato, a potestate hostis liber, & solutus efficitur, non vlla vi aut necessitate adactus, sed diuino spiritu ita inuitatus, atq; ita tractus vt p liberũ & spontaneum motum voluntatis ex fide in eundem Iesum a peccato in deum resiliat, satanæ quoq; & omnibus pompis eius sua sponte renunciet.

Et idcirco tam Christus liberans q̃ diabolus consensum exigit nostræ voluntatis. Proinde nemo vendidit hominē sub peccato inuitum, sed ipse se vendidit, consentiens seductori diabolo, premia fallaciter pollicenti. Nequaq̃, inquit, moriemini, sed eritis sicut dij. Ita Christus hoiēm a peccato liberat, non inuitū & reluctantē, sed volentē, deo intus suauiter suggerente atq; trahente vt consentiat. Discrimen tamen est inter dei & diaboli potestatē super corda hominū. Deus etenim cum sit creator humanarum voluntatum, omnipotentissimam habet super illas potestatem, potens eas inclinare, vertere, et de affectione vna in aliā mutare quocūq; voluerit, quemadmodū ait scriptura. Cor regis in manu dei est, quocumq; voluerit inclinabit illud. Diabolus vero non talem habet in corda hominum potestatem. Suggerere quidem potest, sed intus sic creare nouas affectiones, & corda hominum sic mutare non potest. Ipse voluntatem nocendi nobis, a se concepit, potestatem autem nocendi non a se, sed a deo habet, & ideo diabolus non habet potestatem talem mutandi voluntates nostras, ad consentiendum sibi in malum sic, quemadmodum deus potestatem mutandi voluntates nostras habet ad sibi consentiendum in bonum. Est quidē diabolus in nobis autor peccati et mortis, sed nō nisi suggerēdo. Deus vero in nobis autor ē iustitiæ & vitę etiā īmittendo. Oīs tñ humanę voluntatis cōsensus, siue suggestiōe diaboli ort⁹, siue a deo suggerēte immiss⁹, est volūtari⁹. Præmittit quidē deus interdū coactiōem, quam ad tēpus homo nondū iustificat⁹ patitur nolens & inuitus, sed illam facit deus, vt ex ea faciat ipsum hominem ad cor redire, & spontanee sibi consentire, quemadmodum patet in ꝑsecutione Pauli Apostoli, qui in terram prostratus, & cecus factus, iam conuersus deo percutienti consensit, dicens, Domine quid me vis facere?

De paruulorum autem liberatione alia est ratio. Quēadmodum enim paruuli ex Adam nati, non habent vllum peccatum, nisi per alienam voluntatem, absque consensu ꝓpriæ voluntatis, Ita & ipsi rursus liberantur in Christo regenerati per consensum alienum absq; motu fidei suæ volūtatis. Verū neq; baptismi lauachrū, neq; nostra volūtas ad consensum resipiscendi a laqueis diaboli efficax fuisset,

nisi Chri

nisi Christus in nobis diaboli victor & reconciliator noster extitisset, quia sic decretum fuit dei patris, neq; fugare diabolum a nobis, nisi per iustitiam Christi causam peccati nostri in se suscipientis, pelleretur e nobis, neq; peccatum remittere nobis, nisi per meritum Christi peccata nostra suo sanguine diluentis in nobis, neq; supplicia peccatis nostris debita tollere a nobis, nisi per mortem Christi innocentis supplicia peccatis nostris debita exoluentis pro nobis.

Tertio ad intelligendum, quo nam pacto Christus sua passione humanum genus liberauit, id est, liberum fecit a malo miseriæ & culpę, considerandi sunt varij modi, quibus liberantur serui aut captiui huius vitæ. Multis enī modis apud reges huius sæculi contingit liberationem fieri. aut sola videlicet voluntate domini manumittentis & gratis donantis libertatem, aut bello quodam hostem calumniatorem superando, aut emptione seu redemptione soluendo pretium pro reo misero, qui non habet vnde soluat, aut reconciliatione seu interpellatione, faciendo eum, qui fuerat offensus, placatum offensori. His modis omnibus a malo culpæ liberauit nos Christus, quemadmodum infra sumus ostensuri.

Quarto ad intelligendum quo nam pacto Christus nos a peccato, a miseria, & a morte liberat, ac salutem pręstat omnibus recipientibus & consentientibus in ipsum; Sciendum quod in scripturis sacris duplex nobis insinuatur salutis status. Vnus quidem salutis inchoatę per fidem, spem & charitatem in hac vita, secundum quam liberamur a culpa, & a reatu mortis ęternę, nondū tamen in hac peregrinatione liberi a malo miseriæ, quę est primarię culpę tēporalis pœna. De hac salute dicit saluator; Hodie salus huic domui facta est, Fides tua saluum te fecit, & Apostolus, Spe salui facti sumus, Item saluos nos fecit per lauachrum regenerationis, & iterum, Gratia saluati estis per fidē, & hoc non ex vobis, dei enim donū est non ex operibus. Alter in scripturis salutis status designatur qui est immunitas ab omni malo tam culpę quam miseriæ, pro quo liberationis statu apostolus iam liberatus, id est factus secundum priorē salutis statum saluus, orabat ingemiscens. Infelix homo, qs me liberabit de morte corporis huius? & alibi. Ipsa creatu

ra liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum. Secundum priorem salutis statum, qui liberati seu salui sunt facti, nondum sunt ab omni malo liberi, quam diu sunt in corpore hoc mortali. Idcirco tanquam adhuc captiui, & tanquam nondum plenam salutē assequuti orant, clamāt, ingemiscunt, & suspirant vlteriorem quandam liberationem, redemptionem, viuificationē, & illuminationē, donec perueniāt ad statū illū salutis consummatæ, quæ est incolumitas vitæ liberæ, ab omni malo miseriæ & culpæ, & in vero beatifico bono satietas gloriæ. Inuisibilia sempiternaque bona in scripturis sacris nobis iam liberatis promissa, quę & deus præparauit per Christum dominum diligentibus se in hac peregrinatione, nunc solum ex parte cognoscimus per speculum in ænigmate, solumque ex parte attigimus, leuiterque degustamus illa, fide, spe, & charitatis desiderio & fruitione quadam secundum actum transitoria. Cum autem venerit id quod perfectum, hoc est, gradus salutis consummatæ, destruetur quicquid in hac vita imperfectionis est, fidesque nostra in visionem, spes in adeptionem, ac possessionem bonorum omnium, quæ expectamus, est transitura, charitasque permanens perficienda est fruitione deitatis sempiterna. Quinto considerandum.

Quis primi nr̄i parentes spoliati gratiis, quas in conditiōe acceperāt, oēm huius vitæ corruptionem & mortalitatē, senserūt esse non conditiōem naturę, sed supplicia primarię culpę suę, queādmodū patet ex scriptura sacra, Ge. 3.

Nos tñ quia cū his malis sumus geniti hoc latuisset, neque enim vnquam potuisset venire in mētes nostras, oēm hoiēm in iniqtate cōceptū, et natū esse filiū irę, et vniuersū genus hoīm sic ꝓpter peccatū esse huic mortalitati addictū, a paradiso immortalitatis eiectū, sub diabolo sic victū & captū, vt indigeret liberatore Christo. Proinde absque doctrina & ꝓmissione verbi dei ꝓmittentis talē liberatorē fuisset abscōdita ab humani generis oculis, oīs vera consolatio immortalis vitę ex sentētia in Adā data. Quacūque die comederis ex eo, morte morieris. Pro hoīe igit̄ taliter liberando necesse fuerat, vt deus, q per suā misericordiā differebat iudiciū, interim secundum eandē misericordiam eidē homini reuelaret euadendi consilium, & post consilium largiretur prædestina-

tum a se liberationis auxilium. Hactenus de modo liberationis, secundũ quã Christus humanũ genus liberat ex captiuitate largiens salutẽ, quę inchoata in hac vita consũmabitur in gloria.

¶ Secundum huius partis membrum de bello, triumphoq́ habito per Christũ dominũ in operibus redemptionis humanę.

AD intelligendum quonam modo in hoc nostræ salutis opere fuerit dominus noster Christus per bellũ quoddam potitus victoria, pono aliquot considerationes. Prima est. Quis non fuisset ab initio vllus vnquam diabolus humani generis inimicus, humanum tamen genus diuinæ legis præuaricator, indigeret liberatiõe ex ira & ex inimicitia dei, ex culpis & reatibus peccatorũ, ex vinculis seu necessitatibus mortis & miseriæ. Si esset homo lapsus, non suggerente dæmone, potuisset illum deus punire, & foris per elementa muta, & intus, quemadmodum nunc per intestinum bellum turbatur peccatrix conscientia, factusq́ est homo sibi meipsi grauis, sibiq́ contrarius, a deo fugitiuus ad fruendum visibilibus bonis procliuus, mortalis & inconstans. Vnde omniũ horum malorum iugum graue super filios Adam transgressoris etiam esse possit, quamuis nullus dæmon esset. Sed ex illis malis tunc Christus nos liberans, non diceretur victor per bellum quoddam potitus victoria, quemadmodum nunc ipse in scripturis legitur vicisse huius mundi principem, qui dominabatur humano generi in tenebris ambulanti, qui & proinde in scripturis princeps tenebrarum appellatur, quia secundum Apostolum, tenebrę appellantur peccatores, quibus vt sui similibus ipse principatur. Quod si diabolus non esset, nihilominus tunc quemadmodum & nunc contra inimicos domesticos, hoc est cõtra carnis illecebras, seu concupiscentias nobis pugnandum esset. Tunc enim queãd modũ & nũc tota huius mũdi figura, quę preterit, & p oculos, aliosq́ sensus corda plectat, in qualibet sui specie gladius, & laque⁹ mẽtis esset, nõ q́ creaturę dei sint malę, sed q́ cor hois trãsgressoris vitiatũ, a cognitiõe dei alienatũ, est a deo in terrena fugitiuũ ad fruendũ visibilibus bonis procliuum, a suis concupiscentijs abstractũ & illectum

Et ide

Et ideo si diabolus non extitisset, & Adam ex libertate sui arbitrij perinde atq; ipse diabol⁹ peccauit, primum cōditus cecidisset, nihilominus etiam secundum modum quēdam Christus ab his malis nos liberans, suaq; morte pro debitis peccatorum nostrorum pretium deo patri exoluens victor dici potuisset, duram mortem a quauis causa illatam fortiter ac patienter pro liberandis fratribus suis tolerans.
Nunc autem non existit talis rerum ordo, sed transgressor homo deceptus a diabolo arte quadam fallaciæ est victus, iustoq; dei iudicio sub illius potestate derelictus, & ideo congruit, vt ipse diabolus mendacio vincens, rursus per artem quandam sapientiæ ac veritatis vincatur, non violento dominatu, sed lege iusticiæ, vt non amplius valeat potestas eius in hominem mortis reum, cum interfecit iustum, in quo nihil dignum morte potuit ostendere, vt iustissima lege cogatur dimittere credentes in hominem Christū, quē iniustissime occidit. Hæc sancti martyris Paulini documēta in epistola ad Seuerum, quæ & vniuersi patres sancti ex scripturis sacris passim ostenderunt, de quibus mysterijs nunc longe lateq; opem deo ferente, dicturi sumus.
Secunda consideratio. Hostes fuerunt Christus & diabolus. Factus est aūt diabolus deo contrarius, inimicus atq; repugnans non natura deo coœuus, non sic primū institutus, sed sua sponte a deo in semetipsum resiliens, sibiq; placens, sibi metipsi derelictus, a se factus malæ voluntatis, hostisq; diuinę iusticiæ peccatum punienti, quibus contigit mox suboriri duo regna contraria. Vnum dei in angelis bonis per liberum arbitrium stantibus. Alterum diaboli in angelis malis per liberū arbitriū cadentibus. Verū angelis bonis, deo adiunante facientibus p liberum arbitriū sibi meritum bonum, quo ad veræ pacis & beatitudinis securitatem peruenerunt, angelis autem malis neglecto deo adiutore facientibus sibi meritum malum, propter quod sunt irreparabiliter miseri, nullum fuit inter eos ex studio vincendi bellum, nullum prælium, nondum existente vlla creatura, quę posset fieri diabolo præda, priusq; sexto dei formaretur hominum genus. Quo die hominibus ad imaginē & similitudinem dei conditis, qui libero suo arbitrio potuerunt & stare & cadere, atq; ita fieri prēda sub potestate diaboli

boli, mox diabolus agitatus inuidia, homines aggreditur suasionibus, suggestionibus, dolis, astutijs inuidens humano generi condito ad instaurandum ruinas eius seu ad implendum electorum numerū. Diabolus itaq;, qui malignitate sua nequit diuinæ potestati obsistere, neq; ipsam impedire, neq; illi inferre vllum detrimentum, super hominum genus ab initio potestatem obtinuit, nō inuito aut coacto homine, non inuito aut nolente deo, sed permittente eundem hominem libere quod voluerit agere, & in peccatum ruere secundum datum illi arbitrium liberum, quo peccare poterat & nō peccare. Si talis fuisset primus homo a deo conditus vt non potuisset, neq; alterius esse voluntatis, neq; per voluntatis suæ arbitrium aliter facere q̄ fecit, cōtra dei pręceptum gustans fructum vetitum, inaniter constituisset deus premiū illi, si obediret, & supplicium si legis transgressor fieret. Proinde & negantes talē vim liberi arbitrij fuisse in angelo & in homine primitus condito totius Christianę religionis euertunt fundamenta, quemadmodum & in sequētibus lōge lateq; sumus ostensuri. Si non fuisset liberum arbitriū, neq; culpa fuisset, neq; peccatum, neq; vllum dei iudicium secundū vniuscuiusq; opus, aut bonū aut malū.

Omnis voluntas hominis in manu vtiq; est dei omnipotentis, qui & quemadmodum iam dictum est, potest omnē creatam voluntatem vertere, mutare, & inclinare, quocūq; voluerit, & ideo fuit quidem in dei potestate, vt neq; angelus neq; homo caderet. Sed hoc eorum potestati maluit non auferre, atq; ita & quantum mali eorum superbia, & quantum boni sua gratia valeret consequente experiētia demōstrare.

Tertia consyderatio. Diabolus a summo dignitatis loco scilicet a cœlo peccando lapsus est, neq; tentatus, neq; deceptus ab vllo suggestore, & ideo in imū detruditur, mox finalis iudicij sententiam expertus, tanq̄ non reparandus vnq̄ in mala sua voluntate deseritur obstinatus. Ipse autem homo quia tentatus & suggestione forinsecus facta inuasus peccauit, & non a summo corruit loco. Idcirco ratione congrua non mox sic obstinatus in imum, sed in mediū quēdam locum relegatur deo super hominum genus suum misericorditer differēte iudicium, vt interim homo ipse, per eiusdem dei misericordiam inueniens tam consilium quam

auxili-

auxilium euadendi mala corrigeret, & bona repararet. Verum homo ipse, quia per se factus erat miser & miserabilis, dignus ex morte corporis huius in damnationem sempiternã transire, per se ad neutrum erat sufficiens, neq; ad consilium videlicet, neq; ad auxilium. Siquidem totus ipse si esset sibi in hac vita dimissus, semper in miseria esset sempiterna, & aut nõ sentiret captiuitatẽ suã, & ita non intelligeret se indigere consilio. Aut etiam si esset defectum suũ sentiens non posset ex se habere auxilium.

Quarta consyderatio. Huius consilij simul & auxilij super genus humanum primitus inscij atq; ignari fuerunt, tam primi parentes nostri, quam serpens ipse, qui putabat hominum genus iam victum, mortalitatiq; addictum prorsus sub sua potestate habere, possessione sempiterna. Sed per sapientiam dei volentis supprimere hanc serpentis præsũptionem, & ad tempus dimittere hominem profugum a sua facie, eiusdem consilij, & auxilij intimatio non mox ad ipsos nostros parentes male meritos, & adhuc peccatũ suũ excusantes, sed ad ipsum serpentem est facta tanq; hostilis quędam & bellica insinuatio, & dura quædam contra ipsũ futuræ victorię annuntiatio, dicente deo ad ipsum. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum, & semẽ illius. Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius, tanq; dicat, Nunc mulier & vir simul confœderati sunt tibi, nunc tibi consentiunt a facie mea profugi. Ego aũt huiusmodi amicitias dissoluã, atq; inter te & mulierem inimicitias ponam, & inter semen illius benedictũ & semen tuum maledictum. Mulier hęc est quæ in Apocalypsi legitur amicta sole, serpens est draco volens deuocare filium illius. Signum magnum, inquit Ioannes, apparuit in cœlo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & in vtero habẽs clamabat parturiẽs, & cruciatur vt pariat, & visum est aliud signum in cœlo, Ecce draco magnus & rufus habens capita septem & cornua decem, & in capitibus suis septem diademata, & cauda eius trahebat tertiã partem stellarum, & misit eas in terram, & draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, vt cum peperisset, filium eius deuoraret. Apocalypsis sexto. Mulier hæc est sancta mater Ecclesia, mulier fortis

er fortis, cuius pretiũ ꝓcul & de vltimis finibus, Prouer-biorũ.30. hoc est, cuius pretium, vtpote Christus in cruce immolat⁹, nõ vile, non paruũ, non deniq; de terra, sed a summo coelo egressio eius. Hęc mulier ab initio quidẽ fuit Christo inpregnata, habens videlicet illum in desiderio, vt nascatur in mundo. Cepit autẽ parturiens clamare, & cruciari, vt pariat, dum iam amicta corona stellarũ duodecim Apostolorũ habẽs natũ sibi Christũ in lege promissũ zelosissime conata est eundẽ Christum in Ecclesiam gentium parere, vt ipse ꝗq; gẽtes fide, spe, & charitate efficiant Christo impregnatę. Ex hac muliere est filia a dño benedicta, virgo Maria, per quam in hunc mundum venit omnis benedictionis semen Christus, sine cuius partu Ecclesia spiritualiter Christum neq; concipere & parere, neq; caput serpẽtis contere re potuisset. Ecc'a igĩ Apo'ca in gẽtib⁹ pariẽdo Christũ fortẽ bellatorẽ capita serpentis contriuit, inter quã & serpentem sunt inimicitiæ perpetuæ, quæ & abijciens opera tenebrarum induit dominũ nostrũ Iesum Christũ, & propterea amicta est sole Christo, qui illuminat totius mundi tenebras, quæ & habet lunã mutabilẽ, hoc est omnia huius mundi mutabilia bona sub pedibus, seu affectibus suis, dotata corona stellarũ duodecĩ, id est fide patriarcharũ duodecim tribuum, & .12. Apostolorũ. Serpens autẽ diabolus tũc cœpit esse draco, volens deuorare filium Christũ, quando videns semen mulieris crescere ingentibus contra semen illius seuire cœpit persecutione aperta p cornua & capita sua, id est per huius mundi regna, & principes suæ nequitię ministros, molientes exterminare fidẽ & nomen Christi, quemadmodum & ab initio semper id conat⁹ est, ne populus permaneret, ex quo nasceretur semẽ inimicũ regno eius. Anteq̃ contra fidem apertas persecutiones faceret, serpens erat latenter decipiens, & subdole sese ingerens hominũ mentibus, donec cresceret in draconem magnũ & rufum habentẽ capita multa & cornua, quando per magnitudinẽ potestatũ & regnorũ hui⁹ mundi cœpit ruf⁹ esse sanguine martyrũ.

Quĩta cõsideratio. Misericors de⁹ post peccatũ primorũ parentũ, nõ lõge volẽs cõtinere ĩ ira misericordias suas, memor propositi sui consilium & auxiliũ suũ super genus humanum iam lapsum, eisdem primis nostris parẽtibus insi

nuauit largiens spiritum salutaris fidei in Christum futurum bellatorem ac saluatorem & ex tunc inimicitijs positis inter serpentem & semen mulieris, initium cœpit esse bellorum domini, initiumq; bellorum iustorum. De quibus scriptura numeri vigesimoprimo. Neq; enim alia sunt domini prælia, nisi illa quibus ex tunc positis inimicitijs inter serpentem & iustos per mulieris semen de potestate ereptos, hactenus certatum est, & vsq; in consũmationem sæculi certabitur, donec caput seu potestas serpentis nunc insidiantis, nunc aperte pugnantis contra semen mulieris seu Ecclesiæ filios prorsus fuerit contritum per victoriam verbi dei, tradentis totum regnum suum plena pace securum deo patri, euacuata omni potestate hostili.

Longe igitur ante Christum incarnatum, vtpote a principio mundi bellum fuit verbi dei cũ antiquo serpente prçliantis in omnibus hominibus expectantibus aduentum eius in carnem in Adam & Eua, in Abel, in Seth, in Enoch, in Noe, in oĩbus sanctis patriarchis & prophetis, atq; eousq; fuit victoria per idem dei verbum seu filium supra serpentem, vt ipse serpens interim, neq; regnaret, neq; dominaretur iustis illis ad perditionem, & mortem sempiternam, tametsi nondum fuerit contritum caput illius, donec veniret vna inter mulieres benedicta, ex qua semen seu carnem, assumens ipsum dei verbum bellator fortis princepsq; totius belli in persona sua propria, & in propria carne ad publicum prodiret, qui caput serpentis contereret, inferni claustra penetraret, semenq; iustorum de potestate eius educeret cœlestisq; regni ianuam aperiret, qui cõtra serpentem illum per vniuersum mundum sui belli vexilla protẽderet. Qui prius inuisibilis inuisibiliter prçliabatur per suos milites statuentes cum serpente inimicitias per inuocationem verbi, seu nominis sui futuri bellatoris tandem mundũ ingreditur factus visibilis pugnaturus visibiliter vtens in toto congressu noua belli specie, nihil diabolo extorquens violento dominatu, sed in virtute spiritus arte quadam fallens illum. Ipse nempe quantumuis callidus esset, dum cupiuit ita occidere Christum ipsum, vt prorsus periret nomen illius, fallebatur, putans quod per mortem posset deuorare, id est ad suum regnum & barathrum trahere semẽ seu

filium

filium mulieris benedictæ, sed spes ipsius frustrabatur ipsum, quia dum illi aduersari conatur, magis famulabatur proposito ipsius soluentis morte sua deo patri pretium condignum pro peccatis totius mundi. Vñ qđ in filio illo sic moriēte essent benedicendę oēs gētes, serpens ille ꝗtūuis esset astutus, nesciebat. Quod tali bellandi modo, qualem Christus gessit, vincendus esset, forasq; eijciendus propter humilitatem, patientiam, obediendam, & passionem eiusdē Christi sese humiliantis vsq; ad mortem crucis, ipse diabol⁹ ignorabat. Si cognouissent satellites eius, nunꝗ dominum gloriæ crucifixissent, Si leuiathan cetus ille magnus in mari, cognouisset hamum ferreum diuinitus statuisse sub mortali carne eius, nunꝗ momordisset carnem illam, qua tegebatur ferrum, contereus caput illius. Sciebat forsitan, aut saltē suspicabatur ipsum esse filium dei, & ob salutem venisse humani generis, qui imperabat dæmonijs, & obediebant ei, & (vt inquit Lucas euangelista) Exibant dęmonia a multis clamantia & dicentia, Quia tu es filius dei, & increpans ait, non sinebat ea loqui quia sciebant ipsum esse Christum. Verum tamen nesciebant secretum a sæculis absconditum, qđ scilicet de morte vnius deberet renasci vita omnium.

Ex his ergo patet veritas considerationis quintæ videlicet, quod deus ab initio dum humano generi irat⁹ foret, nō tamen prorsus oblitus fuerit suę misericordię, sed conuersus a furore suo miserum damnatumq; hominem, alioquim de salutis suæ vita prorsus desperantem, rursus est consolatus, reuelans eidem euadendi consilium, promittens vnicum suum filium saluatorem Christum, dans potestatem rursus ex seruis diaboli filios dei fieri, his qui credunt in nomine ei⁹, non suis viribus fisi, fortiter reluctantes omnibus diaboli machinamentis. Hanc consilij & auxilij consolationem olī Esaias testatur se assequutum, dum in spiritu prophetico videns Christum futurum saluatorem ait. Confitebor tibi domine quoniam iratus es mihi, Conuersus est furor tuus, & consolatus es. Ecce deus saluator meus fiducialiter agam, & non timebo quia fortitudo & laus mea dominus Esaię.12.

Huius ergo consolationis memoriale fuit ab initio mūdi, a generatione in generatiōem, siquidem Christus, vt iam dictum est promissus est Adæ & Euæ, contriturus ca

put serpentis, Gene. 3. Promissus est Abrahæ benedictur oēs gentes, Genesis. 12. 15. & 22. Item promissus est Isaac Genesis. 26. & ipsi quoq; Iacob, Gen. 28. Benedicentur in semine tuo cunctæ tribus terræ, tanq; dicat, per semen tuū futurum Christum maledictio in miseriam, quæ intrauit p Adam, commutabitur in benedictionem, per semen inquam tuū quod afferet cunctis tribubus gentium, gratiā, & misericordiā. Insuper & ex Iuda prędicitur nasciturus, expectatio gentium. Gene. 49. & Deuter. 18. de Iacob stella oritura. Promittitur & Dauidi regi, secundi Regum. 7.

Ecquid opus est coaceruare scripturas, cum omnes psalmi, omnes prophetarum libri pleni sunt sententijs, promittentibus Christum dominum esse, qui lumen & vitam daret gentibus. Vñ patres, patriarchæ, & prophetæ veteris populi, quibus deus inspirauit fidē & spem redemptionis per eum Christū dominū, per omnem scripturę locum, iugiter legunt sperasse, & exultasse in verbo dei, in eloqnijs dei, in iusticia & veritate dei, & in iudicijs iusticiæ, orasse insuper dominum deum secundum verbum suum, secundū eloquium in veritate sua, & in iusticia sua, nihil aliud sperātes, nihil aliud orātes, q̄ consolationē, misericordiā olim ab ipso deo promissam atq; iuratam dari per Christum futurū bellatorem & saluatorē quotidie clamātes. Domine quando consolaberis me? Viuifica me, inquit propheta, secundū verbum tuum. Suscipe me secundum eloquium tuum, & viuā, & non confundas me ab expectatione mea. Memor esto verbi tui seruo tuo, quod promisisti in verbo tuo. Nam & me sperare fecisti, qui promisisti. Spes hęc me consolata est, inquit, in humilitate mea, humilitatem appellans, nō eam, quę virtutis est, sed eam quę afflictionis, de qua, vt inquit Ambrosius, loquit. Nisi lex tua meditatio mea est, tūc forte perissem in humilitate mea, alioqui nemo perit virtute humilitatis, quę magis seruare cōsueuit. Hoc est ergo quod dicit. Spes vitæ æternæ in Christo Iesu consolata est me, dum premor afflictionibus & aduersitatibus sum humiliatus. Redime me secundum verbum tuum. Secundum eloquium tuum da mihi intellectum & viuam, quia in verba tua super speraui. Vides quoties inculcat iterum atque

iterum

iterum repetens secundum verbum tuum, secundum eloquium tuum. Nihil aliud, vt inquiunt Ambro. & Augustinus, significans, ꝙ secundum verbum promissionis tuæ super aduentu Christi saluatoris, vt veniat, peccatores suscipiat, delicta donet, liberet & viuificet eos. Vnde Ambrosius tractans versiculum, Suscipe me secundum eloquium tuum & viuam. Et non confundas me ab expectatiōe mea. O domine tuo, inquit, te chirographo cōuenimus, nostrū chirographum, quod est mortis, tollas, promisisti chirographum vitæ. Veni ergo suscipe me secundum eloquium promissionis tuæ, & viuam, & non confundas me ab expectatione mea, qua iugiter spero in salutare tuum. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando consolaberis me, dicens. Suscipe me domine secundum eloquium tuum, nihil aliud dicit, quam secundum misericordiam a te promissam accipias me, dicens, Defecit in salutari tuo anima mea, aut defecerunt oculi mei in verbum tuum, non finem, sed incrementum desiderij, pondusque amoris in Christum tunc venturum significauit.

Proinde & ipse cum in oratione dixisset. Veniat super me misericordia tua domine, continuo tanquam exponens quam petat misericordiam, adiecit, salutare tuū, secundum eloquium tuum. Hic & in alijs scripturę locis simul iuguntur misericordia & salutare. Alibi cum dixisset. Ostende nobis domine misericordiam tuam, subiungit, & salutare tuum da nobis. Quod alibi in persona Ecclesiæ veteris populi, orauit propheta, Deus misereatur nostri & benedicat nobis. Illuminet vultum suum super nos, vt cognoscamus in terra viam tuam, quam viam intelligat, cōtinuo exponens, adiecit, In omnibus gentibus salutare tuū. de q̄ & alibi dixit, Notum fecit dominus salutare suum, In cōspectu gentium reuelauit iusticiam suam. Viderunt oēs fines terrę salutare dei nostri, psalmo nonagesimo septimo.

Vbi nostri interpretes Latini posuerunt salutare, ibi in Hebræorum codicibus legimus Iesum, quibus datur intelligi Hebræorum prophetas expectasse eundem Iesum Nazarenum liberatorem venturum, propter cuius nos nunc gaudemus aduentum.

Quod er-

Quod ergo propheta dixit, Secundum verbum tuum, aut secundum eloquium tuum redime me, aut suscipe, aut libera me, aut iudica me, hoc aliis verbis dicit, In veritate tua aut in iustitia tua redime me, suscipe me, aut iudica me, accipiens veritatem & iusticiam pro fide seu fidelitate & veritate, quam seruat deus implendo promissa. Fidelis deus in omnibus verbis suis. Est fides in deo, qua seruat promissa. est & fides in nobis, qua credimus deo promittenti.

Sunt autem huiuscemodi sermones secundum intellectũ istum in scripturis considerandi, qui alioquin videbuntur obscuri, præsumptuosi quoq;, & ex meritorum arrogantia pronuntiati, dum petitur redemptio, viuificatio, liberatio, & dei iudicium secundum dei veritatem & iustitiam.

In huiusmodi igitur orationibus postulabant redemptionem, viuificationem, liberationem, & iudicium sibi fieri, non iuxta sua merita, sed iuxta ipsius dei misericordiã, petentes sibi omnia hæc fieri per Christum dominum in carnem venturum, iuxta veritatem seu fidelitatẽ promissionis dei, qui talem illis promisit saluatorem futurum, qui opera diaboli solueret, & humano generi repararet ea, quæ Adam peccando destruxerat. His præmissis consideratis, facilius est intelligere opus redemptionis humanę fuisse contra diabolum per modum quendam bellandi, in q̃ Christus victor potitus est triumpho nobili, ipsumq; proinde iure belli iusti recuperasse prædam suam a diabolo.

Sed videbitur forsitan bellum inter Christum voluntarie patientem seu morientem, & diabolum suggerentẽ, instigantem stare non posse, propterea q; in bellis partes dissentiunt inter sese, neq; eadem volunt hi, qui inter se sunt hostes, passionem autem & mortem voluit vterq;, Christus videlicet & diabolus. Voluit diabolus Christum pati, tradi, crucifigi, & mori. voluit & eadem Christus, qui voluntarie est passus, voluntarie traditus, voluntarie crucifixus et mortuus, alioquin virtute suæ passionis & mortis, non meruisset apud patrem nobis gloriam immortalitatis. Hæc item omnia voluit & deus pater, qui apud prophetam ait. Propter scelus populi mei percussi eũ, scilicet filium, Esa. 53. queadmodũ & ipse ad patrẽ loquẽs, ait psal. 87. Repleta est malis anima mea, omnes fluctus tuos induxisti super me.

Sciendũ

Sciendum est igitur. Quemadmodum in corporalibus bellis quisq; pugnat, bellat, militat, qui laboribus, sudoribus, fatigationibus, opus alterius conatur destruere, eumq; extra possessionem eijcere, quod plerumq; contingit prudentia, arte, bonoq; dolo contra hostem, qui meretur illudi, qui & dignus est falli, qui & interdum proprio gladio iugulatur, & fouea quam præparauerat hosti, vincitur ipse, ipse capitur & illaqueatur, vbi & si contingat interdum eos, qui sunt inter sese hostes idem velle, illud tamen quod volunt, non ex eadem volunt intentione, sed in contrarios conantur fines. Sic & in hoc bello spirituali Christus rex noster, dux noster, & princeps, sub q̃ militãt Christiani omnes, pauper, & in laboribus a iuuentute sua per totos triginta tres annos, miserijs, fatigationibus, doloribus, sudoribus, laborauit, patienter ferens contradictores, ad destruendum opera diaboli, sustinens ea ipsa, videlicet opprobrium, contemptum, contumeliam, & demum mortem turpissimam tantam pro peccatis nostris a propria sua carne exigens satisfactionẽ quantũ iusticię dei irati copiose satisfeset. Vñ et ista est seruitus, iste est labor ꝓ peccatis nostris, de quibus Christus ipse ad populum loquitur per Esaiam prophetam. Seruire me fecisti in peccatis tuis, prębuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Ego sum, scilicet, quẽ fecisti in suscepta serui forma propter iniquitates tuas abolendas laborare. Ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor, reduc me ad memoriam, iudicemur simul, narra si quid habes, vt iustificeris, capite. 43. Verum quidem est passionem & mortem fuisse opus dei, & opus diaboli, opus Iudęi crucifigentis, simul & opus Christi patientis. Sed in opere isto aliud intendebãt diabolus & Iudæi Christum crucifigendo, quippe qui conati sunt in illo peccatum simul & mortem in humano genere stabilire, augere atq; perficere. Aliud autem deus pater, & Christus patiendo, quippe qui per mortem illam voluerunt destruere, & euacuare simul & peccatum & mortem. Diabolus & Iudæi, & satellites eius voluerunt quidem effusionem sanguinis Christi, & occisionem agni immaculati, sed in suam ipsorũ pernitiem, in nostram aũt salutẽ, quę abscondita erat ab oculis

eorum

eorum Illi fuderunt sanguinem, trucidauerunt agnum immaculatum, propinauerunt nobis potum & cibum, nos accessimus, bibimus sanguinem & manducauimus carnem, & spiritum vitæ haurientes viuificati sumus, & de laqueis eorum liberati ambulauimus in fortitudine cibi illius vsq; in montem dei. Ex his igitur manifestum est Christum bono dolo, bonaq; arte atq; prudentia bellasse contra diabolum. Deinde patet eundem Christum in hoc bello vicisse eundem proditorem. Nam si quisq; vincitur & confunditur, dum opus eius, quod desiderabat esse perpetuum, destruitur atq; absorbetur, & auctor ipse operis fugat, vt non amplius dominetur, consequens est profecto diabolum victum esse atq; confusum, dum mors Christi irrogata a ministris eiusdem diaboli per resurrectionis gloriam ad immortalem vitam est euacuata, atq; destructa, & non solũ mors illius, sed mors omnium in corpore eius membrorũ, quæ & dicuntur mori in Christo, dum eorum causam egit Christ⁹ ipse moriendo. Quib⁹ fit v: geminus fuerit effectus huius belli, atq; victoriæ videlicet diaboli fuga atq; confusio & mortis nostræ destructio. Nam Christus dum permisit vitam corporis sui pro nobis liberandis esse sub diaboli potestate, eũdẽ cõfudit suę resurrectionis triumpho. Item diabolus, dum ipsum Christum per suos satellites inuasit, occidens eum innocentem, in quo nihil dignum morte potuit inuenire, reus in causa ista inuenitur, & ideo iusta ratione eijcitur e credentibus in eum, quem iniuste occidit. Quemadmodum si violentus quispiam sit tyrannus, cui a rege est data potestas torquendi maleficos, hic si hac sua malignitate interimat etiam regis filium, in quo nihil dignum morte inuenire potest, dignam vltionem iræ regis super se prouocat, iustaq; lege meretur spoliari potestate sup eos quos possidebat. Insuper & Christus dum in hoc bello certans vsque ad mortem seipsum pro nobis reconciliandis deo patri impendit, culpa & inimicitia dei cõtra nos destruitur, destructa culpa euacuatur mortis causa, euacuata mortis causa, non meretur amplius homo manere sub ipsius mortis aculeo. Per Christum itaq; bellatorẽ fortẽ, mors ipsa destruitur, & diabolus fugatur atq; confunditur, quemadmodum ex multis retro temporibus scriptum erat

in canti

in cantico Abacuc prophetæ. Ante faciem eius, scilicet sancti Christi venientis de monte Pharan ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius, & infra ad deũ ipsum sermonem dirigens. Egressus es, inquit, in salutẽ populi sui in salutem cum Christo tuo. Percussisti caput de domo impij. Caput, inquam, id est, principem hui⁹ mundi, vt illo pcusso, atque eiecto fiat domus dei. Denudasti fundamenta eius, vsq; ad collũ maledixisti sceptris eius, & ideo ego iã p gratiam liberat⁹ gaudebo in domino Iesu meo, quia dominus fortitudo mea, qui & ponet pedes meos quasi ceruorum, vt alacris sim in via domini, & deducet me victor in psalmis canentem. Ex his igitur habes gloriosi prelium certaminis, qualiter redemptor orbis patiendo & moriendo immolatus vicerit super crucis trophęum, habens triumphum nobilem. Hæc cogitare, hæc meditari, his immorari, reddit nobis dominum nostrum Iesum Christum super omnia amabilem, inter omnia quę sub cœlo sunt. Nihil, inquit Bernar. est, quod nostram deuotionem blandius allicit, iustius exigit, arctius stringit, plus accendit & afficit vehementius. Multum quippe laborauit in eo opere saluator, nec in omni fabrica mundi tantum fatigationis assumpsit, absq; vllo labore & grauamine, non prouocatus vllius alterius meritis, creans omnia in sex diebus. Dixit enim, & facta sunt.

¶ Sequitur tertium huius partis membrum, in quo declaratur opus redemptionis humanę factũ p modũ iudicij & iusticiæ.

IAM videamus quonam modo opus liberationis humanæ factum est per iudicium quoddã iustum, seu p sentẽtiã quandam iusto iudicio latam pro homine. Et videbitur forsitan hoc stare non posse. Nam secundum scripturas Christus in primo suo aduentu legitur venisse in carnem humilis & mansuetus, non vt iudex, sed vt iudicandus, vt medicus, vt saluator peccatorum. Filius hominis, inquit scriptura, venit in mundum, non vt iudicet mundũ, sed vt saluetur mundus per ipsum, qui venturus est in fine sæculi, iudex viuorum & mortuorum. Sed his nõ obstantibus ex scripturis supra recitatis manifestum est

eiusdem Christi aduentus. Quemadmodum autem occultum eius aduentum in carnem non cognouerunt principes huius mundi, neq; potestatem eius, quam dedit ei pater super totius mundi animas, neq; spirituale regnum eius, quo regnat in cordibus iustorum, & super omnia dęmonia, non intelligentes in scripturis sacris discrimen inter carnem & spiritum, inter literam mortuam & sensum viuum, inter figuram & rem figuratam, ita neq; cognouerũt spirituale & inuisibile bellũ, neq; occultũ eius iudiciũ contra inuisibilem hostem huius mundi pro populo, qui pręparatus est merito & pretio sanguinis Christi eripiendus a potestate eiusdem hostis. Pro intellectu igitur harum rerum sciendum est quod in rebus huius mundi fit iudicium, dũ examinantur merita, & iusticia fit dum redditur vnicuique secundum meritorum debita, hoc est iudicium facere in pondere id est iudicare in debito meritorum examine, & iusticiã facere in mensura, reddere videlicet vnicuiq; secundũ meritorũ quantitatẽ. Proinde iudicis officium est debito præmisso examine liberare reũ a molestia hostis seu exactoris iniqui. In hoc autem occulto dei iudicio, quo fertur sententia pro Christo & ꝑ populo suo cõtra principẽ huius mũdi, dũ examinantur causæ, in populo reo nõ inueniunt̃ vlla merita bona, sed merita dũtaxat mala, quamobrẽ popul⁹ ipse re⁹ iusto dei iudicio reperit̃ esse humiliat⁹ & dãnatus sub diaboli potestate. Merita autẽ bona reperiunt̃ in Christo dño vnico dei filio, q seipsũ dedit totũ ꝑ mũdi vita, in quẽ spectãs deus pat̃ omniũ iust⁹ iudex decernit iustũ & ęquũ esse miserũ populũ, cui nõ sũt ꝓpria merita bona liberãdũ esse in iusticia meritisq; alienis, hoc ẽ in iusticia vnigeniti filij sui, q ꝑ populo suo reo gratis pati & mori nõ debuit, cui⁹ innocentiã, sacrificiũ preces & intercessiones repellere patri fas nõ fuit. Proinde pr̃ mandãs sentẽtiã exequutioni, eijcit hostẽ & iniquũ exactorẽ extra corda omniũ q nõ suis sed eiusdẽ Christi meritis filii credẽtes ĩuocãt nomẽ ei⁹. Hoc ẽ iudiciũ, hęc est iusticia, de quibus loquunt̃ scripturæ sup primo Christi aduẽtu, docẽtes eundẽ Christũ venire ad faciendũ iudiciũ et iusticiam, et ad proferendum iudicium gentibus, ad arguendum & iudicandum populos, ad faciendum iudicium & iustitiam in Iacob, hoc est, iudicium optabile, deside-

vlla fuisse sua ipsorũ merita bona. Vnde iudiciũ secũdi aduentus erit retributionis secundum hominum opera seu merita bona & mala. Iudicium autem Christi in aduẽtu primo fuit non retributionis secundũ opa, sed gratuitæ saluationis. Proinde & soliũ iudicij huius appellatur soliũ gratię & misericordiæ. Pręparabitur, inquit, solium eius, In misericordia accedamus, inquit Apostolus, ad thronum gratiæ eius. Hoc iudicio, & secundũ hanc iusticiam iudicari postulat, qui nihil de suis viribus, nihil de suis ex se meritis præsumens per gratiam dei miserentis iustus fieri cupit, fisus in iusticia, quę est in pretio sanguinis Christi, & in iusticia quę est in fide & veritate verborum dei, gratiam & misericordiam per Christum dari pollicentis, & in iusticia, quę nobis absq; meritis nostris est a deo patre per fidẽ in Christum dominum. Hæc est iusticia, de qua propheta loquitur, Annuntiauerunt cœli iusticiam eius, cœlos intelligens homines factos extra terram cœlestes, Apostolos videlicet, & prophetas, & iterum, In conspectu gentium reuelauit iusticiã suã, eã videlicet quę est per Christũ saluatorẽ. Et alibi. Exurge & intende iudicio meo deus meus, & dñs meus in causam meam, postulans hoc iudicium. Item Iudica iudicium meũ, & redime me ꝓpter eloquiũ tuũ viuifica me. Propter eloquiũ tuũ, quo promisisti Iesum saluatorẽ & dixisti. Qui credit in illum, non confundetur. Item Qui credit in me non morietur in æternum, sed habebit vitam æternam. Hoc est iudicium diuinæ iusticiæ, quod sancti semper cum gratiarum actione ob oculos versant. Christus secundum formã assumpti corporis loquens, pro corpore suo quod est Ecclesia cũ dixisset. Os meum anunciabit Iusticiam tuam, mox subijciens quęnam sit iusticia hæc tota, inquit, die salutare tuum, id est Iesum tuum. Introibo in potentias domini. Domine memorabor, inquit propheta, iusticię tuę soli⁹, psal. 70. Et alibi Septies in die laudẽ dixi tibi super iudicia iusticię tuę. media nocte surgebã ad confitendũ tibi super iudicia iustificationis tuæ, quia in ipsis viuificasti me, Iudicia iustificationis appellans opera nostræ redemptionis per Christum nobis impensa, quibus deus gratis iustificat impium per iusticiã Christi. Idcirco longe a peccatoribus salus, quia iustificati

ones tuas

& de se, & de altero iuste iudicat. Vnde deus cum per Christum Iesum facit suum iudicium pro nobis, simul & facit rectum iudicium in nobis, quo accusamus nosmetipsos, implorantes ab illo iusticiam per dominum nostrum Christum. Huiuscemodi autem iudicium & iusticia, quæ sic nobis sunt a deo per Christum dominum, summopere veniunt in scripturis sacris consideranda, alioquin ex meritorũ cõfidentia, videbitur forsitã vniuscuiusq; esse petitio diuini iudicij secundũ iusticiam, nisi intelligatur esse iudicium iusticiæ, quo liberamur ab hoste, & efficimur iusti per iusticiam Christi gratis nobis communicatam.

Venit ergo Christus in carnem, non propter eos, quos absque sui gratia præueniente, iustos, innocentes, & iniuriam passos inuenit ab iniquo exactore, ac calumniatore liberandos, sed proprer impios atque iniustos, secundum suam misericordiam ab impijs segregandos.

Sed hic forsitan contrarię videbuntur scripturæ, ex quibus discimus officia primi aduentus esse, liberare pauperes a potente, humiliare calumniatorem, educere vinctos iustos de domo carceris, visitare & consolari plebem suam, iustos pascere, bonis ac rectis corde benefacere, humiles & pauperes spiritu satiare, mysteria salutis reuelare paruulis, ab hostibus protegere, & adiuuare, & suscipere timentes dominum, inuocantes nomen eius, & sperantes in salutari illius. Hæc omnia sunt officia boni, & æqui iudicis, consolari iustos oppressos, protegere, & adiuuare, liberare illos. Verum hic oportet cauere, ne ꝑpter huiuscemodi scripturas faueamus Pelagianę hęresi, quę docet homines per solum lumen rationis internę, ex laudabilibus naturę stimulis posse fieri iustos, Christumq; propter ipsos venisse in carnem, vt esset illorũ ad se confugientium susceptor, & ꝓtector. Scire enim oportet Christum venisse in carnem, nõ solũ vt tales iustos videlicet & pauperes spũ adiuuaret, ꝓtegeret, consolaretur, et susciperet, sed etiam vt nondum tales faceret tales, qui sine gratia aduentus eius in carnem, tales fieri nõ possent. Oẽs quippe filij Adę nati sunt filij irę, filij superbię, filij qui errauerunt ab vtero, filij habitantes in tenebris, & in vmbra mortis sedentes, ignorantes salutis suę viam.

de iniuria ac damno, qui etiam talis, tantus, atque tam potēs & gratus est, vt se intercedentem pro reo non sit fas aut decens repelli. Verum hic sciendum est, quod diabolus suggerens homini agere contra dei mandatum (cum iniuriosus fuerit deo & homini) supra hominem, contra deum, ius nullum habere meruit, quamuis homo sua sponte prętermittēs dei mandatum sub potestate diaboli torqueri dignus fuerit, & ideo deus quamuis hominē peccantem supplicio dignū iusto suo iudicio tradiderit torquendum in potestatem diaboli, ipse tamen diabolus, quemadmodum hominem ex inuidia decepit, sic & eundem hominem sic deceptum, & sibi a deo derelictum non iustitię zelo, sed nequissima voluntate vsurpauit, torsit, atque afflixit. Istis ergo premissis. Sciendum est quod in hoc iudicio possumus iudicē dicere deum patrem, reum autē miserū hominem, Aduocatū vero vero seu patronum, ac mediatorem pro homine Christum dominū. Calumniatorē vero ac proditorē diabolū, qui vniuersum humanum genus mentiendo fecit esse morti subiectū, qui & propterea dicitur fuisse homicida ab initio. Hūc iudicij modum ex scripturis discimus docentibus Christū esse mediatorem & aduocatum, qui causam hominis peccatoris in se cōtra diabolum susciperet, quemadmodum apud Hieremiam est vox Christi ad patrem pro redēpto populo. Iudicasti domine causam animæ meæ, redemptor vitę meę, vidisti domine iniquitatē illorū aduersū me, iudica iudiciū meū, Thren. 3. Iudicauit dominus causā aīæ Christi, innocētis quādo, (vt Hieronymus ait), mortē eius puenire fecit ad salutem generis humani & triumpho suę resurrectionis confudit auctores interemptionis eius. Item apud prophetam psalmo nono. Fidelis populus iam liberatus, gratias agit Christo. Confitebor, inquit, tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. Deinde paucis interpositis subiungit. Quoniam fecisti iudicium meum, & causā meam, sedisti super thronum, qui iudicas æquitatem, vbi Hieronymus habet, Sedisti super solium iudex iustitiæ, tanquam dicat, fecisti te iudicem pro me, & patronum in causa mea, tollens peccatum meum supra te, vt pelleres inimici potestatem de me, & frameas id est arma eius, atque ciuitates destrueres delens chirographum seu mortis obligatio-

nem,quæ erat aduersus me,& ita causam meam suscepisti commendatam,Causam inquam, id est rationem querelæ seu actionem,litem,& controuersiam,quę propter peccatũ erat inter hominem,& diabolum. Causam seu querelę rationem habuit homo coram deo,non aduersus deum, sed aduersus diabolum tanq̃ deceptorem, a quo fraudulenter & mendaciter deceptus erat,causam vicissim coram deo habuit diabolus aduersus hominem,suffultus ratione quadã gloriandi de iusta quadam victoria aduersus hominem, quem neq; ignorantem,neq; impotentem,neq; inuitũ coegit, sed volentẽ nullius ad huc erroris nube obuelatũ, nulla adhuc lege carnis ligatum in suum traxit consensum, habens etiam in sermonibus suis quasdam fucatis falsitatib⁹ veritates. Vñ hæc diaboli victoria,quę per fallaciã facta est,erat,qualis esse solet victoria sophistarum, qui odibiles coram deo sophistice loquũtur per æquiuocationes, & amphibologias circũueniendo,dicens enim nequaquam mori emini,sed aperientur oculi vestri,& eritis sicut dij scientes bonum & malum,hos suos sermones ita composuit vt sub eijsdem quasdam veras occultaret sententias,non quod veritatem diligens,mendaciũ vitaret,aut vitare cuperet (ipse enim mendax est & mendicij inuentor)sed vt mendacium suum occultaret,& prætextu veritatis cuiusdam palliaret, volens mulierem ex eijsdem verbis non veras illas,sed falsas intelligere sententias, quod maliciosa facit calliditate vt dum mulier cuncta contra opinionem suam & spem sentiret euenisse,ipse nihilominus serpens seipsum defendere posset,tanq̃ veracem & omnia vera loquutum.

Vnde & mors quędam,est qua mortui non sunt in die qua comederunt. Est & apertio quædam oculorum & scientia quædã boni & mali, quam acquesierunt legem dei preuaricando,sed hanc non intendebant serpenti consentiendo.

Iusta igitur erat causa aduersus hominem,qui propter suam culpam meruit pati sempiternam mortem sub illius diaboli tyrannide. Aduersus Christum autem nulla erat causa. Solum enim peccatum est mortis causa,quam neq; princeps mundi huius diabol⁹ neq; Pilatus in Christo potuit inuenire causam mortis,hoc est culpam,in eo quærens per quam ostenderetur reus mortis,venit princeps mundi huius,inquit Christus,& in me non inuenit quicq̃. Item

Pilat⁹

Pilatus, Ego, inquit, non inuenio causam in homine isto, nesciens Christum sua sponte in se suscepisse omnium nostrum causam, & propter nostra peccata præparatam & inflictam illi esse mortem, quia posuit deus in eo iniquitates omnium nostrum, causam tamen ignorans dedit, dum scripsit Iesus Nazarenus rex Iudæorũ, propterea enim mortuus est Christus, quia ipse est Iesus id est saluator rex Iudæorum, quemadmodum & Caiphas ignorans quid diceret, causam mortis Christi prophetico spiritu dedit, Expedit vt vnus homo, inquit, moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Ex his igitur consideratis facile est ostendere opus redemptionis humanæ fuisse contra diabolos hostes per causam quandam cõtrouersiæ inter partes iusto iudicio terminatam, & a iusto iudice executioni mandatam totũq; causæ processum esse deductũ per aduocatũ Christũ Iesum, qui apud patrẽ grauiter nobis offensum est propitiatio pro peccatis, & nõ ꝑ nostris tantum, sed & pro totius mundi.

Et quia causa rei est etiam causa aduocati pro reo, idcirco in scripturis, quæ cõpetunt homini reo, ipse Christus tribuit & sibi. Ideoq; sunt & in sacris literis nõnulla, quæ siue dixeris voces esse populi rei, siue vocem Christi loquentis pro homine reo, non aberrabis a veritate euangelij. Christus enim & Ecclesia sunt tanq̃ vna persona, sicut vir & vxor sũt vna caro. Vnde ipse Christus sub vno sententiarum contextu nunc pro se aut secũndum suam diuinitatem, aũt secundum assumptam humanam naturam loquitur; nunc tanq̃ aduocat⁹ personã induit ꝑ humano genere misero.

Habes igit̃ in hac cã Christũ fuisse aduocatũ ꝑ nobis, deũ autẽ patrẽ fuisse iudicẽ. V ñ ipse Christ⁹ cũ dixisset. Nunc iudiciũ ẽ mũdi, tãdẽ interpositis qbusdã subiecit, q audierit ꝟba mea, & nõ custodierit, ego nõ iudico eũ; nõ eñi veni, vt iudicẽ mũdũ, sed vt saluificẽ mũdũ, qb⁹ ꝟbis. subsequẽtib⁹, ipse cũ dixerat ĩ superiori loco, ibidẽ, nũc iudiciũ ẽ mũdi, videt̃ intimasse nõ se in illo iudicio esse iudicem, sed patrem.

Verũ qdẽ ẽ, secũdũ hũc modũ nõ Christũ, sed deũ patrẽ fuisse iudicẽ, sed hoc nõ ex illo verbo cõsequẽs esse oportet. Nam cum superius dixerat, Nunc iudiciũ est mũdi, nõ de iudicio condẽnationis mundi, sed saluationis mũdi locutus erat, quod est iudiciũ pro mũdo cõtra diabolũ, q ejicit̃ foras.

Cum autem in subsequentibus dicit, Ego non iudico eũ de iudicio condemnationis mundi, qđ erit in fine sæculi, & nõ de iudicio saluationis mundi loquitur, tanq̃ dicat, Si qs non custodierit mandata mea, ego nõ iudico eũ, supple mo. do. Non enim veni nunc iudicare. i. condemnare mũdum, sed saluare. In fine aũt mundi ipse Christus venturus est iudicare viuos & mortuos, qui & tũc iudicio condemnationis iudicabit oẽs, quotquot nõ custodierunt verba ipsius, quia pater nõ iudicat quẽq̃, sed omne iudiciũ, inquit Christus, ipse dedit filio. In iudicio ergo primi aduentus, Christus ꝓ reis peccatoribus est mediator, patronus, & aduocatus, & non modo aduocatus, sed & fideiussor, sese vadẽ ac principalem faciens in causa criminali humani generis, vt ipse exoluat deo patri, qđ miser homo debebat, & soluere nõ poterat. Cæterum & deum patrem in hoc iudicio primi aduentus esse iudicem, ex scripturis est manifestissimum. Nam Christus in passione constitutus, patrem tanq̃ iudicẽ inuocat ꝓ se & pro populo. Voces eteñ Christi sunt in psalmis pronuntiatæ. Iudica me domine secundum iusticiam meã, & secundum inocentiam meã sup me, psal. 7. Et iterũ, Iudica me domine, q̃m ego i innocẽtia mea ingressus sum, psal. 25. Et iterum ad patrem ipse loquitur. Iudica dñe nocentes me, & expugna impugnantes me. Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi. Dic animę meæ salus tua ego sum. & infra in psalmo eodẽ. Exurge & intende iudicio meo deꝰ meus in causam meã, Iudica me secundum iusticiam tuam, & nõ supergaudeant mihi inimici mei. Erubescant & reuereantur simul, q gratulantur malis meis. Exultent aũt & lætentur, q volũt iusticiam meam, psal. 34. cuius psalmi verba sunt voces domini nostri Christi, qui hęc ꝑ spiritũ suũ in propheta loquutꝰ est pro tempore, q̃ ipse in carnẽ visibilis futurus erat. Sic & apud Hierem. voces Christi, vt inquit Hieron. sunt. Iudicasti domine causam animę meæ, &c. In iudicio ergo illo, quo princeps mundi huius cogitur lege iusta genus humanum dimittere, Deus pater est iudex, ipse autem Christꝰ causam nostram agens, iudicari & sententiã ferri postulat in fauorem corporis sui, qđ est ecclesia. Iudica me secundũ iusticiam meam, & secundũ innocentiam meam, & cętera,

tanquam

tanq̃ dicat, Sententiam dicito pro populo meo, cuius causã in me suscepi, qui malũ pro malo non reddidi, omnemque voluntatẽ iusticię tuæ impleui, & adeo pro iusticia certaui, vt mortẽ ipsam crucis subire velim propter delicta populi mei tollenda. Ex alia tamen consideratione possumus etiã Christum cõstituere iudicem in primo ipsi' aduentu, quẽadmodum Esaias de ipso loquitur. Iudicium gentibus proferet. i. pro gentibus sententiam feret contra diabolum, & hoc est iudicium discretionis. Vnde & populus Christianus gratias agit Christo tanq̃ iudici. In psalmo nono ẽ vox populi fidelis ad Christum. Confitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. In conuertẽdo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur & peribũt a facie tua, qm̃ fecisti iudicium meũ & causam meam, sedisti super thronum qui iudicas iusticiam. Christus ergo sup thronum, hoc est super ligneam trabem crucis expansus, fecit iudicium nostrum & causam nostram. Item in psalmo centesimo. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas.

Vnde Christus ex potestate, quã a deo patre accepit, diabolum iusta sententia iudicat, decernens illum eijciendum esse foras, Bonus iudex desuper constitutus, ex potestate desup accepta, nihil ex arbitrio suo facit, non proprię voluntati indulget, sed sine personarum acceptione iuxta leges & iura eius, a quo accepit potestatẽ, pronũciat. Sic dominus noster Christus constitutus a deo iudex viuorũ & mortuorũ non ex sua potestate decernit quod debitum est, sed quod placitũ est patri. Ego, inquit, sicut audio, ita iudico, sicut audio a patre sententiam fero, pro his, quos dedit mihi pater occulta diuisione secundum iusticię legem, separans & diuidens illos ab hostili tyrannide, delens chirographum peccati, quod aduersum illos erat, tollens illud de medio, & affigens cruci, expolians principatus & potestates, educẽs vinctum de domo carceris, descendens ad inferos, & solutis doloribus inferni eruens iustos patres ob peccatum illic damnatos.

¶ Sequitur huius membri distinctio secunda, in qua communiter de bello & iudicio Christi in opere redemptionis nostræ disseritur.

HActenus de bello & iudicio factis a Christo dño sub aduētu illius primo, ꝓlixius forsitā dicta sufficeret. Verū q̄a nō pro doctis & eruditis in sacra theologia viris, quib⁹ displicet verborū, & frequens earundē rerū repetitio ac inculcatio, hęc scribim⁹, sed ꝓ tironibus, & incipientibus sacrę theologię discipulis, quib⁹ dū eadē alijs atq; alijs modis repetunt, multa clarescūt, quæ latebant, multaq; scripturæ loca, quæ viderent obscura, reddunt lucidiora. Hinc ex supradictis super eisdē rebus corrollarias quasdam referemus sententias, quarum Prima est.

Non solū viui, sed & mortuorū iustorū aīæ participes facti istius belli & iudicij senserūt eiusdem belli & iudicij consolationē p aduentū Christi in carnē, functę illi⁹ gratia & misericordia, quemadmodū in cātico suo ait Zacharias. Erexit nobis cornu salutis ex inimicis nr̄is ad faciendā misericordiā cū p̄ribus nostris, cū patribus inq̄ nr̄is iā olim mortuis, nūc apud inferos expectantibus bellū istud & iudiciū Christi cōtra diabolū, de qua māsione patrū apud inferos, latius in sententia sequenti. Tale iudiciū & iusticiam in spiritu desiderauit & ꝓpheta, Deus iudiciū tuū regi da, & iusticiā tuā filio regis, Iudicare populū tuū in iusticia, et pauperes eius in iudicio. Suscipient mōtes pacē, & colles iusticiā. Iudicabit pauperes populi, saluos faciet filios pauperū, & humiliabit calūniatorē, liberabit pauperē a potēte, &c.

Secunda sententia. Ex supra dictis manifestū est Christū venisse in carnē, non vt iudicaret. i. damnaret mundū, sed vt saluaret, & nihilo minus ipsum venisse vt faceret iudiciū mundi, tradēs enim carnē suā & sanguinē ꝓ mundi vita. egit iudicium iusticiæ pro mundo, sumēs enim in sese pœnā peccatis mūdi debitam, secundū legē iusticiæ egit cām mundi cōtra diabolū, tā clementer, tamq; sapienter negotiū causę nr̄ę corā deo patre deducēs, vt ipse pater iusta ratiōe ejceret eundē diabolū extra regnū, qd' possidebat, & hoc est iudiciū desiderabile, qd' totis pręcordijs desiderabāt prophetę, de q̄ & saluator ipse apud Ioan. loquit̄. Nūc iudicium

ciũ eſt mundi.iudiciũ appellãs,nõ quo deus in fine mundi iudicabit viuos & mortuos, ſed q̃ deus ꝓ mundo ſententiã fert cõtra diabolũ. Quid enĩ eſt iudicare aliquẽ,niſi ius ſuꝑ aliquẽ dicere,hoc eſt,ſentẽtiã,aut cõtra illũ,aut ꝓ illo ferre. Iudica me deus,& diſcerne cauſam meã.i.ꝓ me fer ſententiã. Iudica illos deus.i.contra illos ſententiã feras. Pro aliquo ſententiam ferre,eſt illũ iudicare iudicio diſcretiõis, q̃ ſeparatur a moleſtia hoſtis,vel actoris iniqui. At cõtra aliquẽ ferre ſententiã,eſt iudicare illũ iudicio condẽnationis. Nũc iudiciũ eſt mũdi.i.nunc ꝓ mundo ſentẽtia ferẽda ẽ,et quonã modo pro mũdo ferẽda ẽ, cõtinuo ſequutꝰ explicat. Nũc prĩceps huiꝰ mũdi eijcitur foras.i.extra mundũ,nõ quidẽ extra cœlũ et terrã,ſed foras.i.extra mũdũ illũ de q̃dixit. Sic deus dilexit mundũ,vt filiũ ſuũ vnigenitũ daret, vt oĩs qui credit in eũ nõ pereat, Ioan.4.de q̃ loquitur & Ioan.6. Panis quẽ ego dabo,caro mea eſt,ꝓ mundi vita, de quo mũ do loquit̃ & in canonica ſua. Nolite diligere mundũ, neq̧ ea quę in mundo ſunt. Nã oẽ quod eſt in mundo,eſt concupiſcentia,&c. Et quia princeps iſte extra mundũ talẽ eijci non poteſt,niſi mundus trahatur e terra.i. e carnali ſeu terreſtri vita in cœleſtẽ,cõtinuo ſubiunxit, & ego cũ exaltatꝰ fuero a terra,omnia trahã ad memetipſum, Ioan.12.tanquã dicat. Ego cũ exaltatus fuero in cruce eligã mundũ de mũ do, vt exuat veterẽ hoĩem cũ actibus ſuis, & induat nouũ hominẽ,qui ſecundũ deũ creatꝰ eſt. Hic iã patet qua ratione Chriſtus,q dilexit mũdum ꝑ Apoſtolũ ſuum Ioannẽ, prohibet nobis ne diligamus mundũ. Nõ enĩ prohibet talẽ dilectionẽ mundi,qualẽ ipſe habuit diligẽdo mundũ,vt expenderet corpus & animã ſuã pro mundi vita. Quẽadmodum Chriſtus dilexit mundũ.i. hoĩes mundi huius, odiẽs in eis cõuerſationem vanã vitamq̧ peccati ad mortẽ,tradẽs ſanguinẽ ſuũ vt mundus impius ac mortuus fieret viuus. Ita & nos debemꝰ mũdũ.i.hoĩes peccatores diligere,ſolliciti vt ex impijs fiãt iuſti & viui. Et quemadmodũ nobis ꝓhibet̃ vt nõ diligamus mundũ,ſeu hoiẽs mundi huius ad fruendũ illis,aut vllis rebus huius mundi viſibilibus, vt in illis putemus eſſe beatitudinẽ nr̃am. Ita neq̧ Chriſtus dilexit mundũ ad fruendũ illo,ſed ad eripiendũ illũ de manu diaboli,faciẽs ſe vadẽ et principalẽ in eã mũdi,q reꝰ ẽ mortis.

Nam ipſe

Nam ipse diabolus manum suam misit in Christum tanq̃ in mortis debitorem qui non solum, nihil morti debuit, sed in mundum venit a deo patre missus vt sufficiens pretium pro mũdi vita solueret, ideo ipse homines quos tenebat mortis debitoris iuste perdidit, iustum enim erat vt qui excedebat legem potestatis sibi traditę mittens manum in eum in quo nihil iuris habere videbatur cogeretur iusta quadã dei sententia reddere hominem miserum & captiuum, quẽ mentiendo deceperat. Verum quia ipse iusticiæ osor nihil sua sponte facit amore iusticię, idcirco non spontaneus exit ab homine, sed inuitus & cum murmure victus abscedit dum præda sua spoliatur & extra regnum fugatur quod possidebat. Tertia sententia

Diabolus quamuis miserat manus suas in Hieremiã & in Ioannem Babtistam, cæterosq; sanctificatos in vtero, qui mox nati nõ habuerunt originalis peccati culpam, ipsi tamen per mortem suam patienter toleratam, & suggestione diaboli iniuriose illatam non potuerunt bello quodam & iusto iudicio sic vt Christus vicere diabolum, propterea quod & ipsi sub peccato concepti fuerũt mortis debitores, & ita concepti non potuerunt euadere supplicium mortis naturæ pro peccato illo debitę, nec peccati illius potuerunt habere indulgentiam, nisi per Christi gratiam. Vnde & ipsi pro peccato originali iam remisso debitores erant mortis, & descensus ad inferos vsq; ad Christi mortem exclusi a paradiso. Ioannes mũdatus a peccato originali dixit, Ego debeo a te baptizari. Sepe iã diximus quod ante Christi aduentum patriarcha quisq; & propheta etiam sine macula & ruga ex hac vita demigrans, non in plena pace, nõ omnino reconciliatus transierit ex hac vita, manens interim sub quadam ira dei clausus, vinctus, atq; exclusus a regno dei, donec veniret Christus. Vnde & tanquam in ira dei constitutus clamabat, Domine deus virtutis, quo vsq; irasceris super orationem serui tui? Excita potentiam tuam et veni, vt saluos facias nos, qui sedes super Cherubin inuisibilis nobis. Manifestare id est fias manifestus in carne corã Effraim Beniamim & Manasse. Sic ergo quiescentes olim in inferno in sinu Abrahę iugiter suspirabant in Christum saluatorem dicẽtes. Vtinam dirumperes coelos & descẽderes

res domine. Sinus Abrahæ, inquit Augustinus, est secretę cuiusdam quietis habitatio omnium fidelium morientium in tali fide, qualem habuit Abraham, ad quos liberandos & beatificandos descendit Christus. Sed an de illis, an de alijs quibusdam sit intelligendum, quod dicit Petrus in actis Christum soluisse inferni dolores, differit Auguſ. in epistola ad Enodium. Quarta sententia.

3 Deus pugnat pro nobis, eijcitq́ principem huius mũdi a nobis, non quidem inuitis nobis, aut adhuc volentibus permanere sub regno illius, sed ita eijcit, & fugat eum a nobis, vt & faciat nos voluntarie fugere, & recedere ab illo, & ab omnibus consilijs, suggestionibus, & desiderijs eius. Et ita Christus spoliando diabolum præda sua, hoc est plebe sua, non per violentiam acqsiuit ac tenet illam vt inuitã & reluctantem, sed ita acquisiuit illã vt & ipsa cœlitus a deo patre tracta ꝓpria sponte a diabolo recesserit, & redierit ad dominum deum suum. Quemadmodum enim bonus iustusq́ rex huius sæculi, in ciues regni sui non admittit hoĩes a sese alienatos, maleuolos, pertinaces, et redire nolentes, quin potius tales in sua malicia perseuerãtes abijcit a facie sua, & derelinquit suo tpe puniẽdos, Ita et rex nr̃ Christus secundũ formã serui assumptam in oĩbus suis bellandi modis ad eripiendam Ecclesiam suam a diaboli faucibus tales adhibuit pugnandi atq́ vincendi modos, quib⁹ plebem a deo alienatam ad illius amorem prouocaret, faceretq́ eam recedere a vana conuersatione huius mumdi, sæcularibusq́ desiderijs, vt iam & ipsa plebs velit excludere huius mundi principem, ne regnet in cordibus eorum.

3 Hanc autem sententiam idcirco adduximus, vt tanq̃ falsa & catholicæ fidei contraria retundatur opinio illorũ, qui existimant Christum sic pugnasse pro nobis, sicq́ vicisse diabolum pro nobis iam credentibus, liberatis a potestate illius, vt opinentur per virtutem Christi a solo deo patre omnia suppeditari nobis, nihil operantibus nobis, inanesq́ esse labores nostros & frustra esse pugnas nostras cõtra diabolum, homines profecto non intelligentes, neque scripturas, neq́ gratiam Christi, neq́ misericordiam, neq́ iusticiam eius. Christus quidẽ semel in carne pro nobis fecit nostrę redemptionis opera, in quibus ipse derelictus a pa-

qui tam presto meam sentio redemptionem. Vnde propheta in psalmis prenuntians istius temporis gratiam, hortatur Ecccelesiam vt hoc tempore promat canticum nouū, hoc est vt noua gratiarum munera nouis gratiarum actionibus concelebret. Hac ergo ratione veteres ante Christum non sic vt nunc solennibus gaudijs exitus iustorum hominum celebrabant, Non sic vt nunc inuocabant defunctos patriarchas. Puto, inquit Bernardus, quod arbitretur indignum quantumlibet laudabili morti, quae Christi mortem praecederet, diem festum impendere, presertim cum ante illam salutiferam passionem nō festiua gaudia, sed claustra tenebrosa morientes quosq; exciperent. Nunc autem poenis debitis peccato humani generis per mortem Christi exolutis aperta est coelestis regni ianua, omnib⁹ tā ante Christū, quā post Christū natū credentib⁹. Proinde & iā cōgrua ratione Ecclesia dies festos agit Ioannis Baptiste, sanctorꝫ innocētū, Simeonis, Zacharie, Machabeorū martyrū, & aliorū morientiū ante Christū, qui & si suis seculis ꝑ Christo moriētes transierint ad inferos, mox tamē post Christū passū migrauerūt in coelos. Fuerunt quidā martyres ante aduētum Christi, sed tamen Ecclesia ratione iusta primitias martyrum in beati Stephani sanguine dedicauit, ipsum Stephanum honorans vt protomartyrem, id est primum martyrem, quia ipse primus est, qui peracto passionis suae triumpho non ad inferos descendit, sicut martyres ipsum praecedentes, vt Ioannes Baptista, Zacharias, Machabaei, infātes innocētes occisi pro Christo, & ceteri, sed mox migrauit ad coelos. Vñ & ipse prim⁹ post Christū passū martyr posit⁹ ī tribulatione lapidū se prementiū ait, Video coelos apertos & Iesū stantē a dextris virtutis dei. Qđ autē dicit̄ Luce. 3. Baptizato dño aperti sūt coeli, nō hoc significat qđ tūc scilicet in baptismo Christi aperta sit ianua coeli, sed qđ baptismi sacramētū illic significatū deinceps post mortē Christi sub nomine trinitatis ibidē ītimate dispēsādū aperuit oīb⁹ suscipiētib⁹ illud ianuā regni coelorꝫ. Et id qdē virtute sanguinis Christi semel effusi. Virtus ergo seu meritū sanguinis Christi praeparati ab origine mūdi, a principio quidem vsq; in consummationem seculi operatur, aliter tamen ante Christum, aliter iam post Christum passum.

initium psalmi q̃ dicit, Misericordias domini in ęternum cantabo. c. qm̃ tu humiliasti sicut vulneratum superbum, et in Brachio virtutis tuę disperdidisti inimicos tuos, disperdidisti inq̃ de cordibus nostris, de quo brachio & prophetissa Maria. Fecit, inquit, potẽtiam in bachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. Vnus superbus cõmuni voce a propheta nominatus est superbus, quia rex est super oẽs filios superbię, qui & vocat̃ draco maris magni, hoc est mundi huius princeps, qui vulneribus in carne Christi & effusione sanguinis, ac humiliatione passionis eius vsq; ad mortem fit vulneratus & infirmatus, nõ correctus quidem a superbia sua in humilitatẽ, sed deiectus ab altitudine potestatis suæ, vulneratus quidẽ non penetrata carne, quã non habet, sed percussa potestate ipsius, vt non amplius credẽtibus in Christum nocere possit, neq; tantũ exercere tyrannidis, q̃tum inuidissima voluntate sua furit & seuit. Insup & arma, quibus Christus in carne sua mortali est vsus, etiã intelligere possumus dominicę passionis insignia, clauos, ligneam crucem, lanceam, & id genus alia dominicę passionis instrumenta, in quibus ipse exercens nostræ redemptionis opera diabolũ vicit, vt mereretur accipere regnum super ecclesiã suã, de quo Esaias propheta. Factus est, inqt, principatus super humerũ eius, Esa. nono. Itẽ propheta. Regnauit a ligno de⁹, de quo ligno dixerunt impij Iudæi, Hierem. 11. Mittamus lignũ in panẽ eius. Nõ putetis, inquit Tertul. illic significari lignariũ aliquẽ regẽ, sed Christũ, qui factus est rex secundũ nouũ quendã regnãdi modũ, sustinens lignũ crucis super humerum, apprehendẽs arma & scutũ, clauos, lanceã, & coronã spineam, quibus ꝓ nobis passus meruit apud patrem habere diaboli prędã, de quibus scriptura forsitan loquit̃. Apprehẽde arma & scutũ, et exurge in adiutoriũ mihi. Effunde frameã, & cõclude aduersus eos, & dic aię meę, salus tua ego sum. Neq; erit forsitã intellectus absonus, si & alibi hæc dominicæ passionis instrumenta, dixerimus appellari cornua in manib⁹ Christi, quæ in cruce fuerunt diris clauis incuruatę, de q̃bus Abacuc. 3. Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius. Ante faciẽ eius ibit mors, egrediet̃ diabolus ante pedes ei⁹. Cornua in manibus, inquit Hiero. sunt vexilla, & trophęa

crucis

& .3. libris de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus ꝓlixe satis disseruimus. Quibus fit, vt Christus auferens bella & arma, quibus hactenus bellatũ erat cõtra deũ, constituerit quidem nos in pace cum deo patre, relinquens tamẽ nobis bellum assiduum contra diabolũ, simul largiens scutum & loricã, quibus valeamus tuti stare contra illius sagittas & arma, quibus fortiter valeamus resistere ac reluctari oĩbus consilijs, suggestionibus &, carnalibus desiderijs illius, de quibus loquit̃ Paul. In carne ambulantes, nõ secundum carnẽ militamus (arma enim militiæ nr̃ę nõ carnalia sũt, sed potentia seu fortia deo, ad destructionẽ munitionũ) consilia destruentes, & oẽm altitudinẽ, extollentem se aduers⁹ scientiam dei, & in captiuitatẽ redigentes oẽm intellectũ in obsequium Christi, & in promptu habentes, vlcisci oẽm inobedientiã cũ impleta fuerit obedientia vr̃a. 2. ad Cor. 10.

Deinde & in scripturis membra corporis nostri appellant̃ arma, quemadmodũ Christ⁹ membris corporis sui pugnauit contra diabolũ, sicuti iam patuit, Ita & nos debem⁹ vti mẽbris nostris in pugna cõtra diabolũ, dicente Apol'o Paulo, Nõ exhibeatis mẽbra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete mẽbra vr̃a seruire iusticię in sãctificationẽ.

Cæterum vt in corroborationẽ fidei mysteriorũ redemptiõis nostrę videamus ꝙ sit excecatus carnalis Iudęus ex scripturis ꝓpheticis expectans Messiam huius mũdi regẽ visibiliter triũphantẽ ex eisdẽ scripturis ꝓpheticis, quas q̃tidie in suis legit synagogis, nolẽs credere dñm nr̃m Iesum fuisse Messiã in lege promissum, ꝓpterea ꝙ fuerit pauper, esuriens, sitiẽs, cõtumelias passus, afflictus, vulnerat⁹, crucifixus, cũ latronibus deputatus, nullũ hñs in vita sua corporali cõtra hostes bellũ aut triumphũ regia maiestate dignũ. Sciam⁹ ꝓphetarũ spiritũ per oẽm locũ passim in scripturis, in lege, & in ꝓphetis fuisse locutũ de hoc bellãdi mõ, & de hoc Christi triũpho, & de hostib⁹ ipsius, cõtra q̃s bellatur⁹ erat, eundẽꝗ Christũ in eisdẽ scripturis nunc orare deũ patrẽ pro victoria cõtra hostes obtinenda, nũc vero tanq̃ ipse sit potitus victoria, gratias agere de hac sua liberatione ab inimicis suis, tã visibilib⁹ dęmonũ ministris, q̃ inuisibilib⁹ dęmonibus, quos eiecit foras, id est, extra eos, qui fierent membra corporis sui quod est ecclesia.

ibidem aperte docet sese per vniuersam terram etiam super gentes obtinuisse regnum, non corporalibus armis contra homines belligerando, sed per paupertatem, humilitatem, mansuetudinem, veritatem, per passionem & mortem.

Totus iste psalmus totumque quinquagesimum tertiũ Esaiæ caput sufficerent ad testimonium belli & victoriæ Christi triumphantis contra inimicos suos per passionem & mortem, qualem cernimus completam in eodem domino nostro. Vnde dicere quod iste psalmus & quinquagesimum tertiũ caput Esaiæ similesque scripturę commemorãtes passiones & opprobria, quę videntur Iudæis Messia rege indigna ad literam non intelligantur de Christo, sed de Dauid, aut de populo Iudęorũ in persequutione vel a Saul, vel ab Aman, vel a Nabuchodonosor, est domini nostri Iesu gloriam occultare & mysteria fidei Christianæ abscondere, & scripturas propheticas peregrinis expositionibus a mente sancti spiritus alienis deprauare. Neque decet virũ Christianum huiuscemodi scripturarum intellectum ab Hebræis huius sęculi Iudęis discere. Quamuis enim habeamus ab ipsis Hebræis Hebraicæ veritatis textum, nequaquam tamen ab ipsis, sed a Christo, ab Apostolis eorumque successoribus debemus inuestigare eiusdẽ textus intellectũ, presertim nunc post Christi aduentum illis in locis, vbi designantur huiuscemodi mysteria nostræ redemptionis, quẽadmodum demonstratũ est in secundo libro de scripturis et Ecclesiasticis dogmatibus. Item psal. vigesimo nono dominus noster Christus gratias agit de hac sua contra inimicos victoria, loquens ad patrem, Exaltabo te inquit deus meus, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Clamaui ad te & sanasti me, eduxisti ab inferno animam meam. Auertisti quidem (paulisper scilicet in passione) faciem tuam a me, & factus sum conturbatus, quoniam ira in indignatione tua, supple erat propter scelera populi, quæ soluenda in me suscepi. Sed & vita in voluntate tua est, vita inquam mundi, qui peccato erat mortuus & ita conuertisti planctum meum in gaudium mihi. Concidisti sanctum meum, hoc est corpus meũ percussisti in cruce, sed circumdedisti me lætitia in resurrectione, Ad vesperam demoratus est fletus, dũ mortuus & sepultus fuerã, sed ad ma-

cutinum lętitia superuenit Apostolis de resurrectione mea gaudentibus. Item in psalmo trigesimoquarto dum multa de sua passione dixisset, vtpote de testibus iniquis contra ipsum insurgentibus, & de Iudæis retribuentibus ei mala pro bonis, & de subsanantibus & frendentibus, & congregantibus flagella super ipsum, tandem ait. Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo graui laudabo te, Erubescant & reuereantur simul, qui gratulantur malis meis, qui maligna loquuntur super me. Exultent autē & lętentur, qui volunt iusticiam meam, subindicans sese ad ecclesiam hanc magnam in toto terrarum orbe diffusam peruenire per humiliationem suę passionis patienter toleratę.

Præterea in psalmo sexagesimooctauo, ad patrem loquens, postquam varias suæ passionis contumelias & tormenta commemorauit, vtpote quod aquæ tribulationum intrauerint vsque ad aīam ipsius, & quod ipse laborauerit clamans, faucibus suis raucis factis, & quod inimici odientes ipsum sine causa multiplicati fuerint, & quod exoluerit supplicia pro his, quæ non rapuit, & quod deum non latuerunt insipientia & delicta ipsius, quibus scilicet soluendis ipse sese pro nobis vadem & fideiussorem fecit. Inter commemorandum ista, patrem orat ne propter has suas passiones & contumelias erubescant, seu confundantur, aut scandalum seu ruinam patiantur, qui quærunt deum Israel, prænuntiansque mala futura super Iudæos, qui contemnunt ipsum. Tandem generaliter, tanquam sit exauditus dicit. Pauper sum ego & dolens, salus tua deus suscepit me. Hactenus per totum psalmū fuit vox Christi patrem orantis, & plane intimantis sese per humiliationem, paupertatem, contumelias, opprobria, & passiones suscepisse salutem in his, pro quibus orauit. Vnde sequitur vox prophetę in persona fidelis populi agentis gratias super hoc beneficio, Laudabo nomen dei cum cantico, & magnificabo eum in laude. Videant pauperes & lętentur, quoniam exaudiuit pauperes dominus, & vinctos suos nō despexit. Laudent illum cœli & terra, quoniam deus saluum faciet Sion, & reliqua, tanquam dicat, Huius mundi homines superbi & vincti seu irretiti compedibus diaboli, efficiantur pauperes atque humiles, pauperesque facti vi-

debunt, quod salus domini dei susceperit Christum pro sua ecclesia factum pauperem & morientem, & hęc videntes lętentur, quoniam dominus exaudit, & non despexit vinctos in nomine Christi ipsum inuocantes. Has, similesq; sententias in locis scripturę plurimis recitat spiritus sanctus tanq̃ prolatas sub persona Christi, quas & ipse Christus dixit, nunc propter suã personam quæ passa est, nunc propter corpus suum, quod est ecclesia, pro qua liberãda vsq; ad mortem agonizauit, adeoq; grandis erat agonia horroris, & laboris, vt dum esset sudor eius sicut guttę sanguinis decurrentis in terram, apparuerit ei angelus de cœlo confortans eum, Lucæ .22. Qui propter nos homo factus est, is & propter nos tristatur, propter nos horret, fatigatur ac confortatur. Cæterum & bellum istud Christi in carne olim visibiliter futurum & nunc gestum contra hostes inuisibiles, designatum est in bellis patriarcharum, ducum & regum populi Israel, quę ꝓpterea appellantur bella domini bellaq; iustorum, eo quod dominus deus dux fuit bellorum horum, eaque sic fieri & scribi voluit tanquam figuras & signa quædam prophetica bellorum, quæ futura erant per dominum nostrum Iesum, & ecclesiam illius, & eorum etiam quę intus tum fiebant per omnes milites filiorũ Israel expectantium dominum nostrum Iesum. Bellũ dei erat Abraham contra regem Sodomorum, Gen .14. Bellum dei erat Moysi & Iosue cõtra Hierico, contra Say, contra Lob, & Hebron. Bellum domini erat Gedeonis contra Madianitas, Dauid contra Goliam, & contra Philistęos. Sic olim Esaias propheta in bello Gedeonis contra Madian, de quo Iudicum septimo, intellexit bellum Christi tunc futuri contra satanã in persona fidelis populi, loquens ad deum patrẽ, Iugum oneris eius, virgã humeri eius, sceptrum eius superasti sicut in die Madian, quoniam oĩs violenta pręda cũ tumultu, &c. Paruulus enĩ natus est nobis, Esaiæ .9. & reliqua, tãquam dicat, Iugum diaboli quod onerabat populum, & virgã exactoris, qua percutiebat humeros eiusdẽ populi, superasti nõ vulgari more, non in fortitudine hoĩm, sed in virtute dei bellãtis pro populo, sicuti bellasti in die qñ Gedeon dux Israel vicit Madianitas, hoc est, absq; vllo exercitu, absq; vlla effusione sanguinis populi, in abscõdita

Ait dominus ad Iosue, Ecce dedi in man⁹ tuas Hierico, & regem eius, omnesq; viros fortes, circuite vrbem cuncti bellatores diebus septem, & sacerdotes clangant buccinis, clamabitq; omnis populus vociferatione magna, & muri corruent ilico, & reliqua, Iosue 16. Ex his possumus colligere aliquot sententias. Prima sententia.

Apostolus Paulus cum dicit, Lex spiritualis est, legẽ intelligit, non secundũ illam solummodo partem, quæ de ceremoniis, oblationib⁹, & sacrificijs, cæterisq; Iudæorum ritibus scripta est, sed & secundum eam partem, quæ scripta est de bellis & prælijs, cęterisq; gestis contra barbaras gẽtium nationes. Secunda sententia.

Intellectum esse mysticum de Christo domino, & de ecclesia illius in his quæ descripta sunt in quinque libris Moysi, fuit ab initio notum omnibus ecclesiæ patribus, Apostolicis doctrinis hoc ipsum plane asseuerantibus, & non Apostoli solummodo, sed & ante Christum, & ante Apostolos antiqui Hebræorum magistri, simul & prophetæ nos induxerunt, vt hæc in lege Moysi gesta tam in prę-lijs, bellis & victorijs, quam in ceremonijs & ritibus non sic carnaliter solum, sed & spiritualiter intelligamus. Dauid extensiõem manuum in Moyse orãte, sacrificium quoque & incensum, intellexit figuiare sacrificium in cruce expansis manibus immolatum cum oratione deo patri gratissima, in quo sacrificio verus Israel vincit Amelech, hoc est, diabolum. Nam vox Christi in psalmo loquentis est, Dirigatur oratio sicut incensum in conspectu, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

Tertia sententia Falsa & contra scripturas sacras est opinio eorum, qui putant omnia vitia esse carnis & sanguinis, & dæmones nullam habere potestatem, vt nos incitent ad hoc, vel illud peccatum contra scripturas manifestissimas, tam veteris q̃ noui testamenti, docentes varias in hominum corda fieri immissiones seu suggestiones per angelos malos, quemadmodum & ipse diabolus immisit in cor Iudę vt traderet Iesum, diabolus vtiq; per Christũ dominum eiectus est foras, id est extra mundum illum, pro cuius vita ipse Christ⁹ tradidit carnem suam & sanguinẽ, non extra mundum istum visibilium elementorũ. Nam &

omnium

humana, sed fidelis deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis. Porro, nō humana ē tentatio, nec aduersus carnem & sanguinem pugna, quando ipse satanas aut transfigurans se persuadere nititur vt eum Angelum lucis arbitremur, aut aliquod horū simile, facit in omni virtute, signis, & portentis mendacibus, & omni deceptione iniquitatis, veluti dum loquens ad aliquem per se vel per quēlibet ministrum suggerit hoc vel illud, dicens. Hæc dicit dominus deus tuus, tunc non quasi caro & sanguis tentat hominem, sed quasi princeps & potestas tenebrarum.
Sunt dæmones quidā amoribus & amatorijs canticis seruientes, Alij gulis & commessationibus, alij iracūdijs bellis, inimicitijs pręsunt, inter hoēs odia cōcitantes. Vñ & malefici, vt ipsi, teste Hieronymo, fatētur, barbaris quibusdam nominibus inuocant spiritus malignos, qui ad decipiendum adsunt, vnusquisque inuocatus secundum nomen officij sui. Vide super his omnibus Hieronymum in commentarijs ad Ephesios sexto.

Sententia quinta. Ex hostibus tam multipliciter quotidie nos impugnantibus tam intus, quam foris eorumque insidijs tam varijs, laqueisq; tortuosis sumenda est ratio, cur Adam sub innocentiæ statu poterat in paradiso perseuerare sine peccato. Sed nemo in hac peregrinatione etiā gratia iustificatus Christo militans potest nunc sic perseuerare sine peccato, id est quin quotidie peccet, deumq; offendat in multis, vt opus sit illi quotidie orare, Dimitte nobis debita nostra. Sed de his in vltimo tractatu libri hui? latius, vbi tractaē de libertate liberi arbitrij post Adę peccatū.

Hic iam si dixeris. Si bellum seu congressus Christi contra hostes suos fuerit per voluntarias passiones & cōtumelias patienter toleratas vsq; ad mortem, Cur ergo ipse Christus in psalmis & prophetis, tanq; constitutus inter tormenta suæ passionis orat patrem, postulans liberari ab homine malo, & ab inimicis suis, & a persequentibus animam eius, & a labijs iniquis. & cæt.

Pro solutione huius sciendum est, quod Christus non tales sensit hostes contra se, quales vnumquodq; Ecclesiæ membrum, inueniens legem in membris suis repugnantē legi mentis suę, neq; enim princeps mundi huius poterat inuenire

uenire vllum malum in carne eius habitans. In cæteris autem omnibus Adę filijs inuenit peccatum, quod operatur in eis omnem concupiſcentiam, etiam plærumque voluntate inuita, ipſe tamen ſecundum imbecillitatem mortalis corporis vim paſſus orauit, non vt euaderet mortem, non vt non pateretur contumelias, ſed vt per mortem & contumelias ipſe cum ſuo corpore quod eſt Eccleſia triumpharet in reſurrectionem corporis glorioſi & immortalis. Proinde & ipſe inter tormenta ſuę paſſionis patrem orans tam pro liberatione ſua, quam & pro liberatione vnicę ſuæ hoc eſt Eccleſię ſuę, quam dilexit, fuit exauditus. Pro ſe quidem dum mortem corporis ſuæ vicit reſurgendo. Pro Eccleſia vero ſua tam pro ea parte, quæ iam demigrauerat ex hoc ſæculo, dum inferni clauſtra penetrans eduxit inde vinctos, quam pro ea parte quę in hoc ſæculo adhuc erat vel iam collecta ex populo Iudęorum expectantium ipſum, vel colligenda ex vniuerſis gentium nationibus induens Eccleſiam hanc virtute ſeu fortitudine ex alto, vt non deficiat vnquam, omnibus nempe electis ipſe impetrauit gratiam & remiſſionem peccatorũ tribuendam his quotquot in ipſum crediderint.

Ex his rurſum ſoluitur argumentum, quo forſitam dixerit quiſpiam. Secundum doctrinam Apoſtolicam etiã veteres populi priuſquam veniret Chriſtus in carnem iuſtificati ſunt, principe hui⁹ mundi de cordibus eorum eiecto, per gratiam domini noſtri Chriſti, quem ipſi crediderunt & expectauerunt venturum, quomodo ergo Chriſtus in carnẽ veniens dicit, Nũc princeps huius mundi eijcietur foras, tanquam prius foras eiectus non fuiſſet?

Solutio huius ex ſuperioribus patet. Aliud quod hic futurum prænunciatur, aliud quod ante factum fuerat, quod olim in pauciſſimis & non per totum mundum factum eſt, hoc nunc per dominum Ieſum in toto mundo factum eſt in linguis & nationibus gentium omnibus. Priuſquam Chriſtus in carnem veniret, in tenebris idololatrię erant toti⁹ terrę regna, in ſola Iudęa, quę minima erat Aſię portio, vbi notus erat deus Abraham, regnum dei erat congregatum in vnam rempublicam imbutam & gubernatam diuinis legibus, & ſacramentis ſignificantibus & promittentibus Chriſtũ dominum. Poſtquam autem Chriſtus venit in car

nem

nem viderunt omnes fines terræ salutare dei. Vnde saluator dicens, Nunc iudicium est mundi, intelligit nunc iudicium salutis instare per vniuersum mundum inter gentes vsq; ad vltimum terræ habitabilis. Deinde priusquam veniret Christus, erat diabolo potestas trahēdi ad inferos omnem hominem etiam quantumuis iustum, quæ potestas ablata est diabolo in Christi morte. Ex his patet qua ratione Paulus Apostolus tempus totum postq; Christus venit in carnem, appellat tempus gratię, tempus acceptabile & diem salutis, hoc enim dicit nou propterea quod ante aduentum eius non fuerit gratia, sed quod non tanta fuerit, non tam late dispersa, non tam copiosa, non talis quæ homines iustos hinc demigrantes ab inferno & potestate diaboli prorsus faceret immunes, & mox ad cœlum prouehere posset, donec veniret Christus in lege promissus, qui inferni claustra penetrans, & ianuam celestis regni referans auferret a diabolo potestatem illam. Iam vero si dixerit, quomodo Christus bellator fortis vicit pro nobis mortem, quæ adhuc preualet vniuersis. Neq; enim est homo ī terra, q viuat & non videat mortem. Itē si per Christum bellatorem victum est peccatum, quomodo adhuc peccatū habitat in nobis, qua ratione præliandum est nobis. Si culpam terreni parentis euasimus, cur adhuc eiusdem culpæ supplicia sentimus, iam liberati per Christum dominum. Deinde si per Christum victum & mortuum est peccatum in omnibus credentibus in ipsum, qua ratione omnes homines in hac vita per gratiam iustificati, adhuc manēt sub dura necessitate habendi peccatum & sub dura seruitute aliquādo peccandi. Responsio patet ex supradictis ex sententia Pauli Apostoli dicentis, Sicut per vnum hominem Adam mors, ita & per vnum hominem Christum, resurrectio mortuorum. Ex quo consequens est Christum liberasse nos a morte, non vt temporalem mortem non sentiamus, sed vt per temporalem mortem transeamus ad resurrectionis gloriam in vitam sempiternam. Et ita per Christum plane victa est mors, dum ex miseria mortis, quę fuisset sempiterna iam liberati sanguine Christi sumus transferendi per temporalem mortem in vitam æternam. Victoria mortis super corpora hominum in Christo morientium est tempora-

lis. Victoria autem nostra per Iesum in resurrectionis glo-ria, est sempiterna, sicut & ipse Paul⁹ ait, Cum mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria, quæ sane victoria ad resur-rectionis gloriam, non extitisset, si Christus mortuus nō fuisset. Christus autem mortuus non fuisset, si mors nostra non fuisset. Non fuisset autem vlla mors nostra, si non ex-titisset vlla peccati in nobis culpa, & ita mors Christi, est mors mortis nostræ, quemadmodum signanter legitur a-pud Osee prophetam. Ero mors tua o mors, Ero morsus tuus inferne, Oseæ decimotertio. Qui sane propheticus sermo sub primo aduentu Christi descendentis ad inferos, ex parte fuit completus, sed & iuxta Pauli interpretatio-nem prorsus implebitur, cum Christus tradiderit totum regnum suum deo patri per resurrexionis gloriam, plena pace securum. Tunc erit vox insultantium morti. Vbi est nunc mors victoria tua? tanquam dicat. O mors ampli-us ne glorieris, quia non amplius oppugnabis nos, sed deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum dominum nostrum. Interim tamen dum sumus in hac vita, tam lex carnis habitans in membris nostris, quam mors hæc temporalis ex prouida dei dispensatione sunt no bis imposita, vt ipsa sit nobis non tam baculus diuinæ irę in iugem rememorationem culpæ perpetratæ, quam vir-ga disciplinæ, quæ superbiam terræ & cineris corrigens, docet nos humiliari sub potēta manu dei. De dura vero ne cessitate habendi peccatum, & de seruitute aliquando pec-candi, permanente in omni homine, donec vixerit in hoc mortali corpore, dicetur infra latius, cum tractabitur de po testate liberi arbitrij post Adæ peccatum. Hactenus de bello, & bellandi modis, & de spolijs, & de armis, & de victoria Christi bellato-ris fortis, & de iudicio, & de iudi-ce, coram quo, & de personis, inter quas fuit controuer sia, dicta suffi-ciant.

Sequitur

¶ Sequitur huius capituli pars secunda, qua demõstratur in operibus redemptionis esse lotionem, purgationem, sanationem, viuificationem, illuminationem, & diuiditur in duo membra.

IAM videndum est, quemadmodum liberatio a peccatis per Christum dominum nobis impensa, iusta ratione vocetur lotio & purgatio, & quonam modo Christus dicitur abluisse peccata nostra in sanguine suo, & quales res sint in anima peccatori maculæ & vulnera, que remanent, transeunte actu peccati, diluenda aut sananda Christi sanguine, & quonam pacto simul stare valeat, hanc liberationem a peccatis esse mundationem & sanationem, illuminationem, & simul viuificationem, seu resuscitationem a morte. Et viderentur forsitan hæc simul stare non posse. Nam corporeus Christi sanguis semel in cruce effusus, non potest peruenire ad animas nostras, quippe qui iam a Christo recollectus est in corpore eius glorioso. Deinde Christus suo sanguine diluit peccata nostra, aut hęc fecit dũ pendebat in cruce, & hoc non, quia tunc nondum eram⁹, aut hęc iã quotidie facit, dũ peccata remittit, & hoc videtur stare nõ posse, quia iã non amplius effundit suũ sanguinẽ ꝑ nobis. Deinde si liberatio a peccatis in nobis sit purgatio, aut sanatio, q̃ pacto poterit esse viuificatio, qđ mundať et sanať nõdũ ẽ mortuũ, nõ viuificať aũt nisi qđ fuerat mortuũ.

Pro quorum intellectu sciendum est oĩa hæc non carnaliter, sed spiritualiter esse accipienda. Neq; enĩ huiusmõi ablutio, qua diluunť peccatorũ maculę ꝑ Christi sanguinẽ, sic est accipienda, quemadmodũ ea quæ in corpore est lotio per aquã aut lixiuiũ, sed specialiter secundũ metaphorã est intelligenda. Qđ vt facilius intelligamus ex corporalibus in spiritualia ascẽdamus. Ex scripturis sacris discimus aĩam dũ peccat fieri pollutã seu maculatã, vulneratã et reã, ita vt etiã ipsa transeũte actu peccati, dicať esse in peccato, & habere peccatũ, manereq; vulnerata, infirma, polluta, & rea, deoq; inimica. Hęc enim sunt, quæ passim in scripturis legimus. Ad hęc igiť salubriter intelligendũ, Sciendũ ꝙ peccatum in se, secundũ rationẽ formalẽ, quemadmodũ hic accipimus, est malũ culpę, quod nihil est aliud, q̃ deuiatio a legis rectitudine, sicuti peccare, est a lege deuiare.

Dicitur autē deuiare quasi a via recta declinare, voluntas peccati deuiat, dum secundum actionem aliquam, vel omissionem, aut negligentiam difformiter sese habet ad legem dei, quibus fit vt omne peccatum sit auersio quædam rationalis creaturę voluntarie recedentis, auertentis, seu elongātis sese a deo. Auertit autem anima se a deo, receditq́ ab illo, non semper per actum mentis deum cogitantis, sed interdū etiā nihil de deo, vel illius lege cogitans, velut dū vel negligit habere deū in cogitatione sua, vel incrassatur terrenisq́ inmergitur. Vnde hæc deuiatio in sacris literis appellatur error. De quo ꝓpheta, A mandatis, inquit, tuis non erraui. Item dixi semper hi errant corde, Erraui sicut ouis quę perijt. Secundum hunc errandi modum impij dixerūt sapientiæ sexto, Erramus a via veritatis, sic errant omnes, qui operantur iniquitatem. Quemadmodū in voluntate, aut operāte aut omittente, seu negligente aliquid contra dei legem est actualis deuiatio a norma legis diuinę voluntatis, secundum quam deuiationem anima denominatur peccans, seu deuiās a lege iusta, seu actu peccare & actu sese auertere, aut elongare, seu alienare a deo. Ita & actu peccati seu omissione actuali transeūte, remanet deuiatio quædam habitualis, secundum quam is, qui peccauit dicitur esse deuius seu remotus a via salutis, & esse auersus a deo, seu alienatus, & longe factus ab illo, & manere in peccatis & habere peccata, quæ, vt inquiunt Cyprianus & Augustinus, alio momine in scripturis vocantur debita. Vnde etiam homo, dum dormit nihil male agens, ex priori auersiōe actuali manet spiritualiter elōgatus a deo, donec pœnitēdo rursum conuertatur, accedat, & properet ad dominum deum suum. Quemadmodum enim filius, qui recedit a domo patris sui, quo magis ac magis longe fuerit progressus, eo magis ac magis fit remotus, manetq́ a paterna domo elongatus, etiam si cesset a motu, Ita & peccator dum peccat, sese auertit a deo, facitq́ se longe esse ab ipso, manetq́ alienatus a deo. Neq́ propterea desinit esse auersus, aut remotus ab illo, quod iam cesset ab actu peccati, quemadmodum neque filius desinit esse elongatus a patre propterea, quod sistens gradum non longius in via progreditur. Quamuis autem anima plęrumq́ recedit a deo nihil cogitans de illo, non tamē

non tamen redit vnq̄ ad ipsum, neq; propinquat ipsi, neque conuertitur ad dominum deum suum, nisi fide cogitatũ, & interioris hominis facie versa in ipsum. Sic igitur ex corporalium rerum similitudinibus spiritualia declarantes, dicimus animam peccatricem ex peccato semel perpetrato, manere auersam, elongatam, ac remotam a deo, donec ipsa cœlitus attracta, pœnitendo rursus conuertatur, accedat, & ꝓpe ret ad dominum deum suum. Quemadmodum animę peccantis discessus a deo non secundum imitatiōem loci est accipiendus (quis enim fugiendo possit longius fieri a deo, cuius præsentia replet cœlum & terram?) sed specialiter secundũ actionẽ aut negligentiã voluntatis viã ad deum deserentis, Ita & reditus ipse ad deum fit, non secundum locũ passibus corporis, sed secundum spiritum affectibus mẽtis de peccato suo pœnitentis, & sese rursus deo vnientis.

Secundo sciendum est, q̄ hæc deuiatio, inordinatio, aut peruersitas animę sese auertẽtis a deo (cum sit obstaculum excludens gratiam, vnientem animam suo fini beatifico, a q̄ anima habet esse & viuere) multa secũ affert mala, quæ sunt ipsius peccati effectus & supplicia. Huiuscemodi sunt maculæ seu deformitates, vulnera, seu infirmitates, & reatus. Hæc enim sunt quæ leguntur in scripturis sacris. De macula ex peccato derelicta patet, Propheta interrogãs, Quis habitabit in tabernaculo tuo? Respōdet, qui ingreditur sine macula, & operat̃ iusticiã. Et alibi scriptura inq̄t, Beatus diues, qui inuentus est sine macula. Item, Beati immaculati in via, Christus exhibebit ecclesiam suam sine macula & ruga. Maculas peccatorum in anima ex similitudinibus rerum corporalium possumus intelligere.

Quemadmodum enim candidum linteum ex suprapositio sibi luto, maculat̃, Ita & ratiōalis anima sub deo nobilissima creatura ex supraposita sibi nube peccati inquinatur, obtenebratur, & obscuratur. Et quemadmodũ in corporalibus rebus fit contactus ex commistione corporum, quę secundum locum sibi sunt contigua, Ita & in anima fit contactus animę per amorem, consensum, aut complacentiam in rem aliquam. Item quemadmodum ex contactu corporũ derelinquitur macula in corpore, etiam contactu trãseunte, corpore videlicet fœtido iam separato a candido, Ita et

ex con

ex contractu animę auertentis se a deo, & iūgentis sese rei temporali per amorem & complacentiam, in anima relinquitur macula, etiam transacto consensu, & actuali complacentia. Vnde ipsa anima rationalis condita est ad dei imaginem & similitudinem, vt in illo solo quiescat, illi sese iungat tanquam optimo suo thesauro, illique immoretur tanquam fini suo beatifico. Et ideo dum ipsa sese auertit a deo, in carnalia & caduca sese deijciens, iam suæ dignitatis conditionem dehonestat, & fornicando a deo vero suo sponso sese coram deo & angelis eius facit infamem, dum cœlestibus, sempiternis, atq; dignissimis rebus neglectis, sese immergit vilioribus, sese sociat rebus perituris atq; caducis, quibus iam carnalis, brutalisque effecta quodammodo maculatur, & quo magis illis sese immergit, hoc magis recedens a diuina lege, magis inquinatur. Non quod ea, quæ foris sunt in mundo visibilia vllis actionibus valeant in anima generare maculas, sed quod anima ipsa sese inquinat & maculat, dum semetipsam illis per amorem copulat. Hactenus de maculis

Iam de vulneribus & morbis spiritualibus videamus. Patent hęc ex multis scripturę locis. Non est sanitas, inqt propheta, in carne mea, infirmata sunt omnia ossa mea. Itē Esaias de huiuscemodi spirituali languore, & vulneribus animæ loquitur, Omne caput languidum, & omne cor mœrens, a planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Vulnus & liuor, & plaga tumens, non est circumligata nec curata medicamine, neque fota oleo. Hactenus ille, capite. 1. docens per metaphoram, quod a principibus, vsq; ad extremam plebem, a doctoribus vsq; ad imperitum vulgus, omnis anima sit ex peccatis vulnerata, qd & passim insinuat scriptura, docens animam ex peccatis factam esse ęgram & infirmam, & omnia eius ossa esse conturbata & infirmata, intelligens ossa animę esse vires illius, quales sunt appetitus, ratio, voluntas, quas animæ vires sic esse per peccatum vitiatas, docuit & ipse Christus in euangelica parabola, quę dicitur, Homo quidam descendēs ab Hierusalem in Hierico, incidit in latrones, & vulneratus semiuiuus derelinquitur, de quibus alibi latius.

Nunc autem sufficiat vulnera hæc & morbos in anima ex

ma ex vulneribus corporum considerare. Quemadmodum corpus ęgrum & vulneratum est, dum membra & vires a suo naturali ordine ita destituuntur, vt non valeant, sicuti integritati naturæ congruit suis fungi officijs in bonum ipsius corporis, Ita & suo modo accipienda sunt animarum vulnera atq; infirmitates, quibus videlicet animæ vires sunt minus habiles, minusq; aptę ad fungendum suis officijs in bonum ipsius animę, quod est recte in lege dei viuere, & adhęrere deo suo beatifico bono. Huiusmodi vulnera sunt, quatuor videlicet, ignorantia seu error vię salutis in ratione, pronitas ad fruendum visibilibus rebus in voluntate, infirmitas in vi irascitiua, pronitas concupiscendi secundum legem carnis contra legem mentis. His autē vulneribus omnibus, totam humanam naturam esse ex peccato primi parentis vulneratam, est ex scripturis manifestissimum. Hactenus de vulneribus animæ, quæ longe lateque declarantur in libro de natura & gratia.

De reatu peccati, multis in locis scriptura loquitur. Cum dicitur eum, qui tale vel tale quid fecerit, reum fieri gehennæ ignis, aut reum mortis, vel æterni delicti, reum corporis & sanguinis Domini. Sicut transeunte opere bono, manet meritum bonum, seu dignitas premij, Ita transeunte opere malo, manet homo dignus supplicio. Reatus itaque est, per quem anima est rea seu digna, quæ puniatur pro perpetrato peccato, qui sane reatus secundum aliquam sui speciem, potest remanere etiam in eo, qui amic⁹ est factus ex inimico, & in gratiam deo reconciliatus. Quemadmodum enim in delictis huius temporalis vitę, ciuis quispiam offensor culpam suam agnoscens, plærumque recipitur in gratiam principis, habentis dominium ciuitatis, & tollentis reatum pœnę exterminantis, siue reatum pœnę extremi supplicij, sed non reatum pœnæ corrigentis seu castigantis. Sic & apud deum gratia, qua reconciliamur per Christum dominum, tollit inimicitiam dei, auersiōem & maculas, sed nō tollit semper reatū disciplinę. Quemadmodum bonus pater castigat filiū redeuntē quem diligit, Ita & deus pater noster misericors, castigat omnē filium quem recipit. Hactenus de ratione formali peccati, & de maculis, vulneribus, & peccatoris reatib⁹.

Pro malo

¶ Pro maiori declaratione istorum aliquot adijciemus sententias. Prima. Quemadmodum anima eatenus peccat, quatenus a rectitudine legis deuiat, et quo magis ac magis deuiauerit, hoc magis peccare dicitur. Ita & eadem anima sese maculat, coninquinat, obscurat, & obtenebrat, quatenus obstaculum vel impedimentum inter sese, et lumē diuinum interponit. Quemadmodū vmbra efficitur per interpositionem nubis inter solē & terram, Ita vmbra quædam fit in anima per interpositiōem peccati inter deū & animam. Quodlibet peccatum est quoddam gratię impedimentum, seu obstaculum impediens, ne super ipsam effulgeat diuinę lucis radius, & ideo quodlibet efficit in anima suam maculam, quibus fit, vt tot habeat anima maculas, quot culpas. Et quemadmodum transeunte actu peccati, manet culpa, Ita & transeunte actu peccati, anima remanet polluta & immunda, sicuti fuerat in ipso actu peccati, quia ita est per dissimilitudinē longe a deo, qui est candor & mundicia mentis, sicut fuerat dum peccatū primum esset completum, & sicuti manet auersa, ita & remanet maculata & obscurata, donec reuertatur ad dominum suum, vt rursus candore diuinæ gratiæ illustretur.

Sententia secunda. Quis rationalis anima inpresentiarum sentiat vulnera ex peccato primi parentis derelicta in vniuerso genere humano tam in corpore patiens varias imbecillitates & mortem, q̄ in anima, percipiēs in se legem quandam carnalem repugnantē legi mentis, neq; vulnera tamē, neq; maculas vllas ex peccatis proprijs, actu perpetratis, derelictas, sic percipit aut sentit in sese. Sed hęc omnia reseruantur manifestanda in die domini, cū illuminabuntur abscondita tenebrarum, dum & singulæ culpæ, quę transeuntibus transgressionibus manserunt, singulæq; earum maculæ, ceu notæ quædam infamię & dedecoris videbuntur aperte, tam ab anima ipsa, q̄ ab ipsis angelis dei, nisi hic fuerint dilutę Christi sanguine, videbuntur, inquā, non quemadmodum lux & candor, sed quemadmodum absentia lucis, hoc est, quemadmodū vmbrę, obscuritates & tenebræ cernunt̄ oculis corporis. Vnde & ratione congrua ipsa peccata appellantur tenebrarum abscondita.

Sententia tertia. Quis omne peccatum naturę noceat, per

ceat, per nullum tamen peccatum natura humana sic est in deterius mutata, quemadmodum duorum primorum hominum peccato est vitiata. Veruntamen quodlibet etiam in alio homine mortale peccatum nocere peccanti hinc est manifestum, quia quodlibet cum sit gratiæ obstaculum, nō solum modo gratiam excludit, sed et animam debilitat infirmat & vulnerat, faciens illam minus habilem, magisq; indignam ad gratiæ susceptionem, de quibus latius in libro de natura & gratia.

Quarta sententia ex superioribus consideranda. Aliud est peccare, aliud habere peccatū seu culpā. Nā qui peccauit, desistēs ab actu peccati culpā habet, & culpabilis coram deo manet, donec per gratiā dei conuertendo cor suū ad ipsum, ppinquior ei fiat. Aliud insuper peccati culpa seu malitia, Aliud peccati macula, Aliud peccati vulnus, seu infirmitas ex peccato derelicta, Aliud reatus pœnæ propter peccatum debitę. Item aliud priuatio seu carentia gratiæ, aliud culpa. Aliud proinde est carere gratia, seu non habere gratiam, aliud habere culpam. Carere gratia in se consideratum, neq; est peccatum, neq; est habere peccatum, neq; est pœna peccati, in eo q neq; gratiā a deo vnq̄ accepit, neq; se ad illam habendam indignum fecit. Voluntarie autem facere aut omittere, quo ipse operans vel omittens, efficitur & indignus gratia, & dignus pœna, est iā peccare seu deuiare a deo, seu a lege diuinæ voluntatis. Vnde consequens est, q hominem habere peccatum seu culpam, est ipsum tale quid fecisse vel omisisse, secundum quod actu adhuc manet elongatus, alienus, auersus seu remotus a deo, quod si tale quid fecerit, sed non amplius, secundum illud manet alien⁹ seu auersus a deo, iam non amplius habet illius facti culpā, veluti dum iam reuersus, & per gratiam factus est propinquus deo, stans in via recta ad dominum deum suum.

Et quia omnis natura tam angelica, q̄ humana, ab initio condita est, vel in gratia, vel in tali perfectione, qua sese poterat ad gratiam desuper accipiendam accommodare, vel saltem sese ad illam suscipiendam facere non indignam, & non minus habilem. Hinc cōsequens est, q in omni rationali creatura, carentia gratię, iam sit pœna originalis vel actualis culpę, quę orta est ex eo quod ipsa creatura, vel gra

De his in aliis latius. Sententia sexta.

Intellectis superiorum nominum interpretationib9 facilius patere potest, quid sit tollere seu auferre peccata, qd diluere peccatorum maculas atq; reatus, quid item sanare vulnera ex peccatis derelicta, quid viuificare & illuminare. Nam si peccare est voluntarie recedere a deo, & peccasse est recessisse, & elongatū esse ab ipso, consequēs est peccatū nō tolli, nisi per reditum seu accessum, quo anima ipsa quæ fuerat elongata, fiat deo propinqua. Et quia huiuscemodi accessus, quo anima sic fiat deo propinqua, vt mereatur esse gloriæ æternæ diuinitatis particeps, fieri non potest nisi de9 ipse offensus misereri dignetur illius, quæ per peccatū sic facta est rea, vt perpetuo maneat a consortio dei aliena. Hinc est quod culpa voluntatis sic sese a deo auertentis, tolli non potest, nisi per gratiam dei ꝓ sua misericordia huiuscemodi culpā remittentis. Vnde etiā rationalis creatura immunis ab oī peccato, veluti Adam sub innocētiæ statu, nō poterat absq; auxilio gratiæ deo sic appropinquare, vt mereret accipere gloriā sempiternæ deitatis, quanto magis nūc homo ꝓpter impedimētum seu obstaculū peccati inter deū & aīam interpositum indiget gratia diuinæ bonitatis.

Sententia septima. Peccatum quod est ipsius gratiæ obstaculum, nō solum modo excludit gratiā, sed & infirmat & vulnerat atq; debilitat naturā, nō quidem destructis naturalibus poteñijs, sed ipsis labefactatis, imminutis, & debilitatis naturali suo vigore. Anima quo magis immergit sese terrenis, hoc magis sese a suo fine beatifico elongat, & quanto magis sese elongat, tanto magis indigna fit deo, tantoq; minus habilis, vt fiat propinqua termino seu fini suo beatifico. Fit autem anima per plura peccata minus habilis ad assequutionem gratiæ & gloriæ propter plura apposita impedimenta, quibus in eadem anima ratio ad cogitandum ea, quæ dei sunt magis hebescit, magisq; indurescit ad bonum diuinæ charitatis volūtas, magis accrescit benę viuendi difficultas, magis exardescit concupiscentia. Verum tamen est, quod & si naturale rationalis animæ bonū quod est habitabilitas seu capacitas gratiæ ac gloriæ diuinitatis sempiternæ possit per peccatum semper diminui, dum adijciuntur peccata peccatis, non tamen potest totali-

ter tolli vnq̃,neq̃ per vllam peccatorum multitudinē,neq̃ per vllius peccati grauitatē,quia nō minuitur per vlli⁹ partis ablatiōem,sed per incuruationē seu elongationē a bono, in quod est ipsa habilitas seu aptitudo. Vnde propheta, Lōge a peccatoribus salus, a lege autem tua longe facti sunt. Potest autem is qui longe est a deo magis elongatus & remotus fieri ab ipso. Et inde iam patet falsam esse eorū sententiam,qui dixerunt omnia peccata esse paria. Nam q̃uis omne peccatū mortale sit mors animæ, & priuatio seu obstaculum gratiæ,nihil de eadem gratia relinquens in ipsa, neq̃ vna mors sit maior alia, neq̃ vna cæcitas maior alia. Vnum tamen peccatum est maius alio,eo q̃ per vnū peccatum magis q̃ per aliud anima sese remotam facit a deo, magisq̃ a recta iusticię norma elongatur.

Sententia octaua. Q̃uis gratia & beatitudo sunt supra naturam rationalis creaturæ,quę neq̃ gratiam,neq̃ spiritum sanctificantem ad vitam æternam,neq̃ visionem dei beatificantis habere potest ab alio,q̃ a solo deo. Habilitates tamen seu aptitudines ad accipiendum huiuscemodi dotes in omnibus animę viribus sunt secundum naturam rationalis creaturæ. Per intellectum rationalis anima habilis est habere fidem,& videre deum facie ad faciem. Per voluntatem habilis est frui illo iam clare viso. Quemadmodum crystallus,aer quoq̃,cæteraq̃ id genus corpora,nō ex sese candorem habent,neq̃ secundum naturam sunt lucida & candida,sed sunt corpora,quæ ex contactu solaris luminis fiunt illustria,illuminata, & candida, q̃uis secundum naturam sint apta atq̃ habilia ad suscipiendū lumē & candorem, Ita & rationalis creatura secundum naturam, neq̃ habet,neq̃ habere potest gratiam & gloriam sempiternæ diuinitatis,secundum naturam tamen manet gratię & beatitudinis semper susceptibilis. Hoc est quod dicunt Augustinus,Ambrosius, cæteriq̃ sancti ex scripturis sacris posse habere & fidem,& charitatem, & beatitudinē naturæ esse hominum,habere autem gratiam et fidem,& beatitudinem gratiæ, est fidelium. Sed de his in libro De natura & gratia latius.

Sequitur

¶ Sequitur secūdum huius partis membrum, in quo declaratur liberatio per Christū facta esse per modum lotionis, purgationis, sanationis & illuminationis & uiuificationis.

AD intelligendum autem quonam pacto liberatio facta per dominum nostrum Christum, fiat per modū lotionis seu purgationis, sanationis, illuminationis, & uiuificatiōis, operę pretiū est aliquot ꝓpositiones cōsiderare.

Prima propositio. Peccatum quatenus dicitur macula, vel secum afferre maculam, congrua ratione dicit̃ tolli per viam lotionis seu purgationis. Quatenus autem secum dicitur afferre morbum spiritualem & vulnera, congrua ratione dicitur tolli per sanationē, & medicinā. Peccatū vero, quatenus dicitur mors aię, vel secū afferre mortem, congrua ratiōe dicitur tolli uiuiuificatiōe seu resuscitatiōe largiēdo vitam. Quatenus vero dicitur tenebrę, vel secum afferre tenebras, dicitur tolli illuminatione seu spiritualis luminis immissione. Secunda propositio.

Quia totus effectus operum redemptionis humani generis est tollere peccata, & restituere vitam æternā, quæ per peccatum erat amissa, ideo primum oportet intelligere, quid sit tollere peccata. Ex superioribus patet, ꝙ peccare est a deo seu a lege dei recedere, et qui iam recessit, manet ab ipso remotus, potest nihilominus adhuc abire remotior. Quemadmodum autem elongatio corporum, secundum loci distantiam separatorum a seinuicem, non tollitur nisi secundū loci mutationem accedat alterū ad alterū. Ita & hac in re auersio seu recessus humanę voluntatis a deo, non tollitur, nisi mutatione eiusdem voluntatis redeuntis, ac sese conuertentis ad dominum deum suum, & elongantis sese, atq; auertentis ab omnibus huius mundi illecebris, a cogitationibus peruersis, prauisq; desiderijs, neq; enim ad deum conuertit cor suum, qui sese adhuc terrenis immergit. Et quia huiusmodi conuersio seu accessio, qua voluntas (abnegatis visibilibus huius mundi bonis) ad dominum deum suum accedit, & id quidem tam digne, vt & ipse de9 dignetur sese iungere eidem animæ redeunti, fieri non potest nisi per mediatorem Iesum, quem solum deus ipse secundum suam misericordiam humano generi iam perdito,

conſti

re & tollere nostrorum peccatorum maculas.

Propositio quarta. Ex his consideratis intelligunt scripturæ sacræ, quibus legantur & peccata tolli, & iusticia nostra esse a deo per Iesum Christum per fidem & gratiā, & per sanguinem, & per passionem, & per redemptionē. Ad Rom. 3. & 5. legimus nos iustificatos per gratiam, p redemptionem, & habere accessum ad deum patrem per Iesum Christum per fidem. Per omnia ista cum legatur iusticia fieri in nobis, in alia tamen & in alia significatione intelligatur præpositio, per, esse accepta. Vnde sol oriēs tollit in aere tenebras, tollit & eas lumen solis, tollit item eas, qui obstaculum remouet, vtpote is qui fenestrā aperit, qua lumen solis intret. Sic peccata, eorumq; maculas tollit deus, tollit & eas gratia dei diffusa in cordibus nostris, & quia Christus suo sanguine, suaq; passione vadem & principalem pro nobis fecit in se suscipiens peccata nostra. Ideo & ipse Christus sanguisq; eius & passio dicuntur abstulisse peccata nostra, eorumq; maculas.

Propositio quinta. Passio olim in cruce tollebat peccata nostra, tollebat, inq;, tanq; opus meritoriū remissionis peccati. Sic & sāguis Christi olim in cruce effusus etiam nūc lauat a peccatis suis eos qui baptizantur, non quod passio illa aut sanguinis effusio semel in cruce facta, quę iam transijt sit causa nūc pręsēs visibiliter hęc agēs in eis qui iam baptizantur, sed quod passio illa, sanguisq; effusio fuerit tunc causa meritoria aquę spiritualis gratię, quæ diffundit in animabus electorum, vsq; in finē sæculi. Quauis itaq; sanguis Christi neq; visibiliter adsit, neq; visibiliter se iungat aut infundat homini qui iustificatur, inuisibiliter tamē adest nō modo sāguis sed et totus ipse Christus p fidem, spem & charitatem inhabitans, possidens, & gubernans animam, quę per gratiam Christi conuersa ad dominum deum suum mirabili quodā & ineffabili modo facta est spiritus sancti templum, habitaculum domini nostri Iesu Christi, sed & totius trinitatis, quēadmodū ipse Christus ait. Pater meus diligit eum, & ad eum veniemus & mansionē apud eū faciemus. Ipse Christus secundū suę diuinitatis pręsentiam nunq̄ abest, secundā aūt humanitatē suā, secundum corpus & sanguinem suum corporaliter residēs in cœlo

quæ lotione corporali fit sordida & immunda, sed quemad modum candor lucis in se purissimus, emanans ab immenso fonte bonitatis. Christus per suum sanguinem, inquit Bernardus, lauit nos a peccato, non quidem vt aqua diluens & sordes retinens, sed vt solis radius desiccans, & retinens puritatem. Est etenim dei sapientia vbiq; attingens propter suam mundiciem. Hunc in modum dicitur charitas operire seu tegere multitudinem peccatorum, non quemadmodũ velamen tegit subiectũ sibi corpus, sed quẽadmodum ignis extinguens atq; consumens frigus, quemadmodum lumẽ a sole diffusum in aere, operit & tegit vmbras & obscuritates eius. Sic gratia Christi tanq̃ lumẽ & candor igneus superinfusus animarũ mentibus, delet in eis peccatorum culpas & maculas, quę tamen in anima peccãte sunt accipiendę, non tanq̃ qualitates aut habitus praui, aut dispositiones, sed tanq̃ priuationes ordinis cuiusdã ad dominum deum suum. Per quamlibet culpam priuatur aĩa quadam sua propinquitate ad deum, & per quamlibet culpam magis alienata a deo, dilabitur in ordinem quendam inferiorem, quo minus est habilis ad sanctam illam cũ deo vnionem, quæ fieri non potest, nisi per gratiam Christi mediatoris. Et ita gratia secundum quam anima coniungitur atq; vnitur deo diffusa in animam, diluit in illa culpas earumq; maculas. Culpas quidem, dum ab eadem anima tollit auersiones illas, seu elongationes, quibus anima semetipsam fecerat alienã, & elongatã a dño deo suo, qui aliquando eratis, inquit Apost. longe, facti estis prope in sanguine Christi. Culparum autem maculas diluit, dum secundum illã gratiã, anima fit coniũcta domino deo suo, atq; ita iam adhęrens eidem domino deo suo, sic fit nitida & illustris, vt iam pereant in illa omnes peccatorũ notæ seu infamiæ, in quibus ceu vmbris quibusdã derelictis ex diuersis culparum obstaculis, priuata erat natiuo suo nitore. Ex his igitur manifestum est liberationem hanc esse per viam lotionis, mundationis, seu purgationis, & id quidem propter effusionem pretiosi sanguinis Christi effusi in remissionẽ peccatorum, quę sane sanguinis effusio, fuit deletionis peccatorum nostrorum meritoria causa, ad quam respiciens tota diuinitas in lauacro sensibilis aquæ, inuisibiliter operatur

lis sub deo cõditore ac beatificore suo, cęteraq; oĩa in homĩe sub rationali voluntate, sic videlicet, vt rationalis aĩa absq; vllo impedimẽto, absq; vlla difficultate & obstaculo, habilis esset in deũ ipsũ ascẽdere, vt neq; rõ sup via salutis ad verũ suũ beatificũ bonũ esset vllo pacto aut ceca, aut cecutiẽs, neq; volũtas esset prona sese immergere carnali voluptati, dũ neq; insurgeret motus vllius carnis cõtra desideriũ mẽtis, neq; quicq; aut int⁹ in corpore, aut foris in homine turbaret hunc ordinẽ pacis ac tranquillitatis. Per peccatũ aũt protoplasti ordinem istũ tranquillitatis et pacis perijsse de humano genere est ex superioribus manifestissimũ, secundũ scripturas tã veteris q̃ noui testamẽti iuxta generalia si dei nrę documẽta, a diuo Paulo iterũ atq; iterũ repetita, Sicuti in Adã oẽs moriũt, ita et in Christo oẽs viuificabũt. Sicuti p hoiem mors, ita & p hoiem resurrectio mortuorũ. Sicuti p vnũ hoiem Adam peccatũ intrauit in hũc mundũ, & p peccatũ mors, ita & p vnũ hoiem Christũ iusticia intrauit in hũc mundũ, & per iusticiã vita, & si quę alia sint testimonia, quę declarãt ipm Adã dũ peccauit, in totã suam stirpẽ misisse mortẽ, & in se tanq; in radice vitiasse vniuersos suos posteros occulta tabe peccati cõcupiscẽtię, nemineq; ex Adã nasci, nisi in peccato filiũ irę, alienatũ a deo, vinculoq; dãnationis obstrictũ, & neminẽ ex his maculis liberari, nisi renascẽdo p Christũ, qđ tã incõcusse, inqt Aug. tenere debemus, vt sciam⁹ eũ q hoc negauerit, nullo mõ ad Christi fidẽ, & ad dei grãm ptinere. Ex his diligẽter cõsideratis manifesta est hæc tertia ꝓpositio. Aĩa, qa p peccatũ facta est spiritualiter mortua, simul & ceca, infirma, & imbecillis, cõsequens est spiritualẽ mortẽ, simul et spiritualẽ infirmitatẽ ac cecitatẽ ad bñ viuendũ simul cõcurrere in eandẽ aiam. Quis eñ is, q secundũ corp⁹ est cec⁹ aut infirm⁹, nondũ sit mortuus, tñ q ꝓpter peccatũ secundũ aĩam cecus est, aut infirmus propter idem peccatũ spiritualiter est mortuus, quia deus qui per spiritualẽ gratiã suam inhabitans, est animæ vita, secundũ huiuscemodi spiritualẽ gratiã adesse potest & abesse vitæ nræ substantiali, quemadmodũ & ipse per grãm suã est aiæ caput nõ substantiale quidem, sed aduentitiũ. Sicuti est & p lumẽ fidei aię rõnalis ocul⁹, q secũdũ talis grę bñficiũ nõ ẽ ad hoc, vt qualitecũq; videam⁹ necessarius

ligat regnum dei & iusticiam eius, totum denique hominem dirigens in obsequium dei. Quia igitur gratia per Christū nobis facta est animæ nostrę vita, secum afferens lumen q̄ videat anima, & robur seu fortitudinem quo confortatur id, quod est imbecille & infirmum, ideo ratione congrua, redē ptionis opera per Christum nobis impensa, vocantur viuificatio, illuminatio, & sanatio.

Propositio quinta. Iustus quisque per gratiam Christi viuificatus, donec hic vixerit, manet spiritualiter infirmus, imbecillis, & languidus, præsertim propter mortale corpus deprimēs animam, & propter peccatum in carne ipsius habitans. Per quod, iuxta Pauli doctrinam, caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnē, vt nequeat anima persistere immobilis, in his quæ dei sūt, & ideo q̄uis ipsa viuat, exerceatque æternæ vitę opera, tamē discors adhuc suo intestino bello distrahitur, corporeque mortis huius in terrena deprimitur, vt non sine difficultate, nō sine laboris molestia, valeat in bona voluntate perseuerare, & ideo iusta ratione iustus quisque in corpore mortis huius, adhuc tanque infirmus, tanq̄ captiuus, tanque in laqueis, & in morte, & in tenebris constitutus, legitur implorare auxilium, orare, vt illuminetur, viuificetur, liberetur, & sanet. Propheta iam illuminatus cognitione legis dei, iam viuificatus, liberatus & iustificatus, iugiter adhuc orabat, Illumina oculos meos domine, ne vnq̄ obdormiam in morte. Notam fac mihi viam in qua ambulem, nō abscondas a me mādata tua. In via tua viuifica me, iudica iudicium tuum & redime me. Propheta si iam viam dei cognoscebat esse Christum, & per fidem in ipsum iam erat liberatus, viuificatus, & saluus, cur ergo adhuc orat postulans doceri, illuminari, viuificari, & liberari? nisi quia sentiebat se nondum a peccato prorsus liberum, nondum ab ęterna morte certum & securum, nondum ab inuasione, impugnatiōe, atque insidijs diaboli tutum, & ideo adhuc sentiēs in se mortem quandam, id est, priuationem quandam spiritualis vitę stabilis & immobilis, iugiter orat & obsecrat, postulans adiutoriū dei assiduū, vt in bono, q́d cœperat, perseueraret, vt magis magisque illuminaret, & corroboraretur in fide, spe, & charitate, donec per Christum vincantur omnia huius vi

nostra tradēs illum in mortem, eundemq; faciens nobis suorum testimoniorum viam, de qua propheta. In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicuti in omnibus diuitijs psal. 118. viā testimoniorū dei, inquit Augustinus, nihil certius nihil breuius, nihilq; grandius intelligimus esse, quā Christū, in quo sūt omnes thesauri, scientię, & sapientię dei reconditi, qui non solum est via, sed & vita nostra. Inde & iste ait sese delectatum in hac via sicuti in omnib⁹ diuitijs.

¶ Sequitur huius capituli pars tertia, declarans quemadmodum in opere salutis nostræ fuerit emptio, redemptio, satisfactio, reconciliatio, & sacrificium diuisa in sex articulos.

Reliquum est iam considerare beneficia nostræ redemptionis per Christum exhibita, esse emptionem, redēptionem, satisfactionem, & reconciliationem, per mediatorem Iesum. Sunt autem hæc secundum rationem distincta a victoria verbi dei per bellum acquisita. Nam, vt ex superioribus patet, quamuis non fuisset vllus humani generis inimicus, & peccasset homo non suggerente vllo inimico, indigeret nihilominus tam reconciliatione, qua reconciliaretur deo patri, q̄ satisfactione pro peccato. Hæc igitur euidentius poterimus cognoscere, si ex superioribus consideremus in scripturis sacris quatuor esse personas, inter quas versatur totum hoc sacratissimum reparationis humanę mysterium, quę sunt homo peccans, deus homini peccanti irascens, diabolus iusta lege hominem puniens, Christus recōcilians. Diabolus & homo quid aduersus deū dicant non habent. Nam vterq; deo iniuriosus fuit, diabolus iniuriam fecit & deo & homini, deo quidem qui hominē dei seruum fraudulenter abduxit, homini autem, quia fallaciter promittendo decepit, & deceptum violenter tenuit. Proinde quēadmodum in diabolo nihil erat, propter quod deus contra illum ad liberandum hominem sua debuit vti fortitudine, aūt de celis in terram descendere, ita nihil erat diabolo debitū, ꝑpter quod Christus ad redimēdū hominē debuit suū sāguinē, aut aliud quippiā in pretiū exoluere.

Homo

Homo similiter iniuriam fecit & domino deo, & sibi, totiꝙ posteritati, quia praeceptum dei contempsit, & se alieno domino mancupauit, se ponens sub manu diaboli suae serui tutis damnum intulit, deo auferens semetipsum totum iustum & innocentem cum tota sua posteritate. Vterꝙ ergo tam diabolus, ꝙ homo ipsi deo obligantur restituere quod abstulerunt, siquidem vterꝙ humanũ genus abduxit a dei famulatu diabolus suggerẽdo, homo autem peccans, illi cõsentiendo. Deus ergo quia iustus est & verax, peccantem hominem secundum peccati meritum, in mortem sub potestate diaboli torquendũ tradidit atꝙ dereliquit. Diabolus autem peccãtem hominem sic dignum morte sibi traditũ, & derelictum iusta dei lege torquendum arripuit, possedit, & tenuit. Haec possunt esse manifesta cuilibet, vel in sacris literis mediocriter studioso. Iam considerandum est quomodo Christus vera satisfactione pro nobis satisfecerit, vera emptiõe nos emerit, verũ sacrificium obtulerit, vere nobis meruerit gratiam & remissionem peccatorum. Et videbũtur forsitan hęc stare nõ non posse, propter argumẽta multa. Primũ. Nam si satisfacere deo de peccatis, sit honorem deo ablatum restituere, & dei honor & gloria sit incorruptibilis, consequẽs videtur, neminem deo satisfacere. Nam quo nam modo homo cum peccat, aufert honorem deo, cum nullatenus valeat ledere vel diminuere potestatem, seu dignitatem maiestatis eius, cui quantum ad illã attinet, neꝙ addi quicꝙ, neꝙ subtrahi potest. Deus ipse cum bonorum nostrorum non egeat, neꝙ exhilaratur si laudemus, aut honeremus illum, ipse sibi ab ęterno gloria & honor incorruptibilis sufficientissimus. Cum peccamus, nosmetipsos dãnificamus solos, gloriari & lętari incipiũt huius mundi principes debitis honoribus & obsequijs a subiecto sibi populo perfruentes, turbari autem & tristes esse, si suis, quos cupiunt, honoribus frustrentur. Deus autem vigor immotus, omnium rerum semper dominus, neꝙ perdit quicꝙ, neꝙ tristatur, neꝙ leditur vnꝙ, siue peccauerimus, siue non peccauerimus, sub illius ditione, potestate, & voluntate sumus, semper de nobis potest quicquid voluerit. Deinde secundum quem modum peccantis poena, est deo honor, cum deus non delectetur in poenis & mi

ſerijs noſtris, qui dicit, Nolo mortē peccatoris, ſed magis vt conuertatur & viuat, manifeſtum eſt quod nos dum peccamus ſub illius ira efficimur, digni profecto qui puniamur ſemper, ſi deus ipſe rationem diſtrictæ iuſticię ſequeretur, ſed miſericordia ipſi⁹ perire non poteſt, quę ſecundū vtriuſq; teſtamenti ſcripturas peccatorum debita ſeu vincula ęternæ mortis gratis remittit orantibus & ſupplicantibus his, quos ipſe ſaluare voluerit. Illius igitur gratia & miſericordia ſi ſufficiat ſola ad tollenda peccata, non videtur opus eſſe ſatiſfactione vlla præſtanda deo. Tertio deum eſſe iratum nihil aliud eſt quam deum velle punire propter peccatum, deum autem remittere peccatum nihil aliud eſt quā deum nolle punire propter peccatum. Quarto quomodo deus pretium & ſatiſfactionem pro debito peccati exigit ab homine, cum homo ipſe peccans hęc, nequit preſtare, aut ſi morte Chriſti ſatiſfactum ſit pro me & ſolutum ſit pretium in ſolidum pro peccati debito, quid mihi quotidie orandum vt remittat debita? Quinto cur deus omnipotēs, cuius ſapientia attingit a fine vſq; in finem, condidit creaturas quas nouit tantum facinus perpetraturas, propter quod oportuit Chriſtum innocentem tradere ad mortem, neq; enim oportuiſſet Chriſtum innocentem pati ſi non fuiſſet vllum malum peccati. Cur deus non tales fecit angelos & homines vt peccare non poſſent? Sexto Chriſtus ſi vera emptione nos emit, ergo ab aliquo, qui nos vēdidit & pretium accepit. Hic autem non poteſt eſſe, neq; deus pater, neq; diabolus. Si dicamus Chriſtum emiſſe nos a deo patre, quomodo pretium ſanguinis ſoluit illi, qui non delectatur, nec in ſanguine, nec in morte innocentis. Non videtur ergo Chriſti pœna eſſe pretium, qđ exigit pro peccato deus, cuius voluntas non potuit eſſe ad mortem hominis innocentis, cum, iuxta ſcripturam, voluntas dei non eſt ad mortem etiam hominis peccatoris, ſed ad vitam. Nolo, inquit, mortem peccatoris & cæt. Septimo Chriſtus ipſe, ſi nos emit a deo, cui pretium ſanguinis ſoluit, conſequens videtur deum vendidiſſe nos Chriſto, atq; ita alienaſſe nos a ſua poteſtate & dominio. Cæterum Chriſtus ipſe cum ſit vnus deus cum patre & ſpiritu ſancto, Si emit nos a deo, conſequens eſt ipſum nos emiſſe a ſe ipſo. Nemo au-

tem recta ratione dicitur sibi satisfacere, aut saluere, aut emere a se ipso, cum nemo sibi ipsi debitor fieri potest. Videtur ergo Christus, qui vnus erat deus, nõ venisse in hũc mundũ ad soluendũ deo pretium pro peccato humani generis. Hęc sunt, quæ ad intelligendũ emptiõis & redẽptiõis & satisfactionis mysteria difficultatẽ ingerũt, ꝓ qb⁹ operæ pretium est cõsyderationes aliq̃t præmittere. Consyderatio .1.

Quemadmodum seruus rebellis domino suo ad alienũ dominum transfuga, aufert domino suo, quod illius est, debitum videlicet honorem & seipsum totum, qui non suus, sed illius est, & idcirco obligatur non solum seipsum restituere rursusq; subijcere se vero domino suo, sed & satisfacere pro offensa in dominum commissa. Ratione etenim solius offensæ dignus est pœna, mereturq; pro compensatione iniquę voluntatis, seu iniqui actus humiliare se, aut subiectus esse disciplinæ. Ita & omnis rationalis creatura dei ab ipso habens totum quod habet, si in deum peccat, rapit quod illus est, honorem videlicet dei, & seipsum totum, qui non suus, sed dei est. Solus honor & totus, quem rationalis creatura deo debet, & quẽ ipse ab illa exigit, est obedire illi, illũ & diligere, et colere, vt summũ et beatificũ bonũ. Iubet autem deus, vt sibi obediamus, non suę voluptatis aut vtilitatis causa, sed propter vtilitatem nostram. Nobis enĩ summa vtilitas est, atq; fœlicitas voluntarie diligere ipsũ, & honorare, illo frui, illius legi obedire, non quod nos hæc facientes aliquid deo conferamus, sed quia hęc faciendo, debito fungimur officio, & finem, in quem creati sumus, attigimus. Secunda consyderatio. Rationalis creatura ad dei imaginem & similitudinem condita, dum solo deo fruitur, in rerum vniuersitate seruat pulchritudinem ordinis sibi diuinit⁹ pręscriptam. Dum autem deo neglecto per amorem sese iungit visibilib⁹ rebus, aut creaturis vllis, quibus fruatur, tum perturbat quidem hanc diuini ordinis pulchritudinem, sed tamen nequit se prorsus eximere ab omni ordine diuinæ potestatis iusta ratione ipsum ordinantis in pœnam, atque miseriam, quam patiatur inuitus qui quod sibi placuit contra legem diuinæ voluntatis fecit voluntarius. Tertia consideratio. Sicut ergo natura rationalis, dum vult deo esse subiecta, dum illo fruitur,

dum sese sub illius obedientia seruat tum honorat ipsum, il
licq; præstat, quod debet, non quia deo aliquid conferat, sed
quia ipse erga illum talem sese exhibet, qualis debet esse.
Ita & ipsa rationalis creatura dum peccat, nolens esse sub-
iecta diuinæ voluntati, rapit quod dei est, non quod diuinā
potestatem, aut dignitatem aliqua ex parte minuat aut le-
dat, sed quod amorem ac obedientiam debitam deo non ser
uat. Et quemadmodum homo dum peccat, rapit quod dei
est, ita & deus cum punit, rapit quod hominis est. Quem-
admodū homo rapiens, quod dei est, nihil illi infert lesiōis
aut detrimenti, ita deus auferens quod hominis est, nihil ac
cipit vtilitatis aut emolumenti, sed vtrobiq; tam lucrum
quam damnum cedit homini. Nam dum homo rapit quod
dei est, non deum, sed seipsum ledit, turbans iusticiæ ordi-
nem diuinitus constitutum in suam vtilitatem & commo
dum. Dū autem deus aufert quod hominis est, non sibi cō-
modū, sed homini facit supplicium debitum seruans iusti-
ciæ ordinē, inferens inuito pœnā, quā cōmeruit. Sic enim
dedecus peccati emendat decore iusticię. Ex his sequi
tur cōsideratio quarta videlicet, quod & si rationalis creatu
ra diuinæ legis ordinationi nolit subiacere, ordinationem
tamē volūtatis & potestatis diuinę nequit effugere, qa si fu
git ordinē diuinæ volūtatis iubentis, currit in ordinē diui-
næ volūtatis punientis. Et ita p hominē peccātē impossibi
le est deū honorē suū pdere. Aut enī homo soluit sua sponte
deo honorē, quē debet, obedientiā videlicet illi debitā, aut
de⁹ ab homine inuito accipit honorē suę iusticię, ingerens
peccati pœnā, & suppliciū qđ cōmeruit. Sēper ergo de⁹ ho
minē sibi seruat subiectū, si nō volūtariū, saltē inuitū eū sibi
subijcit torquēdū. Et ita de⁹, dū in suo vniuerso singulis q-
busq; creaturis rationali mente preditis congrua & con-
digna meritis tribuat, nihil turpe in suo imperio esse per-
mittit, qđ non pulchritudine quadam rursus ornet. Hęre
ses cæteraq; crimina deus permittit esse in regno filij sui,
vt qui probati sint, manifesti fiant. Sic vasa iræ in locis &
temporibus congruis, inquit Augustinus, ordinanī, vt etiā
deus de ipsis faciat notas diuitias gloriæ suę in vasa miseri
cordiæ, quę de massa damnationis segregantur, vt fiant
vasa in honorem, non suis meritis, sed per gratiam illius.

Pœna peccati irrogata honor dei est, quia est opus in attesta tionem factum diuinę iusticię, secundum cuius pulchritudinem decet peccatum non manere impunitum. Quinta consideratio. Rationales creaturas fecit deus non solũ, quas sub sua obedientia atq; iusticia nouit permansuras, sed etiam, quas nouit fore non obedientes, quas condidit liberi arbitrij, non vt peccarent, sed tales, quę peccare possent, & nõ peccare, vt essent ornaturę vniuersum & pulchritudinem ordinis diuinæ potestatis, siue peccare, siue non peccare vellent. Proinde quamuis ipsa peccata peccatorumq; supplicia vtpote calamitates, & miseria condicionis humanę non sũt perfectioni, aut pulchritudini vniuersarum creaturarum necessaria, neq; congrua & decora creaturis ipsis in se consideratis, quatenus a deo conditis, Ipsa tamen miseria est congrua & decora creaturis deo inobedientibus. Deinde quamuis ipsa peccata non ornant, neq; vniuersum, neq; rationales creaturas, quibus illa insunt, ipsę tamẽ creaturę, quatenus sunt rationales, liberiq; arbitrij, & tales quæ possunt peccare & non peccare, pulchra quædam sunt entia, quę ad dei maginem & similitudinem condita vniuersum ornant, quę si velint peccare, pulchrum est, miseras subiectasq; manere voluntari diuinę iusticiæ. Si peccare nolint, pulchrum est illas fieri beatas. Si pœna seu miseria esset, non pręcedente vlla culpa, deformis videretur ordo, totiusq; vniuersi administratio. Rursus si peccata fierent impune, similiterq; faceret deus peccãti, & nõ peccanti, nõ reluceret in vniuerso perfectio diuinę iusticiæ dehonestaretq; iniquitas ordinem vniuersitatis. Ex considerationibus supra dictis inferunt cõclusiones corrollarię. Prima est. Quamuis peccatum deturpat & dehonestat rationalem creaturam, non tamen ob id vituperandus illius creaturæ autor, quippe qui in illa peccatum non condidit, sed rectam ab initio fecit, & talem quæ libera voluntate possit peccare & non peccare. Secunda conclusio.

Quãuis peccatum esse in rationali creatura sit turpe, tamen pulchrum est adhibere supplicium creaturæ peccanti. Nã pulchrũ est pœnam atque miseriã locare in suo loco ex ordine, vbi illã congruit esse. Quemadmodũ enĩ premiũ cõgruit merito bono, ita & supplicium congruit peccato.

Proinde

Proinde exilium a paradiso, mortalitas atque miseria conditionis humanę, ornant filios Adę, quia congruũt peccato Adæ, non custodientis paradisum. Si peccatrices aiæ permitterentur habitare in sublimibus locis, turpe atque indecorum esset, qa non conueniunt illis, quibus nec bene vti, nec ornamenti aliquid adferre possunt. Si sceleratũ hominem cum eadem malitia voluntatis ad sedem honorum sempiternam videmus eleuari, quis nõ offunderetur super iusticiam diuinæ voluntatis. Rursus si pium, si sobrium, castum, iustum videremus deijci in sempiternum exilium, quis non turbaretur super diuinæ bonitatis prouidentiã? Virum autem sobrium, moribus ornatum, iusticię zelatorem, si videamus ad tempus ab ipsis iusticię persecutoribus patienter ferre tormenta pro iusticia, pro dei honore, et salute reipublicę, quis non laudabit in illo animi boni constantiam ac fortitudinem? Proinde, quemadmodum & patebit in solutione argumenti septimi, adducti in principio libri, Miseria, mortisque supplicium voluntarium ornabant dñm nostrum Iesum Christum, qui propter homines, & propter nostrã salutẽ descendit de cœlis, vt incarnatus, nostras miserias indueret voluntarie, qui in sola dei forma manens pro malis peccato nostro debitis pœnas ferre non poterat. Hic iã si dixeris. Pœna comitatur sceleris autorem, neque in vniuerso pulchrum est eum puniri, qui neque peccauit, neque commeruit quicque vt puniretur. Respõdeo duplex esse pœnæ genus. Quędam est pœna diuinę vltionis super inuitum, & hanc decet esse super eum solum, qui peccatum fecit. Alia est pœna diuinæ placationis voluntarie assumptæ aut toleratę, & hanc pulchrum est esse in eo, qui ad dei gloriam pro iusticia & salute aliorum vult pati. Deus q̃uis non delectetur in pœna aut in morte hominis innocentis, vtique tamen cõplacet ei charitas, bonaque voluntas illius pro salute multorum patientis. Sexta cõsideratio. Ad intelligendum vim & efficaciã satisfactionis, emptionis, & meriti Christi pro nobis operantis, intelligenda est in Christo sub vnitate personę, formarũ seu naturarũ diuersitas. Deitas enĩ in Christo, anima rationalis & caro, sunt in vnitate personæ, quæ sane naturarũ diuersitas ad hoc valuit, vt quod opus erat fieri ad hominũ instaurationem

rationem faceret atq; suppleret diuina natura, vbi deficeret humana. Et vbi opus non conueniret diuinę naturę exhiberet humana, vt non alia persona, sed eadem esset deus & homo, qui totum opus redemptionis perficeret, & per naturā humanam ex Adam solueret pro peccato, qđ genus Adæ debebat, & per diuinam faceret, quod humano generi expediebat. Ex hac consideratione sequūtur conclusiones.

Prima. Secundum huiuscemodi naturarū in Christo diuersitatē fit, vt & sit in Christo gemina vita, Increata videlicet, quæ est sempiterna deitas, & creata, quę est humana natura ex carne & aīa rationali cōsistēs. Gemina itē sapientia, gemina potestas, gemina voluntas, creata videlicet & increata. Rursus creata voluntas in Christo est gemina. Vna est naturalis secundum sensum carnis naturaliter vitam appetentis, & mortem horrentis. Altera rationalis, secundum rationem mentis decernentis vitam esse dandā ꝓ liberandis fratribus, & ideo Christus recte dicitur petere, aut velle, aut nolle, aut fugere id quod caro illius secundum sensum corporis vult, appetit, & fugit, ꝗuis secundū rationalem voluntatem id neq; velit, neq; appetat, veluti cum dicit, Non sicut ego volo, sed sicut tu vis, significat se velle aliquid fieri, quod non vult fieri. Secunda conclusio.

Propter diuinam & humanam naturam sub vnitate ꝑsonæ, triplex operum genus in sacris literis reperitur Christo attributum. Primum genus operum eorum, quæ sunt solius dei opera. Deinde opera, quæ non possunt esse nisi opera hominis, quæ deitati conuenire non possunt. Postremū est eorū, quæ nō possunt esse nisi opera illius, qui simul est deꝰ & homo. Vnde viuificare, iustificare, peccatū remittere, & id genus alia, sunt solius dei opera. Obedire, orare, sacrificare, ꝓ iusticia certare vsq; ad mortē, deo gratias agere, nō possunt esse nisi hoīs aut rationalis creaturæ opera. At vero emittere spiritū, & ꝓ volunte ponere animam, & iterum sumere eā, resuscitare se de morte, pretiū condignū soluere ꝓ peccatis totius mundi, nō possunt esse opera nisi illius, q simul est deus & homo. Diximus autem de his prolixe in.3. libro de ecclesiasticis scripturis & dogmatibꝰ, capi. primo tractatus tertij. Ex his iam potest esse manifesta conclusio tertia. In Christo secundum humanā

manã formã fuit verus dolor, verus pauor, & timor, vera sitis & esuries, Vere (inqt Esa.) dolores nr̃os ipse tulit. Sed hęc oĩa in illo erant sub potestate suę benedictę voluntatis. Oblat⁹ est quia voluit, & qñ voluit, cœpit tedere, pauere, et mœstus esse cum sibi placuit, & ꝙ diu placuit. Verã naturam humanã passibilem habuit, cõstitutam ex vera rõnali aĩa, & vera carne passibili, & ideo secundũ voluntatẽ quandã naturalem infirmę carnis mortẽ fugiẽtis, mortẽ noluit, cui⁹ naturalis volũtatis desideriũ, ipsa in eo rõnalis voluntas creata diuinitati ad instructõnẽ nr̃am intimauit, qd̕ & subiectũ esse voluit diuinæ volũtati, dũ & sibi placuit desideriũ illud, seu naturalẽ mortis horrorẽ in carne sua esse, vt pro peccatis nr̃is possit pœnitentiã agere, & per mortẽ suã nos deo patri recõciliare. Quarta conclusio.

Verus in Christo dolor secundũ doctrinam sanctorũ, ex scripturis sacris fuit maximus super oẽs pręsentis vitæ dolores, quos vnq̃ sustinuit in hac vita vllus hoĩm. Qd̕ sancti patres colligũt ex. 4. causis simul iũctis, quarũ colectio nũq̃ talis in aliq̃ alio hoĩe fuit, quæ sunt, Multitudo rerũ dolorẽ ingerẽtiũ, viuacitas sensuũ, tã interiorũ q̃ exteriorũ in cõplexione sua tenera & nobilissima, destitutio oĩs solatij dolorẽ mitigantis, ardentissima charitas ipsius, volẽtis copiose satisfacere, ac luere pœnas ꝓ peccatis totius mũdi. Ex his causis simul collectis, nullus vnꝗ alterius hoĩs dolor est cũ illius dolore cõferendus. Ipse nãq; sustinuit oĩm passionum species, passus ab oĩm hoĩm generibns, a põtificibus, a principibus, a gẽtibus, a cognatis, a suis discipulis fugiẽtibus, a Iuda traditore, a viris, a fœminis, passus in fama, in honore p blasphemias, cõtumelias, & falsa testimonia, passus in reb⁹, spoliatus vestibus, in corpore, in aĩa, in oĩbus mẽbris, secundũ oẽs aiæ vires, secũdũ oẽs corporis sensus. Oĩa horrẽda, oĩa tristia, in capite spinea corona, in qua sentiret peccatorũ nostroꝝ spinas, in facie alapę et sputa, super oculos velamẽ, in gustu fel & acetũ, in auditu cõuitia & iniuriæ. Passus tã in ecclesiastico q̃ in sęculari iudicio turpissimũ et iniuriosissimũ mortis gñs, et id qdẽ in loco vilissimo, et cũ vilissimis ac sceleratissis, nõ accelerato mortis supplicio, nõ ferro trũcat⁹ (vt Paul.) nõ igne absumptus (vt Lauren.) nõ lapidatus (vt Stephan.) non fluctibus demersus, non alia

quauis

quauis morte celeriter transeunte præuentus, sed tempore longo appensus cruci, manibus, pedibusq; confixus in carne tenerrima, & complexione nobilissima, perspicacissima & viuacissima mente apprehendens nostra peccata, esse oēs suorum tormentorum causas, contristatus propter omniū hominum scelera, propter cecitatem Iudęorum crucifigentium secundum suæ voluntatis arbitrium, tam intus, q̄ foris destitutus omni solatio, quo minueretur illi tristicia aut dolor. Hæc sunt quæ palam euangelica nobis pandit historia, quæ & in propheticis scripturis, & præsertim in psal. multis annorum centenarijs erant super futurum Messiā prenuntiata, quæ & Christus ipse ad patrem loquens, & sanctissimę suę passionis sacramenta commemorans describit. Vnde totus psalmus. 87. est vox Christi ad patrem dicentis, Domine deus salutis meę in die clamaui et nocte coram te. Intret oratio mea in conspectu tuo, inclina aurem tuam ad precem meam, quia repleta est malis anima mea. Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber, destitutus videlicet omnis auxilij tui solatio, sicut destituuntur vulnerati, dormientes in sepulchris, qui tamen inter oēs mortales solus liber & immunis eram a peccato. Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me. Longe fecisti notos meos a me, posuisti me abominationem eis, & infra. Pauper ego sum, & in laboribus a iuuentute mea. Cum dicit, Factus sum sine adiutorio. Super me confirmatus est furor tuus, omnes fluctus tuos induxisti super me, significat se prorsus esse in pœnis derelictum a patre, cuius furor, seu potiꝰ ira (vt inquit Hieronymus) erat super ipsum, dum omnes fluctus. i. vniuersa genera afflictionum posuit super ipsum, percutiens eū grauissimis pœnis atq; doloribus propter scelera nostra, quæ grauissimis & sempiternis pœnis erant digna. Vnde non pro vno solum peccato, qđ per vnum hominem intrauit in vniuersū genus humanū, sed ꝓ oīum hominū peccatis passus est Christus, quia posuit deus in eo iniquitates omnium nostrum, Esaiæ. 53. Sicut in populo Iudęorum, & in vniuerso genere humano a planta pedis, vsq; ad verticem, id est, a maximo vsq; ad minimum non erat sanitas, Omnes enim declinauerunt, & inutiles facti sunt. Ita & in carne

carne domini nostri Iesu a planta pedis vsq; ad verticem capitis sui nõ erat sanatas, omnibus membris suis benedictis sauciatis, cesis, & flagellatis, vt pro sanandis omnibus mystici corporis sui membris omnia carnis suæ membra sentirent vulnera. Quemadmodum synagoga Iudęorum grauiter afflicta, & in Babyloniorum captiuitatem deducta, deplorabat olim suam miseriam, tanq; maiorem cæteris omnibus. Vide domine & consydera, quoniam facta sum vilis. O vos omnes qui transitis per viam attendite, & videte, si est dolor sicut est dolor meus. Quoniã vindemiauit me dominus, id est de vinea sua succidit me, tanq; sterilem, & infructiosam, vt locutus est in die furoris sui, Threnorũ primo, & infra. Audite obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meum. Ita & Christus in multis psalmis, & prophetis tormenta suæ passionis commemorat, tanq; cæteris omnibus aliorum hominum passionibus grauiora.

Vnde & in eisdem threnis Christus sub figura Hieremię designatus ad diuinitatem loquens, Factus sum, inqt, in derisum omni populo, canticum eorum tota die repleuit me amaritudinibus, inebreauit me absinthio, recordare paupertatis meę & transgressionis absinthii, & fellis, & infra. Vidisti domine iniquitatem illorum, furorẽ, opprobrium eorum, omnes cogitationes eorum, & meditationes eorum aduersum me, Threnorũ tertio. Item spiritus oris nostri Christus dominus captus est in peccatis nostris, cui diximꝰ, In vmbra tua viuemus inter gentes, capit. quarto. Christus est spiritus oris nostri, eo quod ipse inspirat nobis spiritũ sanctũ, quo et viuimꝰ, & recte sapimꝰ. Secundũ Hebræos sensus qdẽ literalis et historicꝰ, ĩ threnis Hiere. est planctus Hiere. & populi sup vrbis Hierusalẽ vastatione, & Iudaici populi captiuitate, & super Iosie regis occasu, vt patet. 2. Paralipomenon. 35. quæ sane omnia Hieremias suis sæculis partim per Aegyptios, partim per Chaldæos facta esse cernebat. Verum vt docent Hieronymus cęterique sancti interpretes non solum modo de illa desolatione & captiuitate fuit Hieremiæ prophetæ cura lamentiones istas spiritu sancto dictante scribere. Neq; enim solum voluit rerum tãtum pręsentium, aut transactarum historiam texere, sed & prophetice locutus est in illa designans deso-

lationem istam, in qua nunc sunt, per Romanos factam, in qua fuit euersio totius reipu. Iudæorũ, & templi sanctuarij, sacrificij, & sacerdotij, vsq; in consummationem sæculi.

Quamobrẽ nunc habent causã maiorẽ plorandi, vt dicant, Quomodo sedet sola ciuitas & reliqua, quã desolationẽ patiunt̃ ꝓpter turpissimã mortẽ, in quã damnauerunt Christũ ꝓphetarũ dominũ. Proinde & passiõ intermiscet ea quę ad Christi & Ecclesiæ pertinent sacramenta. Et ideo cõsyderandę sunt in lamentationibus illis mutationes personarũ freq̃ẽtes. In principio primi capituli est vox Hieremiæ deplorantis destructionẽ ciuitatis Hierusalẽ. Quomodo (inqt) sedet sola ciuitas plena populo, & reliqua, vsq; in eũ locũ vbi dicitur, Vide domine quomodo facta sum vilis, O vos omnes qui transitis per viã attẽdite & videte, & cæt, vbi iã est vox populi deplorãtis suę calamitatis magnitudinẽ. In .2. cap. est uox Hiere. deplorantis captiuitatẽ & desolationẽ totius regni Iudaici. In .3. ca. ẽ vox Hieremię deplorantis suiipsius captiuitatẽ in carcere, & in lacu, vt patet Hiere. 2. & .28. capitulis. Et qa ipse Hieremias typũ gessit Christi dñi, ideo ipse spũ ꝓphetico agẽs ꝑsonam Christi, ꝓphetice describit Christi & ecclæ sacramẽta, dessignãs ꝑsecutiões Iudęorũ cõtra Christũ dñm, simul & passiones atq; tormẽta eiusdẽ, quæ & si plærisq; carnales Iudæi intelligãt solũ de Hiere. ꝓpheta, & de passiõibus ei⁹. Nos tamẽ Christiani spiritualiter edocti, in ipso Hieremia et in calamitatibus eius, intelligim⁹ Christũ dominũ & passiões ipsius, ea q̃q; quæ añ aduentũ dñi sub Chaldaica captiuitate de vastatiõe Hierl'm, & tẽpli, & sanctuarij, de calamitate populi, ex parte (inqt Hiero.) ꝑ Chaldęos cõplebant̃, nũc post incarnationẽ dñicam pleni⁹ intelligim⁹ esse facta per Roman. qđ et satis indicat ca. 4. vbi est vox Hiere. deplorãtis destructionẽ sacerdotij, tẽpli, & sanctuarij, tãq; grãdẽ fuisse calamitatẽ totius populi, vt mulieres coquerent filios suos, et vescerentur carnibus eorũ, simul & designãtis hęc oĩa mala venisse sup Hierusalẽ, ꝓpter peccata ꝓphetarũ ei⁹, & propter iniquitates sacerdotũ eius, q effuderũt in medio eius sanguinẽ iustorũ, & pręsertim sanguinẽ Christi ꝓphetarũ domini, q captus (inqt) est in peccatis nr̃s, vbi cõtinuo adiecit, cui diximus, In vmbra tua viuem⁹ inter gẽtes, apte signifi-

significans quod Ecclesia fidelium Iudæorum, qui victuri erant sub vmbra Christi, migratura esset ex terrena illa Iudęa, in nationes gentiū. Iusta igit̃ ratione Hiero. cęteriq; patres sancti in quatuor capitulis lamentatione Hiere. tradūt ad literā nō solūmodo calamitatē gētis Iudaicę sub Babylonijs deplorari, sed & hanc nouissimam earū sub Romanis, sed & tertio etiā deterrimā toti⁹ vniuersitatis electorū eiectionē extra paradisū imortalitatis & pacis, in hāc desolationē & captiuitatē sub potestate tenebrarū in illis priorib⁹ captiuitatis figuratā, & quarto insup desolationē vni⁹ cuiusq; aię, q̃ lapsa a plenitudie virtutū & donorū tot seruit sceptris dedita, quot vitijs. Quadruplex ista captiuitas fuit s͡ctō viro Hieremię & singulis etiā captiuis aliquā suarū captiuitatū p̄dictarū sētientib⁹, lamētandi cā & materia, & preserti captiuitates. 3. & . 4. quæ in primis duab⁹ ceu in vmbris qbusdā & figuris trāsitorijs designant̃. Ex suprioribus ergo patet in threnis Hieremiæ, quadruplicē calamitatē deplorari videlicet Babylonicā, Roma. Vniuersalem totius humani generis, & quartā vniuscuiusq; aię iā lapsę. Nam unicuiq; viro Christiano anima sua est ager, est ciuitas, est & ei vinea. In hac euellit ac dissipat spinas & tribulos, in hac ędificat, & plantat. Lamentatiōes istas fieri ꝓpter duas illas calamitates corporales factas p Babylonios & Romanos, facile intelligim⁹, si cōsideremus mutatione personarū fieri, & nūc Hieremiā loq, nūc vero ipam Iudęorū synagogā, & in hac designari ecclesiā, quę varijs ī hoc mūdo afflictionib⁹ & ꝑsequutionib⁹ cōcutit̃, et hāc eandē appellari varijs noībus, hoc est, nūc ciuitatē, nūc Iudā, nūc filiā Iudæ, nūc Israel, nūc inclytā Israel, nūc Sion, nūc Hierusalē, nūc filiā Sion aut Hierusalē, nūc scabellū dn̄i. Cæterū coaptare etiā sentētias ad calamitatē toti⁹ generis humani secutā ex peccato Adæ facile qsq; poterit, n ō cōsideret in vniuersitate toti⁹ humāi generis eiecti e paradiso, geminam esse ecclesiam, Vnam infidelium, quæ est Satanæ, suam hanc calamitatē non agnoscentiū, quos appellat Hieremias prouincias gentium, & charos & amicos ratione sanguinis ex eodem parēte Adam factos inimicos et hostes. Semp enī ecclesia, quę ē secūdū spiritū mūdi huius, persequitur & odit ecclesiā, quę viuit secundū dei spiritū.

lum est, ipsum alienari, diuidi, & separari a dño deo suo. Ab his malis liberari nõ possumus, nisi hic viuamus in vmbra Christi, qui captus est in peccatis nostris. Congruis igitur rationibus, ecclesia Christi per vniuersum orbem lamẽtationes istas singulis annis publice commemorat, concelebrans diuinum officiũ in septimana sancta, peculiarem tũc agens passionis dominicę memoriam. Ad intelligendum sacræ scripturę locos, quos hactenus de Christo dño, et de passione ipsius, & de regno ipsius intellexerunt sancti patres, sępe cogimur a materia proposita digressum facere, ꝓpter intolerabilem quorundã sciolorum pręsumptionẽ, q his nostris sæculis sibi arrogantes Hebræę linguæ peritiã supra Hieronymũ & oẽs prædecessores, cõtra cõmunẽ ecclesiæ vsum, extollũt semetipsos, tãꝗ ecclesia multis iã cẽtenarijs annorum vtẽs huiuscemodi, similibusq; scripturis, vt propheticis, sacramentorum passionis dominicæ, hactenus aut errauerit in scripturis intelligendis, aut ex eisdem intellectũ habuerit a mente sancti spiritus alienum, & neq; intentum a spiritu prophetico, fauentes expositionibus Hebræorum, qui dominum nostrum Christũ contemnẽtes, & sacramenta passionis illius irridentes, similes scripturas solum carnaliter intelligunt, nihil commemorantes de Christo Iesu, homines profecto Christiano nomine indigni, magis delectati expositionib⁹ Iudæorum, ꝗ Apostolorũ, q docuerunt oĩa veteris legis gesta in bellis, prælijs, sacrificijs, ceremonijs beluino sanguine plenis, esse ad Christũ, & ad ecclesiam illius referenda. Hæc ꝗuis ad secundum & tertium librum De ecclesiasticis scripturis & dogmatibus pertineant, ea tamen hic volui obiter inserere, vt Christiani sacrę theologiæ studiosi intelligãt in similibus scripturis veros sensus a spiritu sancto designatos, magis esse de Christo domino, aut de operibus illius, tunc in carne gerendis, aut de spirituali regno eius, ꝗ de reb⁹ olim apud Hebræos gestis, ita tamen vt quotiescũq; congruit, nõ negligatur historię sensus, qui est tanquam materia, vmbra, & figura eorũ, quæ in illo spiritualiter designantur. Habes igitur in threnis Hieremiæ, sacramenta passionis dominicę pręnunciata, & magnitudinem dolorũ Christi, supra cæterorũ hoĩm dolores. Item psal. 21. candẽ suæ passionis acerbitatẽ

Christus

Christus cōmemorans. Ego inquit sum vermis & non hō, opprobriū hoīm, & abiectio plebis, abiectionē dico plebis eligentis latronē Barrabā, & abijcientis me, q vitā dare veni, oēs vidētes me deriserūt me, dicētes. Sperauit in dño, eripiat eū, Aperuerūt sup me os suū sicut leo rapiēs & rugiēs. Foderūt manus meas, & c. de q & Esa. dicit. Nō est ei species, neq decor, abscōditus & despectus est vultus eius, nos putauimus eū quasi leprosum, pcussum a deo & nouissimū virorū, Esa. 53. Itē totū ps. 68. secūdū formā serui loqt Christus, explicās angustias suas in passione p nobis. Saluū me fac deus, qm̄ intrauerūt aquæ vsq ad aiam, hoc est afflictiones psequentiū me penetrauerunt aīam meā. Infixus sum in limo pfundi, & nō est substātia. Veni in altitudinē maris, & tēpestas demersit me, Cōfortati sunt q psequuti sunt me inimici mei iniuste, quæ nō rapui tūc exoluebā. Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscondita, aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta & in me psallebant qui bibebant vinum, & in escam meā dederunt fel, & in siti mea potauerunt me aceto, et reliqua. His similibus verbis nunc plane & absq tropo, nunc metaphorice significantibus, intimare vult Christus grauissima supplicia suæ passionis, per aquam intelligens copiam passionum inundantium super corpus suum, & penetrantium vsq ad interiora animæ suæ. Per limū seu lutum pfundi, in quo non est substantia, neq fundamentū, vbi pedibus fixis, valeat cōsistere ne submergatur, intelligens extremā in passione desertionem sine liberatione, vsq quo absorbeatur a morte. Per mare autem significans populū Iudæorum contra se insanientem, per elationem aūt, altitudinem, aut tempestatem maris, intelligens omnē illius populi furorem, insaniam, & concitatam seditionem, designans hæc omnia se passum esse vt exolueret debita nostra tanq sua. Hæc & id genus alia pœnarum genera, sacra pandit historia euāgelica. Ex quibus manifestum est Christi passionē fuisse omnium atrocissimam, adeoq grandem, vt vniuersus omnium mortalium dolor in vnum conflatus, non est cum illius dolore conferendus, quemadmodum & ipse testatur in supra dicto psalmo suæ passionis, tormenta commemorans inter cætera, dicens. Repleta est malis anima mea, malis

malis inquam non culpis, sed culparum pœnis & dolorib⁹, repleta inquam, vt nihil fuerit in ea doloribus vacuum. Zelus quidem charitatis ad satisfaciendum copiose ꝑ peccatis nostris fuit in Christo maximus. Sed eiusdem zeli alacritas ex dispensatione suæ voluntatis sic intus fuit contracta, vt foris corporis sensus non absorberet, vt summum beatificum gaudium animæ suæ neq; in carnem, neq; in illius sensus corporales redundaret, quibus contigit, vt dolor comes ipsius cruciatus in carne tantus fuit, quantus nō fuit in vllis martyribus, quorum multi alacres, & cum gaudio ad immania mortis tormenta properabant, atq; in ipsis tormentorum medijs læti, tanquam epulantes leguntur exultasse, quibus alacritas charitatis per redundantiam in carnē, aut adimebat, aut minuebat doloris sensum. Laurentius super cratem ferream assatus, ministris prunas administrantibus, ad Deciū tyrannū inquit, Disce miser, q̄a carbones tui mihi refrigeriū præstant. Stephanus in passione positus vidit cœlos apertos, & Iesum stantē a dextris virtutis dei, quamobrem & lapides torrentes illi dulces fuerunt, quemadmodū de ipso canit ecclesia. Andreas crucē a lōge aspiciēs, gaudet, gestit, gratulaē, ꝑ voto ac desiderio suscipit & clamat. Salue crux sancta, quæ in corpore Christi dedicata es, anteq̄ in te ascēderet magister me⁹ Christ⁹, timorē terrenū habuisti. Nūc aūt ꝑ voto susciperis. Christ⁹ aūt imminēte crucis tormēto nihil tale inueniē dixisse, sed cœpit tædere & timere, cœpit pauere et mœst⁹ esse, & orare. Pater si possibile ē trāseat a me calix iste. Martyres multi adhuc pueri, virginesq; puellę sexu et ętate fragiles, impterrito corde contēpserūt tyrannorū minas, cū vultus hilaritate calcarunt furias, et ferocia sæuaq; verba impiorū hominum. Christus autem sustinuit quidē patienter oīa, tanq̄ ouis ad occisionē ductus, attamen factus in agone, sudorem sanguineum stillat in terras, nihil simile memorant euangelistę de Christo, qualia multa de martyrib⁹ testanē historię. Quid cāę, nisi q̄ martyrib⁹ alacritas charitatis redūdans in corpus, minuebat sensū dolorū. In Christo aūt et si charitas imensa lōgeq; maxīa fuerit, nihilo tñ fecit mitiorē sensum mortis, q̄ ex dispensatiōe suę volūtatis ita int⁹ suspēdebat suę charitatis gaudiū, vt nō redūdaret in corpus.

Proinde

Proinde clamat in cruce. Deus meus, deus me⁹, vt q̄d dere liquisti me. Itē, Factus sum sicut hō sine adiutorio. In aliis hoibus natura fit, vt insignis dolor, magnaue voluptas aut minuat, aut absorbeat alias passiōes seu affectiōes min⁹ vehemētes. Ex dispēsatione aūt diuina supra naturā in ipsi⁹ Christi anima, neq̧ summū diuinæ fruitionis gaudiū, mitigauit ipsius cruciatus sensum, neq̧ acerrim⁹ ille corporis cruciatus minuit gaudium illud diuinę fruitionis, in eo q̄ non necessitate, sed sponte voluit pati, & non sua, sed nostra causa voluit esurire, sitire, pauere, & vsq̧ ad mortem tristis esse. Quod autem Hieronymus & alij dicunt Christū fuisse contristatum, non timore patiēdi, qui ad hoc venerat vt pateretur, qui & Petrū timiditatis arguebat, sed propter infelicissimum Iudam, propter oīm Apostolorum scandalum, propter Iudæorū cecitatem, & euersionē miseræ Hierusalem, Hoc accipiendum est eos negasse a Christo timorem, tristiciamq̧, aut inopinate descendentem super illius animam, aut perturbantem mentis vigorem. Et ideo quod ipse in psalmis ad patrem loquitur, Terrores tui conturbauerunt me, humiliatus sum & conturbatus. Conturbata sūt omnia ossa mea, Accipiendum est non de turbatione, quæ facit mentem attonitam, aut obrutam secundum serenitatē internę rationis, sed de conturbatione congerente dolorem atq̧ tristiciam, quam & ipse in se fecit, non conditionis, sed beneplacito suę voluntatis. Totum propter nos agebatur, vt nō modo passio corporis, sed affectio charitatis, qua ipse, qui est omnium consolator benignissimus, voluit pauere, adeoq̧ mœstus esset, vt dignaretur confortari ab Angelo, vt nostram infirmitatem erudiret, suaq̧ trepidatione iam adhuc pusillamines, insipientes, & nondum charitate perfectos, faceret esse robustos, doceretq̧ recurrere in omni tribulatione ad consolationem non caducam, sed ad spiritualem & cœlestem. Quę conturbant aliorum hominum mētes, ad malumq̧ stimulant in ipso Christo vigorem rationis internę, liberamq̧ eius voluntatem non minuebant, tātum doluit, quantum pleno mentis vigore voluit, cuius sēsibus nihil inopinatum potuit accidere, quemadmodum lōge planeq̧ tractant sacræ theologiæ magistri in sententiarum libris, hæc omnia ex scripturis sacris demonstrantes.

Sequit̄

Sequitur huius partis articulus secundus de emptione & satisffactione per Christum impensis humano generi.

His consyderatis operępretium est per propositiones sententias & conclusiones sacratissima huius emptionis, redemptionis, satisfactionis, meriti, reconciliationis & sacrificij mysteria elucidare ex scripturis sacris. Et quia hęretici, schismatici, aut pertinaces forsitan cõtenderent omnia hæc, meritum inquam Christi, emptionem & satisffactionem in scripturis sacris non reperiri, arbitrantes Christum suscepisse crucem & mortem solum ad docendũ nos, seu ad demonstrãdam viam salutis nobis, qui fueramus sicut oues errantes & ad exemplum patientiæ nobis exhibendum, & ita non esse opus declarare vllam efficaciam satisffactionis, meriti, emptionis, aut redemptionis. Quemadmodum enim is qui errat in via, dum docetur & erudit̃, ab errore quidem liberatur, sed non est illic vlla emptio, redemptio, aut satisffactio, aut meritum alienum. Ita videretur forsitan Christus docendo, prædicando & conuersando liberasse quidem nos ab erroribus infidelitatis, vt cognoscẽtes viam salutis, & legem ac voluntatem eius, deinceps secundum illam viueremus, qui hactenus vixeramus secundum desideria huius sæculi, sed non videtur quod hæc faciendo emerit nos, aut satisfecerit. Verum contra sit. Hęc propositio. Christus non solummodo ad doctrinam nostram, & ad exemplum patientiæ nobis exhibendum suscepit crucem, sed verum sacrificium pro nobis obtulit in cruce, vere satisfecit ꝓ nobis, vera emptione emit nos, & id quidẽ non pecunia, aut huiuscẽmodi quicq̃ dãdo, sed carnem suam & sanguinem suum & seipsum totum offerẽdo pro debito peccati nostri tollendo. Huius propositionis veritas est accipienda non tanq̃ sit per vagas aut varias magistrorum opiniones facta solum verisimilis aut probabilis, sed tanq̃ certissima fidei veritate subsistens, patent enim hæc omnia ex scripturis sacris. Primũ de sacrificio, Semetipsũ, inquit Paulus Apostolus, obtulit immaculatũ deo, ad Hebræos nono. Tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis, ad Ephe-

sios quinto. Et alibi, Eum qui nō nouerat peccatū deus pro nobis peccatū fecit. Semel oblatus est ad multorū exhauriẽnda peccata. Oblatus est, inquit Esaias, quia ipse uoluit. Item de satisfactione similiter patet ex scripturis docētibus Christum suscepisse in se omnium peccatorū nostrorū supplicia. Apud Esaiam est vox ecclesiæ de Christo. Posuit dominus in eo iniquitatem omnium nostrorum. disciplina pacis nostræ super eum, hoc est castigatio peccatis nostris debita super eū fuit, per quā pacem habemus ad deum patrem. Ipse tradidit in mortē animā suā, vulneratus ꝓpter iniquitates nostras, cū sceleratis deputatus, factus nouissimus virorū, Esaiæ. 35. In eodē capite vox dei de Christo est, Propter scelus populi mei percussi eum, Itē Christus semel pro peccatis nostris (inquit apostolus Petrus) est mortuus, iust⁹ pro iniustis, vt nos offeret deo mortificatos quidē carne, viuificatos autē spiritu, peccata nostra ipse pertulit ī corpore suo sup lignum. Itē apud Esaiam vox Christi est, Corpus meum dedi percutientibus genas meas, vellentibus faciem meam nō auerti a cōspuentibus. In psalmo insuper ipse loquitur. Quę nō rapui, tunc exoluebam. Postremū quod nos vere emerit patet, nam hoc ipsū ipse Christus docet in euāgelijs. Filius hominis venit saluare quod perierat, & dare animā suam redemptionē ꝓ multis. Matthæ. 15 & 20. Itē apud Ioan. legimus, Panis quē ego (inquit) dabo, caro mea est ꝓ mundi vita. Sic deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Item apostol⁹, Empti estis pretio magno & non estis vestri, ideo pro oībus mortuus est Christ⁹, vt qui viuunt, iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est. Item primę Petri primo. Nō corruptibili auro vel argento redempti estis de vana vestra cōuersatiōe paternæ traditionis, sed precioso sāguine agni imaculati. Vnde Christus iam trāsiturus ex hoc mundo instituit mirabile illud sacramentum corporis & sanguinis sui frequentādum iugiter in sua ecclesia vsq; in cōsummationem sæculi, & relinquens sub illo passionis suæ memoriam expressit carnē suam & sanguinem tradendum esse in morte pro mundi vita, Hoc (inquit) est corpus meum, quod pro vobis tradetur, Hic est sanguis meus, qui pro vobis & pro multis effundetur. Et hæc quidem inculcat ipsis in vltima cœna, cuius me

minerunt omnes quatuor euangelistę, vt hoc sacratissimum pretium pro salute nostra impensum arctius hæreret mentibus nostris nulla vnq; memoria delendum. Ad penetrãdum autẽ verum scripturarum intellectum latius singula hæc sunt declarãda. Sciendum ẽ igitur quod aliud est satisfacere ꝓ peccato, aliud satis pati pro illo. In inferno damnati satis patiuntur inuiti sentientes tormẽta quantũ diuinę iusticiæ sat est, sed pro peccato non satisfaciunt. Dum pœna pro peccato infligitur inuito, pensatur eius qui punitur iniquitas. Dum autem ad satisfaciendum, aut placandum, pœnam voluntarie sustinet, pensatur eius qui patitur non iniquitas, sed beneuolentia seu charitas. Deinde aliud erat in Christo mereri nobis, aliud satisfacere, aut soluere pretium seu stipendium peccati pro nobis quamuis satisfaciendo pro nobis etiam meruerit nobis. Meritum est actio voluntaria vel passio voluntarie tolerata, qua operans fit dignus premio sibi vel alteri applicando.

Satisfactio autem est actio voluntaria vel passio voluntarie tolerata, qua operans sua sponte tantum facit quantũ iusticię sat ẽ, aut soluẽs creditori qđ illi debuit, aut volũtarie assumẽs humiliatiõis disciplinã quã peccatũ cõmeruit.

Satisfactio pręsupponit, aut eũ qui satisfacit aut eũ ꝓ q̃ satisfacit esse debitorẽ. Meritũ autẽ non pręsupponit eum pro quo meretur fuisse debitorẽ, sed facit eum apud quem meretur debitorem esse. Meretur quis apud eũ etiã cui nihil debetur, sed satisfacere nemo dicitur nisi ei cui aliquid debet. Potuisset homo apud deum facere meritũ bonũ etiã si non pręcessisset peccatum vllum. Satisfacere autem deo, quemadmodum nunc de satisfactione loquimur, meno potest nisi fuerit qui offendit. Est quidem homo ratione beneficij accepti semper debitor deo, a quo accepit totũ qđ habet, sed antequam offenderet, non erat illi debitor ratione commissi peccati.

Vnde satisfacere bifariam dicitur. Vno quidem modo satisfacere est honorem deo debitum impendere, altero modo est honorem deo debitum restituere. Honorem deo debitum impendit etiam is qui nil abstulit vel peccauit, sed honorem debitum non restituit nisi qui peccauit. Peccantis pœna est honor

 dei

dei vt iudicis, cuius dignitati congruit peccatum non dere linquere inultum. Vnde oportet considerare multiplex esse genus debiti. Est debitum, quod ex iniuncto superioris mā dato nascitur, hoc soluitur per obedientiæ subiectionē. Est debitum quod oritur ex suscepto beneficio, hoc soluitur per gratiarum actionem. Est debitum quod nascitur secundū quantitatem meritorum, hoc soluitur distribuendo vincuique secundum merita. Est debitum, quod ex contractu personarum inter sese consentientium suboritur, vt in emptione, venditione, locatione, mutuo. Est debitum quod na scitur ex alieni ablatione, ex lesione vel damnificatione per sonæ, vt in furto, homicidio, mutilatione, rapina, detractione. hoc debitum soluitur ęquiualentis restitutione. Est debitum quod offendendo superiorem contrahitur, hoc soluitur humili & pœnali subiectione. Sub his duobus debitis postremis continentur delicta, quæ contraxit humanum ge nꝰ peccando. Ex his igitur patet primum, aliud esse satisfacere de debito ratione iniuncti mandati, aliud ratione accepti beneficij, aliud satisfacere illi ratione cōmissi peccati. Sic satisfacere est honorem deo debitum restituere.

Verum & sic satisfacere rursus bifariam dicitur, aut enim est facere tantum quantum satis est ipsius offensi beneuolentiæ & misericordiæ, aut est facere tantum, quantū ipsius offensi iusticię satis est, & hoc proprie est satisfacere, nam satisfactio consistit in æqualitate rei ad rem, hoc est in adæquatione rei, quæ soluitur ad id quod debetur. Priori satisfaciendi modo etiam alius a Christo potuisset pro peccato humani generis satisfacere, potuisset enim deus ꝓ sua beneuolentia & misericordia mortem alterius etiam puræ creaturæ pro sufficiente pretio acceptare, quemadmodum si ego magnam inuiriam mihi factam condonauero pro parua aliqua humiliatione. Ad satisfaciendum autem pro peccatis humani generis secūdum posteriorem satisfaciendi modū, de quo loquūtur sancti, necesse erat Christum venire in carnem, vt opus pro humano genere impēsum ex sua dignitate vel par esset, & condignum, vel excellentiꝰ quam debitum pro offensis humani generis. Vnde vita Christi pro peccato humanæ naturę exposita sufficiēs fuit pretium non solum, quia vt talis a diuina beneuolētia

accepta-

acceptata, sed etiã quia in se ratione psonę, quæ deus & homo magis fuit digna atq; dilecta, quã exosa fuerit offensa. Sed de his latius in conclusionibus sequentibus. Nunc autem sufficiat intelligere aliud fuisse in Christo satisfacere & emere nos. Aliud mereri nobis. Quibus consideratis singula in specie facilius intelligemus.

Primum quod Christus vere pro nobis satisfecerit patet. Nam pro delictis peccatorum nostrorum delendis vere passus est, voluntariam pœnam diuinę iusticię sufficientem, gratam & acceptabilem, quemadmodum creditori fit satisfactio, dũ fit illius debiti solutio, qua constituitur ęqualitas dati & accepti, ita & irato atq; offenso fit satisfactio, dum constituitur ęqualitas emendę & pręcedẽtis offensę. Passio mortis Christi voluntarie pro offensis peccatorum nostrorum suscepta tanti esse pretij & valoris apud deum patrem pensabatur, quantus erat is qui moriebatur. Sicut autem fuerat deus immensus, qui erat offensus, ita erat deus immensus, qui pro peccatis nostris diluendis est impensus. Proinde offensa si dicatur immẽsa propter dignitatem immensę personę quę offenditur, multo magis recompensatio impensa erit infinita propter dignitatem Christi, qui impẽditur. Amplius autem sciendum est quod charitas Christi patientis longe fuit maior, quã libido humani generis trãsgredientis. Et ideo ipsius Christi supplicia longe superãt omnium peccatorum debita. Vna gutta sanguinis sufficiẽs fuit pretiũ diluendi õnis criminis, neq; oportet, si Christus patiẽdo plus soluit q̃ totius humanę naturę peccatũ cõmeruit, quod ergo Christus iniuste quippiam egit, quemadmodũ nihil iniuste facit, qui hoĩ offenso volũtarie plus soluit quã debuit. Deinde quod Christus vera emptione nos emerit patet, quia acquisiuit nos sibi, impendendo sanguinem suum, imo seipsum totum tanq̃ pretium. Vnde ex superioribus patet, emere nõ aliud esse, quam dominium rei acquirere vel soluto pretio vel fide data de pretio soluendo.
Quemadmodum is qui emit, alteri tradit pretium atq; ipsũ a se alienat vt mercẽ habeat, ita Christus propter nimiam charitatẽ qua dilexit nos, carnem suam & sanguinem ꝑ nobis impendit & exposuit. Diximus autem supra, pretium rei esse compensationem datam vel deputatam ad rẽ acqui-

acquirendam. Compensationem autem quam pro debito peccati exigit diuina iustitia esse, aut spontaneam satisfactionem per susceptionem disciplinę condignæ, aut a non satisfaciente passionem pœnę statutæ secundum meritum culpæ, & huius pœnę reatum manere super peccatorem quādiu manserit in eo peccati culpa, adeoq; inseparabiliter hoc, quod dicimus, dignum esse pœna, annexum esse culpæ, vt nō esset culpa nisi quatenus est digna supplicio seu pœna. Ridiculū propterea esse deo talē tribuere misericordiā, secundū quā dimittat peccatū prorsus inultū, & in rerū vniuersitate omnia similiter faciat siue fiat peccatū siue nō fiat peccatū. Ex supradictis ergo manifestū est pœnā ex diuina iusticia taxatā peccato Adæ esse mortē æternā sup ipsū & vniuersos filios eius, & quod pro hac pœna soluenda, & a toto humano genere expianda Christus dedit sufficiens, & abundans pretium, tradens vitā suā deitati vnitā, quæ magis est pretiosa magisq; ab illo dilecta, q̃ tota ꝓgenies, quæ fuerat ex Adā ꝓpagāda, cuius & charitas ꝑ nobis patiētis magis erat amabilis, quā collectio omniū peccatorū totius mundi sit odibilis. Et quod propterea dare vitam illā in pretiū, est pl⁹ soluere q̃ ꝑ peccatis toti⁹ mūdi est debitū. Et quia vitā dare pro nobis, nō erat aliud quā expēdere illā seu morti exponere, quod est mortē spōte accipere, cōsequēs est, vt queadmodū vita Christi pręminet omniū hominū vitis, Ita datio seu oblatio Christi se ipsū pro mundi vita offerentis pręminet omnium peccatorum debitis.

Hic iam si dixeris, passio Christi si fuerit pretiū seu stipēdiū cōdignū ꝑ delictis omniū peccatorū ꝓpterea q̃d Christus seipsū offerēs ꝑ peccatis nostris ver⁹ deus & homo fuerit dignitatis īfinitę, ergo & quęlibet pœna, quā ipse pro nobis sustinuit fuerat sufficiens pretiū nostrę redēptionis, & mors ei⁹ necessaria nobis nō fuit. Si alia passione q̃ morte sufficiēter nos emerit & redemerit, vt efficeremur iusti, ergo ipse gratis mortuus fuit, sic enī arguit Apostol⁹ Pau. Si ex lege iusticia, ergo Christus gratis mortuus fuit.

Respōdeo vtiq; verū esse quālibet pœnā seu passionē Christi etiā citra mortē patiētis fuisse pretiū nostræ redēptiōis sufficiēs, cōsiderata quātitate & sufficiētia pretij secundū dignitatē ꝑsonæ, quæ deus est & homo, nō autē cōsiderata quanti-

quãtitate seu sufficiẽtia pretij secũdũ gen⁹ pœnæ, quę erat cõstituta secũdũ taxationẽ diuinę iusticiæ exigẽtis mortẽ ꝑ morte ad nostrã liberationẽ simul & eruditionẽ atq̨ doctrinã imbecillitati nrę cõgruissimã. Vnde Bernardus, Vna gutta fuit sufficiẽs pretiũ nostræ redemptiõis, & ita Christus nõ gratis fuit mortu⁹, quia q̄uis minor passio citra mortẽ sufficere potuisset, tñ mors Christi ad redẽptionẽ humani gñis ex diuina iusticia & sapiẽtia vtiliter deputata ẽ, vt sit copiosa apud deũ redẽptio, qua nec iustior cogitari potest ad nostrã instructionẽ, & magna apud deũ misericordia, qua nec ad cõmẽdationẽ charitatis dulcior haberi potest. Quid iustius, q̄ si deus dicat, accipe pretiũ malus oĩ pretio, vt habeas q̄ soluas oẽ debitũ. Quid benignius & misericordius poterit audire miser & dãnatus, nihil habẽs, vñ se redimat, q̄ si deus illi dicat. Accipe unigenitũ meũ & da ꝑ te, atq̨ ipse filius dicat, tolle me et redime te. Hic etiã sciẽdũ est, qđ pretiũ illud fuit qdẽ sufficiẽs ꝑ peccatis toti⁹ mũdi, sed nõ oĩbus ꝓficit qa neq̨ his qui repellũt illud, queadmodũ de qbusdã in psalm. loquit̃, Popul⁹ hoc iã pretio redẽptus pretiũ meũ cogitauerũt repellere, neq̨ his q cõfidũt in virtutibus suis & gloriãt̃ in multitudĩe diuitiaꝝ suarũ & viriũ suarũ, q suã volũt cõstituere iustitiã, ignorãtes eã quæ a deo est ꝑ Christũ dominũ. Sed his dũtaxat ꝓficit, q gratãter recipiũt ipsũ, q hãc gratiã agnoscẽtes pretiũq̨ id gratũ habẽtes viuere nolũt, iã nõ sibi, nõ satanę, sed Christo emptori ac redẽptori suo. Vult nos de⁹ p̄tiũ illud in sacramẽto baptismi depositũ credẽdo accipere, & ad se cũ gratiaꝝ actiõe ꝑferre, vult nos nõ esse negligẽtes ỽbi sui, qđ loquutus est, Nisi quis renat⁹ fuerit ex aqua & spũ sctõ, nõ potest introire ĩ regnũ dei. De paruulis autẽ, q nõdũ hñt rõis iudiciũ alia ẽ ratio. In hac igit̃ satisfactione, oblatiõe, & emptiõe p̄tiũ ꝑ peccati debito solutũ sacrificiũq̨ oblatũ est Christi sanguis deitati vnitus, imo tot⁹ ipse Christus, & ideo q erit premiũ nostrũ simul fuit & p̄tiũ nostrũ & sacrificiũ nostrũ, merx autẽ empta ẽ hereditas Christi, grex Christi, q̄ est ecclesia Christi sãguine q̄sita ĩ toto mũdo collecta & colligẽda, vsq̨ in cõsũmationẽ sæculi, de qua sane hereditate ait propheta. Ecce hęreditas dñi filij merces fruct⁹ vẽtris, ac si dicat, hereditas dñi sũt filij q merces sunt emptę a Iesu fructu ventris

Marię Hæc

Hactenus de emptione qua nos emit Christus, iam de venditione, qua nos deus vendidit Christo videamus, & quonam pacto merx empta sit etiam ea, quam Christus nobis acquisiuit, vt sunt vita ęterna, & Christus ipse, & deus ipse. Ad quorum intellectum penetrandum sit hæc consideratio. Quemadmodum Christus emit nos a deo patre, cui & satisfecit pretiumq́ soluit pro delictis nostris, ita deus pater accipiens hoc ipsum pretium in solutionem pro debitis peccatorum nostrorum, quodammodo vendidit nos eidem Christo filio suo. Quamuis autem hic sermo posterior in scripturis sacris forsitan nō reperiatur expressus pro eo quod venditionis vocabulum ex sui ratione videtur significare quandam rei, quæ venditur, alienationem ab eo qui vendit, verumtamen emere & vēdere cum relatiue ad se inuicem dicant, Christus si emit nos a deo patre, non absurdus erit sermo si & deus pater dicatur vendidisse nos Christo, nec tamen inde consequens est deum nos sic venditos alienasse a se. Nam & dationis vocabulum alienationē quādam significare videtur, non tamen deus facit alienos a se, quos dat filio suo. Quemadmodū pater dat filio in hæreditatem gentes, non ita vt ipse deus amittat illas, & non pertineant ad se amplius, nam & ipse filius, vbi dixit, pro his rogo quos dedisti mihi, continuo adiecit, Omnia mea tua sunt, Ita deus pater vnus cum filio & spiritu sancto vendidit nos Christo filio suo, non quidem alienando nos a sua potestate, aut dominio, sed alienando nos a potestate irę suæ, & acquirendo nos filios vitæ sub gratia sua, qui eramus serui irę, damnati sub rigore iusticiæ suę. Proinde quemadmodum secundum scripturę sermonem deus pater per Christum reconciliauit sibi mundum, ita nō erit absurdus sermo, si dixerimus deum patrem per eundem Christum emisse quodammodo sibi mundum, qui alienus erat a gratia illius, emisse quidem non ab alio, sed a se, dum misit filium suum, qui exoluit pretium iusticię suæ debitum pro peccatis nostris, quamq́ non sic proprie pater emerit, quemadmodum filius emit. Nam qui emptionis pretium, soluit in propria persona stipendium peccati tolerans, magis proprie dicitur emere ꝙ is qui mittit illum. Deus pater in sua persona stipendium peccati nostri nō tulit, quia

carnem nostram sibi non assumpsit..

Horum intellectus vt fiat illustrior operę pretium est considerare. Quemadmodum in ciuilibus rebus homines plerumq; propter debita voluntarie contracta, quę nequeunt soluere, iusta ratione adiguntur in miseriam, in seruitutem corporalem, qui rursus emuntur seu redimuntur ab huiuscemodi seruitute, dum quispiam soluit pro eorum debitis sufficiens pretium vero domino. Ita & hac in re in emptione scilicet & redemptione per Christum facta intelligendũ est. Nam tota natura ab Adam propter debitũ peccati voluntarie contractum iusto dei iudicio adacta est in seruitutem, in miseriam sub potestate diaboli, a qua serui tute quamuis nequeat sese homo eximere, redimitur tamẽ dum rursus emitur per Christũ, qui pro huiuscemodi debito soluit pretiũ sufficiens diuinæ iusticiæ. Vnde Christus factus in carne frater noster, videns necessitates suorum parentum & fratrum ex Adam sub ira dei patris, videnſq; eosdem sua culpa contraxisse debita, quæ nequeunt soluere, iustaq; ratione traditos in seruitutem, misertus eorundem parentum suorum, & fratrum soluit deo patri pretium sufficiens pro debitis illorum. Et quemadmodum in ciuilibus rebus quis dicitur emere homines in seruitutem adactos, dum soluto pretio acquirit illis libertatem, & vitam, & manumissionem a seruitute. Ita congrua ratione dicere possumus Christum emisse & nos, & vitam æternam nobis, item emisse seipsum nobis & deum patrem nobis, & ea quidem omnia emisse non a diabolo, sed a deo patre. quãobrem & congrua ratione possumus dicere deum patrem vendidisse non solum nos, sed & libertatem & vitam æternam nobis, & filium suum nobis & seipsum nobis. Et q̃a vita æterna nostra, non est extra deum in vlla re, qua fruamur, sed est ipse Iesus vnus cum patre et spiritu sancto de9. Idcirco quemadmodum ipse Christus emit nos sibi, ita & emit nos deo patri. Et quemadmodum emit se nobis, ita emit & deum patrem nobis tanquam finem beatificum, quẽ in Adam perdideramus omnes. Proinde vnica emptione emit omnia hæc. Siquidem illum emisse nos a deo patre nõ est aliud quam ipsum soluto pretio acquisiisse nobis libertatem apud deum patrem. i. vitam æternam, & semetipsum

 nobis

ferēs restituere iustificato, donec pretiū id ꝑ debito generis esset persolutum. Quemadmodū verus hęres dignus qdē est paterna sibi debita hæreditate, sed illam oppignoratam paterno aliquo debito adire & possidere non potest priusquam debitum illius fuerit persolutum.

Supradicta consyderatio non humana opinione, sed prophetico atq; apostolico testimonio passim in scripturis sacris intimatur. Nam pactum foedus seu testamentum & iusiurandum de mittendo Christo saluatore fecit deus ad Abraam, fecit ad Isaac, fecit ad Iacob, seu Israel, vt patet ex libro genesis, quemadmodū & plane testatur psalmus. 104. Tale insuper sub Moyse pactū foedus seu testamētū fecit deus ad populū Israel, corroborās illud sāguine vitulorū. Vnde in Exodo Moyses dū narrasset plebi oīa verba & pręcepta videlicet iudicia, ceremonias, & promissiones benedictionum, Respondit populus cunctus vna voce, omnia verba domini, quę locutus est, faciemus. Scripsitque Moyses vniuersos sermones domini, & mane consurgens ædificauit altare, & obtulit duodecim vitulos, obtulitque dimidiā partem sanguinis, & fudit super altare, partem autem residuam misit in crateram assumensque, volumen foederis legit audiente populo, qui dixit, omnia quæ loquutus est dominus faciemus. Ille vero sumptum sanguinem ex cratera sparsit in populū, dicens. Hæc est sanguis foederis, quod pepigit dominus vobiscum super cunctis sermonibus his, Exodi vigesimotertio & vigesimoquarto.

En habes primum foedus seu pactum aut testamentum inter deum iubentem ac promittentem, & populum deo iubenti consentientem. Habes item sanguinem vitulorum aspersum in populum. Apostolus ad Hebræos nono addit ipsum quoque librum legis aspersum esse sanguine. Habes tertio dimidiam partem sanguinis super populum sparsam, residuam autem super altare fusam, quibus significatur sanguis Christi in duobus sacramentis operari, in sacramento videlicet aquæ baptismi, qui virtutem habet sanguinis Christi ad abluenda peccata, & in sacramento altaris, in quo sanguinem eius in virtute bibimus. Habes quarto eundem

nolite timere, adhuc vnū modicū, cū & ego cōmouebo cœlū & terram & cæt. & veniet desideratus cunctis gentibus, & in isto loco dabo pacem, tanq̄ dicat verbum quod pepigi vobiscum cum egrederemini de terra Aegypti implebitur cum venerit Christus desideratus cunctis gentibus, faciens pacem & spiritum nouum in loco isto, Locū istum secundum Augustini sententiam appellans Hierusalem, nō terrenā corporalib⁹ muris circūseptā, sed illā spiritualē Hierusalem, de qua Zachariȩ secundo, Absq̄ muris habitabitur Hierusalem præ multitudine hominum & iumentorū in medio eius, & ego ero, ait dominus, murus ignis in circuitu eius. Aperte igitur significauit Aggeus propheta deū super Christo domino mittendo iniisse fœdus seu pactū cū populo Israel. Quatenus autem intelligantur scripturȩ de pacto isto testamento, seu fœdere dei promittentis Christum saluatorem consyderandȩ sūt vocabulorum significationes. Eadem res est, quam scriptura appellat nunc testamentum, nunc pactum, nunc fœdus, nunc iusiurandum, alia quidem & alia ratione sic diuersimode appellata. Hoc patet ex verbo prophetæ in psalmo dicentis. Ipse dominus deus noster memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi quod mandauit in mille generationes, quod disposuit ad Abraam & iuramenti sui ad Isaac, & statuit illud Iacob in præceptum, & Israel in testamentum ȩternū dicens. Tibi dabo terram Canaā, & funiculum hereditatis vestræ, & infra de filijs Israel. Dirupit petram & fluxerunt aquȩ, abierunt in sicco flumina, quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraam puerum suum, psalmo. 104.

In loco isto cæterisq̄ similibus Hieronymus, & alij interpretes passim loco testamenti ponunt, nunc pactum, nunc fœdus. Itē psal. 24. Vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas requirentibus testamentum eius & testimonia ei⁹. En plane habes idem appellari testamentum & verbum sanctū dei iusiurandū, & pactū, seu fœdus diuinȩ p̄missionis, verū alia & alia ratione. nam testimoniū latine, quod dicitur græce martyrium, est dictum, vel scriptum alicuius testificantis alicui de re aliqua voluntatē animi sui. Pactū dicitur quasi pacis actum inter aliquos, quod cōgrua ratione testamētū, & testimonium dicitur, quia tractatus ille in

ter aliquos siue consistat in verbis, siue in scriptis adiectis conditionibus vtrinq; seruandis, est tanq; testimonium mẽtium & voluntatum vtriusq;, & secundum hanc rationem, lex vetus, & lex noua appellantur testamenta, eo quod contineant in se pacta, seu fœdera dei, & iubentis, & gratuito promittentis. Vnde testamentum proprie, neq; est sola promissio, neq; sola iussio, neq; solas iustificationes, neq; ꝓmissiones solas continet, neq; est collectiuum nomen solum verificabile, aut de tota lege Moysi, aut de tota lege Euangelij, sed est omnis sermo dei iubentis simul, & pollicentis benedictionem obedientibus iussioni, maledictionem autem non obedientibus. Testamentum continere tã promissiones, q̃ iussiones & leges, patet ex scripturis, quibus & nos deũ oramus, vt sit memor testamẽti sui, & deus ipse a nobis requirit, vt ipsius testamẽtum impleamus. Vnde psal. 131. Iurauit dominus Dauid veritatẽ & nõ frustrabit eũ, de fructu vẽtris tui ponã super sedẽ tuam si custodierint filij testamẽtũ meũ, & testimonia mea hęc quę docebo eos. Itẽ irritũ fecerũt dom⁹ Iuda, & dom⁹ Israel pactũ meũ seu testamẽtũ meũ Hiere. 11. Plane habes testamẽtũ dei, seu pactũ dei ab hoĩe, aut custodiri, aut irritũ fieri seu pręuaricari. Vbi autẽ est pręuaricatio, ibi & lex esse debet. Idem patet ex verbis ꝓpheticis supra citatis ex psal. 104. et in alio psalmo veteris legis ecclesia cum orasset, ne tradas domine bestijs animas cõfitẽtiũ tibi, & animas pauperum tuorũ ne obliuiscaris in finẽ, cõtinuo subiecit, respice in testamentũ tuũ, id est in fœdus, in pactũ, seu in verbũ ꝓmissionis tuę quo ꝓmisisti Christum saluatorẽ hoc sub alijs verbis orat. Memor esto verbi tui ĩ quo mihi spẽ dedisti. psal. 118. Item psal. 110. Memor erit in sæculum testamẽti sui, vbi vt significaret testamẽtum illud esse de operibus mirabilibus redẽptiõis peruẽturę in gentes ꝓpheta cõtinuo adiecit. Veritatẽ mirabiliũ suorũ annunciabit populo suo, vt det illi hereditatem gẽtium, Veritatem appellãs, impletionem promissionum suarum, sicuti promiserat Abrahæ. In semine tuo benedicentur omnes generatiões, vnde continuo adiecit. Redemptionem misit populo suo, mandauit ĩnęternum testamentum suum. Cæterũ quod testamentũ in scripturis non solũmodo de lege tota collectiue sũptum dicatur

dicatur, patet. Nã deus vt iã diximus, priusq̃ Moyses scri psisset legẽ, iam fecerat testamẽtum foedus, seu pactum ad Abrahã, & ad Isaac, & ad Iacob quod ex semĩe eorꝫ nasce retur Christus, ꝑ quẽ benedicerẽtũ gentes, vt patet ex libris Genesis, & iã citatum est ex psal. 104. Similiter testamentũ post Moysẽ fecit ad Dauid, qđ ex semĩe illius esset Christ⁹ oriturus. Et qa õne verbũ ꝓmissiõis diuinæ tendit ĩ finẽ Christũ, omne quoq; verbũ diuinæ legis iubẽtis tẽdit in charitatẽ, vt diligatũ deus toto corde, & totis virib⁹. Ideo diuersa testamẽta, seu pacta quę deus secũdũ successionẽ tẽ porũ fecit erga diuersos patriarchas & ꝓphetas sũt eadẽ in virtute & substãtia, oĩa eñ sũt de Chrsto saluatore in remis sionẽ peccatorum nobis dãdo. Et ideo Christus iã sangui nẽ suũ effusurus ꝓ nobis, vt significaret se esse finẽ & cõsũ mationẽ oĩm illorũ testamẽtorũ, pactorũ, & fœderũ olim initorũ cũ populo Israhel in vltĩa cœna testamẽtũ cõdidit. Hic (ĩquit) est sãguis me⁹ noui testamẽti, qui ꝓ multis ef fũdetũ, tãq; dicat. Hic ẽ sãguis me⁹ cõfirmator testamẽti no ui. Queãdmodũ testamẽtũ inter viuos ꝓprie sumptũ forti tur suũ effectũ ꝑ testatoris mortẽ, ꝑ quã deuoluitũ legata he reditas, legatarĳs qualificatis, sub pactis, cõditionibus, & modis in testamẽto designatis, quod sane testamẽtũ cũ ante mortẽ sẽp fuerat reuocabile, ꝑ testatoris mortẽ cõfirmatũ, ro boratũ, & fit irreuocabile, & ita mors est testamẽti robora trix seu cõfirmatrix. Sic & in Christi morte, & in effusiõe sãguinis ei⁹, cõfirmatũ nouũ suũ testamẽtũ, quo ꝓmisit da re grãm & aptionẽ ianuæ cælestis vitæ. Et quia verbũ dei ęternũ manet irreuocabile (neq; eñ de⁹ est vt hõ qui agat penitẽtiã sup eo qđ ęterno suo ꝓposito locut⁹ fuerat) ideo testimonia & fœdera, pacta, & testamẽta populo Israel fa cta corroborãtũ effusiõib⁹, & aspersiõibus sãguĩs vitulorũ aut agnorũ occisorũ ĩ oblatõem vel in holocaustũ dño, quib⁹ ĩtimare voluit diuinus spũs testamẽtũ illud ꝓmissiõis de legato celestis uitę ꝑ mortẽ, seu effusiõem sãguĩs Christi dã do esse tã firmũ atq; ĩmobile, ac si iã ipsa mors ĩteruenisset, quãobrẽ & ĩ scripturis sacris testamẽtũ illud, seu fœd⁹, ac pactũ veteris legis populo factũ appellatũ iusiurãdũ. Vtrũq; cõmemorat Zachar. Lucę. 1. cõpletũ esse ĩ Chrõ dño bene dicẽs deũ, q fecit redẽptõem populo Israel, vt memor esset testamen-

tamenti sui sancti & impleret iusiurandum, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturũ se nobis. Congrua igitur ratione sanguis ille holocaustorum veteris legis vocatur sanguis testamẽti & fœderis, quia sanguine illo asper sus popul⁹ tanq̃ signo seu charactere erat deo cõfœderatus secundum similitudinem fœderis maritalis, quemadmodum ait ad populum Israhel deus, Vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda, & confusione plena, trãsiui per te & vidi te, & ecce tẽpus tuũ, tempus amãtiũ, & expãdi amictũ meũ super te, & operui ignominiam tuam, & iuraui tibi, & ingressus sum pactum tecum ait dominus omnipotens Ezechielis .16. Sic sermonem illum, sanguinem testamenti, interpretatur Apostolus ad Hebręos .9. Vnde neq̃ primũ ĩquit testamẽtũ sine sangine dedicatũ est. Dedicatũ, ingt. Chrysos. id ẽ firmatũ, roboratum, aut sancitũ est. Quemadmodũ ergo Moyses accipiens sanguinem, & aspergens populum, cum dixit. Hic est sanguis testamenti, quod pepigit vobiscum dominus, significabat sanguinem illum esse confirmationẽ ac robur pacti sui, de sanguine Christi offerẽdo in remissionem peccatorum. Ita & Christus cum dicit. Hic est sanguis meus noui testamenti, significat sanguinem suum olim verbis atq̃ figuris promissum, iam præsens adesse tanq̃ dedicatiuum, sanctificatiuum, & confirmatiuum fœderis noui cũ sponsa sua ecclesia, quemadmodum & ipsa inquit. Sanguis eius ornauit genas meas, ãnulo suo subarrauit me dominus Iesus. Sic enim interpretatur nobis Apostolus ad Hebręos .9. Testamentum nouum comfirmari Christi morte, in qua fuit effusio sanguinis eius. Et ideo in veteri lege omnia erant plena sanguine vitulorum aut agnorum, cæterorumue animalium, & sine sanguinis effusione non fiebat vlla mundatio aut remissio, quibus significabãtur omnia sacrificia nostra, omniaq̃ opera nostra oportere esse respersa sanguine Christi, hec est prodire ex fide in sanguine ipsius. Quicquid ceremoniarum extitit, in immolatione paschalis agni, & in sacrificijs cęteris fuit typ⁹ seu figura sanguinis seu mortis Christi, & ideo fuit testamentum quoddam seu pactum, et testimonium promissionis dei pollicentis Christum et sanguinem eius in premiũ redem-

redẽptionis nostræ ptiũ. Sed hic iam forsitan quęret quispiam, cum Matthęus recitat Christum dixisse, Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum, Quemadmodum & Marcus dicit, Lucas vero recitat Christum dixisse. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, quam formam recitat & Paulus ad Corinthios .11. Quæ igitur sunt verba quę Christus dixit in consecratione sanguinis sui? an illa quę Matthęus scripsit, an illa potius quæ scripserunt Paulus & Lucas. Solutio hui⁹ patuit in tertio libro, de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus, tractatu tertio, vbi ostensum est Euangelistas non scripsisse nobis certam verborum formam ac ordinem, quo vsus est Christus, docens populum, suosq́ discipulos, sed intimasse nobis res ipsas, quas & fecit & docuit Christus. Matthæus itaq́ & Marcus recitantes Christum dixisse. Hic est sanguis meus noui testamenti, voluerunt significare eandem sententiam quam significauerunt Lucas, & Paulus recitantes Christum dixisse, Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, volentes intimare Christum benedicentem vinum in sanguinem significasse illud quod continebatur poculo seu calice, quem tenebat in manibus esse suum sanguinem, per quem populus nouo quodam modo confœderatur deo, per ipsum habens pacem, remissionem peccatorum hereditatẽ cœlestis regni vsq́ in sempiternum. Quamuis igitur Matthæus & Marcus non expresserint calicem, probabile tamen est Christũ dixisse vtrumq́. Vnde & Ecclesia in consecratione sanguinis expressit vtrumq́, dicens, Hic est calix sanguinis mei noui & æterni testamenti. Ex his igitur primũ est manifestum, Sanguinem Christi propterea vocari sanguinem testamẽti, quia per illum succedimus in hereditatẽ patris cælestis, facti iam filij ipsius, Christo cohęredes. Itẽ & sanguinem sempiterni fœderis, quia per illũ populus deo confederatur pace sempiterna, quemadmodum & olim promissum & figuratum erat in vitulino sanguine fœderis.

Insuper manifestum esse potest, cur in vetri lege non solum populus, sed & volumen legis simul & altare sanguine vituli asperguntur, in quo significãtur viui libri, in quibus scribẽda est lex noua euangelij, & ipsa insuper alta-

 ria,

uinitatis gloriam supra naturæ debitum. Quinto, quia inter meritum & pręmium debet esse æqualitas quædã valoris seu dignitatis, oportet considerare vnde habeant bona createę volũtatis opera, quod sint ex cõdigno meritoria, seu digna cælestis vitę præmio, & quia omniũ iustorũ hominum opera, si quã habeant apud deum merẽdi vim & efficaciã, illã sortiũtur ex gratia & meritis factis nobis per dominũ nostrũ Iesũ, quia sine merito & gratia Christi non potest mereri quicq̃ vllus Adę filius. Idcirco iam de merito Christi cõsiderãdæ sunt aliquot ꝓpositiones. Prima. Christus mereri potuit non secundũ diuinã naturã, quia secũdũ hanc ęqualis ẽ patri, sed secũdũ naturã humanã, quia hæc in ipso est dignissima creatura, sublimiter atq; mirifice exaltata, ac vsq; ad vnitatẽ diuinæ personæ deificata, per quam est nobis gratia, remissio peccatorũ, & iustitia communicata, quẽadmodũ per omnẽ locũ passim docet scriptura sacra. Gratiã autẽ & remissionẽ peccatorũ, iustitiam & vitam æternã nobis dari per Iesũ Christũ non est aliud q̃ hæc nobis cõmunicari ꝓpter merita domini nostri Iesu, sicuti patebit ex sequẽtibus. Secunda ꝓpositio. Christus mereri potuit non ꝓ sua solũmodo ꝑsona, sed & ꝓ vniuersa creatura humana. Patet. Nã meritũ Christi fuit actio ꝑsonæ, quę magis fuit digna quã oẽs cęteræ ꝑsonæ simul collectę, & possibiles esse in tota natura humana. Et ideo q̃uis actio Christi meritoria, fuerit actio volũtatis creatæ in humana natura, eadẽ tamẽ actio fuit & actio volũtatis increatæ, quæ in operibus redemptionis nostræ vsa est, & humana natura, & voluntate illius creata, ceu instrumẽtis quibusdam deificatis, dignitatẽ suam, merendiq; efficaciam a diuinitate accipiẽtib⁹. Vnde quẽadmodũ in Christo natura humana volũtasq; illi⁹ creata, sũt deificata ꝓpter admirabilẽ naturarũ in se inuicẽ accessionẽ & immanẽtiã, igressionem, earũdẽq; hypostaticã vnionẽ. Ita & actiones eius createę in operib⁹ redemptiõis humanę, ꝓpter huiuscemõi vnionẽ erant tanq̃ deificatæ, dignissimæ atq; sublimiores quam possit esse actio quantumlibet excellens, aut laudabilis vllius puræ creaturæ. Verum hic sciendum secundum sanctos & deiferos patres viros apostolicos, quod sicuti in Christo non vna natura est facta ex humana & di

uina, Ita neq; est vna actio in ipso ex humana & diuina acti one composita, sed secundum naturarum dualitatem erat & dualitas actionum, quarum vtraq; a sua prodibat volunta te, ita tamen vt quod Christus ad reparationem humani ge neris egit voluntate humana, id egit & voluntate diuina, quę (vt inquit Damascenus) vtebatur humana ceu instrumē to quodam agente ex libero rationis iudicio. Quemadmo dum autem instrumentū ab artifice motum, in sese accipit impulsum, impetum, seu vim quandam artificis, dirigitur que in finem secundum ipsius artificis intentionem, Ita & natura humana in Christo voluntasq; ipsius creata mota a diuinitate, accipit in sese vim quandam deitatis, dirigentis eādem humanam voluntatem ad perficiendum opus huma næ redemptionis. Tertia propositio. Quamuis Christus veniens in carnem quodlibet suum opus in carne sua mortali propter nos faciens pretium seu stipendium peccato nostro debitum solum pręstiterit, dum semetipsum impendit pro nobis vsq; in mortis supplicium. Ipse tamen sola voluntate soloq; proposito moriendi ab initio concepti onis suę meruit. Verum illa sola voluntas non erat in eo pretium traditum, & idcirco voluntas illa non erat redem ptionis aut satisfactionis op⁹. Sciendū enim est q̄d aliud est meritum remissionis culpę & inimicitię seu meritū gratiæ & vnionis ad deum, quod oritur ex solo interiori motu cha ritatis, aliud est meritum emptionis & satisfactionis, ad quod sola interior charitas non sufficit, sed requiritur pre tij, aut debiti exolutio. Et ideo secundum hunc merendi modum, Christus per tolerantiā passionis ac mortis meru it aliquid, quod per præcedentia opera non meruerat, vt pote aditum cælestis paradisi, & redemptionem seu libe rationem a lacu inferni, a detentione diaboli.

Quarta propositio, Christus & sibi meruit & nobis, si bique meruit aliquid quod nobis mereri non potuit, & nobis item meruit aliquid quod sibi mereri non potuit. Si bi meruit nomen manifestatum super omne nomen, dicen te Apostolo Paulo, Christus factus est pro nobis obediens vsq; ad mortē, mortem autem crucis, propter quod de⁹ exal tauit illum & dedit illi nomen quod est super omne nomē, ad Philippenses secūdo. Obedientia igit̄ qua Christ⁹ fact⁹

est

est obediens vsq; ad mortem crucis, fuit causa, propter quã deus exaltauerit illum, dans ei nomen manifestatum super omne nomen. Cum ergo omne opus, per quod operans dignus est accipere a deo præmium, sit eiusdem præmij meritorium, consequens est Christum obediendo vsq; ad mortẽ meruisse suę exaltationis gloriã. Nobis autem, propter quos præcipue in carnem venit, meruit multa quę sibi mereri non potuit, vt gratiam, remissionem peccatorũ, diuini vultus fruitionẽ. Claritatẽ autẽ seu imortalitatẽ corporis & impassibilitatẽ animæ ac corporis, tã sibi quã nobis meruit, Oportebat Christũ pati, & ita intrare in gloriam suam. Quod autem Christus meruerit omnibus membris suis gratiam & remissionem peccatorum patet. Nam tota scriptura sacra plena est testimonijs docentibus gratiã & remissionem peccatorum, iustificationem & vitam æternam esse effectus humiliationis, & passionis domini nostri Iesu Christi, nec aliud esse nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, & deum propitium esse humano generi, per dominum nostrum Iesum, & eundem dominum nostrum Iesum esse mediatorem, & reconciliatorem, qui pacem fecit inter deum, & hominũ genus. Reconciliatorem dico, non talem solummodo, qualis est medius inter aliquos discordes, amicus qui innititur soli gratiæ, qui porrigens preces solas & supplicationes, pacem facit, sed qualis est qui emit, qui satisfacit, pretiumq; exoluit. Proinde & in scripturis, Christus dicitur pacificare sibi genus humanum, per sanguinem suum, per passionẽ & mortem suam. Dignus, inquit apostolus Ioannes, est agnus qui occisus est accipere fortitudinem & honorem, & gloriam. Proinde & omnes sanctorum preces prodire debent ex fide in Iesum, quemadmodum & tota Christianorũ ecclesia quicquid orat, hoc orat vt per dominũ nostrũ Iesum, per pretiosum sanguinem, per passionem & mortem ipsius dignetur deus misereri seu liberare se, remittere peccata, & saluare, ipso dicente. Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Quod & olim veteres iusti orabant. Propter gratiam nominis tui domine libera nos. Deus in nomine tuo saluum me fac. Propicius esto peccatis nostris, propter nomen sanctum tuum, id est, propter nomen

men

nomen sanctum tuum quod est Iesus. Ipse deus in scripturis ad Christum loquitur, tanq̃ ad electum suum datum in fœdus populi & in lucem gentium, & dilectum suum, in quo sibi conplacuit anima sua, cuius vota & opera pro humano genere ipse suscipiat tanquam grata, placita, & accepta. Ex his igitur scripturis manifestum est opera domini nostri Iesu fuisse causam gratiæ, nouitatis vitæ, seu iustificationis nostræ. Cum ergo non fuerit causa horum beneficia hęc efficiendo, consequens est ea fuisse horum causam merẽdo. In creaturis non eadem est persona, quę meretur effectũ & quę efficit illum. Nam quæ meretur, expectat sibi effectum illum dari ab alio. Christus autem, cum sit deus & ho mo hæc beneficia meruit nobis, quæ & simul operatur in nobis. Præterea secundum apostoli Pauli doctrinam Christus constitutus est a deo caput corporis sui, quod est Ecclesia, & id quidem (quemadmodum infra latius declarabitur) secundum humanam naturam. Ipse igitur Christus, quate nus homo, influit ĩ Ecclesię mẽbra diffũdẽs spiritũ vitę. Sed influxus ille a Christo secundum humanam naturam non aliter accipi, aut intelligi potest, quam secundum viam me rendi. Neque enim accipitur secundum viam propagationis naturæ, neq; secundum viam productionis gratiæ. Meruit ergo ipse Ecclesiæ membris spiritum vitæ. Et hoc, quẽ admodum diximus, est nos de plenitudine eius accipere gra tiam, de abundantia videlicet meritorum eius in nos grati am effluere. Propterea sese appellauit vitem, nos palmites, quia ab ipso fluit in nos ceu in palmites vegetatio sens⁹ & motus spiritualis vitæ. Ipse igitur secũdum humanam na turam deitati vnitam meruit nobis vitalem spiritum, quẽ admodum & ipse secundum naturam diuinam eundem vi talem spiritum diffundit & creat in cordibus nostris. Chri stus, inquit Augustinus, quamuis vitis non esset, nisi etiã homo esset, tamẽ istam gratiam palmitibus non daret, nisi etiam deus esset.

Quinta propositio in corroborationem propositionis pręcedentis. Iustorum hominum opera si quam habẽt vim & efficaciam merendi, illam sortiuntur ex gratia & merito Christi. Si ergo superadmirabilis in Christo charitas, o bedientia, humilitas, & patientia non fuissent tam sancta,

tam

tam grata, tanquam accepta deo patri, vt opera ex illis prodeuntia essēt pro humano genere meritoria, nulla prorsus essent vllorum hominum sanctorum merita. Sunt autem multa sanctorum merita, vt probat, Augustinus ex scripturis, quamuis nulla sint ipsorum merita, vt iusti fierent. Vnde iustus quisque iuxta euangelij doctrinam, humiliando se, & persecutionem patiendo propter iusticiam, habet operum suorum mercedē repositam in coelis. Diuina ordinatione ita est constitutum, vt ad gloriam ęternae vitae non perueniat vlla creatura, neque Angelus, neque homo, nisi per meritum, quae ordinatio ex scripturis patet, demonstrantibus deum creaturam vllam non creasse beatam, neque angelum videlicet vllum, neque hominem, sed dereliquisse vtrumque in potestate sui arbitrij seu consilij. Potuisset quidem deus & Angelos & homines ab initio creare beatos, sed pro sua sapientia voluit, vt omnis creaturae beatitudo esset alicuius meriti praemium. Cum ergo pueri iam baptizati ex hac vita demigrantes transeant in aeternam beatitudinem, & non per meritum proprium, consequens est eos ad eam transire per meritum alienum, quod fuit actio Christi in humana sua volūtate. Vñ deus largiens gratiam homini, facit sese debitorem ęternae vitę dandę eidem, eo quod per huiuscemodi gratiam homo ipse dignificatur & adoptatur, vt sit filius & haeres dei Ex superioribus igitur manifestum, quod in Christo vis & efficacia merendi transire potuit in totam naturam hominis propter personam operantem, quae dignior fuit quam tota vniuersitas humani generis, etiam si in bono, quod a conditore acceperat, absque peccato perseuerasset. Proinde quamuis alia pura creatura etiam immunis ab omni peccato non potuerit mereri pro toto humano genere, non tamen inde consequens est Christum secundum naturam humanam pro humano genere non potuisse mereri. Nam actio Christi in humana voluntate suam vim suamque efficaciam sortiebatur a persona operante quae erat dei filius, verus deus & homo, per humanam naturam sibi hypostatice counitam, perficiens nostrae redemptionis opera, & idcirco vis meriti sui transire potuit in totam naturam hominis propter immensam dignitatem personę

operantis

operatis. Sexta propositio ex superioribus manifesta est, Dignitas, seu valor operum alterius puri hominis iã assequuti iusticiã in meritis Christi est pensanda non propter solam promissionem dei, liberaliter pollicentis pro illis dare vitam æternam, sed & propter excellentiam, & sublimitatem hominis operantis. Nam hunc deus etiam in hac vita propter Christi merita, varijs spiritus sancti charismatibus, ac donis ita dignatur exaltare, magnificare, sanctificare, ac deificare, vt etiã eleuet ipsũ supra terminos suæ naturę debitos, faciẽs eũ de hoste humani generis mirabiliter triũphare, & esse in eo dignitatis statu, quo idoneus sit facere opera deo digna, qbus secũdũ multas apud deũ mãsiones augeat sibi multa cęlestis vitæ pręmia. Ex quibus cõsequens est inter operationem liberi arbitrij, ex spiritu fidei ac charitatis prodeuntem, & præmiũ cęlestis vitæ, esse qualitatem quandam dignitatis, sicuti inter virtutem seminis, & fructum seu arborem, quę latet in semine. Nam secundum motum meritorium ex fide, ac charitate prodeuntem, ipsa rationalis creatura iam quiescit in deo, pascitur atq; delectatur in illo, fruitione quadam imperfecta, quæ perficietur in patria, manente charitate eadem, quæ consummabitur in pace secura. Quemadmodum fruct9 secundum vim quandam est in semine, ita & ęterna vita secundum fidem, spem, & charitatem iam est in nobis, habitatq; diuinitas ipsa nunc in cordibus nostris, iam etiam deo charitate vnitis, vt (iuxta Pauli Apostoli doctrinam) simus iam quasi vnus spiritus cum deo. Et quemadmodum cęlestis vitæ pręmium est, quo attingimus deum ipsum, fruentes sempiterna diuinitate illius, habentes deum ipsum principium & finem, Ita & motus fidei, & charitatis in hac vita meritorius est, quo attingimus deum ipsum, habẽtes & ipsum principium & finem, quibus fit vt motus ille fidei & charitatis in sese dignitatem habeat, propter principiũ, a quo est, & ꝓpter finẽ ad quem est, & materiã seu obiectũ supra quod est, & ideo secundum motum illum, operans est dignus deo, qui enim diligit deum, dignus est vt diligatur ab illo. Ex his iã intellectis, ac diligenter cõsideratis, retunditur eorũ sententia, qui volẽtes magnificare dei gratiam, & supprimere atq; humiliare rationalis creaturæ elatio-

elationem dicunt nulla esse sanctorum merita, quibus mereantur apud deum vlla cœlestis vitæ premia, propterea quod neq; deus potest fieri debitor suæ creaturæ, neq; vlla liberi arbitrij opera possunt esse condigna tanto præmio. Verum hi quo magis putant sese gratiam dei extollere, atque magnificare, tribuentes ęternæ vitæ præmia soli gratiæ diuinęq; liberalitati, aut promissioni, hoc magis cauere debent, ne gratiarum dona atq; charismata per dominum Iesum humano generi impensa supprimant, laudemq; & gloriam eiusdem dei magis obscurant, atq; obtenebrant, respicientes ad opera ipsa in se vt solius liberi arbitrij opera, & ad ipsam rationalem creaturam in se, non considerantes q° rationalis creatura etiam in hac vita ex meritis Christi per gratiam spiritus sancti habitãtis in ipsa exaltatur, sublimatur, & super dignitatem naturæ debitam eleuatur, iam per eandem gratiam quasi deificata, sic enim in scripturis sacris legimus quod homo iam per gratiam ablutus & sanctificatus in sanguine Christi fact⁹ sit consors diuinę naturę & spiritus sancti habitaculum secundum eundem spiritũ, filius & hæres dei, & cohęres Christi. Quibus fit vt & hominis sic per gratiam eleuati, actiones prodeuntes ex huiuscemodi gratia & a spiritu sancto inhabitatore ac duce dignificantur ad assequendam vitam æternam, atq; ita actio meritoria est quidem actio creaturæ, sed eleuatæ & exaltatæ sic, vt agat ex virtute diuina per Iesum Christum illi communicata. Vnde & in Christo domino opera meritoria si considerentur in se tanq; prodeuntia vel ab humana creatura assumpta, vel a voluntate illius creata, tum non videbuntur esse tantę dignitatis atq; valoris, vt pro toto humano genere mereantur gratiam & remissionem peccatorum. Verum hęc ipsa opera si considerentur prodire ab humana natura, vel a voluntate illius creata, tanq; iam deificata counitaq; hypostatice filio dei sanctificantis, atq; vtentis huiuscemodi natura seu voluntate creata, tanq; spontaneo atq; voluntario quodam organo sibi coniuncto in vnitatem personæ, iam copiosa videbitur eorundem operum dignitas. Sic & in martyribus consideranda est dignitas meritorũ, quæ cum in sacris literis appellentur fructus sancti spiritus, ad Galatas quinto, dei dona ac munera, aurum, argentum lapi

vehementior, quam mala voluntas, aut Adæ transgredientis, aut Iudæi crucifigentis. Verum hic ne ex doctrina Pauli fallaris, Sciendum quod aliter Adam per suam inobedientiam transmisit originale peccatum in posteros, aliter Christus secundum humanam naturam, per suam obedientiam transmisit iusticiam in filios suos, nam ille Adã videlicet transmisit in posteros originale peccatum non hoc ipsũ illis merendo, sed naturam originali peccato vitiatam generãdo et propagando, Christus autem quatenus homo tranmisit iusticiam in filios non propagando illam, sed hanc merendo apud deum omnibus, quotquot receperint ipsum, vt per fidei copulam efficiantur palmites in ipso tãquam in vite. Vnde & Adam si in originali iusticia perstitisset, eandem in filios suos deriuasset, non illam eis promerendo, sed propagando naturam originali iusticia prędit㠁 & hoc est quod venerabilis ait Anselus, Adam nequaquam potuisset iusticiam in eos, quos erat generaturus, transmittere, si non ad eos potuisset suam iniusticiam perducere. Intelligitur autem hoc de originali iusticia & iniusticia, & de trãsmissione, quæ est secundum viam non meriti, sed ꝓpagationis. Quemadmodum enim Adam fuit a deo constitutus non vt singularis persona, sed vt principium totius humanæ naturę a se in filios propagandę cum dote immortalis vitæ, Ita Christus a deo institutus est nobis, non vt singularis solum persona, sed vt pricipium quoddam & caput spiritualis vitæ deriuãdę seu fluentis ab ipso in omnes qui regenerantur ex illo etiam in eos, qui propter ætatem nondum possunt nec credere, nec inuocare illum. Meritũ Christi sese habet ad membra fide sibi nexa ac cohærentia perinde atque sese habet meritum hominis ad seipsum, suum corpus, suaque membra. Quemadmodum igitur homo non solũ animæ sed & corpori, suisque membris omnibus dei gratia suffultis meretur incorruptionem & gloriam, ita Christus omnibus membris fide sibi colligatis meretur remissionẽ peccatorum, exaltationem & gloriam. Si iustus quisque iuxta euangeliĳ doctrinam persequutionem patiens propter iusticiam habet mercedem repositam in cœlis, pro se & omnibus membris corporis sui, multomagis Christus orando, supplicando, contumelias, opprobria & mortem turpissi-

mam tolerando, propter iusticiam nostramque salutem, meruit nobis insitis per fidem membris in corpore suo & gratiam, & vitam æternam. Vnde & per vniuersa passim loca scriptura prædicat Christum sese offerendo & supplicando fecisse & deum patrem propitium nobis & nos sibi cohæredes. Quemadmodum in psalmis ait ad illum pater, Postula a me, & dabo tibi gentes, hęreditatem tuam. Ex supradictis ē manifestū q Christ⁹ nō solū meruit nobis vt per gratiā dei iustificati assequeremur vitā ęternā, sed etiam meruit nobis adhuc impijs & iniustis, vt iustificaremur & assequeremur gratiam ipsam primam, qua ex impijs iusti efficeremur. Proinde meruit non solum viuis mēbris sui corporis, sed & mortuis, vt de non membris membra fierent. Sed hoc Christi meritum non habet suam vim, & efficaciam in vllo homine spiritualiter mortuo, nisi in eo cui fuerit applicatum, aut per fidem, aut per fidei sacramentum. Quemadmodum ait Apostolus. Quem deus proposuit propitiatorem per fidem in sanguine eius. Ad hoc enim vt cuique prosit meritum istud oportet secundum legem dei communem accedere ministerium humanum. Qui creauit nos sine nobis, inquit Augustinus, non saluabit nos sine nobis. Ad percipiendum fructum meritorū passionis Christi oportet etiam nos aliquid facere, quod tamen sine gratia eius nos præuenientis non faceremus. Quemadmodum Iudęis interrogantibus apostolos. Quid faciem⁹ viri fratres? Respondit Petrus. Pœnitemini, & credite euangelio. Infantibus, qui nihil adhuc peccauerunt propria voluntate, applicatur meritum passionis Christi per voluntatem alienā, lauacrum regenerationis ministrantem.

Sequitur huius partis articulus in quo soluuntur de merito Christi argumenta.

Sed contra hęc videbuntur forsitan argumenta. Primū. Christus non solum meruit remissionem peccatorum credētibus, sed & meruit tā ipsam fidem qua credimus, quā ipsum etiam fidei sacramentum. Nam & ipsa fides & fidei sacramentum sunt etiam dei miserentis dona, docente postolo Paulo. Gratia saluati ęstis per fidem, & hoc nō ex

vobis

vobis, dei enim donum est, non ex operibus, quonam igitur modo per fidem applicatur vnicuiq; Christi meritum, cum & ipsa fides, quæ prima est gratia, non datur nisi per dominum Christum. Neq; videtur quis gratiam dei posse habere aliũde, quam ex merito Christi. Nam si aliunde sit aliqua in nobis gratia quam ex Christi merito, non erit Christus ipse fons omnis gratię Vnde & hoc videtur significasse Apostolus, per Iesum fideles estis in deum. Cæterum & Christus docuit ipsum credere, esse dei opus, hoc est, inquit, opus dei, vt credatis in eum, quẽ misit ille, Ioannis vi. Præterea Christus si meruit vnicuiq; electorum primam gratiam, & remissionem peccatorum, ergo Christus fecit vnicuiq; electo hęc esse debita, quonam pacto igitur poterit stare vnicuiq; electorum ex gratia & misericordia fieri remissionem peccatorum, & iustificationem. Tertium argumentum. Christus orauit deum pro gratia nobis communicanda, & pro remissione peccatorum nostrorũ & pro salute nostra, & vt acciperemus spiritum viuificantem. Vñ & ipse etiam iam in cœlis residens orat pro nobis. Nã hoc dictum ẽ post resurrectionem, qui & interpellat pro nobis. Videtur ergo Christus hęc non meruisse nobis. Orationes nẽpe et supplicationes ad quempiam directę inituũtur gratię & misericordiæ eius, qui oratur. Merita vero apud quẽpiam impensa innituntur iustitię.

Quartum argumentum. Quo nam modo stare potest Christi meritum fuisse sufficiens pro peccatis totius mundi, ipsumq; sufficienter pro omnium hominũ peccatis diluendis esse mortuum, cũ ipse nec pro oĩbus orauit, nec oĩm hominum salutẽ voluit, sed pro electis solum, quemadmodũ ipse ait. Ego nõ pro omnibus rogo, sed pro his, quos dedisti mihi. Deinde Christus si pius & misericors adeo dilexit humanũ genus, vt mortem subire voluerit, & pro inimicis suis crucifixoribus, cur ipse apud prophetam orãs loquitur ad patrẽ. Non miserearis omnibus, qui operãtur iniquitatem, Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, non intrent in iustitiam tuam, deleantur de libro viuentiũ. Item Christus si spontanea charitate voluit pati, qua ratione rogauit patrẽ ab inimicis & crucifixoribus liberari, loquens ad deum in psalmis, Erue me a psequẽtibus me, erue me de

inimicis meis deus meus,de viris sanguinũ libera me. Vnde & instante iam passionis tempore orauit,Pater si possibile est trãseat a me calix iste. & in psalmo 87. Vox ipsius est,vt quid domine repellis orationem meã, auerte faciẽ tuã a me.

Pro solutione istorũ oportet aliqua præmittere. Primũ. Omni gratia,quam meruit nobis Christus, prior est gratia seu misericordia dei preuenientis, præparantis, seu dantis nobis ipsum Christum,neq; enim Christus ipse meruit sibi vt ipse nasceretur deus,& homo de virgine,alienus ab omni obligatione peccati. Quod deus pater filiũ suũ vnigenitũ daret pro vita mũdi eius nullũ fuit meritũ Christi,sed illius causa efficiẽs sola fuit voluntas dei secũdũ bonitatẽ suã diligẽtis perditũ genus hominum, dicente Euangelista. Sic deus dilexit mundum,vt filium suum vnigenitum daret. Proinde mysterium hoc incarnationis ab apostolo Paulo vocatur sacramentum voluntatis dei secundum beneplacitum eius. Sumus quidem prædestinati in adoptionem filiorum per Christum Iesum, tanq̃ mediatorem, qui meruit nobis vt essemus dei filij adoptiui. Eius autem, quod sic sumus predestinati in adoptionem filiorum per Christum Iesum, nullum est Christi meritum, nam predestinatis in adoptionem filiorum,preparatum est Christi meritum non propter vllum eiusdem Christi meritum, sed ex solo beneplacito dei miserentis, talem saluatorem, qui posset mereri pro humano genere,preparantis, neque enim ipse Christus meruit sibi vt nasceretur mediator noster,ac redemptor, esset q; caput nostrum,habens potestatem talem ac dignitatem, qua potuit satisfacere & mereri nobis,vt essemus filij adoptionis per gratiam qui eramus impij. Deinde neq; ex meritis Christi sunt preparationes, quales longe ante Christum natum deus in lege,in prophetis, & in psalmis preparauit, & reuelauit populo suo missurum se Christum filium suum futurum redemptorem, lumen gentium, virginemq; electam, que pareret Emanuelem, in quem sperantes fieri possent salui. Sed hæc omnia sunt beneficia quædam gratuita, ex dei miserentis bonitate ordinata ad Christum ipsum illiusq; meritum tanquam ad finem,dicente Apostolo Paulo. Finis legis Christus est ad iusticiam omni credenti. Ex his ergo patet esse quædam

gratuita

gratuita humano generi impensa, non tanquam premia me riti Christi, sed tanquam præparationis ad Christum ipsum illiusq; meritũ ordinata ac præparata ex sola voltũtate dei pro sua bonitate volentis misereri humani generis. Sunt autem hæc ad penetrandum intellectum scripturarum dili genter obseruanda. Passim inculcat & copulat Apostolus Paulus per Iesum Christũ secũdum propositum voluntatis dei, ĩ laudẽ glorię gratię suæ, redẽptionẽ per sanguinẽ eius remissionem peccatorum secũdum diuitias gratiæ eius. ad Ephesios prio, Benedict⁹ deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui prędestinauit nos ĩ adoptionẽ filiorũ per Chri stum Iesum, in ipsum secundum propositum voluntatis dei in laudem gloriæ gratię suę, in qua gratificauit nos in dilecto filio, in quo habemus redemptionẽ per sãguinem e ius remissionem peccatorum secũdum diuitias gratię eius, quę superabundauit in nobis in sapientia & prudentia, vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suę, ac si dicar, Facti sumus adoptionis filij per Christũ Iesum tãq; mediatorem, & per meritũ illius. Sed eius quod sumus sic prædestinati per Christum Iesum causa est nõ meritũ Chri sti, sed propositũ diuinæ voluntatis in laudem glorię gratię suę deriuatæ ad nos per eundẽ Christũ Iesum, qui sanguinẽ suum soluit pretium ꝑ peccatis nostris, quorum remissionẽ consequuti sumus nõ secundũ nostra merita, sed secundum abundantiã gratię illius, quam fecit copiosam atq; abundã tem in nodis. Item ad Rom. tertio, Iustificati gratis per gra tiam ipsius, per redemptiõem, quæ est in Christo, quem pro posuit deus propiciatorem, per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitię suę, propter remissionem præcedẽtiũ de lictorum in sustentatione dei ab ostensionẽ iustitię suæ, in hoc tempore, vt sit ipse iustus et iustificans eũ, qui ex fide in Ihesũ Christũ. Ponderãda sunt verda singula ad penetrãda sacratissimæ redemptionis mysteria supradicta, emptionẽ redemptionẽ, venditionem, satisfactionẽ, reconciliationẽ et meritum. Gratis, inquit, iustificati sumus, hoc est absq; meri tis nostris, et ideo iustificatio hæc nõ redditur tanq; merces nostrorum operũ siue sint opera legis Moysi siue opera legis naturę. Et ne putaretur hęc iustificatio fieri absq; vllo dono nobis dato, ideo subiecit per gratiã. Nõ satis erat dicere gra

tis

tis sed gratis ĩquit & per gratiā. Et ne putaretur hęc gratia absq; vlla satisfactione & meritis fieri humano generi, continuo adiecit per redemptionem, quę est ĩ Christo Iesu, aperte insinuans hanc iustificationē non haberi absq; meritis Christi suam carnē & suum sanguinē ĩ pretiū exoluētis p mūdi vita. Deinde nullam esse discordiā inter hanc emptionē, meritum, seu satisfactionē, et gratiā, ostendit quæ sequitur particula, quem proposuit deus propitiatorem tanq; dicat, q talis nobis pręparatus sit redēptor, est ex voluntate dei miserētis. Rursus ne putaretur hęc misericordia fieri absq; vllo liberi arbitrij nostri opere adiecit per fidem in sanguine eius. tanq; dicat. deus ipse pro sua misericordia absq; meritis nostris talem proposuit ac præparauit, in quem credētes iustifi caremur. Huiuscemodi redemptiōis seu satisfactōis fructus, quia non ad omnes peruenit, Ideo subiungens docet, quidnā hoc sit, per quod huiuscemodi propiciationis effectus seu fructus in vnumquenq; perueniat, per fidem inquit, in sanguine eius, et hæc omnia fecit deus ad ostēsionē iusticiæ suę, hoc ē, vt ostēderet se iustum, veracem, seu fidelem ĩ pmissis suis, volens hoc pacto ostendere se esse autorem omnis iustitię humanæ, talem pro sua misericordia largiens humano generi redemptorē seu propitiatorē, sicut ante misericorditer promiserat. Et quia posset quispiā arbitrari ex his consequēs esse ante sanguinem Christi fusū nō potuisse peccata remitti, significauit hanc iustitiam fuisse factam propter remissionem præteritorum peccatorum, quæ erant sub priori testamento. sed hæc ipsa peccata interim mãsisse ĩ sustentatione seu tolerãtia dei, nondum admittētis homines illos, quibus sic peccata fuerãt remissa, ad assequēdā hæreditatem ęternā, quod est opus iustitiæ abundatioris, quę facta est hoc tempore per Christum aperientem ianuam regni cœlorū. Vnde huius clausulæ intellectum latius explicat idem Paulus ad Hebręos nono, dicēs, Propter hæc Christus noui testamēti mediator est, vt morte intercedente ad remissionem earū pręuaricationum, quæ erant sub priori testamento, hi qui vocati sunt promissionē accipiãt æternæ hęreditatis. Quod ad Romanos dicit propter remissionē pręcedentium delictorū, hoc ad Hebręos explicat ad remissionem earū preuaricationū, quæ erant sub priori testamento. Pręuaricationes

 ergo

ergo quæ erãt sub priori seu veteri testamẽto, qñtũ ad iustificationẽ, a culpa tollebãtur quidẽ per virtutem Christi tũc futuri, sed quantum ad assequutionem ęternæ hæreditatis ꝑmissæ nõ poterãt remitti, nisi intercedente seu inteueniẽte morte. Secundo ex supra dictis est supponendum ꝙ etsi interdũ multa premia sint tempore priora suis meritis, quemadmodum gratia iustificationis Adę pœnitentis fuit premiũ Christi longe post patientis, omne tamen meritum secũdũ naturę ordinẽ prius est premio ex ordinatione eius, qui premiũ ꝑpter pręuisũ aliquod meritũ largit̃. Talis enĩ fuit ordo diuinæ iustitię vt nulli Adæ filio daretur gratia nisi ꝑpter Christi merita vel vt ꝑuisa futura vel vt exhibita.

Tertio pro solutioĩb⁹ obiectionũ cõuenit pręmittere ipsã gratiam omnibus virtutibus pręstare merendi vim & efficaciam. Neqȝ enim valor operũ vllius virtutis dignus esset æterna gloria, si non persona operantis esset deo grata seu accepta. Primum respexit deus ad Abel, deinde ad munera eius. Vnde neqȝ spes absqȝ gratia ad merẽdũ sufficiẽs esset, neqȝ item charitas ipsa creata, si per dei potentiã absolutam relinqueretur qualitas in anima nuda absqȝ spiritu sancto inhabitante animã & mirabili quodã modo viuificante & gratificante, faceret opera habere merendi vim seu efficaciã. Fides, spes, charitas, secũdum Apostolũ tria hęc manent in hac vita, quæ cum habeant deum vt obiectum & vltimum finem, dirigunt actus aliarum virtutum in eũdẽ vltimum finẽ. At vero gratia, qua sumus deo grati & accepti, præstat nõ solum alijs virtutibus, sed & ipsi fidei, spei, & charitati vim seu efficaciam iustificandi atqȝ merendi vitã æternam. Et quemadmodum fides iuxta Pauli apostoli doctrinam reputatur homini credẽti in deum ab iustitiam secũdum propositũ gratię, ita spes & charitas sperantibus ac diligentibus deum ad iusticiam reputantur secundum propositum gratiæ. Quod si charitas ipsa diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum sit substantialiter gratia ipsa, qua super omnia deum ipsum charum seu dilectum habentes efficimur grati deo & cõsortes diuinę naturę, tũ charitas est ipsa gratia propter Christi merita in nobis diffusa ꝑ spiritũ sãctũ nobis datum inhabitantem & sanctificantẽ corda nostra, secũdũ quã ceu formã ĩhęrẽtẽ sumus grati &

chari deo. Ad primam igit obiectionē, qua dicitur, Christus meruit non modo remissionem peccatorum nobis credentibus, sed & ipsam fidem, vt fieremus ex incredulis credētes, cū & ipsa fides sit dei miserentis donū. Respōdeo ex supra dictis patet non esse consequens, Si fides sit dei miserentis donum, ꝙ ergo sit nobis datum propter Christi meritum. Aliud est aliquid esse a Christo deo seu donū dei, aliud esse ex merito Christi. Omnem gratiam, quā meruit nobis Christus pręuenit dei misericordia secundū quā & datus est nobis Christus, & in lege & in prophetis longe ante reuelatus. Sic & dispositiones, quibus vnicuiqꝫ electo meritum Christi applicatur, sunt quidem gratuita dona dei miseretis sua bonitate, hęc præparantis his, quos ipse ꝑ meritum Christi saluare decreuerit. Sed non sunt pręmia ex Christi merito, quēadmodū ꝙ homines sumus industrij, præstātes virib⁹, atqꝫ īgenijs habem⁹ a deo patre & Christo filio, sed non ex Chrī precibus, non ex merito passionis aut mortis illius, neqꝫ enim Christus venit in carnem passurus & moriturus pro nobis vt nasceremur creaturæ rationales, pręstātes corpore aut ingenio. siquidem talis hominum diuersitas extitisset etiam si Christus in mortalem carnem non venisset, sed venit vt prime homines recti in Adam secundum dei bonitatem creati iustificaremur a peccatis, & reconciliaremur deo patri, & assēqremur vitā coelestis paradisi, quam in Adam perdideramus omnes.

Quod si iam forsitan quispiam obiecerit. Quisquis meretur pręmiū aliquod is & meretur illud omne, sine q̄ pręmiū illud haberi non potest, Christus ergo si meruit electis præmium, sequitur eum & meruisse illis fidem omnemqꝫ etiā dispositionem, sine qua gratiam participare non possunt.

Respondeo, ex superioribus liquido patet falsā esse propositionem antecedentem. Nam si hoc daretur pari ratione iusti tam veteris quam nouę legis homines cum meruerint vitam ęternam, meruissent quoqꝫ tam gratiam primam q̄ȝ domini nostri Iesu Christi incarnationem, quod cōstat esse falsissimum. Deinde & Christus cum meruerit nobis vitam ęternā, etiā meruisset sibi gratiā suā atqꝫ hypostaticā humanę naturę cū diuina vnionē, sine qua nobis mereri non potuit. Sciendum igitur nōnulla esse quę nō solummodo ad præmiū participandū, sed ad merēdū siue ad hec vt quispiā

mere

mereri posset sūt necessaria, cuiusmodi sūt natura ipsa, rationalis volūtas, īcarnatio domini nostri Iesu Christi, quæ sūt seu initia quędā atq; præsupposita āte ōne meritū humanū. Cæterū i argumēto, cū assumit neminē posse habere gratiā aliūde q̄ ex meritis Christi, Respōdeo gratiā illā qua quis iustificat, p quā et remissionē peccatorū et vitā ęternā assequ nemo potest habere aliūde q̄ ex merito Christi. Verū hac gratia prior est gratuita quædā. i. gratuita dei motio seu pręparatio cōstituta i Christū, tāq̄ i suā ordinationē. Cęterū donem⁹ fidē ī nobis esse primā gratiā cadētē sub merito Christi, nihilomin⁹ iusta fiet īterrogatio, cur gratia ista nō pueniat ī oēs Adę filios. Ad quā sane īterrogationē ex scripturis sacris nihil possum⁹ certius respōdere q̄ asserere hoc puenire parti ex pdestinatione dei, hunc p sua misericordia ad fidē eligētis, istū autē iusto iudicio suo deserētis, parti ex libero arbitrio hominis, nūc sese ad accipiēdū fidē accōmodātis, nūc autē cōtēnētis motionē, suasionē, seu tractū dei, animā ad credēdū excitātis. Fides igit ex dei gratia homini dat & per fidē etiā gratia homini dat, sed diuerso modo nomine gratię accepto. Per motū fidei gratia iustificās dat. Ipsa vero fides dat ex gratia, id ē ex gratuita bonitate dei, sic intus trahentes hominem quēadmodū aptū nouit, vt obediat, sicuti ait Saluator. Nemo potest venire ad me nisi pater me⁹ traxerit illū. Venire ad me, i. mihi sociari p fidē ac particeps esse meritorū meorum, nisi pater meus sua motione gratuita pulsauerit cor eius, vt credat ī me. Post lapsū primi hoīs nulli vnq̄ hoī ppagato ex Adā data est gratia iustificās, nisi p fidē in Iesū tacitā vel explicitam. Ad fidē autē huiuscemōi quia nemo puenit, nisi cęlitus a patre tract⁹, pinde ne & fides ipa sit supba & ne glorieī i fide, tāq̄ in merito suo, Ideo & ipsa fides definit esse gr̄a, i. donū quoddā gratuitū, & hoc est p quod vnicuiq; electo meritū Christi ad assequēdū gratiā iustificātē applicat secūdū beneplacitū diuiæ volūtatis decernētis cā vnicuiq; esse viā pueniēdi ad parcipādū fructū ac meritū Christi. In hāc sētētiā vergit Apostolicū v̄bū, fides reputat ad iusticiā secūdū ppositū gr̄æ dei. Huc quoq; tēdit, qd' Aug. in libro de pdest. sāct. iquit, hō q̄sq; ab īitio fidei ea gr̄a fit christian⁹, qua filī⁹ dei ab īitio fact⁹ est Christus loquēs de gr̄a pędestina

 tionis

tionis. Quemadmodum igitur Christus non ex vllo merito, sed ex prædestinatione habuit, vt nasceretur Christus, sic & homo quisque electus non ex meritis Christi, sed ex prædestinatione diuina habet quod sit ad consequendam efficaciam meritorũ Christi cõditus, & prædestinatus. Patebũt autẽ hæc latius in libro de concordia diuinę prædest. & liberi arbitrij. Ex quibus cõsequẽs est effectus quosdã gratuitos cõtineri in cõgerie effectuum prędestinationis diuinæ, qui non sũt in serie effectiuũ meritorũ Christi. Verbum autem apostoli ad Ephesios primo dicentis, prędestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum, accipiendum est vt sermo ille, per Iesum intelligatur relatus ad diuinę prędestinationis effectũ, videlicet ad adoptionem filiorum. Iesus nempe etsi sit causa meritoria, ac media gratiæ, qua simus adoptionis filij Christo cohæredes, per quem & deus, vt inquit apostolus Petrus, magna & preciosa promissa nobis donauit, vt diuinæ simus consortes naturæ, Petri primo, non tamen est causa meritoria, neque æternæ prędestinationionis diuinę neque omnium effectuum illius. Quod ergo in scripturis deus dicitur fide iustificare aut purificare corda, in hunc sensum est accipiendum, quod motus fidei in Iesum habeat vim seu efficaciam mundandi, iustificandi, aut merendi, hoc habet a gratia data ex ipsius Christi merito per motũ fidei nobis applicato. Vnde & huius cõsideratione dicedat Paulus apostolus ad Romanos. 4. Credenti in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiã secundum propositum gratiæ dei, Aperte insinuans neque fidem neque nostrum credere mereri iustitiam, sed reputari ad iustitiam secundum propositum gratiæ dei statuentis meritum Christi ad iustificationem prodesse omnibus, qui credunt in ipsum. Ad id quod cõsequenter in argumento assumitur, si aliunde quam ex Christi merito sit aliqua in nobis gratia, non erit ergo Christus fons omnis gratiæ, facilis est responsio, siquidem patet ex supra dictis Christum esse fontem omnis gratiæ, id est omnis doni gratuiti largitorem & datorem vna cum patre & spiritu sancto, sed non inde consequens est Christum esse fontẽ omnis gratię meritorium. Nam & ex iam dictis liquido constat Christum neque sibi neque angelis meruisse gratiam, neque patres veteris legis,

neque

neq; virginem Mariam meruisse filij dei incarnationem, neq; motum fidei vllius liberi arditrij credentis in Christū esse vnq; meritorium iustificationis, aut salutis aut iustificā tis gratiæ. Verum tamen est omne opus diuinę misericordiæ ad salutem electorum post lapsum Adę pręparatū aut dari ex merito Christi aut ordinari ad ipsum Christū meritumq; eius. Verum insuper est neq; fidem in Christū neq; pręparationem vllam talem fuisse gratiæ futuram, si Christus non fuisset incarnandus, sed non hinc cōsequēs est illa dari nobis ex merito Christi. Iam si dixeris. Christus orauit pro nō membris vt membra fierent ecclesiæ suæ pro infidelibus incredulis & impijs, vt ipsi nondum credē tes fierēt credētes. Vnde & ipse pro persequentibus & calumniantibus, id est incredulis & pertinacibus fidem oppugnantibus orare docuit, quod & teste Cypriano petimus in oratione dominica, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Videtur igitur fides vnicuiq; electo dari ex merito. Respondeo. Christus vtiq; orauit pro nō membris ecclesię suæ vt membra fierent, pro incredulis vt crederent, Sed nō inde consequens est fidem vnicuiq; electo esse præparatam ex merito Christi. Nam Christus orauit solum pro his, qui erant a deo gratis ad habendum fidem electi, nō vt illis meritum suum esset preparatum, non vt ad fidem, per quam fierent participes meritorum eius, essent prædestinati, sed vt sic prædestinati per eandem fidē absq; vllis proprijs meritis assequerentur gratiam & remissionem peccatorū propter eadem Chisti merita, quę deus pater deputat vnicuiq; applicata, qui in ipsum Iesum crediderit & baptizatus fuerit. Vnde & huius cōsideratione opera & merita Christi sunt quodammodo per fidei copulam facta opera & merita nostra, quo fit, vt dum propter merita & opera Christi aliquid datur nobis, hoc & propter opera nostra dari dicatur. Sic docet Augustinus vitam ęternam dum paruulis regeneratis datur propter Christi merita, simul & dari propter ipsorum opera, manetq; vniuersalis veritas illius quod dicitur, Tu reddis vnicuiq; iuxta opera sua, & alibi, Omnes nos manifestari oportet āte tribunal Christi, vt referat vnusquisq; pro ut gessit in corpore siue bonum siue malū, secundę ad Corinthios, sexto. Vide super hac re Augustinū

in epistola ad Vitalem. Cęterū & hic sciendū q Christus etiam secundum formam humanam omnium futurorū praescius sciebat, vt īquit Augustinus, eos ꝓ quibus sanguinē suum effundebat. Videns itaq; tam eos, qui erant ī eum crediturí, q̄ et eos, qui crediturí non erant, nō pro permansuris reprobis, & incredulis orabat, sed pro illis, quos videbat credituros, quemadmodum & ipse testatur apud Ioannem ad patrem loquens. Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, & pro eis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate, non pro eis autem tantum rogo, sed & pro eis, qui crediturí sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint sicut tu pater in me & ego in te, & vt ipsi in nobis sint vnum, vt credat mundus, quia tu me misisti, Iohannis decimooctauo. Ex sermone isto Christi duae sunt considerandae sententiae.

Prima Christus non pro reprobis, sed solum pro electis rogauit, & his quidē oīibus siue tunc in carne viuenti bus, siue postea futuris per verbum Euangelij credituris.

Secunda sententia. Christus tria orauit pro ipsis. Primū vt ipsi sit vnū oēs, & sāctificati ī veritate. Secūdū vt ipsi ī ipso & in patre vnum sint. Tertiū vt mūd⁹ credat ipsū a patre missū. Et ideo verbū rogo vbiq; īqt Aug. ponēdū est vt sensus sit, rogo vt oēs vnū sit sicut tu in me, & ego in te, rogo vt ipsi vnū sint in nobis, rogo vt mūdus credat, quia tu me misisti. Ex qua sententia vtiq; consequens est Christum rogasse quidem pro electis vt crederent, qui & si fuerant ad fidem assequendum praedestinati, non tamen inde sequitur Christum aut meruisse, aut rogasse pro illis, vt ad fidē assequēdū essēt praedestinati. Neq; itē sequitur Christū rogasse pro mundo illo vt sic traheretur a patre qualiter illi mundo aptum nouerat vt crederet, atq; ita mundum illum praedestinatorū hominum credidisse propter preces Christi, alium autem mundum reproborum non credidisse, eo q non pro illo rogauerit Christus. Nam si hoc quispiam dixerit, mox percunctabimur. Cur ergo plenissimus Christus miserator, misericors, & clementissimus dominus, in quo & dolor compassionis, secundum quam miserijs humani generis condoluit, longe grauior fuit dolore passionis quam in carne sua sensit, qui & iuxta propheticum ver

bum

bum non vult mortem vllius peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat, non pro omnibus rogauit, quatenus ita traherentur a patre cœlesti vt crederent, qui vtiq; credidissent omnes, si pro omnibus orasset. Hic non habemus quod conuenientius videatur esse respondendum, q̃ vt dicamus, quod Christus voluntatem suam seruans semper diuinæ voluntati conformem pro illis duntaxat rogauit, quos deus secundum æternum & benignum suum iudicium illi dederat, vt crederent, vt scilicet credentes illi assequerentur gratiam & remissionem peccatorum propter merita incarnationis, passionis, & mortis ipsius. Atque ita per Iesum Christum est gratia omnibus secundum ęternum dei propositum prędestinatis in eum credituris, aut credentibus, quos & ipse deus ad fidem, ad gratiam, & ad vitam æternam dilexit ante mundi constitutionem.

Ex his igitur primum liquet reconciliationem, qua sumus deo per mortẽ filij eius recõciliati, non sic, vt & iquit Augustinus, accipiendam esse, quasi filius ideo nos deo reconciliauerit, vt iam deus inciperet amare nos, quos oderat, sicut reconciliatur inimicus inimico, vt deinceps sint amici, & inuicem diligant, qui oderant, sed sic accipiendã esse, vt iam nos reconciliati simus ei ab æterno diligenti nos, cum quo nos propter peccatum iimicitias habebam⁹, ille vero charitatem erga nos habebat etiam cum inimicicias aduersus eum operaremurr. Ille semper dilexit nos, & tamen ei verissime dictum est. Odisti omnes qui operãtur iniquitatem, proinde & miro atque diuino quodam modo nos diligebat etiam quando nos oderat, odiens iniquitatem in nobis, diligens tamen nos ad gratiæ suæ beneficium largiendum propter Christi meritum.

Secundo patet, quod Christus neq; orauit hoc quod ipse esset saluator mundi & crearetur tam dignus tantaque prędituus gratia, qua possit satisfacere, & humano generi primam gratiam atque remissionem peccatorum promereri, sed de his beneficijs a deo patre sibi datis gratias agebat. Tertio patet, quod neque orauit, neque meruit pro impijs & incredulis, vt ipsi in impietate sua siue icredulitate permanentes assequerentur gratiam & remissionem peccatorum, quia hoc est impossibile.

Neq;

neq; item orauit aut meruit vt gratia suaq; merita fierent vlli filio Adę debita, quia iam gratia nõ esset gratia, sed meruit & orauit vt pridem impij atq; icreduli, qui cœlitus inuitati in ipsum credere uoluerint & baptizati fuerint gratis .i. absq; proprijs meritis assequerẽtur gratiam & veniam peccatorũ. Vnde baptismus, motus fidei, ceterę q; dispositiones secũdũ naturam pręcedẽtes gratiã ex se sunt isufficientes ad gratiam, sufficiẽtes vero propter Christi meritũ virtualiter in illis cõtentũ secundũ beneplacitũ dei patris sic ordinãtis, vt patet in scripturis reuelatis, qui & aliter etiam ordinare potuisset si placuisset. Quarto patet sermonẽ scripturę designãtis iusticiam & salutẽ nostrã esse aut ex fide in Iesum, aut per fidem, seu per motum fidei non sic esse intelligendũ tanq; per fidem mereamur iustificationẽ, aut gratiam remissionis peccatorũ, neq; enim fidei aut charitatis motus neq; vllius liberi arbitrij nostri, actus est iustificantis gratiæ meritorius, sed sic est accipiẽdum ex fide in Iesum nos iustificari, quod in vnoquoq; adulto motus fidei est pręparatio seu dispositio, secundum quam anima cœlitus attracta disposita est seu apta ad participandum fructum & merita Christi. Ille autem gratuitæ fidei motus in primo iustificationis momento, & si sit cœlestis premij meritorius secundum gratiam, quæ tunc infunditur, non tamen est meritorius, sed effectus potius gratiæ illius, estq; actus ille hac ipsa gratia secundum ordinem naturę quodammodo prior, & quodammodo posterior. Prior quidem, quatenus est actus liberi arbitrij celitus attracti atq; vocati, præparatus ad participandum efficaciam meritorum Christi, posterior vero quatenus est actus æternę vitæ meritorius. Quinto ex supradictis sequitur gratiã, quæ est principium omnis meriti, non posse esse vllius meriti premium, & ideo incarnationem domini nostri Iesu, quæ super humanum genus est omnis gratiæ principium, iuxta illud, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est, non posse esse vllius meriti premiũ, qbus fit vt neq; patriarchæ & prophetę, neq; virgo Maria, meruerint Christum incarnari. Ex eisdem quoq; patet responsio ad id quod deinceps in obiectionibus assumitur. Christus si meruit vnicuiq; primam gratiam, qua ex impio fiat iustus, ergo Christus

suo merito fecit primam gratiam eidem impio debitam. Respondeo id consequens non esse, nam Christum meruisse remissionem peccatorum, & primam gratiā impijs, non est sic accipiendum, quod Christus suis meritis fecerit primam gratiam esse debitam vlli impio aut incredulo, aut vllis meritis seu operibus impijs, sed quod ipse Christus fecerit illam debitam suis meritis per fidem applicatis homini prius impio iam credēti & resipiscēti ab impietate sua. Iam si dixeris. Si Christus suis meritis non fecit primam gratiam vlli homini debitam, quanam igitur ratione ipse dicitur meruisse primam gratiam, cū mereri alteri aliquid apud alterum nihil sit aliud ꝙ suis operibus facere hoc esse debitum illi, dicente Apostolo Paulo, ei qui operatur, merces imputatur non secundum gratiam, sed secundum debitum tanquam dicat, homini qui operando meretur, merces est debita, Facilis est responsio. Nam gratia illa ē debita non homini illi, non meritis personę sic credentis, sed meritis Christi per fidei copulam transeuntibus in personam sic credentem, & hoc quidem ex sola voluntate dei sapienter ordinantis fructum passionis unigeniti filij sui peruenire in vnumquemq; per fidem in sanguine eius, dicēte Apostolo. Quem proposuit deus propitiatorem per fidem in sanguine eius. Quod si vltime roges, cur dei misericordia huic & non illi voluit Christi merita applicari. Respondeo ex prædictis vnicuiq; Christi merita applicantur per fidē & sacramentum fidei. Et quia motus fidei est opus dei simul & hominis voluntarie consentientis diuinæ suasioni, misericorditer præuenientis vnumquemq; electorum, sua sio autem prguenients, quæ solius dei ē opus vnicuiq; electo datur non ex debito, sed ex ipsius dei miserentis bonitate. Ideo quod merita Christi non omnibus hominibus, sed huic non illi applicantur, partim est ex libero arbitrio hominis volentis aut credentis aut non credentis, partim ex electione dei volentis hunc, non illum ita præuenire qualiter aptum nouit vt obediat. Hanc autem discretionem inter homines electos, & eligendos ad gratiam salutarem, statuit deus pro sua sapientia ad ostendendum suam iustitiam, simul & misericordiam, vt videlicet pro sua bonitate misericordiam, & gratiam in electos, & pro iusto suo iudicio suam iusti

tiam notam faciat in vasa iræ. Cæterum ad id ergo quod sequēter in obiectionibus assumit, Christus si meruit vnicuique electorum primam gratiam & remissionē peccatorū, qua ratione orauit deum pro gratia illis communicanda, & pro remissione peccatorum. Pater, inquit, ignosce illis, quia nesciunt quid faciūt. Orationes preces, & supplicationes ad aliquem porrectæ innituntur gratiæ, atque misericordiæ ignoscentis, merita vero apud quempiam impensa innitūtur iustitię. Respondeo nullū esse meritum apud deum, nisi quod ex gratia eius est factum. Meritū nostrum est ex gratia, quam accepimus per Christum dominum, seu per illius meritum, meritū aūt Christi est ex gratia non quā ipse accepit per sui ipsius aut alterius meritum, sed quā ipse accepit a deo pręter omne meritū. Sicut ergo iusti innixi gratię & meritis Christi orantes, Adueniat regnū tuum, merentur illud apud deū. Ita & Christus initēs gratię coelitus acceptę ī humana natura, porrigēs preces pro nobis meruit primā gratiā nō sibi, sed nobis quibus meruit, & vitā æternā quę ī scripturis sacris appellatur merces, premiū, & iustitię corona. Declarātur autē hęc latius in capitulo de merito. Ad scripturas in vltima obiectiōe recitatas, quibus videtur significari Christum orasse patrem, vt non misereretur oīm , Respondeo Christū hęc dixisse per verba imperatiui vel optatiui modi, nō affectu optantis & orantis contraria saluti eorum, sed iudicio prę nunciantis, & conformantis se diuinę voluntati. Quæ igitur filius ad patrem dicit, Fiat mensa eorum corā ipsis ī laqueum, & non intrent in iustitiā tuā, deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. Appone iniquitatem super iniquitatē eorū. Hæc & id genus alia sunt accipienda non tanquam in se optata quædam ac desiderata a filio, qui non delectatur in perditionibus nostris, sed tanquam prę nunciata quædam futura a deo non solū vt permittēte, sed vt iudice irato & vindicante vnum peccatum per aliud peccatum, apponēdo causas, quibus ille populus durus est de peccato in peccatum ruiturus. Aut si optantis voto talia quędam dixerit, veluti quod ait non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem, postulat vt illorum peccata in hac vita non remaneant inpunita, vt cōuertantur emendabiles, inemendabiles autem auferantur vt non præualeant aduersus iu

ſus iuſtos. Ad id quod pro corroboratione vltimi argumēti adducitur patet reſponſio ex his quæ in prima parte huius cap. de bello diximus. Scripturas videlicet, quibus ſignificatur Chriſtus patrē pro ereptione & liberatione ab inimicis ſuis orare, eſſe accipiendas non quod Chriſtus poſtulauerit euadere paſſionē trāſitoriæ mortis, ad hanc enim oblatus eſt, quia voluit, ſed quod poſtulauerit reſuſcitari ad vitam immortalem, & moriendo deſtruere mortem noſtram, & reſurgendo vitam noſtram reparare, & ita inimicos & hoſtes noſtros uincere, vt amplius non dominentur nobis ad mortem. Vnde in omnibus ſcripturis commemorantibus paſſionem dominicam, cum Chriſtus ipſe loquitur oportet intelligere ipſum Chriſtum loquētem non ſolū vt perſonā ſingularem, ſed vt caput totū corp⁹ ſuum myſticum cum omnibus mēbris ſuis, & ita oportet verba quæ loquitur interdum accipere tanq̄ dicta non pro ſola ſui ipſius perſona, ſed et pro mēbris in corpore ſuo quod eſt eccleſia. Pro nobis itaq; hęc Chriſtus orauit, vt nos liberaremur & eriperemur ab inimicis animarum noſtrarum, & ab his qui volūt interficere ipſum Chriſtum in nobis qui moliuntur extinguere nomen ei⁹, odorē bonæ famæ, & fidē ipſius. Proinde oratiōes iſtę Chriſti ſunt exauditæ. Ab initio vſq; in conſūmationē ſęculi eripitur Chriſtus ab inimicis & ab inſurgētibus in illum, ab inſurgentibus quidem tota die, toto tempore, q̄ hic viuimus, conſtituētibus prælia aduerſ⁹ nos vſq; in conſummationem ſęculi, viuit Chriſtus in electis hic ſub mortali carne peregrinātibus, & tota die non ceſſat hō malus carnalis & terreſtris Adam eſſe moleſtus. Ille tota etiam die inimicus noſter diabolus circuit quęrens quē deuoret. Hacten⁹ de emptiōe, ſatiſfactiōe, & meritis Chriſti.

Sequitur huius partis articulus quintus, in quo demonſtratur Chriſtus eſſe mediator, ſacrificiū, & eccleſiæ caput.

Reliquum eſt vt iam doceamus dominum noſtrū Chriſtum eſſe mediatorem, ſacrificium, & caput noſtrum. Primum autem ad hæc cognoſcenda ex ſuperioribus recolere oportet, quę nam appellationibus horū nominū ſignificentur. In his ſacratiſſimę redemptionis myſterijs oīa cohærēt, & ideo cogimur fræquentius eadem atq; eadem repetere. Ex ſuperioribus patuit aliud eſſe redimere, aliud

satisfacere de ratione satisfactionis propter offensam commissam debitæ esse pro emenda tantũ luere aut soluere quã tũ sat iustitię secũdũ grauitatẽ offẽsę de ratiõe redẽptionis esse ꝑ liberatione alterius pretiũ exoluere, seu pretio exoluto mercẽ recuperare. Ita de ratione mediatoris est inter offẽso rẽ & offẽsũ agere recõciliationis officiũ & habere cõmunionem quãdã cũ vtrisq; partibus inter quas mediat. De ratione autẽ capitis est, esse cõforme. i. similis formę cũ mẽbris cæteris, & inter illa præcipuum tenere locum, & oẽs totius corporis habere sensus. Vnde in homine ꝓprietates capiti peculiares sunt tres. Prima caput in vnoquoq; hoĩe est eiusdem naturæ membris cęteris, & inter oĩa mẽbra dignissimũ, tũ ꝓpter altitudinẽ & sublimitatẽ sit⁹ supra mẽbra cætera, tũ ꝓpter eminentiã operationum sẽsuũ quę nobiliores ac digniores vigent in capite, quales sunt quinq; sensus externi, & item interni, vis imaginatiua atq; memoria, quorum organa sunt in capite. Secunda proprietas peculiaris capiti est. Caput in vnoquoq; est principium & origo virium animalium, dans videlicet cęteris membris sensum & motum. Verum quidem est cor in animali esse principium virtutis vitalis, radix vitę, a quo in cætera membra deriuãtur, vita, spritusq; vitales. Vnde solet prouerbio dici, in animali cor esse primum viuens, & vltimum moriens. Caput vero excelsissimum & ꝓximũ cœlo ratione sensuum illic vigentiũ, regimen habens vitæ deriuatę a corde, principiũ est virtutis sentiendi atq; mouẽdi, initiũ omniũ sensuũ atq; neruorum cõmotionis volũtarię. Tertia proprietas peculiaris capiti est dirigere cętera membra ĩ operationib⁹ suis, propter sensus & vires cognitiuas, quæ vigẽt in illo. Hactenus de ratione capitis. De ratione autem sacrificij, est esse oblationem sacratam deo, tanq̃ vniuersali omnium domino. Vnde recõciliationis effectus ad rationem sacrificij, extrinsecus se habet, quemadmodũ primo capite huius declarauimus, potest enim sacrificium a sacrificante ordinari, vel ad placandum deum iratum vel adorandum illũ seu ad agendum gratias illi. Dicitur autem sacrificium quasi sacrum factum, a sacrifico quod ẽ sacrum facio. Omnis enim oblatio idest omnis res siue externa sit siue iterna spõtanee data, seu pręsentata deo, tanq̃ supremo oĩm domino

 proprie

proprie sacrificum appellatur, & ideo per oblationem ītelligimus non actum solum, sed & donū ipsum oblatū siue sit cor nostrū, siue mot⁹ cordis, aut dona, aut hō se offerēs deo. Vnde iuxta prophetam. Sacrificium deo est spiritus contribulatus, & ipsa laus dei acgratiarū actio, insuper & carnis nostræ mortificatio, sacrificia appellantur. Omnis pontifex ex hominibus assumptus est pro hominibus cōstituitur in his quę ad illum sunt vt offerat dona & sacrificia pro peccatis, ad Hebręos. 5. Sacrificium, inquit Augustinus, est quicquid offerentes in deū ordinamus, siue sit opus nostrū siue nosmetipsi, siue dona quæ a deo accepimus, siue corpus, siue anima, siue totum ex anima & corpore, siue tota ecclesia per organum sacerdotis semetipsā offerens deo in sacrificio missæ. Sic & in altaris mysterio tota sacerdotis actio ī votis & precibus, sacerdos quoq; semetipsum offerens cum ecclesia tota & ipse item Christus nobis in specie panis & vini datus deoq; pręsentatus, sacrificium appellatur. Nam & si interdum aliud corpus Christi, aliud sacrificium corporis appelletur, sicuti aliud vitulus, aliud oblatio vituli, tamen & ipse Christus & vitulus item ipse, dum deo pręsentantur atq; offeruntur, etiam sacrificia appellātur. Demū & ipse hō aut deo sese deuouens, aut satanæ renuntians, mūdoq; moriens quatenus deo viuat sacrificium dicitur. Pręmissis horum nominum significationibus, ad intelligendum quonā modo Christus sit mediator, sacrificium & caput nostrum aliquot propositiones subijciamus. Prima est. Christus factus est pro homine misero mediator, aduocatus, princeps & sequester inter deum & hominem, quemadmodū docet Apostolus primæ ad Timotheū. 2. ad Gala. 3. ad Hebræ. 8. & 9. & 12. Vnde et de ipso Christo sub noīe Dauid loquitur apud prophetam deus. Ego illis in deum & seruus meus Dauid princeps in medio eorum in sempiternum, Ezechielis. 37. Et pręterea ī scripturis non modo Christum sed & deum patrem esse nostrum redemptorem, & reconciliatorem legimus. Mediatorem autem non esse nisi vnū Christum hominem. Omnia, inquit Paulus, ex deo qui nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis mysterium reconciliationis, quoniamquidem deus erat in Christo, mundum recōcilians sibi, primæ ad Corinthios quinto. Hoc A-

postolico vbo deus, hoc est tota diuinitas ipsa, pater, fili⁹, & spiritussanctus significatur recõciliasse nos sibi, & fuisse reconcilians nos, siue reconcilator noster. Alibi vero inter diuinas personas significatur solus Christus mediator, veluti cum dicit Apostolus. Vnus est mediator dei & hominum Christus Iesus. Propositio secunda. Christus est ecclesię suæ caput. Hęc propositio est Apostoli mu is in locis, primæ ad Corinthios, 6. Nescitis inquit quia corpora vestra membra sunt Christi. Et alibi. Ipsum dedit caput super omnem ecclesiam. Ad Ephesios primo, Item vir, caput est mulieris, sicuti Christus caput est ecclesiæ. ad Ephesios quinto. Et paucis interpositis. Nemo vnq̄ carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius, propter hoc relinquet homo patrem & matrem & cæ. Sacramentum hoc magnum est in Christo & ecclesia. Item ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est prĩcipium primogenitus ex mortuis, vt sit ĩ omnibus ipse primatum tenens Ad Collossenses. 1. Deinde & seipsum esse caput, a quo fluat in ecclesię membra spiritalis vita intima uit cum dixit. Ego sum vitis vera, vos palmites. Commonstrat autem hanc propositionem August. habens considerationem ad supradictas proprietates capitis multis in locis, & presertim in libro de agone Christiano. Nam ipse Christus est conformis naturæ omnibus ecclesiæ membris, habens veram carnem, veramq; rationalem animam, inter oẽs homines dignissimus, in quo & natura humana est exaltata vsq; ad vnionem in diuina persona, actus habens nobilissimos, qui sunt redimere & reconciliare ecclesiam in sanguine suo. Quemadmodum caput supra est collocatum ad dirigendum & consulendum ipsius animæ quodammodo personam sustinens, in quo & omnes sensus apparent, Ita ipse Christus, in quo est plenitudo & perfectio omnis gratiæ est veluti origo, propago, seu vitis fructificans, a qua in cęteros homines ceu in membra ac palmites fluit spiritalis vita sensus & motus. Vidimus eum (inquit euangelista Ioannes) Plenum gratia & veritate, & de plenitudine eius nos oẽs accepimus gratiã ꝓ gratia. De plenitudine autẽ eius nos accipere gratiã, ẽ nos fieri participes grę ipsi⁹
impe

impetrãtis, recõciliantis atq; ꝓmerẽtis illã nobis iã ꝑ fidei copulã adhęrentibus illi, seu capiti nr̃o & episcopo aiarum nostrarũ. Ex his; igitur manifestũ est Christũ esse caput, a q̃ fluit, decurrit, excrescit, atq; diffundit̃ qcquid salutaris gr̃ę habere potest vllũ ecclesię mẽbrũ, queadmodũ & apud prophetã in psal. vox patris de Christo ẽ. Sup ip̃m aũt efflorebit sãctificatio mea, & talis quidẽ sanctificatio, vt ab ip̃o tã q̃ a capite stillet vnguentũ cœlestis gratiæ in barbã Aarõ, & in orã vestimẽti ei⁹, hoc est, a Christo in Ap̃los sacerdotes, & inde in totũ corpus, qđ est iustorũ ecclesia, suauitate quadã ac iocunditate mirabili habentiũ cor vnũ, & vnã animã in dño. V ñ & in Canticis graduũ psalm⁹. 131. ordĩe cõgruo cohęret his, quæ dicũtur in calce psalmi præcedentis.

Propositio. 3. Inter corporale caput respectu mẽbrorũ suorũ, et Christũ spirituale caput mẽbrorũ corporis, quod est ecclesia, latũ, lõgumq; discrimẽ est. Nã Christus etiã secundũ formã humanã nullis indiget mẽbrorũ suorũ ministerijs, nullis alimentis. Ipse a mẽbris ecclesię nihil accipit cõmodi vel vtilitatis, qui & secundũ formã dei de nõ membro mẽbrum facit, secundũ formã aũt serui apud deũ meruit, vt de nõ mẽbro mẽbrum fieret. Caput aũt corporale recipit vitã & nutrimentũ, aliaq; obsequia a corde, ab epate & a stomacho, neq; potest facere mẽbrum de nõ mẽbro. Proinde cũ efficimur mẽbra sub capite Christo, mirabili quadam sancti spiritus operatiõe vnimur & transimus in Christũ, induimusq; illũ, & deiformi quadã insitiõe atq; vnitiõe illi & corpori ipsi⁹ qđ est ecclesia inserimur, nõ tanq̃ surculi fœcũdę arboris, trũco sterili, sed tanq̃ palmites pridem aridi fœcundissimæ viti atq; oliuę, vt illi iã implantati efficiamur socij pinguedinis ac diuinæ consortes naturæ, sicuti et ipse Christus dignatus est pro nobis particeps fieri fragilis naturæ nostræ. Vnde & Paulus admonens gentes in Christum credentes, ne insultent, neue glorientur aduersus Iudæos incredulos, sed in timore dñi pro beneficijs sibi pręstitis gratias agãt, etiã cũ dilectiõe ac desiderio salutis Iudęorũ. Si radix, inquit sancta, & rami sancti. Noli gloriari aduersus ramos, supple, fractos. Nõ tu radicẽ portas, sed radix te. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturã insertus es ĩ bonã oliuã, q̃to magis hi secũdũ naturã

inserẽ

inserētur suæ oliuæ ad Romanos.11.radicē sāctā bonamq; oliuā appellat,aut Christū,aut fidē patriarcharum ī Christū, aut ecclesiā ipsam patriarcharum propter primitias fidei in ipsum Christum caput atq; radicem. Oleastrum autē appellat agrestem & infructuosam naturam vniuersi generis humani sub peccato damnatam. Ex his igitur omnibus liquido apparet Christum esse caput nostrum, mediatorē, & sacrificium,qui offerēs carnem suam & sanguinem suū in altari crucis,fuit odor deo patri suauissimus,id est acceptissimus pro mundi vita. Propositio quarta. Quēadmodū nō secundum formam dei sed secundum formā serui Christus est redemptor noster & liberator satisfaciēs pro nobis, quia in eadem forma serui pretium emptionis exoluit, In illa peccati nostri stipendium luit, Ita & ipse secundum eādem formam serui est caput nostrum,est & mediator seu reconciliator,sacerdos & sacrificium. Caput quidē ,quia ipse Christus secūdū formā humanā & ecclesia sunt tāq; vnū corpus propter vnam carnem & eundem spiritum viuificantē,mouentem,& dirigentem. Spiritus autem iste viuificans secūdum gratiam in cætera membra fluit a Christo tanq; a principio meritorio. Porro meritorius iste īfluxus cū non possit esse a Christo secūdū naturā diuinā quæ mereri nō potuit, cōsequens est eum esse a Christo secundū naturam humanā. Ideoq; Christus dicitur caput ecclesiæ secundū formā serui. Hæc est prophetica simul & Apostolica doctrina. Nam & ipse Adam,dum prophetico spiritu de cōiugio loquereť dixit. Erunt duo ī carne vna, igitur iam nō duo,sed vna sūt caro. Paulus autem apostolus ad Ephesios quinto dicit,hoc sacramentum esse magnum in Christo & ecclesia. Ex hoc igitur sponso seu capite & ex ecclesia spōsa seu corpore fit tāq; vna caro & vna quædam persona. Nullum maius donum, inquit Augustinus, potuit deus præstare hominibus, q; vt verbum suum,per quod ōnia condidit,faceret illis caput,& illos tanq; membra sibi ipsi coaptaret,vt vnus deus & homo Iesus Christus esset,qui & oraret p nobis & oraret in nobis,& oraretur a nobis. Oraret quidem pro nobis,vt sacerdos,pontifex,& episcopus animarū nostrarū, Oraret in nobis,vt caput nostrum,& oraretur atq; adoraretur a nobis vt deus noster. Porro ad ītelligendum,quonā pacto a Christo

sto secundum formam serui est in nos influxus gratiæ. Sciendum est, quod gratiam, vitamq; spiritualem, sensus & mot⁹ fluere ab aliquo bifariam potest intelligi. Vno modo, quod fluat ab illo tanq̃ a principio efficiente, aut impartiente. Alio modo quod fluat ab illo tanq̃ a principio præparãte, impetrante, & promerente. Et quia secundum priorem modum sola diuinitas, quę non eiusdem est formæ nobiscũ, est causa efficiens omnis gratiæ, õnis spiritualis vitę, Ideo Christus secundum formam dei non est proprie caput ecclesiæ, quamuis sit omnis gratiæ causa efficiens. Nam & talis influxus gratię etiam fuisset, tametsi Adam non peccasset, & Christus incarnatus non extitisset. Proinde Christus nõ propria ratione caput angelorum dicitur, quia nõ sic est vnũ corpus cum angelis, sicuti est vnum corpus cum hominib⁹ electis, neq; enim est cum angelis naturæ cõformis, neq; sic ab ipso est influxus meritorius gratiæ in angelos, qualis est influxus in homines. Neq; item est meritoria causa gratiæ angelorum, remouendo ab illis peccatum, aut emendo, aut redimẽdo, aut orãdo & recõciliando. Iã si dixerit quispiã vnam esse dei ecclesiam deiq; ciuitatem cœlestis Hierusalẽ ex angelis & hominibus electis constitutã, & illam etiam fuisse futuram, si nemo peccasset, & Christus incarnatus nõ fuisset. Cum ergo ecclesia illa vt vnum corpus mysticum, vna societas, sine capite tum non extitisset, consequens videtur diuinitatem ipsam esse caput omnium electorum tã ãgelorum quam hominum. Sed hoc facile soluitur ipsam videlicet diuinitatem esse quidem omnium electorum caput secũdum donorum gratuitorum affluentiam, diuinitas nempe efficiendo, seu producendo est causa gratiarum cæterorũq; donorum, sine quibus neq; vlla creatura ĩmunis etiã ab oĩ culpa potest mereri vitã ęternã, neq; tamẽ ꝓpterea sequitur diuinitatem esse caput secũdum cõformitatem naturę, quæ merendo & impetrãdo sit horũ donorum causa. Caput enĩ per translationẽ acceptũ, a naturali capite proprie transfertẽ ad personam quæ conformis est naturę. Proĩde si neq; Adam fuisset lapsus neq; Christus incarnatus, sacramentũ nihilominus coniugij in statu innocẽtię fuisset signũ cõiũctionis Christi filij dei & ecclesiæ spõsę illi⁹ secundũ vnionem gratię fluentis a deo per verbum suum ęternum, ĩ quo

condidit, omnia sed non fuisset signum cõiunctionis humanæ naturę cum diuina in vnitate personę, quemadmodum & ipsum coniugium tum solum fuisset in officiũ, quod nũc etiam est in remedium. Hactenus ergo probatũ est Christũ esse caput ecclesię secundũ eam formam in qua est cõformis naturæ, vtpote secũdum formã serui. Secundum hãc quoq; est sacerdos, sacrificium, & mediator, quia in illa reconciliationis officium exhibuit, in illa sacrificium obtulit, in illa medius extitit, habens aliquid simile deo & aliquid simile nobis, aliquid etiã dissimile deo & aliqd dissimile nobis. Simile quidem aliquid habuit deo in forma serui & dissimile nobis, videlicet innocẽtiam iustitiam & deitatis gloriam. Aliquid etiam dissimile deo & simile nobis habuit in forma eadem, vt imbecillitates, mortalitatem. & miserias. In forma vero dei Christus nihil habuit dissimile deo, sed p omnia fuit ęqualis ipsi & vnus de⁹, & ideo ipse secundum formã dei mediator nr̃ nõ extitit, vt habet Aug. sup psal. 29.

Propositio. 5. Christus q̃uis meritoriũ influxũ grãæ spiritalis recõciliationẽq; pacis meritoriã, & satisfactionẽ seu pretij exolutionẽ compleuerit non per diuinam, sed per humanam naturam, vt iam patuit, Ipse tamen neq; ecclesiæ caput, neq; mediator esse, sicuti neq; redimere, satisfacere, atq; mereri pro toto genere humano potuisset, nisi simul & deus & homo extitisset, sicut Augustin⁹ in libro de trinitatæ, inquit, Christus non esset dei hominumq; mediator, nisi esset idem deus & homo. Iam enim supra demonstrauim⁹, quod opera Christi non fuissent pro toto humano genere meritoria, neq; satisfactoria, nisi fuissẽt exhibita a persona, quæ simul deus est & homo'. Propositio sexta.

Inter hęc obiter consideranda, Sacerdos agens sacrũ missæ officium, nõ solummodo memoriale dominicę passiõis, aut figurã solã, seu signũ sacrificij celebrat, sed & verũ offert sacrifiũ ipsum Christũ semel in cruce pro nobis immolatum. Verũ enim corpus Christi & sanguinẽ sub specie panis & vini velatum de manu dei inuisibili spiritus sanctificatiõe accipiens, ecclesia simul & ipsum & seipsam offert deo patri. In hanc sententiã est cõsensus oĩm patrũ, Dionysij, Ignatij, Iren. Tertul. Basi. Athanasij, Chryso. Hiero. Ambros. August. & cæterorum per vniuersam ecclesiam. Venerabilis Dio

lis Dionysius Pauli Apostoli discipulus, ex cuius libris el tauerunt sententias Ioan. Damascenus añ annos mille, & diuus Grego., tradens primitiuę ecclesię missę celebrandę ritũ atq; officiũ, dicit pontificẽ in agendis sacris memoriã agere inclinationis seu humiliatiõis domini nostri Iesu, eucharistiã conficere, salutaris hostię oblationẽ facere, eãq; sumere ac manducare, populoq; videndã & manducandã dividere, eosq; qui manducant oportere esse mundos atq; purgatos, Christo illic præsente, oẽsq; cogitatiões nostras inspectante. En plane vides Dionysiũ distinguere inter agere memoriã passiõis dominicę, & conficere seu consecrare eucharistiã, & offerre illã, & sumere seu manducare illã, & diuidere illam populo. In eandẽ sententiã consentiunt Ignatius, Iren. Tert. cęteriq; ecclesię primitiuę patres, ex scripturis sacris plane docentes oẽs scripturas ꝓpheticas de sacrificijs & oblationibus veteris legis adimpleri in Christo domino vero sacrificio, qui semel in cruce visibiliter immolatus, inuisibiliter manens nobiscũ sub specie panis & vini quotidie per vniuersam ecclesiã immolatur in recordationẽ immolationis illius, quę semel in cruce facta transijt, iuxta Malachiæ vaticiniũ, cap. 1. vbi repudiãs veteris legis sacrificia, Munus non suscipiã, inquit, de manu vestra ab ortu enim solis vsq; ad occasum magnũ est nomẽ meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Hanc oblationem antiquissimi patres Irenæus, Cyprianus, Ioannes Damas. Hierony. interpretati sunt eucharistiam, asseuerantes hanc quotidie per vniuersã ecclesiam in toto terrarum orbe offerri nobis datam pro sacrificijs omnibus veteris legis, quemadmodum docuimus lib. 4. de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus. Cæterũ & hic sciendũ est, ꝙ sicuti res vna qñq; per multa dicitẽ ṽba, sic multa veteris legis sacrificia figurabãt vnicũ illud sacrificiũ, Christũ sacerdotẽ magnũ semel offerentẽ in cruce seipsum deo patri. Vnde & canit ecclesia, Deus qui legaliũ hostiarum differentias vnius sacrificij perfectione sanxisti. Verum quidem esse multa veteris legis sacrificia significasse, vt inquit Augustinus, opera multa, seu sacra facta, quę quotidie nos facimꝰ in Christianorũ ecclesia, vt dilectionẽ, gratiarũ actionẽ, laudẽ, cõtritionẽ, ac humiliationẽ cordis.

Cum ad illum habemus cor sursum, altare illius est cor nostrum, & ipsum, & in ipso sacrificium offerimus, cruentas illi victimas cædimus, quando vsq; ad sanguinem pro eius veritate certamus, suauissimum illi adolemus incensum, cū in eius conspectu pio, sanctoq; amore flagram⁹, holocaustū illi offerimus, dum in ara cordis feruemus igne charitatis, sed non inde consequens est multa illa non significasse vni cum illud sacrificium semel oblatum in cruce, cuius solius virtute & merito suauia, odorifera. i. deo accepta sunt cætera omnia sacrificia nostra, & ipsa videlicet ecclesia, & cor nostrum & preces & vota, ac omnia quæ fiunt bona opera in tota Christianorum ecclesia. Proinde in veteri lege & si diuersa fuerint animalia quæ offerebantur, vt hircus ꝑ peccato principis, capra pro peccato alicuius de populo, vitulus pro peccato sacerdotis, Leuitici. 4. iuge tamen sacrificium, & quotidianum, quod offerebatur mane & vespere, erat agnus. Num. 28. Quo designabatur verus agnus Christus esse oīm aliorum sacrificiorum finis & consummatio, qui peccata mundi suo sanguine expiaret. Christus ergo & si semel tantum semetipsum obtulit in cruce, tamen nō inde cōsequens est nos non quotidie offerre ipsum, qui in sacramēto altaris dignatur nobis præsens adesse, nam semel voluntarie oblatus est in mortali carne vsq; ad mortē, vt mereret oībus mortis destructionē, resurrectionē & vitam. Quotidie autem nos eum offerimus non in mortem, Christus nēpe resurgens a mortuis iam non moritur, sed in mortis suæ recordationem, vt fructuum passionis ac mortis eius sim⁹ aut maneamus participes semper iuxta suam ipsius doctrinam. Hæc quotiescunq; feceritis, inquit, in mei memoriam facietis, quemadmodum & Chrysostomus in homilia. 11. super epistolam ad Hebræos testatur, Semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens. Nos aūt per singulos dies offerimus ad recordationem mortis illius. Et ne quis forsitan arbitretur inde consequens esse in quotidiana oblatione, quam in memoriam illius facimus non esse verum Christum, sed tantum veri Christi memoriale signum, continuo adiecit, Vnus vbiq; est Christus, hic plenus existens & illic plenus, & sicut quod vbiq; offertur, vnum est corp⁹, & non multa corpora, ita & vnum est sacrificium. Hactenus ille

nus ille. Vnus quidem secundum substantiam formę a diuina natura susceptę, sed alter secundum eiusdem formæ mortalitatem, infirmitatem, passiones & dolorem, quę trāsierunt nunquam reiteranda. In hunc sensum, inquit Aug. .10. de ciuitate dei. Sacerdos est ipse Christus offerens, ipse est & oblatio, cuius rei sacramentū voluit quotidianum esse sacrificium. Putare igitur in celebratione missę eucharistiā idcirco non esse sacrificium, quia est perfectissimum dominicæ passionis memoriale ac sacramentum, ridicula valde & crassa est ratio, quia sicuti iam patuit ex Diony. & Chrysost. Missę officium continet hęc omnia, facere videlicet memoriale passionis dominicę, conficere seu consecrare eucharistiam, eamque de manu domini acceptam rursus offerre domino, eamque sumere & manducare. Ex his ergo valide retunditur hæreticorum pręsumptio, dicentium missę officium nihil aliud esse quam sacramentum, & ad nihil aliud esse, quam vt sacrificium passiōis Christi, quæ in cruce semel præterijt, quotidie repręsentetur, & recordatione quadā sub vmbris & figuris mentibus hominum obijciatur, atque eo solū eucharistiam a patribus appellari sacrificium, quod sit instituta, vt figura quædam, imago seu representatio Christi, qui olim in cruce seipsum obtulit in sacrificium, sicuti imago plærumque nomine illius rei cuius est imago cōsueuit appellari. Quod autem hoc sit inopinabile, hinc considerare possumus, quod ex traditione Apostolorum, simul & ex scripturis sacris ecclesiastici patres ab initio ecclesię ad hęc vsque tempora secundum seriem successionis intellexerunt sacrificium missæ veritatem corporis & sanguinis Christi continere, & pariter etiam exemplar esse, & memoriale sacrificij semel pro nobis in cruce oblati, & in huiusmodi officio nos quotidie pro viuis & mortuis offerre, ipsum cōmemorantes oblationem eius semel in cruce factam, videlicet passionem & mortem illius, & nos manducare carnem & bibere sanguinem eius, vt fide sancta & charitate maneamus in ipso, ambulantes in fortitudine cibi illius vsque ad mōtem dei coelestem Hierusalem. Testimonia autem sanctorum patrum de vero Christi corpore, veroque sacrificio missæ attulimus abunde in lib. quarto de ecclesiasticis scripturis & dogmat.

Sequitur

¶ *Sequitur articulus sextus, in quo ex supradictis inferuntur aliquot sententiæ.*

QVAMVIS ea quæ supra diximus sufficiant forsitan acutioribus & exercitatis ingeniis ad cognoscendum redēptionis humanæ mysteria p cēm locū in lege, in psal. in prophetis, in Apostolicisq; doctrinis designata, adhuc tamen p minus exercitatis sententias quasdam ex superioribus subijciemus, quibus multa quæ diximus videbuntur lucidiora. Proinde in primis obsecro studiosum lectorē, ne fastidiat hāc meā plixitatē. Sepe eadē repeto nō modo semel, sed iterum atq; iterum, vt in rebus fidei nostrę difficultates singulas saltem frequēti tractatione facilius assequamur, sed & multo magis, vt memorię iugiter hęreant hæc sublimia redēptionis nostrę sacramēta, nulla vnq; obliuione delenda. Neq; enim sunt vlla quæ in omnibus ferme psalmis & prophetis, in omnibus apostolorum doctrinis sic inculcātur, exaggerant, atq; repetuntur, queadmodum sacraissima hæc nostræ salutis opera. Deinde semel dicta, rursus suis in locis repetere ad nouarum sentētiarum probationē, aut ad sacrarum scripturarū intelligentiā, erit forsitan non solum non inutile, sed & necessarium.

Sit ergo hęc sentētia Prima. Christ⁹ etsi secūdū humanā formā non solū pro nobis, sed & p seipso orauerit & nō solum nobis, sed & sibi meruerit, secūdum hanc tamen formā neq; pro seipso sacrificium obtulit, neq; pro seipo satisfecit, Nempe natura humana in ipso absq; macula erat, & ruga, in qua princeps huius mūdi nō potuit iuenire quicquā, idcirco pro se ipso nō idiguit neq; reconciliatone neq; satisfactiōe vlla. Atq; ita legitur in Ephesina synodo. Si quis dixerit Christum pro se obtulisse sacrificium & non magis pro nobis solum, anathema sit.

Senentia secunda. Christus sua passione non solū est causa salutis nostræ meritoria, sed & effectiua. Patet, nam opera quæ exhibuit sunt opera personæ, quæ deus est & homo, facta igitur sunt non solum a voluntate eius creata, sed & a voluntate illius increata. Porro opera, quia suam vim & efficaciā habent a principio effectiuo, sequitur passionē Christi prodeuntem a voluntate eius creata simul & increata, geminam vim habere seu efficaciam, quatenus est opus

volun

voluntatis increatæ, est causa salutis nostræ, tanquam opus eiusdem salutis effectiuum, id est, tanquam opus per quod salutem nostram operatur diuina voluntas increata, quatenus autē est opus voluntatis creatæ ex intentione vitā suā deo patri offerentis, aut pœnam peccato nostro debitā exoluentis, est salutis nostrę causa, tanquam causa eiusdem salutis, aut meritoria, aut pro peccati debito satisfactoria, delens peccati chirographum, seu reatum nostræ salutis obstaculum seu impedimentū. Quemadmodum enim ianua corporalis, homini est causa per obstaculum, q̄ præpeditur ab ingressu domus, quæ rursus illi aperitur, dū obstaculum tollitur, Ita & ipsi Adę, toti que posteritati suæ claudebat̄ ianua paradisi, dū ipse totus cū omnibus, qui erant in illo propter peccatū fuit inde eiectus, per hoc ipsum peccatū, vt obicem atque obstaculū seclusus atque prohibitus ab ingressu, sicuti manifestum est ex scriptura Genesios .2. Christus autem cū hoc impedimētum sua passione abstulerit, exoluens pœnas peccato nostro debitas, meruerit que sua grā nobis vitā ęternam, cōgrua ratione dicitur nobis ianuam cœlestis paradisi aperuisse. Vn̄ duo sunt effectus comitantes remissionē peccati per Christi gratiam remissi, videlicet carere sensibili pœna, & frui ęterna gloria. Priorem effectū assequebantur iusti per fidē ante mortem Christi, qui descendentes in limbum inferni, nullam illic sentiebant pœnā, interim tamen exclusi a gloria vsque ad mortem Christi, qui solutis iā inferni claustris, eduxit inde vinctas animas in diuinæ visionis gloriam, a qua differebatur, deo (vt inquit Apost. ad Ro. 4.) sustentante seu tolerante delicta eorū, iā quidem secundum culpā remissa, sed non prorsus ad recuperationem æternæ beatitudinis abolita, donec veniret, q pretium pro debitis delictorum tā pręcedentium, quam subsequentium exolueret. Patet igitur veritas supradictę sententiæ, Christum videlicet sua passione nostram salutem operatum esse, non solum merendo, seu impetrando, & emendo, & satisfaciendo, & recōciliando, sed & efficiendo. Christus nēpe est persona in qua est supernaturalis duarum naturarū cōcursus, secundū quarū vnā ipse opatur, vt deus largiendo & creando spiritum rectū, & cor mundū, secundū alteram operatur, vt homo orādo, impetrando, spinas peccatorum nostrorū tolerando.

Sententia tertia. Ex scripturis est manifestum, q̃ deus Christum dominum verum deum & hominem moriturum generi humano redimẽdo, non præparasset, si nemo peccasset. Christus vt esset homo moriturus, fuit nobis præparatus, eo quod Adam fuit prędestinatus p eundem dominũ liberãdus. Neq; ob id nostra culpa coegit Christũ mori, sed dei bonitas & sapientia, propter malitiam nostram abolendam, hanc nobis præparauit medicinam, quam non pręparasset, si non præuidisset humani generis ruinam. Proinde oportuit animam Christi gaudere, non de lapsu peccãtis Adæ, sed de gratia diuinæ misericordię tollentis peccatum Adæ. Sunt doctores non improbandi, qui docent, etiã si Adam non fuisset lapsus, Christus tamen fuisset incarnatus, sed non in carne moritur⁹. De hac posteriori sentẽtia Christianus nemo dubitat, quia secundum scripturas manifestas ipse in carnem mortalem & passibilem venit, vt genus humanum redimeret. De priori autem dubitant multi habentes rationes pro vtraq; parte verisimiles. Neq; propter hoc debet turbari fides nostra. Sunt enim res quædam in hac materia, de quibus diuersa sentire possumus sine periculo, salua pace & vnitate catholica, cuiuscemodi sunt in huiuscemodi quęstionibus dissoluendis. Vtrũ plures futuri sũt hoĩes beati, q̃ fuerint angeli lapsi. Vtrum homines facti sint solum ad instaurandum numerum angelorum imminutum per homines qui implerent eorundem angelorũ lapsorum ruinas. An etiam ad perficiendum numerum electorum, qui & si angeli non peccassent, completus & integer non erat ex solis argelorum ordinibus. Sic solent sacrę theologiæ magistri in quęstionem vertere. Vtrũ in Christo ille admirabilis duarum naturarum concursus, seu vnio illa superadmirabilis, p quam humana natura in ipso ita est deificata, vt filius dei sit verus homo, ponat in ipsa humanitate Christi vllum aliud creatum donum præter gratiam creatam, seu habitualem charitatem, cæterasq; creatas dotes in pura creatura reperibiles. Et videbitur forsitan affirmatiue respondendum, propterea quod humana natura in ipso neq; videtur posse a persona verbi esse sustentata, si non aliter sese habeat assumpta, q̃ non assumpta. Neq; videtur esse altioris aut sublimioris gradus, seu dignita

dignitatis, q̃ foret ipsa, si cum omnibus eiusdem donis, seu creatis dotibus sibi esset derelicta, seu a verbo dei deposita, quæ tamen sic deposita, quemadmodum & mox dicemus, nõ posset esse neq; caput humani generis, neq; esse mediator, neq; satisfacere ex quibus videt̃ natura humana in Christo, cum omnibus eius creatis donis & dotibus, non esse a deitate separabilis, aut si detur separabilis esse, & vbi separetur, nihil pręter solam relationẽ vnionis sit amissura, cõsequens videtur per eandem naturam humanam in Christo deitati vnitam, in se consideratam, non fieri pro peccato humani generis condignam pretij exolutionẽ, quippe quę Christo vnita nihil amplius habere penitur, quod nõ posset habere etiam si poneretur separata, dempta vnionis relatione sola. Deinde si vnio illa naturæ humanę in vnitate personę verbi dei, præter solam relationẽ nihil exigit in natura assumpta, quod nõ posset in eadẽ reperiri nõ sic assumpta, consequens videbitur per vnionem, quę fit creata charitate, & clara visione beatifica magis bene esse animę Christi, quam per vnionẽ realem verbi incarnati, quod forsitan videbitur admittendum esse pro eo, quod corpus Christi in triduo mortuum mansit diuinitati vnitum, nec tamen per illam vnionem tantum boni habuit corpus illud mortuum, quantum bonũ habet quælibet rationalis creatura per vnionem charitatis. Hæc & id genus alia multa sunt de sacratissimo nostræ redemptionis mysterio ab intellectu nostro remota, quæ forsitan in vtramq; partem possunt disputari, salua pace & vnitate fidei catholicæ. Proinde non oportet in presentia super his curiosius occupari, satis est ad sobrietatem sapere. Tam grande etenim, tam altum, tam sublime tamq; super omnem naturalem causam est huius supernaturalis vniõis mysterium, vt sit ab humano genere impenetrabile. Solius virtutis infinitæ est naturas in infinitum distãtes coniungere, seu vnire in vnitatem personę. Sufficit autem hac in parte credere, spiritum sanctum mirabili quodam, & ineffabili modo inhabitasse, & possedisse humanam naturam in Christo ab initio conceptionis, & id quidẽ inhabitatione, ac possessione longe altiori, longeq; diuersa a possessione ac inhabitatione illa qua inhabitat, & possidet cæterorum hominum sanctorum corda, hinc enim tota diuini-

tatis plenitudo inhabitans eandem naturam nõ impropria personalitate creauit, sed tanq̃ instrumentũ suæ misericordię verbo vnigenito in vnitatem personæ vniuit mirabili quadam & ab humano ingenio incomprehensibili vnione, qua factum est, vt deus inciperet esse homo, qui non alia persona quam deus esset, qui nos sua morte redimeret. Quãuis enim aliud a filio dei, vtpote forma serui mortem pateretur in cruce, non tamen patiebatur in cruce alia persona quam filius dei verus deus & homo. Ex his iam sequitur

Quarta sententia. Natura humana in Christo quæ & in scripturis sacris appellatur serui forma, si per dei potentiam absolutam admittatur posse esse deposita a verbo sibiq; relicta subsistens in personalitate propria, tum persona illa hominis sub illa natura cum eisdem creatis dubio non fuisset, neq; mediator, aut reconciliator, neq; satisfactor, neq; caput, neq; vitis palmitum ecclesiæ. Potuisset quidem purus homo sub illa natura humana sic disposita pro humano genere orare deum, impetrare, sacrificiũ offerre, sese morti exponere, sed huiuscemodi officia in persona illa nõ fuisset emptio, satisfactio, seu pro humano genere condigni pretij exolutio. Iam enim demonstrauimus neminẽ posse pro peccato humani generis satisfacere, nisi persona, quæ sese offert deo sit aliquid magis pretiosum, q̃ sit tota vniuersitas rerum sub deo existentium pro q̃bus homo peccare non debuit, nihil autem potest sic esse magis pretiosum quã verbum dei factum caro, quod est Iesus Christus forma serui indutus, qui propterea vocatus est Emanuel, id est nobiscum deus, quia in nobis habitauit deus & homo, qui etsi reconciliationis, emptionis, & satisfactionis officium impleuerit, nõ secundum formam dei, sed secundum formam hominis, eadem tamẽ hominis forma morti exposita, pretiũ sufficiẽs non extitisset, si non vnita verbo dei fuisset, a quo ipsa sic deitati vnita habet valorem, dignitatem, præsidentiã, excellentiam & efficaciam, id est vim, seu virtutem operandi, quam non haberet, si a deitate poneretur separata.

Sententia quinta. Naturę humanę sic existere in persona verbi tanq̃ instrumentũ sic illi coniunctum, est sibi melius ac dignius esse, q̃ existere per se in personalitate propria,

poteſtq; ſic coniuncta in opera quædam deo propria, in quę non poſſet ſeparata, quemadmodum linguæ hominis melius eſt non in ſe, ſed in corpore exiſtere, tanquam inſtrumentum coniunctum perſonæ, quę poteſt per illam benedicere, orare, deum laudare, gratias agere, in quæ ſane opera non poſſet per ſe ſubſiſtens ſeparata. Quemadmodum inſtrumentum, ſi quam dignitatem, vim, et efficaciam aut motionem habet, illam habet a perſona, quæ per inſtrumentũ ipſum operans eſt, operationis cauſa, ſeu principium effectiuum, Ita natura humana in Chriſto ſuam habet dignitatem & efficaciam a perſona verbi, quæ per eandem humanam naturam ſic ſibi vnitam, poteſt facere opera quædam ſoli deo propria, videlicet ſatiſfaciendo, emendo, redimendo, pretiumque condignum exoluendo, genus humanum quod perierat, ſaluum facere, illuminare. Quemadmodum item mens intellectiua in homine, per linguam loquitur, per linguam deum laudat, illique gratias agit, quæ ſic ſunt ipſius linguæ opera, vt tamen nõ ſint alterius perſonę opera quam hominis. Qui per mentem ſuam operãs corporali lingua vtitur tanq̃ inſtrumento, Ita & diuina naturã in Chriſto per humanã naturam genus humanum redemit & ſaluat, quæ ſic ſũt ipſius humanæ naturę officia, vt tamen non ſint alterius perſonæ, quam filij dei opera. Vtitur quidem filius dei cuiuſuis alterius hominis voluntate tanq̃ inſtrumento, ſed non tanq̃ inſtrumento, ſic ſibi in vnitatem perſonę vnito. Proinde opus alerius voluntatis eſt quidem opus filij dei, ſed non eſt opus ſolius perſonæ, quæ deus eſt, cum ſit & opus hominis, qui deus nõ eſt. Paſſio ergo Chriſti cum ſit tolerata & voluntarie oblata, non ab vlla perſona alia quam a filio dei, qui eſt immenſę dignitatis, conſequẽs eſt eam in prometendo & ſatiſfaciendo eſſe immenſi pretij & valoris. Vnde grauitas offenſę ſi penſanda eſt ex dignitate eius qui offenditur, valor profecto ſatiſfactionis taxandus eſt ex dignitate eius quod ſoluitur.

Sententia ſexta. Per nullum creatum gratię donum quãlibet excellens fieri potuit, vt homo eſſet deus, & deus homo, ſiquidem humanam naturam ſuperexaltari & ſublimari, vt ſit ſupra propriam ſuam perſonalitatem eleuata, tamq; mirabili & incomprehenſibili modo a

diuinitate assumpta, sustentata, atque dignificata, vt subsistat nō in vlla persona creata, sed ī persona increata, quæ est filius dei, longe superexcellit omnem creaturę modum, & omnis creatæ gratiæ donū. Totus mundus est plenus diuinitate, quæ & in omni creatura per essentiam, pręsentiam, & virtutem existit, quæ & supra hæc etiam habitat in sanctis p gratiam & charitatem eleuantem illos longissime supra terminos status naturæ debitos, ita videlicet, vnientem illos deo, vt sint tanquam filij dei consortes diuinæ naturæ. Verum quantumlibet fuerint per amorem in deum rapti, transformati, fruitioneque & gloria diuinitatis inebriati, non sic eleuantur vnquam, vt in sola persona dei increata subsistant. Proinde & si in eadem humana Christi natura sint virtutū omniū, et charismatum munera, omniumque gratiarum creata dona, & id quidem longe excellentius, quam in sanctis cæteris, vniuersa tamen hęc non sufficiunt eleuare illam supra personalitatem propriam in personam filij dei, & ideo huius vnionis causa effectiua, est gratia nō vlla creata, sed increata atque immensa, hoc est, gratuita dei bonitas, faciens personam filij sui esse hypostasim, seu personam naturę humanę non aliquid operando in filio, qui vnus cum ipso deus intransmutabilis est, nunquam discedens e sinu patris, sed eleuando, magnificando, & sic exaltando humanā naturā, vt nō subsistat in ꝓpria creata persona, sed in persona increata, ęterna, quę deus est. Atque ita factum est, vt vna & eadem persona sit deus & homo, secundum duas naturas a seinuicem immenso interuallo distantes non confusas, sed counitas, integreque permanentes, ita vt per assumptionem naturæ humanę a dei verbo, neque facta fuerit alia verbi persona, neque ex verbo & homine composita sit quarta in trinitate persona, neque natura diuina a sua simplicitate discesserit, neque humana natura in deitatis naturam fuerit versa, neque transmutationem suæ essentiæ passa, neque priuata sua existentia, sed idem dei filius vnus cum patre, & spiritu sancto deus constrinxit sibi ex castis, & purissimis virginis Marię sanguinibus carnem animatam rationali anima, expleta tota hominis figura, nō paulatim per additamenta, sed vno contextu absoluta integritate naturæ, ex vera carne & anima rationali fabricata in virginis vtero a trinitate tota, assumpta

autẽ a filio solo, qui & proinde intransmutatus, & impassibilis manẽs secundũ eandem naturam sibi hypostatice counitã factus est verus mortalis homo, de cœlo, vt inquit Apostolus Paulus, cœlestis, hoc est, non ex humano semine conceptus, nõ terrenis desiderijs subiectus, similis tamẽ nobis passibilis, cęterisq; humanæ naturæ imbecillitatibus obnoxius, quẽadmodũ testatur euangelista Ioannes, dicens. Verbum quod erat deus a principio, factũ est caro. Omnia hæc alta sunt, grandia, & sublimia, lõge supra humanæ rationis indaginem sola fide tenenda. Vnde necq; patres nostri antiquissimi Christianæ fidei tractatores, ab iitio hisce in rebus inter se contraria disseruerũt, innixi nõ suis, necq; sapientum huius mundi rationibus, sed sanctorũ pphetarũ & Apostolorum scripturis, certo scientes, nulla ratione præsumendũ esse quippiã de substantiali, sacratissimaq; deitate aut dicere, aut cogitare, pręter ea, quæ nobis diuini spiritus eloquia tradiderũt, quemadmodũ & diuus testatur Dionysius in lib. de diuinis nominibus. Quis aũt tractare de loquutionibus in sacramentis trinitatis personarum, ac incarnationis domini nostri Iesu, nõ prorsus pertineat ad rẽ, quam in pręsentiarũ tractandã suscepim⁹, non erit tamen inutile paululum digrediendo de huiuscemodi loquutionibus obiter interserere generalia quędã, quibus ingenia etiã recentiora exerceantur in sententijs Christianæ fidei, atque ducantur in harum rerũ, atq; sacrarũ scripturarũ intellectũ.

Sciendũ est igitur, q; in prędicta Dionysij regula, si designaretur esse præsumptuosum, tribuere deo vocabulũ aliquod nouũ, aut nomen, qđ in scripturis sacris nõ reperitur expressum, destrueretur oĩs scripturę sacrę ędítio ex originali lingua facta in aliam linguã, qđ si absurdũ est, cõsequitur Dionysiũ nõ voluisse designare sensum illũ. Vnde ponderanda sunt verba illius dicentis, nõ esse præsumẽdum de diuinitate quicq; dicere, aperte insinuãs nullam rẽ aut proprietatẽ deo attribuendã præter expressam in diuinis eloquijs. Inuenisse autẽ olim vocabula noua, aut nomina noua, rebus diuinis secũdum rationẽ significandi cõgruam accõmodata, quibus & doceanť antiquæ fidei sacramẽta, & defendantur verissima religionis Christianę mysteria, cõtra hæreticos iã olim a patribus orthodoxos intellecta, nequaq̃

fuit præsumptuosum. Nam ad id in scripturis diuinis coëgit, tam ipsius fidei docendę vtilitas, quàm disputandi cum hæreticis necessitas. Neque Paulus Apostolus verborum nouitates euitare iubet, sed addidit prophanas. Nomen nouum homousion patres condiderunt, sed non rem nouam tali nomine significarunt. Hoc enim vocatur homousion, inquit Augustinus, quòd ego & pater vnum sumus, vnius videlicet eiusdemque substantię. Sunt enim doctrinæ fidei congruentes, quędam verborum nouitates, sicut ipsum Christianorum nomen, quo primum in Antiochia discipuli Christi appellati sunt, & xenodochia, & monasteria postea sunt appellata nominibus nouis. Porro & illud arbitror confessum, concessumque esse omnibus, sanctos videlicet patres propter penuriam latini eloquij, ad res diuinas transtulisse vocabula quædam, quæ in sacris literis non reperiuntur illis attributa, veluti nomen trinitatis, nomen incarnationis. Item vsitatissimum ecclesijs latinis, & receptissimum nomen personę, nec in voce latina, nec in voce Græca prosopon illi respondente in diuinis eloquijs, nec singulariter, nec pluraliter reperitur attributum patri, filio, & spiritui sancto, quod tamen a sanctis patribus spiritu sancto dictante, translatum est, vt sit tanquàm nomen commune, patri, filio, & spiritui sancto, & id quidem congrua nominis ratione, quę in tribus illis rebus proprijssime inuenitur, quamuis & ipsum nomen personæ prius fuerit a sapientibus huius mundi impositum rebus creatis, quemadmodum & cætera nomina Græci & Latini sermonis rebus diuinis attributa. Sed hic iam rationabiliter forsitan dubitauerit quispiam in loquutionibus de sacratissimis mysterijs trinitatis personarum, & incarnationis domini nostri Iesu, oportet Græca vocabula respondere Latinis, & econtrario, vt ostendatur in Græcis & Latinis fidei Christianę vnitas. Quid ergo causę fuit, quòd Latini in sermone trinitatis vtantur hoc nomine persona, cum Gręci non vtantur ęquiualenti nomine prosopon. Prętere Latina vox persona, secundum vim nominis, est vox prorsus prophana significans faciem personatam seu confictam, non videtur igitur nomen illud iusta ratione deo esse tribuendum. Deinde cur Gręci loco personę vtantur nomine hypostasis .i. substantia, asserentes in Christo duas esse vsias, & hypostasim solum vnam, in trinitate autem

aũt tres eſſe hypoſtaſes. i. ſubſtãtias, cũ Latini negẽt in diuinis oĩm ſubſtantiarũ pluralitatẽ. Ad hęc reſponderũt iam olĩ patres ſancti, dicẽtes apud latinos noĩa hęc ſubſtãtia, & ſubſiſtentia, non vno ſolũ mõ, ſed bifariã dici, & nũc ſignificare eſſentiã, quæ eſt per ſe ſtãs, ſiue per ſe ens, nũc autẽ quaſi ſubſtans in natura, & diſtinctũ proprietate aliqua. Priori modo ſubſtãtia & ſubſiſtẽtia, ſunt ſynonyma nomini Gręco vſioſis. Secũdo aũt modo ſunt ſynonyma Gręco nomini hypoſtaſis, q̃ vtuntur Græci ꝓ perſona, appellantes tres hypoſtaſes, patrẽ, filiũ, & ſpiritum ſanctũ. Nos aũt ꝓpter æquiuocatiõem noĩs ſubſtãtię, nõ cõſueuimus dicere tres ſubſtãtias in diuinis, ne intelligerent̃ tres eſſentiæ. Hic iã ſumit̃ rõ, cur patres nõnulli dixerũt ĩ deitate plures eſſe ſubſtãtias, ſiue ſubſiſtẽtias, vtẽtes noĩbus illis. 2. mõ acceptis ꝓ hypoſtaſi ſiue pſona, Alij vero dixerũt in deitate nõ eſſe plures ſubſtãtias, ſiue ſubſiſtẽtias, qa nõ eſt illic eſſentiarũ, ſiue vſiarũ pluralitas. Eccl̃a ergo latina nõ hñs nomẽ ſpeciale, reſpõdens noĩ hypoſtaſis, accepto ꝓ pſona, ꝓpter variã acceptionẽ noĩm ſubſtãtiæ, ſiue ſubſiſtẽtiæ, iuſta rõne trãſtulit nomẽ perſonę, attẽperans poti⁹ ſermonẽ, vt dicat tres eſſe perſonas, q̃ tres eſſe ſuſtãtias aut ſubſiſtẽtias. Et vt faciliora videant̃ quę dicimus, cõſideranda ſunt. 4. latina noĩa, qbus ſancti patres in reb⁹ iſtis diuinis præcipue ſunt vſi, quæ ſũt eſſentia, ſubſtãtia, ſubſiſtentia, & hypoſtaſis, quibus & . 4. reſpõdent noĩa Græca, vſia, vſioſis, hypoſtaſis, & ꝓſopõ. Eſſentia ſeu vſia ab eſſe appellatũ, cõiter dicit̃ nõ deſignãs determinatũ aliquẽ eſſendi modũ, ſed eſt in q̃uis prædicamẽto generale nomẽ oĩs eſſentię, quemadmodũ & eſſe conuenit oĩ eſſe. Proinde & nomen illud maxime conuenit deo, qui & in ſcripturis a ꝓpheta Moyſe interrogatus, qđ nam eſſet nomẽ eius, reſpõdet, Ego ſum q ſum. Qui ẽ, miſit me ad vos. Subſiſtentia ſiue Græce uſioſis, a ſubſiſtere appellata, nõ ſic generaliter dicit̃, ſed eſſentiã ſeu rẽ ſignificat per ſe exiſtentẽ, atq; ita in appellatione noĩs illius, determinat⁹ eſſendi modus deſignat̃, quemadmodũ ſubſiſtere, vti docẽt Grammatici, eſt per ſe exiſtere. Ita ſubſiſtentia eſt res, quæ per ſe eſt, non indigens alijs, vt ſit. Subſtantia vero ſeu Gręce hypoſtaſis a ſubſtare appellata, dicitur quaſi res vel natura ſubſtans, tanquam baſis, ſeu fundamentum alicuius.

Cęte-

Cæterum pro solutione illius quod dicitur personam esse prophanam vocem appellatam a facie leruata, & ideo eã nõ esse tribuendam deo, quemadmodum nec Græci nomen ꝓso pon deo tribuerunt. Sciendum est quod in ratione nominis plerumq; duo sunt consideranda, vtpote res, a qua impositũ est, & res ad quam significandum est institutum. Plærũq; enim nomen tam proprium quam commune ab aliqua pro prietate accidentali instituitur ad significandam nõ accidẽ talem illam proprietatem, sed substantiam, tali proprie tati substantem, aut participantem in aliqua similitudine, sicuti lepus dicitur quasi leuipes, sic appellatus a leuitate pe dum. Neq; tamen oportet omnia animalia pedibus leuia ve nire in appellatione leporis. Neq; item ediuerso oportet o mnem leporem esse pedibus leuem, quia nomen lepus est institutum ad significandam substantiam. Sic & nomen personæ est quidem impositum a persona, a verbo persona re dicta quę dicitur aut facies ad repræsentandum alterum quendam formata, seu conficta, aut totum caput tali cooperi mento personę, seu confictæ faciei tectum, seu personatum a personãdo sic appellatum, ꝙ os sic vndiq; tectum, vnaq; tã tum via emittẽdę vocis apertum, perfectosq;, clarosq; soni tus facit, veluti accidit in comœdijs & tragœdijs, sed ex his non est cõsequens in appellatione, seu significatione perso næ solum venire hoĩes, qui sic sunt aut personati, aut repre sentati. Nẽpe nomẽ illud vsu latinorũ philosophorũ & theo logo receptum ad significandum intellectualis naturę pse ctam, atq; indiuiduam substantiam, siue, vt Richardus in quit, indiuiduam, seu incommunicabilem existentiam per se subsistentem. Et vt hęc manifestiora videãtur, v:q; pla nius intelligãtur vires atq; energiæ sermonum seu locutio num in mysterijs trinitatis & incarnationis domini nostri Iesu, ac redemptionis humanę subijciẽda est regula Chri stianæ fidei. Pro qua sit hęc sententia Septima.

Quemadmodum in mysterio trinitatis personarum oportet tales proferre sermões, quibus neq; cõfundatur aut destruatur trium personarum distinctio, neq; diuersa signi ficetur earũdem personarum essentia, vt firmissima cõtra hę reticos Arrianos super Christianę fidei regula permanẽte, credamus deum verum vnum in trinitate personarum, &

tres

tres psonas inter sese distictas esse vnū deū seu vnā deitatis essentiam, Ita & in sacramēto incarnationis domini nostri Iesu oportet sic accōmodare sermonem, vt per illum in eodē domino nostro Iesu non designetur, neq; personarum esse multitudo, neq; naturarum confusio, vt contra Sabellianos certissimam fidei regulam teneamus vnam Christi personā esse verum deum & hominē per sese existentem in duabus naturis, seu vt Paulus Apostolus ad Philippenses secundo loquit, in duabus formis, videlicet forma dei seu deitate & forma serui seu humanitate integre in ipso permanentibus. Ex priori parte sententię huius patet, Primum in trinitate personarum, neq; diuersitatem aut differentiam esse, neq; disparitatem, inęqualitatem aut dissimilitudiem, neq; diuisionem aut alienitudinem. Appellatione nempe diuersitatis ac differentiæ inæqualitatis aut dissimilitudinis aut alienitatis significatur distinctio formæ seu naturæ aut potestatis, maiestatis, seu virtutis, quæ cum nō alia, sed eadem sit in patre, & filio, & in spiritu sancto, non potest pater esse aut diuersus, aut differens, aut alienus a filio, neq; inæqualis aut dissimilis illi. Secundo patet in eadē trinitate neq; particularitatem esse, neq; solitudinē, neq; multiplicitatem, neq; compositionem. Particularis etenim appellatione imperfectio quędam & dimnutio a toto ītegro, atq; perfecto designatur, & ideo filius dei, quamuis ratione congrua dicatur indiuiduum, aut suppositum, aut persona, non tamen particularis deus appellatur, perinde atq; Ioannes est particularis homo, filius nempe est deus, non participatione deitatis, perinde atq; Ioannes homo est partipatione speciei humanę, sed totam & integram hadet filiꝰ deitatem, perinde atq; pater eādem totam habet, suntq; singulæ in trinitate personæ, vna deitas integra, congrua igitur ratione particularitatis nomen a diuinitate & diuinis personis remouetur, tametsi ipse ī sacris literis ratione aliqua nomine partis designetur, veluti cum dicitur, Dominꝰ pars hęreditatis meę, item pars mea deus in ęternum. Deide nomē solitudinis seu solitarij excludit consortium, neq; enī vllum est consortium ei qui solitarius est. In diuinis autē neq; pater solitarius est, neq; filius, neq; spiritus sanctus, sed tres personę coęquales, consortes sunt eiusdem essentiæ

sempiternę vitę, sapientię, & glorię in scripturis filius testatur se non solum esse, sed & patrem esse secum, & se in patre & patrem esse in ipso. Vnde & ratione congrua deus pluraliter dixit, faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, aperte insinuans se neq; esse solitarium, neq; ab eo, cumquo est se esse alienum. Postremum, neq; multiplex est deus, neq; compositus. Neq; enim deitatis forma, est multiplicabilis secundum multitudinem suppositorum triũq; personarum perinde, atq; humanitas secundum diuersas personas est muliplex & alia atq; alia in diuersis suppositis, sed vna simplicissima deitas tribus personis est communis essentia, non participata, sed tota perfectaq; & integra, communis pluribus rebus a seinuicem distinctis & non communis solum modo secundum vocabula attributa eidem diuinitati, quę sint distincta conceptione sola, aut ratione sola intellectus, eãdem deitatem, nunc sic nunc aliter concipientis. Ex his tertio facile decernitur istam communitatem diuinitatis, quæ est & ipsa deitas accipiendam esse non perinde, atq; accipitur communitas seu vniuersalitas generica aut specifica, quæ est opus mentis ex multis indiuiduorũ naturis sensu perceptis collatisq; ad inuicẽ colligentis notionem vniuersalem, sed esse accipiendam vt veram essentiam, perfectissimam & simplicissimam, tribus distinctis personis communen, in qua neq; personę inter sese distĩctæ, sunt diuersæ essẽtiæ, neq; alię ab essentia, neq; vnitas personæ alia est ab vnitate essentię, neq; vnitas patris alia est ab vnitate filij & spiritus sancti, neq; item tres sunt vnitates quia pater, & filius, & spiritus sanctus vnum sunt, hoc est tres personæ sunt vna, & indiuisa vnitas, quæ & trinitas appellatur, quasi trium personarum essentialis vnitas vel potius quasi tres personę vnius essentię seu in vnitate deitatis. Hic si dixeris tres sunt personę inter sese distinctę atq; discretę, est igitur ternarius personarum numerus, cum ergo ternarius ex tribus constet vnitatibus, sequi videtur in diuinitate tres esse vnitates. Vnde Bernard⁹ si una est essentia & tres personæ quis numerum neget? Respondeo In diuinis non negamus tres vnitates personarum seu relationum, quæ sane vnitates sunt, & ipsę relationes, pater, filius

 & spi

& spiritus sanctus,qui cum sint vnica incomposita & simplicissima deitas,non constituunt diuersas vnitates aut numerum propria ratione acceptum secundum substantialem diuisionem,aggregationem,vel compositionem. Quarto patet, quod etsi in deo nulla sit essendi diuersitas ,neq; secundum substantiam neque secundum accidens,omnia nempe de illo dicta ,sunt ipse deus & substantia ipsius, vtiq; tamē in eo est quædam secundum modum quēdam diuersimode sese habendi diuersitas, quæ est distinctio originis, secundum quam est personarum discretio, qui sane modus habendi sese diuersimode, non solummodo in intellectu est, sed & in relationibus ipsis. Nam & ante omnem intellectus creati operationem alius est pater, alius est filius, neq; pater est filius, neque filius est pater, aut spiritus sanctus, tametsi ipsa paternitas, quæ est & ipse pater, ipsaq; filiatio, quæ est ipse filius. Ipse quoque spiritus sanctus, sunt vna simplicissima deitas singulis ipsis communis essentia. Quinto patet, q; nomina substantiua,absoluta, aut relatiua in ordine ad creaturas deo attributa,non significant in ipsa deitate personas diuersas. Eadem nempe ipsa deitas,dicitur magnitudo sua potestas ,sua sapientia, bonitas sua, & ideo substantiua hæc absoluta de ipsa deitate ita dicuntur,vt etiam de se inuicem prędicentur. Nempe ipsa dei sapientia,quæ est illius deitas ,est itidem ipsa sua bonitas,virtus,& potestas. Paternitas autem, q̄uis non sit sicut accidens inhęrens deitati,aut personæ patris,sed sit ipse pater,ipsaq; deitas,diuinaq; substantia,est tamen res vera a filio, filiationeq; distincta, & ideo ipsa paternitas, quæ nō aliud est,quam pater, diuinaque substantia,neq; est filiatio, neq; filius, neq; spiritus sanctus. Sexto patent solutiones harum difficultatum. Cur videlicet patrem, filium, & spiritum sanctum, non simul appellamus vnam personam, sicuti appellamus tres illas vnum esse deum,vnam substantiam, vnum principium, vnum creatorem cœli & terræ præsertim cum non aliud sit deo patri esse essentiam, & deo patri esse personam. Si personalitas designata in vna voce personę sit forma communis patri, filio, & spiritui sancto, & nihil sit cōmune tribus illis pręter essentiā, cōsequens videt̄ essentiā coēm venire in appellationē personę.

Deinde cur non dicimus patrem, filium, & spiritum sanctũ esse tres deos, aut tres creatores, aut tria principia, aut tres causas, cum sint tres distinctæ personæ, quarum quælibet ẽ deus, quęlibet creator, quælibet principium, & causa rerum omnium, sicuti tres personas, quarum quęlibet est homo, dicimus tres esse homines. Tertio cur non dicimus patrẽ alium esse deum, aliumq́ꝫ creatorem, q̃ filium, cum tamen admittamus, ꝙ pater sit alia persona, q̃ filius, concedamusq́ꝫ, ꝙ verus deus genuit deum verum, creator creatorem, lumen genuit lumen, quemadmodum in symbolo canit ecclesia, Lumen de lumine, deum verum de deo vero. Quarto cur non concedimus, ꝙ deitas sit aut generans, aut genita, cum tamen concedamus deum esse generantem, & deum esse genitum, & deum nihil aliud esse, q̃ deitatem. Oĩm supradictarum solutiones patent ex priori particula prædictæ sententię septimę, quę tradit in diuinitate tres esse personas distinctas, & vnã cõmunem illis esse deitatis essentiã. In vtroq́ꝫ ergo contrarium caueat sentire theologus, ne videlicet vel vnam tantum ponat in diuinitate personam, vel deitatem in plures formas distrahat. Hoc enim considerãtes, Primæ difficultatis nodum dissoluimus, si considerem[us], ꝙ & si neq́ꝫ sit alia essentia, quæ sit pater & paternitas, neq́ꝫ alia, quę sit deitas aut deus. Aliũ tñ existendi modũ significo, cum dico patrẽ esse personã, aliũ cũ dico patrem esse deũ & deitatẽ. Nã persona accipit pro re intellectuali, quatenus est distincta & incõmunicabilis, deus aũt & si significat deitatem, quæ est forma non multiplicabilis in plures formas secundum multudinem personarum, vtiq́ꝫ tamẽ est concretũ nomen, atq́ꝫ ita verificabile de singulis personis subsistentibus in eadem deitate. Cęterum nomen personæ, est quidem commune tribus personis secundum communitatẽ vniuocatiõis, quæ est cõmunitas ratiõis nominis instituti ad significandum rem de qua dicitur, vt incommunicabilem & indiuiduam, atq́ꝫ ita non priuat communitatem rationis rei designatę secundum illud nomen, persona. Modus siquidem existendi incommunicabiliter potest plurib[us] esse communis, quamobrem & nomen personę de plurib[us] rebus potest prædicari vniuoce, nẽpe secundum eandẽ substantiæ rationem, sed ratio communis, secundum quam no

men

men ipsum persona prędicatur, non est ratio diuinę essentiæ, quia tum nomē personæ significaret diuinam essentiā, nec posset pluraliter de tribus personis prędicari, vt probat argumentum. Quemadmodum enim ratio indiuidui vniuoce competit omnibus indiuiduis, Ita ratio personæ vniuoce competit personis multis. Cum dico hanc personam, significo illam hāc esse indiuiduam & incōmunicabilem. Cum autem dico personas tres, significo indiuisionē & incommunicabilitatē esse in singulis earum. Nodus difficultatis secundæ dissoluitur, si consideremus deum significare deitatem, quæ forma est vna, & non multiplicata in singulis personis. Oratio igitur, qua designo tres personas esse tres deos, tres insinuat deitates, secundum numerū triū personarum, sicuti tres homines sunt tres personę, quarum quælibet suam habet humanam naturam. In creaturis vna persona, est vna essentia, & plures personę, essentiæ plures, In diuinitate autem plures personæ sunt essentia vna. Proinde & inepta est nominis interpretatio, si dicamus plures deos nihil aliud significare, ꝙ plures personas, quarū quęlibet est deus. Tertię difficultatis nodus dissoluitur ex eodem fundamento. Nam cum dicimus patrem aliū esse deum ꝙ filium, significamus patrem esse deum secundū aliam deitatem ꝙ sit filius, quod in fide Christiana blasphemum est. Cum autem dicimus, verus deus, genuit verum deum, non aliam significamus deitatem in generante, aliā in genito, sed distinctionem notamus personæ generantis a persona genita. Et eadem ratione nō concedimus patrem esse alium creatorem, aut aliam causam, aut alium finem, aut potestatem aliam, & fortitudinem aliam a filio, quia omnia hęc sunt in personis vna deitas seu diuina maiestas. Ex his pręterea soluitur difficultas quarta. Nam ex dialectica constat nomen abstractum impositum esse formę, & solum modo esse verificabile de forma, veluti sunt essētia, deitas, albedo, humanitas. Concretum autem impositum esse supposito, quod formę substat, vt ens, deus, album. Dicimus itaq; deum esse generantem, & deum esse genitum, deitatē autē seu essentiam diuinam, neq; generare, neq; generari, catholica fide tenemus.

Senten

Septimo patet. Quemadmodū pater filius & spiritus sanctus vna dilectione diligunt, quia in illis est vna summa bonitas, imo ipse tres personæ sunt summū vnū & indiuisibile bonū, Ita & ipse tres eędē personę adorant vna adoratione, quia ipse sunt vna summa maiestas, vna summa dignitas, quamobrem neq; filius dei, neq; Christus, qui pro peccatis nostris est mortuus, magis est adorandus quam pater, qui eundem filiū vnicū in morte tradidit pro nobis. Neq; maiores gratias Christo, quam patri oportet agere. Et quamquam ipsi filio pro beneficio incarnationis ad nostrā redemptionem impense semper gratias agere, & maiores tenemur post, quam ante incarnationem exhibitam. Non possumus tamen illi maiores, quam patri gratias agere, nec mirum cū nullum habeamus beneficium a filio, quod nō simul habeamus a patre, & spiritu sancto, cum sint indiuisa oīa trinitatis opera. Proinde sicuti filio, Ita & deo patri magis post, quam ante incarnationē ad gratiarum actionem sumus obligati. Hęc enim respicit, non maiorem excellentiam dantis, sed maiorem excellentiā accepti muneris. Hactenus de priori parte sententiæ septimæ. Ex secunda particula sentētiæ septimę, sequitur in Christo quidē esse dualitatem naturarū, sed nequaquam in illo esse dualitatē personarum. Natura igitur humana in Christo nō habet esse personale in propria hypostasi, sed in persona filij dei, & ideo noīa suppositorū nō attribuūt eidē naturæ humanæ in ipso, tā & si adiectiua noīa seu cōcreta indifferēter sese habētia, tā ad personā, q̄ ad naturā, & ad partē personæ tribuātur ipsi. Neq; enī possumus admittere, naturā humanā in Christo esse hoiēm aut filiū dei, aut filiū hominis, aut seruū, aut filiā, aut ancillā, quis cōcedamus eandē naturā in ipso esse passibilē, mortalē, crucifixā esse, sitientē, & esurientem. Ex quibus cōsequens est Christo dño multa conuenire ratione humanę naturę assumptę, quę tā de filio dei, tā de natura illa assumpta possunt prędicari. Multa insuper cōuenire eidē humanæ naturę, sed nō propterea oportet noīa illa posse cōuenire naturę illi, Christus secundū humanā naturā est hō, & filius hoīs, natura tn̄ humana in ipso neq; homo, neq; filius hoīs. Propositiones quibus dicitur, Deus factus est homo, & hoc factus est deus, satis sunt manifestæ ex vsu loquēdi secūdum regulas logicæ. August. lata,

& magna disputatione differit super veritate propositiōis huius, Christus prędestinatus est esse filius dei, ad Rom. 1. Sed hanc difficultatē facile transeūt Ambros. et Theophil. qui respicientes ad originalem linguam textū Apostoli explicant, non participio prædestinatus, sed participio declaratus, seu diffinitus. Deinde & hic sciendum, ꝙ filius dei, cum assumpsit humanam naturā, suscepit simul & quædam omnium prędicamentorum genera, species, & proprietates. Suscepit quidem hæc filius dei, non phantastice, aut apparenter solum, sed reuera, & ideo filius dei factus est verus homo, compositus ex vera carne, & anima rationali, vere passibilis, mortalis, circumscriptus loco, & tempore, visibilis, verus filius hoīs, virtutibus creatis & donis, naturalibusq; potētijs formatus. Et reuera dicimus hæc Christū suscepisse, non tanquam sua persona, aut substantia diuina, facta sit subiecta illis, inhęrentibus ipsi, sed per communicationem idiomatum, seu prædicatorum vere inhærentiū naturę, quę in vnitatem personæ filij dei assumpta est. In hac natura assumpsit nostros defectus, seu imbecillitates nostras, non omnes quidem, quia non diuersa morborum genera, non oculorum cecitatem, aut alias particularium hominum deformitates, neq; eas quę sunt ad illicita incitamēta, sicuti fomes peccati, & difficultas ad bene viuēdum, sed eas tantummodo, quibus est tota natura humana, ad quam saluandam venerat, secundum quam debuit per omnia fratribus assimulari, vt dicitur ad Hebręos secundo. Quæ videlicet naturaliter comitantur oēm humanam naturā mortalitati subiectam, etiā innocētem atq; immunem ab oī peccato, quę cunctis hominibus naturaliter insunt, veluti sunt vera commiseratio & compassio, pœna, labor, lachrymæ, afflictio, timor, mortalitas corporis, in quo potest esse manuum ac pedum confossio, lateris apertio, dissolutio animæ a corpore, quę sane oīa cōgruum fuit eum assumere ad perficiendum nostræ redēptionis opera, præsertim ob triplicē cām, videlicet propter pretiū pro salute nostra exoluendum, propter patiētiæ exemplū nobis cōmonstrandum, propter veritatē humāę naturæ assumptę declarādā. Beat⁹ Hilari⁹ cū dicit in decimo lib. de trinitate, Christū quidē fuisse passum, dum corp⁹ ē cęsum suspensum ac mortuū, sed virt⁹ cor

poris

poris sine sensu pœnę, vim pœnę in sese desęuientis excepit, intelligit quod virtus dominās corpori excepit vim pœnæ suę sine sensu pœnę mentem perturbantis, aut inopinate descendentis, nempe omnis pœna, omnis tristitia, omnisq; timor in Christo extitit secundum arbitrium & iudiciũ rationis decernentis, sic timendum, dolendum, atq; tristandum esse. Ad hũc enim sensum de Christo dicitur, Nō erit tristis neq; turbulẽtus. Item nō contristabit iustum quicquid illi acciderit. Prouerb. 12. Neq; igitur timor gehennę, neq; offensę fuit in Christo, quia talem timorem foras mittit charitas. Neq; item fuit in ipso timor vllus sẽsualitatis, aut prementis, aut perturbantis iudicium rationis, eo q; Christus ipse fuit securissimus, certissimeq; nouerat nullũ afflictionis malum futurum esse super ipsum, nisi quod prę uidebat & volebat. Cœpit timere & pauere secundum suæ mentis arbitrium, quemadmodum in superioribus diximˀ. Iesus autem, inquit Ioānes Euangelista, infremuit spiritu, & turbauit semetipsum, aperte insinuans turbationem & tristitiam in se subiacuisse dominio suæ rationis, quemadmodum & ad passionem iturus, dixit, Surgite eamus hinc, scilicet ex hoc loco, ad locum passionis. Erant quidem in Christo passiones secundum legem assumpti corporis, quod naturaliter erat mortale, senioq; dissolubile secundum mortem naturalem. Quamobrem Christus multa dixit, quæ sunt naturalis timoris aut pauoris verba, secundum carnis suæ infirmitatem, sed omnia illa voluntarie, & nō coacte ꝓ nobis assumpsit, sibiq; inesse voluit. Iam si dixeris mortem intrasse per Adę peccatum in corpora hominum, nam ante peccatum Adam erat immortalis, Christus autẽ fuit immunis ab omni peccato, non propagatus ab Adam. Videt̃ igitur fuisse immunis ab omni corruptione. Respōdeo. Q́uis Christus nō habuerit sic necessitatem moriendi ex reatu culpæ, sicut Adam post peccatum commissum, vtiq; tamen habuit necessitatem mortalitatis ex principijs assumptæ naturæ sibi derelictæ, constitutæ ex quatuor elemẽtis. Ex alia igitur causa est mortalitas in nobis, quippe ex necessitate contracta, ex alia in Christo, nempe voluntarie assumpta. Adam ante peccatum fuisset præseruatus secundũ legẽ iustitię originalis per lignum vitę, & secũdum ꝓuidẽ
tiam

tiam dei peculiarem custoditus, donec absq; morte transla-
tus fuisset in cælestem gloriam. Neq; hęc de immortalitate
hominis per lignum vitę ex cerebro nostro confingimus
nempe & id scriptura testatur Genesis .2. & 3. aperte insi-
nuans, Adam esse creatũ extra paradisum de limo terrę, &
inde translatũ esse in paradisum ex dei bonitate vbi, semper
viuere per lignum vitę haberet in potestate, quia extra para-
disum de terra formatus etiam si non peccasset fuisset natu-
raliter moriturus. Peccando autem factus est reus mortis di
gnus priuari beneficio & loco acceptis, quibus poterat sem
per viuere quemadmodum ait dominus. Nunc ergo Adam
ne sumat de ligno vitæ & uiuat in æternũ, eiecit eũ extra para
disum. Iustitia vero hac per peccatum ablata, sunt hominum
corpora, relicta suę nature facta iam mortalia. Deinde &
hic sciendum, quod quotienscumq; predicatum in proposi-
tiõe de filio dei, multa complectitur, quorum vnum soli deo
conuenit, aliud vero homini tunc verificatur de subiecto
ꝓ persona filij dei, quatenus simul ipse deus & homo. Huiu
scemodi predicata sunt spiritum supra se effundere, & sese a
morte resuscitare, pretium condignum exoluere pro toto
humano genere. Secundum hoc genus locutionis credimus
accipiendum esse, quod de illo dicitur Ioannis quinto, dedit
eis potestatem iudicium facere, quia filius hominis est. Illic
enim Christus intendebat significare, non quod esse filium
hominis simpliciter sit causa, propter quam dedit illi deus
potestatem iudicium facere, quia sic omnis filius hominis
haberet potestatem huiuscemodi propter conditionem na-
turæ, vt inquit Chrysostomus, sed quod esse filium hominis
talem, qui videlicet honorandus est, vt deus pater qui vide-
licet in forma dei permanens factus est filius hominis, vt
esset caput ecclesiæ & saluator mundi, sit rõ propter quã est
ei potestas data iudicium facere, vt scilicet visibilis in forma
serui tanq; iudex omnium appareat in iudicio. Pater autem
non scit iudicare quemq;, supple, sic in forma serui, quia illã
nõ assumpsit. In huiusmodi ergo rebus nõ est satis hominẽ
proferentem sermones, habere sanum, & chatholicum intel-
lectum, sed & oportet ita sermones accummodare, ne alij ex
his ducantur in errorem. Proinde licet concedatur quod
diuina natura est incarnata, id est carni vnita non tamen

admittēdū ē qđ diuina natura sit caro facta potest nēpe sermo ille ducere in errorē, quo crederet quod diuina natura esset caro, hoc est, qđ in carnē cōuersa esset pariforma dei fili⁹, q est & ipsa deitas, quāuis sit crucifix⁹ & mortu⁹, nequaq̄ tñ admitti m⁹ deitatē crucifixā aut mortuā esse. Hacten⁹ dixisse sufficiat, ppter locutiones de mysterijs trinitatis & incarnatiōis, iā ad ppositū materię nrę reuertamur. Sentē. I. Christi charitas, q̄uis fuerit creata, in seq; finita, & secundū substantiā aīę suę limitata, fuit tñ pfecta & consummata, tā secūdum integritatem oīm gratuitorum donorum, omniū charismatum atq; virtutum, quam secundum capacitatem animæ eius, quę ab initio creationis suę fuit sic plena gratię & sapientiæ, vt in illis amplius secundum graduum incrementa proficere non potuerit attingens iam & ipsius gratiæ, & omnis virtutis gradum summum, naturali capacitati animæ ipsius possibilem. Vnde Ioannes Baptista, vbi de ipso fert testimonium, dicens, Illum oportet crescere, me autem minui, illic & paucis interpositis adiecit, non ad mensuram dat illi deus spiritum, aperte insinuās crescentiam hanc intelligendam esse secundum famam, exaltationem, & fidem in cordibus hominum, vt credatur ipse esse magister, ego autem minister. Crescere inquam illum oportet non secundum incrementa graduum gratię aut charismatū, cui deus ab initio dedit absq; mensura spiritum sanctum omnium charismatum autorem. Quemadmodum in corporalibus rebus, quisq; dicitur absq; mensura dare vinum, aut liquorem vasi infundere, dum largiter & copiose ad sacietatem plenam dat, totam replens capacitatem illius. Sic & deus dicit dedisse Christo ab initio suæ conceptionis charismata sancti spiritus, absq; mensura, vnicuiq; autem nostrum, inquit Paulus data est gratia secundū mensuram ducationis Christi, ad Ephes. 4. quibus verbis quid aliud docuit Paulus quam vnicuiq; nostrū datam esse gratiā, sicuti Christo placuit eam donare, atq; secundum mēsuras quasdam diuidere, & non singulis dispensare gratias vniuersas? Et quia hinc manifestū est nō eadem esse absq; mēsura dare gratiam, & dare gratiā in se immensam, atq; īfinitā, cōsequēs ē nō oportere gratiā Christi fuisse infinitā, ppterea q accepérit spiritū absq; mēsura. Fuit quidem Stephanus grā plen⁹, fuit et mater dei grā plena, Cæteris p par

tes, ingt Hiero. gratia dať. Marię aũt se totã infudit gratię plenitudo in cõceptiõe. Superni lumĩs claritas, inquit Bertãta refulsit super eã desuperuenietis spiritus sancti abũdantia, vt ne ipsa quidẽ virgo sustinuisset, nisi sibi obũbratũ foret a virtute altissimi, sed mõ plenitudĩs lõge diuerso, plen⁹ gratia Christ⁹, de cui⁹ plenitudine acceperũt beata virgo, & Stephan⁹ sanctificati p grãm ei⁹ sine cuius merito, & virtute nõ posset esse vlla grã sup hoĩm genus. Ceterũ plenitudo grę Christi, q̃uis nõ extitit summa secundũ potestatẽ diuinæ bonitatis, cuius potestas infinita ad creandũ grãm magis intẽsam, nõ fuit euacuata, vtiq̃ tñ fuit sũma, tã secundũ naturalẽ capacitatẽ humãę suæ naturæ assũptę, q̃ secũdũ affluẽtiã infinitæ dignitatis, & efficatiæ, secũdũ imensum valorẽ meriti, ex illa ꝓdeũtis in oẽs Adę filios, q̃tq̃t illũ recepe rũt, q̃tũlibet numero multos. Valor nẽpe meritorũ Christi nõ euacuat vnq̃, q̃tũlibet fuerĩt multiplicati fideles Adæ filij. Secundũ sensũ istũ fuit in Christo imensitas quędã, fons, & plenitudo oĩs grę. Proide & Ioan. Euan. cũ dixisset, Vidimus eũ plenũ grã et veritate, vt iudicaret eã plenitudinẽ, quę ẽ ceu fons, & virtus, vñ fluat oĩs gratia, tandẽ adiecit, & de plenitudie eius nos oẽs accepimus. Sententia .9.

Queadmodũ angeli iusti gratiã, qua facti sũt beati, nõ acce perũt ex merito passiõis Christi, ita si hõ pur⁹ q̃spiã ex sola virgĩe, absq̃ originali peccato crearet iusticia, & innocẽtia plenus, deoq̃ gratissimus, non haberet gratiã illã ex merito Christi, attñ hõ ille nõ posset humanũ gen⁹ redimere, perinde atq̃ Christ⁹. i. exoluto pretio iusto liberare, qa nõ haberet mai⁹ aliqđ, qđ dare posset, q̃ seipsũ totũ ad obediẽdũ deo ꝓ iusticia seruãda, vsq̃ ad mortẽ, sed talis vita ꝓ honore dei sic exposita, nõ esset magis pretiosa, q̃ tota filiorũ Adæ viuuer sitas, quã Adã ipse peccãdo perdidit. Talis ergo innocẽs, sic vitã suã exponẽs, deo pretiũ ꝓ humano genere cõdignũ nõ soluit. Potest aũt hoc pacto rõ formari. Nullus hõ purus va let totũ genus humanũ sub innocẽtiæ statu cõstitutũ, qđ p Adæ peccatũ fuerat deo subst ractũ, ergo qualiscũq̃ fuerit inocẽs hõ. qui nihil morti debẽs pro humano genere sese deo offert, condignum pretiũ pro humano genere non soluit. Et q̃uis deus plus pensat animam iusti vnius innocentis, quã innumerabilium peccatorum aĩas, non tamen plus pensat

animam iusti vnius, q̃ innumerabiles animas, sub innocẽtiæ statu, quales futuræ erant in hominibus ab Adam propagandis si nemo peccasset.

Sententia decima. Pretium quod pro humano genere liberando soluit Christus, non modo omnium hominum, sed & angelorum peccatis sua magnitudine prævalet, sed tamen angelis lapsis non profuit, quia non de genere angelorum erat, sed de genere hominum, qui stipendium peccati hoīs luit, ratiōi diuinæ sapientię congruebat, vt ab illo genere exigeret̃ emẽda, in quo reperiebat̃ præcedens culpa, vt eiusdẽ generis esset satisfactor, cui⁹ & prçuaricator, ratiōi cōgruebat, vt magis hominẽ assumeret, q̃ angelum, quia angeli ceciderunt nullo alio suadente, & non transiuit pœna in vllum angelum, nisi in peccantem ptopria voluntate, neq; enim ab vno angelo transiuit malū pœnę in cæteros nō cōsentiẽtes, sicut pœna culpę Adę trāsiuit in oēs hoēs, quia non omnes angeli ab vno angelo, sicut omnes homines ab vno homine. Iustum igitur est, vt angelus relinquatur, nullo alio adiuuante, sicut cecidit nullo suggerente.

Obijciet fortassis quispiam contra hæc communẽ sententiam doctorum tradentium vnum hominem iustum, posse pro peccatis alterius satisfacere. Vnde solet dici, Multa sanctorum martyrum merita fuisse illis superflua. i. superabundantia, quæ nobis per ministros Christi applicata, prosunt. Videtur ergo purus homo potuisse pro peccatis hominum satisfacere. Respondeo id non esse consequens. Nam omne meritum, omnisq; satisfactio puri hominis, suam vim, suamq̃ efficatiam habet ex merito & satisfactione Christi.

Pro ampliori intellectu huius, sit hæc sententia Vndecima. Cum sanctis ecclesiæ doctoribus credimus, multa sanctorum merita fuisse ipsis superabundantia, quantum ad vim seu officium satisfaciendi pro pœna propriæ culpæ debita per gratiam, meritumq; Christi remissa, sed non fuisse vlla ipsis superflua, q̃tum ad vim seu officium merendi, nempe secundū hanc vī merendi passiones sanctorum plenissime sunt ipsis remnueratę, & supra condignum prçmium æternæ gloriæ, iuxta Pauli Apostoli doctrinam, Non sunt condignę passiones huius temporis, ad futurā gloriā, quę reuelabitur in nobis. Secundum vim autem & officiū

satisfaciendi nō sic sunt remuneratę, multis qui Christi meritis, & satisfactionibus innixi, plus sunt passi, ꝙ exigebat debitum proprij peccati, quemadmodū ait beatus Iob. Vbi nam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas hęc, quam in statera, quasi arena maris. Hęc grauior appareret, ꝙuis & ipse propheta hoc dixit, transfigurans in se Christum, tunc pro nobis passurum calamitates supra condignum, quemadmodum tota ipsius Iob vita & calamitas fuerūt prophetica signa futuri Christi huiuscemodi.
Ex his orta sententia non prorsus irrationabilis eorum, q dixerunt sanctorum merita, quantum ad vim satisfaciendi proprijs debitis superflua, reseruari secundum diuinam iustitiam, tanꝙ deposita quædam in ærario publico alijs applicanda, & ꝙ hæc item ipsa posset, alijs absꝗ sacramentis applicari, siquidem & ipsi martyres sancti, quātum ad vim attinet satisfaciendi, potuissent ea absꝗ sacramentis applicare, vbi ergo ipsi specialiter alijs non applicuerunt, possent illa dispensari per dispensatores mysteriorum Christi, de q bus Apostolus, Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum dei. Dispensatio, inquit Paulus, mihi credita est. Cæterum per vniuersum orbē ecclesia in orationibus ad sanctos dedicatis officio missæ postulat, vt sibi prosint sanctorū martyrum defunctorum, non solum oratiōes, sed & merita. Vnde & alibi ex scripturis demonstrauimus, quod deus peccatū etiam per gratiā, meritumꝗ Christi remissum non dimittit inultum temporali pœna. Neꝗ prorsus ratiōne caret eorum doctrina, qui dicunt hanc temporalem pœnam peccato remisso debitam solubilem, per exolutionem temporalis pœnę voluntarie assumptæ, aut a propria peccantis persona, aut a persona aliena voluntarie assumentis pœnam pro alio, veluti cum amicus pro amico votum implet, aut ieiunat, aut peregrinatur, vt pro illius peccato pœnam tolerans, deleat reatum apud deum iudicem iustum, qui etiam peccatum remissum non dimittit impunitum. Hic iam si dixerit quispiam, vt solent hæretici, sufficientissime Christū satisfecisse pro peccatis humnni generis, ergo superflua videtur omnis satisfactio hominis pro homine. Respondeo consequentiā non valere, huiuscemodi enim sunt antiqua hæreticorum

retia iam olim euentilata, discussa & euersa. Nam simili ratione possemus concludere, frustra fuisse sanctorum martyrum orationes, quibus orauerunt pro impijs, vt acciperēt remissionem peccatorum, frustra igitur orauit Stephanus pro lapidantibus, Domine ne statuas illis hoc peccatum. Christus ergo sufficienter orauit pro omnibus electis, & orando meruit omnibus vitā æternā, sed non inde consequens est, nos non oportere orare pro illis, vt salui fiant. Cęterū & ipse Christus iā in cœlis ad dextram patris residens, nūc etiam sufficienter orat pro nobis. Nam & hoc dictum est post resurrectionem & ascensionem, Qui sedet ad dexterā patris, q & interpellat pro nobis. Nō tamen propterea sequitur, nos nō oportere orare pro nobis inuicē, vt saluemur. Orationes domini nostri Iesu, sunt orationū nostrarū fundamenta, quibus scilicet factum est, orationes nr̄æ sint apud deum meritoriæ, & exaudibiles, quę sane absq; oratiōibus, & meritis Christi essent inualide, et inefficaces, & ingratæ. Ex superioribus enim iā est manifestum, φ oīs dignitas, seu valor orationum nostrarū, & satisfactionū, & bonorū operū nostrorū fluit ex orationibus, meritis, & satisfactione Christi. Christus item sufficienter docet oēm veritatē, sufficienter custodit omnem iustum, sed non inde consequens est, nō oportere magistros, doctores, ac prędicatores accedere, aut nō oportere nos esse sollicitos, de custodia nr̄i cordis. Christ⁹ voluit nos debere nō segnes esse, & otiosos, præparans valorē meriti suę passiōis applicandū, cōcurrētibus hoīm ministerijs, vt etiā ex nostris voluntatibus, dei gratia adiutis sumant diuersę rationes remunerādi, & hinc est, φ valor meriti, ac satisfactiōis Christi, nō æqualiter transit in oēs. dixim⁹ de his alibi, dicturi latius infra in solutione argumētī septimi.

 Sequitur huius capituli pars quarta, in qua demonstratur modus iste redimendi fuisse conuenientissimus.

HActenus de operib⁹, seu beneficijs redēptionis humāi generis. Iā superest demōstrare huiuscemōi modū redimēdi, fuisse diuinę sapiētię congruū, & humano gn̄i cōuenientissimū. Ad qd' intelligendū, aliqt ponem⁹ ꝓpositiōes, quę tāq̄ cōclusiones quędā sunt etiā ex supiorib⁹ manifestę.

Prima

Prima conclusio. Potestas in volũtate dei erat, qua etiam alio modo sine iniusticia eripere hominem ei licuisset, & qualitercumq; aliter voluisset, iniustum non fuisset, quemadmodum & veraciter sancti profitent, quod redẽptionem humani generis, etiã deus alio modo perficere potuisset, si voluisset, sed qualitercũq; alio mõ fecisset, stolidi hoẽs semper contẽdere cũ deo præsumerent, atq; inuenirẽt qđ dicerent, & secundum suarũ mentiũ stulticiam quærerent, cur deus sic, & non aliter voluisset facere. Ex hac consideratiõe manifestæ sunt duę considerationes. Vna. Deo cõueniens fuisset, etiã si humanum genus dãnationi obnoxiũ, prorsus non liberasset, suę nẽpe iusticiæ conuenisset, quia in hominis merito erat, vt si hoc non faceret, iniustum non esset. Natura enim humana tota per peccatũ fuit corrupta, & tota per peccatũ erat damnationi debita, & idcirco si tota in damnatione fuisset dimissa, nõ fuisset iniusticia. Vnde & huius consideratione scriptura inquit. Quis tibi imputabit, si perierint omnes nationes terrę. Nec in aliud intuebatur Apost. cum diceret. Deus cuius vult miseretur, & quẽ vult indurat. Electos omnes vocauit vasa gloriæ, vasa misericordiæ. Reprobos aũt, vasa iræ, vasa diuinę iusticię, apta in interitũ, quemadmodum & ipse ad Rom. Miserebor, inquit, cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit. Deus dum ex massa humani generis quosdam ad saluationem assumit, iusticia vtitur debitæ potestatis, pro sua misericordia largiens iusticiam indebitã eis, quos secundũ sua ipsorũ merita iuste damnare potuisset. Quosdam vero dũ ad perditionẽ deserit, iusticia vtit licitę ęquitatis, tribuẽs pœnã mortis, his qui per gratiam dei, iuste saluari potuissent, si deus voluisset. Sic igit quod voluit deus iustum fuit, vt etiã si aliter voluisset iniustum non fuisset quia potestas est in volũtate eius, quia sine iniustitia facere illi licet quodcũq; voluerit, quia cõtra decretũ, & promissionẽ incõprehensibilis suę sapientię nihil facere vnq; voluit. Modus quo ipse humanã naturam reparauit, magis est mirabilis, quam modus quo, & illam, & totam mundi machinam creauit ex nihilo. Quamuis vtrumq; æqualiter sit deo facile apud quẽ nõ est omne verbũ impossibile, tamẽ vtrũq; est æque mirabile & æqualis gratiæ. Hõ etenĩ anteq; esset, nõ peccauit vt creari

non

non deberet, postq̃ vero factus est prævaricator peccando meruit, vt & totum quod erat, & id totum ad quod factus erat perderet. Deus autem pro sua sapientia noluit totum hominem damnare, vt permaneret tam ad quod ex iustitia puniretur, quã id cui misereretur, & innotesceret super humanum genus, tam iustitia, quam illius misericordia, quorum neutrum appareret si tota natura humana ab Adam in nihil perijsset. Necq; vtrumq; sic innotesceret, si vel tota humana natura damnaretur vel tota saluaretur.

Altera consideratio ex propositione premissa est. Deo conueniens fuisset etiam si humanum genus damnationi obnoxium absq; passione innocentis filij voluisset liberare per solam suam misericordiam eripiendo ipsum de potestate diaboli inspirando illi gratiam, & bonam voluntatem. Patet, quia ipse est dominus vitę & mortis, & non potest fieri debitor vlli alteri, & ita quemadmodum rex temporalis nulli reipublicæ subiectus maleficum detrusum in carcerem potest liberare, vel per solam misericordiam & gratiam, vel per acceptam recompensationem, veluti si quis soluat pro liberatione illius pecuniam. Sic & deus permanente salua sua iusticia, potuit vnum aut alterum modum eligegere, qui si genus humanum sola sua voluntate liberasset, iniuriam non fecisset diabolo, qui non dominus, sed solum custos erat carceris, & nudus diuinę iustitię executor, non q̃ in executione sui operis velit deo, quem summe odit, obedire, sed inuidia commotus velit miserum hominem iusto dei iudicio sub sua potestate derelictum, torquere, & affligere.

Secunda conclusio. Non ex sola potentia dei, sed & ex misericordia quadã liberatus est homo. Deinde non sic ex sola dei misericordia est liberatus, quinetiam fuerit iustitia quædam in ipsa liberatione. Iusticia quidem primo in ordine ad deum patrem offensum, dum pro peccato hominis soluitur illi pretium, cui iniuria fuerat irrogata. Iusticia etiam contra diabolum reum, qui iusta lege priuabatur potestate super hominem mittens manum in Christum innocentem. Tertia conclusio.

Q̃quam alius modus liberandi hominem a potestate diaboli fuerat deo possibilis. Alius tamen modus non fuisset talis emptio, redemptio, satisfactio, seu pretij exolutio, qua-

lis

lis iste nunc est nobis exhibitus. Alius satisfactionis, ac emptionis est modus, alius modus superandi diabolum per potentiam dei solam, aliud vincere diabolum per iustitiam, aliud emere seu redimere quod ē iustū deo patri soluere pretium. Totius humani generis non potuit esse sufficiens precium, nisi homo qui valeret omnes homines, cuius & humilitas tantum placeret deo, quantū displicuit superbia in parente primo, quemadmodum in superioribus diximus.

Quarta cōclusio. Nulla creatura potuit sic, vt Christ⁹ ꝓ peccato Adæ satisfacere deo. Nam, vt patet ex superiobus, satisfacere, est tantū facere, quantum sat est aut offenso ad vindictam, aut creditori seu damnum passo ad solutionem seu damni recompensationem. In conuictu humanæ societatis de duobus consueuit satisfactio fieri, de offensa videlicet & dāno, quæ & in ciuilibus rebus interdum etiam ab inuicem separantur. Reperitur interdum damnum sine offensa, reperitur offensa sine damno. Vbi offensa seu culpa est concurrente damno, non satis est aut solum damnum reparare, aut pro sola culpa seu offensa, humiliatione debita satisfacere, sed oportet compensationem condignam impendere pro vtrisq;, ꝓ damno videlicet illato, restitutionem seu reparationem secundum ęquitatem iustitię, & pro offensa, contumacia, seu erectione voluntatis iniquæ, quæ etiam secluso dāno pœnā, mereť, compensationē pro pœna illa seu vindicta illa quę debetur offensæ. Vnde secundum legem Moysi, qui furatur ouem vnam, debet non solum ouem illam vnam, sed quatuor pro vna restituere. Vnam quidem secundum iustitiam pro recompensatione rei ablatę tres reliquas in compensationē pœnę debitę iniquitati offensæ. Ita & dum Adam peccauit de duobus satisfacere deo oportuit, de offensa propter rebellionem aduersus illius mandatum, de damno, quia deo abstulit iam seipsum, ꝙ totam suam posteritatem. De offensa autem Adę, quæ transijt in totum genus Adæ, non potest satisfacere nisi qui potest dominum offensum retributione condigna placare. Sed neq; Adam, neq; vllus ex Adam propagatus, potuit deum offensum pro altero placare. Nō enim sufficit deo inimicus pacem facere pro altero, cum quisq; inimicus dei indigeat pace & reconciliatione pro se. Vnde secundum Apostolicam & catholi-

cam fidem, propter peccatū Adę omnes homines facti sunt mortis debitores, sed nemo potest pro alio reddere, quod ꝑ seipso debet. Non sufficit ergo vllus homo peccator soluere mortis debitum pro altero peccatore, cum peccator quisꝗ sit mortis debitor pro se. Pro se aūt Christus mori nō debuit, qui ipse iust⁹ erat, & in eo princeps huius mundi non inuenit quicꝗ, & ideo ipse morti nihil debuit. Mors ergo illius pro altero valere potuit, cum ipse gratis mori non debuit. Sed quod neꝗ valeat pro huiuscemodi offensa deo satisfacere vlla creatura alia, etiam deo grata, patet, quia ad hoc vt satisfaciat offēsę oportet retributionem recōpensę esse tantam in dignitate, quanta fuerat offensa in indignitate. Tāto autem offensa grauior, iniquior, & remissione indignior, quā to is qui offenditur est magis benefactor, dignior, melior, & sublimior. Cum igitur deus sit immēsæ bonitatis, immēsę dignitatis omnium rerum creator, cui homo debet seipsum totum, & quod est, & quod potest, consequens est iniuriam quatenus est in deum commissa, esse infinitæ indignitatis, grauitatis, & maliciæ. Inter omnia quæ in mundo sunt, nihil est pro quo possim deum offendere. Vnde etiam si necessum esset totum mundum, & quicquid deus non est, in nihilum redigi, non possemus quicꝗ contra dei voluntatē facere. Actio ipsa peccati in se considerata, quāuis videatur esse quid leuissimū, malum tamen inobedientię seu rebellio, qua humana volūtas est rebellis deo suo creatori summo bono est grauissimum, & non comparabile vlli offensæ alteri, etiam si offenderentur, atꝗ perirent infinitæ creaturæ. Pro offensa autem quæ est infinitę grauitatis, non est condigna satisfactio, nisi fiat retributio aliqua, quæ sit infinitæ dignitatis, & valoris, aut pretij immensi. Cum ergo talem retributiōem non posset facere vlla creatura pura, etiam innocēs, iusta, sancta, siue ex Adam propagata, siue alias a deo condita in perfectione summa, consequens est offensam in deum commissam, non esse vlla condigna actione ac boni retributione a creatura recompensabilem. Vita autem Christi cū sit vita dei & hominis pro impijs exposita, infinitæ erat dignitatis æque vel magis a deo dilecta, ꝗ peccati offensa erat exosa. Deinde Adam propter peccatum in ira dei constitut⁹ perdiderat regnū cælorum, non quod iam habebat,

sed

ſed quod in poteſtate eius erat, vt haberet ſi non peccaſſet. Cum ergo ipſe iam ſub ira dei conſtitutus nequeat ſeſe ſuis viribus aut meritis a peccato eximere, nec poſſet habere regnum cælorum niſi a peccato ſolutus, conſequens eſt, ipſum non poſſe pro peccato ſuo ſatiſfacere, cum nequeat quod per peccatum perdidit vlla recompenſatione deo grata ac condigna recuperare. Item quamuis purus homo innocens, ſi ex terra formaretur, poſſet diabolum vincere, non tamẽ inde conſequens eſt, quod talis poſſet deo pro toto humani generis peccato ſatiſfacere, longe enim plus eſt recompenſare deo illatam iniuriam, ꝙ vincere diabolicam fraudem. Amplius autem, nemo de peccati ſui offenſa ſatiſfacit deo, niſi reddiderit illi aliquid tam gratum, quam ſit illud totum ꝑ ꝙ peccare non debuit, pro conſeruanda autem tota creaturatum vniuerſitate non potuit homo quicꝙ contra dei voluntatem facere, etiam ſi plures eſſent mundi ſicut iſti, creaturarum pleni. Non poteſt ergo de peccato ſuo deo ſatiſfacere, cum nequeat illi offerre aliquid magis gratum, quam ſit tota vniuerſitas rerum ſub deo exiſtentium. Vnde ex his & ſimilibus argumentis recte concluſit beatus Ancelmus, neminem poſſe pro peccato humani generis ſatiſfacere niſi qui fuerit deus & homo, vt vita deitati vnita, quę expenditur, quę & pro emenda totius humani generis voluntarie patitur, ſit magis pręcioſa, quam tota humana natura ex Adam propaganda. Hic forſitan obiiciet quiſpiam dicẽs: Adam primus homo potuit mereri pro toto humano genere confirmationem in iuſticia originali, & vitam æternam, poteſt ergo purus homo non ab Adam propagatus, ſed creatus a deo iuſtus ſatiſfacere ꝑ toto humano genere. Conſequentia videtur manifeſta, quia non minoris poteſtatis ẽ mereri iuſticiam aliis ꝙ ſatiſfacere pro peccato aliorum. Et antecedens probatͬ, quia Adã peccando meruit ſibi & oĩbus ſuis filiis neceſſitatẽ habendi peccatum, ergo ipſe ſi obediſſet deo, mãſiſſetꝙ in volũtate bona, meruiſſet ſibi & oĩbus filiis ſuis iuſticię cõfirmationẽ. Pręterea quãtũ malitię ẽ in cõuerſiõe hoĩs ſeſe a deo ꝑ ſuggeſtionẽ diabolicã auertẽtis, tm̃ bonitatis ẽ in cõuerſiõe hoĩs ſeſe ꝑ ſpiritũ ſanctũ ad eũ cõuertẽtis, ſeſeꝙ ex charitate erga fratres, cognatos deo offerẽtis. Videtͬ ergo purus hõ potuiſſe ꝑ debito peccati hoĩs ſatiſfacere.

Ad primum pro intellectu propositionis antecedentis præmittemus geminam esse doctorum sententiam. Sunt qui dicunt, de quorum numero est Ancelmus, quod primi parentes nostri si vicissent, si nõ peccassent tentati, in iusticia quam acceperant, fuissent cum omni propagine sua sic confirmati, vt vltra peccare non potuissent, quemadmodum nunc, quia victi peccauerunt, idcirco sic sunt infirmati, vt quantum in ipsis est, sine peccato esse non possunt, quemadmodum natura humana, inquiunt, quæ tota erat in parentibus primis, tota in illis est victa sub necessitate habendi peccatum. Ita in illis tota fuisset confirmata in iusticia, si tentati illi vicissent. Sunt & alij, de quorum numero est diuus Thomas, qui contrarium sentientes, dicunt. Adam si in iusticia originali, quam a deo acceperat, perstitisset, nõ ob id fuissẽt posteri in iusticia confirmati, propterea quod confirmatio gratię in eo, qui liberum habet arbitrium, non descendit, nisi ex eiusdem gratię merito, per idem liberum arbitrium operato. Absque suis meritis quisque gratiam habet, sed nõ confirmatur quispiam in gratia absque suis meritis. Proinde si ex Adam posteriorum eius quispiam peccasset, ille iusticiam originalem pro se, & omnibus a se propagandis perdidisset, eijciendus vna cum tota sua propagine extra paradisum, mansissetque portio quędã humani generis in paradiso sub originali iusticia, alia vero extra paradisum viciata originali culpa. Hoc præmisso dicimus, ex superioribus manifestum est, antecedẽs falsum esse, Adã videlicet sub innocentię statu potuisse mereri pro toto humano genere, aut iusticiam, aut confirmationem gratiæ. Neque id oportet consequens esse etiã ex sententia Ancelmi, & aliorũ docentiũ, quod Adam si non peccasset, tentatus a diabolo, statim ipse in iusticia fuisset confirmatus, & omnes posteri eius in iusticia nati, fuissent confirmati. Nam & illius iusticię confirmatio fuisset data, non per viam meriti Adę, sed per viam propagationis naturæ. Dicimus ergo falsam esse propositionẽ antecedentem, ad cuius probationem dicimus, quod Adam suo merito malo, seu peccato, transmisit originale peccatum in semetipsum, & in filios. In semetipsum merendo dum prævaricatus est dei mandatum. In filios autem suos, non quidem merendo illis hoc ipsum originale peccatum, sed propagando

gando naturam, qualem ipse peccando acquisiuit vitiatam, originali videlicet iusticia destitutam. Christus autem qua tenus homo transmisit iustitiam, & gratiam in filios suos, non creando, nō propagando naturam gratia & iusticia decoratam, sed merendo illam omibus innitentibus non suis meritis proprijs, sed illius meritis. Ex Adam nascimur filij iræ ab illo propagati, accipientes naturam vitiatam. Ex Christo renascimur filij gratiæ, pacis, & charitatis p fidei copulam, facti participes meritorum eius. Proinde q̄uis per solum hominem Adam, potuit descendere peccatum in vniuersum genus humanum, non tamen inde consequens est purum hominem potuisse merendo, aut satisfaciendo iusticiam, ac gratiā in alios deriuare. Hic iam si dixeris, Si Adā suis posteris non potuit mereri vitā ęternā, ergo neq̄ potuit illis mereri ęternā mortē, hoc aūt videt̄ falsum, & cōtra Paulū Apost. dicentem, Stipendiū peccati mors. Item ꝑpter peccatū corpus est mortuū. Respondeo argumētum utiq̄ cōcludere, Adam videlicet non potuisse filijs a se propagandis mereri mortem sempiternam, quemadmodū neq̄ potuit illis mereri vitam æternam. Ipse quidem malo suo merito vitiauit vtiq̄ naturam a se propagandam, quam ob rem & in illos transmisit naturā talem. i. originali iusticia vacuam, atq̄ ita paradiso indignā, mortalitati subiectā, sed non inde consequens est, q̄ meruerit illis mortem, quēadmodum si perstitisset in originali iusticia, eandem iusticiā in posteros transmisisset, propagando naturā huiuscemodi iusticia præditam, sed nequaq̄ hāc illis meruisset.

Ad aliam obiectionem dicimus, consequentiam inualidam esse, hinc est manifestum, quod gratia, seu charitas spiritus sancti filijs Adæ præparata, non est vllo puro homini ex Adam nato, absq̄ merito Christi data. Si quæ sint hominum pro peccatis diluendis satisfactiones, si quæ merita, hæc vim habent & efficatiam ex merito Christi. Si quis aliunde, quam ex merito Christi gratiam gratificantem ad vitam ęternam habere posset, is morte Christi nō indigeret neq̄ pro illo Christus mortuus esset, habent angeli beati gratiam & vitam æternam sed non per Christi passionem & mortem. Creditur autem beata virgo ante conceptionem sāctificata fuisse per gratiam in suæ matris vtero sed non sine

Christi

Christi tunc futuri merito. Nulla igitur pura creatura (quē admodum iam sæpe dictū est) potuit sic, vt Christus deo, aut satisfacere, aut pretiū soluere. Deo nēpe satisfacere ꝑ peccato humani generis nemo poterat, nisi qui & damnū illatum restauraret, & de contemptu satisfaceret. Ad hęc non sufficiebat vllus homo ex Adam nihil inueniens, quod digne deo ꝑ ablato dāno recōpensaret, quia siue sua, siue seipsum daret, digna recompensatio non esset. Iustum enim & innocentem Adam abstulerat, & neminem ex se natum nisi peccatorem inuenit. Qđ si absq; satisfactione & merito Christi statuat gratia vlli homini prorsus innocenti data, iam homini illi nō fuisset mors Christi necessaria, sed neq; is (ut supra ostēdimus) pro humano genere potuisset satisfacere. Quinta conclusio est Augustini, dicētis modum, quo nos deus liberare dignatus est per mediatorem Iesum, asserimus bonum & diuinę congruum dignitati, quamuis & alius liberandi modus deo possibilis, nō defuit, sed sanandę nostræ miseriæ conuenientior modus alius non fuit. Nam vt ex suprioribus est manifestum, modus iste redimendi congruit tam diuinæ iustitiæ, quam eius misericodię, & eruditioni nostrę. Omnia media in salutē humani generis ordinata, et ordinabilia, pendent in voluntate diuina sic, vel sic, secundum sapiētiam ordinante, quæ habet in potestate qualitercumq; velit ordinare. Deus nō vlla necessitate iustitię nobis debitæ, sed gratuita sua bonitate proposuit nobis Iesum propitiatorem. habens in sua sapientia pręter istū, alium etiam saluandi modum, quamuis iste nostræ sanandę miseriæ magis congruebat simul & diuinæ sapientię Congruebat quidem miserię nostræ, quia per istū eruditur miser homo, ad dilectionem dei, ad patientiam, ad contemptum mundi, ad agonizandū pro veritate iustitię, vsq; ad mortem, ad gratiarum actiōem ad agnoscendum peccati grauitatem. Deinde congruebat diuinę sapientię, quia conueniens erat manifestandę iustitię suæ, simul & misericordiæ, & suæ veritati. Iustitiæ quidē quia iustum est, vt peccatum non relinquatur inultum, & deo satisfiat irato. Veritati aūt, vt impleatur sermo, quem locutus est dominus, totus moriatur Adam. Misericordiæ autem, quia diuinæ clementiæ est, vt non totus Adam pereat, sed saluetur quod perierat. Hic ergo modus congruebat diuinę

diuinæ sapiētiæ, hoc pacto declaranti se in liberando hominem miserum, esse & iustū, et misericordē, fidelem atq; veracem, dum vult, vt totus Adam moriatur, non tamen totus moriatur mala morte, vt simul sit pax bona inter dei iustiticiā, & illius misericordiam. Hanc sententiam tacite indicasse videtur propheta in psalmo. 84. agens de benedictione & liberatione a captiuitate & de remissione peccatorū, tū futura per salutare dei, seu per Christum dominum, prope timentes eum, inquit, salutare ipsius, vt inhabitat gloria in terra nostra, misericodia & veritas obuiauerūt sibi. Iustitia & pax osculatę sunt, vbi schemate seu figura vsus propheta, rebus incorporeis corporea tribuit opera, vtpote misericordiæ & veritati gressum obuiū iustitiæ & paci oris osculū.

Et q̄uis in deo nulla sit volubilium cogitationum & affectuum successio, propter tamen imbecillitatem intellectus nr̄i, q nō potest oīa simul cōprehendere, huiuscemodi deo tribuunt̄, vt ex corporaliū rerū similitudinib⁹, discam⁹ vtcūq; cognoscere, amare, & colere dei sapientiā, iustitiā, & misericordiā. Huius cōsideratione sanctissimi viri, Augu. Ber. & cæteri nonnulli, harū virtutū inter sese colloqa quędam expresserūt, secundū sentētias quasdā nrę capacitati accōmodatas. Cū post Adę lapsum oīa maledictiōis & afflictiōis plena viderent̄, grauis qdē inter virtutes dei videt̄ orta cōtentio, siquidē veritas et iusticia suo zelo miserū hoēm affligebāt, misericordia vero & pax zeli huius expertes, iudicabāt magis esse parcendū, & ita misericordia & veritas obuiauerūt sibi. Misericordia secundū nomē suū, volēs deū esse piū, miserię humanę cōpatientē pręuenit veritatē, & tāq̄ faciēs eām corā deo, suā cœpit orationē, Tu nūq̄, inqt, sine me iter facere cōsueueras, qa tu suauis es dn̄e, et in ęternū misericordia tua. Ecōtrario veritas, Iust⁹, inqt, es dn̄e, & dilexisti iusticiā, & iīqtatē odio semꝑ habuisti, et idcirco ī hac vita, qua visitas hoēm trāsgressorē, impi⁹ & neq; hō iuste debet dānari. Neq; enī decēs est, bonū & iustū dn̄m habere malū, iniustū, et cōtumacē seruū. At cōtra, misericordia, inqt, honori et vtilitati dn̄i sui cōsultū iri, si ꝑ sua bonitate, q̄ suauis ē vniuersos, studeat nō ꝑdere & destruere, sed saluare, uiuificare, & sanare qd' perierat. Veritas apposuit hoēm impiū et iniustū nō debere viuere in conspectu iusti domini, qui odit &

peccata

peccata & peccatores, & ideo se non posse tot hominum scelera tolerare, Fateor, inquit, misericordia deum similiter odire, & impium, & impietatem eius, sed homo impius magis conuertatur ad dominum deum suum & viuat iustus in conspectu dei. Econtra, Misericordia respondet se non fore amabilem, si non peccatum gratuita pietate condonetur, Videns igitur dei sapientiam diuersas suarum comitum ac pedissequarum sententias, pacem inter dei iusticiam & misericordiam ab æterno conceptam in occultissimo dei iudicio cœpit explanare, in ęternitate scriptum, inquit, est, quod deus veritatem & misericordiam diligit. Ipse ergo quas diligit pedissequas, vult semper sibi præsto adesse, quia in pace est habitatio eius. Non illas potest sustinere discordes, Propterea ne ego, inquit, dei sapientia, quæ amatrix sum pacis, cogar vestram derelinquere societatem, necesse est, vt vos studeatis vtrinque vestras voluntates ad vnum consensum declinare. Quod libenter annuit vtraq;, quatenus sine detrimento noīs honoris, & dignitatis fieri posset. Tū dei sapientia æquū, inquit, sibi visum esse, vt peccatū hoīs propter veritatē morte puniat, et ꝑpter misericordiā gratis remittat. Placuit vtrisq; consiliū sapientiæ, sed qualiter id fieri posset, sciscitatur. Quibus ait Sapientia, id fieri posse, si veritas de terra oriatur, id est, de fœmina Christus, qui ꝑ iusticia morte bona moriatur, vt sic per veritatem pro peccatis nostris pretio exoluto, iusticia de cœlo prospiciat in terram, & dominus benedicat terram, suæq; gratiæ benignitatem largiatur, vt terra nostra germinet nō amplius volūtarias spinas, & tribulos, sed æternæ vitę fructus, & sic iusticia in puniēdo peccatū præuenit aduentum domini in mentes nostras, positura gressus suos in via recta, vt igitur inhabitet gloria in terra nostra, necesse est, vt veritas dei impleatur, & homo peccans, sicut deus prędixerat, moriatur, sed morte tam preciosa in conspectu domini, vt a morte resurgat, ne obliuiscatur misereri deus. Eguit, inquit Bernard. miseratione creatura rationalis, quoniam facta est misera, & miserabilis valde. Sed & oportet impleri sermonem, quem loquutˀ est dominus. Necesse est, vt totus moriatur Adam cum oībus, qui in eo erant, quocumq; die vetitum cibum in præuaricationem gustauit. Hanc si præuaricator Adam mortis

ſententiam euaſerit, periſt diuina iuſtitia, periſt veritas, nec in ęternū permanet verbum tuū domine Et ediuerſo, periſt prorſus erga genus humanum miſericodia, ſi Adam non liberetur, atq; ita inter miſercordiam, & veritatem ſibi obuiãtes venit dei ſapientia, & fecit vtriuſq; concordiam, Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt, & facta eſt pax bona inter deum & hominem, conuenientib⁹ in vnum miſericordia & iuſtitia, vt totus Adam moriatur, ſimul & miſericodiam conſequatur per mortem bonam alicuius filij Adæ, qui nihil debuit morti. Atq; ita miſericordia & veritas, quæ videbantur diſſidere, conuenerunt in vnum pacis oſculum. Hanc pacem deſiderabant olim patriarchæ & prophetæ, qui ſuſpirantes Chriſti in carnem aduentum, clamabant quotidie, Oſculetur me oſculo oris ſui. Oſculum eſſe indicium pacis omnes nouimus. Peccata noſtra, vt teſtatur ſcriptura, ſeparant, diuiduntq; inter nos & deum, ſed tollatur de medio, quod intereſt, pax erit, quę ſane pax eſt effectus gratiæ, & Chriſti miſerentis, quæ & proinde princeps pacis, & mediator appellatur, tollens peccatum, quod nos a deo ſeparabat. Ex his liquido patet, quemadmodum ſapientia dei, vt inquit ſapiens, vicit maliciam, dum diabolus qui vicerat per fraudulentiam, rurſus per prudentiam ſuperatur, & iuſticiam. Hæc eſt iuſticia, quam olim deſiderabat propheta dari filio regis, qui deſcendens ſicut pluuia in vellus, de manu potentis diaboli liberauit pauperem populum, cui non erat adiutor, id eſt, quem neq; ciuſquam virtus hominis, nec angelus poterat adiuuare, redimens animas eorum ex vſuris, & iniquitate. i. a peccatis & peccatorum debitis, quę ratiõe cõgrua noĩe vſuræ appellant̃, quia plus mali reperitur in ſupplicijs, quam delectationis acceptum eſt, in peccatis momẽtaneum eſt quod delectat, æternum eſt quod cruciat.

Ex his arbitror abunde factum eſſe manifeſtum, Chriſtum inter tres perſonas, ſapienter, iuſte, & miſericorditer cauſam tractaſſe inter hominem videlicet, deum, & diabolum. Per peccatum habuit diabolus ius quoddam in hominẽ, ſed nequiter vſurpatum, & non iure acquiſitum, non titulo iuſto adeptum, ſic iuſte tamen ſuper hominem peccantem datum, vt nec in homine, nec in diabolo, ſed in deo illa eſſet iuſticia. Neq; enim iuſtus eſt diabolus, qui inuaſit, neq; iu-

e i ſtus eſt

nr̄m, mediatorē nr̄m & sacrificiū ꝓ nobis, atq; vniuersum istum redimendi modum fuisse sanandis miserijs nostris congruissimum. Iam vt & hæc manifestiora fiāt etiam ineruditis minusq; capacibus subijciendę sunt solutiones argumentorum, quę in principio adduximus.

¶ *Sequitur tertius tractatus huius libri.*

PRæmissis consideratis facile est soluere argumenta. Ad primum ergo dicimus consequentiam non esse validam, quia Christus non solum docuit nos pugnare contra diabolum, sed & vicit, & eiecit eum, vt iā contra illum eiectum, & adhuc insidiantem pugnare valeamus, Non solū docuit nos iustitiam noscere, sed & dedit illā, non solum ostendit charitatem, sed & infudit illam in corda nostra per spiritum sanctum nobis datum, non solum docuit nos, vt nos soluamus peccatorum nostrorum vincula, vt mūdemus nos, & faciamus nobis cor nouum, sed & præuenit nos, immittēs nobis spiritum cogitādi, quæ salutis sunt, quatenus consentiamus deo saluanti, iustificanti, mundanti, & peccatorum nostrorum vīcula relaxanti, & recōcilianti nos deo patri. Ipsius gratia præuenit nos, vt hæc omnia faciamus, Ipsi nos præuenire nequaq; possum⁹. Deus cum iustificat nos, soluens reatus peccatorum nostrorum, eodē momēto simul conuertit & corda nostra, & facit nobis cor nouum non quidem siue nobis, non vt nos nihil faciam⁹, sed vt nos abrenunciemus veteri vitæ, credamusq; euangelio, ex fide a peccatis in deum resilientes. Opus itaq; est nō sola eruditione ac admonitione, sed & redemptione, recōciliatione, & infusione diuini spirit⁹, purificantis & sāctificantis corda nostra, vt non amplius seruiamus peccato. Christus quidē mortuus est pro iustitia, quam prędicauit, ꝓ qua & certauit vsq; ad mortē, annūtiando omnib⁹ viā salutis, sed nō ob id solū mori voluit, sed ob id etiam vt ꝓ peccatis nostris deo patri satisfaceret, sustinēs in carne sua peccatorū nostrorū merita, & vt seipsum sacrificium offerens placaret deū patrē nobis iratum. Falsū igit̄ est ꝙ Christus solum venerit in hunc mūdum ad dandā scientiam salutis, aut tanq; lux ad illuminādū ignorantiarū nostrarum tenebras, perinde solum atque magister illuminat corda discipulorum, in eo quod docet forinsecus proponens ea, quæ prius ignorabant.

Ex illo enim consequens esset gratiam per Christum Iesum nobis exhibitam, non esse aliud, q̃ legem seu doctrinam euãgelij, ex æquo omnibus propositam, qui si velint, poterunt discere, & accipere disciplinam, & sese per hanc scientiam saluos facere, mundare, a peccatis eximere. Vnde consequẽs esset Christum eorum esse redemptorem, quorum ad se confugentium ipse esset susceptor. Hæc est impia olim Pelagij damnata hæresis, scripturis plane cõtradocentibus, ꝙ Christus non solum est magister, doctor, præceptor, aduocatus, sed & liberator, redemptor, victor, mediator, reconciliator, sacrificium, victima, hostia, medicus, & viuificator a spirituali morte, adiutor & protector. Ad scripturas in argumẽto. 1. recitatas, dicimus earum intellectum esse manifestũ ex cohærentia scripturarum earundem. Nam Apostolus Paul. cũ dixisset, Apparuit benignitas & humilitas Christi saluatoris erudiens nos, paucis interpositis, subiecit, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab oĩ iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilẽ, & sectatorem bonorũ operũ. Plane vides Christum non solũ proposuisse nobis se, vt speculũ vitę, seu imitatiõis, sed & dedisse semet ipsum pro nobis, vt redimeret & mundaret nos, vt nos iam redemptos, & mũdatos, faceret sectatores bonorum operũ. Neq; possemus sectatores esse bonorũ operũ, nisi priꝰ soluti & expediti essemus a vinculis peccatorũ, nõ essent opa hoĩs deo grata, si esset aĩa hoĩs adhuc deo inimica. Tria, inquit Bernar. in hoc opere redemptionis præcipua sunt cõsiderãda humilitatis forma, charitatis mẽsura, & redẽptiõis mysterium. Horũ duo priora, neq; fundamentũ habẽt, neq; statum, si tertium desit, vtpote redẽptionis bñficium. Scripturas, quibus ꝓbatur Christus vere redemisse nos, lõge lateq; in supioribꝰ recitauimꝰ. Vñ & ipse ait in psal. 58. Cõfortati sunt, qui persecuti sunt inimici mei iniuste, quę nõ rapui tunc exoluebã, rapinã volens intelligi peccatũ, quia cõtra licitum est vsurpatũ, rapinã Christꝰ nõ admisit, qa peccatum nõ fecit, & dolus nõ est inuentus in ore eiꝰ, sed ipse exoluit ꝑ rapinis nr̃is, sustinẽs in carne peccatorũ nostrorũ stipendia. i. supplicia peccatis nr̃is debita. Disciplina pacis nr̃æ, inquit Esa. super eũ, Esaię. 53, hoc est castigatio, ꝑ quam nos sumus in pace cũ deo, fuit super eũ suscipientẽ in sese stipẽ dium

dũ peccati nr̃i. Vnde & hac ratione ipse p oẽm locũ passim in psalmis, & ꝓphetis loquẽs, peccata nr̃a, vt sua pro nobis deo patri confitet̃, queadmodũ in eodẽ psal. peccata nr̃a dixit esse sua, cõtinuo subijciens, Deus tu scis insipientiã meã, & delicta mea a te nõ sunt abscondita. Sua delicta dicit, nõ quę cõmisit, sed quę ꝓ nobis suscepit, qa delictorũ ipe nõ cõmissor, sed susceptor ẽ. Sua etiã delicta, dicit mẽbrorũ suorũ peccata. Hic iã si roges. Christus si p ea quę sustinuit in corpore suo, voluit redimere nos, & supplicia peccatis nr̃is debita soluere, cur igit̃ scripturę Apostolicę docẽt Christũ hæc oĩa fecisse ad erudiendũ nos. Respondeo. Scripturæ Apostolicę docẽt quidẽ Christum erudijsse nos, sed & per oẽm locũ passim docent, illum etiã nos suo sanguĩe redemisse, & recõciliasse deo. Et quia Christus in hac nr̃a redẽptione voluit ostẽdere nõ solũ suã potentiã, sed & sapientiã suã, & bonitatẽ. Idcirco præparans humano generi modũ liberandi, infirmitati nr̃ę cõgruentissimũ, etiã opa redẽptionis talia exhibuit, quę forẽt ad mortalis vitę nr̃æ instructionẽ, super q̃ si placeat, vide August. in Enchiridio cap. 53. Sapiẽter ergo factum est, vt is qui erat hoĩes redemptur⁹, cũ hominibus cõuersaret̃, vt in ipsa conuersatione semetipsum exẽplum preberet, qualiter viuere debeant. Quõ autẽ seipsum daret infirmis hominibus exemplũ, vt per ipsum iã a peccatis liberati, in hac vita ꝓpter iniurias, cõtumelias, et mortẽ, a iusticia nõ recederẽt, si ipsum hæc oĩa sentire nõ cognoscerẽt. Ioan. Baptista, q̃ nõ surrexit maior inter natos mulierũ, venit, inquit Zacharias, in mundũ ad dandã sciẽtiã salutis plebi ei⁹, qui & fortiter sustinẽs mortẽ, ꝓ veritate et iusticia exẽplum sanctimoniæ reliquit posteris, sed nõ redemit, nõ pretiũ soluit. Ille moriẽdo dedit, qđ aliqñ necessitate perditur⁹ erat. Christus aũt sponte obtulit patri, quod nulla vnꝙ debiti necessitate fuerat amissurus. Quamobrẽ Christ⁹ mõ lõge alio, atꝗ excellentiori dedit hoĩbus viuẽdi exẽpla, humiliauit eni semeipsum, vsꝗ ad mortẽ crucis, tã ad redimẽdũ nos, ꝙ ad erudiendũ contra superbiã corda nostra. Nihil prodesset redemptio Christi, si maneret superbia in corde nostro. Quid tam opus habet misericordia, ꝙ miser? quid tã indignũ misericordia, ꝙ superbus miser? Quatenus ergo vtrũꝗ tolleretur, tã superbia videlicet, ꝙ miseria, Christ⁹ humilia

miliauit semetipsum descendens ad miseriā nr̄am. Amplius aūt cum dicit Christū esse traditū propter delicta nostra, & resurrexisse propter iustificationē nostrā, nō hoc dicit, tanq̄ resurrectio Christi fuerit meritoria iustificationis nr̄æ, pinde atq; mors eius patienter tolerata, fuit meritoria remissionis culpę. Christus enim moriendo abstulit peccata nostra per viam satisfactionis & meriti, sed resurgēdo nobis nihil meruit, cū iam extra statum merendi translatus fuerit. Vñ diuersimode intelligit̄ accepta pr̄ępositio, propter. Nā Christus tradit⁹ est ꝓpter delicta nr̄a, supple tollēda, & ip̄e surrexit ꝓpter iustificationē nr̄am, supple ꝓmouendā, volēs resurrectionē suam esse nō causam meritoriā, sed prouocatiuā & excitatiuā, ad promouendū iustificationem nostrā. Vñ medicus parauit medicinam, & ꝓpter morbū, & propter sanitatē, sed diuersimode. propter morbū quidē tollendū, & ꝓpter sanitatem promouendā. Nō ergo Apostolus hoc dicit, tanq̄ delictorū nostrorū ablatio, & nostra iustificatio, valeāt a seinuicē separari, sed q̄ diuersis operibus a Christo mystice gestis, voluit ordinari ad instructionē tū fidei, tū mortalis vitę nostrę. Mors Christi est vtriusq;, tam videlicet remissionis peccatorum, q̄ iustificationis meritoria causa, sed non est sic vtriusq; figura. Mors Christi erudiuit nos, vt moriamur peccato, & crucifigamus carnē nr̄am cū vitijs, & concupiscentijs suis. Resurrectio erudiuit nos, vt resipiscētes ob operibus mortuis, in nouitate vitæ ambulemus, & amplius non seruiamus peccato. Ad secundū argumentum patet responsio ex supra dictis. Nā p Christū diabolus in hominibus iam in Christo regeneratis, est quidem victus, vt nō dominetur ad interitum sempiternę mortis, sed nondum est ligatus, & exterminatus extra fines ecclesiæ militantis, & idcirco ipse etiam iam victus in nobis accipientibus fidei spiritum, insidiatur nobis, & nos impugnare non cessat, quia nondum est hic plena, secura, & perfecta victoria. Hostem animæ nostrę internum supprimere nō possumus, delere prorsus atq; extinguere nō possum⁹, quemadmodum significauit spiritus in scriptura dicens, Iebusęum habitatorem Hierusalē nō potuerūt filij iuda delere, habitauitq; Iebusęus cum filijs Iuda in Hierusalem, vsq; in præsentem diem, Iudicū primo. Proinde & op⁹ est quo-

tidiana pugna, quoad viuamus in hoc regno dei adhuc militāte sub hostium insidijs. Regnū terrarū iā quidē p Christū factū est regnū coeleste, sed cōtinuo factū est prelium magnū in coelo. Mihael & angeli eius prēliabant̄ cū dracone, Apocal. 12. Coelū, inquit August. est iustorū ecclesia, in qua ab initio fidei, vsq̧ in finē seculi fit praelium magnū. Illud de quo Apost, Nō est nobis colluctatio aduersum carnē, & sanguinem. Hoc bellū nostrum est, & angelorum, sed aliter & aliter. Nostrū tanq̧, qui vim patimur, & contradictores sentimus. Michaelis aūt, & aliorū angelorū bonorū tāq̧, q in ministeriū salutis nrę mittuntur, quemadmodū & vaticinatus est Daniel propheta. In tēpore illo cōsurget Mihael princeps magnus, qui stat p filijs populi tui. Deinde & hoc bellum vsq̧ in finē sęculi est ipsius Christi, cuius virtute liberati a regno diaboli, resistimus tentationibus, cuius luce in hoc saeculo ducitur tota Christianorū ecclesia quēadmodum & ipsa in Apocalypsi ad Christū loquit̄. Fecisti nos deo nostro regnū, & sacerdotes, & regnabim⁹ supra terrā, supra terrā inq̧, de qua dicit̄, Beati mites, qm̄ ipsi terrā possidebunt. Omnes a Christo redempti regnare merito dicunt̄, et reges appellant̄, quia tyrannidē vitiorū in se regnare non sinunt, luxuriae, irę & inanis glae appetitū frenant, supprimūt. Hac etenim ratione, ne regnū illud Christi carnaliter intelligeremus, adiecit, et sacerdotes. Dicuntur enim sacerdotes, qui seipsos quotidie in ara crucis offerūt, exhibentes corpora sua hostiā viuentem, sanctam, deo placentem. Caeterum ad id, qd̄ roboratione eiusdē secundi argumenti primo adducitur, homines multos fuisse liberatos & iustificatos, priusquam esset passio Christi.

Respondeo. In illis operabatur virtus passionis, quę futura erat, quemadmodum vsque nunc operatur virtus passionis, quae praeterijt. Quemadmodum debitor quispiā seu offensor regię maiestatis, non habens vnde satisfaciat, vinctus in carcere interdum reconciliatur, ac restituitur in amicitiā regis pretio redemptionis nondum exoluto, sed exoluendo per gratiam fideiussoris suscipientis debitum super humeros, & promittentis suo tempore pretium exoluere. Ita homo, etiam ante Christum incarnatum, in ira dei, reconciliabatur deo patri per gratiam fideiuss-

tes quia incircumcisæ, & idcirco ad præcepta legis Moysi non sunt obligatę. Apost. igitur cū dicit Christum factū esse sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, significat Christum factum esse sub lege, quam non timore coactus, sed sua voluntate spontaneus adimpleret, & impletam cessare faceret, vt sic Iudæos sub lege coactos, tam a legis præuaricatione absolueret quam etiā ab obligatiōe legis liberaret, vt sacramentis significātib⁹ iā impletis nō amplius, qui sub lege erant, ligarentur illorum sacramentorum vinculis. Secundum Apostolum Paulum Christus & iusticia nostra ab ipso Christo nō sunt legi cōtraria, sed sunt ab ipsa lege prænunciata, testificata, significata, & promissa. Nunc autem sine lege, inquit, iusticia dei manifestata est, testificata a lege, & prophetis, ad Romanos. 4. Vnde iustitia dei bifariā potest intelligi. Vno modo quę in deo ē fidelitas seu veracitas promissionis suæ, qua scilicet redditur, quod promissum est. Alio modo iustitia dei, id est, iustitia quæ nobis a deo est, qua simus iusti, nunc est manifestata sine lege, dante aut operante iusticiam, sed non sine lege testificante illam. Si crederetis Moysi, inquit saluator, crederetis forsitā & mihi, de me enim ille scripsit, quēadmodum ait Paulus, huic omnes prophetę testimonium perhibēt remissionem peccatorum accipi per nomen eius. Proinde Christus per gratiā suam venit non vt destrueret legem, sed vt statueret & adimpleret ea, quæ lex promisit, quemadmodum & ipse apud Matthæum ait, Non veni soluere legem, sed adimplere, & quo nam modo venerit adimplere eam, continuo consequēter aperuit. Amen dico vobis, donec transeat cœlum, & terra iota vnū, aut apex vnus, non prēteribit a lege, donec oīa fiant. Vnde & ob id aduentus saluatoris, dicitur plenitudo temporum, quia hęc tempora fuerunt adimpleta, quę præcedentibus temporibus fuerant prænunciata. Ap!s aūt cum dicit Christum nos liberasse de maledicto legis, maledictum legis intellexit & peccatū, et mortem, quę est stipendiū peccati, seu transgressionis legis. Ad tertiū argumētum dicimus argumentum non cōcludere id quod infertur, nam quod quorundā hominum peccata merito voluntariæ passionis Christi, & exolutione sanguinis eius non deleantur, non prouenit ex insufficientia, nec meriti quod erat in

voluntaria actione Christi, nec valoris, qui erat in pretio sanguinis voluntarie impensus. Siquidem actio, quæ erat in anima Christi voluntarie operantis, erat actio personæ, quæ deus erat & homo. Infinita igitur erat illius vis, & efficacia illius in promerendo. Passio etiam eius, cum fuerit in anima & corpore vnitis deitati, erat itidem valoris infiniti in satisfaciendo, quemadmodum & sanguis effusus vnit⁹ deitati pretium erat immensum. Sed pretium hoc exolutum a Christo non ponit in vllo homine ad deletionē peccatorum, nisi virtus meriti Christi & passionis perueniat ad illum, & applicetur illi. Sicut peccatum Adę non transit in alios ꝙ in semen quod ab ipso propagatur, Ita iustitia Christi, meritum Christi, & exolutio sanguinis eius non transit in alios ꝙ in semen, quod ex Christo regeneratur. Quemadmodum autem quis ex Adam propagatur deo operante per ministerium humanæ voluntatis gnerantis, sic ex Christo quis regeneratur deo operante per ministerium humanę voluntatis aut credentis, aut sacramentum fidei ministrantis. Motus autem fidei & sacramentum fidei non proueniūt in quempiam sine motu liberi arbitrij. Quamuis in paruulo interdum possit fieri huiuscemodi regenerationis fructus deo solo inuisibiliter intus operante, vt patet de sanctificatis in vtero. Secundum generalem tamen legem deus huiuscemodi fructum nō facit peruenire in aliquem sine concursu liberi arbitrij, vel proprij, vel alieni. In adulto est motus liberi arbitrij credentis in eum qui iustificat impium. Erga paruulum autem est motus liberi arbitrij alieni applicantis ministerium sacramenti. Huiuscemodi ergo liberi arbitrij actus quia non peruenit ad singulos Adę filios, Idcirco non ad omnes peruenit fructus passionis. Dicemus autem de his latius in tractatu sequenti. Ad id quod in tertio argumento pro corroboratione adducitur, videlicet diabolum in hac vita non habere potestatem in hominem, nisi tentandi, suggerendi, & instigandi. Respondeo ex supra dictis id falsum esse. Nā & homo nondum gratia Christi liberatus, est captiuus diaboli, æternæ mortis reus. Intelligere ergo genus humanū esse in potestate diaboli solum, vt potētis tentare, suggerere eo tentādi mō, secūdum quē Adam ante peccatum tentabatur habens potestatem liberam,

& subijci diabolo, & non subijci est euacuare gratiam Christi. Sed dices forsitan. Si diabolus iam post Christum descendentem in carnem, adhuc habet accessum, & potestatem impugnandi homines iustos, liberatos a sua potestate, qua ratione dicit Apostolus Ioannes, Apocalypsis .20. per angelum dei descendentem de cœlo, id est per Christum incarnatum, esse diabolum alligatum mille annos, id est, vsq; ad persecutionem futuram per Antichristum, & eum tunc rursus soluendum ante aduentum Christi, & post Christum, vsque ad nouissima tempora, & sub ipsius deniq; Antichristi tempore, si diabolus non cessat tentare, seducere, decipere, quos potest incessabili sua rabie, semper circuens, quærens quem deuoret, quomodo per Christum venientem in carnem est alligatus. Respondeo. Princeps huius mundi a iustis hominibus eiectus est foras, id est, extra corda eorũ, vt non amplius sic regnet in eis, vt ipsi obediãt desyderijs, aut suggestiõibus eius. Quis aũt ipse nõ sic amplius in hoĩe liberato dñetur, habet tñ adhuc potestatẽ impugnãdi. Pro intellectu aũt scripturæ docentis diabolũ ligatũ esse per Christum, Sciendum est ex scripturis sacris esse manifestissimum, ante primi hoĩs peccatum, etiam diabolum habuisse quandam potestatem inuadendi, & quodam modo tentandi hominem. Ante peccatum homo foris tentabatur, sed nondum erat sub captiuitatem diaboli, quia nihil inustus patiebatur, nondum erat diabolo, perinde atq; iã est potestas accedendi ad interiora hominis, & concitare humores & sanguinem eius, excitare motum legi mentis contrarium in carne illius, vt autem consensum præbuit diabolo, deserens deum suum conditorem, sibimet ipsi factus est grauis, & deo contrarius, & derelinquit sibi ablata virtute cõtinendi omnia, qua continere poterat libere, tã sub se inferiora oĩa, q̃ sub deo semetipsum. Miser aũt homo sic sibi derelictus, factus est vagus, instabilis, imperitus, infirmus ad operandum. In miserũ ergo hominẽ sic sibi derelictũ, mox diabolus potestatẽ accepit, deuincens sibi totũ Adam cũ oĩbus, q ĩ illo erant. Et ita post peccatũ donata est diabolo potestas super hoĩem secundum aliquẽ tentãdi modũ, quẽ non habuit añ peccatũ, potẽs nũc nõ solũ forisecus proponere, & suggerere, sed et interioria hoĩs accedere, suggerere, excitare &

sare mentem per malum habitans in carne eius, quibus fit, vt homo etiam iā iustificatus, & per gratiā Christi a regno diaboli liberatus, q̄ diu vixerit in hoc mortali corpore sentiat, & patiatur tentationes inuitus, vt non quæcumq; velit faciat. Vnde ex superiorib⁹ patet diabolum per lapsum humani generis triplicem acquisiuisse potestatem super hoēm. Vnā regnandi super vniuersum hominē, trahendiq; illum ex morte huius vitæ in mortē sempiternam. Hanc potestatem abstulit Christus a suis electis, ita in hac vita liberans illos, vt q̄uis sentiant inuiti impugnatiōes, seu tentationes diaboli, tamen non prorsus cōsentiunt, agnoscētes iam delitias carnis huius mundi esse rationali animæ virus mortiferum. Alteram acquisiuit potestatem detinendo vniuersum genus humanū, etiam semen iustorū per gratiam Christi liberatū extra regnū cœlorum, & trahendi secū ad claustra inferorum, donec veniret Christ⁹, q aperiret ostiū cœli. Hāc etiā potestatem iā prorsus a suis electis abstulit p mortē suā, descendens ad inferos, claustra inferni penetrans, suos captiuos redimens. Vnde nō potest hominem vllū iustum in hac vita plene purgatū iam merientem trahere secū in tartarū. Vltra huiuscemodi geminas potestates acqsiuit post Adæ peccatum, tertiā potestatem, quæ est quodam speciali modo, impugnandi atq; tentandi hominem q̄ diu viuit in hoc mundo, secundum quam potest ad interiora hominis accedere, & per carnem pulsare, vt auertatur mens a deo cōditore suo. Hæc anteq̄ virtus Christi venientis in hūc mūdum innotuisset gentibus, erat latior, maior, fortior, & sup humanum genus magis generalis. Et secundū hanc sententiā interpretandum est, quod Ioannes Apost. ait. Vidi angelum descendentem de cœlo. i. Christū habentem clauem abyssi, & catenam magnam .i. virtutem inseparabilem, in manu sua, & tenuit draconem illum, serpentē antiquū, qui cognominatus est diabolus, aut satanas, & alligauit eum mille annis, & misit illum in abyssum in gregem porcorū, sese in mare præcipitantium, id est, in corda reproborum, et clausit, & signauit super eum, vt non seduceret iam gentes, per misericordiam Christi ex vniuerso mundo electos, donec finiantur mille anni. Post hæc oportet eum solui breui tempore. Alligatio hæc diaboli in mille annos, est impedimentū

mentum fortitudinis seu roboris in potestate eius, quia videlicet non permittitur exercere totam tentationem, quam potest, vel vi, vel dolo ad seducendas gentes .i. ecclesiam iam credentium in mille annis .i. toto tempore ad nouissimum Christi usq; aduentum. Quod si permitteretur diabolus in tam longo tpe, & in tanta hoīum credentium infirmitate, plures fideles deijceret, & ne crederent, impediret, quod ne faceret alligat⁹ ē, hoc ē, priori potestate priuat⁹, & missus in abyssum, usq; ad mille annos, id est, ad tempus futuri aduētus Christi, tunc autem soluetur. Nā iuxta Danielis vaticinium, tribus annis, & mensibus sex, totis suis, suorumq; viribus sçuiturus est per Antichristum, & alios ecclesiæ persecutores. Verum tunc tales erunt fideles, cū quibus ei belgerandum erit, vt etiam vinci tanto eius impetu, & insidijs non poterunt, sed tam parentes pro baptizandis paruulis, q̄ hi qui tunc primum sunt credituri, erunt ad credendū, qđ non credebant firmiores, & ad vincendum etiam diabolū, tunc non sic ligatum, fortiores. Ex his igitur patet responsio ad ea, quæ in corroboratione argumenti tertij videntur adduci. Nam diabolus in hac vita super homines ex Adam propagatos, habet potestatem non solum tentandi, ac suggerendi, sed & detinendi, atq; eos absq; gratia Christi ex hac commigrantes, trahēdi in barathrum gehēnę ignis, nisi fuerit reatus per gratiā Christi regeneratione solutus. Deinde modus tentandi quem habet diabolus, post peccatum longe alius est ab eo tentandi modo, quē habebat super Adam ante peccatum, cum iam sentiat homo suggestiones diabolicas etiam inuitus, tunc autem nihil Adam inuitus patiebatur. Tertio, quia homo factus est rebellis deo transgrediendo legem illius. Ideoque & si diabolus non esset, maneret nihilominus lege mentis contraria, & rebellis caro hominis, & quasi contrarios in se motus sentiens homo, vim quandam pateretur, & tunc etiam, quemadmodū nunc libere, sed cum difficultate faceret, quod suæ mentis ratio, & dei lex doceret, siquidem corpus quod corrumpitur, inquit Sapiens, aggrauat animam, & deprimit interię mētis sensum. Postremo voluntas humana iam sibi derelicta, & ꝑpter peccata destituta virtute originalis gratiæ, qua poterat sub se cōtinere omnia, facta ē a deo fugitiua, vaga, insta

bilis

bilis, cupida, carnalibus rebus prona & inclinata.

Ad quartum argumentum dicimus falsum esse quod in argumento sumitur, quod Christus emerit nos a diabolo. Redemit quidem Christus nos a potestate, seu tyrannide diaboli, non tanquam domini, sed tanquam lictoris, seu ministri diuinæ iusticię vindicantis. Proinde Christus nō tam liberauit nos a potestate diaboli, q̄ a manu seu potestate iræ dei, transferens nos, vt simus sub manu gratiæ, & misericordiæ suæ, qui alioqui essemus vasa iræ, sub manu iusticiæ suæ. Nemo potest effugere voluntatem dei, aut iubentis, aut pręmiantis, aut punientis. Cum ergo Christus appellat diabolum principem huius mundi, id est, hominū secundum hunc mundum viuentium. Cum insuper Apostolus docet diabolū habuisse mortis imperiū, impiosq; ab ipso detineri captiuos ad ipsius voluntatem, intelligendum est illum principatū, illudq; imperium habuisse, non tanq̄ sit iudex, aut dominus vitę et mortis, sed vt minister iusticię dei peccatum punientis, vt latro insidians, vt lictor torquens, non quidem ex amore iusticię, sed ex odio & inuidia. Verū quidem est, q̄ diabolus iustam in homines habuit potestatē .i. iuste desuper a deo datam, sed tamen nunq̄ meruit habere illam potestatem, q̄q̄ homo meruerit pati ipsius diaboli tyrannidem. Eadem sępe repetimus, quia sunt de rebus & beneficijs Christi redemptoris nulla vnquam obliuione delendis e memoria nostra. Ad quintum argumentū.

Pro intellectu propositionis antecedentis, in qua dicitur, qui vel emit, vel redemit rem aliquam, soluit pretium ei, qui possidet. Dicimus hoc verum esse, q̄ videlicet emens soluit pretium ei qui possidet, tanq̄ dominus & proprietarius, sed non ei qui possidet solum, tanq̄ custos, & tanq̄ minister, & executor iusticiæ, quemadmodum diabolus possidet damnatas animas. Iudex autē & dominus damnati hominis, est deus pater, qui potestatem habet vitæ & mortis, qui & hominem damnatū iussit torqueri sub potestate diaboli. Illi ergo pretium soluendum erat, non diabolo. Ad ea quæ in confirmationem huius argumenti adducuntur, quibus infertur, deus magis dilexisse genus humanum, q̄ filium suum vnigenitum, quem pro genere humano liberando morti exposuit. Respondeo non valere conse-

consequentiam. Per mortem enim filius dei non prorsus pe rijt, aut in sempiternum esse desijt, sed ad resurrectionis gloriam triumphauit ad vitam immortalem, ad dignitatem, & excellentiam super omnem creaturam. Ad ea quæ in roboratione huius quinti argumenti adducuntur, Respōdeo.

Quamuis non videatur esse sapientis mercatoris, rem maioris valoris prorsus perdere velle, atq; alienare a se pro rebus minoris valoris, vtique tamen sapientissimi mercatoris est, pro releuanda aliorum inopia, ad tempus rem maioris valoris tradere passioni, quæ sit sufficiens exolutione pœnæ debitæ peccatis earum rerum, quæ sunt minoris valoris. Christus vitam suam, quam pro nobis exposuit in mortem, non prorsus amisit alienando a se in perpetuum. Eadem enim virtute resumpsit animam suam resurgendo, qua posuit animam suam temporaliter vsque ad mortem patiendo. Insuper deus pater tradens filium suum vnigenitum in pretium, neq; alienauit eum a se, neque transtulit illum in dominium alienum, sed sic dedit eum in temporalem mortem, vt sine dispendio morę, cōmutauerit vitam eius mortalem in vitam sempiternam & immortalem. Deinde quod dicitur non esse sapiētis mercatoris emere rē carius q̄ valeat, veritatem habet in mercatore, qui habet indigentiam pretij, intendens mercando seipsum ditare potiꝰ quam alienam inopiam & paupertatem releuare. Non est autem deus mercator talis, quippe qui diues est in misericordia, & bonorum nostrorum non indiget, qui etiam neq; emit neq; redimit nos ab alio, sed a seipso secundum magnum suæ misericordię eripiens hominem a manu suę iustitiæ, per condignam tamen exolutionem pœnæ, peccatis totius humani generis debitę. Ex eijsdem fundamentis patet solutio sexti argumenti. Neq; enim deus, neq; Christꝰ debuit diabolo quicq̄, sed deo offenso factus est debitor reus homo, & id quidem in decem milibus talentorum, id est in tanto debito, vt non habet miser homo vnde solueret. Homine aūt non habente vnde satisfaceret, Christus misertus hominis pro homine se debitorem fecit, suscipiens in se, id est in carne sua & in aīa sua supplicia peccato hominis debita. V. n̄ & ipse iuxta Esaię vaticiniū, Iniquitates nostras portauit, & peccata multorū tulit. Ioan. Baptis. testificat̄ de

Christo

Christo, quod ipse mundi peccata tollat. Ecce, inquit, agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi, quod tractans Chrysost. homilia. 11. Super Matthæum, Non dixit, qui remittit, q͞d profecto maioris est pietatis, sed qui tollit, inquit. Non enī tale est indulgere peccatū simpliciter, quale ē suscipere illud.

Ad septimum argumentum dicimus. Diabolus & homo fuerunt alienati a deo, non quidem a domino & potestate dei, sed a lege, ab obedientia, & libertate, per quam poterant peruenire ad visionem dei. Vterq; tamen semper, et vbiq; subiectus est deo, aut inscius, aut inuitus, aut spontaneus. Inscius quidem, dum impius interdum in hac vita p̄mittitur viuere. Inuitus, dum pressus, sentit pœnam sub voluntate dei peccatum vindicantis. Spontaneus dum voluntarie sacrificat deo saluatori, ac redemptori suo, & ita homo non potest effugere manum dei, aut sæuientis, aut miserantis, aut vindicantis, aut pręmiantis. Qui recedit a voluntate dei, sapienter legem dantis, incidit in voluntatem dei, iuste transgressionem punientis. Et ita homo semper manet sub potestate dei, secundum voluntatem eius omnia iuste & sapienter gubernantis. Et in argumento cum assumit. Nemo quicq; emit ac redimit, nisi quod suum non fuit, aut suum esse desijt. Respondeo per culpam homo desijt esse dei, non quidem creatura, nec alienus a potestate dei, & dominio eius, sed filius & hæres regni dei. Vnde iam factus filius irę, & seruus vinctus sub iusticia dei derelinquitur puniendus sub potestate diaboli, qui tametsi nunq; meruerit habere potestatem super hominem, ipse tamen homo p̄ culpam suā meruit pati ipsius diaboli tyrannidem. Omnia sūt sub volūtate & potestate dei, homo, damnat⁹, diabolus, infernus, mors & vita. Ad secundam confirmationem, qua dicit̄, Secundum naturalis æqualitatis rationē, eius est peccati pœnam luere, seu puniri cuius est peccatum.

Respondeo. Aliud est quempiā inuitum puniri pro peccato, aliud autem quēpiam voluntarie satisfacere pro peccato. In puniēdo peccata oportet illum puniri qui peccauit, in satisfaciendo autē pro peccato potest vnus pro altero pœnam voluntarie ferre. Dum quispiam pro peccato punitur inuitus, pensatur eius qui punitur iniquitas. Dum aūt quis ad placandum aliquem, pœnam voluntarie assumit, pensa-

tur

tur eius, qui pœnam sustinet, beneuolentia seu charitas. Vnde eius est puniri, id est ille est puniēd⁹, dignus seu debitor pœnę qui peccauit. Potest nihilomin⁹ ille q nō peccauit, sua spōte satisfacere, & subire pœnā pro eo qui peccauit, quēadmodum est soluere creditori, qui debitor est, potest nihilominus alius quispiam pro debitore se principalē, & fideiussorem facere, atq; ita pro alio soluere. Quamuis autem omnis pœna sit ex pręcedenti culpa, nō semper tamen ex culpa personæ patientis, cum plerumq; fiat ex culpa naturæ præuaricatricis propter culpam naturæ in Adam vitiatę, pœna infertur omni personæ humanæ ab Adam propagatæ. Vnde si non fuisset præuaricatrix humana natura, non fuisset vlla pœna. Verum Christus licet fuerit de Adam natus, nō tamen ab Adam, proinde & ipse naturam non habuit subiectam culpę, & idcirco pœna in ipso erat non ex culpa naturæ, quę in ipso erat, sed ex culpa naturę, que in nobis est.

Ad id ergo quod consequenter in argumento assumitur, turpe videlicet esse si miseria sit, vbi eam esse non congruit. Respondeo. Si miseria esset nō pręcedēte vllo peccato propter quod infligitur, deformis forsitan videretur ordo atq; administratio totius vniuersi. In Christo aūt fuit miseria et afflictio volūtarie assumpta pro peccatis nostris. Proinde miseria hæc conueniebat illi, cuius bonitati & misericordię congruit dolorem & laborem subire pro peccatis parentum & fratrum suorum. Proinde opprobria, contumelię, crux ipsa, claui, lancea, & id genus omnia dominicæ passionis tormenta seu tormentorum instrumenta, ornabant dominum nostrum saluatorem in cruce pendentem, quemadmodū canit ecclesia. Crux fidelis inter oēs arbor vna nobilis, nulla sylua talem profert fronde, flore, germine. Pulchrū, decorū, ac rōnabile, iustitięq; congruum est, vt qsq; satisfaciat pro debitis parentum, fratrum, sororum, & filiorum suorum. Sicut ergo de Adam & Eua peccatum in omnes homines est propagatum, Ita rationi congruit, vt aliquis qui de illis nascitur pro peccato hominis satisfaciat. Illi ergo scilicet Adam & Eua, si nequeunt pro peccato suo satisfacere, iustum & æquum est, vt de illis sit, qui hoc faciat, cum rectum sit, vt satisfaciens sit aut is qui peccauit, aut aliquis de cognatione ipsius. Proinde si nouum hominem crearet

deus ex terra non ex genere Adam non esset homo ille de cognatione humani generis, quod natum est de Adam, & ideo non sic pertineret ad illum pro genere Adam satisfacere, quia non esset de illo. Si ergo rationi congruit, vt vel Adam vel genus eius satisfaciat pro se, etiam rationi congruit, vt de Adam nascatur homo, per quem reparetur genus Adæ. Aliter nec Adam, nec genus Adæ satisfaceret pro se. Natus est ergo Christus frater noster, & caro nostra, vt in carne sua, quæ & nostra est caro, de nobis accepta, satisfaciat, atq; soluat debita suorum parentum & fratrũ, qui tantũ erant constricti debitis, vt non haberent vnde redderent.

Ad id quod consequenter in argumento assumitur, magis fuisse congruum diuinę sapientiæ, quod verbum dei assumpsisset personam Adæ, qui causa fuit peccati in vniuersos posteros, & quod in illo satisfecisset, magis enim congruit personam puniri, quæ habet naturã peccatricem, quã eam quę habet prorsus naturã innocentem. Respondeo antecedens verũ esse de pœna vltionis diuinę, quomodo is qui punit, sustinet coactus. Nõ autem de pœna placationis diuinæ seu recõciliationis, & satisfactionis, pꝛsertim ꝑ toto humano genere. In hac enim pœnæ exolutione, talis debuit esse satisfactor, qui nõ erat aliunde debitor. Ad tertiã cõfirmationẽ eiusdẽ argumẽti qua dicit, Christ⁹ si exoluit sufficiẽs suppliciũ peccatis nostris debitum, sustinẽs in carne sua, vt quid ergo oportet nos adhuc pro peccatis nostris ingemiscere? vt quid relapsis cum resipiscunt pœnitentia & satisfactio per opera pœnalia imponitur? Vt quid iustorum animæ post mortem torquentur purgatorio igne? Respondeo. Displicẽtia veteris vitæ, motusq; fidei in Iesũ a nobis exigũtur, non tanq; opera, quib⁹ fiat satisfactio pro supplicijs peccato debitis, sed tanq; dispositiones necessariæ adhoc vt virtus meritorum Christi perueniat in animas nostras. Deinde q; satisfactio & confessio imponatur relapso pœnitenti, prouenit nõ ex insufficientia pretij per Christũ exoluti, sed ex eo q; vis pretij illius, neq; sẽper, neq; ęqualiter prouenit, & applicatur in omnes. Peruenit autem vis pretij huius, & applicatur per fidem, & fidei sacramentum. Nõ est autem in omnibus ęqualis mensura fidei per dilectionem operantis, neq; item æqualiter in omnibus sacramentis operaẽ spiritus Christi redimentis. Aliter operaẽ in baptismo,

pessimo, aliter in pœnitētiæ sacramento, quis fides per dile ctionē operans æqualiter semper deleat oim mortaliū pecca torum culpas, Non tamen semper tollit æqualiter huiusce modi peccatorum reatus cicatrices, & reliquias. Quorundā mentibus non expectata profectuum mora, totum simul in funditur, quorundam mentibus particulatim accrescit, vt per ea, quæ sunt cœlitus accepta, comitante humana volun tate quęrantur ea quæ nondum sunt donata. Vnde pro am pliore horum intellectu, supponere oportet ex scripturis sa cris manifestum esse statum gratiæ acceptæ post remissam culpam simul stare cum reatu temporalis pœnę, ꝓ remissa culpa tolerandę, quemadmodum omnis mortalitas huius vitæ, est supplicium originalis culpę, etiam in hominibus, quorum peccata sunt iam deleta Christi sanguine. Insuper post hāc vitā Patriarchis & Prophetis iā iustificatis, pœna erat ex hac vita commigrantibus, detineri in libo extra cœle stem vitam. Amplius autem, ꝙ & pręter pœnas, humanæ naturæ ꝑpter originale peccatum debitas, maneat plerūqꝫ reatus temporalis pœnæ debitæ peccatori, etiam pro actua li peccato iā remisso, demonstrat ex scripturis sacris Augu. sup psal. 50. de Dauid, cui de⁹ pœnitēti cōdonauerat adulte rij, & homicidij culpas. Attñ multa tēporalia mala ꝑpter il la peccata iā remissa, acciderūt in regno illius. Postremū, ꝙ post remissā culpā mortalē remaneat plęrūqꝫ secūdū diuinā iustitiā reat⁹ tpalis pœnæ, quā debeat hō assumere, vel in hac vita volūtarie, vel luere & exoluere post hāc vitā in pur gatorio igne, Christianorū schola hacten⁹ intellexit ex scri pturis, & doctrina Apl'ca, quib⁹ ꝓbari potest ꝙ de⁹ peccata eorū, qb⁹ ignoscit, īpunita nō relinqt, iuxta doctrinā Paul. Si nos ipsos iudicarem⁹, nō vtiqꝫ iudicaremur. Cū aūt iudi camur a dño, corripimur, vt nō cū hoc mūdo damnemur. Ex hac Apostolica sentētia manifestū ē hoiem, q peccauit, si nō velit iudicari, aut corripi a dño deo, oportet iudicare, atqꝫ pu nire seipsum. Vñ August. in li. de pœnitētię medicina, tra ctās verbū illud ꝓ peccatis, quę legis dialog⁹ cōtinet, & de qb⁹ Apost. ait, Qui talia agūt, regnū dei nō possidēt. In pœ nitētia maiore, i se qsqꝫ debet exercere seueritatē, vt a semet ipo iudicat⁹, nō iudicet a dño. Sup ꝗ vide Aug. sup psal. 10. Nō miserearis oim, qui opant iniquitatē. Itē Ber. homilia

55. super Cantica. Mala mea melioribus curabo corrigere actibus, diluere lachrymis, punire ieiunijs, cæterisq́ sanctæ disciplinæ laboribus. Christus cum venerit, si inuenerit nos iudicatos a nobismetipsis, iam nihil inuenit, inqt, in nobis, quod habeat iudicare seu punire, quia non iudicabit bis in idipsum. Ex scriptutris ergo sacris est manifestissimum, quod misericors deus, iusto suo iudicio multis sæpe modis pro peccato remisso flagellat & punit hominem post remissam ei culpam, & post deletam culpę maculam per Christi gratiam. Vnde non absurda est magistrorum distinctio, de gemina pœna peccato debita. Vna est exterminans peccatorem inimicum, & irreconciliatum. Altera corrigens filium, & amicum, & talis pœna potest manere debita pecca to iam prorsus remisso, tam secundum culpā, q̄ secundū maculam. Vnde deus flagellat omnem filium quē recipit.

Ad id qđ quarto ꝓ roboratione eiusdē septimi argumēti assumit de sanctis, quorum merita in thesauro ecclæ colligunt, tan q̄ alijs profutura, quę fuerūt illis in exolutionem superflua, cū iuxta Pauli doctrinam, sancti in carne sua adimplent ea, quæ desunt passionum Christi ꝓ corpore, qđ est ecclesia. Respondeo. Sanctorum merita & passiones, secundum valorem satisfactorium, vtiq́ prosunt alijs ecclesię membris, sed nō propterea oportet cōcedere, ꝙ Christi mors per se nō sufficiat, qppe quæ sufficiēs est pro peccatis totius mundi. Oportet autem ꝙ mēbra sint suo capiti similia, quemadmodū caput pro suis membris est passum, sic rursus vnumquodq́ membrum in virtute eiusdē capitis ꝓ altero mēbro patiatur. Et quemadmodū ex eo ꝙ Christus sufficienter orauit ꝓ nobis, sufficienter meruit nobis remissionē peccatorū, nō est cōsequens orationēs & suffragia iustorū in hac vita nō ꝓdesse aut viuis, aut defunctis. Ita ex eo quod Christ⁹ sua passione sufficienter satisfecit pro nobis, nō est consequens, passiones martyrum nō esse satisfactorias pro pœnis peccato nostro debitis. Et quemadmodū Christi obsecrationes, & supplicationes pro nobis sufficienter fuerunt exauditæ, sufficientes fuerunt ad impetrandum nobis gratiam ac remissionem peccatorum, nihilominus tamen sancti in hac vita vtiliter orant pro nobis, impetrantes plęrūq́ gratiam & remissionem peccatorum, etiam his, qui alioqui

gratiam

gratiam non erant consecuturi, Ita & Christi satisfactiões pro peccatis nostris fuerunt sufficientes, nihilominus tamē in hac vita, iusti vtiliter tolerant multa pro peccatorum nostrorum debitis exoluendis, vt quodammodo vna sit potestas capitis, & membrorum a capite accipientium vim, & efficaciam hęc faciendi. Habes pro roboratione horum doctorum doctrinam, Origenis homiliam. 24. super librum Numerorum docentis, quod quemadmodum Christus, qui fuit agnus ad occisionem ductus, & in sacrificium oblatus, remissionem peccatorum pręstitit vniuerso mundo, Ita & cæterorum sanctorum ac iustorum sanguis effusus fortassis est ad expiandum pro parte aliqua populum. Sed & in his omnibus vnus est agnus, qui totius mundi potuit auferre peccatum, & ideo cessauerunt cæteræ hostiæ, quia talis fuit hæc hostia, vt sola sufficeret pro totius mundi salute. Cæteri enim precibus, hic solus potestate dimisit peccata. Si nō fuisset peccatum, non fuisset necessarium filium dei agnum fieri, nec opus fuisset eum in carne positum crucifigi, sed mansisset hoc, quod in principio erat verbum. Sed quoniam in hunc mundum introiuit peccatum, cuius necessitas propitiationem requirit, quæ non fit nisi per hostiam, necessarium fuit prouideri hostiam ꝓ peccato. Hactenus ille. Ex cuius determinatione sufficiat hoc nunc intelligere, hęc videlicet simul stare, sanctos suo sanguine, suisq; precibus peccata exoluere, & nihilominus Christum esse redemptorem, & satisfactorem sufficientem pro peccatis totius mūdi. Verū quidem est, neq; eū qui plantat, neq; eū q̄ rigat esse aliquid, quantum ad interioris gratię infusionem, aut ad dandum interni fructus incrementū, vtiq; tamen vterq; aliq̄d est, quantum ad ministeriū sacramenti, in q̄ operatur virtus Christi, vterq; etiā est aliquid, quantū ad orationē & supplicationem, qua impetrat̄ aliis gratia, & remissio peccatorū, qua & exolutio fit pro debitis peccatorū aliorū. Et ita verbū Apostoli dicentis, Neq; qui plantat est aliquid, neq; q̄ rigat, sed deus, qui incrementū dat, Accipiendū est dictum cōtra sentētiam schismaticorū, qui distinguebāt diuersitatem donorum Christi secundum diuersitatem ministrorum dispensantiū, de quibus alibi latius. Ad doctrinā Pauli ad Collo. 1. Respondeo, ꝙ oportet illam intelligere non tanq̄

conge

congeries passionum Christi non fuerit sufficiens ad exolutionem poenarum debitarum peccatis totius ecclesiæ, sed ꝙ multa pars passionū Christi adhuc deest corpori, qđ est ecclesia, priusq̃ persecutionum Christi sit finis, quia vsq̃ in finem sęculi patitur Christus in suis membris. Vnde & ipse in cœlis immortalis dicebat. Saule Saule, quid me persequeris? Nec erit harum persecutionū congeries consummata, donec tradiderit regnū deo patri, euacuata oī potestate & virtute. Ad octauum argumentū dicimus, ꝙ Christus simul fuit mercator, seu emptor, & bellator. Mercator aūt, qui emit nos, non a diabolo, sed a deo patre, dū suo sanguine acquisiuit nos non a diabolo, sed a dei patris ira, ex potestate diaboli cupientis sua insatiabili rabie hominem torquere, et detinere. Bellator vero, non contra deū patrem, sed cōtra diabolum, dū confundens ipsum, destruxit opera illius, scilicet mortem & peccatum, quæ diabolus desyderabat esse perpetua. Diabolus suis se armis sensit victum, dū comperit sese hoc ipso eiectum, superatum, & condēnatum, quo putabat se fore victorem, dum crucem, & mortem Christi, quā putabat exilium et ignominiam, experitur esse mortis destructionē, mundi vitam per gloriam. Diabolus, qui zelum, inq̄t, Am. passus est contra saluatorem, videns eum docere homines, quomodo sibi deum facerent propitium abrenuntiantes peccato, suasit occidi illum, nesciens aduersus se fore mortem Christi, qui descendens ad inferos, quia peccatum nesciebat, a morte teneri non potuit, sed in suis mēbris destruxit. Ipse itaq̃ diabolus futurorum inscius, dum quod pro se facere putabat, contra se fecit, facti sui pœnitentia torquetur, & iusta ratione victus dicitur. Vnde Iudæi satellites diaboli crucifigentes Christum inter latrones intendebāt hoc pacto crucem Christi confundere, & cum crucibus impiorum prorsus extinguere memoriam eius, & eandem reddere gentibus exosam tanquam stultitiam, ignorantes in eadem cruce opera fieri ad delendum crimina nostra, sed confusi sunt dum contrarium eius, quod sperabant euenit, radiante iam cruce Christi venerabili, ac memorabili inter gentes, quibus per totum mundum Christus crucifixus est, dei virtus & sapientia. Ad argumentum nonum patet responsio ex eisdem fundamentis. Nam Christus dicitur sacrificium,

qui voluntarie se obtulit deo patri,dicitur bellator, atq; triumphator,qui diabolum expugnando vicit. Modus placādi deum iratum per volūntarium sacrificium,stat cum modo quodam pugnandi,atq; vincendi diabolum. Ad decimum argumentum patet responsio. Ex supra dictis enim patet,omnia hæc simul stare, liberationem a captiuitate, a seruitute regenerationem, resuscitationem, viuificationem, lotionem,purgationem,& sanationem. Nam vita, qua per gratiam Christi viuit anima, non est animæ substantialis, sed accidentalis,& adiectitia, quæ adesse potest, vel abesse permanente sustantia animæ. Ad vndecimum argumentum dicimus consequentiam esse inualidam,nam q̄uis alius modus liberandi genus humanum deo fuerat possibilis,non tamen inde consequens est,quod iste fuerit, aut irrationabilis,aut superuacuus. Vnde modus iste liberandi cōgruebat diuinæ sapientiæ,ꝑpter quatuor pręsertim causas. Prima,quia in hoc liberandi modo,fit sacrificium ad placādum iram eius qui offensus erat,acceptissimum. Secunda, quia modus iste fuit ad declarādam diuinam iusticiā simul & misericordiam congruissimus. Tertia,quia fuit ad curādum morbum humanę miserię conuenientissim᷒. Quarta, quia fuit ad vincēdū inimicū humani generis cōsultissim᷒. Primū in hoc liberandi modo sacrificium ad placandū dei iram impensum est,agnus innocentissimus ex charitate maxima sese offerens deo pro reconciliatione humani generis. Vnde & in scripturis sacris huius sacrificij odor dicitur,odor domino suauissimus, cuius fragrantiam sentiens deus pater,in Isaac figuratus,dixit. Ecce odor filij mei,sicut odor agri pleni,quē benedixit domin᷒,Gene.27. Tradidit semet ipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorē suauitatis,ad Ephes.5. Quemadmodū,in corporalibus reb᷒ odor suauissimus est,sensui corporali gratissim᷒, Ita & ipse Christus inter omnes creaturas dignissimus, solus sine macula & ruga in craticula crucis crematus igne charitatis fuit deo patri gratissimus,designatus in holocaustis,in victimis, & in incenso suauissimi odoris,de quibus in Exodo, & Leuitico legitur. Secundo in modo isto liberandi declaratur deus simul esse misericors & iustus. Misericors quidē,quia per illum ipse secundū gratiam suā subuenit humanę miseriæ.

riæ. Iustus autem, quia per istum non dimisit peccatū inultum percutiens ꝑ peccato humani generis vnicū suū filiū. Deinde in modo isto liberandi declarat̄ diuina iusticia, dū per eum digna fit deo satisfactio, tā de offensa, ꝙ de damno. De offensa quidem, dum sacrificium oblatū fuerit dignissimū, magisq; a deo dilectum, ꝙ peccatum hominis fuerat exosum. De damno aūt dato, dum numerus electorum propagādorum ex Adam, ad implendum ruinas lapsorum angelorū deo reparatur, & soluitur pro humano genere pretiū condignum, valens plus, ꝙ totum humanū genus ex Adam ꝓpagatū. Sāguis Christi deitati vnitus, magis fuit bonus, ꝙ oīm peccata fuerant mala. Patent autem oīa hæc ex superiorib⁹. Fuit igitur modus iste liberandi ad declarandam dei iusticiam, simul & misericordiā conuenientissimus. Tertio. Modus iste fuit ad curandum morbum humani generis cōgruissimus. Alius modus liberandi possibilis, inquit Aug. deo nō defuit, sed sanandæ nostrę miseriæ cōuenientior modus non fuit, ꝙ iste in quo nobis contulit & remedium, ac humilitatis, patientiæ, & dilectionis prębuit exemplum. Ille modus ad assequendum finem aliquem, dicitur magis congruus, per quem efficacius, facilius, ac pluribus compendijs promouetur ad huiuscemodi finem accessus. Per istum modum homo non solum a captiuitate, & potestate diaboli liberatur, sed & humana infirmitas iam liberata multifariam eruditur. Primum, vt sciat ꝙ grandis sit malicia peccati, pro quo diluendo dei filius tanta dignatus est pati. Deinde, vt per hunc prouocetur homo ad impendendum seipsum Christo, qui semetipsum totum impendit homini. Tertio, per hunc homo (vt inquit Apostolus) eruditur abnegare impietatē, & secularia disideria, sobrie, pie, et iuste viuere, atq; expectare beatam spem. Per istum igitur modū quia Christus non solum liberationis impēdit beneficium, sed & monstrauit suę charitatis affectū, & erudiuit humanę infirmitatis intellectum, consequens est istum liberandi modum fuisse sanandę nostræ miserię conuenientissimum. Fuit postremum ad vincendum prudenter diabolum consultissimus, vt hostilis diaboli calliditas ex prudentia Christi sic delusa, magis per iustitiam ꝙ per potentiam sentiret se esse deuictam. Quemadmodum fraude doloq; malo diabolus ho

ius hominem sub sua acquisiuit potestate, Ita rursus ipse Christus bono dolo offerens sese, tanq̃ filiū mortis in mortem, meruit recuperare hominem, quē diabolus possidebat. Diabolus si cognouisset per Christi mortem genus humanum esse de sua potestate eripiendum, nunq̃ solicitasset Iudęos ad damnandum illum ad mortem. Vnde dubitans ne forte Christus ipse esset dei filius, trina illum tentatione inuadit, Prima in diserto, deinde supra pinnaculum, tertio super montem. Si filius dei, inquit, es, dic vt lapides isti panes fiant, & item, Mitte te deorsum. Neutrum fecit Christus, vt signatus liber sacramentorum huius redemptionis, maneret clausus inimicis eius, & falleretur diabolus astutus, qui propter formam humanam de matre viro desponsata conceptam, vagientem, plorantem, dormientem, circumcisioni subiacentem, in Aegyptum fugientem, esurientem, & sitientenm, & de pinnaculo templi non diuina, sed humana voluntate descendentem, eousq̃ seductus est atq̃ delusus, vt haberet iam pro constanti ipsum Christū esse purum hominem, vt diceret non āplius, Si filius dei es, sed hęc omnia dabo tibi, si procidens adoraueris me. Amplius autem deus (vt inquiunt Augustinus & Bernardus) q̃q̃ secundum suam benignitatem, sapientiam & iustitiam potuisset opus istud redēptionis aliter sicuti placuisset perficere, placuit tamen ei potius hominem sibi reconciliare eo modo, & ordine, quo nouerat illum cecidisse, vt quemadmodum Adam in mortem cecidit per Euam fœminam, Ita rursus spem vitę accipiat per fœminam Mariam. Dicebas quōdam, O Adam, Mulier quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno & comedi. Verba malitiæ sunt hæc ad excusationem in peccatum, quibus magis augeas quam deleas culpam. Verum tamen sapientia intrauit in fœminam, & vicit malitiam. Redditur tibi nempe, inquit Bernardus, fœmina pro fœmina, humilis pro superba, quę pro ligno mortis, gustum porrigit vitæ. Muta ergo iniquę excusationis verbum in vocem gratiarum actionis, & dic. Domine, mulier quam dedisti mihi gratia plenam, dedit mihi de ligno vitæ, fructum benedictūm, & comedi, & dulce factū est super mel ori meo, quia in ipso viuificasti me. Fruct⁹ arboris seduxit nos, Fruct⁹ Mariæ redemit nos. Maledictio Euæ in benedictionē

 cōmutat

cõmutatur Mariæ. Valde, inquit Ancelmus, conuenit, vt quemadmodum hoīs peccatū, quod causa est nr̄æ dānationis, initiū sumpsit a fœmina, Ita medicina nostrę salutis eā nascat̃ de fœmina. Ac ne mulieres desperēt se pertinere ad sortē beatorū, q̄m de fœmina tantū malū processit, congruit vt ad reformādā spē earū, de muliere rurs⁹ tantū bonū pcedat. Si virgo erat, quę causa fuit humano generi totius mali, multo magis decet vt virgo sit, quę causa fuerit totius boni. Quemadmodū homo inobediens fructū vetitū ex ligno arboris nefarie tulit contra dei iussum, Ita rursum Christus obediens, seipsum totū fructū quendā in arbore crucis restituit, offerēs deo patri seipsum. Et queādmodum erat serpēs in ligno, quando Adam & Eua peccauerūt, & facti sunt miseri, Ita serpens Christus, habens similitudinē carnis peccatricis, erat in ligno, quādo Adā & Eua sunt liberati. Sicut Moyses exaltauit serpētem in deserto, vt quicunq; respexerit in eum, non moriatur serpentis morsu, Ita oportet exaltari filium hominis in ligno crucis, vt qui fide ī eum respexerit, non pereat ex diabolico morsu peccati. Sicut ergo diabolus primum seduxit fœminam, & postmodum virum vicit in ligno per fœminā, Ita cōgruebat, vt & ipse pri⁹ seducat̃ a virgine fœmina matre dei facta, & postea a viro ipso aperte debelletur in ligno, quatenus fraudi malitiæ ars pietatis illuderet, & deus ipse prudentior atq; fortior appareret, Ita decuit incarnatā sapientiam, diabolicam vincere malitiam, vt sic diabolus, qui in ligno fallaciter vincebat hominem, in ligno quoq; prudenter vinceret̃, per hominem Christum dominum, & vnde mors oriebatur, inde vita resurgeret. Huius ordinis rationem canit ecclesia, Hoc opus nostrę salutis ordo depoposcerat, multiformis proditoris ars vt artem falleret, & medelam ferret inde hostis vnde leserat. Voluit autem deus a principe huius mundi aliquādiu celari hoc consilij sacramentum, non quod ipse deus, si palam opus suum facere vellet, impediri posse ab illo metueret, sed quia ipse non solum potenter, sed etiam sapienter quæcunq; voluit fecit, sicut & in omnibus operibus suis, quasdam rerum vel temporum congruentias propter ordinis pulchritudinem seruare consueuit. Deinde cum in argumento assumitur, quod diabolus nunq̄ habuerit ius aut dominium in hominem, neq; vnq̄ meruerit vt homi-

nem

nem sibi subiectum premeret quem fraudulenter deceperat. Respondeo id verum esse, sed non inde consequens est hominem non esse liberatum a captiuitate, & seruitute diaboli, Nam & ipse homo iuste a diabolo tenebatur, quia meru it per culpam suam vt ab illo, cui contra legem dei consense rat premi permitteretur. Et cum vltra assumitur, diabolũ neq; iuste sibi subiecisse hoiem, neq; iusta volũtate torquere illũ, neq; posse illũ manu mittere deo volẽte per illũ punire hominem peccatorem. Admittimus totum, sed non inde cõ sequitur non fuisse congruum diuinæ sapientiæ Christum incarnari, & mortem pati ad liberandum hominen e potestate diaboli, Nam rationi misericordiæ congruit etiam iu sta lege pro liberatione eius, qui ab iniquo tyranno premitur soluere pretium non tyranno, a quo iniqua volũtate tor quetur, sed vero dño, q illum suo merito malo torquendum in potestate tyranni tradidit. Ex iusto dei iudicio ipe homo subiectus est diabolo, quemadmodũ secundũ Esaiã, ipse Na buchodonosor sua iniqua volũtate subiecit sibi Iudęorũ populũ, populus tñ ipse ex dei iusticia merebat subiectus esse illius tyrannidi. Ad id qđ in cõfirmationẽ eiusdẽ vndeci mi argumenti adducit. Respondeo similiter nõ valere consequentiam. Nam dei potentia & sapientia claruit in mi rabili fabrica mundi, & in humani generis creatione, dũ so lo verbo creauerit omnia, faciens hominem ad similitudinẽ suam, sed nõdum declarata erat ipsius iusticia, misericordia, & benignitas, quam toti iam manifestauit mundo in huma ni generis redemptione, quemadmodum ait Apostolus, Ap paruit benignitas & humanitas, & cęt. Deus si solo verbo redimeret hominem, nulla iniuria diabolo fieret, etiã si de⁹ per angelum genus humanum liberare vellet, non idcirco salus hominis angelo, sed deo tribuenda esset, vt salutis nostræ autori per ipsius angeli ministerium. In omnibus ergo sit eadem fidei pia resolutio, quod de⁹ in hoc tam magnifico redemptionis nostræ opere, non solum nobis suam voluit declarare potentiam, sed & suam sapientiam, iusticiam ac misericordiam. Deinde si roges, Cur hoc modo potius, q̃ modis alijs voluerit sapientiam suam, iusticiam, & misericordiam declarare, cum alius modus hæc eadem declarandi possibilis illi non defuerit. Respondet

Bernardus, Mihi, inquit, scire licet, q ita fecerit, sed cur hoc modo, & non aliter fecerit, mihi curiose scrutari non licet. Quomodocumq aliter fecisset, inquit Augustinus, semper stulta creatura diceret, cur isto modo & non aliter fecit, qui innumerosapud se modos tenet. O homo, tu quis es, qui cōtra respōdeas deo. In hoc ergo magnifico opere redemptionis nostræ ratio sic faciendi, fuit humanitas & benignitas dei sic facientis, ita vt non deesset etiam iusticia quędam in modo faciendi. Ad duodecimum argumentum dicitur rationi maxime conuenire, & decentissimum esse, eum qui violenter & per fraudem detinet & occupat, priuari spolio suo per superioris potentiam. Respondeo hoc verum esse, vbi spolium innocenter occupatum opprimitur, vbi non debetur vlla satisfactio ab eo, qui detinetur, cum nō offenderit quemq̄. Nunc autem homo non iniuste, non sine suo merito opprimitur, seu torquetur a diabolo, cui tametsi neq deus pater, neq Christus quicq debuerit, quamobrem neq illi satisfacere, neq pretium soluere, aut oportuit, aut decuit, miser tamen homo iuste, suoq merito factus seu datus spolium diabolo, factus erat debitor deo patri quem offenderat. Proinde conuenientius erat diuinæ sapientiæ ita misericorditer hominem a potestate diaboli liberare, vt in ipsa liberatione seruaretur iusticia quędam, sapienter in puniendo peccatum, q̄tum satis est deo irato, secundum ordinē suę iusticię peccatū nō dimittentis inultū, diuina tamē iusticia non ita absolute erat ad hunc satisfaciendi modum coartata, quia & ipsa manente salua, deus si secundū suam benignitatē aliter, & absq satisfactione hoīem liberare voluisset, decēter vtiq & iuste fecisset ex sua misericordia ꝑ nihilo. i. absq pretio sanguinis oīa peccata delens, & hominem in priorem statū constituēs. Nec inde consequens est aliquod inordinatū fuisse mansurum in vniuerso, si peccatum dimittatur inultū, siquidem peccatum fert secum suā pœnam ꝑ tpe suę durationis, faciens rationabilem mentē conditā ad dei imaginem atq similitudinem esse a deo vero suo beatifico fine alienam. Iam si obieceris. Deus non potest contra suam iusticiam facere. Ipse enim iustus est, & seipsum non potest negare. Iustus dominus & iusticias dilexit, neq solū iustus est, sed ipsa iusticia, & fons, & plenitudo iusticiæ. Iusticia autem

aũt non poteſt abſq; ſatiſfactione dimittere culpam. Nã rea-t⁹ pœnę inſeparabiliter annexus eſt culpæ, nec eſt intelligibile quenq; peccare, aut obnoxium fieri culpæ, qui non & ſimul fiat reus pœnę, conſequens ergo videtur genus humanum non potuiſſe alio modo, q̃ per ſatiſfactionis viã reparari. Reſpondeo ſecundam partem antecedentis eſſe falſam. Nam & ſi neceſſarium ſit eum, qui peccat fieri reũ ſeu dignum, qui puniatur, non tamen neceſſarium eſt, quod de⁹ illum puniri faciat pœna illa condigna. Nam in cuius poteſtate eſt remittere culpam, in illius poteſtate eſt remittere pœnam culpæ debitam. Deus ergo vbi ſine pretio ſanguinis, & abſq; vlla ſolutione pœnæ pro peccato hominis tolerandæ, ſiue a Chriſto, ſiue ab homine, ſiue ab vlla creatura alia, genus humanum liberaſſet, non propterea contra iuſticiam ſuam feciſſet. Nam ipſe deus cum ſit iudex & dominus omnium, non eſt intelligendus, quemadmodum alius quiſpiam iudex, qui ſeruus eſt, atq; ſubiectus iuſticię, ſed eſt ipſa iuſticia, & fons, & plenitudo, conſummatio, & finis omnis iuſticiæ, & idcirco ipſe non eſt in vllam aliam iuſticiam ordinabilis, quamobrẽ neq; poteſt aut eſſe, aut fieri debita vlli iuſticiæ, ſed creaturę vniuerſæ debitores ſunt ipſi. Proinde & ipſe, ſi iniuriam in ſe commiſſam abſq; ſatiſfactione ſibi facta, remittat, nõ facit neq; cõtra vllam iuſticiã, neq; vlli alteri iniuriam. Vnde Dauid poſt iniuriam, poſt adulteriũ, & homicidium perpetratum in hominem, implorans dei miſericordiam, dicebat, Tibi ſoli peccaui, tanquam diceret, potes mihi ſalua tua iuſticia peccatum dimittere. Quemadmodum & homo, qui offenſam in ſe commiſſam abſq; ſatiſfactione, remittit, non iniuſte ſed miſericorditer agit. Ille autem iudex non poteſt, ſalua iuſticia, culpam ſine pœna dimittere, qui ſubiectus eſt iuſticiæ, quemadmodũ is, qui ſub poteſtate eſt conſtitutus, cui⁹ officium eſt peccata, & in deum, & in alios commiſſa, iuſticiæ gladio corrigere. Quod igitur in confirmatiõe prima aſſumitur, Deus ita liber eſt, vt nullus iuſticiæ legi ſubiaceat, concedimus totum, ſed ex illo ſolum conſequẽs eſt deum etiam potuiſſe abſq; vlla iniuſticia preparare alium liberandi modum, ſed non eſt inde conſequens, iſtum liberandi modum non fuiſſe cõuenientẽ.

Rurſus cũ in argumento dicitur, Clemẽtiam dei, ſimul

& mi

& misericordiam magis fuisse relucentes, si peccata absq; huiuscemodi satisfactione diluisset. Respondeo nõ oportere id consequens esse, nam quod de suo voluerit deus pretiũ soluere, tradens filiũ suũ ꝓ peccato tollendo in pretiũ, abundantioris est gratię & misericordiæ, quã absq; vlla satisfactione peccatum inultum remittere. Proinde & copiosa est nr̃a redemptio apud dñm, q vnigenito suo filio non pepercit pro nobis omnibus tradens illum. Deus, inquit Apostolus, qui diues est. i. abundans & copiosus in misericordia ꝓpter nimiam. i. valde multam charitatem, qua dilexit nos, cõuiuificauit nos in Christo Iesu. Ad id quod in probatione argumẽti assumit, maioris gratiæ & clemẽtiæ esse, si is q offensus est, condonet culpam gratis, non exacta satisfactione vlla. Respondeo id verum esse, qñ satisfactione illa detrahatur aliquid ab eo qui iniuriam fecit, ceditq; aliquid in commodũ & vtilitatem illius, qui est iniuriã passus. In ꝓposito aũt satisfaciendi modo, deus de suo proprio dat id, quod fit pro nobis satisfactio, nihil commodi, vel vtilitatis accrescit illi ex huius pretij solutione, quæ tota proficit nobis, qua nec detrahitur nobis aliquid. Paruulus enim datus est nobis, nõ ex vlla voluntate filij Adæ, aut semine propagatus.

Ad confirmationem secundã eiusdem argumenti, quo dicitur, Deus pręcipit, vt peccatibus in nos plene dimittam⁹, cõuenit aũt, vt quæ deus præcipit nobis facere, etiã ipse faciat, cõuenientius igit̃ erat deo peccatum remittere nõ exacta satisfactione, Respondet Ancelmus, negans secundã partẽ añtecedentis. Deus enim præcipiẽs ne vidictã faciam⁹, pręcepit nobis, vt nõ præsumamus id quod solius dei ẽ, ad nullũ enim pertinet vindictam facere, nisi ad illũ qui dñs est oĩm, cuius solius legẽ atq; iusticiã peccãs cõtemnit aut negligit. Homo aũt cũ quicq̃ aut damni, aut temporalis incõmodi facit in proximum, non peccat, si non cõtra legẽ dei id faciat. Nam deo iubente liceret etiam filium interficere innocentem, quemadmodũ patet in facto Abrahæ, parantis se ex iussu dei ad inferendum mortem filio suo vnigenito. Deus ergo solus vltionum peccati est dominus. Potestas autẽ creata non domina, sed ministra est vltionum. Proinde humana potestas hoc recte facit, dũ id facit iubente deo, qui ipsam potestatem sublimiorem ad corrigendũ peccata subditorũ ordinauit.

dinauit. Ad tertiam eiusdem argumenti ꝓbationē dicim⁹ negando antecedens. Deus enim delectabatur in passione Christi, nō quaten⁹ fuit afflictiua, seu destructiua naturæ, sed quaten⁹ fuit volūtarie tolerata ꝓ iusticia & salute humani generis. Sicut deus delectatur nō in pœnis peccatorū dānatorum, sed in decore suæ iusticię merita eorū mala punientis. Christus qui immeritus occidit, placet, inquit Ambrosius, deo, nō quia occidit, sed quia vsq; ad mortem iusticiā conseruauit. Et ita deus pater amauit, nō pœnā Christi, aut mortem, sed voluntatē piā, qua tā vtiliter voluit mortē pro genere humano sustinere. Quēadmodū de⁹ exigit a nobis & mandatorū suorū obseruantiā, & nostrā erga se dilectionē, atq; obedientiā, nō propter suam, vel vtilitatem, vel indigentiam, tanq̃ sit dominus solū aut princeps mūdi huius, indigens aliorum hominum ministerijs, sed ꝓpter vtilitatem & indigentiam oīm nostrum, quibus summa felicitas illi adhærere, illiq; obedire, Ita & ipse exegit pro peccato Adæ satisfactionē, nō propter suā, sed propter Adæ indigentiam. Deus tradidit Christū in mortem, nō quia maluit mortē filij sui, q̃ vitam, sed quia maluit salutem totius mundi per temporalem mortē filij mox resuscitandi ad vitā sempiternā, q̃ vitā Christi absq; tēporali morte, & nō fieret salus totius mūdi. Melius erat ipsi Christo, tēporaliter mori, & ꝑ mortē illā tēporalē volūtarie susceptā acqrere sibi nomē, qđ est sup oē nomē ꝑ resurrectionis gloriā in corp⁹ gloriosum & immortale, q̃ sic in carne mortali semper viuere.

Ad decimūtertiū argumētū dicim⁹ primā partem antecedentis esse huic rei impertinentē, videlicet quod populus Iudęorū plus peccauit crucifigendo Christū q̃ Adā trāsgrediendo præceptum, & videbitur forsitā id falsū esse, Nam quamuis habita consideratione ad peccati speciem, grauius fortasse videatur homicidium Christi, ex intētione cōmissū, q̃ transgressio inobedientis Adę, neq; odientis, neq; blasphemantis deum, neq; intendentis aut se, aut filios occidere. Pensata tamē cōditione personæ peccātis, grauius peccatum videbit̃ transgressio Adæ. Vñ Augu, Magna fuit, inquit, Adæ iniquitas in peccādo, cui tāta erat nō peccādi facilitas, Sicut Abrahæ magna, inquit, obediētia ꝑdicatur, qa vt occideret filium vnicū quē diligebat, res difficillima est

imperata, Ita & in paradiso tanto maior inobedientia fuit, quanto id quod præceptum erat, nullius difficulatis fuit. Quisnam facile explicet, quantum malum sit non obedire in re facili, & sub tantę potestatis imperio, & sub tā terrenti supplicio. Viuebat homo in paradiso sicut volebat, quā diu hoc volebat, quod deus iusserat, viuebat sine vlla egestate, ita semper viuere habens in potestate. Cib⁹ aderat ne esuriret, potus ne sitiret, lignum vitę ne illum senecta dissolueret, nihil erat, quod vllas molestias vllis eius sensibus ingereret, nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus, summa in carne sanitas, & in anima tota tranquillitas, nihil omnino triste, nihil inaniter lætum, gaudium verum perpetuabatur ex deo, in quem flagrabat charitas, ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, cōcors mē tis & corporis vigilia, nullus renisus contra legem mentis, nulla repugnantia, nulla rationalis volūtatis & libidinis rixa, non lassitudo fatigabat otiosum, non somnus prę mebat inuitum. In tanta facilitate rerum, & fœlicitate hominum facillima & sine labore erat mandati custodia. Popul⁹ autem Iudæorū omnibus his malis sub peccato erat venūdatus. Horū igitur habita cōsideratiōe non oportet ꝙ populus Iudæorū plus peccauerit inuidiæ stimulis agitatus occidendo Christum, ꝙ̄ Adam, qui intus nō turbatus vlla passione transgressus est prçceptū, interficiens simul etiam, licet præter suam opinionē, vniuersum gen⁹ humanum. Siquidem pro illius peccato morimur vniuersi. Hic. iā si dixeris obstare Bernardū in homilia de passione domini, distinguē tem triplex peccatū, videlicet originale, personale, & singulare, vbi & docet graue esse peccatū originale, grauius personale, grauissimum singulare. Graue, inquit, est originale peccatum, quod non solum personam inficit, sed naturā, quod ea ratione maximum vocatur, quia occupat totum genus humanum, sed grauius tamē cuiꝙ est personale, quod propria volūtate committitur. Grauissimum est aūt singulare, quod commissum est in diuinam maiestatem, cū viri impij sacrilegas manus iniecerunt in dominū ipsū dei filiū crudelissimi homicidæ, imo, si fas est dicere, etiam deicidę. Quid duo prçcedētia ad tertiū? Ad hoc expalluit et expauit tota machina mūdialis. Respondeo. Bernard⁹ nō cōparat pec

rat peccatum ipsum personale, quo peccauit Adã ad propriũ vniuscuiusq; personale peccatum, neq; ibi, neq; alibi docuit, q; Adam peccauerit minus cæteris hominibus nunc peccãtibus, sed comparauit originale peccatũ, quod sola origine, et non propria volũtate cõtrahitur, ad peccatum vniuscuiusq; personale, volens peccatum personale esse vnicuiq; grauius, q; originale, qđ & si sit maximũ magnitudine extensionis, nõ tamen est grauissimũ pro vniuscuiusq; persona. Deinde Bernardus ibidẽ docens oẽ peccatum personale esse minus graue, si conferatur ad singulare illud peccatum homicidij Christi, pensat grauitates peccatorũ, nõ secundum conditiones personarum peccãtium, sed secundũ peccatorũ obiecta. Insuper sub personali peccato non complectit̃ primũ Adæ peccatum, quo perdita est originalis iustitia seu innocentia, quo & infecta est humana natura in posteros propagãda, loquens solũ de psonali peccato transeunte dũtaxat in personã ei⁹ qui peccat. Sed hæc missa faciamus, quia nihil ad hanc rẽ cõfert scire, vtrum grauius sit peccatũ, supposita illius veritate, populum videlicet Iudæorum plus peccasse crucifigẽdo q; Adam transgrediendo, nõ idcirco oportet consequens esse peccatũ illud Iudæorum non potuisse expiari morte Christi. Nam in hoc maxime declaratur sapientia & benignitas saluatoris, quod mala Iudæorum voluntate vsus est ad ipsorum & aliorum hominum salutẽ. Adeo placuit deo patri voluntas, & amor Christi patientis, vt sufficeret ad expiandũ peccatum Iudæi crucifigentis, quia lõge maius fuit meritum Christi patientis, q; fuerit peccatum populi Christum occidentis. Christus flagellis cæsus, spinis coronatus, confossus clauis, patibulo affixus, opprobrijs saturatus, omniũ tamen malorum immemor in cruce clamat. Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciũt. Et exauditus est pro sua reuerentia. Quamuis igitur magna fuerit Iudæorum iniquitas, supra modum tamen fuit maior Christi patiẽtis pietas.

Hic iam si dixeris non esse cõgruum satisfaciẽdi modũ, quo peccatũ additur peccato. Respondeo q̃uis Iudei Christum occidendo addiderunt peccatum peccato, Christ⁹ tñ voluntarie moriendo non peccauit. Inordinatus esset satisfaciendi modus, si is cuius est satisfacere, adderet peccatum supra peccatum satisfaciendo. Potuit deus præparare homini

talem liberandi modum, in quo nec is qui satisfacit, nec aliquispiam peccasset, sed talem præparare non debuit.

Ad quod postremum in confirmationem argumenti adducitur, videlicet tam malum fuisse occidere Christum, q̃ bona fuit illius vita. Respondeo hoc non oportere. Nam Iudęi qui illum occiderunt, eum esse deum ignorauerunt. Si cognouissent, inquit Apostolus, nunq̃ dominum gloriæ crucifixissent, & idcirco non in infinitum illud peccatum, cui nulla alia possunt comparari, proruerunt. Ad hoc, inqt Bernardus, illi singulari peccato ignorantiam copulauit, abscondens ab illis suæ diuinitatis sacramentum, vt sub aliqua iustitiæ vmbra ignorantibus posset ignosci.

Ad decimum quartum argumentum dicimus, quod q̃uis alius modus liberandi fuerit deo possibilis, iste tamẽ mod⁹ fuit bon⁹ & dignitati diuinę sapiẽtię, iusticię, & misericordiæ declarandę congruus, & infirmitati generis humani sanandę magis vtilis. Iam si dixeris, Quæ iustitia est damnare innocẽtem, vt absoluatur reus ac nocens? Quæ ratio ęquitatis vt moriatur innocens vt viuat ipius? Certe non est (inquit Bernardus) iustitia, sed misericordia. Si iustitia esset, Christus non gratis, sed ex debito mortuus esset. Christus autem si ex debito moreretur, mors eius non valeret pro altero. Mortem nostram Christus abstulit, quia eam ipse quam non meruit, pro nobis pertulit. Quamuis iustitia non est vt innocens moriatur, non tamen contra iustitiam est, si volens pro iustitia mortem patiatur. Exegit ergo deus mortem Christi, tradens eundem ad mortem, non quod coegerit Christum inuitum, non quod dederit Iudæis præceptum occidendi, sed quia complacuit sibi in spontanea voluntate illius, tradentis seipsum pro iusticia vsque ad mortem, & offerentis semetipsum sacrificium in odorem suauitatis, atque in pretium pro peccatis nostris. Et ita tradidisse eum in mortem dicitur, quia sua ęterna volũtate præordinauit mortem ab illo voluntarie assumendam ad redemptionem generis humani, inspirans animę illius voluntatem patienter tolerandi illam pro tollendo peccato nostro, vt peccatum nostrum pariter cum ipso cruci affixum esset extinctum atq; mortuum, & inimicitia inter deum & hominem esset per ipsum interfecta.

His si

His si dixeris obuiare rões & scripturas. Ratiões quidẽ. Nam Christus totum pro se debuit deo patri, qui & ratione generationis & conditionis paternæ potest a filio exigere totum, quod filius ipse potest facere, qui neq; patri potest æquiualens reddere. Quemadmodum creatura debet deo totum, & quod est, & quod scit, & quod potest, & idcirco dans deo semetipsam totam, non soluit pro alijs quicquam, ita & Christus, si nihil habuit a se, sed totum a deo patre, cui totum quod fuit, & quod potuit, tanquam patri debuit. Dans igitur vitam suam deo patri, quam & ab illo acceperat, non dedit aliquid, quod pro se non debebat, si deus id ratione conditionis exigere voluisset. Videtur ergo Christus ipse non ex condigno satisfecisse pro nobis, exponens vitam quam alias deo volenti exigere, debebat reddere. Secundo sunt scripturæ, quibus significatur Christus ex necessitate fuisse passus & mortuus. Sunt rursus scripturæ in quibus significare videtur, quod Christus plus cogente obedientia, quam spontanea voluntate mortem sustinuerit. Ipse enim dicit, Non veni facere voluntatem meam, sed patris. Et alibi dicit, Vt cognoscat mundus, quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio, Surgite eamus hinc, scilicet ad passionis & mortis locum. Christus factus est obediens vsque ad mortem. Item oportuit Christum pati, & intrare in gloriam suam. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet filium hominis exaltari, vt omnis qui credit in illũ non pereat, sed habeat vitam æternam. Vnde & in oratione sua videtur intimasse se mortem ex necessitate pati. Pater, inquit, si possibile est transeat a me calix iste, si non potest a me transire, fiat voluntas tua. In his omnibus videtur significari Christum esse mortuum ex necessitate diuinæ voluntatis, volentis eum tradere in mortem pro salute humani generis. Prẹterea dicit Euangelista, Hoc totum factum est, vt adimpleretur scriptura. Si necesse fuerit Christum pati, vt adimplerentur scripturæ. Adimpletio igitur scripturarum, fuit finis, propter quem passus ẽ Christus, ergo non videtur passus propter salutem humani generis. Ad hæc respondeo.

Pro intellectu propositionis antecedentis rationis prime, Sciendum est, ꝙ Christus vnigenitus dei filius ratione filiationis, aut generatiõis æternæ, qua est genitus a patre, neq; est subiectus patri, neq; debet illi quicꝙ, neq; obedientiam videlicet, neq; reuerentiam, aut gratiarũ actionem, qa est deus cũ patre & spiritu sancto vnus. Vnde tribus personis cũ sint in vnitate deitatis, debemus eãdẽ obedientiã, eandẽ reuerentiam, & eandẽ gratiarum actionem. Secundũ humanam autem naturam Christus ratione beneficij accepti, pro se manet quidem obligatus deo semper, neq; debitum illud extinguitur vnꝙ, quantumlibet gratus fuerit, sed ex illo non potest consequens esse, ipm non posse debitum ratione commissi peccati satisfactione condigna tollere, atque ita pro offensa humani generis satisfacere. Vnde queadmodum ex peccato commisso consurgit debitum satisfactiõis, sic ex beneficio accepto nascitur debitum gratiarũ actionis. Impossibile autem est, vt homo pro beneficio accepto, soluat deo debitam gratitudinem, sic vt nõ remaneat vltra debitor gratiarum actionis. Creatura etenim ratione conditiõis naturæ, manet dei creatura semper habens ab illo esse totũ qđ habet, & ideo quantumlibet magnum obsequiũ amoris deo præstiterit, non redditur vnq̃ beneficijs acceptis ęquiualẽs, quamobrem Christus secundum humanam naturam sempꝛ est debitor diuinitatis ad perpetuam gratiarum actionem, quemadmodum & cęteri beati in cœlo laudant, benedicũt, & gratias agunt iugiter. Verum pro peccatis humani generis semel pretium æquiualens soluit, seipsum totum impendens ad mortem, quemadmodum in superioribus est declaratum. Ad illud aũt quod ait Christus, Non veni facere voluntatem meam, dicimus ꝙ significauit se iustã suã voluntatem, qua voluit vsq; ad mortẽ seruare iusticiam, non habere a se, sed a patre, qui dedit ei charitatem, bonamq; voluntatem, qua pro nobis mori voluit, quale est illud, Mea doctrina non est mea, sed patris .i. non habeo eam a meipso, sed a patre. Deus pater dedit Christum nobis, Christus autem rursum dedit seipsum deo patri pro nobis. Sic deus dilexit mundum, vt daret filium suum vnigenitum, non solũ nobis credẽtibus, sed & Pilato, & Iudęis, et diabolo, derelinquẽs atq; exponens illum crucifigendum sub eorum potestate,

Ita & Christ9 seipsum dedit deo patri, & nobis, & Pilato, & Iudæis ipsius diaboli satellitibus, sed semetipsum, & carnẽ suam, & sanguinem obtulit in sacrificium deo patri, nõ dia bolo aut satellitibus eius. Cum autem iam passione immi nente dicebat, Sicut mandatũ dedit mihi pater sic facio, sur gite eamus hinc, voluit significari, ꝙ volũtas illa bona, qua voluit immolari, prodierit ex obedientia dei patris pręcipiẽ tis animam. i. vitam pro iusticia ponere, sed non inde conse quens est Christum ita esse mortuum ex necessitate obediẽ tiæ, vt non sit passus & mortuus ex pietate & charitate.

Congruebat liberationi humanæ, vt sicut per vnius hemĩs inobediẽtiam, vniuersi homines facti sunt serui peccatores, Ita rursus per vnius hominis obedientiam efficiantur libe ri ac iusti. Vnde Christus sua sponte sustinuit mortem, nõ propter obedientiam deserendi vitam, sed propter obedien tiam seruandi iustitiam, in qua tam fortiter perseuerauit, vt mortem incurreret. Ideoq; de cruce descendere noluit, quia vsque ad mortem, iustitiam , & patientiam seruare volu it. Non ob aliud Iudæi persecuti sunt Christum, nisi quia contrarius erat malis eorum operibus, implens verita tem atq; iustitiam bene viuendo, & palam pręedicando. Et quia id patri gratum, sibi autem & hominibus in resurre ctionis gloriam profuturum intellexit, hoc sponte fecit. Cũ autem orans dicebat, Pater transfer a me calicem, id est, a marum passionis seu mortis imminentis poculũ, Verum non sicut ego volo fiat, sed sicut tu vis, significabat natura lem voluntatem, id est, naturalem appetitum, quo caro infir ma dolorem horrens fugiebat mortem. Scriptura cum dicit, Hoc autem totum factum est vt implerẽtur scripturę, intel ligẽda est cõiunctione, vt, accepta cõsecutiue, ac si dicat, Oĩa quæ per ipsum facta sunt, ita sunt facta, vt adimplerentur scripturæ prophetarum, quæ prędixerant Christum esse vẽ turum, vt futurum redemptorem ac liberatorem. Idcirco Christus factus iam liberator noster & redemptor, adim pleuit omnia, quæ de ipso scripta erant. Passio Christi, mors Christi, opus est dei, opus est Iudæorum. Sed Iudæo rum debeo crudelitatem execrari, mortem & laborẽ Chri sti compatiendo imitari, piam Christi voluntatem gratias agẽdo amare, vt sic secure de bonis per mortẽ Christi mihi

collatis

collaris exultare & gaudere in dño semp, nō meã, sed Christi iusticiam statuens prę oculis meis iugiter, quemadmodū & ipse Christ⁹ ad deū patrē loquitur p prophetam, Exultent, & lætentur, qui volunt iusticiā meā, & dicant semper, Magnificetur dñs, qui voluit pacem serui eius. Hactenus de sacratissimis redēptionis humanę mysterijs, & id quidē satis prolixe, non tamen absq; ratione. Neq; enī facile potuimus breuiatum & succinctum habere sermonē de tã magnificis beneficijs nobis impensis, in quæ pendebant oīm patriarcharum vota, omnium legalium ceremoniarum prę cepta, omniū ꝓphetarū oracula, oīm iustorum hoīum suspiria. Celebrēt vetus suū pascha pertinaces Iudęorum populi, die ac nocte commemorenť liberationis antiquæ ex Aegypto, ex dura Pharaonis seruitute, recolēt mirabiliū operū in mari rubro, per singulos annos agnū suū habeant paschalē, spiritualis suæ captiuitatis ac seruitutis sub infernalis Pharaonis imperio, prorsus ignari, pro luce glorienť in vmbris, meditētur in volumine legis die ac nocte, recordentur mirabiliū, quæ fecit dñs deus in Aegypto, & dicāt, Cantem⁹ domino, gloriose enim magnificatus est. Equū & ascensorem deiecit in mare dñs oīpotens, quasi vir pugnator. Currum Pharaonis, & exercitū eius ꝓiecit in mare. Rursus nūc eiecti de terra sancta Hierusalē, atq; in oēm terrā dispersi, & sub tributo captiui expectēt futuram redemptionem suam in corporali terra atq; carnali, Suspirent ad carnalem suum futurū quem confingūt Messiam, huius mūdi regē, ignorãtes regem Christum dei virtutem, sapientiā, & sanctificationem. Sit crux Christi ipsis ludibriū, sit scandalum incredulis, sit stultitia superbis hui⁹ mūdi sapiētibus. Nobis aūt iã cœlitus edoctis, reuelatos habentibus oculos ad cōsiderandum mirabilia de lege dñi, sit crux hæc dei sapientia & dei virtus, vt cū viro iusto valeamus dicere, Introibo in potentias domini, & memorabor iusticiæ tuæ solius, honorificabo nomen tuū in æternū, quia misericordia tua magna ē super me. Misericordias dñi in ęternū cantabo, in generatiōe & generationem annunciabo veritatem tuā, veritatem inq̄, fidem tuam, qua veraciter & fideliter impleuisti, quod promisisti, exoluens pro me, quæ non rapuisti. O bone Iesu tua cruce, tuaq; passione spiritum meū ita consignare, tuisq; vulneribus

neribus cor meum ita sauciare, animamq; meam tuo sangui ne ita inebriare digneris, vt quocūq; me vertam, semper te crucifixū videns, crucifigā carnem meam cum suis vitijs et concupiscentijs, & quicquid cogitauero, appareat mihi tuo sanguine rubricatū, vt sacrosancti baptismatis vnda ablut⁹, tuoq; sanguine innouatus, permaneā semper particeps fructuū passionis tuæ, & sic totus in te pergā, vt cum propheta valeam veraciter dicere, In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.

¶ *Sequitur tractatus huius libri quartus, in quo differitur, cur fructus passionis Christi perueniat in quosdam Adæ filios, in quosdam non perueniat.*

IN Superioribus de liberatione humani generis a captiuitate diaboli & seruitute peccati, a vinculis, a tenebris, prolixe satis disseruimus, demonstrantes q̄ dominus noster Iesus saluum fecit hominum genus, non solum per viam eruditionis, doctrinę, & exemplaris vitæ, & quod venerit in hunc mundū non solum ad dandū scientiā salutis plebi, queadmodum de Ioāne baptista, neq; solū venerit vt foris traderet leges quasdā, per quas mereremur remissionē peccatorum, sed quod venerit ad dandū nobis remissionem peccatorum gratis, id est, absq; meritis nostris. Item quod venerit ad vincendum diabolum, ad soluēdum hominē sub manu illius vinctum, & ad liberandum eum a captiuitate, a seruitute diaboli, a vinculis, a tenebris. Ad itē dandum deo patri pretium pro nobis, hoc est, ad soluendum supplicia peccatis nostris debita, ad scribendū seu ad dandum legem intus in cordibus nostris, per quam assequeremur remissionem peccatorum, ad viuificandum & sanandum nos, vt essemus filij hęredes regni eius, & q̄ ad hęc omnia beneficia nobis præstanda, in carnem veniens, Ipse etiam verbis exēplis, & miraculis nos docuit & erudiuit, vt scientes omnia beneficia hęc quę per ipsum a deo donata sunt nobis abnegaremus omnem impietatē, & sęcularia desideria, āplectētes ipsū tanq̄ vnicā salutis nostrę viam. Atq; ita demōstrauimus ipsum Christum factum esse nobis hæc oīa, hoc est propugnatorem, victorē, liberatorē, redemptorē, recōciliatorē, mediatorē, viuificatorē, medicum, magistrum, doctorem, illuminatorem, susceptorem, adiutorem, & protectorē. Et quia

Et quia non omnes ex merito Christi saluantur, iam operæ pretium est considerare cur fructus passionis Christi, in quosdam Adę filios perueniat, in quosdam non perueniat. Et verum diuersitas hæc contingat propter diuersitatem hoïum secundum liberas voluntates diuersimode sese habentium ad Christi meritum, præparãtium videlicet sese, aut nõ pręparantium, credentium, aut non credentiũ, obedientiũ Euangelio Christi, aut illud contemnentium. An potius propter electionem dei facientis meritum Christi in alios peruenire, nõ in alios, & ita iustificantis illos, & deserentis istos.

Pro eiusmodi ergo mysterijs intelligendis disputationem nostram in duo capita partiemur, in quorum primo de fide, per quam applicatur vnicuiq; fructus passionis Christi differemus. In posteriore assignabimus rationes & causas, ꝓpter quas fructus passionis Christi non perueniat in oẽs Adę filios.

¶ *Caput primum de fide in quatuor partes distributum.*

IN Superioribus ostensum est fructum passionis Christi; applicari vnicuiq; per fidem, aut fidei sacramentum, reliquum est iam ostendere qualisnam sit huiusmodi fides, & vtrum solus fidei motus sufficiat vnicuiq;, vt per virtutẽ sanguinis Christi ex impio fiat iustus, ex seruo diaboli, filius dei. Confinguntur autem argumenta ex scripturis sacris, quibus probari videtur solam fidem sufficere adeo, vt quisquis crediderit Christum in carnem venisse, mox sit factus particeps meritorum Christi. Primum argumentũ.

Christus & sancti Apostoli in exordio nascentis ecclesiæ, dum salutem præstarent aut corporis, aut animæ, nihil ab egroto sanando exegerũt pręter solam fidem, seu fiduciã in Iesum. Nicodemo fidem commendans Christus. Sic, inquit, deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitã ęternam, Ioan. 3. Cum dicit, omnis, inquit Ambros. nullus excludit, hoc ẽ ex quocũq; lapsu, ex quocũq; statu, si credat, perire non timeat. Scriptum est enim, Omnis qui credit in illũ non confundetur. Omnis spiritus, qui credit Christũ in carnem venisse, ex deo est. Præterea de adulto baptizando nihil exigit saluator, nisi solam fidem, Qui crediderit, inquit,

& bapti

& baptizatus fuerit, saluus erit. Item Centurionis expetentis filium sanari, solā fidem cōmendauit Christus. Nō inueni tantam fidē, inquit, in Israel, & pro mensura fidei sanitatem contulit. Vade, inquit, & sicut credidisti, fiat tibi. Insuper ad mulierem patientem sanguinis fluxum, inquit, Fides tua te saluam fecit. Ad mulierem Cananęam, O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Cecis item petentibus illuminari, respondet Iesus, Creditis me hęc vobis posse facere? secundum fidem vestram, inquit, fiat vobis. Cuidam petenti filiam a dęmone liberari, respondet, Si credis, omnia possibilia credenti sunt. Ille respondens cum lachrymis ait, Credo domīe, adiuua incredulitatē meam, quod petiuit, mox impetrauit. Magdalenam saluam fecit Christus, non eo quod staret retro secus pedes eius, sed pro fide peccata remisit, Remittūtur, inquit, tibi peccata tua, fides tua saluam te fecit, vade in pace. Christus ergo si solam fidē exegerit, non veteris vitæ pœnitentiam, non gemitū, non planctum, non contritionem, aut sacramentū, non confessionē, nō opus aliud, Consequens videtur solam fidē in Iesum impijs iustificandis sufficere, vt participes fiant fructus passionis Christi. Si ergo omnis Christi actio, nostra sit instructio, & nusq̄ in euangelio Christus peccata remittens iniūxerit iustificandis pœnitentiam vel opera, sed solam fidem exegerit. Neq̄ eni Magdalenæ, neq̄ Matthęo publicano, neq̄ adolescenti quid facerent interrogantibus, neq̄ adulterę, neq̄ Cananęę mulieri legimus Christū quicq̄ operis iniunxisse, sed cōmendasse solā fidem, consequens igit̄ videtur solam fidem sufficere ad hoc, vt participes efficiamur fructuum seu meritorum passionis Christi.

Secundum argumentum sumptum ex doctrina Apostolica. Nam prorsus in hanc sententiam videtur tendere tota doctrina apostoli Pauli in singulis suis epistolis, & presertim ad Rom. 3. & 4. clara luce docentis remissionem peccatorum seu iustificationem impij esse, non ex operibus, sed ex fide. Arbitramur (inquit) hoēm iustificari per fidē sine operib⁹ legis, etiam tandem concludens, iustificati igit̄ gratis per fidem, pacem habeamus ad deum. Et ad Romanos .10. Si confitearis in ore dominū Iesum, & corde credideris q̄ deus suscitauit illum a morte, saluus eris. Item ad Ephesios

secundo. Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis, dei enim donum est non ex operibus. Quod autem fides hæc iustificans impium non necessario includit pœnitentiam seu odium & planctum veteris vitę, seu aliud opus quodvis, videtur manifestum ex eodem Apostolo ad Romanos capite. 9. Sine pœnitentia, inquit, sunt dona & vocatio dei, hoc est, vt inquit Ambrosius, gratia in baptismate non requirit gemitum, aut planctum, aut opus aliquod, nisi solam fidei ex corde professionem. Dicit enim scriptura, Omnis qui credit in eum non confundetur. Et alibi, Omnis qui credit quod Iesus est Christus, ex deo natus est. Proinde Ambrosius super quarto capite ad Romanos interpretatur scripturam. Arbitramur hominem iustificari gratis, sine operibus, sine omni, inquit, labore, absque omni opere, & legis obseruatiõe, credenti impio remittuntur iniquitates & peccata, Neque enim ideo gloriam habet Abraham apud deum, quod a peccatis abstinuit, sed quia deo credidit. Non bona opera Abrahę, non obedientia, non mansuetudo, sed fides eius sola commendatur ad iustitiam. Vnde & Apostoli in primitiua ecclesia nihil ab adultis baptizandis exegerunt præter fidem. Quemadmodum Philippus baptizaturus eunuchũ Reginę Aethiopũ. Si credis, inquit, in toto corde tuo, nihil prohibet te baptizari. Nihil plus dixit Eunuchus, quam credo filium dei esse Iesum Christum. Et in hac professione, continuo est baptizatus, quemadmodum & latro in cruce pendebat, ex sola fide iustificatus est, qua confitebatur Christũ esse saluatorem mundi. Insuper augetur in hoc difficultas, propterea quod huiuscemodi fides, quã in supradictis cõmendauit saluator, non videtur fuisse qua creduntur mysteria trinitatis, & incarnationis, cum hæc tunc nondum fuerint reuelata. Atque hæc plana videtur esse diui Hieronymi sententia aduersus Luciferianos, sub nomine orthodoxi docentis, quod fides quam saluator his testimonijs cõmendauit, non est fides, qua creduntur mysteria trinitatis. Neque enim Cẽturio, neque mulier, inquit, duodecim annos fluxum sanguinis passa, credebant in mysteria trinitatis, quę post resurrectionem Christi Apostolis sunt manifestata, sed simplicitas mentis eorum est approbata. Neque item videtur fides hæc fuisse iustificans, aut remittens peccata in eis,

quippe, non pro remissione peccatorum, sed pro sanatione corporum supplicantibus. Fides aũt Christiana est operans per dilectionem, secundum quam homo contemnens mundum, desiderat non sibi in sanitate corporis huius vitæ, sed deo viuere, deo iugiter adhærere. Qui vero in Euangelio commendantur, non spiritualem salutem, sed corporalem a Christo quęsierunt, cupientes sanari a fluxu sanguinis, a paralysi, a lepra, ac hydropisi, a dæmone corporaliter vexante. Quomodo ergo possunt ex huiusmodi fide esse iustificati, qui pro sanitate corporis, non pro salute animæ leguntur fuisse solliciti. Quod si hæc ipsorum fides fuerit, per quam assequuti sint vim meriti Christi, stabit quartum argumentum, quo probari videtur, non modo fides in Christum iustificare hominẽ, sed & quęlibet fides, qua credimus & confidimus deo creatori nostro loquenti, aut quippiam promittenti. Nam & Abrahæ fides, quæ supra cæterorum fidem in scripturis sacris commẽdatur, erat, non qua credidit in Christum venturum, sed qua credidit deo promittẽti sibi iam centenario filium nasciturum, & ex eo progeniem, vt arenam in litore maris multiplicandam. De huiusmodi fide loquitur scriptura, cum dicit, Credidit Abraham deo, & reputatum est illi ad iusticiam. Videtur ergo quælibet fides iustificare, qua creditur deo aliquid pmittenti, & ita ad salutem necessaria non videbitur fides in Iesum Christum. Quintum argumentum.

Apostolus ad Hebræ. vndecimo, dicens sanctos per fidem vicisse regna, & factos esse saluos, non loquitur de fide qua creduntur mysteria trinitatis, aut incarnationis, aut passionis domini nostri, cum in toto capite non meminerit huiuscemodi mysteriorum. Sed potius videtur loquutus de fiducia, & spe futurę vitę, seu de fide, qua creditur deus esse remunerator omnibus qui inquirunt illum. Deinde difficultas emergit ex eo, ꝙ Apostolus in epistola ad Romanos, dicens hominem ex fide iustificari gratis sine operibus, videtur per iustificationem non intelligere solam eam, qua ex impio quispiam fit iustus, sed & eam, qua iam pridem iustificatus, fiat iustus magis. Nam cum dicit, Si Abraham iustificatus est ex operibus, habet gloriam, sed non apud deum, non loquitur de iusticia, qua

ipse Abraham ex impio factus est iustus, sed qua factus est magis iustus. Nam scriptura quæ dicit, Credidit Abrahā deo, & reputatum est illi ad iusticiam, ab Apostolo ad illam sententiam comprobandā citata, nō loquitur de iustificatiōe Abrahæ, qua ex impio factus est iustus, iam enim Abrahā iustificatus erat, priusꝙ ei dixerat deus, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Vnde sequitur ipsum iustificatū esse, priusꝙ scriptura de illo diceret. Credidit Abrahā deo, & reputatū est illi ad iusticiam. Hęc & id genus alia sunt argumēta multa, quib⁹ posset sacrę theologiæ studiosus duci in errorem.

 Secunda huius capituli pars, in qua ut manifestiora uideantur quæ tradentur, quatuor subijciuntur de fide errores.

PRO solutione horum sciendum est primo, ꝙ ex supra dictis scripturis, & alijs similibus, hęretici quatuor sibi confinxerunt errores. Primus olim etiam erat in veteri lege, & temporibus Apostolorū, si Augustino credimus, irrepserat ex scripturis perperam intellectis eorū, qui dixerunt fructum passionis Christi peruenire quidem in animas nostras per fidem in Iesum, sed praue intelligentes fidem hanc, docebant fidem solam. i. absꝙ operibus, ad salutē sufficere. Omnē propterea hominem, qui iam tempore gratiæ crediderit & baptizatus fuerit, tandem esse saluandum, etiam tametsi perseueret in peccatis quantumlibet grauib⁹ vsꝙ in finem vitæ, modo fidem in Iesum vt fundamentum in corde teneat, & caueat, ne vel schismate vllo, vel hęresi ab ecclesia præscidatur. Ita, inquiunt, Paulus dicit, Si quis supra hoc fundamentum, id est fidem in Christum, superędificauerit ligna, id est grauiora peccata, fenum & stipulam, id est, leuiora peccata, saluus erit, sic tamen quasi per ignem, quia omnis qui credit in eum, non confundetur in ęternum. Quantumlibet igitur vixerit impius in peccatis, non morietur, inquiūt, morte sempiterna, modo credat Christum in carnem venisse, & a mortuis resurrexisse. Neꝙ recens est hic error, nam & ante Christi aduentum iam pseudoprophetæ docebant huiusmodi hęresim, beatificantes populum, quemadmodum habes Michæę. 3. Principes eius in muneribus iudicabāt, & sacerdotes eius in pecunia diuinabant

nabant, & super dominum requiescebant, dicētes, Nūquid non dominus in medio nostrum est? nō veniet super nos malum, ac si dicant, Nos sumus populus peculiaris, & de⁹ habitat in medio nostrum, qui nos elegit de cunctis gentib⁹, non venient super nos mala. Sic ex sentētijs aduersariorum docentium solam fidem sufficere, sumpserunt sibi causam errandi nonnulli pseudoprophetæ huius sæculi, dicentes, Vos estis populus, Christi sanguine redemptus. Ipse soluit pro omnium hominum peccatis debita, ipse meruit regnum cœlorum, non oportet facere opera, satis est in deum credere & confidere. Deinde & huius hæresis meminerunt ante nos ecclesiastici patres, Hierony. super caput. 11. in Michæam. Pseudo, inquit, prophetæ quondā populū dei errore decipiebant, & accipientes munera, promittebant eis pacem, & regna cœlestia dicentes, Non est necesse vt viuatis continenter & sancte, habetote fidē quam docemus, & oīa promissa domini consequemini. Eundem insuper errorē recitat Aug. in Enchiridio, capite. 67. dicens se de hac quæstione scripsisse librum de fide & operibus, in quo hunc errorem prorsus contriuit, quem refellere nō est difficile. Nā & si quisq; per fidem absq; meritis proprijs ex impio fiat iustus, secundum scripturas tamen demonstrata est fides sine operibus non prodesse ad salutē, in eo qui tempus habet operandi. Nec hactenus dubitauit de hac re tota Christianorum schola ab exordio nascentis ecclesiæ. Nā & eundē errorem destruit saluator plane, Nō omnis qui dicit mihi, dñe, domine, intrabit in regnū cœlorum, sed qui facit voluntatē patris mei qui est in cœlis. Matthæi. 20. hedos a sinistris statuendos docet damnandos, non propter fidem, sed ꝓpter neglecta pietatis opera, Ite maledicti, inquit, in ignem æternū, esuriui & non dedistis mihi manducare. Et alibi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Eundem insuper reprobant Apostoli, Paulus & Iacobus. Paulus autē cū dicit, Manifesta sunt opa carnis, qui talia agūt, regnū, inqt, dei nō possidebunt. Si habuero omnem fidem vt montes transferam, charitatem aūt non habuero, nihil mihi prodest. Item Iacobus, Ex operibus iustificat̄ homo, nō ex fide tantū. De quali aūt fide accipiendę sint scripturę docentes hoēm iustificari gratis ex fide sine operibus, infra declarabimus.

Secundum

¶ *Secundum huius partis membrum de errore secundo.*

ALIVS insuper est error eorum qui dicunt ad accipiẽdum fructum passionis Christi, seu ad habendum remissionem peccatorum, satis esse ex fide deinceps seruare mandata & interiorem pœnitentiam veterisq; vitæ displicentiam non esse necessariam ad remissionem peccatorum, sed satis esse a peccatis cessare, & deinceps facere opera bona, & agere bonam vitam, etiam si nunq; pœniteat veteris vitæ. Sed ad hunc errorem refellendum operæ pretiũ est cõsiderare aliud esse iustificationẽ impij, aliud iustificationem absolute dictam, seu gratificationẽ, vel dignificationẽ ad vitã æternã. Iustificatio impij est mutatio, secundũ quã ex impio fit iust⁹. Iustificatio vero absolute dicta est mutatio secundum quam quis fit iustus, dignus, & accept⁹ ad vitam ęternam. Hæc autem quamuis non sint secundum ordinem in rebus nunc stantem, post lapsum Adæ ab inuicẽ separata, cum nullus sit status medius inter impium esse & dignum esse vita æterna, accepto verbo impietatis generaliter, vt extendat̃ ad oẽ mortale peccatũ, & ad iniquitatẽ, de qua propheta, Ecce in iniquitate cõcept⁹ sum, secũdum quã significationem etiam infans mox natus est iniquus, & in ira dei cõstitutus. Vtrq; tamẽ possunt absolute intelligi separata quemadmodum si ex terra crearetur homo absq; grã dignificante ad vitam ęternam, hunc si deus per spiritum sanctum gratificaret sibi ad vitam ęternam, esset quidem iustificatio seu gratificatio ad vitam æternam, sed non esset iustificatio impij. Et ita iustificatio impij addit supra iustificationẽ absolute dictã, præfuisse impietatẽ, eãq; aboleri p iustificationẽ & gratificationẽ. Hoc pręmisso manifesta ẽ pręfati erroris falsitas. Nã de⁹, si iuxta doctrinã Pauli apostoli nõ iustificat eum, q ignorat dei iustitiã, volens suã cõstituere, facile ẽ hui⁹ cõsideratiõe ppendere ad iustificationẽ ipij necessarium esse motum volũtatis sese non solum in deũ cõuertentis, sed & auertentis ab impietate & a peccato, quẽadmodũ ait propheta. Si auerterit se ipius ab impietate sua, si egerit pœnitẽtiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium, & iustitiam, ipse animã suã viuificabit, Ezechielis. 19.

&

& secundum translationẽ.70. Quacũq; hora conuersus ingemueris, saluus eris. Vbi deus per prophetã ab impijs nõ fidem, sed poenitentiã, & conuersionẽ cordis exigit, loquebatẽ eni tũc non ad paganos, sed ad Iudæos credentes deũ, quem colebant Abrahã & prophetę. Exceptis, inquit Augu. paruulis, cæterorũ hominum nullus transit ad Christũ, vt incipiat esse quod non erat, nisi eum poeniteat fuisse quod erat. Nam & Petrus dũ Christum colendũ annunciaret Iudæis interrogãtibus, quidnã facerent, Respondit, Poenitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrũ. Accedentibus quoq; ad baptismum, Ioãnes dixit, Poenitentiã agite, ac si diceret. poeniteat vos veteris vitæ, & baptizemini ex fide in Christũ. Hic si dixeris, poenitentiã agere, nõ est illud qđ dicimus poenitudinem veteris vitę habere, sed id qđ dicim⁹ resipiscere. i. cessare a peccato. Noua hęc adinuentio est, quę non suffragatẽ. Nam cõtradicit scriptura, Fili peccasti, non adijcias vltra, sed & deprecare de pristinis, vt tibi remittantur. Si a peccato desistere hoc esset, quod nõ habere peccatũ, sufficeret, inquit August. vt hoc nos moneret scriptura, Fili peccasti, non adijcias vltra, & quia hoc nõ sufficit, continuo adiecit, & de pristinis deprecare vt tibi remittanẽ. Nec habes hac in parte, q͞ hunc librũ Ecclesiastici ab autoritate canonica submoueas. Nam & ad Simonem Magum iam iã baptizatum, & iam pridem credentem, & adhærentẽ Philipppo, postea in dono gratiæ spiritus sancti errantem, ingt Petrus, Poenitentiam age ab hac nequitia tua, & roga deũ, si forte remittatur tibi hęc cogitatio cordis tui. Diuini & naturalis iuris est, pro omni peccatore volente assequi misericordiam, vt agnoscat culpam, poeniteat de illa, & postulet veniam. Neq; de his fuit vnq͞ quæstio, aut controuersia inter ecclesię patres. Sic scriptum est Esaię. 43. Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor nõ ero, tu aũt memor esto, & narra si quid habes vt iustificeris, vbi trãslatio. 70. habet, Dic tu iniquitates tuas prius, vt iustificeris. Cæterum nihil prodesset, inquit Bernard. poenitere de culpa, & non supplicare pro venia. Vnde & ab exordio nascentis ecclesiæ ab hominibus baptizandis solet ecclesiæ minister exigere, Abrenuncias satanę, & oibus operibus eius? Quomodo placeret vitæ nouitas, cui non displicet peccati vetustas.

Pro ma

Pro maiori horum intellectu sciendum est, discrimen esse inter peccatores. Nam est pecator qui nondum fuit particeps passionis Christi, nondum lotus lauachro salutaris sanguinis. Est & peccator qui semel Christi sanguine ablutus est, qui sanctificat⁹ in nomine domini nostri Iesu Christi, olim templum spiritus sancti seipsum prostrauit, faciens sese ex templo dei, templum dæmoniorum. Ex scripturis sacris discimus vtrią prouisum esse in remedium, quo perueniat ad participandam Christi gratiam, sed non idem sacramentum, neq secundum eũdem prorsus modum. Illi prouisum esse sacramentum baptismi, huic autem sacramentum pœnitentiæ, & alium esse pœnitendi modm in illo, alium in isto. Proinde & ecclesia a peccatore primi generis, vtpote a iam baptizando exigit solam ex corde fidei professionem cum veteris vitę displicentia, qua & satanę abrenũciat, quemadmodum & ritus obseruat Ecclesiasticus ab exordio ecclesiæ Christi ad hęc vsq tempora. In eum aũt, qui semel violauit templum spiritus sancti, qui & reconciliãdus est per claues sibi datas, adhibet districtiorem disciplinã, exigens ab eo lachrymas, gemitum, satisfactionem, nec absoluit compunctum, nisi viderit confessum, & perseuerãtẽ in precibus & lachrymis. Vnde & ipsa peccatrix anima, si vere pœnitet, memor est vnde exciderit, videns sese ingratam gratiæ semel acceptę, atq adulteraiã cõtaminasse lectũ spõsi sui, cui se deuouerat. Proinde ad semetipsam turbata memor verbi dei promittentis spẽ veniæ, verecũdo quodã affectu accedit ad thronum gratiæ Christi humilians, & iudicans semetipsam non raptim, sed perseuerans in precibus & lachrymis, quemadmodum Magdalena perseuerauit in supplicationibus, donec audiret verbum consolationis. Sic & relapsi in ecclesia vere pœnitẽtes, de quibus in scripturis fit cõmemoratio, fecisse leguntur, non φ per hęc, aut sisi fuerit in suis operibus, aut mereri putauerint remissionem peccatorum, sed quod & in se & suis operibus desperãtes, prorsus in spe gratiæ & misericordiæ voluerint perseuerare. Quisquis iam se noscit filium mortis & talem, qui dignus sit, vt gratia semel accepta & a se repulsa semper indigeat, is deplorans suam sortem, suamq miseriam, indesinenter ingemiscens non meritis vllis suis innititur, sed gratię dei mise-

miserentis secus pedes domini Iesu totus humiliatus in orationibus & precibus. Verum quidem est, quod vterque tam regenerandus videlicet seu renouandus baptismi sacramento quam reconciliandus poenitentię medicamento ex fide iustificatur gratis, id est, sine operũ meritis. Verũ insuper est, quod vtrisque praeponenda est non sola fidei regula, vt sciant qualiter credere debeant, sed morum tradenda sunt pręcepta, vt & qualiter in ecclesia viuere oporteat intelligant. Verum denique est vtrumque in cõmunione ecclesiae receptũ, oportere deinceps vigilare, orare, mortificare, & castigare desideria carnis suae. Sed diuersitas est, quod baptizandi, qui nunquam fuerant catholici, quãtumlibet fuerint in paganismo idololatrę, lubrici, impudici, viuentes secundum huius mũdi desideria admittuntur in ecclesię communionem more solito, non imposita illis vlla satisfactione, aut poenitentia pro commissis peccatis, neque enim extendit se sacerdotis arbitrium ad crimina, quę foris & in paganismo sunt commissa. Si autem iam catholici, qui semel abluti sunt ab omnibus immundicijs, qui & renunciauerunt idolis & vanitatibus huius mundi fuerint inuenti idololatrę perfidi, lubrici, & inconstantes, non sic amplius sine satisfactione, & operibus poenitentiae admittuntur, sed exhomologesin, id est confessionem peccatorum suorum facientes non relinquant illa in semetipsis impunita, & iuxta sacerdotis arbitrium pro ipsis sese vindicantes ac punientes reconciliãtur per ecclesiae claues. Quamobrem nõ ex humana solum dispositione, sed & ex dictamine naturalis ac diuini iuris alius est poenitendi modus in eo, qui nunquam fuit catholicus, alius in eo, qui inuentus fuerit relapsus. Ad hunc dicit, Poenitentiam age ab hac nequitia, & roga deum si forte remittatur tibi. Contristatur Apostolus Paulus super eos, qui non egerunt poenitentiã sup immunditia fornicationis & impudicitia, quam gesserunt, secũdę ad Corin. duodecimo. Talis generis homines deus in scripturis hortatur ad planctum, ad ieiunium & ad cinerem, & cilicium. Conuertimini ad me in fletu & planctu. Ad istum autem, vtpote innouandum baptismi sacramento dicitur. Si credideris & baptizatus fueris, saluus eris. Sine poenitentia sunt dona & virtutes dei, qđ secundũ interpretationem Ambrosij intelligitur Gratia remissionis

peccatorum in baptismate non quærit gemitum, aut planctum, aut opus aliquod, nisi solā ex corde fidei professionē, quæ & includit veteris vitæ abrenuntiationem, & voluntatem inchoandi vitam nouam, vt fiat membrum in corpore Christi. De relapsis autē post baptismum loquitur Apostolus ad Hebręos .6. & decimo, significans ipsis non sic amplius hostiam esse relictam. Voluntarie, inquit, peccantib⁹ nobis post acceptam veritatis notitiam, iam non reliquitur pro peccatis hostia, sed terribilis quędam expectatio iudicij & ignis æmulatio quę consumptura est aduersarios. Ibi Paulus non secundam, inquiunt Chrysosto. & Ambrosius excludit remissionem peccatorū, sed secundum excludit lauachrum, secundam crucem, secundam hostiā. Cautos nos voluit reddere Apostolus, ne iā peccātes uolūtarie post baptismū vltra speraremus vel aliā hostiā ꝙ Christū, cui semel consepulti sumus, vel eandem hostiam secundum talem propitiationem regenerationis & innouationis, qualem in baptismo semel accepimus, tanꝙ dicat. Non est hostia secūda, non crux secunda, non secundum lauachrum. Vtiꝗ tamen relinquitur eadem hostia semel oblata ad secundam remissionem peccatorum per viam laboriosiorem. Nō quod labor ille mereatur gratiam primam, sed quod homo sic relapsus teneatur esse memor, vnde exciderit, & quod templum dei sanctum violauerit, maiorem debeat præstare humiliationē ꝙ qui gratiam semel acceptam non deseruit. Vna hostia semel, inquit Paulus, oblata perficit in perpetuum eos, qui semel sunt sanctificati per baptismum, cuius gratiam si quis semel acceptam aut neglexerit, aut contempserit, perditis viuens moribus, in virtute eiusdem hostiæ potest, si deus misericorditer agere cum ipso dignetur, inuenire propitiationem per pœnitentię remedium, quemadmodū per oēm locū ecclesiastici patres ex scripturis docent, Irenæus. Tertul. Cypria. Hieron. & Augu. de relapsis contra Nouatum, & Montanū, manifeste declarātes aliū pœnitēdi modū hoī primū ecclām intrāti, Alium vero modū hoī lapso ad ecclesiā redeunti, Aliū insup esse modū super criminib⁹ publicis, Alium super occultis, Vnde Cypria. coarguit presbyteros quosdam malignos, qui lapsos quosdam ad exitiosā temeritatem pacis inuitabant intermissis precibus & oratio

nibus

nibus, quibus dominus longa & continua satisfactione placandus est, data opera, vt exhomologesi criminis facta, satisfactionibus & lamentationibus iustis delicta abluantur, curentur, atque redimantur. Plenę sunt huiusmodi sententijs Cypriani epistolę de pœnitentia, satisfactione, humilique cōfessione lapsorum, qui suo sęculo per claues ecclesiæ seu manuum sacerdotalium impositionem accipiebant pacem & remissionem peccatorum. Irritam, inquit Apostolus quis faciēs legē Moysi sine vlla miseratiōe duob⁹ vel trib⁹ testib⁹ morit̄, quanto magis deteriora putatis eum mereri supplicia, qui filium dei conculcauerit & testamenti sanguinē, in quo sanctificatus est, pollutum duxerit & spiritui gratię cōtumeliam fecerit. In veteri lege gētiles adulteri, aut idololatrę de foris veniētes ad cultū vni⁹ dei, p solā circūcisionem coagulabāt̄ in fraternitatē Iudaici populi. V bi vero iā quispiam circumcisus, & illi genti inscriptus crimina talia fecisse testibus fuerat conuictus, iam morte plectendus erat, spe adempta misericordię. Sic & apud nos gentiles idololatræ, adulteri ad ecclesiam Christi venientes coagulant̄ in societatem Christi, baptismi sanctificatione, qua semel amissa, rursus ad idololatriam, adulterium, aliaue crimina reuersis, iam non relinquitur talis per baptismum innouatio.

Et ne quis ex doctrina Pauli falso crederet, sic relapsis ademptam esse omnem spem veniæ, vtrobique tam ad Hebręos. 6. q̄ ad Hebræos decimo, temperat sermonē. Ad Hebręos. 6. postq̄ ademerat spē innouatiōis, paucis interpositis. Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora & viciniora saluti, tametsi ita loquimur, non enim iniustus est deus, vt obliuiscatur operis vestri & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & ministratis, tanq̄ dicat, vt inquit Hierony. libro secundo aduersus Iouinianum, Ita loquutus sum, vt vos a peccatis retraherem, & desperationis metu facerem cautiores. Vnde Paulus baptizatis non sæpe proposuit pœnitentiam, quę tanq̄ tabula secunda post naufragium constituta est relapsis miseris. Ad Hebræos. 10. ponderāda sunt verba quibus dixit, Quāto magis illum deteriora mereri supplicia. Non dixit, quanto magis debetis putare illū absque vlla spe miseratiōis esse damnandum, de nemine quam diu hic viuit, posse nos

desperare docuit ille, qui dixit, Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Deinde non dixit, quãto magis putatis deteriora mereri supplicia eum, qui post susceptum baptisma peccauerit. Sed qui filium, inquit, dei con culcauerit, & sanguinem testamenti. & cæt. aperte insinuans eum, qui post susceptum baptisma fidem deserit, contemnẽs sanguinem Christi, & contumeliam faciens spiritui gratię, renouari in pœnitentia. i. nouum fieri, vbi, vt inquiunt Chrysost. Hierony. Ambrosius, August. & Bernard⁹, non pœnitentia, sed renouatio exclusa est. Quia contra eos agebat Apostolus, qui iam baptizati male, negligenterq́ꝫ viuentes, dicebant. Quid obest si male vel negligenter viuamus, cum a fide cadimus, iterum catechizabimur, iterum baptizabimur, iterũ accipientes spiritum sanctum, renouabimur nouo lauachro aut in hac vita, aut post hanc vitam, noua erit pro nobis hostia. Erratis, inquit, ista putantes. Nam impossibile est eos, qui semel sic sunt illuminati, rursus sic renouari. Sed non inde exclusa est secunda, aut tertia peccatorum remissio, quæ fit per remedium pœnitentię, quæ tãetsi suam dignitatem habet ex passione Christi, non tamen sine ratione voluntatis humanæ punientis etiam sese, & propter commissum peccatum iudicantis & condemnãtis in suspirijs & lachrymis hoc iam remediũ diuturnius & laboriosius est, quã baptismus, adeo vt longe facilius fuerit seruare iusticiam acceptam, quã post perditam innocentiam agere congruam pœnitẽtiam, quemadmodum ait venerabilis Ambrosius, facilius inueni qui innocentiam seruauerint, quã qui congrue pœnitentiam egerint. An quisq́ꝫ putet illam esse pœnitentiam, vbi est acquirendæ dignitatis ambitio, vbi vini effusio, vbi ipsius copulę coniugalis vsus, renunciandũ est sęculo, somno minus indulgendum, cibo parcius vtendũ quã venter postulat, interpellandus est deus gemitibus, lachrymis, & orationibus. Baptizãdus igitur ex fide potest quęrere dei misericordiam, sed nullam debet pro peccatis commissis subire satisfactionis pœnam, cum sufficiat abrenunciare veteri vitæ, & inniti merito sanguinis Christi, qui copiose satisfecit pro nobis. Quisquis autem post susceptũ baptisma fuerit relapsus in mortale peccatum, potest quidem ex fide, cœlesti inspiratione pulsatus, quęrere & impetrare
dei

dei misericordiã, sed si recte quęrat, sic quęrit, vt velit pecca tũ suũ non prorsus manere impunitum, sed desiderans ipm non puniri secundum seueritatem institię, præuenit iudicium dei in humili confessione, animam suam sponte affligens, suique ipsius iudex, suum in se vindicat peccatum, etiam postulato a presbyteris ecclesiæ ordine & modo satisfactionis. In hac sententia est ad Corint. 7. Paulus distinguens tristiciam in tristiciam, quæ est secundum deum, & in tristiciam sęculi. Quę secundum deũ, inquit, tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Seculi autẽ tristitia adfert mortem. Ecce in hoc ipsum quod est secundum deum tristari, quantã in nobis operatur sollicitudinem, imo indignationem, timorem, desiderium, æmulationem, vindictam. Qđ tractans Ambro. Qui tristis est, inquit, quia peccauit, secundum deum tristis est dolens, quia fecit quod de9 odit, sperans tamen dei misericordiam, & eam quidem per Christi sangninem, & quia sic pœnitet, sollicitus est ne denuo peccet, non excusat, sed confitetur peccatũ, & vindicat ipsum. Item saluator, Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum, & cæt. corripe, inquam, eum, vt sua sponte iniquitatẽ agnoscens, & videns se deformẽ, pœniteat, confiteatur, medicũq; & reformatorem desideret. Vnde Augu. in libro de fide & operibus, ex scripturis sacris distinguit triplex gen9 peccati hominum Christianorum. Vnum est genus graui um criminum, quę etiam excommunicatione plectenda sũt & sanãda humiliatione quadam pœnitentiæ, qualis in ecclesia datur eis, qui pœnitentes dicuntur, de quibus Apostol9 .1. ad Corin. 5. Aliud est genus peccatorum, quæ quibusdam correptionũ medicamentis sanantur, de quibus saluator, Si peccauerit in te frater tuus corripe illum. &c. Quod si nõ audierit, neq; te, neq; ecclesiã, iã contumacia illius est crimen, & prioris generis excommunicatione plectendũ. Tertiũ ẽ genus peccatorũ leuiũ, ꝓ quibus habemus quotidianã medelã, orõnem dominicã, qbus dicam9, Dimmitte nobis debita.

Hic iã ergo si roges, quęnã sint illa pœnitentiæ aut satisfactionis opera, ad quæ diuino iure obligatur relapsus, recõciliandus ecclesiæ per pœnitentiam, quibus non obligatur is qui per baptismum est regenerandus, cum vtrobiq; fiat iustificatio gratis, id ẽ, sine meritis ex fide in Iesum sociata dis

plicẽtia

displicentia veteris vitę. Vterq; etiam tam recenter baptizatus, quam per poenitentiam interiorē deo reconciliatus tenetur ex iure diuino castigare corpus suum, & in seruitutem redigere, crucifigere carnē cum vitijs & concupiscētijs suis.

Respondeo. Verum quidem est in vtriusq; iustificatione oportere esse veram cordis conuersionem & mutationem ad ambulandū post haec in nouitate vitę. Neq; nos, vt inquit sanctus Leo papa, possumus aut misericordiae dei mensuras ponere, aut tēpora diffinire, quibus miseretur deus, apud quem nullas patitur veniae moras humani cordis cōuersio, dicente propheta, Ezechiel. 18. secundum aeditionem septuaginta interpretum, Quacūq; hora cōuersus ingemuerit, saluus erit. Ideoq; canones, non pro vnoquoq; crimine, vt inquit Hiero. aperte praefigunt mensuram temporis, & operum agendae poenitētiae, sed multa in arbitrio relinquūt sacerdotis, quoniam apud deū non tam valet mensura temporis, quam doloris. Verum huiuscemodi conuersio in relapso per poenitentiam recōciliando secundū propositum seu desiderium poenitentis continet quędam, ad quae diuino iure poenitens obligatur, quibus non obligatur innouandus baptismi lauachro. Ex scripturis sacris supra citatis discimus in eo qui relapsus in mortalia crimina, templum dei sanctū prophanauit, oportere esse grandiorem cordis gemitum atq; poenitentiam, quam sit necessaria in eo, qui eadē crimina in paganismo perpetrauit innouandus baptismi lauacro. Proinde mensura quaedam dilectionis dei, ac displicentię peccati, sufficiens in eo, qui fide innouādus est baptismi lauacro, nō esset sufficiens in relapso, qui reconciliatur poenitentiae remedio. Deinde relapsus in crimina publica, etiam diuino iure obligatur agere, non solum quod ipsi prosit ad salutem recipiendam, vtpote in sese facere castigationem carnis, & satisfactionem pro peccatis, sed quod & cęteris prosit ad exemplum & cautelam. Vnde oportet eum accedere antistites ecclesię, & acceptare satisfactionis modum pro peccatis, vt etiam satisfiat ecclesię. Peccator etenim iam vere poenitens, quamuis melius sese habeat intra se, aliquandiu tamen ecclesiae foris mortuus videtur, maleq; olet, donec incipiat cū gemitibus & suspirijs foras prodire & poenitere. Vnde neq; ipse vere poenitens in sese debet dimittere impune, quo ec-

clesiæ membra contagione peccati sui offenderat. Neq; itē in vtilitatem ipsius pœnitentis foret statim ad sancta sanctorum admitti, & ad primos honores prouehi. Cæterū relapsus in mortalia crimina, diuino iure obligatur sibi postulare remissionem illorum per ecclesiæ claues, & ita confiteri illa sacerdoti, quod alibi latius demonstrabimus, quis sint qui talem confessionem dicunt, non esse diuini iuris. Vnde Theodorus Anglorum episcopus, Bedæ contemporaneus ante annos septingentos vtrāq; ponit suis sęculis de confessione opiniōem. Quidam, inquit, deo solummodo peccata debere confiteri dicunt, vt Græci, quidam vero sacerdotibus confitenda esse percensent, vt tota fere sancta ecclesia, quorū q; vtrūq;, ingt, scilicet & cōfiteri deo, & cōfiteri sacerdotibus non sine magno fructu intra sanctam fit ecclesiam. Recenset Gratianus de pœnitentia, cap. vltimo, distinctionis primę. Hic si dixeris, vterq; tam videlicet is qui baptizatur, q̄ is qui relapsus recōciliatur, iustificatur, dum displicentia veteris vitę maior est, q̄ displicentia qualibet de alio temporali damno, aut incommodo, prodiens etiam ex tali erga deum dilectione, quæ vincit omnem huius mūdi amorem. Non videtur igitur relapso pro sui iustificatione necessarium, neq; vehementius intus pœnitere & ingemiscere, neq; foris subire grauiora pœnitentiæ opera, cum sufficiat vtrobiq; fides cum ea mensura dilectionis in deum, odijq; in peccatum, quę vincat omnium temporalium rerū affectum. Respondeo. Deus operatur gratiam & remissionem peccatorum non propter quātitates motuū liberi arbitrij nostri, aut dilectionis, aut interioris pœnitentiæ, tanq; videlicet motus illi, secundum tales, vel tales graduū mensuras mereantur gratiam, sed propter suam misericordiam, nostra etenim dilectio, qua diligimus deum etiam propter ipsum, displicentiaq; secundum quam odimus peccatū, non est digna iustificatione, neq; meritoria gratię, sed deus pro sua misericordia, vbi voluerit & quādo voluerit, largitur illam, quā si negaret etiam sic dispositis, non foret iniustū, Non ergo ratione caret sententia illorum, qui dicūt ex attrito fieri contritum etiam motu interioris pœnitentiæ non adaucto.

¶ *Tertium huius partis membrum, de errore tertio.*

SVPEREST iam detegere atq; destruere errorem tertium eorum videlicet, qui dixerunt fructum passionis Christi applicari omnibus quantum in se est facientib⁹ & talẽto ratiõis ĩternę bene vtẽtibus absq; fide in Iesũ, de q̃ non audierunt. Hic error vicinus est hęresi Pelagij & Celestij qui distinguentes tempora tria dixerunt. In primo tempore ante legem Moysi vixisse homines iustos ex natura, tunc enim ratione, vt inquiunt duce cognoscebatur creator, & quemadmodum viuendum esset gerebatur in cordibus, non lege literę, sed naturę. Verũ vitiatis moribus, inquiũt, vbi cœpit non sufficere natura iam deprauata, lex dei addita est, qua velut luna fulgore pristino detrita rubigine videretur. Nouissime aũt postquã præualuit nimia, inquiũt, peccandi consuetudo, cui sanandæ lex parum valet, Christ⁹ aduenit, & tanq; morbo desperatissimo, non per discipulos, sed per seipsum medicus ipse subuenit. Ex errore isto cõsequens est homines per solam legem naturæ potuisse fieri iustos, Christum autem venisse in carnem solum ad erudiẽdum & docendum, quod in superiori tractatu satis refutauimus. Distinguenda sunt quidem tempora. Quædã erant ante legem, alia sub lege, alia sub gratia toti mũdo reuelata, sed non sic vt Pelagius & Celestius distinxerunt, qui iniuriam faciunt diuinæ gratiæ, dicentes ante legẽ homines factos esse iustos per legem naturę. Sub Moyse vero per legẽ datam, sub Christo autem per gratiam fidei, quasi hominib⁹ duorum superiorum tẽporum eorum videlicet, qui fuerant ante legem & sub lege, sanguis Christi non fuerit necessarius contra Apostoli Pauli doctrinam dicentis. Si per legẽ iusticia, ergo Christus gratis mortuus est, ita si per naturã iusticia erit, etiam Christus gratis mortuus erit. Non est autem Christus gratis mortuus, vnus enim est deus, vnus ẽ & mediator dei & hominum Christus Iesus. Rursus iusticia dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. Et ne hoc solum putemus referendum ad tempus gratię, iam sub Euãgelio Christi reuelatę, docet Petrus Apostolorum princeps, Per gratiam domini nostri Iesu Christi

su Christi, credim⁹ saluari, quēadmodū & illi patres, videlicet veteris testamēti. Huic oēs prophetæ testimoniū phibēt remissionē peccatorū accipere p nomen ei⁹, quē & ppterea desiderauerūt videre veteris legis patres & prophetę. Abraham, inquit Christus, desiderauit videre diem meum, vidit & gauisus est. Pro hoc Christo mittendo orauit Moyses exodi. 4. Obsecro domine mitte quem missurus es, tanq̃ dicat alium digniorem me es missurus, hunc obsecro mittas ad liberandum populum de seruitute infernalis Pharaonis. Ad hunc suspirabat olim iustorum synagoga. In Canticis, Osculeī me osculo oris sui. Sonet vox tua in aurib⁹ meis, tanq̃ dicat, qui loquitur iam in patribus & prophetis, loquatur mihi ore proprio in assumpta carne. Veteris ergo legis homines suo modo Christum cognouerunt, eademque saluati fide, qua nos facti sumus salui, sed nondum erat modus redemptionis sic distinctiim & vniuersaliter declaratus. Nec tam copiose huiuscemodi gratiæ coruscatiōes illuxerant orbi terræ, Christi vero euangelio coruscante per Apostolos, eorumq̃ successores in vniuerso mūdo largior, copiosior, abundantior, & latior gratia effluxit super humanum genus. Cum iam apparuerit annus benignitatis domini, & apertus fuerit sinus diuinæ misericordiæ omni nationi terrę, & fons patens domui Israel, præparatus mons domus domini in vertice montium, ad quem relictis idolis & vanitatibus, confluant omnes gentes, quēadmodum hæc, & alia prophetę diuinitus inspirati prędixerunt futura in hoc tempore gratiæ.

Iam vero si dixeris deum, cuius misericordię nō est numerus, ab exordio mundi etiam hominibus ignorantibus, præparasse saluatorem Iesum, in cuius sanguine tolleret atq̃ ablueret peccata mundi, nō solum his quibus reuelatum esset Euangelium, sed & alijs quibuslibet, huiuscemodi gratiam ignorantibus, qui nec habent, nec habere possunt a quo discant, vtentes autem quantum in ipsis est, talentis naturę, suspirantes & ingemiscentes ad deum pro peccatorum suorum venia. In paruulis si operatur gratia Christi, remissionem peccatorum, etiam ipsis ignorantibus, cur non simili ratione eadem gratia in adultis operatur eandem peccatorū remissionem, præsertim in eos qui secundum legem naturæ

viuunt in solo originali absq; actuali peccato, qui neq; contẽ mnũt, neq; cõtemnere possunt Christũ, aut eius sacramentũ, de quibus audire non potuerunt. Pręterea stat quosdam hu iuscemodi gratiam ignorãtes sic aut esse, aut fuisse affectos, vt non contemnerẽt, sed crederent in Christum & magnificarent illum, vbi huiuscemodi gratiæ ipsis esset reuelatæ, quemadmodum interdũ pius pater liberat filium detrudẽdũ in carcerem, ipso filio id ignorante. Ex quibus videt̃ cõsequens esse, non oportere, si oẽs sint saluati per gratiã domini nostri Iesu Christi, q̃ idcirco oẽs Christũ gratię autorem, fide aliqua diuinitus inspirata, cognoscant. Ad primã obiectionem, qua dicitur deum pręparasse salutem & gratiam, etiam hominibus ignorantibus illam.

Respondeo. Cõtra hoc militat tota scriptura, dicẽs, Sine fide impossibile est placere deo, iusticia per fidem Iesu Christi, in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. Proinde qd̃ dicit Petr9, Per grãm Iesu Christi credim9 saluari, quemadmodum & ille non solum intelligit, quemadmodũ & illi, suple, fuerint saluati, sed intelligit quemadmodũ & illi supple crediderũt se saluari per gratiã Iesu Christi. Vnde Iudęi, qui zelum erga vnum deum creatorem coeli & terræ habebant, supra modum studentes seruare legem, quia crediderunt ex operibus legis se fieri iustos, non fuerũt iustificati, quia gratiam hanc ignorauerunt, quemadmodũ dicit Paulus, Israhel sectando legem iustitię in legem iustitiæ non peruenit, quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Non spiritum huius mũdi accepimus, sed spiritũ qui ex deo ẽ, vt sciamus, quæ a deo donata sunt nobis. Quomodo sciemus quę a deo donata sunt nobis, si non cognoscimus saluatorẽ quem deus pater dedit nobis pro vita nostra, quo modo agemus gratias saluatori, si non agnoscamus peccata, a quibus sumus liberati, si cognoscamus maximum illud delictum originale, in quo sumus nati, esse nobis remissum. Vnde spiritus fidei iuxta doctrinã Apostolicam apud iustos veteris legis idem erat, q̃ & apud nos est in lege noua, Habẽtes, inquit, eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi ꝓpter quod locutus sum, & nos credimus proter quod & loquimur, secundæ ad Corinthios. 4. At dices forsitan eos nõ apprehendisse iustitiam propter fidei contemptum. Nam & Apostolus continuo adiecit, offenderunt eni in lapidem

&

offensionis. Aliud autem est non credere, quia non erat, q doceret, Aliud est contemnere docentem. Nam & ea ratiõe videtur dixisse saluator. Si non venissem, & loquutus eis nõ fuissem, peccatum non haberẽt. Vnde & alibi cum dixisset, Qui non crediderit, condemnabitur, iam præmiserat, Euntes in vniuersum mundum prędicate euangelium vniuersæ creaturæ.c. quasi volens indicare. Qui prędicatione audita non crediderit, condemnabit, secus de eo q audire non potuit. Videtur ergo fides Euangelij non omni homini iustificando esse necessaria, sed quosdam potuisse & adhuc posse propitiatione Christi iustificari viuentes in lumine solius legis naturę, vnum deum ex mundi fabrica cognitum diligentes, & ad illum vt ad parentẽ orbis suspirantes & pœnitentes, quod sancita legis naturæ transgressi fuerint. Ex eo igitur, quod scriptura docet, omnes iustos esse iustificatos p gratiam Iesu, id est, per misericordiam Iesu interpellãtis etiam pro his qui ignorant illum, non videtur consequens esse oportere omnes iustos habere fidem in Iesu. Sed eos solum qui audierint illum. Vnde & Actuum tertio, Petrus citans prophetiam Moysi, de propheta Iesu, non docet Moysen dixisse. Omnis qui non audit prophetam illum, exterminabitur, sed futurum, inquit, est, vt omnis qui nõn audierit prophetam illum exterminetur, quasi volens insinuare tempore Moysi non oportuisse habere fidem tam explicitam in prophetam illum. Respondeo.

Hęc & similia sunt ex officina & reliquijs prauitatis Pelagianæ, quibus prudenter est obuiandum, ne pro defensione naturæ iniuria fiat diuinæ gratię, Dicimus igitur q docere homies per Christi sanguinem fieri saluos ac iustos, & hanc eos iustitiam a deo datam prorsus ignorare, est contra apostolum Paulum dicentem de Iudæis, Zelum quidẽ dei habent, sed nõ secundũ scientiam, ignorantes enĩ dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti, finis enim legis charitas ad iustitiam omni credenti. Habentes eundẽ fidei spiritũ credimus, sicut & illi. Vñ ad Rom. 1. Euangeliũ est virtus dei in salutẽ oĩ credenti, Iudęo primũ & Gręco. Iustitia enĩ dei in eo reuelat ex fide in fidẽ, sicut scriptũ est, Iustus autẽ ex fide viuit. Vnde hoc pręcipue agebat Apostolus in epistola ad Roman. vt super hac

fidei gratia doceret quosdam non recte intelligentes in ecclesia Romana, quę credebat in Iesum collecta ex quibusdā Iudæis, & Græcis quibusdā inter sese confligantibus & altercantibus super proprijs operibus seu meritis, ostendit quod omnes tam Iudęos, quam Græcos fuisse reos, & damnatos sub peccato, a quo non possunt iustificari, nisi per vnum hominem Iesum omnis iusticię autorem, non ex operibus iusticię. Nemo implebat legem, nisi qui speraret in promisso saluatoris. Ille impleuit legē, inquit Ambrosius, qui a lege Moysi, peruenit ad fidem Christi. Et super hoc habes claram Apostoli Pauli doctrinam ad Galatas tertio, per totū caput, quod ex lege nemo iustificatur apud deum. Manifestum, inquit, est, quia iustus ex fide viuit. Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quę reuelanda erat. Omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Inuocare autem nomen domini non potest quis, nisi credat in ipsum, nec est alíud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos fieri saluos. Hoc nomen domini tetragammon, quod in scriptura veteris legis vocatur nomen domini, & salutare, & misericordia, via, & veritas, & lumen, quod ex fide inuocabant omnes veteris legis iusti. Cui & Abel iustus obtulit munera, quod & Enoch & Abraham inuocauerunt. Enoch cœpit inuocare nomen domini, ædificauitque Abraham altare domino, & inuocabant ibi nomen domini. Vbi veritas Hebraica habet nomen domini tetragammō, de quo nomine dicit Hieremias propheta. Ecce dies venient, dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & hoc est nomen, quod vocabant eum, Dominus iustus noster, siue, Dñs iusticia nostra. Vbi Hebraica veritas habet, Nomen domini Tetragammon. In nomine hoc salutem petiuerūnt, quicunque sanati fuerunt, dicentes. Deus in nomine tuo saluum me fac. Propter gloriam nominis tui libera nos. Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Vnde Abraham, Moyses, Iob, Dauid, Esaias, cæterique prophetæ suis sæculis Christum nondum natum in lumine fidei viderunt viuentem, redemptorem, resurgentem, iudicantem, in quo & gentes acciperent benedictionem. Cunctis diebus, inquit Iob, quibus nunc milito, expecto donec

veniat immutatio mea. Credo quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo deum, quem visurus sum ego ipse, & non alius quis, & oculi mei conspecturi sunt & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Cupiens autem hæc verba sua in perpetuum dare, ita vt non possint vlla vetustate a memoria humani cordis deleri, vult illa exarari in plumbi lamina aut sculpi in silice, docens ex spe resurrectionis, & futuræ vitæ contemnere hoc præsens seculum. Deinde & Christum fuisse reuelatum populo illi, docet saluator in euangelio. Si credideritis Moysi, crederetis vtiq; & mihi, de me etenim ipse scripsit.

Quod & Stephanus iam baptizandus plane docet. Duræ ceruicis, inquit, & incircumcisi corde, vos semper spiritui sancto restitistis, sicut & patres vestri. Quem prophetarũ non estis persecuti? & occidistis eos, qui pronunciabant de aduentu iusti. Habes igitur spiritum sanctum sufficienter illis reuelasse aduentum iusti Messiæ, sed eos restitisse spiritui suggerenti. Moyses, inquit Paulus, maiores diuitias æstimauit thesauro Aegyptiorum, imperium Christi, aspiciebat enim in remunerationem. Item Apostolus Iudas. Commonere vos, inquit, volo, scientes semel omnia, quoniam Iesus populum de terra Aegypti saluans, & eos q non crediderunt perdidit. Omnes igitur sancti veteris legis non fisi suis operibus, sed ex fide salui facti sunt, desiderantes saluatorem, & aduentum Messiæ, hoc est Christi, nõ expectantes repromissionem temporalem in hac vita, vbi se peregrinos & aduenas esse cognouerunt, demorantes etiã, vt ait Apostolus, in terra sancta, non tanquam in patria, sed tanquam in loco peregrinationis.

Ad secũdam obiectionem, qua dicitur quosdam sic natura esse dispositos, vt non contemnerent fidem, vbi eis esset prædicata. Respondeo. Nec illi sine fide salui esse possunt, dicẽte saluatore. Ve tibi Corozaim, ve tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sydone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiã egissent. Quod tractans Augustinus in libro de prædestinatione sanctorum, docet homines ex Tyro & Sydone per naturale munus intelligentiæ fuisse credituros, si magna illa

Christi opera vidissent, & audijssent facta. Nec arbitrandũ est iustos illi⁹ tẽporis fuisse aut nullos, aut ita paucos numero, vt vix numerum faciant. Nam & sub Helia propheta, q omnem populum Israel putabat refutatũ, multi fuerant viri iusti, qui permanserunt in testamento domini, dicentis. Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal, Ita & alijs temporibus sub alijs ꝓphetis potuerunt fuisse iusti multi numero a solo deo cogniti. Vñ & Christo iam mox nato, multi erãt iusti, vt Zacharias, Simeon, Elizabeth, Anna vidua, pastores, Chaldæi Magi veniẽtes adorare eum. Nec oportet omnes credidisse mysteria trinitatis & incarnationis filij dei. Errauerunt igitur Pelagius & Celestius, sic distinguentes tempora, vt hoies ante legem fuerint iusti ex sola lege naturæ, absq; fide Iesu mediatoris. Distinguenda quidem tempora, non quibus sine Christo potuit vnquam vera esse iusticia, sed quibus fides in Christum, ex qua est vera iusticia, sua sumpsit incrementa. Fuit in omnibus iustis fides per dilectionem operãs, qua deus credebatur nõ solum vt creator, sed etiã vt redemptor, & saluator, qui diffinito tempore, opus illud redemptionis salutis impleret. Modus autem redemptionis, & conditio personæ redimentis, an videlicet deus futurus homo in mũdum mitteretur, per quem & redemptio implenda foret, a simplicioribus iustis potuit forsitan ad tempus ignorari. Sub lege maior facta est reuelatio, iam autem sub gratia modus redemptionis, & qualitas personæ redimentis, in omnẽ terram est declarata. Potest ergo fides purificans corda, quæ & per dilectionem est operans, stare sine fide explicita de Iesu Christo, & sine mysterijs incarnationis illius, & sine cognitione mysteriorum trinitatis, sed non potest stare cum huiuscemodi fidei contemptu & negligentia. Aliud est non credere in Iesum, aliud est nolle credere. Cum iã nasceretur Christus, & cum iam natus nondum suam diuinitatem declarasset, multi vixerunt iusti sola fide iustificati, quibus incognita erant non modo trinitatis, sed & incarnationis iam facta mysteria. Christum iam esse incarnatum primo fuit nunciatum Mariæ, deinde Ioseph & Ioanni Baptistæ, Zachariæ, & Elizabeth, de quib⁹ dicit scriptura, Erant ambo iusti in cõspectu domini. Tertio pastoribus, deinde

inde Simeoni & Annæ viduæ. Neque est temere iudicandum omnes Iudæos præter istos fuisse impios, & absque fide. Nam & Nathanaeli, qui nondum nouerat Christum testimonium iusticię perhibet Christus. Ecce vere Israelita, in quo dolus non est, antequam esses sub ficu noui te. Inter Apostolos etiam nonnulli erant iusti antequam vocarentur ad Apostolatum, & antequam noscerent Christum. Aliud est vocare ad Apostolatum, & ad perfectionis euangelicæ statum, Aliud ad fidei gratiam. De Simone Cananæo dicit Hieronymus, quod sanctus erat ab vtero matris suę, a vino & carne abstinens. Quis audeat temere asserere Andream, Petrum, Ioannem, Philippum, Iacobum, antequam cognoscerent Iesum esse Christum in lege promissum, & priusquam vocarentur ad Apostolatum caruisse spiritu fidei iustificātis. Iusti profecto erant, qui non ex suis meritis, non ex legis Mosaicę operibus fisi sunt sese posse iustificari, sed ex misericordia dei, & gratia illius, qui in lege per prophetas testificatus erat atque promissus, tametsi forsitan ignorauerint gentes sic esse admittendas in gratiam illam absque circumcisione, cæterisque legis Mosaicę operibus pręuijs, de quo & Petrus in Actis post resurrectionem dubitasse videtur. Ita non erit absurdum dicere nonnullos, qui a Christo sanitatem petebant corporalem fuisse iustificatos, priusquam crederent Iesum esse Christum in lege promissum, per quem deus daret remissionem peccatorum. Cæcus a natiuitate cum a Christo visum reciperet, credidit quidem illum esse prophetam, in quo virtus dei operaretur ad salutem populi Israel, & propter huiuscemodi fidei confessionem eiectus est a Iudæis foras. Quem cum inuenisset Christus, interrogat, Tu credis in filium dei? At ille. Quis est domine vt credam in illum. Cui Christus. Et vidisti eū, inquit, & qui loquitur tecum, ipse est. Et procidens adorauit eum, Ioannis tertio. Vbi Augustinus. Cæcus ante crediderat Christum tantum esse filium hominis, sed iam filium dei, qui carnem suscepit cognoscit. Vnde post incarnationem pridem iustificati, cœperunt magis ad cœlestem beatitudinem aspirare, ipso Saluatore dicente. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant, Ioannis tertio. Quemadmodum per aduentum Christi repleta est

terra

terra ſcientia domini, Ita & per eiuſdem Chriſti aduentum repleta eſt terra miſericordia domini, & vbi non erat ſcientia domini, illic cœpit eſſe & ſcientia domini, & miſericordia eius. Vbi autem erat ſcientia domini, id eſt fides, aucta eſt miſericordia domini, ſicuti & aucta eſt fides. Quemadmodum dicit Apoſtolus, ex fide in fidem virtus dei reuelatur in Euangelio, Et iterũ, lex pędagogus noſter, inquit, fuit in Chriſto Ieſu, vt iuſtificaremur ex fide. Ex lege, ſeu operibus legis nemo iuſtificatur apud deum, ſed ex fide iuſtificatũ vt valeat deinceps bona opera facere, q̃a iuſtus ex fide viuet. Vnde in omnibus ſuis epiſtolis, item preſertim in ea, quæ eſt ad Romanos, & in ea quæ eſt ad Galatas, Paulus Apoſtolus hoc agit, vt gratiam Ieſu Chriſti ſup humanum genus commendet, oſtendens omnem hominem tam Iudęum ꝙ Gentilem iuſtificari, non ex operibus legis vllius aut naturalis, aut ſcriptæ, ſed gratis per fidem in Ieſum ſine operibus, & quia male intelligentibus huiuſcemodi gatiam poſſet occurrere, legem fuiſſe malam & inutilem, & non eſſe vlla opera bona neceſſaria homini, nullamq; eſſe humanæ voluntatis vim, quæ bene & male valeat operari, & ita deũ nõ redditurũ vnicuiq; ſecundum opera ſua. Idcirco Apoſtolus huiuſcemodi gratiam expoſiturus, volens male intelligẽtibus occaſiones huiuſcemodi errorum amputare, eandem ſuam doctrinam ſic modificauit, vt in commendanda fidei gratia paſſim oſtendat legem non fuiſſe neq; malũ neq; peccatum, ſed indicaſſe peccatum. Non autem potuiſſe auferre peccatũ, atq; ita in eadem lege fuiſſe quidem iuſtitiam, homines q; iuſtos, ſed iuſtitiam hanc non fuiſſe per legem illam eundemq; eſſe hominem, qui voluntate ſua nunc bene, nunc male operatur, ſed eum non poſſe operari bene priuſꝗ fuerit fide iuſtificatus, & opera quędam eſſe bona, & quędã mala, deumq; vnicuiq; eſſe redditurum ſecundum opera ſua. Et hęc tanꝗ quædam fundamenta ſunt ſupponenda ad intelligendam doctrinam Apoſtolicam, ſuper qua & diuus Auguſtinus (quemadmodum ſupra diximꝰ) volumen quoddam edidit intitulatum de fide & operibus, in quo plane demonſtrat ex ſcripturis ſacris Apoſtolum cũ docet hominẽ iuſtificari per fidem ſine operibus, non hoc agere vt percepta ac profeſſa fide, opera negligantur, ſed vt ſciat ſe quiſq; per fidem

dem posse iustificari, etiam si legis opera non præcesserint. Sequuntur enim fidem, nō præcedunt opera bona, quę quidem necessaria sunt iustificatis, vt in iusticia semel accepta permaneant. Sed antequam fidem haberent, nulla ipsorum opa bona erant. Multa sunt hominum credētium merita bona, sed vt initijs quibusdam fidei inciperent credere, nulla fuerunt ipsorum merita, fides datur, vt posset esse principium meritorum, omniumque orationum, ac inuocationū nostrarū.

Sequitur quartum huius partis membrum, de errore quarto circa fidem.

IAM vero demonstrandum est, quod inopinabile sit arbitrari fidem per quam peruenit in vnumquemque fructus passionis Christi esse eam, qua quisque certissimo credit sibi per Christi meritum peccata esse remissa. Iādudum vulpes intrauit ecclesiam contra omnium sanctorum patrū dogmata, docens absolutionem sacerdotis esse efficacem, non quia fit, sed quia creditur. In pœnitētia, inquit, fortiter credas te absolutum esse, & veracissime absolutus eris, etiam si per impossibile confessus non sis, vel contritus, aut sacerdos nō serio, sed ioco absoluat, si tamen pœnitens, credis te absolutum esse, verissime absolutus es. Sed hunc errorem refellere nō est difficile. Nam aliter animus vere Christianus quisque verba dei credit vera esse, aliter credit sese iustificatum esse, & remissionem peccatorum accepisse. De sese suaque iustificatione quisque scrupulum, rationalem metum, mentisque trepidationē iusta ratione potest habere, & vtrum omnino iā sit dignus deo, potest seipsum latere, quemadmodū Paulus nihil sibi conscius, non propterea ausus fuit asserere se esse iustificatū. Nihil, inquit, mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Paucorum hominum vox esse potest, Nihil mihi cōscius sum, sed omnium vox est, In multis offendim⁹ omnes. Iam si dixeris, Gloriari licet testimonio conscientię nostræ, dicente apostolo Paulo, Gloria nostra hęc est, testimonium conscientæ nostræ.

Respondeo hoc ipso conscientiæ nostrę testimonio, nō minus oportet nos humiliari trepidantes, ne forte deuiantes hoc testimonium conscientiæ nostræ sit non secundum

fidei spiritum, sed secundum sensum nostrum, siquidē testimonium conscientiæ nostræ, quod est gloria nostra, est in nobis testimoniū spiritus sancti, facientis nos humiles semper, & pauperes, & obedientię filios, de quo Apostolus, Ipse spiritus reddit testimoniū spiritui nostro, q̄ sumus filij dei. Et ideo q̄uis nō foris ab hominibus debeamus testimoniū iusticię quærere de nobis, sed intus in cōscientia n̄ra coram deo, tñ & hic rursus timendū est, ne quisq̄ apud seipsum fiat sibi placens in conscientia, & quasi de testimonio conscięntiæ suę glorietur superbus, atq̄ ita debet quisq̄ cum timore & tremore exultare in suæ conscientiæ testimonio. Nam et ipse iustus, qui in spiritu dei ambulat, nequaquam permanet in eodem statu, neq̄ persistit immobilis in actu rectæ fidei & charitatis, & nunc accidia vel desidia afficitur, nūc carnis lubrico pulsatur, nunc vane lætatur, aut mœrore deijcitur. Hoc conscientiæ testimonium non sic, inquit Bernardus, intelligendū tāq̄ ipsa sibi conscientia attestet, quēadmodum superbus ille Pharisæus ex testimonio humanæ suæ conscientię dicebat, Gratias tibi ago domine, quia non sum sicut cæteri hominum, raptor, fur, aut adulter, velut etiam hic Publicanus, ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Non enim qui seipsum commendat, probatus est, sed quem deus commendat. Sed testimonium conscientiæ illud est intelligendum, quod loquitur spiritus veritatis in ipsa perhibens testimonium spiritui nostro, quod sumus filij dei. Hic spiritus inhabitans in conscientia iusti, pusillanimitatem nostram sua consolatur attestatione. Nam & si possem dicere cum Paulo, quod quidem longe a me est. Nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc me esse iustificatum oporteret me gloriari, & ideo neq̄ meipsum iudico, quia nec ipse me satis intelligo. Sub tam intimo secretorum inspectore, quis gloriabitur castū se habere cor? Neq̄ ipsa cōscientia semetipsam plane noscit, neq̄ de toto in sese iudicare potest, quę nō se totā cognoscit. Et ideo non de sese ratam & firmam audet proferre sententiam. Neque ipse Paulus credidit se totum conscientię suæ. Nam cum diceret, Mihi autem pro minimo est, vt a vobis iudicer, aut ab humano die, adiecit, sed neque meipsum iudico. Quare? q̄m nihil, inquit, mihi conscius sum, sed non in hoc iustifica

iustificatus sum. Qui autem iudicat me, dominus est, cuius etiam scientiam non effugit, quod propriam meam latet conscientiam. Fides ergo, qua quis firmiter credit, aut arbitratur se esse iustificatum, plerumq; est pręsumptuosa, et superba, neq; iustificato, neq; absolutioni sacramẽtali est necessaria, neq; est vera fides Christiana, quam cõmendat scriptura euangelica. Plærumq; enim hęreticus suo errori tã firmiter adhæret, atq; tam firmiter credit se esse iustificatum, q̃ firmiter adhæret catholicus veris scripturæ sentẽtijs, aut veræ fiducię, spei veniæ & remissionis peccatorũ. Verũ quidem est, q; de misericordia & potestate dei dubitare non possumus, certissima etenim fide credere debemus remissionem peccatorũ fieri in ecclesia per eos, quibus dictum est, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorũ retinueritis, retenta sunt eis. Atq; ita tenemur fide indubitata credere, ea peccata remissa esse apud deũ, quęcũq; sacerdos remiserit ac soluerit, sed non tenemur sic certissima fide credere, q; huic, vel illi peccata remiserit, q; hũc vel illum absolueerit. Nã quemadmodũ sacerdos, iuxta Pauli doctrinã, potest temere manũ alicui imponere, Ita & ipse pœnitẽs potest temere absolutionẽ accipere, temereq; credere se absolutũ esse. Potest igitur quispiã vere esse particeps meritorũ Christi, vereq; absolutus esse a peccatis, et iustificatus, adhuc tamen trepidans, dubitans, aut suspicãs se nondũ esse vel iustificatum, vel absolutum coram deo. Manifestum est, q; bifariã, alterũ dicitur altero certius. Vno quidẽ modo, ꝓpter certitudinis causam. Altero ꝓpter mentis inhæsionem firmiter adhærẽtis illi tanq̃ rei certę. Secundũ causam certius dicitur, q; causam habet certiorem. Cum ergo fides quę iustificat, sit inspirata a deo certissima, & infallibili veritate, conseqnens est fidem, ex qua homo iustificatur, esse certissimam. Nihil enim potest esse certius dei verbo, nihilque certius verbi diuini fide, qua iustificatur homo, sed hanc fidem inspirari ac fluere a deo, nemo aut videre, aut euidenter cognoscere potest. Verum quidem est, quod verus Christianus q̃sq; credens & pœnitens certissimo nouit & experitur in corde suo sese credere in Christum, & sese fidere peccata sibi esse remissa, seseque pœnitere atque dolere de commissis, quemadmodum quisq; magis nouit dilectionẽ qua diligit,

q̃ deum aut fratrem, quem illa dilectione diligit, vt inquit Augustinus, sed non ideo sequitur hominem iam fide, atq; interiori pœnitentia iustificatum certissimo aut scire se iustificatum esse, aut euidēter percipere peccata sibi esse remissa, aut sese omni dubitatione semota, oportere credere se, aut iustificatum esse, aut peccata sibi esse remissa, quia neq; euidenter aut certissimo scire potest, neq; firmissime credere tenetur motum illum credulitatis, quem experitur in se fluere ex irradiatione seu illustratione primę, & infallibilis veritatis, quemadmodū diligens deū propter ipsum, nō propter semetipsum, certissimo nouit dilectionem, qua diligit, sed tamen non certo nouit eam esse dilectionem charitatis diffusæ per spiritum sanctum in corde suo. Hunc sensum intimauit Christus, Ioannis tertio. Spiritus vbi vult spirat, vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quo vadat, tāq̃ dicat, Certissime quidem audiendo intus sentis diuini spiritus inspirationem, sed nescis certo vnde veniat. i. originem eius, aut quo vadat. i, terminum quo tendat. Q̃uis igitur habere fidem & charitatem sit necessarium ad salutē, nō tñ est saluti necessarium, aut certissimo scire, aut firmissime credere se habere fidem, & charitatem iustificantem. Aliud est credere Christum saluatorem esse mundi, omnemq; hominem gratis iustificari ex fide. Nam hæc est fides catholica, de qua dubitare aut trepidare non licet. Aliud est credere se saluum esse factum & iustificatum per fidem in Iesum. Nā hæc non est catholica fides, & idcirco neq; peccat recenter conuersus peccator, qui dubitat, aut trepidat ne forte sint peccata sibi remissa, præsertim propter suspiciones obicis, ac impedimenti ex consideratione vitæ suæ, ideoq; pœnitens in exordio conuersionis suæ adhuc ingemiscit, adhuc postulans, adhuc orans procūbit in terram cū Publicano, dicens, Deus propitius esto mihi peccatori. Proinde & certa fiducia pacis, & consolatio remissionis peccatorum, non semper adsunt in ipso iustificationis momēto. Vñ & orantes plęrūq; impetramus quod petimus, q̃uis timeamus, trepidemus, aut dubitemus nos exauditos non esse, sicuti & ipse Iob de se, inquit, Cum inuocantem exaudierit me, non credo quod audierit vocem meā, Iob. 9. Et tñ scripturæ sacrę designant fidem in orationibus nostris esse necessariam, quemadmodū ait

ait Christus. Quicquid orantes petieritis, credite quia accipietis, & eueniet vobis, Marci vndecimo, & Matthæi.21. Si habueritis fidē, et non hęsitaueritis, nō solū de ficulnea facietis vt arefiat, sed & si mōti huic dixeritis, tolle & iacta te in mare, fiet. Plærumq; igitur ex fide orantes exaudimur, et tamen non experimur nos exauditos esse. Verum si taliter & secundum eam fidem petamus, secundum quam Christ⁹ nos orare docuit, vnum indubitanter e duobus, inquit Bernardus, sperare possumus, quoniam aut dabit quod petim⁹, aut quod nobis nouerit vtilius. Nos enim quid oremus, sicut oportet, nescimus, sed miseretur ille super ignorantiam nostram, & orationem benigne suscipiens, quæ nobis aut omnino non sunt vtilia, aut non tam cito dari necessaria, minime tribuit, sed propter vtilitatem nostram differt, oratio tamen infructuosa non erit. Spiritus ergo sanctificans corda nostra, & si plærumq; agat remissionem peccatorum, nō tamen mox operatur intus pacem, & tranquillitatem conscientiæ, aut consolationem super hac remissione peccatorū, tanquam iam sit facta. Verum quidem est Christianū quemq; volentem assequi remissionem peccatorū certissimo fidere in sanguine Christi, & illum statuere sibi firmissimā; atq; certissimam spem veniæ & indulgentiæ. Sed motus iste fiducię, est motus spei, nō fidei catholicę, iuxta Pauli Apostoli doctrinam, fides, spes, charitas, tria sunt distincta diuini spiritus charismata, quamobrem & distincta sunt huiusmodi charismatum officia. Ex supra dictis igitur liquidum est fidem, qua iustificamur esse fidem non mortuā, sed viuam. Hæc fides est, quæ vincit mundū, fides nō otiosa, qua quis credit in eum, qui iustificat impium, quæ & socias habet certam fiduciam spei, motum dilectionis, displicentiā impietatis seu veteris vitę. Qua etenim ratione possit te saluare fides, qua credis Iesum pro peccatis tuis diluēdis mortuum esse, nisi & tu oderis illa, pro quibus talem ipse Iesus, ac tam duram passus est mortem. Porro quod possit esse fides quædam informis, id est, mortua, & absque spirituali vita, manifestum est ex sententia Apostolorum Iacobi & Pauli, aliisq; scripturis, quibus significatur, quædam fides posse sine charitate esse, sed sine charitate ad salutem non prodesse, quemadmodum ait Paulus, Si habuero,

tem non

inquit, omnem fidem, vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Non omnis qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum cœlorum. Item multi dicent mihi in die illo. Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, et cæt. Inter tria que numerat Paulus fidem scilicet, spem, & charitatem, Ipsam fidem, verum spiritus sancti donum, posse esse sine charitate ex scripturis intellexerũt ecclesiastici patres Cypria. Hiero. Augu. Ambro. Ab his columnis difficile, inquit Bernardus, auellor, Cum his inquam aut errare, aut sapere, fateor credens, & ipse sola fide hominem posse saluare cum desiderio percipiendi sacramenti. Verum sicut per nullã pœnitentiã remittitur peccatum ei, qui cũ potest nõ restituit ablatũ, sic & huic nulla proderit fides, si cum possit non percipit sacramentum, quamq̃ & fidẽ cõuincitur nõ habere perfectam, si negligit. Vera enĩ & plena fides vniuersa complectitur præcepta. Hęc Bernardus ad magistrum Hugonem de sancto Victore, epistola septuagesima septima. Item in homine iam lapso in mortale peccatum esse fidem, per quam potest habere aquam, seu impetrare gratiam, docet Hieronymus super illo verbo Matthęi. Qui ceciderit super lapidem istum. Insuper geminam esse fidem, Vnam operantem per dilectionem quę iustificat. Alteram vero operantem per timorem pœnæ. Habes apud Augustinum ex scriptura sacra hoc deducentem in libro de spiritu & litera, capite trigesimosecũdo. Potest ergo permanere fidei donũ in eo, qui labitur in peccatum mortale, Neq; enĩ Christianus quisq; mox vt in crimen prolapsus fuerit, fit aut hæreticus, aut apostata, aut infidelis. Fuit fides per dilectionem operãs in iustis ante aduentum Christi, sed non sic vt nunc est distincta de mysterijs & articulis per ipsum Christum & illius apostolos, atq; illorum successores iam per vniuersum mundum prædicata. Fides ergo sine operibus antecedentibus iustificat, sed non sine voluntate in posterum bene operandi, cum tempus fuerit operandi. Proinde deus ipse in scripturis a nondum credentibus non opera, non obseruantiam mandatorum, sed fidem exegit, quia sine fide non prodessent ad salutem. Ab his autem qui iam credunt, non fidem

dem solam, sed opera & mandatorum exegit obseruantiam, Iam fidē quandam de vita ęterna, & de iustitia illius habebat adulescens ad quem dicebat Christus, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

¶ *Aliud membrum, in quo supra dicta de fide ex scripturis sacris ostenduntur.*

QVATENVS autem ostendamus nos non deuiare vspiam ab apostoli Pauli doctrina, breuem faciemus super hac re epilogum Epistolę ad Romanos. Nam vt inquit venerabilis Augustinus ad Sixtum, Paulus scribens ad Romam caput orbis gratiam, illam commendauit, quæ est caput, fundamentum, & initium gratiarum, a gratia fidei exordiens. Gratias, inquit, ago deo meo, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo, desidero videre vos, vt aliquid vobis gratiæ impartiar ad fidei ędificationem, ad confirmandos vos, hoc est vt mutuo consolemur ex concordia & vnitate fidei, quæ & in vobis & in me est. Omnibus debitor sum euangelizare. Nec erubesco euangelium, quod virtutem dei continet ad salutem omni credenti. Siquidem iustitia dei, hoc est quæ a deo est, & qua iustificatur homo pridem abscondita, iam manifestata in euangelio, declaratur esse non ex operibus, sed ex fide, in fidem. Ex fide, inquam, qua credebatur futurum esse, in fidem, qua nunc creditur impletum esse sicut scriptum est, Iustus ex fide viuit, & quemadmodum gentibus sine huiuscemodi fide neq; lex naturæ, neq; philosophia, qua ex creaturis deum cognouerunt profuit, quo minus in omne genus vitiorum laberentur, traditi in reprobum sensum, in desideria cordis, in passiōes ignominię, eo quod deum agnitū, nō vt deū coluerunt, ita & absq; fide non profuit Iudęis ad salutem, neq; lex data, neq; circumcisio, neq; aliud opus quoduis, quandoquidem nec isti legem habentes, nec illi legem non habentes acceptam legem seruauerunt.

Et sic

Et idcirco vtraque gens secundum duritiam cordis sui accumulauit super se iram dei. Nam ira, tribulatio, & augustia in omnem hominis animam operantis malum, Iudæi primum & Græci, Gloria autem & honor, & pax omni operãti bonum, Iudæo primum & Græco. Neque enim satis est audire vel cognoscere legem, vt iustus & factor legis dicaris. Sed opus est iustificari vt iustus & factor legis esse possis. Neque gentes, quæ legem Moysi non habent prorsus sunt sine lege. Nam ipsæ sunt sibi lex, & naturaliter ea quæ legis sunt faciunt. Naturaliter, inquam, id est, per naturam ex gratia fidei iustificatam, gratiaque adiutã, vt patet in Iob & in gentibus ad fidẽ conuersis. Et hac certe ratione nõ ẽ Iudęo cã gloriandi aduersus gentiles, quod sit Iudęus circumcisus, Nam circumcisio prodest ad remissionem peccatorum, si corde circumcisus in spiritu fidei, intus iustificantis, deinceps legem seruaueris. Quod si præputium, id ẽ gentilis non carne sed spiritu, supple, fidei circumcisus, custodiat iustitias legis, fructum verę circumcisionis habebit, quia vera circumcisio, fructificatio ad salutem, non in carne fit, sed spiritu dei iustificantis, & pręscindentis membra vitiorum .i. praua desideria. Deinde capite tertio cõtra dicta quasi opponẽs. Quid ergo, inquit, amplius Iudęo est, aut quę vtilitas circumcisionis, ac si dicat. Hęc quæ diximus si vera sunt, & ad salutem non sufficit, neque lex data, neque circumcisio, sed ad salutem proficit interior cordis circumcisio ex spiritu fidei etiam in gentibus non circumcisis carne. Quid ergo amplius aut est promissum, aut datũ Iudęo quam gentibus, quæ est vtilitas corporalis circumcisionis? Si opus est circũcisione cordis, & illa sufficit ad salutẽ.

Hoc soluens Apostolus docet primũ, multo amplius fuisse Iudæo quam gẽtili. Secundo vtilitatẽ fuisse circũcisionis. Primum quidẽ, quia commissa sunt Iudæis eloquia dei, id est peculiariter loquutus est illi populo per legẽ & prophetas, docens & promittens viam iustitię, docens morbũ & demonstrans medicum. Neque obstat diuinæ promissioni, neque officit credentibus, quosdam ex Iudęis non credidisse. Nam & ipsorum incredulitas non poterit irritari fidem dei, id ẽ veracitatẽ & fidelitatem promissionis diuinę, quamuis enim omnis homo sit mendax atque ita indignus,

cui

cui deus faciat id quod promittit, ipse tamen deus est verax in promissionibus implendis, nec frangit promissionem propter peccata hominis, quemadmodũ etiã Dauid testatur promissionem dei esse verissimam, cum orat. Tibi soli peccaui, & malũ coram te feci, tamen miserere mei, non propter me, quia indignus sum, sed propter te, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Sed hic iterum si dixerit quispiam iniquitas nostra si iustitiam dei commendat ita, vt ex peccatis nostris fidelitas, iustitia, seu veracitas dei promittentis fiat illustrior, magisq́ commendabilis, ergo iniquus est deus, qui infert nobis iram propter iniquitatẽ nostram. Absit (inquit Apostolus) hæc cogitatio a cordibus hominum. Neq́ enim deus vult peccatum esse, vt iustitia sua magis appareat. Nẽpe deus si vellet homines peccare, quomodo iudicaret hunc mundum propter peccatum? Iustitia seu veritas dei permittentis si per meum mendacium facta sit gloriosior & illustrior, atq́ hoc fine velit me deus mendacem esse, Quid adhuc ego si mentior tanq́ peccator & malefactor esse iudicor, aut mihi imputatur? Cur non facimus sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt bona veniant. Non vult ergo deus peccatum existere ad commendandum iustitiam fidelitatis & promissionis suæ, sed peccato voluntate hominis facto vtitur deus ad declarationem suę iustitiæ simul & misericordiæ. Apostolus deinde quasi sibi opponẽs in persona Iudęorum, subdit. Quid ergo dicemus nos Iudęi? præcellimus ne ipsos gentiles? Et respondens declarat ex vtroq́ populo sine lege fidei omnes peccato esse obnoxios, ex vtroq́ rursus populo omnes iustos æqualiter ex fide esse iustificatos sine legis operibus & sine operum meritis. Nequaq́, inquit, pręcellimus eos, causati enĩ sum⁹ oẽs sub peccato esse tã Iudęos q́ Gręcos, sicut scriptũ est. Omnes declinauerũt simul inutiles facti sunt, ita vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus deo tanq́ medico, quia ex operibus legis siue naturalis siue Mosaicę nemo iustificatur, Per legem enim tam positiuam a Moyse datam, q́ naturalem solum cognitio fit peccati non remissio, non iustificatio. Nunc autem sine lege iustitia dei est manifestata, quæ olim erat testificata a promissa in lege & prophetis. Et hæc est iustitia dei, qua & remittuntur

peccata, fit ex fide Iesu Christi super omnes tam Iudæos, & Græcos, qui credunt in eum, Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria & gratia dei iustificantis. Omnes igitur, quia obnoxij sunt peccato tã Iudæi, & Greci. Omnes insuper iusti, quia æqualiter ex fide sunt iustificati, consequens est Iudæos propter legem factorum seu operum, non habere causam gloriandi, nec in operibus legis suæ, nec in factis suis, cum per legem fidei adempta sit ipsis omnis gloriandi causa, aut in se, aut aduersus alterum. Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis, queadmodũ & alibi ait, Non ex operibus iusticiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos fecit nos. Hæc autem dicentes, non destruimus legẽ, quasi lex fuerit Iudæis otiosa & inutilis, sed magis statuimus, conseruamus, & stabilimus illam, dum docemus esse facta, quæ olim fuerant sub vmbris & ceremonijs legis promissa. Deinde capite quarto ostendit neminem iustificari propter vlla opera absque fide, qualitercumque etiam fuerint. Et primum adducit exemplum de Abraham, qui legitur quidem iustificatus, sed non erat iustificatus ex operibus, non ex circumcisione, quia iustificatus erat antequam circumcisio erat data Abraham, si ex operibus iustificatus fuit, habet gloriam nõ apud deum, sed solum apud carnales homines, hoc autem falsum. Nam habet gloriam apud deum, dicente scriptura, Credidit Abraham deo & reputatum est illi ad iusticiam, Reputatum dico, cum adhuc esset in præputio & incircumcisus. Accepit autem circumcisionem, non quæ iustificaret ipsum, id est, quæ ex impio iustum faceret eum, sed quæ signaculum esset iusticiæ fidei, qua iustificatus erat, priusquam circumcideretur, vt esset pater non solum circumcisorum Iudæorum, sed omnium gentium credentium. Et tandem ex omnibus concludit, quemadmodum peccatum Adæ est vniuersale omnibus, q ex Adam propagati, facti sunt mortis obnoxij, Ita & iusticia Christi est vniuersalis omnibus, qui ex Christo renati sunt & viuificati. Itaque sicuti per vnius delictum in omnes homines, in condemnationem ẽ progressum, sic per vnius iusticiam in omnes homines in iustificationem vitæ.

ta. Sed non ſicut delictum, ita & donum. Non ſicut per vnum hominem peccatum, ita eſt per vnum hominem donū. Nā ab Adam in quo oēs ab illo propagati peccauimus, nō omnia noſtra peccata, ſed tantummodo originale peccatum traxim⁹. A Chriſto vero, in quo renati omnes iuſtificati ſumus, non illius tantum originalis, ſed & cæterorum, quæ noſtra voluntate adiecimus, peccatorum remiſſionem conſequimur. Et ita iudicium ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem.

Vides igitur Apoſtolum loqui de iuſtificatione, qua ex impio fit iuſtus, qua ex Adam natus, ſit in Chriſto renatus. Hæc iuſtificatio non fit propter antecedentia hominum opera vlla bona. Fide adueniente omnia peccata gratis remittūtur ſiue plura, ſiue pauca, ſiue parua, ſiue magna ſint.

Et ita in hominibus fide iuſtificatis, vbi abundauit delictum, ſuperabundauit gratia, abundantior enim & copioſior fit miſericordia, vbi grauiora & plura remittuntur peccata. Paulus igitur cum ſic fidem commendaſſet, qua homo iuſtificatur gratis abſque operum ſuorum meritis, eo quod ante fidem non poſſunt eſſe neq; opera bona, neq; vlla merita. Mox in principio capitis ſexti pręfatus duas hęreſes deſtruit & ſuffodit. Poterant enim Paulum non intelligentes dicere & ſecum cogitare.
Si ſola fide gratis iuſtificatur homo abſque operibus legis, abſq; operum meritis. Inſuper ſi vbi abundauit delictum, ibi abundauerit & gratia. Non eſt ergo opus poenitere, & odiſſe peccata, non eſt opus opera facere bona, & abſtinere a malo, ſi fidem teneamus, iuſtificati ſumus, maneamus potius in priſtinis peccatis, & etiam atque etiam deinceps peccemus, vt copioſior & nobis affluat gratia. Pręuidens itaque Paulus talem futuram hęreticorum inſaniam, qui dicerent hominem iam ex fide iuſtificatum poſſe ad ęternam peruenire ſalutem abſque diſplicentia veteris vitę, abſq; operibus bonę vitę. Mox huic ſtolidę opinioni occurrit, plane oſtendens hominem iam ex fide iuſtificatum, oportere bona operari, pugnate & recedere quotidie a peccato, fortiterq; reſiſtere tentationibus, & non accommodare mēbra ad opus vllū iniquitatis.

Quid ergo dicemus,inquit,manebimus in peccato vt gratia abundet? Absit,inquit,supple a cordibus nostris tam insana cogitatio,vt iam iustificati velimus manere in peccato. Qui enim mortui sumus in peccato, quomodo adhuc viuemus in illo? Cum Christo resurgente in nouitate vitę ambulemus, & vltra non seruiamus peccato. Non regnet peccatum in corpore vestro, vt obediatis concupiscentijs eius. Quemadmodum exhibuistis membra vestra seruire immundicię & iniquitati ad iniquitatem,ita nunc exhibete membra vestra seruire iusticiæ,& infra. Si secundum carnem vixeritis,moriemini, si autem spiritu, carnis facta, mortificaueritis, viuetis. Nolite conformari huic sæculo, Benedicite, & nolite maledicere. Omnis anima potestatibus sublimioribus sit subdita,non solum propter iram, sed & propter conscientiam. Reddite omnibus debita. Cui vectigal,vectigal, cui honorem,honorem,& alia id genus innumera sunt scripturarum documenta, quibus demonstratur homini Christiano ad assequendam vitam æternam etiam necessaria esse opera bona,cum dicat Paulus deum reddere vnicuique secundum opera eius, plane docens, hominem quidem iustificari gratis, gratis, id est, sine operum suorum meritis, & nihilominus eundem hominem iam iustificatum oportere operari, quia deus iustus est iudex. Officium autem est iudicis,reddere vnicuiꝗ secundum opera eius. Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci, gloria autem & honor,& pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco,non quod aut Iudæus,aut Græcus possit absque fide operari quicquam boni,sed quod vtrique bene ex fide operanti præmium dabitur,gloria, honor, & pax.

Vides Paulum Apostolum ad Romanos plane docentem, deum in hac vita iustificare hominem, non propter opera,sed gratis ex spiritu fidei,sed in die iudicij premium dare vnicuiꝗ secundum opera, Alioqui quo modo stabunt sententię Apostoli in vna eadem epistola simul deum iustificare hominem gratis sine operibus, & eundem deum in die irę & iusti iudicij sui reddere vnicuiꝗ secundum opera eius, Iudæo primum & Græco. Homo itaꝗ quamuis non propter opera iustificatur, tamē iā iustificatus

catus, propter opera quæ in hac vita gessit, in futura vita præmia assequetur. Iustificatio, qua ex impio homo fit iust⁹, gratis fit absq; operum meritis. Sed redditio mercedis in futura vita, fit secundum vniuscuiusq; opera. Fides gratis datur absq; meritis, vt ipsa posset esse principium meritorum. Nihili facit quidem Paulus in superbis Iudæis opera legis, quę videntur laudabilia esse, nihilominus tñ & commendat opera. Nihil quidem facit opera quæ ante fidem sunt, commendat autem ea quæ ex fide fuerint. Omne enim quod non ex fide est, peccatum est, Iustus ex fidę viuit, id est ex fide mores suos & conuersationes componit, faciens opera spiritualis vitæ. Apostolus ergo cum dicit, non auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur, non contra seipsum loquitur cum in eadem epistola dicit. Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis. Illud etenim dicens, non designat homines ideo iustificari, quia sunt factores legis quasi homines ex impijs fiant iusti propter opera, sed quod audire solum legem, seu accipere legem, non facit hominem esse iustum apud deum, sed & oportet legem auditã non prętcrire, oportet & exequi & seruare illam. Ad recte autem, seu iuste faciendum, aut seruandum legem opus est iustificatione. Proinde secundum Augustinum, quod dicitur, factores legis iustificabuntur sic dicitur, quemadmodũ nos dicimus hoẽs creabuntur, non q hi qui iam hoĩes sunt, creabũtur, sed quod per creationẽ incipiẽt homines esse, q prius non fuerant homines, Ita factores legis iustificabuntur, id est, per iustificationem incipient esse factores legis, q antequam iustificarentur factores legis non erant, quemadmodum creatio non accidit hominibus, sed præcedit ipsos, vt sint homines, Ita iustificatio non accidit factorib⁹ legis, sed antecedit eos, vt possent legis esse factores. Quemadmodum si diceremus, Egroti non qui solum audiunt verbum medici sani sunt, ita vt ambulare possint, sed qui erunt ambulantes, sanabuntur, id est, sanatione opus est, vt sint ambulãtes. Proinde antiquum & robustum morem sancta tenet ecclesia, ad fidei sacramẽtum non admittere quempiam, nisi abrenunciaret satanæ, & omnibus operibus eius.
Ad participandum ergo fructum passionis Christi, quo ex impijs

impijs efficiamur iusti,non sufficit qualiscumque fides,sed oportet vt adsit voluntas,qua hominem ita pœnitet veteris vitæ,vt velit nouã inchoare vitã,vt fidẽ sine operum meritis inchoatam comitentur merita bona, si tempus adsit operãdi,alioqui fides qualiscũq; sit non poterit saluare illũ.

Cæterum & hic pro intellectu doctrinæ Apostolicæ, non est silentio prætereundum,quod hactenus plærique credentes in Christum fuerunt sic simplices in Christianę fidei rudimentis,vt ex supra dicta doctrina Apostoli dicentis ad Romanos. Arbitramur hominem iustificari gratis ex fide sine operibus legis propter adiectum genitiuum legis intelligerẽt,verum vtique esse neminem iustificari ex operibus legis Moysi,id est ex ceremonijs & legalibus pręceptis illis. Verumtamẽ hominẽ iustificari ex operibus legis decalogi obseruatis secundum solum lumen rationis internæ. Sed horum sentẽtiam falsissimam non est difficile refellere. Nam genitiuus legis ab apostolo Paulo non est adiect' ad designandum hac in re diuersitatem inter opera legis Moysi & opera legis naturæ,sed adijcitur singulariter propter Iudæos,qui aduersus gentes gloriabantur in lege sibi a deo data,tanq̃ ex illa esset iustificatio,& peccatorum remissio,aut tanq̃ illa esset necessaria ad perueniendum in gratiã & merita Christi. Vnde vtrique sententiæ contradicit Paulus. Nam si ex fide iustificatur homo & id quidem gratis, ergo sine meritis qualiumcumque operum tam legis naturæ q̃ legis Mosaicę. Absque fide in Iesum nullum potest esse hominis meritum. Vnde & huius consideratione venerabilis Augustinus in libro de spiritu & litera tradit,Non solum legem Moysi, sed & legem decalogi absque spiritu fidei esse literam occidentem.

Quod enim Apostolus addidit genitiuum legis dicens sine operibus legis, nõ hoc voluit significare a contrario sensu, quod interdum homo iustificatur non gratis, vt quasi ex alijs operibus, quæ sunt legis naturę, non legis Moysi possit homo iustificari. Nam & hanc sententiã prorsus destruit processus Pauli hoc precipue agentis,vt doceat omnem hominem,tam Iudæum,q̃ Gręcum ex fide iustificari gratis,id est sine vllis operum meritis. Vnde neque in omnibus sententijs adiecit genitiuũ legis. Nam & alibi

dicit nō ex operibus iustitiæ,quę fecimus nos, sed secundū suam misericordiā saluos fecit nos,hoc est ex impijs nos fecit iustos,nō propter vlla iustitię opera nostra,queadmodū & in alio loco,inquit,Gratia saluati estis per fidem & hoc non ex vobis. Dei enim donum est,non ex operibus. Proinde vis non est facienda,si inueneris interdum sanctos dicere hominem iustificari ex sola fide,intelligendum est dictionem sola excludere opera,quæ sunt iustificationis merita. Perinde enim est,homo iustificatur gratis sine operibus tanquam meritis,& homo iustificatur ex sola fide.

Iam ergo si dixeris. Ad iustificationem impij semper necessarium esse motum liberi arbitrij credentis in Iesum & pœnitentis veteris vitę. Credere autem & pœnitere sunt opera quędam,ergo ex operibus quibusdam & non ex sola fide iustificatur homo. Respondeo vtique verum esse non ex solius fidei motu hominem iustificari,vt probat argumētum,sed manifestum esse consequentiam nō valere,si intelligamus homines impios ex motu fidei,& motu internæ pœnitentię tanquam ex merito fieri iustos. Vnde homo credens euangelio cum pœnitentia veteris vitę ex impio quidem fit iustus. Verum non meretur ex illis motibus fieri iustus, sed sunt motus illi præparationes quædam ad suscipiendam iustificationis gratiam. Et ideo tametsi absolute diceret Apostolus hominem iustificari sine operibus,non esset accipiendum,quod in iustificatione impij nullum sit opus hominis. Nam & credere & pœnitere veteris vitę,abrenunciare sæculo,velle vitam mutare in melius, sunt opera quædam liberi arbitrij diuinitus attracti atque pulsati.

¶ *Sequitur huius capituli pars tertia de operibus fidei homini iustificato necessarijs.*

NE quispiam ex scripturis sacris de fide, quibus dicitur,Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Item omnis spiritus qui confitetur Christum in carnem

nem venisse ex deo est, & id genus alijs, quibus sola fides commendatur, sumat sibi laxamentum peccandi, existimãs per fidem fructum passionis Christi ita permanere apud vnumquemq; credentem, vt arbitretur nefanda illa crimina, qualia qui agunt regnum dei non possidebunt, quotidie pperpetrãda, per fidei motum, aut per eleemosynas quasdam, aut quotidianam orationem dominicam quotidie remitti, aut saltem post vitam hanc tolli ab omni homine, modo in corde suo custodierit fidem de Christo mediatore, qui apud deum patrem est propitiatio pro peccatis totius mundi. Considerãda sunt apertissima testimonia Pauli hanc hęresim confutantis. Manifesta, inquit, sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, contentiones, iræ, rixę, dissensiones, æmulationes, commessationes, ebrietates, & his similia, quibus numeratis tãquam pius pastor, deplorans supplicium, imminens actoribus huiusmodi scelerum, continuo adiecit, de quibus, inquit, prædixi vobis, et nunc flens dico, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. In hac epistola, sicut & in cæteris non gentilibus & paganis, qui foris sunt, sed conuersis iam fidelibus, aut in Christo regeneratis loquebatur Apostol9, aperte insinuans etiam Christianos, si huiusmodi committant crimimina, damnandos fore. Insuper ne quispiam vane deceptus opinetur, non eos, qui horum criminum vnum, aut alterum, sed dumtaxat qui hęc vniuersa perpetrauerunt a regno dei excludendos, in alijs suis epistolis strenue occurrit huinsce modi errori. Nolite, inquit, errare fratres mei, q̃niam neq; auari, neq; adulteri, neq; fornicatores, neq; ebriosi, neq; molles, regnum dei possidebũt. Cum dicit, Neq; isti, neq; illi, plane docet singula illa peccata hominem excludere a regno dei. Item si secundum carnem vixeritis, moriemini, Secundum carnem autem viuere, est viuere secundum facta, seu desideria, quæ sentimus in carne. Si autem spiritu facta .i. opera seu desideria carnis mortificaueritis, viuetis. Quanta sanctimonia debent iam pollere animę ablutę Christi sanguine, & quanta charitate, docet idem Apostolus ad Ephesi. quinto, Christus tradidit semetipsum pro nobis hostiam & oblatiõem deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem, & omnis immundicia, aut auaritia ne nominentur

nentur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stulti-loquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, sed magis gratiarum actio, hoc scitote intelligētes, quia omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habebit hæreditatē in regno Christi & dei. Nemo ergo vos seducat inanibus verbis. Vide & reliqua quę sequuntur apud Apostolum ibidem. Quibus sane Apostolicis sententijs erudiuntur Christiani, ne paralogizentur verbis saluatoris, dicentis, Qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit, aut dimittite & dimittemini, aut date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis, ne sibi blandiantur, et putent sibi passionem Christi sufficere ad regnum dei obtinendū, si sint baptizati & credāt, aut ignoscant in se peccantib⁹ ac largiantur eleemosynas etiam si vixerint impie, Si hoc vellet saluator, ipse sibimetipsi contrarius esset, dicēti, Si vis ad vitam ingredi, serua mādata. Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatē patris mei qui est in cœlis, & alibi. Vt quid dicitis mihi domine, domine, & nō facitis quæ dico vobis. Omnis q audit verba mea hęc, & facit, similis ē viro prudēti, qui ædificat domū suā supra petrā. Qui audit verba mea hæc, & non facit, similis est viro stulto. Qui diligit me, sermones meos seruabit, Qui non diligit me, sermonem meum non seruat. Vnde & ad quendā sanatum ait Saluator in euangelio. Ecce sanus factus es, noli peccare, ne deterius aliquid contingat tibi. Item Paulus ad Corin. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autē non habeam, nihil mihi prodest, & in eadem, Nescitis quia templum dei estis, Si quis templū dei violauerit, disperdet eum deus. Ex his & similibus diuus Cyprianus libro ad Quirinum, probat parum esse baptizari & eucharistiam accipere, nisi quis factis & operibus proficiat, baptizatū quoq; gratiam perdere quam cōsequutus est, nisi innocentiam seruet. Iustificatus ergo gratis per sanguinem Christi, nisi recte vixerit & mandata seruauerit, ad regnum dei peruenire nō poterit, & nihilominus verum est quod dicit, Qui crediderit & baptizatus fuerit, mox saluus erit etiam si opera bonæ vitę nō pręcesserint. Nam per solam fidē, & lauachrū baptismi, quisquis renuncians veteri vitę ex impio fit iu-

ſtificatus, ſed non manet iuſtus abſq; bonorum operum ſtudio & labore. Nam & fides, ex qua iuſtificatur impius, voluntatem includit bene operandi, quę iuxta Apoſtolum, eſt fides per dilectionē operans, non fides vacua, inanimata, de qua loquitur Iacobus. Quod credere deum eſſe, Chriſtum eſſe paſſū & incarnatum poſſunt impij, quemadmodum & dæmones credunt & contremiſcunt. Vnde & hæc hæreſis de fide ſine operibus, quia ſub ipſis Apoſtolorū temporibus fuerat exorta, & id forſitan ex apoſtoli Pauli ſentētijs pperā intellectis, Idcirco aliæ epiſtolæ apoſtolicæ Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eum, inquit Augu. dirigunt maxime intentionem, vt vehementer obſtruant fidem ſine operibus nihil prodeſſe, ſicut & ipſe Paulus, in quibus epiſtolis docuit nos iuſtificari fide ſine operibus, in eiſdem & docuit nos iā iuſtificatos oportere recte viuere, & bona operari, ap te tradens eam eſſe non quamlibet fidem, qua in deum creditur, ſed euangelicam fidem, eam videlicet, qua Chriſtiani efficimur, quę per dilectionem operatur vbiq; ſermonem ſuum ita temperans, vt ſimul aperiat ex fide iuſtificatum, oportere bene viuere & mortificare carnem, & ſeruare mādata. Proinde & Iacobus vehementer infeſtus eſt eis, qui opinantur fidem ſine operibus valere ad ſalutem, & pręfatam hęreſim, aut tunc exortam, aut præuiſā apoſtolico ſpiritu futuram ex ſcripturis Pauli male interpretatis, plane refutauit. Quid proderit, inquit, fratres mei, ſi fidem quis ſe dicat habere, opera autem non habeat, nunquid fides poterit ſaluare eum, fides ſi non habeat opera, prorſus eſt mortua in ſemetipſa. Tu credis quoniam vnus eſt deus, be ne facis, ſed & dæmones credunt, & contremiſcunt. Vis autem ſcire o homo inanis, quoniā fides ſine operibus mortua eſt. Abrabam pater noſter nonne ex operibus eſt iuſtificatus, offerens filium ſuum ſuper altare. Vides quoniam fides cooperatur operibus eius. Et Raab meretrix nonne ex operibus iuſtificata eſt, ſuſcipiēs nuncios & educēs eos alia via. Ex quibus cōcludit tandē. Vides ergo quo modo ex operibus iuſtificatur homo, nō ex fide tātum. Hæc Iacobus apoſtolus. Opus eſt ergo ad intelligendum ſcripturas cōſideratiōe. Nā Paulus videt̄ coapoſtolo ſuo cō trarius, dicēs hominē gratis iuſtificari ſine operibus. Et Abra

braham sine operibus esse assequutũ iustitiã. Coapostolus autem Iacobus contra videtur asserere hominẽ iustificari nõ ex fide solum, sed & ex operibus. Abraham quoq; & Raab meretricem ex operibus iustitiam consequutos.

Rursus videtur Paulus sibimetipsi contrarius. Non auditores legis, sed factores legis iustificabuntur. Vnde & in die iudicij, inquit, reddet deus vnicuiq; secundum opera sua. Sed hæc sibi esse consona iam satis iterum atq; iterum inculcamus, docentes Paulum apostolum primum de operibus, quę fidem præcedunt loqui. Apostolum autem Iacobũ de operibus, quę fidem sequuntur. Vnde & ipse Corneli⁹ Centurio, nec sine fide quadam orabat, nec sine fide eleemosynas dabat, quamuis Christum adhuc incarnatum ignorabat, quemadmodum docent Augu. Grego. cęteriq; patres. Deinde iustificari, interdum est ex impio fieri iustum, quod fit in momento absq; vllis operum meritis, & de huiusmõi iustificatione loquitur Apostolus in epistola ad Rom. & ad Titum, non ex operibus iusticiæ quę facimus nos, sed secũdum suam misericordiam saluos nos fecit. Interdũ vero iustificari, est ex accepta fide in iusticia proficere, & iusticiæ opera exequi, magis magisq; iustum fieri. De huiusmõi iustificatione loquitur Iacobus. Nam Abraham pridem factus ex impio iustus, Fides, inquit, cooperatur operibus eius. Sic dicit scriptura, Qui iustus est, iustificetur adhuc.

Ex Apostolica igitur doctrina sequitur, quod peccator gratis iustificatur ex fide in Iesum, non quasi mox sit iustificatus quisquis crediderit Christum dei filium incarnatum, passum, & mortuum, & resurrexisse, & ascendisse in cœlos. Nam oportet & causam credere tam ineffabilis mysterij dominicæ incarnatiõis & resurrectiõis, hoc est causam ꝓpter quã sit incarnat⁹ & pass⁹, quam & in nouissima cœna suis aperuit discipulis. Hoc est corpus meũ qđ ꝓ vobis tradet, Panis quẽ ego dabo, caro mea ẽ, ꝓ vita mũdi. i. pro vita hominum diligentium hunc mundum, vt iam non amplius mundo, sed deo viuant. Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Christus, inquit Paulus, traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. In symbolo canit ecclesia, Qui propter nos homines, & ꝓpter

nostram salutem descendit de coelis. Non credimus autem Iesum propter nostra delicta, nostramq; salutem fuisse incarnatum & passum, nisi credamus etiam nos esse peccatores, et non potuisse nos habere remissionem peccatorum ex nrīs viribus. Fides igitur hæc præsupponit sui cognitionē, quē admodum & recte ait Bernardus, neminem qui iam vsum rationis habet, potuisse absq; sui cognitione saluari. Deinde non oportet q̄ is qui ex euangelio reuelato, credit Christū pro peccatis suis, & pro sua liberatione esse mortuum, mox sit iustificatus, sed & oportet, q̄ ex fide incipiat etiam Christum, vt suum redemptorem diligere, glorificare, & etiam odisse, atq; abominari id, pro quo tollendo Christus tam duram sustinuit mortem. Quemadmodum docet Apostolus emptos nos esse pretio magno, & nos nō esse nostri iuris, vt nos glorificemus & portemus deum in corpore nostro, vt quemadmodum Christus mortuus est & resurrexit, ita & nos moriamur peccato, & ambulemus in nouitate vitæ. Quemadmodū enim qui diligit sanitatē, laudat medicinā, qua morbi tollūtur, morbos odit, & longe a se fieri cupit, & q̄to maioribus laudibus medicina prędicatur, tanto magis vulnus odit. Sic & Christi medicinam diligere, facit hominem peccata odisse. Sic dicit Apostolus, qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo. Vnde Augustin⁹ ad Paulinum, declarans qualis nam sit fides, qua iustificamur. Fides, inquit, hęc est, qua credimus nobis iusticiam diuinitus dari per Iesum Christum, non nostris viribus aut meritis, quibus non nisi supplicium debetur.

Hactenus satis declarauimus, qualis nam sit virtus, per quam meritum & pretium sanguinis Christi vnicuiq; applicatur, vt particeps efficiatur passionis & pretij sanguinis eius, & eandem esse fidem, quæ non est sine displicentia veteris vitæ, nec sine voluntate nouam inchoandi vitam, vt sit membrum in corpore Christi, in pace, et vnitate ecclesię. Sūmopere ergo nobis cauendum est, ne faciamus homines male securos, dicentes eis, Si fueritis in Christo baptizati, et credideritis, quomodolibet in ea fide vixeritis, ad salutē venturi estis per meritum sanguis Christi, licet forte per ignē. Tota scriptura referta est testimonijs, quę errorē talem destruunt. Obstruatur igitur os loquentium iniqua, muta fiant la

ant labia dolosa. An non iustius lingua loquens talia pręscideretur, quam rationibus refelleretur. Cum iustificatur impius per dextram dei excelsi misericorditer præuenientis, suauiterque trahentis, inuitantis, ac suggerentis, simul & ipse impius voluntarie conuertit cor suum ad dominum, a peccato resiliens in deum credendo in eum, qui iustificat impium per dominum Iesum. Et ita deus in momento quo infundit gratiæ donum, simul et mutat liberum arbitrium, vt sit aptum, præparatum, atque ipsi gratiæ congruum. Sunt quidem interdum præparationes quædam antecedentes, & cogitationes, & deliberationes pręuiæ. Solet nempe spiritus sancti præmittere pręcursores aduentus sui, admonitiones, inspirationes, salutares cogitationes pacis & salutis, sed non peruenit vnque fructus passionis seu meritorum Christi in vllam animam, donec superueniat spiritus gratię vnientis hominem, vt sit membrum in corpore Christi per fidei gratiam, vt hinc tanquam a capite accipiat spiritualis vitæ sensum, & motum. In paruulis autem qui non peccauerunt propria voluntate, sed ex aliena peccatum contraxerunt, pertingit fructus huiuscemodi passionis meritorum Christi, non per proprium fidei motum, sed per fidei sacramentum aliena voluntate administratum. Ex his igitur est manifestum, fidem esse primam virtutem, per quam fructus sanguinis seu passionis Christi peruenit in hominum animas; eamque solam, vtpote quæ otiosa est & mortua, in semetipsa non sufficere, sed oportere esse viuificatam spiritu charitatis facientis hominem iam credentem diligere, & deinceps bene viuere.

¶ *Sequitur quarta huius capituli pars, in qua soluuntur argumenta sumpta ex scripturis solam fidem commendantibus.*

IAM restat soluere argumenta in principio adducta. Ad primum patet solutio ex supradictis. Nam fides quam Christus exegit, est fides per dilectionem operans, quę & includit odium peccati, pro quo tollendo Christus est mortuus. Christus exigens a Iudęis impijs fidem, simul & exegit veteris vitæ abrenunciationem, displicentiam, & vitæ nouæ initiandæ in Christo voluntatem. Hoc

plane significauit Petrus loquens Iudæis nondum credentibus, nondum baptizatis. Pœnitemini, inquit, & credite euangelio, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum. Alijs etiam plurimis verbis exhortabat illos, dicens, Saluemini a generatione ista praua. Homo igitur peccator iustificatur quidem gratis, id est, sine operum meritis, incipiens sic habere fidem p dilectionem operantem. Sed non manet iustificatus, nisi ex percepta fide visibili sacramento. Insitus corpori Christi operetur iuste dum tempus est operandi. De tali fide loquitur ipse Christus, Ego lux, inquit, in hunc mundum veni, vt omnis qui crederet in me, non maneat in tenebris, hoc est, non maneat in peccatis. Fides Abrahæ, quæ deputata est illi ad iusticiam, cooperabatur, inquit Apostolus Iacobus, operibus eius, & per ipsa opera est consummata.

Ad scripturas in argumento citatas, quibus sola fides aut commendatur, aut exigitur. Respondeo per regulã Augustini. Non omnia quæ in scripruris tacentur, negantur. Christus nunc fidem cõmendabat, nunc voluntatem deinceps non peccandi exigebat, nunc autem pœnitentiam, cordisq; conuersionem. Ipse nouit accommodare sermonẽ pro vtilitate eorum, vel ad quos loquebatur, vel quibus loquebatur, quibus opus erat nunc fidem commendare, tanq̃ fundamentum, sine qua nihil valet cæterorum. Nunc autẽ gemitum & pœnitentiam. Ab homine iam pœnitente, & resipiscente de peccatis, remissionẽq; peccatorum postulante, fidem exigebat Iesus, vt ostenderet pœnitentiam, gemitum, & lachrymas sine fide in Iesum non posse saluare animas. Ab his autem qui talem iam fidem habebant, sed adhuc delectabat eos hic mundus, secundum eam fidem non mutantes vitã in melius, exigebat gemitũ & pœnitentiã.

Ad secundum argumentum sumptum ex doctrina Pauli Apostoli, & præsertim in epistola ad Romanos solam fidem commendantis. Respondeo. Paulus Apostolus scribens ad Romam caput orbis, loquitur de gratia, quæ est caput & principiũ bonorũ opum. Et hęc ẽ fides cordibus nostris inspirata, sine qua nulla possunt esse opera bona, & ita ex hac fide, antequam vlla pręcesserunt bona, quisq; ex impio fit iustus, sed non manet iustus, nisi ex hac fide

inci-

incipiat recte viuere, & facere opera bona. Proinde falsum est, quod Apostolus in epistola ad Romanos, solam fidem commendat. Nam & in iam iustificatis, consepultis Christo per baptismum commendat opera, vt quemadmodum pridem accommodauerint membra sua seruire immūdicię & iniquitati, ita nunc exhibeant membra sua seruire iusticię in sanctificationē, qui si a suis cōcupiscentijs illecti incipiant rursus seruire immundiciæ, deserentes gratiā semel acceptā, iuxta eiusdē Pauli doctrinā ad Cor. reseruāť iustificādi, nō iā per baptismū, sed per pœnitentiæ opera. Vñ peccator olim baptizatus & relapsus in crimina, si retineat fidem, habet, inquit Hieronymus, testam, in qua dum cœlesti spiritu compungitur, hauriat aquæ pusillum, atque tum fides, quæ in ipso fuerat mortua incipit viuere, dum resipiscens incipit orare, & implorare misericordiam. Sic Christianus quisq; relapsus in crimina, dum inspiratione diuini spirit⁹ cōpungiť ex fide quā habebat mortuā, ĩpetrat remissionē peccatorū. Neq; enī frustra orabat Publican⁹, De⁹ ꝓpiti⁹ esto mihi peccatori, Iā fidē habebat, & peccator erat, vt iustificaretur orabat, & orando, inquit Augustinus, iustificatus est, vt desineret esse peccator. Videbis autem pœnitētię illius opera, si videas prostratum in terra, non audentem oculos leuare in cœlū, & percutientē pectus suū. Verū qdē est, ꝙ Apostolus Paul. ad Rom. non loquať expresse de recōciliatione ꝑ pœnitentiā hoīs post baptismū relapsi in crimina, sermonē suū ita tēperans spiritu suo magnifico, ne nouiter initiatis ꝓponat quicq̄, vñ sibi accipiant delinquēdi occasionē, reseruās remediū pœnitētiæ declarandū tpibus & locis congruis, secundū personarū cōditionē, ne relapsi sumāt occasionem desperandi. Manifestus itaq; erit oīm scripturarū de fide & iustificatiōe intellect⁹, si cōsideremus fidem in Iesum, ex qua iustificamur esse eam, qua credentes Iesum ꝓpter nos hoīes peccatores, & ꝓpter nostrā salutē descēdisse de cœlis, atq; ita incipiamus diligere nr̄am salutē ab ipso, & odisse, & abominari peccata, ꝓpter quæ tollenda Christ⁹ tm̄ dignatus est se humiliare. Ad habendum autem hanc intelligentiam non oportet multas limitatiōes, glossas, seu additiones adijcere scripturis de fide iustificante loquentibus. Nam & spiritus sanctus de huiuscemodi fide sermonē

 sic vbiq;

sic vbiq; temperauit, vt ex his quę pręmittuntur & sequun tur plane indicet intellectum et de quadam fide scripturam loqui, vtpote de ea quae est viua & victoriosa, qua incipit is qui credit, pugnare & vincere mundum, de qua apostolus Ioãnes. Haec est victoria, quae vincit mundũ, fides vestra. Esse autem alteram quandam fidem, ex qua non iustificat⁹ est homo indicat Apostolus, Si habuero omnẽ fidem, vt mõ tes transferam, nihil mihi prodest. Vnde Saluator cũ dicit, Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, Mox ante p̃ miserat, Euntes in mundum vniuersum praedicate euangelium omni creaturę, deinde subiunxit, Signa autem eos, qui crediderit, hęc sequentur. In nomine meo dęmonia eijciẽt, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferũ quid biberit, non eis nocebit. Super aegros manus imponẽt & bene habebunt, Marci vltimo. Si in sermone Christi, quo dicitur, Qui crediderit & baptizat⁹ fuerit, saluus erit, quispiã sibi plus q̃ oporteat blandiatur de fide & baptismo, cur non terretur in eo quod sequitur. Signa autem, eos qui crediderunt, haec sequentur. In nomine meo dęmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent. Cur hic qui gloriatur in sola fide sua, non prorsus hac sua stulta fide in desperationem humiliatur, non habens vlla supra dicta suae fidei signa, non potens, neq; eijcere daemonia, neque tollere serpentes, neq; varijs loqui linguis. Quod si huiuscemodi signa spiritualiter velit intelligere ad animam relata, vt cor dis compunctione eijciat dęmonia, id est peccata, per quę in eo daemones regnabant, nec de cętero loquatur vetusta pro toparentum lingua, declinantium linguas suas ad excusandum excusationes in peccatis. Serpentes .i. suggestiones venenatas tollat, & si mortiferum quid biberit .i. si senserit illicita atq; mortifera, non consentiat, intelligat Christum fuisse loquutum, non de quauis credulitate. Nam & dęmones credunt & contremiscunt, sed de credulitate, quam comitãtur opera. Atq; ita de fide per dilectionem operante, cuius primum opus est compũctio cordis, in qua sine dubio eijciũtur dęmonia Qui euangelio Christi audito sic credũt, hi procul dubio sic fidem habent omnibus verbis eius, vt terreãtur eorundem verborum comminationibus, attrahantur promissionibus, & obtemperent pręceptis.

Hęretici

Hęretici ergo cum reclamant, & dicunt. Ex Paulo didici & veneror Christum, credo Iesum esse filiū dei pro me crucifixum, ne me vltra differas, nihil amplius requiras, quos per euangelium Paulus generabat, nihil eos nosse tū volebat quam Christum Iesum & hunc crucifixum Quid ergo me cogis abrenunciare omnibus operibus carnis, luxurijs, fornicatiōibus, cæterisque ad quæ impellit naturę instinctus, faciam cum potero, Hanc esse insanam & prauam sacræ scripturæ intelligentiam demonstrāt ferme omnia scripturę capitula tam veteris, quam noui testamenti. In nomine Iesu dæmonia corporaliter eijcere, linguis loqui, aliaque miracula facere, nō oportet esse opera fidei, per dilectionem operātis, adeo vt multi dicentes, Nonne in nomine tuo dęmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus, audire habeāt in iudicio, nescio vos, discedite a me operarij iniquitatis. Absit igitur, vt fidei nostrę signa potius quęrenda sint, quam merita. Sunt enim nostræ fidei opera ipsiusque merita signa quędā certiora vtique & salubriora. Vñ & nos renasci Christo per baptismum non est aliud quam nos ablui in sanguine Christi ab operibus mortuis, & sanctificari in nomine domini nostri Iesu Christi, vt deinceps non seruiamus desiderijs sęculi huius, sed crucifigamus carnem cum vitijs & concupiscentijs suis. Ad id aūt quod vltra in argumento assumitur, Apostoli in primitiua ecclesia non hęc omnia, sed solam fidem exigebant a baptizandis, vt patere videtur in Philippo, qui baptizauit Eunuchum. Respondeo. In primitiua ecclesia supra dictæ regulæ viuendi secundum Christianos mores semper quidem baptizandis dicebantur, sed aliquando breuius, & constrictius, aliquando latius & vberius. Neque enim Lucas in actibus expressit oīa quæ cum Spadone egit Philippus. Nam & ipse Philippus priusquam baptismū illi ministraret, aperiens os suum & incipiens a scriptura, euangelizauit illi Iesum quemadmodum recitat Lucas actuum. 8. Ita & Paulus cum ad quosdam loquitur, Inter vos nihil me scire dixi, nisi Iesum & hunc crucifixum. Non illud asserunt quod nihil eis indicauerit quam crucifixionem Iesu. Sed voluit in Christo Iesu crucifixo multa illis insinuasse, causas videlicet propter quas erat crucifixus, hoc est propter tollēda peccata nostra,

vt nos crucifigamus corporis peccata, & veterem hominem cum actibus suis.

Ad difficultatem autẽ, quæ in argumento secundo traditur, inquirentem qualisnam sit fides, quam commendauit in prędictis personis Saluator, patet respõsio ex dictis Hieronymi. Non commendabat fidem, qua credebat mysteria trinitatis, quæ nondum sic erant reuelata, sed fidem, quę subijciebat corda illorum humiliata deo, qua cupiebant sibi peccata remitti, non fisi suis meritis, sed gratia dei miserentis. Et cum obijcitur non videtur fuisse fides sancta, remittens peccata, qua salutem, non spiritualem, sed corporalem a deo quęsierunt. Respondeo eos iam iustificatos intus corde ex eadem fide desiderasse seu postulasse remissionem peccatorum, eosq; fidem illam intus latentem habuisse, & p dilectionem operantem, qua & erant a peccatis iustificati. Sed diuina prouidentia factum est, vt ex eadem fide orarẽt liberari a præsentibus & visibilibus malis, quatenus fides eorum, quæ latebat in mente, manifestaretur in opere & euidenti miraculo doceretur Christus esse ver⁹ filius dei, inuisibiliter intus operans, remittendo peccata, quem videbant ea quæ solius dei sunt, visibilius operantem, solo iussu tollere temporalia mala, quemadmodum & ad Iudæos ipse ait. Vtrum est facilius dicere, remittuntur tibi peccata tua, an surge & ambula. Vt sciatis, q̃a fili⁹ hominis habet potestatem dimittendi in terra peccata, tunc dicit paralytico. Surge, tolle grabatum tuum & ambula, & vade in domum tuã. Erant quidem paralytico remissa peccata, sed hoc solus nouerat, qui dimittebat. Surge autem & ambula, nouit tam ipse qui consurgebat, q̃ illi qui videbant. Proinde quod Saluator illi iussit, Surge & tolle grabatum tuum & ambula, & vade in domum tuam, non tam corporaliter quam spiritualiter fieri iussit, insinuans eum, qui iam dei gratia sanatus est, opotere non esse ociosum, sed quotidie surgere & ascendere, id est sursum habere cor suum, & tollere grabatum suum, id est carnẽ suam dirigendo, & cogendo ipsã seruire spiritui, vt non amplius viuat, in qua tanq̃ lecto suauiter inquiescebat, viuens secundum desideria illius, & vadat, quotidie proficiens in domum suam, non manu factam sed cœlestem regionem viuorum. Vnde & Iesus postea

stea inueniens in templo eundem sanatum, dixit illi, Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius aliquid tibi cõtingat, Ioannis quinto.

Ad tertium dicimus non quamlibet fidem, quia credimus deo aliquid promittenti, iustificare hominem, sed eam, quæ est per dilectionem operans, & hęc semper continet fiduciam quandam, qua credens innititur gratiæ, & misericordię dei, vt redemptoris & saluatoris sui. Neq; Abraham iustificatus propterea, quod solum credidit deo promittenti, quod ipse futurus esset pater multarum gentium carnalis, sed ꝑpterea quod credidit deo promittẽti, quod in semine suo, quod est Christus, benedicerentur, vt inquit Apostolus, omnes gentes, quodq; pro maledictione, quę per vnum hominem intrauit in mundum accepturæ essent vnũ illud semen, benedictionem, id est, remissionem peccatorũ, & vitam æternam ab omni malo liberam. Vnde & Abraham desiderauit, vt inquit Saluator, videre diem meum, vidit, & gauisus est. Credidit ergo Abraham deo promittenti futurum saluatorem. Et fuit iustificatus anteq̃ ei semen illud promitteretur, & antequam circumcisus esset, & antequam ei dominus reuelaret, quod ex semine suo nasceretur Christus. Sed iustificatio illa in eo non fuit sine fide, qua fisus est gratię dei, vt saluatoris. Vnde & ipse ex hac fide deo suo fidelis, & obediens erat, cui & ipse dominus iam pridem dixerat, Noli timere Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Et proinde, quia ex hac fide credidit etiã alia, quæ postea sibi diuinitus ꝑmittebãt, aucta est fides eius, & per oꝑa cõsummata.

Iam si roges, cur Abrahæ fides ita peculiariter sit supra fidem cæterorum commendata. Responsio. patet ex epistola ad Romanos quarto, quia contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium credentium in semine Christo nascituro. Contra spem quidem credidit, quia iam centenarius desperauerat ex vxore nonagenaria se posse filium generare. Sed non respiciens ad emortuas tam sui, quam vxoris corporeas vires, supra naturam credidit deo promittenti, plenissime sciens, quidquid promisit deus, potens est & facere, adeoque firmiter diuinæ promissioni inhęserit, vt filium iam

natum iussus occidere non dubitauerit de promissione, sed firmiter credens per eundem filiū suū, quē iubebat occidere semen suum multiplicandum, & Christum inde nasciturum, non diffidens, vt inquit Apostolus, quin iste filius sibi reddi a deo poterat resuscitandus immolatus, qui datus erat non speratus. Commendatur ergo peculiariter fides Abrahæ, quia in eo fides fidei repugnare videtur, & mandatum dei contrarium esse promissioni diuinæ, veluti cum prius ei diceret deus, In Isaac vocabit̃ tibi semen, huic promissioni videtur repugnare superueniens mandatum, quo dicitur, Accipe tuum filium vnigenitum Isaac, quem diligis & offer eum in vno montium. Sed Abraham nihil hæsitans, neq; obstupuit, neq; deceptum se credidit, neq; diffidentium more scrutari cœpit argumenta, quibus aut hoc fieri posset, aut non fieri, sed certo sciens deum iterum posse suscitare illum, ex quo Christus esset nasciturus, sese ex dei mandato ad immolandum filium præparat.

Postremum ad id quod obijcitur ex capitulo vndecimo, ad Hebręos. Respondeo. Fides iustificans potest esse sine explicito motu fidei in Iesum, sed non potest esse cum contemptu fidei in Iesum, cum semper implicite contineat illam. Ex superioribus patet, aliud esse fidem in deum vt misericorditer condonantem peccata cum ignorantia Christi, de quo nondum audiuit. Aliud vero esse fidem in deum, vt misericorditer condonantem peccata cum contemptu Christi, quem auditum vel contempsit, vel neglexit. Illa potest iustificare hominem, non ista. Vnde & fides quam Apostolus ibi explicat, est fides per quam anima tendit in deum, non solum vt creatorem ac remuneratorem, sed etiam vt gratuitum liberatorē, saluatorē suū. Huiuscemodi fidei Apostol⁹ explicat diuersa illic officia, veluti sunt credere deū esse, & verbo illius oīa esse condita, eundemque remuneratorem & fidelem seu veracem esse in verbis, in promissionibus, & in comminationibus. In promissionibus quidem, quibus promisit nobis ex peregrinatiōe, & exilio huius vitæ liberationem in cœlestem vitam sempiternam omnibus ex fide adeuntibus ad thronum gratiæ Christi, pro remissione peccatorum danda, non ex fiducia suorum meritorum, non ex fiducia sanguinis hircorum, aut

vitulorum, qui solum erant vmbræ significantes internam cordis mundationem intus fieri per fidem in sanguinem Christi. Talis est fides viua, per quam sancti illi vicerunt regna, operati sunt iusticiam, cuius autor & consummator est Iesus, vt patet ex antecedentibus, & sequentibus capitulis ibidem. Deus pater Christum constituit hæredem, inquit, vniuersorum, itē gratia dei ꝓ nobis gustauit mortē, et per mortem destruxit eum, qui mortis habebat imperium, liberans a morte eos, qui per totam vitam obnoxij erant seruituti, qui & factus est omnibus operantibus sibi causa salutis ęternæ. Hostię sanguinis hircorum aut vitulorum nunquā potuerūt, nec auferre peccata, nec ītroducere ipsum quē quam in ecclesiā sanctā sanctorum, sed fiduciam ingrediēdi ad illa, oportet haberi in sanguine Christi. Sumus ergo filij fidei in acquisitione animæ, Iustus meus ex fide viuit.
Hæc & his similia præmittens Ap!s tādem in capite .11. fidem definit demonstrās omnes veteris testamenti iustos vixisse ex fide. In sequenti capite concludens, Curramus igitur ad propositum nobis certamen, aspicientes in autorem fidei, & consummatorem Iesum, qui sustinuit crucē. Vnde in hac epistola ad hoc præcipue tendit Apostolus, vt doceat sine sanguine Christi non posse esse remissionem vllius peccati, & sub priori testamento, opera hęc redemptionis fuisse sub promissionibus, sermonibus, & verbis solum testificata, & sub vmbris, figurisq; velata.
Proinde quæ tunc non erant omnibus sic distinctim expressa seu exposita, sunt nunc facta credibilia valde. Ex his igitur manifeste demonstratur Apostolū Ioannem, cum dixit, Hæc est victoria, quæ vincit mundum fides vestra. Rursus quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit; quia Iesus est filius dei, non de qualibet fide loquutum. Est enim fides quædam sicut dęmones credunt, & iuxta Paulum Apostolum, fides quędam mortua, non mouens membra in opera iusticiæ, quæ est sine charitate. Multos videmus credentes, inquit Bernardus, Iesum esse filium dei, qui nihilominus mundi cupiditatibus adhuc irretiuntur. Et iuxta Ioannis Apostoli doctrinam, Sunt qui ore confitentur se nosse deum, factis autem negant. Talis fides est, de qua Iacobus loquitur, quæ mortua est in semetipsa. Fide viua cre
dis

dit Iesum esse filium dei, qui ipsius Iesu comminationibus terretur, promissionibus attrahitur, præceptis obtemperat, consilijs acquiescit.

Ad difficultatem in quinto argumento tactam, videlicet Apostolum ad Romanos per iustificationem non intellexisse eam, qua ex impio quis fit iustus. Respondeo, ꝙ scriptura in Genesi non dixit, Credidit Abraham deo & iustificatus, id est, ex impio factus est iustus. Nam & anteaꝗ deus ei hoc promitteret, iustus erat. Sed reputatum est ei, inquit, ad iusticiam, aucta est ei iusticia. Apostolus autem Paulus ex hoc testimonio scripturę Genesis citato, voluit probare, non quod Abraham tunc primum ex impio factus fuerit iustus, sed ꝙ Abraham non ex operibus legis, seu carnalis circumcisionis solum, sed & per fidem habuerit gloriam apud deum, loquitur enim Apostolus contra carnales Iudęos, qui arbitrabantur homines iustificari ex operibus legis, absq; fide, Sic enim dicit Iacobus Apostolus, Abrahā est ex operibus iustificatus, non ex fide tantum.

Habes igitur neminem posse iustificari absq; spiritu fidei, & ante hanc gratiā neminē posse bona operari, ipsamq; fidem iustificantem, omni tempore fuisse eam, qua homo prorsus deo creatori & redemptori suo subiectus agnoscit, vel se indigere gratia dei miserentis, & semetipsum esse peccatorem, mortis filium. Eandem insuper fidem secundum tempora habere sua incrementa, & idcirco iustos nunc oportere multa de redemptione humani generis credere, quæ licuit anteriores iustos ignorare. Habes insuper fidē ad iustificationem impij requisitam, non esse eam, qua pœnitens credit sese absolutum esse, cum contingat plęrumq; pœnitentem credere deum in promissis esse veracem, & cum illa fide sacramentum recipere, nec tamen sanctificari.

Cæterum habes solam fidei virtutem, ad iustificationem impij non sufficere, sed & motus interioris pœnitentiæ, ac dilectionis erga deum necessaria esse. Horum consideratiōe sacrę theologiæ Magistri dispositionem vltimam ad gratiā dixerunt esse contritionem, intelligētes ex scripturis sacris contritionem, pœnitentiam interiorem, quæ includit, vel præsupponit, hæc omnia scilicet, fidem in Iesum, odium peccati, dilectionem dei. Et ideo qui confidit sibi peccata remitti

remitti per contritionem, seu interiorem suam pœnitentiã, nõ est dicẽdus cõfidere in meritis seu opibus suis, aut in viribꝰ liberi arbitrij, sed in Christo Iesu, ex cuiꝰ fide est cõtritio sua, secundũ quã culpam dolenter agnoscens pœnitet prioris vitę, postulans veniam sibi impartiri per passionem domini Iesu. Contritio nostra si esset nuda displicentia veteris vitae, talis, qualem habent Iudæi vel Pagani pœnitentes de peccatis, arbitrantes sese pœnitentijs illis seu afflictionibus mereri veniam, seu remissionem peccatorum, putantes sibi non esse opus redemptore, tunc vtiq; verum esset contritum confidere in meritis suis. Nunc autem contritio nostra, quam commendant sacrę theologiæ magistri, de qua & scriptura loquitur, Cor contritum & humiliatum deus non despicies, non talis est, quippe quę facit cor hominis pœnitentis ex fide in Iesum prorsus humiliari, atq; inniti in meritis passionis domini nostri Iesu. Sed de hac contritione alibi latius.

¶ *Sequitur secundum huius tractatus capitulum; in quo manifestatur, Cur fructus passionis Christi non perueniat in omnes Adæ filios, præsertim cum Christus sit saluator omnium hominum, & propitiatio pro peccatis totius mũdi.*

IAM operę pretium est considerare, cur fructus passionis Christi non perueniat in omnes Adę filios, an videlicet hoc pendeat ex sola voluntate dei prędestinantis, an ex diligentia vel negligentia hominis, sacrosanctum illud sanguinis pretium, aut repellentis seu negligentis, aut acceptãtis. Et primum recitabimus vtrimq; argumenta ex scripturis sacris, quæ hac in re pugnare videntur. Nam si in iustificatione impij motus fidei per dilectionem operantis, motusq; interioris pœnitentiæ, sint liberi nostri arbitrij opera sese ad deum per fidem in Iesum, & per pœnitentiam de peccato conuertentis, consequens videtꝰ nos esse nobis causam, cur fructus passionis Christi perueniat aut non perueniat in nos. Si autem in iustificatione impij prior sit voluntas dei nos ad fidem interioremq; pœnitentiam præparantis, videbitur pendere ex diuina voluntate, quod fructꝰ passionis Christi in alios perueniat, in alios non perueniat.

ficultati, vt ad sapientiam non nascendo, sed studendo perue niat, quod si agere noluerit, peccati rea tenebitur, tanq̃ non bene vsa sit ea facultate quã accepit. Nam si veri boni igno rantia, difficultas quoq; & impotentia ita sit naturalis homini, vt non habeat vllum dei miserentis auxilium, quo bonus fiat, non peccat quidem, sed peccata primi parentis iustum sustinet supplicium. Non tibi deputatur in culpam, q̃ inuitus ignoras, sed quod negligis quęrere, quod ignoras. Neq; imputatur tibi in culpam, q̃ vulnerata membra non colligas, sed quod illius adiutorio monitus, volentem sanare contemnas, quod humilitate confitendi & orandi ad illi⁹ confugere gratiam recusas. Hæc est Augustini sententia, in tertio libro de libero arbitrio. Deinde ibidem capitulo penultimo, docet naturam humanam pręter stultitiam & sapientiã recipere affectionẽ, quę nec stultitia, nec sapiẽtia dici potest. Tunc enim homo, inquit, incipit aut stultus esse, aut sapiẽs, cum iam posset, nisi negligeret, habere sapientiã. Nemo enim stultum appellat infantem, & absurdius est, si velit appellare sapientem. Proinde non habere sapientiam, nondum erat vitium primi hominis, si nondum vt habere posset, acceperat, sed tamen habebat aliquid, quo si bene vti vellet, ad id quod non habebat ascenderet. Obseruatio præcepti meritum est accipiendæ sapientię. Ex quo autem inci pit homo pręcepti esse capax, ex illo incipit posse peccare. Duobus modis peccat homo, anteq̃ sapiens fiat, si aut se nõ accommodet ad accipiendum præceptum, aut cum acceperat præceptum, non obseruat. Sicut enim præceptum nõ est ab illo cui pręcipitur, sed ab illo qui pręcipit, sic sapiẽtia nõ est ab illo qui illuminatur, sed ab illo qui illuminat. Peccatum ergo est in negligentia voluntatis, vel ad accipiendum, & cognoscẽdum pręceptum, vel ad obseruãdum ipsum pręceptũ iam cognitum, vel ad custodiendum sapientiam iam acceptam. Et ex illis tandem concludit August. quoddã esse medium, quo a stultitia ad sapientiam transitur, quod neq; stultum, neq; sapienter factum dici potest. Proinde cũ ex arce sapientiæ ad stultitiam prim⁹ iam homo transierit, nec sapienter, nec stulte transitus iste fuit. Hactenus Augustini doctrina. Cum ergo in libro retractationum non retractet Augustinus has sententas, consequens videtur, v-

quit, cum voluero clemens ero, in quem mihi placuerit.

¶ *Secunda huius capituli pars, in qua recitantur errores de præparatione ad participandum fructum passionis Christi.*

PRO absolutione huius materiæ operę pretium est inuestigare, an fides ea qua vnicuiq; applicatur meritum passionis Christi fiat ex sola voluntate dei dantis, an etiam ex voluntate hominis sese ad habendam fidem pręparantis Sed in primis præmittendi sunt super hac re tres reprobati errores, quos etiam in primo capite huius tractatus ex trãscursu recitauimus, atq; refutauim⁹. Primus fuit eorũ qui docẽt fidem esse in sola vniuscuiusq; voluntate, atq; ita esse in libero vniuscuiusq; arbitrio si velit particeps fieri passionis Christi. Et inter istos alij docent fidem esse generale munus, atq; vnicuiq; inesse vim quandam rationis internæ, per quam valeat ex semetipso ascendere ad initiũ quoddam fidei, qua particeps fiat fructuum passionis Christi. Alij vero hoc ipsum dicunt, aliquantulum tamen restrictius, addentes vnumquemq; ex se posse credere, modo euangelium sibi prædicetur. Ad quem errorẽ acceptandum valde est pronum genus hominum, existimantium hoc pacto saluare vim liberi arbitrij in iustificãdis hominum mentib⁹. Vnde & ipse Augustin. hoc errore aliquamdiu deceptus, errauit, Ego, inquit, cum similiter errarem, putans fidem qua in deum credimus, non esse donum dei, sed a nobis esse in nobis, atq; per illam nos impetrare dei dona, quibus temperanter, pie, ac iuste viuamus in hoc sęculo, conuictus sum testimonio Pauli dicentis, Quid habes quod non accepisti, similibusq; scripturis, quibus apertissime iuxta diui Cypriani sententiam demonstratur in nullo gloriandum esse, quando nostrum nihil, & nos non esse ex nobis idoneos cogitare aliquid, quod pertinet ad religionem, pietatemq;, de qua loquebatur Paulus. Ego, inquit, existimabam fidem non pręueniri dei gratia, nisi quia credere non possemus, si non pręcederet præconium euangelicę veritatis, vt autem prædicato nobis euangelio consentiremus, putabam nostrum esse proprium, & nobis esse ex nobis. Quem errorem meum nonnulla opuscula mea ante episcopatum scripta satis indicant, in quibus dixi.

Quod credimus nostrum est, quod autem operamur bonum illius est, qui credentibus dat spiritum sanctum, & iterũ nostrum est credere, illius autem est, credentibus & volentib⁹ dare voluntatem bene operãdi per spiritum sanctum, a quo charitas diffunditur in nobis. Hactenus Augustini sententia, libro primo de prædestinatione sanctorum, demonstrãs tam fidem perfectam, q̃ initium fidei, qua in Christũ primitus credimus esse dei donum. Et ideo istius erroris autoribus, quantum attinet ad conuersionis initium plena concordia est cum Pelagianis, qui, vt inquit Augustinus, dicebant deum, quantum in se est, velle omnes recipere, omnibus gratiam dare, sed non omnes velle sese ad accipiendam gratiã accommodare. Hanc Pelagij doctrinam recitat Augustin⁹ libro quarto contra Iulianum, capi. 8.. Deus vult oẽs hoĩes, inquit Pelagi⁹, saluos fieri, sed ideo non omnes salui fiunt, quia non omnes volunt petere, cum deus velit dare. Non omnes volunt pulsare, cum deus uelit aperire. Non omnes volunt quærere, cum deus velit se manifestare. Et hanc suã sententiam ipse Pelagius multis conatus ẽ corroborare scripturis, & sanctorum patrum testimonijs, licet falso intellectis, citatis in superiorib⁹ argumentis, longius etiã latiusq; recitandis, ac declarandis in libro de concordia gratiæ, & liberi arbitrij. Secundum hanc Pelagij doctrinam, hęretici docent, quod in vniuscuiusq; saluandi volũtate est, si velit medicum quærere, sanitatem postulare, & particeps fieri medicinæ Christi seu gratiæ meritorum, & fructuum passiõis eius. Quemadmodum enim ægrotus quisq;, cum nõ voluerit, inquiunt, sanitate fruitur, neq; de morbo ægritudinis ꝑ arbitrij sui desiderio liberatur, per seipsum tamen deprehẽdit sanitatem, & a semetipso desiderium habet sanitatis, suaq; sponte ad medicum venit. Verum hanc sententiam infantes, inquit Augustinus, sua taciturnitate conuincunt, falsamq; esse ostendunt, qui nec petunt, nec quærunt, nec petere, aut quærere norunt. Quod si Pelagiani hanc suam sententiam velint restrigere ad solos adultos, qui petére & pulsare nouerunt, & Apostolum dicentem, Deus vult omnes saluos fieri, solum intelligere de adultis. Iam ipsi, inquit Augustinus, beneuolentiorem faciunt deum in, sceleratissimis hoĩbus, q̃ in innocẽtissimis paruulis, & cõcludẽs dicit,

Sicut

Sicut ergo oēs infantes prędestinati absq̧ vllis suis meritis, vt saluentur, prępueniri debent regenerationis lauachro quo saluentur, Ita oēs adulti prędestinati opus habēt absq̧ suis meritis prępueniri gratuito dei attractu, quo ita illuminant̄, vt noticiā suę calamitatis accipiant, ita trahūtur, excitantur, vt velint credere, quęrere, petere, & pulsare. Credere, quęrere, nā desiderare gratiam, initium est gratiæ. Vnde & in superioribus libris demonstrauimus, quod totus homo ex ipsa anima, & cum ipsa anima in profundum miseriæ suæ decidit, vbi eū priusq̄ a medico noticiā suæ calamitatis accipiat, iacere delectat amantē semp errores suos, & amplectētem falsa pro veris, habentem oculos clausos verę spirituali vitæ, apertos autem in vitam carnalem, deputantem sese felicem, si libere suis valeat satisfacere desiderijs, fruique pro voto creaturis. Cuius prima salus est, vt homo ipse suam hanc calamitatem agnoscens, sibi incipiat displicere, & vetustatem debilitatis suę odisse, sequens vero vt sanari desideret, & a quo sananda sit nouerit. Verū operæ pretium est animaduertere hanc sententiā doctrinę Pelagij, qua dicit deum velle omnes homines saluos fieri, si & ipsi velint credere & baptizari, potuisse intelligi, secundū sanum quendā orthodoxę fidei intellectū, fundatū in scripturis sacris, quibus plane ab hominibus saluandis, iustificādis, innouandis, aut regnerandis exigūtur mot⁹ liberi arbitrij, videlicet credere euangelio, credere in eum qui iustificat impium ex pœnitentia veteris vitæ quęrere & inuocare nomē domini, cōuertere cor suum ad dominum deū suum. Proinde & plerię ecclesiastici patres, inter quos sunt Ambrosius & Hiero. Paulū apostolum dicentem, Deus vult omnes saluos fieri interpretantur subintellecta conditione, si & ipsi velint credere & salui esse. Vnde & scriptura sic plerūq̧ loquitur. Si velis credere & baptizari, saluus eris. Proinde & secdum antiquum ecclesiastium ritum ab exordio & temporibus apostolorū baptizandi interrogant̄, si credant, & abrenuncient satanę. Deus neminem iam habentem suę volūtatis vsum saluat nisi volentem, credentē, & baptizari volentem, suaq̧ sponte satanę atq̧ operibus eius renunciantem. Quod ergo dicitur, Deus vult omnes hoīes saluos fieri si ipsi velint credere, si velint baptizari, &

inuocare nomen domini,pœnitere veteris vitæ,& abrenunciare satanæ, potest habere orthodoxũ quendam intellectũ, sed nõ secundũ sensum,quem prætendit hæreticus,arbitrãs voluntatẽ humanam præuenire omnem dei gratiam,& hac sua preuentione,tanꝗ merito bono se saluum facere,hoc enim falsum,nam omnes nascuntur filij iræ,& propterea peculiariter suo tractu deus oẽs habet præuenire,qui saluantur, vt valeant suam captiuitatem,calamitatem, verumꝗ liberatorem ac medicum cognoscere,credere,quærere, & inuocare nomen domini. Non potest ergo quisquam peruenire ad fidem, qua particeps fiat fructuum ac meritorum passionis Christi,nisi excitatus inspiratione dei miserentis, dicente Christo, Nemo potest venire ad me, hoc est per fidem esse palmes vineæ meæ,nisi pater meus traxerit illum.

Proinde excitatio sola non sufficit, quantumlibet fuerit admonitus, correptus & excitatus homo, seipsum non potest viuificare,saluum & liberum a reatu peccati facere,et sanctificare,nisi desuper spiritum sanctum sanctificantem, viuificantem acceperit. Alius est error eorum, quibus nec cum hereticis, nec cum catholicis plena est concordia,qui docuerũt quosdã hoĩes per legẽ nature, per lumẽ rationis internæ,per studium suæ industrię,per solam liberę voluntatis vigilantiam fieri participes fructuum seu meritorum passionis Christi, Alios autem per dei gratiam. Hunc errorem sufficienter in superioribus reprobauimus.

Proinde & Ioannes Cassianus, vnus quidam ex scriptoribus vetustis, conatus preparationem gratiæ per liberum arbitrium defendere,iniuriam fecit diuinę gratiæ, docens esse geminam hominum conuersionem. Vnam quasi naturalem per vim liberi arbitrij, Alteram quasi miraculosam per gratiam dei, libero arbitrio vim quandam inferentis. Sunt homines,inquit,impij,quibus etiam inuitissimis inspirat deus sanctorum desideriorum principia, quæ sint,velut initia bonorum operum,quemadmodum puto,inquit,accidisse in coacticia conuersione Pauli persequutoris, & Matthęi Publicani,quorum conuersiones fuerunt,quasi miraculosę,& supra naturam. Sunt rursus homines,inqt, in quibus voluntas humana preuenit dei gratiam,quorum miseretur deus,quia ipsi deum preuenientes,initium bonæ volunta-

volũtatis prębuerũt, quemadmodũ accidiſſe, inquit, puto in Zachæi, in Cęturionis, & latronis cõuerſionibus, in quib⁹ docet bona voluntatis deſideria præueniſſe dei gratiã. De⁹ ipſe cum quendam, inquit, bonæ volũtatis conatũ cõſpexerit, iam illuminat eã, cõfortat, & incitat, inquit, ad ſalutem, tribuens incrementum voluntatis, quã vel ipſe plantauit, vel noſtro conatu viderit emerſiſſe, addẽs, per naturę bonũ, quod creatoris beneficio indultum erat, nonnunquam bonarũ voluntatum prodire principia, quæ tamen niſi a deo dirigãtur ad conſummationem virtutum peruenire non poſſunt. Apoſtolus teſtis eſt dicens, Velle mihi adiecit, perficere autem non inuenio. Tantamque, inquit, circa vniuerſos homines eſſe bonitatem creatoris, vt alij ab eo, qui ſponte veniunt, ſuſpiciantur laudati. Alij quia reſiſtunt, attrahantur inuiti. Et ideo volentium, inquit, ſuſceptor eſt deus, nolentium autem ſaluator, iuxta ſaluatoris parabolam de cœna magna, ad quam alij inuitantur, vt ſua ſponte veniant, alij introducuntur, alij vero compelluntur. Verum præfati Caſſiani doctrinam eſſe falſam, & diuinæ gratiæ iniurioſam, demonſtrauit beatus Proſper diſcipulus venerabilis patris Auguſt. in libro de protectione gratiæ, docens deũ diuerſis atque innumeris modis, & inſcrutabilibus vijs ſalutem humani generis procurare, dum quoſdam reluctantes, inuitos, atque nolentes coactione quadam compulſos, ſubito mutans, facit volentes ex nolentibus, quibuſdam vero quaſi ſegnibus, & ignorantibus, & nihil contra Chriſtum actu cogitantibus, ſubito voluntatem credendi inſpirat. Quoſdã vero conuertit iam tunc cogitantes, deliberantes, & ſeſe ad accipiendum ſalutem & remiſſionem peccatorum accommodantes, de quibus latius in ſequentibus.

Tertius eſt error eorum, qui docent hominem ſeſe præparantem ad participandum fructum paſſionis Chriſti tenere medium quoddam inter iuſtam & iniuſtam vitam.

Pro ampliori ergo huius materię intellectu, non erit inutile, ſi diſcutiamus, an pręparatio illa, qua voluntas hominis ad accipiendam gratiam Chriſti ſeſe pręparat, aut a deo præparatur, ſit tranſitus quidam medius ab iniuſticia ad iuſticiam, ita vt præparans ſeſe ad gratiam, teneat medium quendam locum inter iniuſtum & iuſtum.

Hoc

Hoc autem si fuerit admissum, apparet esse quoddam medium, quo ad iustitiam ab iniustitia transitur, quod neque iuste neque iniuste peccatum dici potest. Si enim homo sic transiens iuste facit, ergo ẽ iustitia quædã in homine, prius q̃ iustificatus est, hoc autem absurdũ, loquimur enim de iustitia non illa morali apud homines, quæ acquiritur assuefactione operum moralis vitę, de qua tractauerunt philosophi a fide Christi prorsus alieni, sed de illa qua quisq; est iustus, id est, absq; peccatis, qua scilicet delentur peccata & constituitur homo extra dei iram. Si vero sic transiens iniuste facit, peccat igitur qui sese præparat ad accipiendã iustificationis gratiam, hoc itidem absurdũ est. Nemo enim cũ peccat, ad gratiam sese præparat, sed magis ab illa deuiat. Ergo vel oportet medium esse quoddam inter iuste & iniuste facere, quod neque iuste sit factum, neque iniuste, vel oportet ante iustificationis momentum non procedere vllã vnq; ad gratiam accipiendam præparationem, quod forte videbitur esse concedendum, siquidem ante illud momentum est hominis voluntas adhuc impia, deo inimica, peccati serua, sub diaboli potestate captiua, malum autem est & iniquum quod procedit a voluntate mala, id est, a voluntate nondũ p fidẽ iustificata, dicente apostolo. Omne quod nõ est ex fide, peccatum est, quemadmodum & definiuisse videtur Augusti. in libris cõtra Iulianum. Et beatus Prosper, cuius doctrina approbatur in capitulo, Sancta Romana, definiens in libro contra Cassianum in impiorum hominum animabus, nullam posse habitare virtutem, sed omnia opera eorum immunda esse atq; polluta, habentium sapientiã non coelestem, nõ Christianã, non spiritalem, sed terrenam, animalem, & diabolicam. Si nulla sit in homine adhuc impio vera virtus, nullum opus non immundum et pollutum, non erit igitur in homine nondum iustificato vllum dei donum, non fides, non timor, non spes, aut fiducia, qua pręparet se impius ad accipiendam peccatorum remissionem.

Sed hic dicimus, q̃uis nulla sit rõnalis creatura, quæ locũ teneat medium inter iustum & iniustum, cum omnis homo aut captiuus sit sub diabolo, aut liber sub Christi iugo, Vtiq; tamen est opus quoddam rationalis creaturæ medium & indifferens, quod neq; meretur a deo pręmium, neq; sup-

supplicium queadmodum ait Apostolus, Gentes quæ legē non habent naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt. Quod tractans Augu. in libro de spiritu & litera, docet eos qui deum vera fide non colunt secundū reliquias quasdā diuinę imaginis impressas, habere opera quędam bona in vita impia, sed hęc ad salutem & vitam ęternam non prodesse. Sicut enim non impediunt, inquit, iustum a vita æterna, quędam venalia peccata, sine quibus hæc vita non ducitur, sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua opa bona, sine quibus difficillime vita cuiuslibet pessimi hominis inuenitur. Veruntamen sicut in regno dei sancti, velut stella a stella differunt in gloria, sic & in damnatione impij alij magis, alij minus punientur. Sed quantumlibet laudabiliter vixerint, secundum decorem, seu splendorem iusticiæ præsentis vitæ, regnum dei non consequentur, propterea quod opera eorum, quæ foris lucent, minime prodeunt ex lumine fidei, intus per dilectionem operantis. Vnde & virgines fatuæ in vasis oleo vacuis id est in suis conscientijs vacuis pinguedine charitatis, habebant lampades quasdam suas, id est, virtutes, virtutūq; operationes splēdore quodam in hoc mundo lucentes, sed minime incensas igne charitatis, neq; enim ignis lampadis esse potuit, vbi oleum materia ignis, defuit. Lāpas quędā ē ipsa castitas, etiā in seipsa apud homines huius mundi lucens, omnisq; moralis virtus, veluti temperantia, sobrietas, & in aduersitatibus patientia naturali quodā veluti ingenito decore lucere videntur. Sed quoniam absq; spiritu fidei per dilectiōem operantis vitrea magis q̄ ignea charitate fulgent, hinc factores talium operum sentient transitorium hunc splendorem extingui dū in iudicio conspicient illū ab æterna luce ignorari seu reprobari. Et quia de supra dictis similibusq; erroribus cotra dei gratiam in sequentibus libris fusius ac latius sumus tractaturi satis est hic ex transcursu innotuisse illos vt vitētur. Quantum aūt attinet ad presentem materiam ex superioribus manifestum est, quod deus adiuuat non solum iustos & iā credētes, sed & impios nondūq; credentes secundum dispensationem suę voluntatis excitās eosdem pro loco & tempore, vt initium quoddam fidei, bonęq; voluntatis accipiant, seseq; ad participandum fructum

passionis Christi pręparent, accõmodent, medicumq; desidẽrent, & ideo non erit inutile de huiuscemodi pręparatione quædam tradere documenta ad intelligendum rationes & causas propter quas fructus passionis Christi non perueniat in omnes homines.

Sequitur tertia huius capitis pars, de præparatione ad initia fidei interioris pœnitentiæ, charitatis, seu bonæ uoluntatis.

IAM ergo de præparatione ad fidei ac interioris pœnitẽtię gratiam uideamus. Præparat deus ad huiuscemodi gratiam homines, pręparant sese ad eandem gratiam homines. Deus pręparat hanc gratiam homini etiã plærumq; id ignoranti, neq; considerãti, neq; aliquid adhuc de gratia cogitãti. Sed hęc est præparatio ad gratiam generaliter accepta, quę est effectus quidam ex intentione dei ordinatus ad iustificationem hominis, siue sit opus siue passio vel impressio, aut in homine iustificando, aut in alio ad iustificationẽ tñ hois ordinata. Plærumq; enim effectus aut operatio in altero est, per quam homini gratia præparatur. Deus omnium futurorum non solum conscius, sed & autor & gubernator, futurorũq; euentuum pręparator, secundum occulta sua iudicia interdum præparat causas, occasiones, dispositiones, & passiones, ordinans illas in salutem electorum etiam finem illum vel ignorãtium, vel non attendentium. In ignorantia & faciunt, & patiuntur impij multa, quibus vel ipsi vel alij diriguntur, & perficiuntur, & ad fidem aut baptismi gratiam, etiam ignorantes rationem eorum quæ faciunt. Proinde occasiones conuersionis nostræ aut salutis, oportet ascribere non fato, non genesi, aut fortunæ, sed diuinę prouidentię ac prædestinationi, quemadmodum docet Petrus libro septimo recognitionum ad Clementem. Verum quidem est quod Petrus ibidem docuit, neq; pudicitiam, neq; ieiunij abstinentiam, cum in ignorantia infidelitatis obseruatam proficere ad baptismi gratiam, sed nihilominus id etiã verũ est, quod multa erga infide-

Infideles fiunt per prouidentiam dei ordinantis illa ad baptismi gratiam tribuendam, etiam eis qui ignorant eorum quę fiunt rationem. Vnde destinare significat directionem alicuius tanq̃ nuncij in aliquid ordinati. Illud autem proprie in aliquid dirigitur, quod non habet in se, vnde in illud vadat. Proinde dicitur homo proprie prædestinari in illa, quæ ex suis naturalibus consequi non potest, quæ & ipse destinatus plærumq́ nondum considerat, huiuscemodi sunt gratia & gloria. Deinde & hoc sciendum quod aliud est præparare hominem ad gratiam accipiendam, Aliud est pręparare aliquid ad gratiam ei dandam ordinatum, Istud potest fieri extra hominẽ cui gratia præparatur, imo interdum præparatur etiam illi nondum existenti, quemadmodum nobis nondum existentibus pręparatum est Christi meritum. Illud autem, videlicet præparare hominem ad gratiam, fit in homine qui præparatur, & id quidem interdum illo etiam patiente, & nihil operante atq́ etiam ignorante finẽ, in quẽ deus ipse dirigit, veluti dum flagellatur, corripitur, arguitur, vocatur aut inuitatur. Interdum etiam fit illo cooperante, veluti dum flagellat⁹, correptus, aut vocatus, ad cor suum incipit redire, discere, credere, aut resipiscere. Prętermittamus autem eos in pręsentiarum pręparandi modos, qui cotingunt ex dei prouidẽtia pręter intentionem hominis operantis. Neq́ enim de his quęstionem mouent sacrę theologię magistri, disputantes, vtrum homo sine gratia possit pręparari ad gratiā, non dubitantes deum, nobis adhuc ignorantibus, pręparare causas, occasiones, tempora, personas, loca, dispositiōes, quibus sumus ad fidem, aut ad baptismi & pœnitentiæ gratiam vocandi, aut erudiendi, & sic in præsentiarum de illa loqui nō intẽdimus. De hac lati⁹ dicturi in lib. de cōcordia liberi arbitrij, & prædestinatiōis diuinę, sed de pręparatiōe illa, qua hō sese ad gratiā pręparat. Sic ergo præparatione accepta, pro intellectu significationis vocabuli sciendum est. Quemadmodum in corporalibus rebus, homo dicitur sese præparare ad bellum, aut ad iter, qui ex proposito bello, vel itinere de rebus ad bellum, aut ad iter necessarijs seu vtilibus, aut acquirendis, aut agendis, aut ordinandis est sollicitus easque promit & ordinat, Ita peccator quisque

ad gratiam sese prҿparat, dum ex desiderio gratiæ res ad eã aut vtiles, aut necessarias in semetipso disponit ac ordinat. Verum aliter deus hominem, aliter homo semetipsum ad gratiam præparat. Deus hominim præparat, vt gratiam illam in homine faciat ac diffundat, homo autem ad illam se se præparat, non vt illam in se faciat, aut infundat, sed vt illã deo largiente accipiat, vt regeneratus ex aqua, & spiritu sancto, sit noua creatura in deo. Rationalis aïa, ꝗuis non valeat se illuminare, viuificare, aut ad vitam spiritualem resuscitare, vtiq; tamen ipsa diuinitus vocata, excitata, suasa, & inuitata, potest deo vocanti, atq; pulsanti aures accommodare, aperire ei internæ mentis oculos, illi acquiescere, vt lumen, vitamq;, & spiritum gratiҿ ab illo recipiat, quod longe lateq; in sequentibus libris sumus declaraturi.

Quemadmodum aũt in generatione rei naturalis oportet materiã & fieri propinquam causæ operanti, & præparari ad formam per remotionem impedimenti, Ita in generatione spirituali ad nouam vitam oportet animam & fieri ꝓpinquam deo præparanti, gratiãq; danti, & præparari per remotionem impedimenti. Sic enim scripturæ sermo loquitur, Deum aut prope esse homini, aut longe esse ab homine, & hominem aut appropinquare deo, accedere aut venire ad illum, & illuminari ab illo, aut auertere se, fugere, & recedere ab ipso. Ex his quҿ in libro de natura & gratia dicuntur, patet vniuersum genus humanum ab ipso matris vtero alienatum esse a deo, propter vniuersale peccatum in carne deprimens animam, fugitiuam esse a deo, carnalibus, sensibilibusq; rebus sic immersum esse, vt vnusquisq; sibi derelictus, accedente rationis vsu, absq; gratiҿ diuinҿ auxilio, secundum carnem viuat, & secundum hominem ambulet, etiam etsi naturalis cuiusdam honestatis amore, cupiditates temperet propter decorem iusticiæ huius vitҿ. Cҿterũ & gentiles philosophi nouerunt pœnitentiam quãdam acceptam pro displicentia male actæ prioris vitҿ, sed ignorauerunt pœnitentiam a Christiana religione prædicatam, acceptam videlicet pro displicentia peccati concepti, quatenus est offensiuum diuinҿ maiestatis, atq; adeo separatiuũ a deo, vt ipse peccans indigeat reconciliatione seu mediatore, qui faciat animam rursus deo appropinquare.

Appro

Approquinquat autem peccatrix anima deo non passibus corporis, sed motibus mentis, dum internę mentis aciem ad deum verum sic ipsa vertit, vt non admittat tunc vllum Christianæ fidei contemptum. Vnde non appropinquat corde suo ad deum verum, qui cōtemnit Iesum eius filium, quia nemo venit ad patrem nisi per filium. Recedit autem anima peccatrix a deo, dum negligit illum, obliuiscitur, incrassatur, & dilatatur terrenis immersa. Redit autem ad deum, tollitq; impedimentum, dum internæ mentis oculos, auresq; internas ad illum vertens, illuminatur ab illo, auditq; verba salutis, ab eo incipiens mortificare veterem illum amorem carnalis vitę. Et quemadmodū non potest esse in volūtate vllus amor, aut desiderium vllū; nisi id quod amatur & desideratur, fuerit intellectu cogitatum, Ita nullum potest esse odium in voluntate, nisi id quod odio haberi fuerit cogitatū in mente. Nā quemadmodū imaginatio seu apprehensio alicuius vt boni & conuenientis, ē causa amoris, Ita & imaginatio mali, est causa odij. Et quemadmodum nihil potest esse sub actu voluntatis, nisi in illud fuerit cogitatio mētis, Ita nihil potest esse sub actu intellectus, nisi in illud, vel in aliquo illius fuerit imaginatio sensus. Quemadmodum tradunt physici, oportet quemlibet intelligentē phantasma aliquod speculari, aperte significantes non posse esse, intellectu vllum intelligere, nisi ex actu super aliquod phātasma in imaginaria virtute. Anima igitur nostra si sese pręparat dum appropinquat deo, siue per timorem diuini iudicij, exitum quendam faciens e mundo, siue per amorem dei in sua voluntate, cupiens illum sibi habere propitium, illiq; adhærere & frui, consequens est, dum eadem anima sese pręparat, oportere deum ipsum simul esse in mentis cogitatione. Rursus anima, si tollit impedimentum per odium peccati, consequens est oportere peccatum simul cadere in apprehensionem, quia sicut nihil potest amari, nisi cogitatum tanquam bonum & conueniens, Ita nihil potest odio haberi, nisi quod tanq; malū, & nociuū ostēsum fuerit volūtati. Sic igitur ex scripturis venerāda nobis tradit patrum antiquitas in iustificatione impij necessarios esse actus liberi arbitrij erga deum ipsum simul & in peccatum. Erga deum quidem per actum fidei in intellectu

&

& per actum amoris seu desiderij in voluntate. In peccatum autem per humilem veteris vitæ recordationem, & agnitionem in intellectu, & per pœnitudinem, displicentiam ac odium eiusdem veteris vitę in voluntate.

Sunt igitur in iustificatione impij, duæ res sub actu mentis, simul & sub actu voluntatis. Vnde sequitur multos actus simul esse in anima, qui non possunt simul cogitari ab illa. Patent autem hæc omnia, dum anima ex amore in deum, odit & detestatur suum peccatum. Ex quibus consequens est, quod deus ipse sua misericordia præueniens homines iustificandos, neque euacuat vires actiuas liberi arbitrij, neque excludit voluntarias hominum præparationes, sed ad hoc præuenit, vt homo audiens vocantem ipsum discat, & credendo aliquid etiam agat. Vtrumque significauit Saluator, Omnis qui audiuit a patre, & didicit, venit ad me. Vt audire & discere valeamus, deus vocem suam sanctam faciens intonare in auribus nostris internis, operatur in nobis sine nobis. Cum autem vocati, audimus, & discimus, aliquid etiam agimus, sed quicquid boni agimus, simul est opus dei, & nostræ voluntatis, quia deus sua vocatione sancta, suoque tractu facit hominem voluntarie, & cogitare, ac deliberare, & credere, & acquiescere, ac præparare cor suum domino, & odio habere peccatum, & abnegare sæcularia desideria, ac secundum legem mentis viuere, qui prius ad cœlestem vitam erat inuoluntarius, aut rebellis, aut cæcus, & ignorans, ambulans in tenebris iniquitatis, secundum desideria carnis, in via perditionis, & sempiternæ mortis. In exordio conuersionis ex paganismo, deus hominem pulsat, vt quandam sui noticiam, & credulitatē faciat in mentē hominis, doceatq; se esse dominum supra mundi causas, iudicem omnium operum nostrorum conscium, ac remuneratorem. Deinde ipse animam sic initijs quibusdam fidei, de se vno omnium domino imbutam, agnoscentemq; sese ream, atque deformem, nunc increpat, conturbat, ac terrore sui iudicij tremefactum facit, nunc spe quadam ac desiderio cœlestis vitæ erigit. Sed siue isto modo, siue alio modo egerit, totum agit, vt faciat hominem voluntarium, & volūtarie recte credere, quęrere gratiam & medicum Iesum, & recte viuere. Sic deus

persecutorem Paulum in via versus Damascũ, propter hoc ipsum deiecit in terram, vt rebellem illius voluntatem traheret in sui obedientiam, faceret illum voluntarium, vt tremens & stupefactus diceret, Domine quid me vis facere? Hic iam Paulus vas electionis, & si factus sit iustificatus, non tamẽ mox in omnibus edoctus est, quæ facere debebat, sed pręcipitur ei, vt ipse etiam aliquid ageret. Surge, inquit dominus, & ingredere ciuitatẽ, & ibi dicet̃ tibi, quid te oporteat facere. Act. 9. En vides scripturã in iustificatiõe impij, vbiq; intimare vim liberi arbitrij aliqd etiã agere. Firmissima igit̃ fide tenendũ ẽ, & nullaten⁹ dubitandũ, iustificationem adulti impij, non posse fieri absq; motu seu opere liberi arbitrij, quod est manifestum ex scripturis, quibus admonetur peccator. Si velit saluus fieri, aut iustificationẽ seu remissionem assequi peccatorum, vt credat in Iesum, vt pœniteat veteris vitæ, vt cõuertat cor suũ ad dominum deum, vt oret suppliciter, & inuocet nomen domini, quę sane oĩa, sunt liberi arbitrij opera. Vnde in Actis Apostolorum, Iudęis interrogãtibus Apostolos, Quid faciemus viri fratres? Respondet Petrus, Pœnitemini & credite euangelio. Quicumq; inuocauerit nomen domini, inquit Paulus, saluus erit; Prope est dominus omnibus inuocantibus eum.

Ad hoc vt homo incipiat esse iustus, necessarium est, vt incipiat bene viuere, atq; adeo humanę voluntatis operatio est ad bene viuendum necessaria; vt impossibile sit hominẽ bene viuere, nisi & ipse homo velit. Neque deus ipse cum possit omnia potest facere hominem iuste & bene viuere, nisi simul etiã faciat hominem spõtanee velle, & aliquid etiam agere. Sic ex scripturis sacris docuerunt sancti patres ab initio, Deus vult oẽs homines saluos fieri, si & ipsi voluerint, inquiunt Ambros. & Hieronymus. Hic est sanguis noui testamenti, qui pro multis effundetur. Pro multis, inquit Hieronymus, qui credere voluerint. Credere autem & inuocare nomen domini, pœnitere veteris vitæ, sunt quidem opera in libero arbitrio, sed & ab ipso volũtarie, ab ipso, in ꝙ, non solo, sed diuino spiritu cœlitus excitato, atq; attracto, quia nemo potest venire ad Chriſtũ, hoc est credere in Christũ, nisi pr̃ cœlestis traxerit illũ. Nemo potest quęrere Christũ medicũ, nisi pri⁹ vtcũq; ĩuentũ, queãdmodũ ipse ait, Inuentus

inuentus sum a non quærentibus me, palam apparui his, qui de me non interrogabant. Priusq; deum quęrimus, eũ iam secundum fidem quandam inuenimus, vt secundum eandem fidem quęramus eum amplius, donec illam in cœlesti Hierusalem videamus. Proinde cum creauit nos sine nobis, non vult tamen saluare nos sine nobis, multa faciens in nostræ salutis opere. Qui creauit mundum, mare, & omnia quæ in eis sunt, potuit & in diluuio seruare Noe, & familiam eius sine rate, potuitq; ipse solus Arcam Noe construere. Iussit nihilominus per tot annos arcã fabricari, iussit & ingredi arcam, vt ipse Noe foret suę saluationis cooperator. Sic & spiritualis suę salutis cooperator est quisq; per motum liberi arbitrij credentis in eum qui iustificat impiũ.

¶ *Sequitur quarta huius capituli pars in qua demonstratur, quonammodo homines nondum habẽtes fidem, præparentur ad fidem, per quam transeat in eos fructus passionis Christi.*

IN superioribus ostendimus præparationem ad participandum fructum passiõis Christi, fieri per motum fidei, reliquum est ostendere homines ad fidei motum præparari non a solo deo, sed etiam per ministerium hominum, & ita vel diligentiam vel negligentiam humanę voluntatis concurrere in accipiendis, vel non accipiendis muneribus Christi. Sciedum est ergo, Tria esse præcipue hominũ genera non participantium fructus, & meritia passionis Christi. Vnum eorum qui nondum habent vllam de Christo redemptore fidem, neq; explicitam, neq; tacitam, stantes in ignorantia pure negatiua de Christo, nullam etiam habẽtes originalis suę damnationis & captiuitatis notitiã, quales sunt gentiles, & pagani ignorantes totius humanę naturę lapsum in apostatica radice esse causam, propter quam humanum genus indiguit liberatione & redẽptione per Christum. Aliud est genꝰ hoĩm impiorum, qui semel Christo incorporati adhuc fidẽ seruãt, sed mortuam, & intus sopitã, ac dormientem a suis concupiscentijs abstracti, & illecti, pditis viuunt moribus. Tertium genus est eorum qui euangelium quidem Christi audierunt, sed contempserunt vel

nunq;

nunq̃ regenerati, vel semel regenerati intus in corde fidem pristinam prorsus deseruerunt, qui tametsi interdum externa conuersatiõe videanť intus esse animo, tamẽ mẽte foris sunt. Multos, inquit Augustinus, inter ecclesiasticos viros tanta ambitio, tãtaq́ manifesta vanitas occupat, vt efficacissimis indicijs demonstrent se animo foris esse, quamuis intus videanť esse conuersatione exteriore, qui propterea manifeste nõ exeunt foras, quia secularibus emolumẽtis teneñť, qui sua quęrentes non quæ Iesu Christi sunt, non a Christi vnitate, sed a suis beneficiorum commodis nolunt recedere, qui ficti manẽt intus, ve, ve, ve, qui sic non modo patrimonio Christi abutuntur, sed & gregem eis commissum, quem Christus acquisiuit sanguine suo, nõ solum nõ pascũt, sed & malę conuersationis exemplo ad inferos trahunt, tot profecto, vt inquit Gregorius, mortibus digni, quot ad subditos perditionis exẽpla transmittũt. Ad participãdum fructũ & meritum passionis Christi aliter admonendi, inuitandi, & pręprandi sunt primi generis homines, aliter secundi, aliter postremi generis. A primi generis hominibus, vt pote a nondum credentidus legimus in sacris scripturis non opera, sed fidem exigi, eamq́ fidem operibꝰ anteponi, & ex operibus neminem iustificari, sed ex fide. Ad secundi autẽ generis homines, & insuper ad omnes Christianos iam semel Christo renatos, verbum correptionis & exhortationis sermo dirigitur ad operandum. Si peccauerit frater, argue illum, frater autem est, qui iam in Christo semel renatus est. Operamini bonũ ad omnes, maxime ad domesticos fidei. Et iterũ, Stabiles estote & immobiles in omni opere bono, sciẽtes quod labor vester nõ erit inanis in domino, Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, In veritate comperi, quoniam non est personarum acceptor deus, sed in omni gente qui timet deum & operatur iusticiã, acceptus est illi. Opera bona non fidem præcedũt, sed sequũť. Nõ ex meritis operũ, sed ex grã fidei homo iustificatur. In iã autẽ iustificato, gratia fidei non manet ociosa, sed seruat dei mandata fidemque suam intus latentem ex operibus foris ostendit ex eadem fide iungens sui laboris obsequium in charitatis officia. Vnde ex his prorsus cõtexitur insulsissimus hęreticorum error rejicien-

tium epistolam Iacobi, & præsumentium affirmare eandē non esse Iacobi Apostoli, sed esse doctrinæ Pauli contrariā, eo quod fidem simul iungat & opera. Huius erroris falsitas adeo manifestata est in scripturis sacris superius commemoratis reprobata, vt nemo, nisi cui maleuol⁹ pertinaxq; est animus, valeat eidem errori consentire.

Ex his igitur manifestum est, eos qui nondum credunt inuitandos esse ad quædam initia fidei. Conuenit iā considerare, quonam modo suasio hęc, seu præparatio fiat, & secundum quem modum & negligentia, & diligentia humanarum voluntatum sunt causę quædam, quibus in hominem peruenit, aut non peruenit motus fidei.

Sciendum est ex supra dictis, quod & si credere sit opus dei, quemadmodum Christus ait, Hoc est opus dei, vt credatis in eum, est tamen etiam opus hominis voluntarie consentientis. Vt autem consentiat, congrua est via, si primum eidem præponantur incarnationis, passionis, & mortis Christi rationes, propter quas videlicet oportuit Christum dei filium incarnari, pati, & mori, & has fuisse redemptionem, & liberationem humani generis, satisfactionem pro peccato humani generis iusto dei iudicio damnati ad mortem, ad exilium, ad miseriam. Deinde proponantur eidem causæ huiuscemodi suæ captiuitatis & miseriæ, Deum videlicet ab initio condidisse hominem rectum, immortalem, absq; vlla miseria, & collocasse in delitiarum paradiso, reliquisse illum in manu consilij sui, vt semper viueret, si pręcepto illius obediret, moreretur autem cum tota sua posteritate, si contemneret, aut negligeret. In tali autem honore hominem constitutum, dum magis obediuit serpenti suggerenti, quam deo suo conditori præcipienti, esse paradiso spoliatum, factumque esse cum tota sua posteritate miserum, mortalem, ad omne malum pronum, instabilem, sibimetipsi grauem & contrarium, secundum legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, damnatiōi obnoxium. Huiusmodi sunt causæ nostræ miserię & captiuitatis, peccata videlicet humanæ voluntatis, ex quibus diluendis sumuntur rationes passionis Christi & mortis.

Hæc sunt exordia fidei verę religionis, & Christianę pietatis, de quibus iuxta Pauli Apostoli doctrinam, non

ſumus ſufficiētes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis. Hęc ſunt quibus ceu gradibus quibuſdam humanus intellectus prouehitur ad concipiendum, ꝙ iuſta ratione vniuerſum genus humanum deiectum eſt in damnationis laqueum, & iam conſtitutum ſub dei ira, indigeat reconciliatione, & mediatore iuſtiſſimo, ipſique deo patri amiciſſimo, qui ſuis precibus, meritis, & ſatiſfactionibus eundem deū patrem homini iratum, faciat placatum & propitium. Ex his igitꝰ liquido patet nondum credentes ex ipſis malis huius vitę, quę ſentiunt, eſſe inuitādos ad fidei initia, vt diſcant credere deum eſſe creatorem, eumque primitus humanum genus inſtituendo, ordinaſſe illud in paradiſo abſqꝫ morte tranſiturum in cœleſtem vitam, ſi obediendo legi datæ, perſeueraret in eo quod acceperat, alioqui moreretur, ſi nō obediret, & ideo hominem ipſum deo inobedientem, non perſeuerantem ſecundam ordinem ſic inſtitutum, lapſum eſſe ſub manu diuinæ iuſticię captiuum, mortiqꝫ & miſerię ſubiectum, nec iam potuiſſe ad beatitudinem peruenire, niſi Deus ex gratia inſtituiſſet ordinem miſericordię, & præparaſſet nobis filium ſuum, venientem in carnem mortalem propter malitiam noſtram abolendam, vt omnis qui credit in illum, non maneat in morte, ſed habeat vitam æternam. Vnde miſeria, captiuitas, vanitas, corruptio, mors, ira dei ſuper vniuerſum genus humanū, hominis emptio, redemptio, liberatio, ſaluatio, illuminatio, per ſalutare dei, per dexteram, per brachium dei, per filium dei, ſunt quæ paſſim in ſcripturis ſacris commemorantur.

Hæ ſunt rationes crucis & mortis Chriſti innocentis, voluntarie ſeſe in mortem deo offerentis, vt propitium illum faceret humano generi. Hæc ſunt argumenta, quibus contra huius mundi philoſophos & tyrannos, arbitrantes crucem Chriſti eſſe ſtulticiam, vſi ſunt Andreas, Paulus, cæterique Apoſtoli & martyres, virgines, Catharina, Barbara, Cecilia, Agnes, oſtendentes rationem voluntarię paſſionis, ac mortis Chriſti fuiſſe exolutionem ſtipendij debiti peccato humani generis, & ita Chriſtum crucifixum, eſſe dei ſapientiam, & virtutem, & noſtram ſanctificationem, ac propitiationem apud deum patrem. Sic docet venerabilis Auguſtinus nondū regeneratos, non

dum credentes primitus erudiendos, corripiendos, & docẽdos, vt videant sese esse deformes, saucios, reos, & incipiant sibi displicere, sentientes originem suam damnabilẽ, & sese a rectitudine, qua deus primum condidit humanum genus, deuiasse, vt ex his tandem desiderent reformatorem, & recipiant animarum medicum Iesum, qui moriturus venit in hunc mundum, vt suo sanguine mundaret, & saluum faceret a peccatis populum immundum, faceretq́; deo patri eundem populum acceptabilem, & sectatorem bonorum operũ. In Christum non recte credit, qui hæc primum non discit; non quęrit Christum mundatorem, qui ęstimat solis suis liberi arbitrij viribus semel a deo acceptis, posse fieri iustum ac mundum. Proinde saluator aliqua per ironiam voce condemnat Iudæos absq́; fide ex operibus legis arrogantes se iustos esse. Non veni, inquit, vocare iustos, sed peccatores. Medicus non sanis, sed male habentibus est necessari⁹. Non quærit Christũ saluatorẽ, qui non æstimat se ex se esse peccatorem. Non quęrit illum vt medicũ, si nõ agnoscat se infirmum & ægrotum. Sic nos docet scriptura, Venit filius hominis quærere & saluare quod perierat. Christus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Nulla causa fuit Christo innocenti, vero dei filio in carnem mortalem veniendi, nisi causa generis humani, quod perierat, redimẽdi. Sic ergo ex cogitatione dei vt conditoris naturæ, primũ instituentis hoĩm gen⁹ cum libero arbitrio, absq́; vlla miseria, & ex consideratione voluntariæ ruinę humani generis. ad fidei gratiam pręparandi, admonẽdi, & inuitandi sunt primi generis homines, vt expositis causis incipiant credere in Christum, tanquam totius humani generis redemptorem, ac mediatorem inter deum & hominem. Sic per omnẽ passim locum docet Apostolus Paulus, per vnum hominẽ mortem transisse in omnes ab illo generatos, per vnum hominem vitam trãsisse in omnes ab illo regeneratos, per vnũ hominem peccatum & miseria, per vnum hominem iusticia & beatitudo. Sicut in Adam omnes moriuntur, Ita in Christo omnes viuificabuntur. Iam ergo si quispiam dixerit. Fidei virtus in Christum, a solo deo infunditur, nõ propter opera nostra, frustra igitur laborat omnis humanæ suasionis diligentia. Facilis est ex superioribus dissolutio,

lutio. Nam deus quis intus operetur fidem ipsam & charitatem, non tamen operatur haec absque consensu propriae voluntatis. Vt autem voluntas credat, consentiat, & voluntarie obediat, opus est suasione idonea seu testificatione. Operatur quidem deus, vt inquit August. virtutes in nobis, sine nobis, sed opera virtutum operatur, cooperantibus nobis. Quod a solo deo, & soli, inquit Berna. libero arbitrio datur tam absque consensu esse non potest accipientis, quam absque gratia dantis, & ita liberum arbitrium gratiae operanti salutem, dicitur cooperari dum consentit deo testificanti. Credere igitur & consentire nemo potest euangelio, nisi volens, Velle autem nemo potest absque mentis cogitatione, neque absque rationis iudicio. Secundum naturam igitur prius est cogitare quam credere, neque enim credit quispiam, nisi cogitet quod credat. Cogitare autem nemo potest, nisi hoc quod cogitat, propositum fuerit auribus mentis. Quomodo credent, inquit apostolus, nisi audiant, quomodo audient sine praedicante. Ex quibus tandem conclusit, Fides igitur ex auditu. Vt autem nostrae salutis mysteria primum venirent in aures mentis, non erat in facultate nostrae voluntatis. Recte propterea, inquit apostolus Paulus, loquens de huiuscemodi mysterijs ad salutem pertinentibus, nos non esse sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, quia vt audiremus deus nobis reuelauit. Verum ipsius credibilis reuelatio sola non sufficit, Nam & euangelio Christi sibi praedicato nemo a seipso habet, sed a deo donante sumit fidem, qua Christianus efficitur. Caeterum & in rebus prophanis non quodlibet auditum potest homo mox credere, alioqui posset quisque pro arbitrio mox credere quodlibet sibi propositum, absque vlla suasione, vel apparentia, & ita posset quisque credere papam nunc sedere, & rursus eum nunc non sedere. Hoc autem falsum cum oporteat idoneam esse testificationem, qua videatur vel ipsum testimonium in se esse verisimile, vel is qui testificatur verax esse & nosse, seu certus esse super eo, quod testificatur. Haec autem esse necessaria non solum in fide, qua sibi homines mutuo credunt, sed etiam in virtute fidei diuinitus inspiratae, attestantur scripturae gesta & miracula, quibus saluator homines ad fidem praeparauit inuitando & excitando, ostendens deum patrem veritatem infallibilem in se et loqui, & operari.

Si non

Si non facio ego, inquit, opera patris mei, nolite credere mihi. Opera quæ ego facio ostendũt, quia ego in patre & pater in me est. Proinde scribę & pharisęi facti sunt inexcusabiles, quod ex perceptis, testificationibus, suasionibus, gestis, & miraculis, quibus sese ad fidem desuper accipiendam poterant accommodare, credere noluerunt. Si opera non fecissem in eis, quę nemo alius fecit, peccatum non haberent, nũc autem excusationem non habent de peccato suo. Peccatum intelligit non quodlibet, sed magnum illud infidelitatis peccatum, quo credere noluerunt. Nam cęteris peccatis etiam anteq̃ Christus veniret ad prædicandum non caruerũt. Vnde non idcirco facti sunt per infidelitatem condemnabiles, quod non mox cuilibet testificanti de Christo ad vnã aut alteram testificationem crediderunt, quemadmodũ neq; Nathanael idcirco vituperatũ, quod nõ mox credidit Philippo testificanti de Iesu ipsum esse Messiã. Quemadmodum nũc si nobis aliquid insolitum reuelaretũ, nõ mox teneremur credere, sed neq; ob id quodlibet mox reijcere, aut cõtemnere, sed oportet nos probare spiritum testificantem, an ex deo sit. Idcirco facti sunt Iudæi inexcusabiles, quod Christum prędicantem, & ad scripturas, quas habebant de ipso reuelatas, remittentem, contempserunt sermonem eius, indigne ferentes propterea quod arguebat vitia eorum & crimina, habentes etiam testimonium sacratissimi vatis Ioannis Baptistæ, qui de ipso testimoniũ dedit anteq̃ Christus prędicaret. Vnde considerantes vitam illius esse dissimilem suæ vitæ, clauserũt oculos suos & aures suas aggrauerũt, ne discerẽt, concipientes contra illum abhominabile odium, atq; ita inflati arrogantia noluerunt intelligere, vt bene agerent. Modus igitur vnus, secundum quem Iudęus aut Paganus nondum credens in Christum potest sese accommodare ad accipiendum fidei donum, est dum suggestione diuina vel per hominem, vel per occultam inspirationem excitatus seu admonitus ad credendum euangelio nõ reluctatur, sed incipit de via salutis suæ in euangelio prędicata cogitare, deliberare, deum intus per lumen rationis internæ loquentem consulere, & se docilem exhibere atq; tractabilẽ, vt accipiat a deo fidẽ qua efficiatur Christianus, quã cum accipit homo, incipit credere libera sua voluntate non

ex se, sed ex suasiõe quadam re vera int⁹ missa a deo infallibili veritate. Et ita dicentes nõ cõsentimus errori, secundũ quem Augu. post sue conuersiõis initia fatet̃ se errasse, arbitrãs fidẽ nõ esse dei donũ, sed credere esse sitũ in viuscuiusq; arbitrio libero, cui euãgelij veritas fuerit p̃dicata. Quã sane sentẽtiã, queadmodũ & supra iã dixim⁹, retractat ipse in lib. de p̃destinatiõe, demõstrãs fidẽ, qua efficimur Christiani, esse dei donũ, & nos credere si credere volum⁹, sed vt velim⁹, volũtatẽ a deo p̃parari in nobis. Hacten⁹ de p̃parãdis ad fidẽ Christianã eis, qui iã habẽtes aut scripturas p̄pheticas aut testificatiões humanas, quib⁹ adiuti atq; attracti potuissẽt sese ad accipiẽdũ fidei donũ accõmodare, q̃ dũ neglexerũt facere, sibi imputẽt, si in meritis passiõis Christi non cõmunicẽt. Iã vero si vltra p̄grediamur, dubitãtes an ne pagan⁹ aut gentilis nullas habẽs scripturas, nõdũ etiã audiẽs fidẽ euãgelij prædicari, valeat per lumẽ ratiõis internæ sese ad accipiendũ fidẽ talẽ præparare. Hãc quæstionem soluẽtes nonnulli sacræ theologiæ magistri, & recẽtiores scholastici, & vetustiores quidã videtur tradidisse fidem esse generale dei donũ oĩb⁹, quantũ in se est, faciẽtibus præparatum æqualiter, de quib⁹ latius in lib. de cõcordia liberi arbitrij, & prædestinatiõis diuinæ. Sufficiat aũt impræsẽtiarum recitare vnius sententiam, qua discussa & examinata, pi⁹, san⁹, & catholicus videbit̃ intellect⁹ cæterorũ. Vnde Faustus quidã Galliæ Episcopus contra Lucidũ presbyterũ de gratia dei & humanæ mẽtis arbitrio, videt̃ docere generalia quædã esse fidei dona, quæ speciali quisq; in se studio virtutũ potest excolere, & fidẽ ipsã esse traditã cũ ipa lege naturæ, & q̃ p legẽ naturæ, quæ prima ẽ gr̃a, multi ĩtrauerũt salutis vestibula, & Christũ oĩm cõditorẽ, sic etiã esse oĩbus redẽptorem, vt oĩb⁹ offerat & ĩgerat gr̃am ad salutẽ, & nõ esse p̃destinatiõem diuinã, secundũ quã in humano gñe alij ad vitã, alij ad mortẽ sint ordinati. Sic ĩter scholasticos diu⁹ Tho. distinctiõe. 4. sentẽtiarũ docet hoĩem etiã sine fide posse sese ad fidei gr̃am p̃parare. Quis intẽtio recta ad deũ finẽ vltimũ p̄ducens nõ possit, inq̃t, esse sine fide, Intẽtio tñ quædam in deum vltimum finẽ, potest esse p naturalem vel generalem cognitionem de deo, secundũ quã si feratur in deum cũ peccati sui displicẽtia, præparat sese ad habendũ fidẽ
Sunt,

Sunt inuidiosi lectores procliues ad calumniandam venerandam patrum antiquitatem, quam neq; intelligunt, neq; didicerunt, quibus hoc sæculum infelix est plenissimũ.

Proinde ne studiosus quispiam sacrę theologiæ discipulus ex doctrina vel Chrysostomi, vel magistrorum scholasticorum, vel ex doctrina eiusdem venerabilis Fausti sumat occasionẽ errandi in alterutrã partem, putans eosdem Chrysostomum & Faustum, vel fauere Pelagianæ hæresi, vel ex intentione contradicere doctrinę venerabilis Augustini.

Primo sciendum est Augustini sęculis, & longe post sæcula illa, fuisse nonnullos sacre theologię studiosos, qui ex libris eiusdem Augustini contra Pelagium æditis, occasiones sumpserunt errandi, arbitrantes propter prędestinationem, ac reprobationem diuinam, sublatum esse liberum hominis arbitrium, contra quos & ipse August. post libros contra Pelagium ędítos, nonnullas scripsit epistolas, atque tractatus, reducens eosdem in sententiam saniorem. Sic ergo post Augustini sęcula, fuit Lucidus quidam presbyter in Gallia ad sensum alienum a veritate catholica, intelligẽs gratiam prędestinationis diuinę, contra quem Faust⁹ duos ædidit libros, defendens liberum arbitrium, non obstante prædestinatione diuina. Proinde oportet eorundem librorũ Fausti lectorem studiose aduertere damnabiles sententias, contra quas idem Faustus suos libros composuit, quas reperiet in pręfatione Lucidi presbyteri eisdem libris pręscripta, in quibus ipse Lucidus sese fatetur in his sententijs errasse, videlicet quod liberum arbitrium post primum hominis lapsum, ex toto fuerit extinctum, & ita diuinæ gratię non esse iungendum laborem voluntatis humanæ, & salua torem non suscepisse mortem pro omnium hominũ salute, & dei præsciẽtiam compellere hominem, vel ad vitam, vel ad mortem, & omnes qui post susceptum baptisma pereũt, perire in Adam, & alios esse prædestinatos ad vitam, alios ad mortem, non propter voluntaria opera, & ab Adam vsq; ad Christum nullos ex gentibus per legem naturæ in spe aduentus Christi, fuisse saluatos. Hęc omnia tanq; impia, & sacrilegijs repleta, Ego, inquit Lucidus, contemno & assero liberum arbitrium per Adæ peccatum non esse extinctum, sed attenuatum & infirmatum, & potuisse periclitari eum,

ri eum, qui saluatur, & eum qui perijt potuisse saluari, & Christum esse saluatorem omnium hominũ, & maxime fidelium, & alios lege naturæ, alios lege Moysi fuisse in spe aduentus Christi saluatos, & ab initio mundi neminem ab originali fuisse absolutum, nisi per intercessionem sacri sanguinis Christi. Hęc sunt paradoxa de gratia & libero arbitrio conformia doctrinæ Augu. quorum contraria ipse Faustus refellit, defendens ex scripturis irrefragabilibus liberũ arbitrium vna cũ gratia & prædestinatione diuina; probãs ipsã fidẽ etiã fuisse traditã cũ lege naturę, sed nõ ꝓpterea oportet dicere, quod lex naturaliter insita fuerat fides gratuita, sed quod in lege solius naturæ etiam potuerunt homines peruenire ad fidem per auxilia quędam gratuita, tũc hominibus prouisa. Aliud significamus dicentes fidem esse generale talentum naturæ insitum, Aliud significamus dicentes auxilia quædam gratuita omnibus sine operum meritis esse præparata, quibus adiuti valeant sese ad participandum fructum passionis Christi ac ad donum fidei pręparare.
Illud tanꝙ iniuriosum diuinæ gratiæ non est admittendũ, Istud autem docet gratiam Christi copiose dispergi. Proinde & supra dicta diui Thomę sententia in. 4. sentētiarum scripta accipienda est tanꝙ per eundẽ in meliorẽ sensum retractata, seu interpretata, & intelligenda secundum ea quæ docet in prima secũdę, nunꝗ videlicet hominem peruenire ad fidẽ, vñ Christianę religionis in vnoquoq; sumit exordium, nisi peculiariter tractum motione dei intus illuminãtis. Tractus autem ille peculiaris est accipiendus non tãꝙ naturale humani generis talentum semper omnibus presto, sed tanꝗ suauis quędam motio spiritus sancti intus pulsantis, suggerentis, & vocantis. Neq; oportet hic curiose inuestigare, Vtrum sin; uli; hominibus pro loco & tempore adsit sufficiens vocatio, qua valeat ad fidem peruenire, quemadmodum in loco quodam docet venerabilis Augustinus. Hęc vocatio, qua scilicet quis sic vocatur vt in potestate habeat non contemnere, sed venire siue in singulis hominibus operetur, siue non in singulis, sed in populis atq; in ipso humano genere per tẽporum opportunitates, altę & profundę est ordinationis, & comprehendi nõ potest. Id autem sufficiat scire omnes homines absq; gratia Christi esse

v i sub pec

sub peccato reos, deumq; ipsum secundum suam sapientiam ita suauiter, ita iuste & misericorditer suis auxilijs gubernare liberas hominum voluntates, vt in illo iudicij die, suo quisq; iudicio, suaque sententia sentiet se aut excusabilem & damnabilem propter suũ ipsius peccatum, aut dignum & honorabilem propter Christi redemptoris clementiam. Nã & secundum apostolicam doctrinam oportet nos omnes manifestari ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; pro vt gessit in corpore suo, siue bonnm siue malum. Est zelus quidam dei creatoris non secundum scientiam, qualis est in Iudęis Christum contemnẽtibus, qua quantumlibet figant intentionem in deum, finem vltimum, deo non appropinquant. Posset forsitan iam quis fieri a peccato liber, particeps fructus passionis Christi per initia quędam implicitæ fidei coelitus inspiratę, nõ habita fide explicita in Christũ, de quo vel nunquam audiuit, vel tunc non cogitat raptus in deum tanq; in eum, qui gratis iustificat impium, nõ ex meritis suis, sed ex gratia miserentis dei, sed contempto aut neglecto Christo, a peccato liberari non potest. Intentio aũt in deum finem vltimum per naturalem cognitionem sine fide cum displicentia quadam peccati, neq; meretur fidem, neq; facit homines secundum illa naturalis legis officia operantes a peccato liberos. Neq; facit illos ad vitam æternam dignos. Et hæc sũmopere sunt consideranda ad intelligendum doctrinam venerabilis Augustini libro quarto contra Iulianum capite tertio, demonstrantis in gentibus & paganis nondum Christianis nõ posse esse vllam veram virtutem, appellans veram virtutem, qua liberatur homo a peccatis, qua & peruenire potest ad vitam æternam. Ordinatio in finem debita operi naturalis legis est gemina. Vna est debita operi ad hoc, vt op⁹ sit verę virtutis op⁹ iustũ & acceptum ad vitam æternam, & talis ordinatio non potest esse sine fide. Alia est ordinatio debita operi ad hoc vt opus sit bonum bonitate naturalis legis, licitum & absq; culpa factum, & talis ordinatio potest esse secundum cognitionem quandam naturalis legis. Sed de his latius in libro de natura & gratia.

¶ *Quinta pars, in qua ex supra dictis inferuntur conclusiones.*

EX superioribus multa possunt esse manifesta. Primũ quod credere euangelio, quemadmodum Christianus credit, est per naturam seu vim liberi arbitrij, nõn solam autem, sed & suasam & tractam, edoctam a deo patre. Deus autem pater docet loquens, & per scripturas sacras, & etiam per homines spiritu sancto ad loquendum ea quæ docent inspiratos, quemadmodum deus olim locutus est patribus in prophetis. Sic ait Saluator. Non vos estis, qui loquimini, sed spiritus sanctus est, qui loquitur in vobis. Sic & Paulus dicit. An experimentum quęritis eius, qui in me loquitur Christus? Secundo manifestum est quod aduersarij indignas construunt contumelias scholasticis sacræ paginæ doctoribus propterea quod doceant credere euangelio esse in natura seu in libera voluntate hominis. Hæc enim docentes conformiter loquuntur scripturis & sententijs patrum, neq; excludunt gratiam dei intus suggerentis, intelligentes credere esse in libera voluntate diuinitus excitata, & tracta. Sic & sancti patres Amb. Aug. Cyp. Chrysos. orare deum, quęrere, inuocare, & id genus opera bona, libero tribuunt arbitrio, nõ cõmemorrantes dei gratiã, sed non ob id eandẽ excludere voluerunt, quemadmodũ docet cõtra Pelagianos venerabilis pater Augu. In scripturis sacris dũ opa bona vel exigunt ab hoie, vel tribuunt homini, tacita dei gratia nõ intelligitur exclusa, sed intellecta. Propheta cùm dicit, Ex voluntate mea confitebor illi opus pecu liariter bonũ, vtpote cõfessionis, laudis, dicit futurũ, ex sua volũtate intelligit, nõ ex illa sola, sed ex illa secundũ dei grã tiã pręuenta atq; adiuta. Vnde pręmisit, Dominus adiutor meus, Ita & econtrario, dũ non expressa humana voluntate opa bona deo, & diuinę grę tribuuntur, nõ excludit operãs vis humana, sed intelligit esse secundũ dei gratiam adiutã. Et hic est iam articulus, in quo mirabili cęcitate falluntur huius temporis hæretici. Vnde & hac ratione deus in scripturis loquens omnia opera bona exigit a nobis, iubens vt nos illa faciamus. Atq; ita quamuis non nostrum, sed dei solius sit vocare nos, siue p angelum siue p hoiem, Nrm tñ

est credere, nostrum est quærere, & inuocare nomē domini, nostrum, id est, opus nostrę voluntatis præuentę atq; adiutæ adiutorio illius, qui dicit, Sine me nihil potestis.

Tertio manifestū est, quod de⁹ interna sua inspiratione præuenit hominum voluntates, sed ad hoc pręuenit, vt sua excitatione, & suasione faciat illorum animos intendere in ea, quæ dicuntur & accommodare sese, dociles reddere & aperire corda sua domino. Pręuenit enim non vim inferendo voluntatibus, sed suauiter trahendo eas, suasionibus suggerendo & inuitando, qui & si interdum præueniat corporibus eorum vim inferendo, quemadmodum in euangelio de quibusdam præcepit paterfamilias seruo suo, Exi in vias & sepes, & compelle intrare, qđ et in Paulo Apostolo videtur accidisse, hoc totum facit, non vt cogat illorum animos, & nunq̃ voluntarij seruiant, sed vt eos faciat dociles, tandē & beneuolos. Primum reddens illos attentos in suam miseriam spiritualem & salutem, de quibus alioquin non cogitabant. Quarto manifestum est, q̄ & si deus occulta inspiratione per spiritum suum solus posset omnia operari, tamen secundum communem suæ prouidentiæ dispensationem super hominum genus prouidet hæc, concurrentibus seu antecedentibus aliorum hominum docentium, prędicantium, suggerentium, arguentium, & nonnunq̃ pœnarū metu compellentium ministerijs, quibus vel eruditur ignorantia noxia, vel obiurgatur, arguitur, & corripitur mens praua, vt perituris reb⁹ postpositis intēdat in illa, quæ sunt salutis ęternæ, vt deum omnium rerum conscium prę oculis habeat, eumq; iudicem ac remuneratorē veneretur, seq; ipm videat deformē, mundatorē cogitet, & viam qua valeat peruenire ad verū beatificū bonū. Huiuscemōi, quemadmodū docet Augustinus in lib. de correptione & gratia, sunt fines, propter quos corripimus, arguimus homines, vt vel nōdum credentes intendant in ea, quæ sunt credenda, speranda, & diligenda, & se dociles reddant deo intus aut pollicēti aut comminanti, vel iam credentes intus ad corda redeant, & deum per fidem intus clamantem, promittentem, & comminantem audiant, sibiq; displiceant, dei iudicium timeant, ingemiscant. Cum ergo contra præparatiōes, quibus hominum corda ad fidem aut gratiam pręparātur, obijci

obijciunt improbi censores diuinæ gratiæ, dicentes, Quid opus est suasionibus, præparationibus & ministerijs per humanas voluntates ad accipiendum fidem & charitatem, cum ipse deus totū faciat, operans virtutes in nobis. Ipse tollit contemptum, ipse fidem, spem, & charitatem sine nobis inspirat. Dei virtus nō indiget hominum suasionibus, neq; enim quis potest adiuuare spiritum eius, neq; est fides Christi, vt inquit Paulus, in sapientia hominum, neq; in persuasorijs humanæ sapientię verbis, sed in ostensione virtutis, & diuini spiritus, Nō est volentis, neque currentis, sed dei miserentis, qui dicit, Misereor cui voluero, non propter vos ego faciam. Ipse ergo solus, & non propter pręparatiōes nostras largitur spiritum fidei & charitatis. Hęc sunt antiqua hęreticorum retia, antiqua commenta hominum, gratiam Christi non recte intelligentium, & arbitrantium propter dei gratiam in scripturis commendatam, nihil esse liberum arbitrium, & paganos, gentiles, aut peccatores impios non esse instruendos, arguendos, aut corripiendos, sed tantummodo orandum esse pro ipsis, vt deus ipse faciat in eis fidem & bonam voluntatem. Contra quos venerabilis pater Augustinus ędidit libros de correptione & gratia, et de natura & gratia, demonstrans ex scripturis cum dei gratia stare hominum docentium & arguentium ministeria.

Proinde & nos huiuscemodi hominibus ex aduerso obijcientes, dicamus vt respondeant. Quid opus erat domino nr̄o Christo in carne mortali tot labores, tātos sudores subire, vt ad fidem, & ad meliorem vitam deduceret incredulorum Iudęorum corda, cum ipse habeat omnia in sua potestate, qua potest subito conuertere illa, & mutare ad quodcumq; voluerit, quid opus erat Paulo illi tanta vigilantia, tantaq; sollicitudine plantare, rigare, totum orbem peragrare, tot labores & sudores tolerare, vt incredulorum corda ad fidem, & ad meliorem viam deduceret. Cum autem ad hęc respondere aliter ꝙ doceat ipse idem Paulus, nequeant, neq; melius habeāt, quod valeant inuenire, Intelligant ꝙ & si Apostolorum sermones non fuerunt in persuasorijs humanę sapientię verbis, non tamen cessauerūt verbis suis prędicare, & sermonibus indefessis testificari Christū, suadere, suggerere, inuitare homines ad obediendum Euangelio,

fueruntq; sermones eorum labores & sudores in prædicando & docendo euangelium Christi, non in persuasionibus, secundum humanum spiritum, sed in virtute Christi, dum nihil aliud prędicauerunt, q̄ doctrinam Christi, ad cuius fidem & itellectum intus inuisibiliter operandum, deus vtitur visibilibus ministerijs hominum, qui applicent, atq; dispensent illius sacramenta, illius verba quæ sunt tanquam seminaria quædā salutis ęternæ, quibus nostræ salutis ministeria transeunt in oculos mentium, quibus & adest spirit' Christi intus inuisibiliter operans. Sic nos existimet homo (inquit) vt ministros Christi & dispensatores mysteriorū Christi. . Agricultor si non plantaret & seminaret, terra nō germinaret, Ita minister Christi si nō baptizaret, paruulus iam moriturus in æternum periret. Apostoli si non in omnem terram verba euangelij prædicassent, gentes nō credidissent. Aedificat domin' domum suam, id est, ecclesiā suam, non solitaria ꝓcuratione, sed per ministeria præsulū, atq; pastorum ecclesię per eos qui dicunt, Dei enim sumus adiutores, dei ministri. Aedificatur ecclesia per eum qui dixit, vt sapiens architectus fundamentū posui, ab initio ad hæc vsq; tempora ędificata est ecclesia per labores, per officia euangelistarum, apostolorum, doctorū, sacerdotum, per ministeria & exempla sanctorum, per mortes martyrū, sed qui intus salutem in cordibus hominum operatur, solus est deus. Eleuate igitur capita vestra pontifices & pręsules, qui comeditis lac, & habetis lanam de armento Christi gregis. Iam lupus vndique in insidijs, expergiscimini vigilantes, & attendite gregibus vestris, in quos posuit vos spiritus sanctus pastores regere ecclesiam, quā acquisiuit sanguine suo, non tanq̄ dominātes in clero, sed vt ministri & serui Iesu Christi, scientes iudicium durissimum his, qui præsunt, futurū. Labores vestros, assiduas curas & sollicitudines docendo, arguendo, corrigendo, iungite Christo pastori bono intus inuisibiliter pascenti & docēti per seruorum suorum ministeria, cum Paulo Apostolo, neq; inanes, neque steriles æstimetis esse futuros ecclesię labores vestros in domino.

21 Hortulanus & agricola quamuis non habeant vires operandi in agro, aut in arbore fructuum incrementa, vtiq; tamen sua præstant adiumenta, dum plantando, & seminando ap

do applicant terræ semina, in quibus latens dei virtus proficit ad germinandum fructus ex terra. Deus qui potest omnia solus absq; causis creatis facere, ita gubernat suos electos in vitam æternam, vt dignetur causas a se creatas sibi habere cooperatrices. Frustra quisq; fodiendo, plantando, seminando, operaretur visibiliter foris, nisi & deus per vim naturę latentem in semine, simul operetur inuisibiliter intus, sed secundum communem naturæ cursum, deus intus in terra segetem non operatur, nisi semen in terram per laborem hominum defossum & excultum iaciatur. Potest quidem deus, quicquid voluerit sine causa creata foris operante producere, sed non potest facere hominem rectę credere, aut bene viuere, nisi simul faciat etiam eundem hominem intus voluntarie agere. Secundum Apostolicam igitur doctrinam spiritus sanctus constituens nos hæredes regni dei propter meritum passionis Christi, non est spiritus in nobis otiosus, non vacuus ab operatione, sed est spiritus fidei, spei, & charitatis, faciens scilicet nos credere, sperare, & diligere vitam æternam. Est spiritus sobrietatis, castitatis, continentię, benignitatis, patientiæ, vt iam in baptismo commortui Christo simul commoriamur peccato, abnegantes impietatem, & sæcularia desideria, Gratia dei sum id quod sum, sed gratia eius in me vacua non fuit, plus omnibus illis laboraui. Christus quidem dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, faciens nos saluos, & cohęredes sibi, non ex operibus iustis, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam, secundum propositum gratię suæ, non quod ipse totum pro salute nostra sic fecerit, vt nos deinceps nihil faciamus, sed ad hoc redemit nos, vt iam facti absque meritis nostris populus deo gratus & acceptabilis, per gratiam eius essemus, inquit Apostolus, sectatores bonorum operum, & sobrie, iuste, ac pie deinceps viueremus, expectantes beatã spem, & aduentum glorię magni dei. Paulus passim sua tradidit documenta, hortans Tit. Episcopum a se ordinatũ, Labora sicut bonus miles Christi, opus fac euangelistę. Argue, obsecra, insta, opportune & importune, peccantes coram omnibus argue, Si peccauerit in te frater tuus, inquit Saluator, corripe eum, vt lucrifacias fratrem tuum.

Verũ

Verum quidem est quod tradit Paulus, docens deum vocasse nos vocatione sua sancta, non secũdum opera nostra sed secundum propositum suum, & secundum gratiam, quę data est nobis in Christo Iesu ante tempora sæcularia, nunc manifestata per illuminationẽ Saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit mortem & illuminauit vitã. Hęc omnia Christus fecit sine nobis, quippe cum nondum essemus nos, verum ne arbitraremur hęc prodesse nobis iam existentib⁹ aut sine nostrarum voluntatũ ministerijs, cũ dixisset illuminauit vitam, cõtinuo adiecit, per euangelium, in quo ego positus sum prædicator & apostolus magister, ob quam causam etiam hæc patior laborans in euangelio vsq; ad vincula, quasi male operans, sed non confundor, omnia sustineo ꝓpter electos, vt ipsi salutem consequantur, quę est in Christo Iesu. Quinto ex superioribus est manifestum, quod quemadmodum ex duobus iam æqualiter iustis contingit alterũ libero arbitrio a gratia deficere, consentiendo desiderijs carnis suæ, Alterũ eidẽ libero arbitrio innixo dei auxilio perseuerare. Sic ex duobus adhuc impijs ęqualiter indignis, ęqualiter diuinis instinctibus pulsatis, atq; admonitis, aut ad fidem, aut ad cordis pœnitentiam contingit alerum nõ reluctari, sed locum dare pulsanti deo, Alterum vero resistere & permanere in obstinacia suę volũtatis. Habuit is qui sic vocat⁹ resistit ĩ potestate sua nõ resistere, alioqui neq; peccaret neq; sibi meritũ supplicij faceret resistẽdo. Proinde q̃uis is, qui vocatus venit, habeat opus aliquod factum per voluntatis suæ arbitrium, per illud tamen, non in se debet gloriari, sed in domino, qui, vt hoc opus homo ipse faceret, sua gratia dignat⁹ est ipsum pręuenire. Ad cœnã illam magnam, inquit Augusti. nec omnes qui vocati sunt, venire voluerunt, nec illi qui venerũt, venire possent nisi vocati. Proinde neq; isti, qui venerunt, sibi soli, sed & deo tribuere debent quod venerunt, quia vocati venerunt, id est, vocatione adiuti. Neq; illi qui venire noluerũt deo tribuere debẽt, q᷑ noluerũt venire, quoniam vt vocati venirẽt in libera erat volũtate. Et quanq̃ sibi quisq; tribuat, quod iam a deo solo vocatus, sua sponte venerit, non tamen sibi soli, quia non sibi potest tribuere, quod fuerit vocatus, docẽte apostolo Paulo, Qui vocauit nos vocatione sua sancta, non secundum opera

pera nostra, sed secundū suū propositū & gratiam. Dei est vocare, venire autem & consentire, seu credere & obedire, nostrę voluntatis est opus. Sed hoc opus nostrum non esset, si nō deus sua nos misericordia int⁹ vocasset. Et ita erūt illa duo, Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Ad misericordiam pertinet vocatio, ad iudiciū pertinet & beatitudo eorum qui venerunt, & supplicium eorum qui venire noluerūt. Vocatio hęc seu excitatio fit quidem a solo deo in libero hoīs arbitrio, sed ad hoc fit nō vt voluntas iā excitata sit ociosa, nihil faciens, sed vt iam excitata diuino in se cooperetur operi. Sexto ex superioribus consequens. Ex nondum credentibus quidam citius & facilius, quidā difficilius credūt in Christum & obediunt euangelio. Sic & ex iam credentibus olim regeneratis, sed a sua concupiscentia abstractis & illectis in amorem huius sæculi, quidam citius, quidā difficilius ad meliorem vitā conuertunt. Sunt qui non habentes in hoc sęculo quod delectet, qui facilius veniunt, quam cæteri, visibilibus bonis huius mundi multum affecti, de quibus Saluator. Quam difficile, qui diuitias habent, intrabunt in regnum dei. Vnde Gregorius, Citius obediunt, qui nō habent in hoc mūdo quod delectet. Quo magis hominis animus fuerit a rebus corporeis, a lacte carnalis voluptatis ablactatus, abduct⁹, seu auulsus, hoc magis est ad capessendum & concipiendum cœlestis vitę amorem dispositus. Quem, inquit propheta Esaias, docebit scientiam, quem intelligere faciet auditum? Respondet ablactatos a lacte, auulsos ab vberibus. Terrenus homo, quem apostolus appellat peccatum habitans in carne nostra, quo magis fuerit in nobis crucifixus, & pręmortuus, hoc magis ad cœlestem vitam accedit noster spiritus. Ex his iam possumus reperire causam vnam, propter quam duo ęqualiter diuinis instinctibus & admonitionibus tracti non ęqualiter credunt, aut obediunt euangelio, quia non ęqualiter sunt affecti. Queadmodum proposito lucro aliter mouet auar⁹, aliter pecuniæ contemptor. Ille ad facinus perpetrandum, iste ad facinus contemnendum. Aliter mouetur iratus, aliter mansuetus, aliter is qui vel ex natura vel ex consuetudine est castus. Vnde quicquid in homine nondum iustificato fit, quo minuat carnis stimul⁹, sit peregrinatio, sit labor,

 sit per

sit per ieiunium castigatio, hoc ipsum est præparatio quędā ad accipiendū fructum passionis Christi, q̄q̄ in viris iā iustificatis & perfectis etiam molestia stimuli carnis est vtilis ad custodiam humilitatis, vt sentientes portare se thesaurum gratiæ in vase suo fictili ac fragili, intelligant diuinæ virtutis sublimitatem, suamq; paruitatem, & non alte sapiant, sed timeant, & discant assidue confugere ad dei gratiam, sentientes se non ex se, sed ex deo posse perseuerare. Sic contra superbiam datus Paulo stimulus carnis, etiam precibus apud deum non est ablatus, Ne magnitudo, inquit, reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meę, angelus satanę, qui me colaphizet, propter quod ter dominum rogaui, vt discederet a me, & respondit mihi deus, Sufficiat tibi Paule gratia mea.

Septimo ex superioribus consequens est, q deus q̄uis possit totum simul inspirare inclinando voluntates hominum, quemadmodum in multis est operatus, tamen secundum communem suæ legis cursum, certis quibusdam modis ceu gradibus quibusdam facit prępárationes, & ascensus ad verę Christianę pietatis vitam. Agnoscere deum omniū rerum cōscium, iustum iudicem, ac remuneratorem, in seq; attendere iugum graue, quod est super vniuersum genus humanum multis repletum miserijs, se inuitum vanitati subiectū, & mille carnis anxietatibus, seq; in vitia propensum, in se carnē esse quæ concupiscit aduersus legem mentis, & vitam secundum carnis concupiscentias, aut secundum desideria huius mundi, esse deo inimicam, rationali animæ cōditæ ad fruendum solo deo esse pernitiosam, quippe quę eandem animam ad similitudinem & imaginem dei factam, facit esse brutalem ac bestialem. Vt cum hęc omnia mala aduertat, suspirans, & desiderans immortalitatem quandā spiritualem, qua caro & anima exultēt in deo, suadeatur & inuitetur, vt attendat & credat omnia mala supra dicta intrasse per hominem deo inobedientem atq; rebellem, & ita vniuersum genus humanum per peccatum esse obnoxium miseriæ & damnationi mortis. Et hæc non esse nouiter aut recēter inuenta, sed tradita esse nobis in scripturis antiquissimis, ante omnia poetarū aut philosophorum volumina, ante multa annorum centenaria, secundum seriem suc-

cessionis

cessionis ad hoc vsq; tempus diligenter custodita, quibus & reperimus consona esse generalia quædã internæ mẽtis documenta, impressa a conditore naturę. His ceu gradibus q̃busdam quisq; adhuc incredulus potest considerare ratiões iustas, propter quas Christus voluit venire in carnem mortalem, quippe vt deũ humano generi iratũ faceret sua morte propitium, tolerando pro nobis mortem peccati nostri stipendium, vt nos a morte resurgeremus ad vitam, & hunc Christum olim in lege & in omnibus ꝓphetis promissum fuisse talem futurum, qui iusticiam & vitam sempiternam adduceret, & eundem Christum tandem in terris visum cõsummasse omnia, quæ annunciauerunt prophetę, & signis & prodigijs in voluntaria sua passione, in resurrectione, & ascensione, & spiritus sancti datione, quemadmodum olim de illo prophetę prædixerũt. Atq; hæc oĩa non vaga relatione populi, nõ rumusculis hominum ad nos deuenisse, sed tot Apostolorũ, martyrũ, ac virginum testimonijs confirmatis vsq; ad sanguinẽ, diraq; tormenta ad mortẽ, tanto episcoporũ & populorũ cõsensu per vniuersum orbẽ secundũ seriẽ successionis sibi succedentium fortissimis ad nos argumẽtis deuenisse. Sicq; docuisse Apostolos, quẽadmodũ & in principio scripturę nr̃æ tradit historia sacra. Hęc sunt, quibus gentes ignorantes nostrę fidei mysteria, valeãt cõcipere passiõnis, & mortis Christi rationes. Hæc vt patet in libris recognitionũ Clementis, sunt quę Petrus Apostolorũ prĩceps cõtra Simonẽ Magũ disseruit, tradẽs vnumquẽq;, qui voluerit saluus fieri, primum omniũ oportere discere deum esse omnium rerũ conditorẽ, eumq; omnium rerum esse cõscium, iustum iudicem ac remuneratorem, & non fati, aut genesis necessitate, non fortunæ temeritate omnia fieri, sed hominem ab initio rectum esse conditum & talem, qui haberet in potestate & viuere secundum dei legem, & nõ viuere secũdum illã, & adhęrere ac obedire illi, & nõ obedire. Accedentem ad deũ, inq̃t Apost. Pau. oportet credere deũ esse, &q inquirẽtibus se sit remunerator. Hęc sunt initia quędã & exordia religiõis Christianę, sed nõ ꝓpria illi soli. Proĩde sola fides talis de vno deo oĩm creatore nõ sufficit, q̃ppe quę potest esse sup̃ba, et cũ ꝓpriorũ meritorũ cõfidẽtia ad participãdũ iusticiã, quę et cõsistere potest cũ cõtẽptu

fidei in Chriſtum,ſicut Paulus perſequutor eccleſiæ,zelum vnius dei creatoris cœli & terræ habebat,non ſecundũ ſciẽtiam Sicut & nunc Iudæi,Saraceni,aliarũq; nationum ſectæ credentes deum omnium rerum conſcium,eumque eſſe iudicem ſecundum vniuſcuiuſq; merita, eumq; poſt hoc ſæculum dare pręmium iuſte viuentibus,ſupplicium autẽ viuentibus male.Sed quodnam ſit præmium,& quale ſit, & quęnam ſit vera iuſticia,ſecundũ quã recte viuim⁹, prorſus ignorant,arbitrantes poſt hanc vitam ſupereſſe vitam quãdam carnalẽ,æſtimantes etiam ſeſe in hac vita poſſe apprehendere veram iuſticiam abſq; gratia Chriſti iuſtificantis.

Sexta pars de præparatione ad gratiam iuſtificantem pro Chriſtianis relapſis in mortale peccatum, quæ fit per timorem diuini iudicij.

HACTENVS in genere de præparationibus ad fidei gratiam.Supereſt iam conſiderare, quemadmodũ ad participandũ fructum paſſionis Chriſti, ſeu ad iuſtificantẽ gratiam præparentur homines iam fidem Chriſti habẽtes, quales ſunt Chriſtiani mali, qui a ſuis concupiſcentijs abſtracti & illecti,perdite viuunt. Hoc ꝗuis in ſuperioribus ſit vtcumq; demonſtratum,tamen vt in ędificationem eorũ, qui minus exercitatos habent ſenſus, omnia fiant lucidiora,aliqua ſunt conſideranda. Primum igitur ſciẽdum, quemadmodum diuina bonitas hominibus nondum credẽtibus,plerumq; cauſas & occaſiones præmittit, ſecundum quas ipſe dignatur vocare,atq; inuitare ſeu excitare illos ad initia quædam fidei,quæ donum dei eſt, non ex operibus, ſicuti ſatis iam declarauimus,Sic & eadem diuina bonitas hominibus iam olim fide initiatis,qui rurſus a ſuis concupiſcentijs abſtracti & illecti male viuunt,præmittit occaſiones & cauſas,quibus ceu miniſtris vtitur, ad excitandum illos ad veram cordis pœnitentiam,ad quam pariendã congruum eſt primum excitare fidem Chriſti in ipſis iam dormientem,quatenus cogitent ea,quæ fidei ſunt, de futuro gehennę ignis ſupplicio,de metuendo iudice deo omnium rerum conſcio,qui & habet poteſtatem mittendi corpus & animam in gehennam ignis,vt inde concipiant ſpiritũ timoris,

ris, incipiantq; odio habere vitia, quæ sunt viæ perditionis æternæ, & vigilare aduersus carnis desideria, quibus miserabiles animæ trahuntur ad gehennæ ignis supplicia, vt hinc tandem in sese pariant desideria quædam cœlestis & immortalis vitæ. Secundo sciendum q̃ propositũ cœlestis vitæ pręmium, non est tam potens in sui desiderium & amorem ducere carnales homines, q̃ potens est in mente creditum æterni ignis supplicium trahere illos in honorẽ & timorem iudicis hoc supplicium inferentis male viuentibus. Adeo enim plærumq; rapiuntur carnales homines, pręsentatis huius vitę illecebris, vt mallent post hanc vitã nihil esse, q̃ carere pręsentium rerum voluptate, quibus si persuasum fuerit pro pręsenti voluptate imminere æterni ignis sine fine supplicium naturaliter insurgit timor quidã & horror, concurrente imaginatione sensibilis ignis huius vitæ, cuius tormenta nollet quispiam ad horam pati, etiam pro quantalibet huius sæculi voluptate. Proinde carnales qui nondum possunt super hanc terrestrẽ vitã amare iusticiam seu cœlestem vitam, timeant, inquit August. vel pœnam ęternam, vt tãdem perueniant ad iusticię amorem. Nemo est, inquit, qui non magis dolorem fugiat, q̃ appetat voluptatem. Quo fit vt vera interior pœnitẽtia in Christianis carnaliter viuentibus, frequentius & in pluribus magis sumat originem ex timore gehennę ignis, q̃ ex amore cœlestis premij. Supplicium enim ignis in hac vita magis est sensibile, & dũ fumus sæpe sentimus, facilius propterea cadit ad terrorem in imaginatione carnalis mentis. Pręsentis quoq; vitæ voluptas pręsens adest, experimento quotidiano percipitur. Gaudium autẽ cœlestis vitę sola fide creditur, neq; in hac vita experimẽto percipitur, sed futura existimatur. Vnde & ipse Christus & Apostoli sui ad excitandum homines ad veram cordis pœnitentiam, passim comminantur gehennam ignis impœnitentibus, vt qui pollicitatione cœlestis pręmij, neq; a malo cohibentur, neq; ad bonum prouocantur, cohibeantur saltem comminatione supplicij. Scriptura sacra est plena hisce sentẽtijs. Vnde & magnus ille domini pręcursor Baptista Ioannes, Primum simplicem plebem ad pœnitentiam agendam inuitans proposuit ei regnum cœlorum, Pœnitentiam, inquit, agite, appropinquabit

quabit enim regnũ cœlorũ. Deinde uidẽs Pharisęos & Saducæos ad se venientes proposuit ipsis gehennam. Progenies, inquit viperarum, quis demonstrabat vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructũ dignum pœnitentiæ. Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quę nõ facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur, paleas cõburet deus igni inextinguibili. Vnde & ipse Christus propositis nouissimi iudicij sui supplicijs iussit hoibus, vt cauerẽt sibi a peccatis, vigilarent semper & orarẽt. Spiritus dñi quantislibet terroribus & comminationibus inferat hominibus metũ diuini iudicij, non aliud agit, nisi vt quos fecerit timẽtes, tãdẽ faciat & volẽtes, vt supplicia fugiẽtes fugiant & peccata ceu toxica, qb⁹ peruenit̃ ad sempiterna suppliciorũ tormẽta. Sic docuerũt ecclesiastici patres Grego. Naziãzen⁹, Hiero. papa Grego. Nõ eadẽ, inquiũt, cũctis exhortatio cõgruit, qa nõ cũctis par morũ qualitas, similis affectionis cõditio constrigit. Proinde sępe alijs officiũt, quę alijs ꝓsunt. Aliter admonẽdi sunt hoies delicati, aliter hoẽs pau pertate, afflictiõibus aut miserijs confracti. Isti per æternũ cœleste premiũ sunt ad spem, fiduciã, & patientiã erigendi, carnalibus vero decor iustitię, premium cœlestis vitæ non saperent. Sunt igitur per timorem gehennę ignis, diuiniq; iudicij seueritatẽ conturbãdi aut etiã p potentiam sęcularis potestatis coercẽdi, de quo in parte sequẽti. Tertio sciẽdum, quod omnipotens deus quamuis ad operandam hominis conuersionem, veram contritionem & salutem, neq; indigeat in corde hominis timore primo, neq; necessarium habeat expectare vllam loci & temporis opportunitatẽ, neq; egeat alia causa creata, quæ Christum prædicet, aut reuelet, aut metum incutiat, vel timorem gehennæ, quippe qui in momento potens est reuocare peccatorem, subito trahere voluntatem eius in consensum & obedientiam Christi, & sanare omnia membra eius animæ. Ipse tamen pro sua bonitate, vt non auferat statutas leges suæ sapientię in conuertẽdis impijs dignatur vti causarum creatarum ministerijs & humanis voluntatibus vt iam ipsius auxilio pulsati, aut excitati aut inuitati simus non ociosi, non segnes, sed cooperatores salutis, & nostrę, & aliorum. Quicquid in cõuertẽdis cordib⁹ impiorum minister dei agit siue flagellis,

ac com

ac comminationibus conturbando in eis pacem, & quietē, qua suauiter quiescūt in peruersis suis desiderijs, atq; fruūtur delitijs hui⁹ sęculi, siue cōsolatiōibus, promissionib⁹, & spe premij cœlestis glorię animos erigēdo id totū agit vt corda inducat in virtutē charitatis, quę tāetsi immittitē desuper a solo deo, nō tñ absq; cōsentiēte & sese accōmodāte libero hoīs arbitrio. Est ergo timor diuini iudicij via quædā perueniē di ad charitatē dei. Proinde & scriptura tam veteris q̃ no ui testamēti frequēter, inquit Hiero. cōminatur supplicia, & tenebras sempiternas, ut qui pudore & verecūdia nō te nētur, agāt pœnitētiā, vel cōminatiōe supplicij. Existimas o homo, q talia agis, q̄m tu effugies iudiciū dei? Dico vobis quē timeatis, inquit Christ⁹, Eū timete qui potestatē habet mittendi corpus & aīam in gehēnam ignis, Sic docet venerabilis Aug. sup canonicā Ioan. Sūt hoies, qui nō credūt, inquit, futurū diē iudicij, isti fiduciā habere nō possunt, neq; timēt, neq; desiderāt qđ nō credūt. Pręteremittam⁹ istos, excitet illos deus, vt viuāt, vt quid de mortuis loqmur. Cœpit aliquis credere diē iudicij, Cœpit & timere, & timendo se corrigit vigilans aduersus hostes suos, id est aduersus peccata.

Cęterū & 4. hic sciendū, aliud esse fidē aut scientiā diuini iudicij, aliud timorē illi⁹. Sūt q speculatiue credūt, et sciunt diuinū esse iudiciū, sed aut nimiū cōfidentes de diuina misericordia, aut sollicitudinibus hui⁹ sæculi fidē habētes, quasi sopitā & mortuā, aut suffocatā nondū sentiūt vllum in se dei saporem. Præuolat, inquit August. intellectus, & plærumq; aut tardus, aut nullus sequitur affectus. Sapit autem alicui deus, dum ex cognitione ipsius transit affectio quædam in vim appetitiuam. Quemadmodum autem corporali gustui aliud sapit vt amarum atq; austerum, aliud vt dulce & suaue, & plærumque vnum atque idem sapit, nunc vt amarum, nūc vero vt suaue, secundum variam ipsi⁹ gustus dispositionem, Ita & ipse deus sapit appetitui animę bifariam, nunc vt amarus atq; acerbus, vt iudex peccati vindex, nunc vt dulcis, bonus, & totus desiderabilis, cui⁹ præsentia frui, vera est beatitudo. Non igitur absq; ratione Bernardus discrimen ponens inter fidem seu scientiam diuini iudicij, & timorem domini, dicit scientiam diuini iudicij, esse præparationem quandam ad sapientiam, timorem vero dei esse initium sapientiæ. Tunc, inquit,

primum

primũ deus animę sapit, cum eam afficit ad timendum, nõ cum solum instituit ad sciendum. Tibimetipsi conscius accusante conscientia, si deum nosti solum esse iudicem, tanꝙ habentem potestatem mittere corpus tuum & animam tuam in gehennam, sapit tibi deus dum times potentiam & iram iustitię ipsius in te, sed sapor adhuc amarus in corde tuo ẽ. Verũ sapor iste amarus, vtile tibi est medicamentum, dum per illum mala incipis corrigere, vigilare aduersus sæcularia desideria, & mortificare membra terrena, vt tandem incipias surgere in cœlestia, & orationibus, suspirijs, & lachrymis te accommodare ad accipiendum verum amorem iustitiæ, per quem nihili pensis huius vitę bonis, sitias ad deum vt sponsum tuum, cui⁹ castis fruaris amplexibus, & iam non amplius tibi sapiat deus vt amarus, sed vt suauis, bonus, & totus desiderabilis, & aduẽtum iam eius desideres quem timebas. Timet adultera maritũ ne veniat. Timet casta ne marit⁹ offensa vlla ꝓuocatus recedat. Aliud est timere deũ ne veniat ad te, veniensꝙ puniat & mittat te in gehennam. Aliud est timere deum ne recedat a te, aut ne dignetur venire ad te. Hic est cum charitate, ille autem sine charitate. Verum tamen conuersioni, interioriꝙ pœnitentię ac charitati viam preparat. Sicut autem seta introducit linum seu filium, quãdo aliquid suitur, sed nisi exeat non succedit linum, Sic timor primo mentem occupat, sed sic venit vt exeat veniente charitate, exit quidem, non secundum suam substantiam, tanꝙ iam homo in charitate non timeat amplius gehennam, sed secundũ conditionem seruilitati annexam, secundum quam quisꝙ timẽs tanꝗ seruus, intuetur pœnam vt principale malum, nondũ diligens iustitiam. Vnde charitate adueniente expellitur, & seruilitas illa mentis solam pœnã tanꝙ sibi summũ malum intuentis, & seruilitas voluntatis peccandi, quę intus latebat, qua voluisset peccare si fuisset impunitas, manet tñ timor gehennæ pœnæ & diuini iudicij cum charitate, quę sane charitas in viris iustis plęrumꝙ imperat, ipsi virtuti timoris & excitat actum eius ad crucifigendum carnem cum vitijs & concupiscentijs, quemadmodũ de multis sanctis legim⁹ excitãtibus in sese recordationẽ gehennæ ignis & timorem diuini iudicij. Quatenus auem valeamus hęc magis

magis penetrare, Sciendum est quinto quod timor est trepidatio animi fugientis malum quod mẽs suspicatur esse difficile, vt vitetur. Sunt autem duplicia mala, est malum culpæ, quod volũtarie facimus, est & malum pœnę qđ patimur inuiti. Sola quidem mala timemus, verum nõ omnia, sed hęc dumtaxat, quę suspicamur iam prope immínentia nobis, & ad vitandum difficilia. Nemo apprehẽdens malũ timet ipsum, nisi qui suspicatur id sibi appropinquare. Proinde non timent sancti in cœlo supplicium gehẽnę ignis, quia iam securi sunt de gloria regni cœlestis. Mala quędã sunt a leonibus deuorari, et fluctibus maris obrui, sed hęc non timemus, nisi in periculis, aut maris, aut leonum constituti. Proinde, si aliquod æstimamus malum, qđ prorsus iudicamus esse in potestate nostra & vitarẽ, & non vitare, non timemus ipsum. Vnde peccare nemo timet, nisi qui ęstimat sibi esse difficile, vt peccatum vitet. Si quis autem æstimat peccatum esse prorsus in sua potestate, non timet ipsum, Sic dicit Aristoteles in Rhetoricis. Nõ timet quis, si erit iiustus. Sapiẽs aũt sentiẽs se inuitũ pati multa, qb⁹ ad iniusticiam, & culpã ita stimulaẽ ac trahiẽ, vt vitare peccatum efficiaẽ sibi difficile, timet etiam malum culpę, sciens mutabilẽ suã voluntatẽ, vel p ignorantiã, vel p infirmitatem posse deficere. Proinde q̃uis timor, quo mens refugit per peccatum separari a deo sit in hac vita cum perfecta charitate, non tamen inde consequens est cum perfecta charitate permanere gehennæ ignis timorem, eum presertim, qui est ex perpetrati delicti conscientia.
Deinde perfecta charitas, quamuis hoc sæculo aut expellat, aut minuat vigorem timoris gehennę, non tamen contrariatur eidem, nam & iustus quãtumlibet fuerit in hac vita charitate perfectus, quia nondum securus est, timet quidem ne peccet, & peccans deseratur a deo, & desertus ardeat in gehenna, sed quia sic perfectus charitate iam fiduciam habet in die iudicij, idcirco cupit dissolui, & esse cum Christo. Et ideo nequaq̃ is, quemadmodum seruus, iam timet ne veniat deus, & mittat illum in gehennam ignis. Verum hęc fiducia sic suborta ex charitate perfecta in hac vita non sic timorem gehẽnę ignis excludit prorsus, qui etiã p loco & tẽpore timor ille reperiaẽ in viris charitate pfectis, qui ex cõ
 siderati õe

ſideratione diuini iudicij concutiũtur, interdum & trepidãt ex intimis viſceribus. Sed ibi attendendũ, ꝙ aliud, vt inquit Amb. eſt timere quia peccaſti, aliud ẽ timere ne pecces. Nã ibi eſt formido de pœna ipſius peccati ſtipẽdio, hic vero eſt ſollicitudo de premio. Aliud eſt timere gehennã ex cõſideratione præteritę culpę, ne forte ſit indulgẽtia data, de q̃ timore loquitur Ioan. Apoſt. Aliud eſt timere gehennã ex conſideratione fragilitatis ꝓpriæ, ne forte cadat, & reus gehennæ ignis fiat, q̃uis etiam in hac vita ſancti in multis ſibi ſint conſcij, propter quę timentes iudiciũ dei, orant, Nõ intres in iudicium cum ſeruo tuo domine, vnde etiam in ipſis ſunt viciſſitudines quædam euntis & redeuntis ſpiritus domini, & fiduciæ in die iudicij. Ex his igitur colligimus, ꝙ fides poteſt eſſe ſine charitate, quia non poteſt timor diuini iudicij eſſe ſine fide, ſed neq; fides, neq; timor dei ad vitã æternam perducit, q̃ diu manet ſine charitate, vtiq; tamen ipſa fides, etiã ſine charitate prodeſt, dũ in eam excitatus peccator quiſpiã, tractuſq; a deo patre, intelligens remiſſionẽ peccatorum eſſe per gratiã mediatoris Chriſti, concepta fiducia quadã, incipit poſtulare & ſupplicare. Vñ & diuus Augu. Fides, inquit, remiſſionem peccatorũ impetrat, ex fide orabat nondũ iuſtificatus publicanus, Deus ꝓpitius eſto mihi peccatori, & factus eſt iuſtus. Item Hiero. tractãs illud Saluatoris, Matth. 21. Qui ceciderit ſuper lapidẽ iſtũ, cõfringetur. Aliud, inquit, eſt offendere Chriſtum per mala opera, aliud negare Chriſtũ. Qui peccator eſt, & tamen in illũ credit, cadit quidẽ ſuper lapidem Chriſtum, & confringitur, ſed non omnino conteritur, ſeruatur enim per pœnitentiam ad ſalutẽ. Super quem autem lapis ille ceciderit, i. qui Chriſtum prorſus negauerit, ſic conteritur, vt nec teſta quidem remaneat, in qua hauriatur aquę puſillum.

Ex his poſſumus conſiderare, q̃ ſalubriter in eccleſia dei ad lucrum, ad ædificationẽ, & cuſtodiam charitatis faciant paſtores, qui verbum dei prędicantes, crebrius inculcãt auditorum animis timorẽ gehennæ ignis, diẽ futuri iudicij, diẽ reuelationis diuinæ iræ, diem calamitatis & miſeriæ. Timor diuini iudicij vtilis eſt oĩbus, tã in charitate, q̃ extra charitatẽ hoĩbus. Nã Chriſtiano iã in charitate vndecũq; ad peccandũ ſtimulato, expedit crebrius ad cuſtodiã charitatis

in ſe præ

in se pōculis ponere suppliciū gehennę ignis. Christianis etiam extra charitatem secundū carnis suæ desideria ambulātibus expedit prę oculis habere deum iudicem omniū rerū cōscium gehennæ ignis supplicium, vt ex horum timore suas incipiant frenare concupiscentias, & sic discentes comtēnere voluptates atq; delitias mox perituras, concipiant tandem spiritum salutis, cœlestisq; vitæ desideriū. Vnde timor dei etiam seruilis, expellit peccatum, id est, actionem peccandi, dum cohibet, & ipsam voluntatem ab exequutionis imperio, & ipsa membra ab exequutione, & ita timor domini expellit peccatū, siue quod iā admissum est, inquit Bernardus, pœnitendo, siue quod tentat intrare resistēdo. Proinde quāuis timor sit cū peccato in eo qui nō dum amat iustitiā, is tamen qui timet gehennā ignis, aut iustū dei iudiciū, neq; peccat, neq; deū offēdit in eo qđ sic timet, sed magis humiliat sub potēti manu dei, suo spiritu vehemēti cōcutientis desertū, & cōfringētis cedros libani, hoc est, superbas aut animosas peccandi audacias.

¶ *Pars huius capituli septima, declarans, quonam pacto timor sæcularis potestatis sit utilis ad participandum fructum passionis Christi.*

EX superioribus manifestum est, timorē gehēnę ignis, qui & donum est spiritus sancti, esse vtilem ad iustificationem impij, & ex illo cōuersionem hominis sępe numero sumere originem. Iam congruit considerare, an etiam timor sæculariū potestatū, iudicum, & pœnarum huius mundi, proficiat ad conuersionē hominis peccatoris. Et videbitur forsitan quod non, ex verbo Christi dicentis, Nolite timere eos, qui corpus occidunt. Præterea timor sæcularis potestatis, est timor mundanus, qui prorsus est a corde hominis excutiendus. Contra vero loquitur Apostolus, Si male egeris, time, non enim sine causa gladium portat.

Pro solutione sciendum. Quicquid supprimit cordis humani contumaciam, deijciens superbam animositatem peccatoris, quicquid insuper inducit animum eius, vt in mentem illi veniat, vel deus tanquam omnium rerum conscius, timendus iudex, vel peccatū tanq; offensiuū & dignū gehennę ignis, hoc viam quandam pręparat charitati.

Timor autem supplicij humani, pudor atque confusio in hoc sæculo, & id genus alia, conturbant, deijciunt, & humiliāt superbas, contumaces, atque rebelles hominum voluntates. Vnde & deus ipse pro sua misericordia prouidet causas & occasiones, quæ incutiant timorem & confusionem in hoc sęculo, metumque corporalis mortis. Fræquenter scriptura comminatur, non solum supplicia futuri sæculi, tenebrasque sempiternas, sed & plagas hui⁹ vitę. Mala quę nos hic premunt, ad deum, inquit Grego. ire compellunt. Vnde & filius prodigus ex occasione temporalis miserię, in se reuersus, surgens, vadit ad patrem, culpam suam dolenter agnoscens. Cæterum & huius ratione lex vetus, lex timoris appellatur, retrahens animos hoim a malo pœnarū temporalium comminationibus, & inducens eosdem ad seruādum præcepta promissionibus bonorum, terrestrium. Huiuscemodi tamen temporalium rerum promissionibus, & comminationibus non intendebat deus illius legis homines, aut facere temporalium rerum cupidos, aut inducere in temporalium rerum amorem, vel libidinem, sed eos iam tales, non a sua ipsius bonitate factos, sed secundum veterē Adam in illis habitantē, sic affectos docere voluit, hæc non ab alio, quam a se esse postulanda, qui & dum vniuersæ reipub. seruanti sua præcepta largitus est bona promissa, transgredienti autem mala comminata, demonstrauit se omnium tēporalium tam bonorum, quam malorum esse dominum timendum & colendum, omniaque esse in sua potestate, vt ex his discerent tandem animaduertere deum datorem, esse bonum longe melius atque prçstantius, quam donum creatum quod ipse largitur. Verum vt cum his simul in illo populo electi, iā ad nouum testamentum pertinentes, intelligerent in his tēporalibus rebus non esse finem statuendum, permisit secundum singulares personas tam bona, quam mala ęqualiter eueníre, & iusto, & impio. Communem tamen reip. statū, vt in pluribus secundum bona vel mala merita regum, ducum, principum variauit. In qualibet repub. totus populus censetur esse in principe, in rege, aut in duce, tanquam in capite, cui⁹ est dirigere, corrigere, & in populum mores & vitam deriuare. Vnde & ad vitam illius suspiciunt cuncti. Deus igitur sub illis sæculis pollicens temporalia beneficia obseruatiōi

suæ

suæ legis, comminans autem temporalia mala transgressioni eius, vt in pluribus secundum bona vel mala merita principum variauit reip. statum ex prosperitate in aduersitatē, & econtrario, affligens etiam temporaliter innocētes, & beneficijs amplectens etiā multos nocentes & maleuolos, volens hoc pacto declarare se non temporale, sed cœleste premium seruare iustis seruantibus legem amore iusticiæ, & nihilominus se etiam in promissionibus & cōminationibus temporalium rerum esse veracem, temporaliter remunerando bona vel mala merita principum in populo. Punitur autem peccatum principis in populo, quemadmodum quispiam aut punitur, aut remuneratur in sua possessione, in suis filijs & familijs. Sic Augustinus multis in locis demōstrat ex scripturis ad conuersionem cordis, vtilem esse non solum timorē gehennę ignis, & amorem cœlestis vitę, sed & timorem sæcularis potestatis, & premium, seu laudem temporalem. Si volumus animos, inquit, ad recte viuendū frigidos ac pigros Christianis excitationibus excitare, primitus exhortemur illos ad fidem, Si autem iam Christiani sint, & recte viuere negligant, verberentur terrorib9, & premiorum laudibus erigantur, Et non solum ad bonas actiones, sed & ad pias orationes exhortari illos meminerimus. Si male egeris, inquit Apostolus, time, non enim sine causa gladium portat, si autem benefeceris, habebis laudem ex illa. Vnde beatus Chrysostomus homilia tertia ad populum, plane demonstrans Christianis vtilem esse timorē principum, & sęcularium iudicum. Horum, inquit, metus non sinit nos torpere aut dissolui, dum punit malefactores. Ecclesia autem communis omnium mater pia, per sacerdotes consolatur omnes ad se confugientes, in dolore pœnitētiæ recipiens, per vtrãq; salutem nostram disponit deus, instituens potestates, qui lasciuientes terreant, quorum metus si omnino fuerit sublatus, in breui temporis momento furor paucorum hominum, magnū in Republica incendium inflammabit. Si iudicalia sustuleris tribunalia, omnem Reipublicę ordinem sustulisti, quemadmodum si gubernatorē a naui separaueris, scapham submersisti, Ita si prīcipes & iudices ab vniuersitate hominū abstuletis, infinitis malis replesti ciuitatē, agentq; hoīes vitā irrationabilē magis

quam irrationabiles ferę. Proinde gratias agamus deo, qui sublimiores potestates ordinauit, qui torporē nostrū corripiāt, qui nos studiosiores faciant atq; attentiores, qui cohibeant & ebrios, & canentes meritricia carmina, & sectantes turpia lucra, omnemq; lasciuiā perturbātem ciuitates.

Ex quibus omnibus consequens est vtilem esse impijs timorē incutere sęcularis potestatis, & nō esse in scripturis sacris discordiā quibusdā iubētibus, Ne timeamus eos, qui corpus occidūt, alijs vero cōtra, vt timeamus eos, qui gladiū ad vindictam malorum portant. Nam illę loquuntur hominibus iam iustis, vt propter timorem sęcularis potestatis a iusticia non flectantur. Istę autem pro impijs, vt saltem timore diuini iudicij, aut saecularis potestatis abstineant ab iniquitatib9 suis. Saluator ergo cū iussit, Nolite timere eos, qui corpus occidunt, non iussit maleficis vt non timerent saeculares potestates, criminum iudices, sed iussit Apostolis, vt non timerent tyrannos qui occidunt corpora aliorum propter eorum iustitiam destruēdam. Potestates sęculares dum poenas inferunt, quibus moliuntur cogere homines in peccatum, ministri sunt diaboli. Dum autem poenas inferunt ad retrahendum illos a peccato, ministri dei sunt, dicente apostolo de potestate qualibet sublimiori, Minister enim dei est vindex in iram ei, qui male agit. Principes nō sunt timori operis boni, sed mali. Secundum naturam quidem est homini timere sui corporis afflictionem seu detrimenta, quae suspicatur sibi fore propinqua, & idcirco secundum naturę instinctum operatur, qui saluo decore iusticiae fugit mortem & dolorem, sed contra naturam est propter huiuscemodi malorum timorem recedere a iustitia.

Duo mala sunt supplicium seu afflictio naturę & peccatum seu malum culpae. Verum quia maius longe estimadum culpę quam supplicium naturę. Idcirco vbi non vtrumq; potest homo euadere, satius est supplicium & detrimentum sustinere, quam admittere peccatum seu malum culpę in quam nemo venit inuitus, quam quisq; si velit potest euadere. Ex his patet duplicem esse timorem poenę inferendae a potestate huius mundi. Nam est timor poenę per quem quisq; declinat a peccato seu malo culpae. Est & timor poenae per quem quisq; prouocatur ad peccatum, non quod

non quod alia sit poena quę timetur, sed quod idem genus poenæ nunc ad seruandam iustitiam, nunc ad perpetrandam nequitiam a sua causa ordinetur. Habent leges iustę carceres, exilia, & mortes ad custodiam iustitię. Habent hæc & impię leges ac tyrannicę potestates ad promotionem nequitiæ. Minatur tyrannus carcerem aut mortem, vt abnegemus Christum, & faciamus adulterium, & hic est timor ille temporalis supplicij, per quem diabolus in cor hominis intrat, de quo loquitur Christus. Nolite timere eos, qui corpus occidunt, sed eum timete, qui potestatem habet mittere corpus & animam in gehennam ignis. Ad illum sensum loquitur Augustinus. Exhorresce, quod minatur omnipotens, & ama quod pollicetur omnipotēs, & vilescet omnis mundus siue promittens, siue terrens. Minatur & eadem hęc mala tribunal potestatis humanæ, vt vitemus adulterium, & non efficiamur apostatæ a Christo. Et hic est timor quidam temporalis supplicij, qui vtcunq; licet minus ꝙ timor gehennę, charitati viam pręparat, de quo dicit Apostolus, Si autem male egeris, time.

Iam igitur satis, superq; inculcauimus, demonstrantes, quod ad præparandum corda, plęrumq; vtilis est metus poenarum huius mundi. Verberentur, inquit Augustin', terroribus. Proinde & Augu. libro. 2. retractationum, capite quinto, suum emēdat errorem pristinum, de schismaticis & hæreticis compellendis ad ecclesiæ vnitatem per coactionem sęcularis potestatis, dicit interdum sibi displicuisse, quod schismatici ad ecclesiæ communionem cogerentur impetu vllius sęcularis potestatis. Sed dum hoc, inquit, mihi non placeret, nondum expertus eram, vel quantum mali auderet eorum impietas, vel quantum eis in melius mutandis conferre posset diligentia disciplinæ. Vnde & ciuitas mea, cum prius, inquit, esset pro parte Donati, iam ad vnitatem ecclesiæ est conuersa timore imperialium legum.

Ex his possumus considerare quam vtilia, quam & necessaria sit in religiosorum monasterijs virga correctionis, & custodia regularis disciplinæ, tam pro illis, qui molesti sunt reducēdis in meliorem vitam, quā pro alijs ad malum pronis custodiendis, quibus vtilis est timor, per quem, vt inquit Sapiens, declinat omnis a malo.

Habemus de his irrefragabilem doctrinam spiritus sancti apud Esaiam, cap. 26. docentis, quod impij flagellis admoniti in nocte tribulationum seu angustiarum, quęrunt & desiderant dominum deum suum, qui alioqui incrassati, & impinguati huius vitae delitijs, obliti dei creatoris sui proficerent in deterius, ambulantes secundum desideria cordium suorum. Quam multi denique sub praeceptore, inquit Bernardus, quieti viuunt, quos si iugo absoluas, videas nō posse quiescere, nec se vllo modo ęqualibus seruare innoxios.

Verum quidem est iusticiam rem esse voluntariam, & neminem credere nisi volentem, neminem iuste ac recte viuere coactum, sed non propterea oportet concedere neminē esse timore cogendum ad meliorē vitam, aut nemini esse vim inferēdam, vt ab errore & vitijs liberetur. Nam iccirco cogitur, vt repressa cordis cōtumacia, tandem voluntarius efficiatur, & gaudeat se fuisse correctum. Vnde & Paulus iusta lege seu potestate sibi diuinitus tradita, Hymenaeum & Alexandrū naufragātes circa fidē, tradidit satanę, quatenus discerent nō blasphemare. pri. ad Tim. 1. Rursus hoēm Corinthium tradidit satanę in interitū carnis, vt spiritus eius fieret saluus. Ex scripturis sacris manifestissimum est, quod misericors deus pro sua clementia ad reducendum peccatores in viam bonā, vtitur non modo seueritate iustarum legum & potestatum, sed & plaerumque impijs tyrannorū voluntatibus, quemadmodum & pessima voluntate ipsius Assur vsus est ad correctionem populi Iudaeorum, Virga furoris mei Assur, & per ipsum, inquit, apud Esaiam, percutiā gentem fallacem. De quibusdam volentibus ingredi vias peccatorum, dicit, Sepiam vias tuas spinis, & necessitate cōpulsus, dices, Reuertar ad virum meum priorem. Quaedam vindicat deus propitius, quaedā vindicat iratus. Vindicat propitius, dum castigat peccantem, ne semper peccare delectet, Tu propitius fuisti, inquit Dauid, de quibusdam adulciscens in omnes adinuentiones eorum. Iratus autem vindicat, dum ad eruditionem electorum flagellat eos, qui flagellorum attritiōibus magis indurātur. Sic & deus ipse in hac vita quibusdam parcit propitius, de quibus scriptura, Dissimulas peccata hoim propter poenitentiā. Quibusdā parcit iratus, de quorū numero extitit populus, cui loquitur,

Reces-

Recessit a te zelus meus, non irascar tibi amplius. Diximus autem latius de hac materia in quæstione de schismaticis & impijs ad meliorē vitam reducendis per potestates & leges humanas, vbi & euentilauimus & contriuimus omnium aduersariorum argumenta, quæ & ipse venerabilis pater Aug. refutauit in epistola contra Vincentium Donatistam, & in alijs passim suis voluminibus. Verū hic nō est silentio prætereundum, quod etsi in prçparandis ad salutarem gratiam hominum cordib⁹ vtilis sit vtcumq; timor, & nō solūmodo timor gehennæ ignis cōminati a deo iusto iudice, sed & timor pœnç constitutç secundum humanas leges & potestates, cum vterq; cohibeat voluntatem, ne det consensum in exequutionem nefarij, operis attamen magnum est discrimen inter istum & illū timorē. Abstinet latro a furto, et ab adulterio ne suspendat' in patibulo, abstinet & ab illis Christianus nondum iustus, ne puniatur in inferno, sed latro solū timēs leges hominū, facit latrociniū dū sperat seipm latere tribunalia sçculariū iudicū, Christianus aūt leges timens illius, quē nouit falli nō posse propter timorē diuini tribunalis, non modo cohibet membra ab exteriori opere, verū & intra claustra cordiū, coercet malas cupiditates, sciens deū oīm occultorum esse conscium, qui apud prophetam loquitur, Ego dñs scrutans corda & renes deus. Proinde & timor iste diuini iudicij concutiens hominum corda longe magis est vtilis magisq; viam præparat charitati ꝙ timor pœnç comminatç a potestate humana, qui tñ & vtilis est dum cohibet mēbra ab opere. Verū qdem est in vtroq; timente viuere quandam peccandi voluntatē, quemadmodum & demōstrauit venerabilis Augu. sed modis longe diuersis. Nam adultum propter metum pœnæ temporalis comminatç ab humana potestate ad tempus sua membra comprimens ab exequutione, plærumque expectat locorum & temporum occasiones, quibus possit latere ad satisfaciendum suæ, quæ intus latet, peccandi voluntati. Christianus autem commotus & tactus spiritu timoris diuini iudicij non sic expectat vllas exequēdi nefarij operis opportunitates, sed certa fide iam tenēs deum omnium rerum conscium, etiam internum suum reprimit consensum ex spiritu sancto, animam nondum quidem aut san

dificante aut viuificante, sed cõturbante & cõcutiente spiritum malignũ, qui latenter in eo adhuc viuit, etiam plærũq; intus operans suos nequitiæ motus. Proinde quemadmodum docet venerabilis Augustinus latenter in eo viuit quędam peccãdi voluntas, propterea quod nondum est iustitię amicus, adhuc odio habẽs legẽ dei, nondũ cum propheta idoneus dicere, legem autem tuam dilexi, non potest fieri vt diligatur, inquit Augustinus, quod deus iubet diligi, & ipsa iussio non diligatur. Proinde talis adhuc carnalis vellet sibi fore licitum frui creatura, suæq; libidini satisfacere non esse vllã iustitiam prohibentẽ, & punientẽ peccata, aut sua peccata deum ipsum posse latere. Verum iste voluntatis motus, quo ipse carnalis homo vellet hæc omnia, est opus non spiritus timoris domini, sed diaboli, qui inimicus humani generis semper in cordibus hominum sua conatur zizania superseminare, inter diuini spiritus semina. Quemadmodũ enĩ in eo, qui est iam templum spiritus sancti, plærumq; ipse spiritus nequitię suos seminat motus prauitatis ad destruẽdum opus dei, Ita & in eo, qui adhuc est templum diaboli, plęrumq; ipse spiritus sanctus suos pręmittit præcursores, quib⁹ destruit opus diaboli. Nemo igitur arbitretur esse absurdum timorem gehennæ ignis esse opus spiritus sancti in eo, qui nondum amicus iustitię mallet frui visibilibus rebus huius mundi. Vnde libido fruendi creatura in voluntate est contraria inhæsioni charitatis, quæ solo deo frui desiderat. Proinde & ipsa libido eandem charitatem tollit non modo meritorie, sed & effectiue, quemadmodum frigus calorem. Summa, inquit Augustinus, peruersitas rationali creaturę est frui vtendis, seq; desiderijs carnis immergere, in illis immorari & quiescere. Proinde, quemadmodum rationalis anima a deo solo creata in materiam iã pręparatã fusa rursus desinit esse in illa, non solũ per actionem solius dei auferentis illam, sed & per causas creatas operantes in materiam, & per contrarias qualitates, Ita & charitas a solo deo infusa desinit esse, & perditur per motũ animi volentis frui voluptatibus huius mundi, qui sane motus contrarius est charitatis inhęsioni. Perditur nihilominus & charitas etiam male merendo per aliud quoduis peccatũ mortale, qđ nõ est motus talis ad fruendũ creaturis,
quemad

quemadmodum patet in eo qui peccat mortaliter ex zelo quodam dei non secundum scientiam, arbitrans sese obsequium præstare deo.

Sed supra dictis videbuntur forsitan obuiare argumẽta. Primum. Quisquis inducit alterum ad Christianę religionis cultum, ad seruandũ dei mandata, pollicens seu proponens aut terrena premia seruantibus, aut temporalia supplicia trãsgredietibus, is videtur suadere ne gratis colatur, & ne propter seipsum diligatur, sed vt & ideo diligatur, q̃a dat aliquid in terra, & ideo timeatur, quia punit in hac vita. Pręterea, Qui solo metu a malo coercetur, is vt inquit Augustinus, odit præceptum & iusticiam punientem, velletq́ deum non esse criminum iudicem, mallet licere quod est illicitum, atq́ ita in eo adhuc viuit voluntas peccandi.

Secundo, Verbi dei predicator debet docere eum, qui credit in Christum, vt non ędificet domum suam super arenam, hoc est vt in colendo deum non prospera huius sæculi speret, sed vt potius preparet animam suã ad tentationẽ iuxta illud. Fili accedens ad seruitutem dei, sta in timore, & præpara animam tuam ad tentationem, vnde & Christus ad discipulos suos ait, In mundo pressuram, in me pacem habebitis. Nã & iuxta Pau. Apo. doctrinam, Oẽs qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiũtur. Q𝔡 tractans Aug. in lib. de pastoribus, Hoc, inquit, Apostol. loq̃t, vt nõ hõ cũ crediderit, ꝓspera huius sęculi speret. Si enim doctus fuerit sperare prospera sæculi, ipsa prosperitate corrumpit̃, & superuenientib⁹ aduersitatib⁹ sauciat̃, aut fortassis extiguit̃. Prędicator igit̃ verbi dei nõ eũ ædificat supra petrã, qui sic ædificat, sed super arenã ponit, & ideo superueniẽtibus pluuijs, vẽtis, et fluminib⁹ tentationũ seu aduersitatum, fit ruina domus illius magna. Videtur ergo temporale beneficiũ non esse via perueniendi ad iusticiam, aut Christi gratiam. Tertio oportet nos plus odisse culpã, q̃ temporalẽ pœnã, etiam magis q̃ pœnã gehẽnæ ignis, magis etiam oportet nos amare iusticiã diuinę legis q̃ euasionẽ gehẽnę ignis. Quisquis aũt ꝓpter solã euasionẽ gehennę ignis colit deũ, aut abstinet ab illicitis diuina lege ꝓhibitis, aut seruat diuinę legis præcepta, is magis odit pœnã q̃ culpam, magisq́ diligit euasionem pœnæ, q̃

conseruationem iustitiæ, quia propter quod vnumquodque tale & illud magis. Peccat igitur quisquis vel abstinet a furto, aut adulterio, vel suas frenat concupiscentias prauas, propter solam euasionem gehennalis pœnę.

Ad primam respondeo, Antecedens esse falsum. Nam aliud significamus dicentes potestatem publicam, aut prædicatorem verbi dei comminatione supplicij, aut promissione temporalis premij inducere homines, vt seruent legem. Aliud vero significamus, dicentes eandem potestatem inducere homines, vt seruent legem propter euasionem supplicij, aut propter assequutionem temporalis premij. Nam proponens temporalia premia seruantibus legem, supplicia vero legis transgressoribus, intendit illos inducere, non vt seruent legem propter euasionem pœnæ, sed vt metu pœnæ coerceantur, & ipsi, & cęteri timorem habeant, & promissione premij assuefiant ad opera legis, vt sic sentientes pœnam infligi legem transgredienti, & premium dari legem custodienti, tandem concipiant voluntatem seruandi legē, amore iustitiæ. Gradus quidam est iste perueniendi ad salutem, sed non omnibus proficit ad salutem. Nam si idcirco deum incipis colere, vt benefaciat tibi, in hac vita nutabunt pedes tui, & putabis te sine causa colere, quando videbis hæc temporalia bona tibi deesse, aut etiam esse in eis, q non colunt illum. Q̄diu ergo sic deum colis, adhuc secundum carnem sapis, & nondum exijsti de mundo, quia non ideo deū colis, quia ipse bonus, non ideo colis, vt ipsius fruaris bonitate, sed ideo, quia dat alia bona, quę dat & impijs, vt pecuniam, vxorem, fœcunditatem filiorum, salutem corporis. Deus se solum seruat bonis, ipse totum erit premiū iustorū. Si ex acceptis a deo huius vitæ beneficijs, proficiendo ad talem animū perueneris, vt aut neglectis, aut postpositis rebus his vilioribus, plus desideres dominū ipsum, q̄ quoduis aliud bonum, etiam si foret sempiternum, vt etiā si tibi dicat deus, vtere delitijs carnis sempiternis, & q̄tū potes, satisfacito tuę libidini, nec morieris, nec in gehennā mitteris, sed mecum tantummodo non eris, non manifestabo tibi memetipsum, iam si adhuc legem seruare velis, & adhuc peccare nolis, ne sis alienatus ab eo quem sic amas, ne illum amittas, cuius solius amplexu anima veris fœcundatur

datur virtutibus, de mūdo iam exifti, & deum colis vero amore iuftitiæ. Naturale eft diligere bñfactores, quæ fane natura, non eft gratiæ contraria. Sic & iuxta diui Bernardi doctrinam ex fcripturis facris traditam, dilectio qua qs primum diligit deum, non propter ipfum, fed propter fe metipfum gradus quidam eft, quo perueniat ad diligendū deum propter ipfum. Dum quifq; propter afflictiones crebras, fræquentius ad deum conuertitur, confiderans deum crebro inuocatum frequenter in tribulationibus benefacere, emollitur in corde fuo, vt incipiat diligere deum ꝑpter ipfum, plus iam fpectans illum, illectus ipfius fuauitate, ꝙ propria fua neceffitate, vt anima exitum faciens de mundo, Samaritanorum exemplo alloquens carnem fuam, dicat. Iam non amplius propter loquelam neceffitatis tuæ deum diligo. Ipfe enim ego video, & intus gufto, ꝙ fuauis fit dominus. Ad id quod vltra in argumento primo affumitur, eum, qui folo metu gehennæ ignis, aut temporalis pœnę facit pręceptum, videtur adhuc odio habere pręceptū & iufticiam punientem. Refpondeo, quod is qui folo metu gehennæ ignis coercet fe ab opere malo, præceptum quidem odit fecundum amorem quendam habitualem, feu radicem intus latentem, nondum renouatus fpiritu amoris iufticiæ, fed non femper eft odium in actu, non femper actu concupifcit deftructam effe iufticiam punientem. Nam dū concuffus quifpiam timore diuini iudicij incipit ceffare a confenfibus nepharij operis, & fugere ftupra, adulteria, cæterafq; ignonimiæ paffiones, cauet interim ne extendat mēbra in opus, viua tamen femper manet in eo peccandi volūtas, donec fuerit renouata fpiritu amoris iufticiæ. Proinde & fic fubiectus feruili timori, quodammodo vult peccare, & quodammodo non vult peccare. Vult quidem, quia viuit in eo latens quædam peccandi voluntas, non actualis quidem femper in actu peccādi, fed habitualis fecundū quā nondū amic⁹ iufticiæ, femꝑ præparat⁹ manet peccare, fuęq; libidini fatiffacere, fi effet impunitas. Non vult autem peccare, quia iam concuffus timore diuini iudicij, fciens deum effe cui omne cor patet, & omnis voluntas loquitur, & quē nullum latet fecretum, incipit exire de fæculo. Et idcirco nō quēadmodum fur, vel adultera expectat opportunitatem
loci,

loci & temporis ad perpetrandum nepharium opus, sed intra claustra cogitationis coercere & comprimere studet, ne prauis cupiditatibus prǽstet consensum. Recte propterea & diuus Bernardus, sub hoc statu timentium timore diuini iudicij, dicit esse exitum de sæculo, & introitum quẽdam vitę & legis. Ad secundum argumentum dicimus, antecedens vtiq; verum esse, neq; enim instruendus est populus Christianus, vt ædificet domum .i. congeriem ædificij suę moralis vitę supra arenam. Neq; enim dicendum est populo Christiano, si in Christo bene vixeris, abundabunt tibi omnia huius mundi prospera, si filios non habes, suscipies, & enutries omnes, & nemo tibi morietur. Verũtamen minus malum est domum, id est, dei cultum, & mandatorum custodiam ędificare supra arenã, q̃ prorsus nullã ædificare domũ. Nã colere deũ propter temporalis vitę aut necessitates, aut consolationes solas, gradus quidam est ad diligendũ deum propter ipsum, siquidem sustuleris a corde tuo arenã, id est, temporalium rerum amorem, super quem fundasti domum tuam .i. cultum, congeriemq; operum moralis vitę, & in loco arenæ ieceris fundamentum Christum seu deum ipsum, super cuius amorem construas, atq; conferas totum cultũ ac conuersationem vitæ tuę, iam domus tua fundata erit supra firmam petram. Ceterum secundum varios populi affectus, variæ quoq; admonitiones adhibentur. Ad Christianũ populũ spiritu fidei iã cœlestibus affectũ dicit̃, vt præparet sese ad tẽtationes, ad persecutiões, ad tribulationes, & pressuras in hoc mũdo, quia, vt inquit Paul. oẽs qui pie volũt viuere in Christo, persecutionẽ patiunt̃. Ad populũ aũt carnalẽ, rebusq; huius sęculi affectũ, oli loquebat̃ de⁹, Si audieris vocẽ dñi dei tui, benedictus fructus ventris tui, benedictus grex iumentorũ ouiũ & pecorum, Deut. 28. Et quia populus veteris legis tpíbus illis carnalibus affectíb⁹ implicatus, nisi tẽporalia desiderare non nouerat, persuadẽdum illi erat, q̃ etiã istorum temporaliũ, deus est creator & largitor, qđ verum est, & vtilissimũ eis erat credere, vt ipsi etiã ex rebus infimis assuescerent deum diligere, & idcirco non male agit potestas huius sęculi, dum comminatione supplicij, aut pollicitatione temporalis premij inducit imperfectos, id est homies nondũ spirituale gratiam consequutos, ad facien

ad faciendũ diuinæ legis opera. Deus nõ fecit hoïes temporalium rerũ amatores, sed illos suo vitio inuenit sic affectos, videlicet carnales, & cupidos. Proinde & ipse, vt se illis faceret amabilẽ, etiã pollicitus, atq; elargitus est tẽporalia beneficia, quæ desiderabãt, vt discerẽt etiã hæc nõ ab alio quęrere & sperare, q̃ ab ipso solo, qui & apud quendã pphetam loquitur, Meũ est aurũ, meum est argentũ, dicit dñs ad vos, o diuites terrę. Sic ex scripturis sacris discim⁹, q lex vet⁹ pmissiones habens tpalium rerũ, pædagogus fuerit in fidẽ, & charitatẽ Christi. Queãdmodũ ex pulchritudine visibilium rerũ concipimus inuisibilem pulchritudinẽ creatoris, faciẽtes argumentũ. Si tã pulchra sunt astra, q̃ pulcher et q̃ sapiẽs est, qui cõdidit illa. Sic ex visibilibus beneficijs intelligimus benefactorẽ esse magis amabilem & diligibilem.

Cęterũ & hic sciendũ est, q lex illa pmisit illi populo Iudęorũ, si legẽ seruaret, nõ adulteria, fornicationes, cæterasue carnalis voluptatis immũditias, quę sunt opa secundũ se mala rõnali aïę, sed pmisit ei tẽporalia bona, & honores, & diuitias, quę nõ sunt secundũ se mala, neq; eni culpabile ẽ honorari, aut habere tpalia bona, sed amare & spẽ in illis ponere, & præferre aut etiã cõferre illa veritati, iusticię, sapiẽtiæ, & charitati proximi. Nã & iuxta doctrinã Pauli .1. ad Tim. 4. dicẽtis, Pręcipe diuitib⁹ hui⁹ sęculi, nõ alta sapere. &c. Etiã diuites huius sęculi suũ habẽt locũ in ecclesię mẽbris, si nõ superbe sapiant, neq; spẽ in eis ponãt, benefaciãt, facileq; tribuant. Ad argumentũ tertiũ patet solutio ex eodẽ fundamẽto. Oportet eni nos plus culpã, q̃ poenã odisse, sed inter duos, q̃rum vterq; pl⁹ poenã q̃ culpã odit, min⁹ puerse viuit, q timore poenę sua mẽbra cohibet ab ope nequitiæ, q̃ is qui nõ suppressus vllo freno in illud proruit. Deinde plus quidẽ poenã, q̃ culpam odit, sed non semper actu, sed p loco, & tẽpore, cũ videlicet quis fuerit in eũ tentatiõis articulũ adduct⁹, vt oporteat alterũ acceptare, vel culpã videlicet facere, vel poenã pati. Deinde facientes opus diuina lege pręceptũ, nõ semper actu cõferunt op⁹ ad deũ ipm pręcipientẽ, neq; semper actu cogitant de deo, & de rectitudie, aut pulchritudine iusticię. Cũ sufficiat cõstituere illi operi rationabilẽ finẽ in deum ordinabilẽ. Scripturas autẽ, quibus dicit, oïa ad gloriã dei esse faciẽda, in alijs elucidauim⁹.

Quemad-

Quemadmodum ex eo, quod quis implet præceptum dandi eleemosynam, dans pauperi vt releuet illi⁹ inopiam, nihil cogitans de iustitia legis diuinæ, Non est consequens eum magis diligere releuationem inopię pauperis, q̃ custodiam diuinę iustitię, vtilitas enim pauperis est finis quidã in deum ordinabilis, quē et intendit deus in pręcepto legis de eleemosynis dandis. Ita quisquis ex recogitatiōe gehēnę ignis, aut recordatione diuini iudicij concussus timore incipit odio habere peccata, suasq; frenare concupiscentias, & abhorrere ac fugere adulteria, stupra, & id genus alia, non peccat, in eoq; sic timet, aut sese cotinet coercens sua mēbra a nepharijs operibus, sic timore diuini iudicij concussus. Dixi signanter, Non peccat in eo quod sic sese continet, siquidem causa huiuscemodi timoris est spiritus timoris domini supprimentis hoc pacto audaciam peccandi, tamen aliunde peccabit si simul adsit in actu, vel a carne, vel a spiritu ne q̃ alius quispiam motus prauus voluntatis, vel desiderantis non esse vllam legem prohibentem, & non esse deum punientē, vel tristantis de hoc, quod sibi non liceat impune peccare, vel magis odio habentis culpã q̃ pœnam & iustitiam. Quamuis igitur stantibus huiuscemodi motibus, simul, anima quidem sese a deo elongat, non tamen in eo q timet gehennã, Non in eo quod ex huiuscemodi timorib⁹ continet & coercet sese, sed in eo quod odit iustitiam dei legem dantis, & transgressorem punientis. Proinde & cō currentibus illis motibus prauis minus peccabit coercens sese a nepharijs operibus, q̃ si cum eisdē motibus proruerit in illa. Solo igit̃ timore gehennę sua membra cohibens ab opere non magis, sed minus potius sese a deo elongat q̃ illa mouens in opus, modo sint cætera paria. Quamq̃ in timore seruili, ipsa seruilitas seu peccandi voluntas quę intus latet, non sit spiritus sancti opus, vtique tamen timor diuini iudicij, cum sit opus fidei, procedit ex dono dei. Proinde verũ quidē est apud eos, qui solo seruili metu soli⁹ pœnę obediũt pręceptis, abstinētes ab illicitis, neq; esse curã pudoris, neq; honestatis, virtutis, & castitatis amorē, eos q; timore reprimi, nō emēdari, attñ ipsi, neq; tm̃ nocēt, neq; tantundē offendũt, q̃tũ qui prout libido fert animi grassantur, non repressi vllius superioris legis pudore & metu.

Ex supradictis liquido cōstat considerantib9 plane absurdum esse, omnibusq; orthodoxorum patrū scripturis cōtrarium putare nō esse hoīes pudore aut metu siue timore supplicij inducendos ad meliorem vitam. Visitabo, inquit dominus, in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Vnde & ipsę claues datę a Christo domino ecclesię iuxta euangelicam, apostolicamq; doctrinam, non solummodo sunt potestates faciendi secundum spiritum mãsuetudiuis, & charitatis, sed & secundum virgam, qua vltio sumitur de omni inobedientia & superbia in ecclesię membris, vt patet Matthæi .18. & primę ad Corinthios quarto & quinto capitulis. Melius est, inquit Augustinus, erudiri in virga matris, quam perire in blandimento prædonis. Atq; hunc in modum pia mater ecclesia excōmunicatiōe vtitur ut correctione & medicina, quę & si interdum non proficiat in salutem eius, qui induratus & contumax perseuerat excommunicatus, ecclesia tamen non desperans de vllo, quem excommunicat secundum pręscriptam sibi regulam a magistro suo Christo traditam tanq; ethnicum & publicanum a consortio suo reijcit contumacem & inobedientem, vt sic reiectus a societate & communione, quæ est inter ecclesiæ membra minus noceat, vel tandem confusus resipiscat, aut præsidijs communionis fraternę destitutus ad gratiam dei confugiat. Deinde ecclesia sic separans intendit non tam in salutē eius, qui excōmunicatur, q̄ in lucrum & custodiam cæterorū mēbrorū in eccl'a, ne videlicet tota massa corrumpatur fermento modico, & vtramq; causam intimauit apostolus primæ ad Corinthios quinto. Vnde & Theodosius imperator post graue scelus in ciuitate Thessalonica perpetratum ecclesiastica coercitus disciplina sic egit pœnitentiam, vt populus pro illo orans imperatoriam Celsitudinem magis fleret videndo prostratam, quam peccando timeret iratam. Recitat August. quinto de ciuitate dei, capite .26. Verissima tradit veterum historia, quod cum in Thessalonica ciuitate fuisset orta seditio, quidam iudices lapidati sunt a populo & occisi, quamobrem Theodosius plurimum indignatus omnes iussit pariter interimi, non secernens nocentes ab innocentibus. Igitur cum in die paschę vellet in-

teresse solemnijs, beatus Ambrosius ei ingressum ecclesię interdixit, & ipsum publice pœnitere compulit, vix post multos gemit⁹ & lachrymas & mirabilia humilitatis indicia eius pœnitentiā suscipiēs, eumq; in omnibus impositis deuote & humiliter obedientē reconciliauit ecclesiæ. At intra se dicet forsitan quispiā lector. Quorsum hæc? cū hactenus fuerit ab oībus catholicis cōfessum atq; receptum per timorē suppliciorum superbas hominum voluntates esse humiliandas. Respondeo, quia iam dudum lupus quidam sub vestimentis ouiū intrauit ouile Christi, contemnēs omnium venerandorum patrū antiquitatē de sacramentis Christi, de baptismo, de pœnitētia, de sacro ordine, de gratia dei & libero arbitrio, & (vt simul oīa dicā) de oīb⁹ ecclesiæ ritibus aliter sentiens, q̄ hactenus per vniuersum orbē senserunt sancti patres. Gloriatur quod a plurib⁹ audiatur, & populum multum ex monachis, ex sacerdotibus, ex clero & populo habeat, qui credat ipsi, sed stultus, insipiens, & infœlicissim⁹, proh dolor, populus qui ad vocē vni⁹ hæretici magis credit, magisq; audit q̄ ad ecclesiā sanctorū patrum ab initio religionis Christianæ secūdum seriē successionis sibi succedentium. Olim conscripsit diu⁹ Bernar. de Hērico quodā sui sęculi hæretico, qui speciē quandā pietatis habens, virtutem aūt suis factis negans, arte diabolica persuasit populo stulto, & insipienti sanguinē Christi & miserationum eius diuitias atq; vniuersitatis gratiam peruenisse solum ad eos, qui ipsi adhærebant. Audi, inquit, quisnam ille fuerit, homo apostata, inquit, est, qui relicto religionis habitu monachus extitit, ad spurcitias carnis, & sæculi tanq̄ canis ad suum vomitum est reuersus. Talem huius temporis Hęresiarcham extitisse ex fructibus eius cognoscimus, quippe qui monachus, neglecto suæ professionis voto, penes nullū vult suę doctrinæ esse iudiciū, nihil faciens & orthodoxam sanctorum canonum ac conciliorum authoritatem, & venerandam patrum antiquitatem, omnibus suadens, vt præ cæteris vniuersis, suę doctrinę præstēt obsequiū. Gratis quidē a solo deo iustificatur homo, vt incipiat amore iustitię deum colere, sed non ideo oportet concedere timorē diuini iudicij nō esse vtilem ad peueniēdum in amorem iustitiæ. Nam & in his omnibus huma-

nę voluntatis operibus & laboribus gratia dei non est tribuenda naturę vel potestati vel etiam sanctitati cuiuspiam hominis, sed deo qui operatur intus, accedentibus ministerijs hominum, non quia dominamur, inquit Paulus, fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudij vestri, secundę ad Corinthios primo. Adiutores autem gaudij vestri sumus, dum gaudium vestrum, quo ex fide gloriamini in Christo domino, quantum in nobis est, corroboramus, & speciali cibo nobis de mensa domini credito atq; dato, animas vestras pascimus & confortamus.

¶ *Sequitur octaua huius capituli pars.*

SVPEREST iam per propositiones & sententias respondere propositę quęstioni. Cur videlicet fructus passionis Christi, qui est propitiatio pro peccatis totius mundi, non perueniat in omnes Adę filios, & an illius ratio sit humanę voluntatis negligentia. An sola prædestinatio ac reprobatio diuina, secundum quam alijs datum est nosse mysterium regni dei, Alijs non est datum. Si vera esset sentētia, quę docet ꝙ ꝓpitiatio sanguinis Christi esset generale & publicum munus, ex æquo omnibus propositum, sic vt omnes Adæ filij habeant in potestate fieri participes, si velint credere, & cum gratiarū actione pretiū illud acceptare, facile esset ad propositam quęstionem respōdere, videlicet diuersitatem hanc prouenire ex diligentia, vel negligentia humanæ voluntatis, aut volentis, aut nolentis in Christum credere, volentisq; pretium illud sanguinis exolutum in cruce, aut cum gratiarum actione acceptare aut repellere. Fuerunt venerabiles patres, vtpote Chrysostomus, Origenes, Basilius, & Ambrosius, qui videntur prefatæ quæstionis difficultatem secundum sententiam illam absoluisse in adultis iam preditis vsu rationis. Nam Ambrosius tractans illud primæ ad Timotheum, Deus vult oēs saluos fieri, & ad agnitionē veritatis venire, Vult, inquit, omnes saluos fieri, sed si accedant ad eum. Non enim sic vult, vt nolentes saluentur, sed vult eos saluos fieri, si & ipsi velint. Nam qui legem dedit omnibus, nullum excepit a salute. Medicus idcirco

se proponit in publicũ, vt ostendat se velle sanare, si tamen ab ęgris requiratur. Ex quibus Ambrosij sententijs impre sentiarum notanda est vnica illa qua dicit, Qui legem oib⁹ dedit, nullum excepit a salute. Similem sententiam multis in locis docent Chryso. & Basilius, ac Orig. & alij patres. Ex quorum doctrinis commotus forsitan venerabilis quidam doctor, nomine Faustus, in libro primo de defẽsiõe liberi arbitrij simul & gratiæ, docet Christum omnium redẽptorem, suam gratiam omnibus offerre, aut ingerere ad salutem, & aditum ad fructum passionis Christi esse generale & publicum munus, & ꝙ gratia redemptionis nostrę, sit quasi fons quidam in medio mundi huius expositus, & in commune concessus, qui ad hauriendum pateat vniuersis, vt largitori merito reus sit, qui haurire neglexerit. Probat. Omnibus, inquit, oblatum est, quod ab omnib⁹ est reposcẽdum. Si circa hominis salutem, specialis esset dispẽsatio, nescio, inquit, quomodo generalis esset discussio. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, Omnibus reprobis dicturus est Christus, Esuriui, & non dedistis mihi mãducare, & c. Potuerunt igitur omnes Christum cognoscere, eumq̧ tanq̃ medicum omnibus paratum desiderare & recipere. Sed quia in alijs libris satis demonstrauimus, nõ solum proposuisse nobis Christum, in quem tanquam in medicum confidamus & confugiamus, sed & præueniendo præparare voluntates nostras, vt velimus in illum credere, atq̧ confugere. Idcirco videbitur forsitan supra dicta sententia pręsentem difficultatem nõ absoluere. Nam restabit forsitan quęrendum, vnde eueniat, ꝙ nõ omnium hominũ voluntates ex merito Christi ita pręparentur, vt in illum credant & confugiant. Et quia huius difficultatis dissolutio magna ex parte pendet ex solutione quæstionis, qua solet dubitari, an cuilibet homini adulto sufficienter deus adsit, vt valeat a peccato resurgere, de qua in tractatu sequenti lõge lateq̧ differitur, ideo hic supersedeo. Quantum ad præsentem materiam attinet, pręmittendum est nos ex scripturis discere, Christum secundum modum quendam esse saluatorem ac redemptorem omnium hominum, & secundũ quendam modum non esse omnium hominum saluatorem, sed multorum. Quod multorum solũ & non oĩm sit salua-

tor, videtur tacite significari in scripturis, docētibus Christi sanguinem fusum esse pro multis, Hic est sanguis meus, inquit Saluator, qui pro vobis, & pro multis effundetur, tacite subindicans, non pro omnibus, sed pro multis fusum esse. Quod autem sit omnium saluator, videtur docuisse Ioannes, Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non nostris tantum, sed etiam pro totius mundi. Idem videtur Apostolus ad Heb. 2. docuisse, tradens Christum in modico minoratum ab angelis propter passionem mortis, gloria & honore coronatum, vt gratia dei gustaret mortem pro omnibus. Attamen constat eundem Christum salutis nostræ principem, non omnes, sed multos in salutem adducere, quemadmodum & subindicant eiusdem apostoli subsequentes sententię. Proinde hęc tractans Chrysostomus in commentarijs, in epistolā ad Hebręos, Gratia dei pro omnibus gustauit mortem, non pro fidelibus tantum, sed pro mundo vniuerso, & ipse quidem Christus pro omnibus mortuus est, tametsi non omnes credunt, ille quod suum erat impleuit. Vnde Leo papa, Dominus noster Iesus peccati, mortisq; destructor, sicut nullum a reatu liberum repperit, Ita liberandis omnibus venit. Eandem sententiam quidam probare conantur per apostolum dicentem, Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, & per eundem primæ ad Timotheum. 4, dicentem, Speramus in deum vnum, qui est Saluator omnium hominum, & maxime fidelium. Quod tractans autor quidam irrefragabilis defensor gratiæ simul & liberi arbitrij, in fine libri secūdi, de vocatiōe omnium gentium, Apostolus (inquit) dicendo, Qui est saluator omnium, confirmat bonitatem dei super vniuersos homīes esse generalem, adijciendo autem, maxime fidelium, ostendit partem quandam humani generis specialibus benificijs prouehi ad æternam salutem. Sed hic sciēdum quod veteres doctores supra dictas scripturas aliter interpretantur, de quibus suis in locis satis diximus. Vnde Chrysostomus, Ambros. Hieron. Augustinus, illud Apostoli iam citatū, Deus est saluator oīm hominum, intelligunt nō de salute solū ęterna, sed generaliter ac indefinite de quauis salute, siue corporis sit, siue aīæ, tradunt non esse vllam salutem, neq; corporis neq; animæ, nisi a deo, &

ita deum esse saluatorem omnium, quia saluat omnes, qui saluantur etiam, quantum ad salutem præsentis sæculi, quia quotquot eruuntur de periculis huius vitæ, per ipsum eruuntur, & secundum conseruationem huius vitę, per ipsum, & in ipso conseruantur, quantum vero attinet ad salutem æternam, solum est saluator fidelium. Propterea Apostolus (inquiunt) subiecit, & maxime fidelium. Verũ siue sic verbum hoc, siue aliter intelligatur, Illud tamen quod dicit, Deus vult omnes saluos fieri, non nisi de salute æterna potest intelligi, propter id quod subditur, & ad agnitionem veritatis venire, & subditur, Vnus est mediator dei & hominum, Iesus Christus, qui dedit semetipsum redemptiõem pro omnibus. Habes igitur hac in re diuersas sentẽtias, quibusdam dicentibus, Christũ esse saluatorem omnium, eumq; velle saluare omnes, & mortem gustasse pro omnibus, Alijs autem docentibus Christum solum velle saluare fideles, fudisse sanguinem, & gustasse mortem pro multis, id est, pro his, qui credere voluerunt.

Secundo prę mittendum, quod ex supra dictis scripturis sacris suborta est doctorum distinctio, tradentium valorem meritorum Christi bifariam considerari, videlicet quãtum ad sufficientiã, & quantum ad efficaciam. Quantum ad sufficientiam omnibus valet, quia pretium pro omnium hominum peccatis sufficit, & prodesset omnium hominum peccatis, si vellent credendo ipsum recipere, dicente scriptura, Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem fieri filios dei. Quantum ad efficaciam, non omnibus prodest, sed obtemperantibus solum, seu recipientibus illũ, factus, inquit Apost. est causa salutis oĩbus obtẽperantibus sibi. Sic & sancti patres passim explanant sententiam illam communem, qua dicitur Christus esse saluator omniũ, exponentes, omnium hominum, non absolute, sed omnium hominum, qui recipiunt illum, vel obtemperant illi, vel credunt in illum. Sic antiquissimus Irenæus, Omnes venit saluare Christus, omnes, inquit, qui per eum renascuntur in deum infantes, paruulos, senes, libro secundo, aduersus Valentinũ, capite trigesimonono. Pretium illud secundum dignitatem & valorem sufficiens est omnibus, sed nõ prodest repellentibus illud, quemadmodum de quibusdam dicitur

dicitur, pretium meum cogitauerunt repellere.

Sed hic ſciendum, quod meritum & paſſionem Chriſti ſufficere omnibus bifariam poſſumus accipere. Vno quidem modo propter auxilia quædam gratuita pro loco et tempore omnibus impenſa, quibus iuuantur ſufficienter, vt valeant recipere & credere, atque ſperare in nomine illius. Et hic intellectus non videtur acceptandus. Neq; enĩ videntur huiuſcemodi auxilia ſufficientia eſſe in paruulis multis, quibus plærumque in vtero mortuis, aut ad lauachrum diligenter deportatis, non videtur adeſſe ſufficiens auxilium. Non oportet igitur huiuſcemodi auxiliorum ſufficientiam in adultis omnibus ponere, qui propria voluntate fecerunt ſeſe indignos gratia dei, alioquin in diſpenſandis gratuitiſ auxilijs beneuolentiorem, vt inquit Auguſtinus, facerem deum in grauiſſimis peccatoribus, quam in paruulis, propter alienum peccatum miſeris. Quod fortaſſis non videbitur abſurdum, ſi conſideremus deum plęrũq; magis indigno, ac ſceleratiſſimo homini miſericorditer ſubuenire, prætermiſſo minus indigno, ſed de hoc latius in libro de concordia liberi arbitrij, & prædeſtinationis, deo iuuante, dicturi ſumus. Alio modo poſſumus intelligere meritum paſſionis Chriſti omnibus ſufficere, quia valor pretij immenſus eſt, & ita ſufficiens eſt ad diluendum omnium hominnm peccata, neq; requiritur in creatura vllum aliud meritum ad obtinendum illud, quamuis oporteat omnem hominem iam ſuę rationis compotem, vt illius particeps fiat, credere, & pretium illud cum gratiarum actione ratum habere. Ex his, quę diximus in tractatu de miſterijs redemptionis humani generis, patet, quod paſſio Chriſti dicitur eſſe primę gratiæ meritoria ſufficenter omnibus filijs Adę. Nõ idcirco q; ea ſola poſita detur gratia omnibus filijs Adę, qualitercũq; ſeſe habentibus, vtpote in fidelitate, aut in peccatis permanere volentibus, ſed quia datẽ omnibus quotquot receperunt illum, & quotquot regenerentur ex illo. His etenim ſolis applicatur huiuſcemodi paſſio ſeu paſſionis meritum. Tertio præmittendũ ẽ, q; motus fidei, p quẽ applicatur in aliquẽ meritũ Chriſti, nõ habet ex ſe valorẽ & dignitatẽ, vt faciat in eũ trãſire fructũ paſſionis Chriſti, ſed ex ordinatiõe & reputatione diuina.

Exigitur

Exigitur ꝑpterea in adultis motus fidei per dilectionem operantis, non tanꝙ meritum gratię iustificantis, sed tanquã dispositio, quam deus dignatur reputare sufficientem copulam, qua quisꝗ per spiritum viuificantem, vniatur Christo capiti. Vnde in ipso iustificationis momento, motus fidei non est ipsius gratiæ meritum, sed effectus meritorius etiã æternæ vitę, quatenus autem motus ille in hoc momento, ẽ a libero hominis arbitrio cælit⁹ attracto, est præparatio seu dispositio vltima ad gratiã simul cũ ipsa gratię infusiõe. Fides itaꝗ, quæ viua est charitate, reputatur credentibus ad iusticiam, tanꝙ illud per quod secundum gratuitam dei ordinationem, transit in vnũquemꝗ electorum meritũ Christi, non præcedentibus vllis proprijs illorum meritis. Quẽadmodum ait Apost. Ei qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iusticiam, secundum propositum gratiæ dei. Ex eo quod Apostolus dicit, fidem credentis reputari ad iusticiam secundũ propositum gratiæ dei, plane possumus discere hoc ipsum, scilicet fidem reputari ad iusticiam credentibus non esse, neꝗ ex valore fidei in se, neꝗ ex vllo credentium merito, sed ex proposito gratiæ, sic volentis fidem reputare nobis ad iusticiam, & propter merita sui vnigeniti gratiam dare oĩbus credentibus. Et ita Christus, qui sibi primam gratiam mereri nõ potuit, illam sufficiẽter meruit omnib⁹, efficaciter quidẽ his qui credere voluerint, sufficienter autem his, qui credere potuerint, sed noluerint, dum propositam sibi propitiationem sanguinis Christi repellentes, ipsi sibi ipsi sunt causa, ꝙ meritum eiusdem passionis Christi in se non peruenit. Qui non credit, iam iudicatus est .i. olim in Adã damnatus propter peccatum, quod ex illo Adam in se peruenit a regno dei exclusus, & in ęternum foris manet, quia non credit in nomine vnigeniti filij eius, non credens se semel natum oportere denuo renasci. Quarto pręmittendum est, quod cum dicimus per motum fidei in vnumquemꝗ transire fructus seu merita passionis Christi, vt suscipiat gratiam iustificantem. Hoc accipiendum est, vbi iustificatio fit, non administrato vllo sacramento. Nam tum oportet adesse liberi rabitrij motum. Vbi autem sacramẽtum baptismi, aut pœnitentię administratur, sufficit in par

uulis

uulis generalem fidẽ ecclesię. Pro adultis aũt iã extra rõnis vsũ constitutis sufficit fidei mot⁹ virtualis ex actu, quẽ habebant priusq; rationis vsu carerent. Hęc est antiqua ecclesię consuetudo, secũdum quam baptismi, & pœnitentię, seu reconciliationis beneficia etiam eos dantur, qui in articulo mortis sunt vsu vocis & rationis priuati, si astantium testimonijs constiterit eis propositum habuisse, & paulo ante postulasse. Habes hanc consuetudinem de baptismo in capite Maiores, de baptismo & eius effectu. Vt autem neq; nouam, neq; recenter inuentam, sed ex patribus arbitreris esse consuetudinem ipsam, scias Cyprianum in epistola ad Magnum, & Leonem papam in epistola. 64. ante mille annos tali fuisse vsos consuetudine, de quibus alibi latius. Si nihil prodessent baptismi & reconciliationis, seu pœnitentiæ sacramenta adultis absq; motu fidei, aut interioris pœnitentię in ipso iustificationis momento, frustra ecclesia hæc ministraret illis, sic extra rationis vsum constitutis. Ex his consequens est, non solum originale, sed & peccatum criminale originali propria voluntate additum remitti pro tempore, quo nullus adest ei qui iustificatur fidei aut interioris pœnitentiæ motus. Atq; ita, quemadmodum & in superioribus diximus ex homine attrito fieri hominem iustificatũ nõ aucto motu fidei, pœnitentiæ, aut dilexionis. Homo dũ baptizatur, gratiam, inquit Cyprianus, consequitur, spiritũ sanctum accipit, & liberatur a diabolo. Qui si gratiã semel de baptismi sanctificatione perceptam amiserit, pacem & recõciliationem accipit per sacerdotes, modo ad ecclesiam pœnitens redeat humili confessione, ac satisfactione confitens peccata sua. Item superbi & contumaces Episcopis inobedientes spirituali gladio reiecti, de ecclesia relapsi, insuper atq; solenniter pœnitẽtes, alijsq; criminibus ĩuoluti, olim ante mille annos apud solos Episcopos exomologesi .i. cõfessiõe facta paceãccipiebãt, qui tñ ante cõpletũ tempus pœnitentię si incommodo aliquo aut infirmitatis periculo fuerãt præoccupati, poterant Episcopo absente confessionem facere apud presbyterum, vel etiam absente presbytero apud diaconum, & ab illo reconciliationem accipere, vt cum pace migrẽt ad dominum, si modo constiterit illos dum sani fuerint, beneficium hoc desiderasse seu postulasse. Testatur hęc

multis in locis diuus Cypria. qui & in epistola ad Anthonianũ docet mechos, adulteros, aliosq́ criminosos poenitentiam non agentes, neque testantes dolorem suorum delictorum in toto corde, & manifesta lamentationis professione esse prohibendos a spe cõmunionis & pacis, etiã si in infirmitate atque in periculo mortis cœperint deprecari, quia tum rogare illos, inquit non delicti pœnitentia, sed mortis vrgẽtis admonitio cõpellit. Neq; enim dign⁹ ẽ in morte accipere solatium, qui sese non cogitauit moriturũ. Hactenus ille intelligens nõ esse in articulo mortis ad pacem recipiẽdum eum, quem verisimilibus argumentis constat non ex corde delicti sui pœnitere. Sed de his latius, cum tractabit de septem ecclesiæ sacramentis.

¶ *Sequitur secundum huius partis membrum.*

HIS pręmissis pro solutione quęstionis, pono vnicam propositionẽ & .7. super declaratione illi⁹ sentẽtias, ex quibus tandem colliguntur conclusiones tres ad quęstionem respõsiuę. Propositio est. Omnes filij Adæ, q̃uis absq; fructu seu merito passionis Christi faciant vnã communem perditionis massam, attamen est nonnulla inter illos diuersitas, & inęqualitas. Etquemadmodum in Adę filijs, si sub innocẽtię statu humana natura perseuerasset triplex fuisset diuersitas. Vna ex libero arbitrio, quam diuersitatem ex scripturis iam discimus esse in angelis, & in beatis, & damnatis. Alia ex origine Genesis, neq; enim sub innocentiæ statu paruuli fuissent ęquales in naturæ viribus. Tertia ex gratuito dei munere, fuissent sub statu innocentiæ etiam diuersa gratiarum munera. Ita & in Adę filijs iam post lapsum Adę in massa damnationis constitutis triplex reperitur diuersitas. Quædam est facta ex proprijs impiorũ voluntatib⁹, quibus factum est vt nõ omnes eodem modo sint dispositi, seu affecti, & idcirco ad gratiæ munera accipienda, alij magis alij minus sunt inepti, ac indispositi, quod primũ ex philosophia morali manifestum potest esse, in qua patet hãc diuersitatem etiã esse in gentib⁹, qui nunquam aliquid audierunt de gratia Christi miserentis

tis, qui secundum legem mentis intus scriptam sic vel aliter cōponunt vitā suā moralem, honestatis cuiusdam amore, lux enī rationis internę ab initio diuinitus insculpta, non perijt prorsus in Adam, sed ex peccato illius sensualitas carnis sibi derelicta, suum agens officium secundum desideria carnis tenet eādem rationē oppressam, & obscuratā, tñ non prorsus in suis iudicijs perijt, atqȝ adeo nō perijt, vt quisqȝ iam suæ rationis compos valeat deum suum parētē, atqȝ eius datorē iustū & bonū intelligere, hancqȝ sui exilij suęqȝ damnationis causam altero docēte iudicare, & alterius magisterio foris docente per solum lumen rationis intus docentis mendacium, periurium, furtum, adulterium, homicidiū, tanqȝ illicita & supplicijs digna reijcere. Patet insuper talis diuersitas in his qui gratiam baptismatis semel acceptam sua sponte perdiderunt. Inter quos itidem est magna diuersitas, grandisqȝ malorum meritorum inæqualitas ex proprijs ipsorum voluntatibus facta, per quam alter est altero magis ad gratiam ineptus ac indignus. Neque tamen inde consequens est alterum esse altero magis dignū. Secundo inter iniustos contingit diuersitatē esse ex origine Genesis. Alij natura dociles, tractabiles & ad obediendum recte monentibus faciles, alij duri, & agrestes. Absqȝ vlla Chrsti miserentis gratia, absqȝ vllo humanæ voluntatis studio, ex natura, alius alio ad virtutem pro pensior, alius alio ad carnis vitia procliuior, alius alio gloriæ & honoris ambitiosior. Iste natura iracundus, ille natura mansuetus, ille audax, iste timidus, iste ferox, & natura crudelis, ille natura pius, & facilis ad miserendum, iste procerus corpore & fortis, ille exiguus viribus, iste cæcus, ille surdus aut claudus, iste inter catholicos natus, inter catholicos ęditus, a cunabulis in veritatis lacte nutrit9, ille aūt hęreticus & paganus, cū ipso lacte matris haurit virus errorum. Et quis sufficeret enarrare omnes hominum originales diuersitates, & dissimilitudines, tum in dispositionibus corporū, tum in affectibus & qualitatib9 animorū quorū oīm causę nos latēt, & soli nobis manifestant affect9. Sūt qui has originales dissimilitudines hominū, tribuerūt fatis & syderibus. Sunt alij qui tribuerunt meritis in alia vita gestis priusquam nascerentur homines in mundo isto

 arbi-

arbitrantes omnes animas rationales ab initio fuisse conditas. Nos autem Christiani ex scripturis sacris a spiritu sancto coelitus edocti non dubitamus haec fieri omnia ex volũtate dei cunctam hanc diuersitatem operantis, secundũ rationes sapientiae suę nobis occultissimas, quemadmodũ ait dominus ad Moysen, Quis dedit os homini, quis fecit surdũ & mutũ, nonne ego dominus de⁹? Et per Esaiam, Nõne ego foecundum & sterilem feci? dicit dominus, quemadmodũ & in libro Ecclesiastico legitur, Bona & mala vita & mors, paupertas, & honestas a deo sunt. Verum quidẽ est plaerumq; naturales esse causas harum dispositionum animorum & corporum, sed quia ex voluntate dei, aut volentis, aut sinentis est, vt tales causae existant, & non existant, vt & operentur, & non operentur. Idcirco omnis haec diuersitas est a conditore deo, cuncta secundum consilium sapientiae suę gubernantis, si tamẽ nemo peccasset, nullũ malum super hominẽ extitisset. Tertia inter impios contingit diuersitas propter aliquod gratuitum auxilium a deo excitante, prędueniente & adiuuante liberum arbitrium. Haec diuersitas significatũ in ṽbo saluatoris, Ve tibi Corozaim, quia si in Tyro & Sydone factę essent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cinere & cilitio poenitentiam egissent. Sic dicit Augustinus, Pręcedit plęrumque aliquid in peccatoribus, quo quamuis non sint iustificati, tamen digni efficiuntur iustificatione. In alijs vero praecedit aliquid, q̃ digni fiant obtusione. Non dixit, digni sunt iustificatione, sed digni, inquit, efficiuntur. Super prędictis tribus diuersitatibus sex ponemus sententias. Prima est, Deus inter creaturas rationales quandam operatur diuersitatem, & inęqualitatem, vt earundum creaturarum conditor & institutor, quandam vero operatur, vt earundem iudex, seu retributor, quandam vero vt sapientię suae, iustitię suae, simul & misericordiae manifestator. Rationes propter quas, rationales creaturas ad inaequalia iudicat, alias quidem ad premia, alias ad supplicia, & has quidem ad magna, alias vero ad minora, sunt earundem creaturarum inaequalia merita. Deus enim, vt inquit scriptura, retribuit vnicuiq; secundum opera, & iudicat vnumquemq; secundum merita, quę gessit in corpore. Iam si roges vnde proueniat in creatu

creaturis meritorum diuersitas. Respondeo.

Rationalis creaturæ non essent vlla merita, si non esset illi rationalis voluntas libera, sine libero voluntatis arbitrio, neq; bene mereri, neq; male mereri quispiam potest.

Proinde si non fuisset liberum rationalis creaturæ arbitrium, non fuisset vllum dei iudicium, neq; fuisset vlla erga rationales creaturas iusticia, neq; vlla gratia aut misericordia, sed radicitus totius religionis Christianæ professio iaceret euersa. Si non esset liberum arbitrium, inquit Augustinus, quomodo deus iudicat hūc mundū. Si tales fuissem⁹ a deo conditi, vt non potuissemus, neq; alterius esse voluntatis, neq; per voluntatis nostrę arbitriū ascendere deo adiuuante, & descendere, proficere, & deficere, obedire deo præcipienti, & non obedire, inaniter constituisset deus premia & supplicia. Neq; essemus magis q̃ pecora, beluæ, & infantes iudicandi propter opera. Diuersitas ergo, quam deus operatur in creaturis rationabilibus, vt earum iudex seu retributor, rationes habet earundem creaturarum merita. Rationes autem propter quas deus creaturas primum condidit, & constituit inęquales, alias quidem digniores, alias minus dignas, non sunt vlla earundem creaturarum merita. Quis potest deo dicere, cur sic, & non aliter voluerit mū dū facere, cur hunc & non alium condidit. Deus qui infinitis modis alijs potuit suam bonitatem alijs communicare, in aliosq; diffundere, etiam potens res quas condidit instituere, vel in altiori, vel in decliuiori gradu altero, qualitercumq; facere placuisset, secundum suam sapientiam, huuc peculiarem rerum ordinem & gradum selegit ad declarandum suam sapientiam, simul & iusticiam atque misericordiam & bonitatem congruissimam. Nam in eo quod rationali creaturæ, tam angelicę, quam humanę inseruit vim iudicij seu intellectus insignem, per quam liberum esset illi in aliam migrare sententiam, & in quam vellet partem suum vertere consensum, reliquit locum declarandę suę iusticiæ, simul & misericordię. Tam angelus ipse q̃ homo dum peccauit abutens hac virtute insigni liberę volūtatis, meruit fieri miser iusto dei iudicio, factus autem miser, mortisq; subiectus ex iusticia dei iudicantis, non potuit rursus fieri a miseria liber & saluus absq; clementia & misericordia dei,

&

& ita declaratur dei gratia simul cum iusticia, dum salus miseri hominis pendet ex gratia dei miserentis, & miseria hominis facta est ex voluntate hominis voluntarie peccantis, simul & ex ira dei iuste vindicantis. Ex his itidem fundamentis, consequens est non oportere vllas esse rationes in hoībus propter quas inter creaturas æqualiter miseras & peccatrices velit has potius, ꝙ̄ illas ita pręparare, qualiter aptum nouit, vt & credant, & credentes passionis Christi participes fiant. Quemadmodum enim extra diuinam sapientiam, voluntatem, bonitatem, & iusticiam, non sunt rationes vllæ propter quas deus, qui in potestate habuit aliter facere, institueret, sic & non aliter mundum, Ita extra diuinam sapientiam, voluntatem, bonitatem, non sunt inuestigandæ rationes, propter quas ipse ex massa humani generis inter æqualiter reos & obnoxios, ita voluerit alios vocare, & pręparare qualiter aptum nouit, vt credant & obediant, ac iusti fiant, alios autem non sic, sed desertos relinquere in miserijs, quos in potestate habuit subleuare. In his iam veritatem habent scripturæ, An non licet mihi facere quod volo? Amice nō facio tibi iniuriam, Tolle quod tuum est, et vade, An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?

Hic iam statuatur nobis irrefragabile telum, per qđ deijciuntur omnes curiosorum hominum quęstiones interrogantium, Cur deus hunc ita vocat, ita pręparat ad accipiendum gratiam, qualiter aptum nouit vt obediat, hunc autem non magis, sed æqualiter reum non ita vocat. Cur Christus, qui est saluator omnium hominum, non omnibus Adæ filijs dedit hunc sensum, vt cognoscant verū deū & verū Christū eius filium. Hic si velimus respondere deum ęqualiter reos, æqualiter vocare, sed idcirco eos non peruenire ęqualiter ad gratiam iustificantem, quia ipsi suo libero arbitrio non æqualiter volunt acquiescere inspirationi diuinæ, hac responsione videbitur forsitan minus exercitatis satisfactum, cū de adultis fuerit interrogatio, sed de paruulis id dicere non possunt, quemadmodū in subsequēti sentētia patebit. Deinde neq; vniuersaliter hoc verum est quod deꝰ ęqualiter reos, ęqualiter inuitet ad gratiā, ęqualiter subministrās auxilia, quēadmodū inter duos existētes in gratia, alterum ra

rũ rapit ne malicia mutet intellectum eius, alterum permit- titviuere, donec lapsus in mortale peccatum pereat, Ita inter ęqualiter reos nõ semp æqualia pręstat vocationis beneficia. Tutius ergo viuimus si in discutiendis rationibus diuinæ voluntatis obstruamus os nostrum memores doctrinæ do- mini. Vbi vni fit gratia, non fit iniuria alteri. Amice, in- quit, non facio tibi iniuriam, An non licet mihi facere qđ volo? Nunc ergo contra eos, qui temeraria inquisitio- ne moliuntur inuestigare rationes diuinæ voluntatis in di spensandis gratuitis super diuersos homines auxilijs diuer sis, quibus moueantur ad fidem, per quam in vnumquem- q̃ transit fructus passionis Christi, Cur videlicet ipse deus non omnium hominum corda sic vocat, sic præparat, sic in- uitat, vt persuadeat, vt vocati credendo, efficiantur parti- cipes fructuum passionis Christi, talis sufficiat responsio.

In Christianorum schola firmiter & absque omni dubi tatione ex scripturis sacris & Apostolorum doctrina est cre dendum vniuersum genus humanum tam iusto dei iudi- cio in Apostolica radice esse damnatum, vt etiam si nullus inde liberaretur, nemo recte posset dei vituperare iusticiã, & idcirco non licere nobis pręter diuinam iusticiam, & misericordiam curiose scrutari cur hic potius quã ille sic, vel sic vocatus, vt credat, Alter autem non sic, cum huic redda- tur iusto dei iudicio contumelia debita, illi autem fides gra- tuita, qua transeat in consortium Christi extra dei iram. Quemadmodum autem nullam excusationis rationem pre- tendere possunt olim regenerati, qui fructum passiõis Chri- sti semel acceptum sua sponte perdiderunt. Nam qui post susceptum semel rite baptismum relapsi pereunt iam, non propter alienum, sed propter suum peccatum efficiuntur fi lij iræ, quia gratiæ semel acceptę fungere noluerunt labo- ris officium. Ita neq̃ vllam rationem excusationis inueni re poterit, quisquis post susceptum iam vsum liberi iudicij, negligit viuere secundum accepta tunc naturę talenta, quia propter proprium iam peccatum reus efficitur, & nõ perit in solo Adam. Proinde & talis si deseratur in massa per- ditionis, non potest iusta ratioe vllam in corde querelam cõ- cipere de abnegato veritatis lumine.

Secunda sententia. Quamuis tutior viuat quisquis cũ

venerabi-

venerabili patre Augustino, non per auxilia sufficientiā exęquo oībus adultis proposita, sed per diuinā misericordiam & iusticiam a curiosis hominum quęstionibus se absoluit, humiliatus sub potēti manu dei, sentiens etiam deum non iniuste agere, si ex adultis ęqualiter res iuuet sufficienter, vnū, vt perueniat ad fructum passionis Christi, alterū non iuuet. Neq; tamen sentit contra diuinam gratiam, neq; si fallitur, perniciose fallitur quisquis diuinam bonitatē ita commedat super omnes homines esse generalem, veniētibus singulis ad ętatem, qua possunt inter licitum & illicitum discernere, de⁹ adsit ꝑ tēpore & loco peculiaribus quibusdam auxilijs, per quorum testimōium possent ad quærēdum & cognoscendum verum deum adiuuari, atq; inde ad superiora ascendere, & immunes sese conseruare a crimine legis naturę, qua si non abuterentur, ad initia quædam gratuitæ fidei peruenirent, ex quibus sic prēuenti non merendo, sed misericordię diuinæ sese commendando gratis consequerentur spiritum Christi, ad participādum fructum & meritum passionis illius. Ex huiuscemodi auxiliandi modis per generalia quędam & specialia dona, ortum habuerunt magistrorum sententię de facere quantum in se est, & de hoc quod homines primum venientes ad vsum liberæ mentis illuminantur a deo, si his quæ acceperunt non fuerint abusi. Et quod duo infantes, quorum vnus baptizatus, alter non baptizat⁹ æqualiter educati, aut in syluis, aut inter paganos primum venientes ad ætatem liberi iudicij ęqualiter destituti omni instructione, quæ per homines fieri consueuit, æqualiter iuuentur a deo ad actum fidei. Vn⁹ quidem, vt incipiat participare fructum passionis Christi, Alter vt iam olim particeps factus, permaneat in illo & qđ in dei arbitrio est vel sic vel aliter facere absq; iniusticiæ nota, Possunt in hisce rebus tradi piæ quędam magistrorum sententiæ absq; iniuria gratiæ dicētium, multiplicem atq; ineffabilem dei bonitatem singulis hominibus postq; peruenerint ad tempus quo possunt inter licitum & illicitum discernere pro loco & tempore ita cōsuluisse semper & consulere, vt neq; ulli pereuntium excusatio suppetat de abnegato sibi lumine veritatis neq; cuiq; sit liberū de sua iustitia gloriari, Qubus dictis fixa stabit euangelica,

seu apo

seu Apostolica doctrina, tradens neminem posse venire ad Christum, vt tanq̃ membrum in corpore eius, fiat particeps fructuum & meritorum eius, nisi tractus a patre cœlesti ita dirigatur, vt accipiat viuificantẽ spiritum. Eos autẽ qui nõ venerũt, aut specialiter vocatos sua pertinacia diuinæ vocationi obuiare & reluctari, aut generaliter tractos a recto intelligẽtię tramite deuiare sua spõte, & idcirco illos ad participãdum fructum passionis Christi nõ præparari. Sed hęc vt diximus, in paruulis dici non possunt, qui nullo rationis iudicio vtuntur, quo valeant sentire dei creatoris aut vocationem, aut tractum. Vbi actio non offendit, vbi arbitrium non resistit, vbi eadem miseria, similis imbecillitas causa cõmunis, inter quos alij assumuntur, alij pares in omnibus, & ęqualiter rei deferuntur, quo facto, deus nos docet sese nõ iniuste agere, si ex adultis peccatoribus æqualiter reis, propter solum originale peccatum venientibus iam ad ætatẽ, qua possunt vti libero rationis arbitrio, vnum iuuet sufficienter, vt ad Christum veniat, alterum deserat. Idcirco tutiores viuimus, si absoluamus nos a quæstionibus curiosis humiliter ad diuinam iusticiam & misericordiam aspicientes.

Tertia sententia inter impios nondum iustificatos, nulla est diuersitas voluntarię dispositiõis, aut prędparationis, propter quam aut vnus mereatur gratiam primam habere, magis q̃ alter, aut alter sit altero magis vel minus ad gratiam vel remissionem peccatorum assequendam dignus, vtiq; tamẽ est diuersitas voluntarię p̃parationis, p̃pter quã alter est altero magis indignus, aut alter magis inept⁹, ac indispositus & propter quam alter magis, q̃ alter meretur reijcia gratia, excludi a fructu passionis Christi . Huius propositionis sententiæ sunt ex innuneris scripturis sacris manifestę, Gratia, inquit Apostolus, saluati estis per fidem & hoc non ex vobis, dei enim donum est non ex operibus. Nullum igitur est hominis meritum bonum, quo ex impio mereatur iustus fieri, malum tamen meritum, negare non possumus. Meruit Pharao indurari, & non recipere vllam clementiam, vllam peccatorum veniam, quia in populum cui debebat humanitatem exercebat credulitatem. Apud Apostolum ad Romanos primo, Meruerunt gentes tra-

di in reprobum sensum, in passiones ignominiæ, & in desideria cordiũ, vt nõ reciperẽt vllã misericordiã, qa talẽtis naturę, qbus ex mũdi fabrica deũ cognouerũt sunt abusi. Quemadmodũ impij in hac vita, magis vel min⁹ peccãdo faciũt sibi min⁹, vel magis meritũ, Ita magis vel min⁹ peccando faciũt se magis vel minus grã indignos. In cęna illa magna, inter eos q fuerant inuitati ad nuptias, alij vocati venire nõ voluerunt, alij vocati neglexerũt, & abierũt, alius in villã suã, ali⁹ in negotiationem suã, alij affectionibus huius mũdi irretiti, vxoribus ductis, venire nõ potuerũt. Reliqui vero, seruos q inuitauerãt a dño missos, occiderũt. Vbi inter eos, inquit Hiero. ibidem, qui non acceperunt euangelij veritatem, multa est diuersitas, qui occupati alijs rebus, venire neglexerunt, minoris criminis rei sunt, quã hi qui contemptu patrisfamilias affectum, humanitatem exhibitam, verterunt in crudelitatem. Quemadmodum in cœlo sancti differunt velut stellæ a stellis, propter diuersa ipsorum merita bona quæ gesserunt in corpore. Sic & in damnatione, impij a seinuicem differunt in supplicijs, secundum diuersitatem eorũ in malis meritis. Tolerabilius erit Sodomæ in die iudicij, ꝙ alteri ciuitati, & erunt quidam, vt ait saluator, in duplo magis quibusdam filij gehennę.

Quarta sententia, Non omnes qui pereunt, in Adam pereunt, Nec omnes qui in Adam pereunt, in solo Adam pereunt. Nam & multi qui damnantur, pereunt in Adam simul & in libero arbitrio suo. Verum quidem est quod secundum Apostolicam doctrinam in Adam omnes moriuntur, omnesꝗ in Adam facti sunt rei, & damnabiles, sed non inde consequens est, omnes qui damnantur, transire in damnationem proper peccatum, quod ex Adam contraxerũt. Patet igitur supradicta sententia. Nam gentilis quisꝗ aut paganus nondum regeneratus transgrediens sancta legis naturæ, perit quidem in Adam, sed non in solo Adam, reus iam factus apud deum per suam ipsius voluntatem. Proinde neꝗ prætexere potest vllam excusationem, si fructus passionis Christi non perueniat in ipsum, quippe qui suo merito malo se fecit indignum. Quisquis autem cum fideli cõfessione, & fide catholica solenniter fuerit baptizatus, si postmodum a suis concupiscentijs abstra-

ctus & illectus fuerit relapsus, neq; periit in Adam, neq; da mnatur propter alienam, & originalem culpam, sed tm̃ proprio damnatur peccato. Et in huius generis hominibus, non potest iam etiam esse vlla querimonię ratio, vlla excusatio super eo quod gratiam dei aut non cognouerũt, aut nõ acceperint, quandoquidem semel acceptam sua sponte desecruerunt, quã nemo perdit inuitus. Cętera huius mundi bona, sanitatem, pulchritudinem, robur corporis, membra, diuitias potest homo inuitus perdere, bonam autem voluntatem, iustitiam, fidem, & charitatem nemo perdit, nisi volens. Paulus apostolus qui sibi timebat castigãs corpus suum ne reprob⁹ fieret, dicebat se certum esse, quod neq; mors neq; vita, neq; tribulatio, neq; creatura vlla posset separare eum a charitate quę est in Christo Iesu. Cum cętera omnia dixisset tacuit suam voluntatem, qua sola separaretur a charitate. Quinta sententia.

De diuersitate secundi generis inter homines ex origine Genesis. Quamuis quisque etiam nondum iustus talentis naturæ posset vti, & vtendo non peccare, aut non iniuste agere, & secundum modum quendam laudabiliter viuere non merendo supplicium, & etiam magis vel minus iniuste operari, eis tamen nemo tam recte, tamq; laudabiliter vtitur, vt ex his solis valeat, aut venire ad Christum, aut ad participandum fructum passionis Christi sese sufficienter pręparare. Vnde in his omnibus talentorum naturę inæqualitatibus, seu diuersitatibus prouenientib⁹ secundum solam dispositionem diuinæ voluntatis absque vllis eorũ quibus insunt meritis, aut liberi arbitrij opib⁹, oportet vnumquemq; esse humilem, & nõ accusare sapientiam, ac bonitatem dei cuncta iuste, & sapienter dispensantis, & quatuor pręsertim habere paradoxa præ oculis. Primum, quod nemo adeo fœliciter est natus, nemo tam ad virtutes propensus, ac tã contra vitia parat⁹, qui valeat ex solis generosis naturę stimulis ad tã laudabilia exercitia, ad meliorẽq; vitã se deducere, vt mereat̃ haberi, ac fieri i cõspectu dei, vere iust⁹, & in hoc pũcto deficit omnis philosophia pure moralis, quę nouit quidem iustitiam quandam ex assuefactione operũ genitã, veluti cũ intemperat⁹ ad meliora exercitia secundum temprãtię regulas vitam ducẽs, efficit̃

temperatus, & sic in reliquis virtutib⁹. Iustitiam vero quę a deo nobis est per Iesum Christum, secundum quam effici mur iusti in oculis dei & grati, ac ad vitam æternam acce- pti, non cognoscit philosophia moralis. Secundum, quod nemo adeo infeliciter est natus, qui peccet inuoluntarius, qui apud deum fiat supplicio dignus, pro eo quod patit̃ inuitus aut inuoluntarius. Tertium, ꝙ neq; gentilis per suæ rationis internę lumen, est tam claris naturæ dotibus suffultus, neq; Christianus vllus est tanto fidei ac gratiæ adminiculo suffultus, cui non tam intus, quam foris q̃tidie obuient multa, contra quæ ad vitandum peccata oporteat luctari, ita vt temporalis vita ista consistat tam gentili in philosophia morali, ꝙ Christiano in ecclesia Christi, in quotidiana quadam pugna. Quemadmodum secundum doctrinam Apostoli Pauli, Caro concupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem, & lex in membris repugnat legi mentis, Ita & secundum philosophum moralem, concupiscentia aduersatur rationi, quę semper ad optima deprecatur. Et quemadmodum oportet puerum secundum præceptum pædagogi viuere, ita oportet concupiscibile obedire rationi. Postremũ, ꝙ si nulla fuisset partis concupiscibilis contra ratiõem pugna, si nulla in carne ꝓcliuitas ad vitia, nulla fuisset culpa, & ꝙ si nulla fuisset culpa, non fuisset voluntas ad peccandum libera, quę potuisset transgredi, & non transgredi, mala facere, & non facere. Nã sine libero arbitrio voluntatis, neq; peccare, neq; iuste viuere quispiam potest. Proinde non fuisset peccatum vllum, si primitus homo fuisset sic a deo constitutus, vt necessario fuisset ab illo statu mutatus. Si non fuisset vlla culpa in primo homine, si non vim talem habuisset, qua potuisset in illo quod a deo conditore suo acceperat permanere, & proficere in illo, aut deficere ab illo.

Sexta sententia, quę ex superioribus consequens est, ꝙ quamuis is qui vocatur, faciat sibi meritum indurationis, & supplicij, in eo quod vocatus venire contemnit aut negligit. Is tamen qui vocatus venit, non facit sibi meritum gratiæ iustificantis, in eo, quod vocatus non contemnit venire. Homo peccator, quantumlibet vocatus ante iustificationis gratiam sese præparauerit, cum adhuc sit deo inimi-

cus sub potestate diaboli captiuus, non potest neque accipere ex se aut remissionem peccatorum, aut gratiam, neque mereri illam, neque tollere omnia gratiæ impedimenta, neque se facere dignum, qui mereatur gratiam accipere, neque sibi dare spiritualem vitam aut iusticiam, sed ipse deus per spiritum sanctum viuificātem diffundit fidem, spem, & charitatem, quibus efficitur membrum in corpore Christi viuum, non propter sua, sed propter Christi merita. Vnde hac ratione in scripturis homo iustificandus comparatur ad deum iustificatorem, perinde atque figulus ad lutum. Quemadmodum enim lutum quantumlibet fuerit præparatum, accipit formam artis non ex se, non ex necessitate causæ naturaliter operantis, sed ex voluntate figuli, Ita & homo antequam viuat vita gratiæ, quantumlibet aut se ad accipiendam gratiā præparauerit, aut ab alio præparatus fuerit, non accipit illā neque ex se, neque ex necessitate vllius agentis, sed ex virtute dei innouantis spiritum sanctum in visceribus eius, facientis ipsum iuste & recte viuere, non propter ipsius merita, sed propter suam misericordiam, dicente propheta, Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum, & ego faciam vt vos faciatis, non propter vos, inquit, ego faciam, dicit dominus, confundamini & erubescite super vijs vestris malis. Atque ita deus ipse iustificat quidem nos gratis, id est, absque nostris meritis, sed non absque consensu nostro, non absque liberi arbitrij nostri motibus, sed etiā accedētibus aliorum hominū ministerijs. Ipse cum in vtero matris creat animam rationalem, non eguit in præparanda materia vllius causæ auxilio, qui absque semine formauit corpus Christi in virginis vtero, tamen vt non sint vacua sapientiæ suæ opera, per virtutem quæ latet in semine, paulatim præparat corpus aptum rationali animæ, quam non paulatim, sed subito & in momento infundit materiæ præparatæ per ministerium createæ causæ. Sic & spiritus salutis et charitatis, subito & in momento, non paulatim immittitur cordi hominis a solo deo. In præparanda hominis mente plerumque vtitur multis causarum ministerijs, quibus cordis duriciem, amoremque huius seculi paulatim minuit per flagella, per metum, per contumelias & morbos, vt iam constituto homini in miseria non libeat luxuriari, sed magis destitutæ naturæ solatiū

quære-

quærere, quam carnis delitias.

Septima sententia. Omne dei iudicium super hominum genus, quantum attinet ad vitam æternam, est iudicium, aut secundum misericordiam, aut secundum iusticiam eius. Terumtamen ipse pro sua sapientia hoc iudicium suæ misericordiæ atque iusticię ita statuit, vt in operibus siue misericordiæ, siue iusticię dispensandis vtatur liberis hominũ ministerijs, quibus, & ipsi etiam semetipsos & alios faciant, aut commendabiles, & ad participandum fructum passionis Christi aptos, aut reos, & condemnabiles, ac a passione Christi alienos. Deus, inquit Apostolus, reconciliauit nos sibi per Christum, & dedit nobis mysterium reconciliationis, ponens in nobis verbum reconciliationis, quamobrem & pro Christo legatione fungimur tanquam Christo exhortante per nos. Sic nos, inquit, existimet homo vt ministros Christi, vt dispensatores mysteriorum eius. Proinde, Ve, inquit, mihi, si non euangelizauero.

Cum igitur deus faciat fructum passionis filij sui in animas peruenire per hominum ministeria, liberasque præparationes, consequens est in huius quæstionis solutione, spectandum esse non solum ad diuinam voluntatem, sed etiam ad diligentiam humanarum voluntatum. Proinde & apud Ezechielem prophetam, vtrique rei indicantur, & pastores si loquuti non fuerint, & populi si audire contempserint, Ezechielis trigesimotertio.

¶ *Tertium huius partis membrum, in quo respondetur ad quæstionem.*

EX His igitur colliguntur tres conclusiones ad quæstionem responsiuæ. Prima conclusio.

Quod fructus emptionis, meriti, & satisfactionis gloriosæ passionis Christi perueniat in quosdam Adæ filios, in quosdam non perueniat, partim est ex electione seu voluntate diuina, partim ex libera voluntate humana.

Probatur, Nam ab electione seu voluntate diuina trahitur omnis electus, vt credendo in eum, qui iustificat impium, fiat redemptionis filius. Comitatur autem, & concurrit voluntas humana, quia tractus ille diuinus, tam suauis est inui

est inuitatio, vt per illum homo inuitatus veniat, Neq; vn quam venire posset, nisi venire vellet. Trahi quis potest inuitus, venire nemo potest, nisi spontaneus. Qui trahitur iam patitur, aut spontaneus, aut inuitus. Qui autem venit, etiam operatur. Nemo ergo tractus a patre, venit ad Christum absq; propriæ voluntatis consensu, quia venire, est deo trahenti consentire. Ideo paruuli non veniunt, quia neq; consentiunt, neq; dei tractum sentire possunt. Eos tamen, quia non ex propriæ, sed ex alienæ voluntatis consensu peccatum habet, subuenitur per ministerium voluntatis alienæ sacramentum applicantis. In eis autem, qui absque sacramento sanctificantur in vtero, declarat deus, non ad humanam solum diligentiam aut industriam, sed ad suam misericordiam pertinere etiam eos qui regenerantur per humanę voluntatis ministerium. Quemadmodum enim non ad Christi meritum, sed ad dei misericordiam spectat, quod deus ipse humano generi pręparauerit eundem Christum saluatorem, Ita non ad Christi meritum, sed ad dei misericordiam pertinet, quod iste potius, q̃ ille trahatur, vt vel ꝓpria voluntate credat, vel aliena voluntate regenerationẽ accipiat. Omnes quidem electi accipiunt gratiam per Iesum, hoc est propter ipsius meritum, sine quo omnes Adæ filij fuissent in perditionis massa derelicti, sed quod deus hos potius, quam cęteros in eadem massa perditionis constitutos, secundum æternum suum propositum dignatus est ad participandũ Christi merita ita vocare, ita trahere, aut ita dirigere qualiter aptum nouerat, vt vel ad Christum venire vellent, vel propter Christi merita, sanctificantem spiritum acciperent, non pertinet ad Christi meritum, sed ad æquissimum iudicium dei volentis hoc pacto declarare suã misericordiam super electos, simul cum sua iusticia super reprobos. Atq; ita electi vocantur vasa gratiæ & misericordiæ, Reprobi autem vasa irę & diuinæ iusticiæ. Sic Paulus Apostolus ad Ephesios primo, cum dixisset, Prędestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, continuo adiecit, secundum propositũ voluntatis suę in laudem glorię gratię suæ, aperte insinuans gratiam adoptionis filiorum, qua scilicet efficimur filij dei in nobis factam esse per Iesum mediatorẽ, hoc ẽ per ipsius meritum

per redem-

per redemptionem in sanguine ipsius. Eius vero quod est nos propter Christi meritum, habere gratiã hãc adoptionis nõ habere vllum meritum, sed causam habere diuinum beneplacitum. Sic enim erat dei propositum ante mundi constitutionem, vt electi fieret salui propter Christi meritum. Proinde & ibidem cum dixisset, nos habere redemptionẽ per sanguinem Christi in remissionem peccatorum, continuo adiecit, secundum diuitias gratię eius. Quemadmodũ cum dixerat prædestinatos nos esse adoptionis filios per Iesum Christum, continuo adiecit secundum propositum voluntatis suæ, & ne hoc propositum voluntatis videretur esse irrationabile, subiunxit in laudem gloriæ gratiæ suæ. Quemadmodum non ad Christi meritum pertinet, quod Christus ipse sit humano generi saluator pręparatus, Ita neq̧ ad Christi meritum pertinet gratia sibi pro salute mũdi data. Ex gratia quidem gratis accepta desuper a deo patre meruit Christus vt mũdus fieret saluus, sed gratiã illam suã ex qua opera sua erant tam grandia, tamq̧ sublimia, & tam digna, vt essent meritoria salutis totius mundi nõ meruit, sed gratis accepit secundum beneplacitum dei patris, mirabili quodam, & ineffabili modo facientis eum esse deum simul & hominem, qui caput constitueretur super vniuersam ecclesiam. Proinde & hoc incarnationis sacramentum pro salute mundi præparatum, ab Apostolo Paulo vocatur sacramentum voluntatis dei secundum beneplacitum eius. Gratia, inquit, Christi abundauit in nobis in omni sapientia, & prudentia, vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suę secundum beneplacitum eius, quod proposuit in eo in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quę in cœlis, & quę in terris sunt, in quo etiam & nos sorte vocati sumus prædestinati secundum propositum eius, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suę, vt sim⁹ in laudẽ gloriæ. Instaurãtur p Christum quę in cœlis sunt, non quod angeli inde lapsi repararentur, non quod angeli in cœlo beati indiguerunt sanguine Christi, sed quia id quod inde in angelis lapsum est, ex hominibus reddatur, dum ruina lapsorum angelorum ex hominibus reparatur. De his sic habet Augustinus in libro. 1. de prædestinatione sanctorum capite. 15. Sicut ergo ille vnus

vnus Christus prædestinatus est, vt esset caput nostrum, Ista prędestinati sum⁹, vt membra eius essemus, Humana hic merita conticescāt, quæ perierunt per Adam & regnet gratia per Iesum Christum vnicum dominum nostrum. Quisquis in capite nostro præcedentia merita singularis illius generationis inuenerit, ipse in nobis membris pręcedentia merita multiplicatę regenerationis inquirat, Neq; enim re tributa est Christo regeneratio, sed tributa vt alienus ab omni obligatione peccati de spiritu, & virgine nasceretur. Sic & nobis, vt ex aqua, & spiritu renasceremur non tributum est pro aliquo merito, sed gratis tributum. Et si nos ad lauacrum regenerationis fides duxit, non ideo putare debem⁹ priores nos dedisse aliquid, vt retribueretur nobis regeneratio salutaris. Ille quippe nos fecit credere in Christum, qui nobis fecit, in quem credimus Christum. Ille facit in hominibus principium fidei, & perfectionem in Iesum, qui fecit nobis hominem principem fidei, & perfectorem Iesum, sic enim est appellatus in epistola ad Hębreos. Hæc Augustinus. Interrogantibus ergo vnde, & qua via credētes in Christum habuerunt gratiam, aut remissionem peccatorum, congrue respondetur, de Christo domino propter ipsius meritum, per ipsius sanguinem, per ipsius passionem, & mortem. Vltra vero interrogantibus qua ratione, qua dignitate, quibus meritis, Christus est nobis præparatus, quibus denique meritis prę cæteris in massa perditionis derelictis sunt electi vt crederent, & credētes Christi meritum participarent. Respondeo horum non esse vllum meritum, & ideo in his aliud non habemus quod respōdeamus, nisi diuinum beneplacitum, cui⁹ ęternū propositū fuit sic præparare & ordinare Christi sanguinem aut meritum ad salutem eorum, quos saluare decreuerat. Atq; ita gratia ex qua nos mereremur vitam æternam, est ex merito Christi donata nobis. Gratia vero ex qua Christus meruit nobis gratiam, est data Christo non propter vllum merium, sed gratis tributa illi ab initio conceptionis suę secundum beneplacitum voluntatis diuinę. Patebunt autem hęc lati⁹ in libro de concordia liberi arbitrij & prędestinationis diuinæ. Ex Apostolica igitur doctrina manifestum est gratiam, qua sum⁹ grati deo patri, datā nobis esse propter Chri

sti meritum, secundũ beneplacitũ diuinę voluntatis miseri corditer eligentis, q̃s vult ex massa perditionis. Verum qa multi sunt, qui p dei misericordiã semel aut iterũ cõsequuti sunt vel Christi grãm, vel auxiliũ, q̃ potuissent sese ad accipiendũ illam accõmodare, & noluerunt perseuerare, sed aut contempserunt & neglexerũt. Idcirco longe a dogmatibus fidei aberrãt, longeq̧ a vero scripturarũ sensu sunt alieni, q̃ docẽt fructũ passionis Christi in damnatos hoĩes nõ puenisse ex sola voluntate dei, tã fixam ac immutabilẽ facientis illorum voluntates, vt in alteram partem nequiuerint, aut declinare, aut sese accommodare, & ita eosdem non fecisse quicq̃ mali, ppter quod non percipiant misericordiã ipsis propositam in passione Christi. Hanc eorum sententiam esse falsam, docuimus in superioribus, demonstrantes nõ oẽs venisse qui fuerant vocati, vt venirẽt. Ex Christi doctrina patet non omnes vocatos venisse ad cœnam euangelij pręparatam, omnibus volentibus venire ad nuptias, & manducare carnem, & bibere sanguinẽ Christi per fidem & charitatem in ipsum, sed vocatos quosdam repudiasse cœnam istã, alios contempsisse, alios etiã persecutores extitisse, alios neglexisse, quibus ppterea dicit paterfamilias, Amen dico vobis, nemo virorũ illorũ qui vocati sunt, gustabit cœnã meã. Quod igitur talium hominũ peccata nõ deleanť ex passiõe Christi, non est ppter insufficientiam meriti illius, sed propter negligentiã hoĩm non recipientium illum, de quib⁹ dicitur, In propria venit, & sui eum non receperunt. Ipse exhibuit, q̧ ad illorũ hoĩm peccata diluenda sufficiens fuit. Verũ quemadmodũ ignis in commune expositus ad calefaciẽdum, sufficiens non agit calorem, nisi in eos, qui vel sua spõte appropinquanr, vel ab aliena voluntate propinqui fiunt, Ita Christus attulit medicinam omnibus sufficientem, sed hæc non operatur nisi in eos, qui vel sua sponte per fidem appropinquant illi, vel alienę voluntatis ministerio fungũtur eidem. Appropinquare autem sua sponte possunt hi soli, qui cœlitus attracti suasione dei patris inuitantur, qui cũ possent aut recipere Christum, aut sese ad recipiendum illum accommodare, facti sunt damnabiles propria voluntate, quamobrẽ & pręcipua tristitia Christo fuit propter eos, quos pręuiderat fore suę passionis contemptores. Christus,

inquit Hie. fleuit et cōtristat⁹ est nō timore patiēdi, sed ꝓpter infelicissimum Iudā, & scandalū Apostolorū, & induratione Iudęorū. Vñ & apud Esa. quodammodo se frustra passum dicit in vacuū laborasse ꝓ Iudæorū salute, qui rebelles noluerunt esse palmites, renuerunt esse mēbra sub Christo capite. Proinde culpa ipsorum, est causa, ꝙ nō peruenerit in illos fruct⁹ passionis, Quid vltra debui facere vineę meę, & nō feci? Hęc aūt vniuersa dicūt, vt nō deus, nō ipse Christ⁹, sed liberū eorꝫ arbitrium demōstret esse in culpa, ꝙ in eis fruct⁹, meritaqꝫ suę passiōis & mortis nō peruenerūt.

Secunda conclusio. Quidam non habēt fructum passionis Christi, quia illum per fidē accipere noluerūt, alij vero non habent, quia illum semel acceptum repulerunt a se. Tertij non habēt, quia merentur non acccipere, de quibus ad Rom. 1. quos tradidit deus in reprobum sensum, quia talentis naturæ bestialiter abusi. Quarti non habent, quia deus non dedit, vt accipere possent, quemadmodum paruulis quibusdam non datur fidei sacramentū & adultis, forsitan quibusdam absqꝫ propria culpa neglígentiæ non datur vt audiant salutis euangelium. Primi, secundi, & tertij generis homines, nō possunt pretexere vllam contra deū querimoniam, propria conscientia illos arguente, sese iusta ratione derelictos propter propriam culpam. Quarti itidem generis homines, cum videbunt se iusto dei iudicio, & propter vniuersale peccatū, quod deus in illis non condidit, et propter peccatum propriæ voluntatis factos esse dānabiles, nullū etiam defensionis prætextum poterunt inuenire.

Tertia conclusio. Quis non in omnibus Adę filijs proprię volūtatis culpa est causa, propter quā non ꝑuenerit in eos fructus dominicæ passionis, quia, sicuti iam patuit, non in paruulis damnatis, qui propter ætatem adhuc carētes libero iudicio, neqꝫ peccare, neqꝫ credere adhuc potuerūt, neqꝫ item in eis, qui salutis euangelium non audierunt, neqꝫ audire potuerunt, non habentes a quo discerent, si qui tales sunt reperibiles, non ob id tamen est calumniandum bonitati diuinę, aut iustíciæ dei, qui ex duob⁹ reis, faciens vni soli grām, non facit iniuriam alteri, quē deserit in miseria, quam habet non a deo hominū genus instituente, sed ab Adam peccante, & a deo eiusdē Adę inobedientiā vindicāte.

Oēs homines in Adā erāt conditi iustíciam & gratiam ac cepturi, si nemo impedimentum seu obicem gratiæ peccando præstitisset. Atq; ita in omni homine culpa, est causa ꝓpter quam quisq; iam absq; Christo caret gratia, quia videlicet vel eam in primis parentibus abiecit, & postea non illam accepit, vel semel propter meritum Christi acceptā reiecit, vel dei auxilio adiutus ad illam per sangninem Christi accipiendam, non sese accommodauit.

Sequitur huius libri tractatus quintus, in quo sciscitatur, Vtrū cuilibet homini in hac mortali uita sufficiēs adsit auxilium, quo adiutus, ualeat sese facere participem fructuum passionis Christi.

IN Superiori trctatu hactenus vtcūq; demonstrauimus, cur fructus passionis Christi perueniat in quosdam Adę filos, in quosdam non perueniat. Et quia plena illius quæstionis resolutio magna ex parte pendet ex eo, an cuilibet filio Adę sufficiens adsit auxilium, quo valeat ad iustíciam peruenire. Ideo vt quæ diximus videantur faciliora, iam ad intelligendum hac in re scripturas multas, restat fusius ac generalius discutere, an diuina misericordia cuilibet homini q̄tumuis impio in vita hac sufficienter adsit, vt valeat credere, vere pœnitere, & per Christi meritum a peccatis resurgere. Pro vtraq; parte huius quæstionis ex scripturis possunt confingi argumenta.

Argumentum primum. Tota scriptura plena est testimoniis aperte docentibus, deum iratum derelinquere peccatores quosdam, & dimittere eos abire secundum sua ipsorum desideria, eoq; vel crebro admoniti, obedire & reueri contempserunt, vel multipliciter peccando culpam auxerunt, Non audiuit populus vocem meam, inquit propheta, & dimisi eos secundum desideria cordium eorum, ibunt in adinuentiōibus suis. Item Saluator ad Iudæos, Auferetur a vobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructum eius, Mat. 21. Item Mat. 19. Hierusalem, Hierusalem, quoties volui congregare te, quemadmodū gallina congregat pullos sub alas, & noluisti. Ecce relinquetur vobis domus vr̄a deserta. Item, gentes quia deum, quem ex creaturis cogno-

uerunt non sicut deum glorificauerunt, dimissę sunt irę in desideria cordium suorum. Item in Actibus Apostolorum, capite. 14. Paulus & Barnabas in Listris verbum prædicantes, dum miraculo facto in nomine Iesu honorarentur a populo tanquam dij, & sacrificio parato ad sibi immolandum, dixerunt, Viri quid hęc facitis? nos mortales sumus similes vobis, annunciantes vobis ab his vanis conuerti ad deum viuum, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, qui in pręteritis generationibus dimisit omnes gẽtes ingredi in vias suas, derelinquit ergo deus & dimittit abire homines. Cum autem dicimus deũ derelinquere peccatores, & deserere eos, & dimittere eos secundũ desideria cordiũ suorũ, significamus dominum deum discedere ab illis, & ita dimittere illos destitutos sua gratia in solis naturę talentis. Ergo vel non cuilibet peccatori in hac vita sufficiens adest facultas perueniendi ad participandũ fructum passionis Christi, vel si adsit, poterit quis ex naturæ talentis ad Christum peruenire, & a peccato resurgere, qua positione admissa consurgit hęresis Pelagiana.

Secuudum argumentum. Deus in scripturis legitur non solum peccatores deserere, sed & ipsis subtrahere gratuita suæ misericordię auxilia quibus mulipliciter erãt communiti, quemadmodum ipse dicit in Esaia ad populũ Israhel sub nomine vineę, quę expectata fuerat, vt faceret vuas, & fecit labruscas. Quid est, inquit, quod vltra debui facere vineę meę, & non feci, an expectaui, vt faceret vuas & fecit labruscas. Auferã ergo ab ea sepem & erit in direptionem, diruam maceriam eius & erit in conculcationẽ, & nubibus mandabo desuper ne pluant imbrem super illã. Cuncta, inquit Hieronymus, quæ hic dicuntur de vinea studiose a deo extructa seu munita sepe, id est, angelorum custodia, vt faceret vuas, possunt ad statum referri animę humanæ quę a deo plantata non vuas, seb labruscas attulit. Proinde primum ab illa abstulit sepem. i. angelorum custodiam, & tradidit eam bestijs, id est dæmonijs, et mandauit nubibus, id est, Apostolis euangelizantibus, qui pluunt aquas doctrinæ diuinæ, ne pluant super eam imbrem. Videtur ergo deus abstulisse a Iudęorum populo omne suum auxilium, eo quod saluatorem suum contempsit, prophetasq;

phetasq;, & Apostolos ad se missos occiderit. Item ad quosdam deus iratus sic loquitur, Recessit a te zelus meus, non irascar tibi ampli⁹, Deinde p Salomonē in prouerbijs. Vocaui, inquit deus, & renuistis, despexistis omne cōsilium, ergo quoq; in interitu vestro ridebo. Et alibi volui mundare te, & noluisti, volui congregare te & noluisti. Ecce, relinquetur domus vestra deserta. Homo autem peccator sic destitut⁹ oīs gratię auxilio, suis naturę viribus derelictus, nō potest resurgere, quia ecclesiastica traditiōe definitū est oēs homines per præuaricationem Adæ in foueam peccati lapsos, naturalē perdidisse innocentiā, & neminē de profundo illius posse resurgere, nisi quem gratia dei miserentis erexerit. Pręterea in scripturis sacris deus legitur non modo relinquere, aut deserere peccatores nonnullos, ab eisdēq; subtrahere suæ gratiæ auxilia, sed & impellere eos in errorem, & excœcare eos, indurare, ac tradere in reprobum sensum, quemadmodum plane docent scripturę recitatę in superiore argumento. Tradidit illos deus in reprobum sensum. Dices fortassis huiuscemodi scripturas interpretatione indigere, & deum excœcare, & indurare non immittendo seu ingerendo cœcitatem cordis, seu duritiam, sed deserēdo solum, & subtrahendo auxilia misericordię ab his, quos videt inemendabiles, & suę gratię donis fore abusores, quēadmodum rex aufert equos, & arma militis, qui ex illis nihil præstat vtilitatis, sic abstulit prędicationem euangelij a populo Iudęorum tradens eam gentibus, facientibus fructum eius. Sed hæc solutio non videtur euacuare difficultatis nodum. Nam tametsi indurare, sit nolle misereri, seu auxilium conuersionis aut negare, aut subtrahere. Nihilominus tamen consequens videtur peccatoribus sic induratis seu derelictis non adesse sufficiens auxilium ad resurgendum a peccato. Prætерea contra hanc solutionem videtur esse Augustinus contra Iulianum hæreticum, præsumentem tali solutiōe sese defendere, quem & proptеrea reprehendit ipse libro. 5. capite. 3. Contra eundem Iulianum aperte docens quod deus tradat hominem in desideria peccandi, non solum deserendo, sed etiam per potentiā impellendo. Idem in li. de gratia & libero arbitrio capitulo. 21. probat multis scripturæ sacræ testimonijs, docens

cens deum ipsum immittere homini errorem, & deceptionem, ac indurationem, apud Ezechielem, inquit deus, propheta si errauerit, & locutus fuerit verbum ego dominus decepi prophetam illum, Ezechielis .14. Item Dauid in libro psalmorum, Cōuertit deus corda eorum, vt odirēt populum eius, & dolum facerent in seruos eius. Et alibi, Suscitauit dominus super Iorā spiritum Philistijm, & Arabum. Et ad Thessalonicēses de quibusdam dicit Apostolus, Mittet illis deus operationē erroris, vt credant mendacio. Rursum in Esaia dicunt deo, quare nos errare fecisti de semitis domine, & indurasti cor nostrū: ne timeremus te? Domini fuit sententia, vt indurarentur corda eorum & non mererentur vllam clementiam. Item primi Regū .2. de filijs Heli correptis, Non audierunt vocem patris sui, quia dominus voluit occidere illos. Item in Exodo, Ego inquit deus, indurabo cor Pharaonis, & in Deutero .28. Propheta Moyses in spiritu super populum Israhel maledictionem imprecatur, si nolueris audire vocem domini dei tui, percutiat, inquit, te dominus cœcitate, & amentia, ac furore mētis, & palpes in meridie sicut cœcus solet palpare in tenebris, & non dirigas vias tuas. Itē quar. Reg. 5. orat, Percute obsecro gētem hāc cœcitate. Deinde Christs in .58. psal. patrē suū orat cōtra Iudæos, Effūde sup eos irā tuā, & furor irę tuę cōpręhēdat eos. Appone iniquitatē sup iniqtatē eorū, & nō intrēt in iustitiā tuā, deleant̄ de libro viuentiū, & cū iustis nō scribant̄. Et apud Esaiā ca. 5. Ipse deus quasi imperādo loqt̄ ad populū, Audite, inqt, auditu, & nolite intelligere, videte visu, & nolite cognoscere. Mox inducit̄ propheta loquēs ad dominū, orando & precando. Excœca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Et cām cur id optat expressit, addēs, ne forte videat oculis, et auribus audiat, corde intelligat, et cōuertat̄ & sanet̄. Deus aūt si tradit i reprobū sensū, si excœcat, idurat, nō solū deserēdo, sed visū destruendo, si decipit, si seducit, si opationē erroris mittit, vt credamus mēdacio, si facit declinare semitas nr̄as a via sua, si cōuertit cor populi peccatoris ad odiū cōtra iustos, et ad dolū faciendū, si suscitat volūtates tyrānorū ad terras iniuste deuastādas, si decreto suo et sententia definit, vt idurent̄ corda eorum. Christus itē si orās prm optat oculos ipsorum Iudęorū obscurari, & iiqtatē apponi, corda eorū excecari, aures

aures aggrauari ad eum finem, ne populus conuertatur & saluus fiat, quemadmodum ait, ne forte conuertentur & sanentur. Consequens videtur deum non sufficienter iuuare omnem peccatorem in hac vita, vt valeat fructuum passiōis Christi particeps fieri, & a peccato resurgere. Et in confirmationem huius rationis videntur scripturæ euangelicę et Apostolicæ, quæ dictas veteris testamenti scripturas interpretantur, ex illis declarantes impotentiam seu impossibilitatem credēdi, Ioan. 12. Cum tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo Esaiæ impleretur, Domīe quis credidit auditui nostro. Si propterea non crediderunt, vt sermo Esaiæ impleretur, qui dictus erat de eorum excoecatione, & necessum erat sermonem Esaiæ impleri, necessum videtur fuisse eos nō credidisse, quemadmodū & Euāgelista mox sequutus indicasse videtur, Propterea, inquit, non poterant credere, quia dixit Esaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit corda eorū, vt nō videant oculis, ne cōuertantur, vt sanem eos. Ex hac declaratione euangelistę Ioannis, videtur cōsequens esse deum excœcasse oculos Iudęorum ad eum finem, vt non possent credere, qui alias non excœcati credere potuissent. Cœcus in corpore etiā si velit videre, non potest videre. Cum igitur Iudęi spiritualiter fuerint excœcati, consequens videtur eos nō potuisse credere, etiā si voluissent. Amplius & saluator doctrinam salutis parabolis tegit, & inuoluit, ne intelligant, ne conuertantur, & sanentur. Apud Mat. discipulis interrogantibus Iesum, cur Iudæis in parabolis loqueretur. Respondit, Vobis est datum nosse misterium regni dei, illis autem non est datum. Et Mar. 4. Illis autem qui foris sunt in parabolis oīa fiunt, vt vidētes videant, & non intelligāt. Vnde & ait, Gratias ago tibi pater, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudētibus. Eandem Scripturam tractans Apost. ad Ro. 11. Electio consequuta est gratiam, cæteri vero sunt excœcati, sicut scriptum est, Dedit illis deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, aures vt non audiant vsq; in hodiernū diem. Et Dauid dixit, Fiat mensa eorū corā ipsis in laqueū & in captionem, & in scandalum, & in retributionem. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsa eorum incurua. Et ne forte has difficultates velis euadere & dice-

re, q

re, quod deus hæc omnia facit iratus, & propter peccata ad hæc faciendum prouocatus, & ita solum facit his, qui digni sunt, & meruerunt hæc pati. Hæc si statuerimus, consequens erit saltem impijs sic enormitate scelerum excœcatis, induratis, & derelictis deesse sufficiens auxilium, quo valeant resipiscere, credere, & conuerti. Postremum videt argumentum corroborari. Inter audientes euangelium, alij credunt, alij non credunt, sed his qui credunt largitur auxilium vt credant, his autem qui non credunt non largitur auxilium vt credant. Nam Augustinus multis in locis, & præsertim in libro de prædestinatione sanctorum refert causam huius discriminis, seu diuersitatis, non ad diuersitatē humanarū voluntatū, tāq̄ vt illi credāt, quia credere volūt, isti vero non credant, quia credere nolunt, sed ad diuinam voluntatem. Credunt, inquit illi, quia in illis præparatur voluntas a domino. Isti non credunt, quia in istis, non præparatur voluntas a domino. Inter audientes igitur euangelium prædicari, qui non credunt non videntur habere sufficiens auxilium quo possint credere, cum sine præparatione a deo cœlitus missa nemo valeat credere aut saluus esse.

Deinde supra hoc est tertium argumentū. Deus quosdam homines ab æterno odit, despicit, & reprobat non solum quia vel opera mala, vel iniquitatem in illis odit, sed & odit anteq̄ aliquid mali agant, non quod aliqua opera mala in illis prɇuidet futura, sed quia vult eos malos induratos, & despectos derelinquere, quemadmodū declarare videt Paul. apostolus ad Romanos nono de Esau, qui ante q̄ esset natus, aut aliquid mali egisset odio habitus est, ratio ne cui⁹ tandē ad hoc deuenit Pau, vt diceret, Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. An non habet potestatem figulus luti, etiam ex massa facere aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Huiuscemodi autē hominibus sic ab ɇterno despectis, odioq; habitis, non prɇstat auxilium sufficiens, quo valeāt aut vitare peccata, aut surgere, & iustificari, & salutem assequi prɇserti cū de illis dicat scriptura. Considera opera dei quod nemo potest corrigere quem ipse despexit. Quartum argumentum.

Nemo potest sine fide a peccato aut resurgere aut iustificari. Gratis enim, vt docet Apostol⁹, iustificamur ex fi-

Et si de,

de, Item sine fide inquit Apostolus, impossibile est placere deo. Sed multi fuerunt & fortassis adhuc sunt gentiles, qui non semper habent auxilium sibi paratum, quo valeant habere fidem, quemadmodum docet Augustinus in li. de natura & gratia, ca. 4. Iuste, inquit, damnant̃ etiã hi qui audire Christi fidem nõ potuerunt, non habẽtes a quo discerẽt. Eandem sentẽtiam approbat capite. 8. Hic iam si dixeris, Omnes homines habere lumem rationis internę, quo valeant ad fidem sese praeparare iam videbitur approbari hęresis Pelagiana, ponens initium conuersionis, & bonae volũtatis esse ex nobis, contradicet q; tibi Paulus apostolus dicens, fidem esse dei donum, non ex operibus. Vnde & Augustin⁹ dicit tempore suo fuisse quosdam, qui euangelium Christi nec audierunt nec audire potuerunt. Et in epistola ad Hesitium dicit Euangelium Christi tunc nondũ in toto orbe esse prędicatum. Hieronymus insuper dicit verbũ hoc saluatoris, Oportet euangeliũ regni in toto orbe prędicari, non per Apostolos, sed per illorum successores complectum esse, & forte complendum. Si non omnes habent auxilium sufficiens, quo valeant credere, vtpote qui non potuerunt audire suę salutis viam, non habentes a quo discerẽt, consequi videtur non omnes habere paratum sibi auxiliũ, quo valeant a peccatis resurgere, & iustificari.

Quintum argumentũ. Creatio spiritualis ad vitam gratiae maius opus est, magis q; miraculosũ, q̃ creatio corporalis ad vitam naturę. Insuper & resurrectio animae a peccato, est opus magis magnificum, quam resurrectio corporis a morte, quemadmodum testatur Augu. tractans verbũ Christi, Ioan. 14. Maiora horum faciet, mai⁹ inq̃t opus ex impio facere iustũ q̃ creare coelum, & terram, sed in creatione, & resurrectione corporum, opus fit a deo solo neq; iuuat̃ vlla creatura ad faciẽdũ huiuscemodi op̃a. Ergo neq; liberũ arbitriũ iuuat̃ in sui iustificatiõe & spirituali resurrectiõe. Si non iuuat̃ non habet vllum auxilium, quo valeat a morte peccati resurgere, Si creatio corporisque resuscitatio fit in momento & in ictu oculi a solo deo operante, videtur & iustificatio fieri subito operante solo deo.

Ad partẽ affirmatiuã sũt itidẽ. 5. argumẽta, quę assumũt testimonia scripturarũ, quę videt̃ cõtraria scripturis supius allegatis, ex q̃b⁹ cõsequẽs videt̃ cuilibet hoĩ esse sufficiẽs au

xilium

sciliũ, q̃ valeat sese participẽ meritorũ Christi facere, atq; ita a peccato resurgere. Primũ argumentũ. Tota scriptura respsa est scripturis docẽtib⁹, deũ neq; derelinquere, neq; tradere obliuiõi vllũ hoẽm in hac vita. Ego, inq;, non deserã te, neq; derelinq;, numquid inęternũ repellet deus? nũquid obliuiscetur miseri de⁹? Nũquid continebit in ira misericordias suas? aut in finem misericordiam suã abscidet. Hoc & per Esaiam dixit, nõ inęternum vindex in vobis ero, neq; in omne tempus irascar vobis, Esaię. 8. Misericordia domini plena est terra, vniuersæ viæ domini sunt misericordia, & veritas, & miserationes domini sunt sup omnia opera eius, in æternum misericordia eius. Si terra est plena domini misericordia, & vniuersæ vię, quibus de⁹ visitans gubernat humanum genus, sit misericordia & iustitia, & misericordia sit super omnia opera illius, consequi videt̃ super omnem hominẽ, quantũuis impiũ, in hac vita expãsas esse man⁹ misericordiæ diuinę, non essent autem oĩbus manus diuinæ misericordiæ expansę, si vllis peccantibus nollet misereri. Et vide an ne hãc clementiã dei super peccatis cõdonãdis expresserit scriptura. Deus suauis, mitis, & multus ad ignoscendum, & Iohelis. 2. Conuertimini ad dominum deum vestrum, quia benignus, misericors, & patiens, & multum clemens, pręstabilis super malitia.

Secundum argumentum sumens scripturas, quę videntur contrariari scripturis in secundo argumẽto pro opposita parte assumptis. In scripturis sacris, & doctrinis ecclesiasticorum patrũ, deus ipse legitur, æqualiter oĩb⁹ fauere, æqualiter esse pręsẽs omnium hominũ mentib⁹. Aequaliter, inquit scriptura, est illi cura de omnibus, Sapiẽtiæ. 5. & Sapientiæ. 13. Pusillũ & magnum ipse fecit, cui est cura de omnibus, Item ipse solem suum facit oriri super bonos & malos, pluit super iustos & iniustos. Deus lumen gratię suę non solum non subtrahit, non solum non excæcat, sed & multipliciter adiuuat, & compellit, vt resipiscant & conuertãtur, secundum scripturas quantũ in se est omnibus adest, gratiæ suæ lumen omnium offerens oculis. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, sed lux in tenebris, id est, peccatoribus lucet, inquit Ioann. & tenebræ eum non comprehenderunt. Super quo dicunt ecclesiastici patres, & præsertim Augu-

stinus. Omnium oculis præsens est sol, sed multorum homi num oculi absentes sunt a sole. Non dominus qui cœcos il luminat, sed peccatum excœcat, dicente scriptura, Excœca uit eos malitia eorum. Vnde solent sacræ theologiæ inter pretes dicere, Deus quantum in se est, omnes illuminat, sed mundus, id est, homines diligentes mundum, qui & tene bræ appellantur, eum non cognouerunt. Rationem autem cur eum tenebræ non comprehenderunt, assignat scriptura, quia oculos suos clauserunt ne videant lumen, oculos suos statuerunt declinare in terram, ne videant solem. Et alibi i psi rebelles sunt lumini, dixerunt deo, Recede a nobis, sciē tiam viarum tuarum nolumus. Nos, inquit Augustinus, facimus nos tenebras, cessemus esse tenebrę apientes mētis nostræ oculos, efficiamur lux in domino, & mox illumina bimur ab illo. Ex his consequi videtur omnes tenebras, seu peccatores non excœcari seu indurari vnq̄ a deo, sed potius ex viribus liberi arbitrij habere sufficiens auxilium, quo resipiscant, & lumen gratię percipiant, si velint oculos sua rum mentium aperire, & ad solem conuertere, ad percipien dum lumen gratiæ sese accōmodare. Præterea deus in scri pturis ab omni homine viatore exigit, vt redeat ad cor, vt quærat deum & resipiscat, auertat se ab iniusticia, & faciat iusticiam, & conuertatur ad dominum, accedat ad illum & illuminetur. Videtur ergo omnis homo, quantislibet crimi nibus irretitus, habere sufficiens auxilium, quo valeat hæc facere, alioquin frustrà videret deus ista exigere ab hoībus, qui nō posset hęc facere. Propositio antecedēs patet ex scriptura. Quęrite dominū dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est, Derelinquat impius vitam suam, et ini quus cogitationes suas, & conuertatur ad dominum, & mi serebitur eius, qui fecit eum, qui multus est ad ignoscen dum, Si conuertaris ad me, ego conuertar ad te, Quęrite & inuenietis, omnis qui quærit inueuit. Et vide an ne totum caput. 18. Ezechielis ostendat hæc esse sita in voluntate iu storum hoim. Pręterea deus in scripturis sacris prędicatur autor salutis, & velle omnes homines saluos fieri. Deus no ster deus saluos faciendi, inquit propheta. Augustinus autem q̄uis in quibusdam suis scriptis, & signanter in En chiridio cap. 103, & in de correptione & gratia, 14. defini at sentē

at sententiam illam Apostoli intelligendam non pro singulis indiuiduis hominum, sed aut pro omni genere, qui sunt prædestinati ad vitam, quos deus vult saluos fieri, ex regibus & nobilibus, ex diuitibus & pauperibus, ex doctis & indoctis, aut pro singulis qui saluantur, ac si omnes qui saluant̃, deus velit saluos fieri, hoc est, tãꝗ nullus fiat saluus, nisi quẽ diuina volũtas ad hoc prædestinauit vt saluus fieret, quemadmodum secundum vsum loquendi, dicimus, per hanc ianuam omnes intrant domum istam. Ipse tamen August. ibidem non vetat eiusdem Apostolicę doctrinæ aliam dare interpretationem, modo ex illa interpretatione non cogamur dicere deum secundum suum beneplacitũ aliquid voluisse fieri, quod non sit factum. Proinde & Amb. Hier. cæteriꝗ sacræ theologiæ probatissimi interpretes, etiam eiusdem scripturæ aliam dederunt interpretationem.

Si deus omnipotens, inquit Ambrosius, vult omnes homines saluos fieri, cur ergo non impletur illius voluntas? Soluit. Omnis scriptura, inquit Petrus, interpretatione indiget, sic & in hac loquutione conditio latet. Vult enim omnes homines saluos fieri, sed si accedant ad eum, non sic vult vt nolentes saluentur, sed vult eos saluari, si & ipsi velint. Nam vtiꝗ qui legem omnibus dedit, nullum excipit a salute. Medicus idcirco posuit se in publico, vt ostẽdat se velle ommes sanarę, si tamen ab ægris requiratur, vera animi salus, non nisi volenti datur. Vera salus est volũtarie obedire, confitere, ac sacrificare deo in sæcula sęculorum, laudare illum hilari & spontanea voluntate. Insuper quod de⁹ non obtundat vllum peccatorem, sed paratus sit adiuuare singulos, quamdiu hic viuũt, videtur scriptura docuisse nos in duabus similitudinibus, quas videmus in rebus prophanis. Prima est de muliere, quę suæ pietatis viscera non claudit vnquã a filio vteri sui. Secunda est de muliere adultera, quæ tametsi a viro suo fuerit absꝗ spe veniæ repudiata, de⁹ tamen paratus est omnem animam peccatricem suscipere in gratiam. Priorem similitudinem habes apud Esaiam. capite. 49. vbi populus lamentabili querimonia deplorans se esse desertum, dicens, Dereliquit me deus, & oblitus est mei. Responsum habet, Nunquid mulier potest obliuisci infantem suum, vt non misereatur filio sui vteri? & si illa

oblita

oblita fuerit, ego non obliuiscar tui.

Non videtur hic quod contra posset afferri, quia propheta hic non modo non verbis imperatiui modi vtitur, verum & quidem asserendo loquitur, Ego, inquit, non obliuiscar tui, naturali vtens similitudine ostendit, Sion non esse vnquam auxilio dei destituendam, quemadmodum fieri non potest, vt mater non flectatur misericordia super filio suo, plus aliquid dicant si illa fuerit oblita, vincens maternę pietatis iura. Alteram similitudinem habes apud Hieremiam, capite tertio. Vulgo, inquit propheta, dicitur, Si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit alterum virum, nunquid reuertetur ad eam vltra? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit dominus, & ego suscipiam te.

Ex huiuscemodi similitudine videtur nobis ostendi, quod deus semper sit paratus recipere in gratiam omnem animam quantumuis impiam, si reuertatur ad illum. Amplius autem deus multo magis curam gerit animarum quam corporum. Si ergo solem suum corporalem facit oriri super iustos & iniustos, si pluit super bonos & malos, multo magis videtur semina fidei, & pluuiam salutaris doctrinæ super impios & iniustos etiam dispergere. Sic Basilius, Chrysostomus, Hieronymus, cæterique patres docent neminem sine dei notitia, & amore nasci. Basilius in Rela. capitulo septimo. Omnium mandatorum quæ sunt a deo, virtutes in nobisipsis insitas gerimus, quod & in charitate, inquit, verum esse reperimus. Vnusquisque in seipso sumit iudicium nullo docente eos esse diligendos, qui beneficij aliquid contulerunt. Quare ergo non deum, quem tanta cognoscimus nobis attulisse beneficia, non diligemus? Vnde & Apostolus ad Romanos, reprehendit gentiles ob id, quod deum, quem naturali industria cognouerunt, non sicut deum coluerunt. Deinde Hieronymus tractans illud ad Galatas primo, Segregauit me ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam. Probat hoc ipsum ex verbo euangelij, Medius vestrum stetit, quem vos nescitis, ita concludens, Naturaliter, inquit, omnibus dei inesse noticiam, nec quemquam sine Christo nasci, & vnumquemque habere in se sapientiæ & iustitiæ, reli-

reliquarumque virtutum semina. Praeterea deus est ipsa lux, est fons, est plenitudo lucis, iusticiae regula, & ipsa iusticia, ipsa veritas & vita, sed lux non potest obscurare quicquam. Rursus ipsa vita, iusticia, & veritas non potest facere mortem aut iniusticiam, neque errare, fallere, aut decipere quemquam. Quod & videtur ex scripturis manifestum, quibus significatur deum diligere veritatem, iusticiam, & odio habere omnem impietatem & mendacium. Tertium argumentum,

Sumens testimonia, quae videntur contraria his, quae in tertio argumento sumpta sunt, pro parte quaestionis negatiua. Deus, Sapientiae decimo, legitur omnes homines diligere, & nihil eorum odio habere quae fecerit, parcere omnibus. O quam bonus & suauis est spiritus tuus in omnibus. Dicitur insuper stare ante ostium cordis, & pulsare. Videtur ergo non deesse vnquã vlli homini auxilium, quo valeat fieri saluus. Praeterea si non omnes possent semper, ex acceptis a deo viribus, oculos aperire, redire ad salutem, & conuertere cor suum, cur ergo omnes in scripturis hortatur, cur monet omnes homines ne claudant oculos, ne obdurent corda sua, hortatur omnes, vt veniant ad aquas, vt ad cor redeant, vt oculos aperiant, vt videant, audiant, & conuertantur. Ego sto, inquit, ante ostium, & pulso, si quis mihi aperuerit ianuam introibo ad illum. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, inquit propheta. Aperi mihi soror mea, dilata os tuum, & implebo illud. Ipse qua ratione intelligitur indurare & respicere, qui hortatur & monet omnes peccatores. Et vide an ne scripturae explicauerint huiuscemodi diuinae clementiae beneficia vniuersaliter esse dispersa super oẽm hominem peccatorem. In Ezechiele dicit dominus, Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Ecce volũtatis domini est omnes saluos fieri. Deus inquit Apostolus Paulus, vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire. Et Petrus Apostolus, Patienter deus agit propter vos, nolens aliquos, inquit, perire, sed omnes ad poenitentiam reuerti.

Quartum

Quartum argumentum. Omnes gentes impij & idololatræ quamuis sine fide deo placere nõ possunt, habẽt tamen aliquid, quo possunt assurgere ad id, quo placeant deo, & ostium cordis aperire, quærere, pulsare, & pulsando impetrare fidem, qua iustificentur. Habent nempe lumen rationis internæ, quo & naturaliter cognoscunt deũ qui intus pulsat semper. Nulla est anima quantumuis peruersa, inquit Augustin⁹, in cuius conscientia non loquatur deus, quemadmodum testatur Paulus in actis. Deus q̃uis præteritis sęculis dimiserit omnes gentes ingredi vias suas, non tamen sine testimonio sui reliquit illos. Proinde & iuxta eundem Apostolum, deum agnitum non colentes omnes facti sunt inexcusabiles, & ob huiuscemodi mala merita traditi sunt in passiones ignominiæ, vt faciant ea quæ non conueniunt, & quamuis sic tradantur, manet tñ in homine peccatore naturale lumen synteresis semper illustre, Semper habet impius scientiam decernẽdi inter sanctum & profanum, inter licitum & illicitum. Quemadmodum dicit Apostolus, gentes legem non habentes, naturaliter ea quę legis sunt, faciunt. Per hanc naturalem legẽ, inquit Hieronym⁹, Caim homicida peccatum suum cognouit, Pharao stimulatus lege naturæ anteq̃ lex daretur, sua crimina confiteur, dicens, Iustus dominus, ego autem & populus meus impius. Gentes igitur quamuis sine fide deo placere non possunt, videntur tamen habere auxilium sufficiens, quo si vellent vti recte ad fidem qua placerent deo ascenderent, quemadmodum videtur accidisse in Cornelio Centurione. Et vide an ne hanc sententiam passim docuerint ecclesiastici patres, Augustinus. 3. de libero arbitrio. Ante meritũ boni operis non parum est accepisse naturale iudicium, quo mens ipsa sapientiam pręponat errori, & quietem difficultati, vt ad sapientiam non nascendo, sed studendo perueniat, quod si agere noluerit, peccati rea tenebitur, tanq̃ non bene vsa sit ea facultate, quam accepit. Videtur ergo quod homo quamuis non ex natiuitate fidem, sapientiam, & iustitiam obtineat tamẽ ex studio, & bono vsu naturalium possit ad huiuscemodi bona peruenire. Vnde Ambrosius, nulli pereuntiũ excusatio suppetit de abnegato lumine veritatis, quoniam siue occulte, siue

mani

manifeste Christus, vt ait Apostolus, est saluator omnium hominum, & maxime fidelium. Et idipsum videtur signi-ficasse in euangelio saluator, distribuens numerum talento rum gratię secundum propriam vniuscuiusq; virtutem, id est, secundum naturalem vniuscuiusq; capacitatem, seu iux ta vasculorum accipientium mensuram. Sic tradide-rũt probatissimi sacrę theologię magistri. Homini facienti quantum in se est adest deus, illustrans illum super his, quę sunt illi ad salutem necessaria. Diuus Thomas innitens veterum patrum sententijs in libro de veritate, articulo. 11. in solutione ad secundum argumentum. Quamuis non sit in potestate nostra cognoscere ea quę sunt fidei ex nobis-metipsis, nobis tamen, si fecerimus quod in nobis est, nõ de ficiet deus in eo quod est saluti necessarium. Cuilibet enim prouidet deus de necessarijs ad salutem, modo ex parte ho-minis nõ ponatur impedimẽtum. Si quis in syluis nutria tur, sequens ductum naturalis rationis internæ cum fuga mali & appetitu boni, certissime tenendum est, quod deus per internam inspirationem reuelaret ea, quę ad salutem sunt necessaria, vel prædicatorem mitteret, sicut Cornelio Centurioni misit Petrum. Eandem sententiam tenet Altis sidorensis, & Gerson Parisiensis. Itẽ nisi homini, qui totũ facit quod in se est, dominus daret fidem, non deputaret ho mini in reatum non habere, quia nemini deputatur in cul-pam, si aut non faciat, aut non habeat quod nec facere nec ha bere potest. Quemadmodum ait Augustinus tertio de libe ro arbitrio, nõ habere iustitiam, aut sapientiã nõ deputatur animæ in reatum, si nondum vt hæc possit accepit.

Quintum argumentum assumens sententias contra-rias his, quæ assumptæ sunt, in argumẽto quinto pro alia parte. In creatione is qui creatur, deo creanti non cooperatur. In iustificatione autem impij, is qui iustificatur, vna cum deo iustificante, aliquid etiam operatur, dicente Augusti-no. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. Vnde ex superioribus patet in iustificatione impij oportere esse motum liberi arbitrij credentis, & de peccato suo pœnitẽ-tis. Deus quamuis plenissime dominetur voluntatibus omnium hominum etiam impiorum, possitq; subito muta re eorum voluntates de malo in bonum, non aufert tamen

 a crea

a creatis hominum voluntatibus communem & naturalē agendi potestatem. Quis ergo in qubusdā hominib⁹ quasi miraculose conuersis creatio ad vitam spiritualem simi lis sit creationi corporali ad vitam naturalem, sicut accedisse videtur in conuersione Pauli apostoli, quem de⁹ cruori & sanguini humano tum inhiantem subito mutauit, tamen non inde sequitur etiam homines sic subito conuersos non habuisse facultatem, qua poterāt sese conuertere, & suas mutare voluntates. Vnde Augustinus posse habere gratiam, posse habere fidem natura est hominum, quemadmodum & omnes naturales affectus, quos producūt causæ creatæ, in hoc mūdo solus deus potest creare, nō operāte cā creata. Ipse tñ secundū ordinē suæ sapientiæ dignatur ordinare, & suauiter oīa gubernare, volens hoīēs habere sibi cooperatores. Nam & hac ratione Christus, quamuis sua omnipotentia poterat subito conuertere Iudęorum corda, & inspirare illis suę diuinitatis fidem, auxilia tamen pręstare voluit, vtpote scripturas, signa, & supra mundi causas miracula, quibus illorum corda redderet attenta & præparata, vt ex rationibus miraculorum supra naturalem causam factis sua sponte mouerent semet ipsos ad credendum ea, quę sunt supra humanę rationis indaginem, vt fide quadā ex sensibilib⁹ signis acquisita, tanq̄ pręambula pręparatione acciperent spiritum fidei iustificantis. Vnde nec sine rationum apparentia tam grādia in Christo mysteria petiissent credere, quemadmodum ipse ait, Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Ob id etiam deus peccantes homines non mox indurat, non mox damnat, sed pro sua misericordia expectat illos ad pœnitentiam, Propterea expectat vos deus, vt misereatur vestri. Vnde & hac ratione videtur deus in scriptura passim admonere impios & peccatores vt quiescant malefacere, vt credant, timeant, discāt benefacere, querant, orent, vt iustitiam a deo impetrare valeant. Videtur igitur omnis impius, quantislibet criminibus fuerit irretitus secundum vim naturę lumenq; rationis internę habere auxilium sufficiens, quo valeat credere & a peccatis resurgere.

Secundum

¶ *Secundum huius tractatus capitulum.*

PRO absolutione quæstionis sciendum omnia de redẽptione humani generis mysteria, & de auxilijs gratuitis, libertateq; & captiuitate arbitrij pẽdere ex seinuicem, sibiq; cohęrere. Et ideo ad hęc planius intelligenda oportet recolere ac meminisse superiorum. In resolutione ita q; quęstionis huius, cõmodissime initium sumpsero ab his, quę superius sunt demonstrata, quibus diligenter consideratis, ingenia etiam crassiora, minusq; capacia ducantur, nõ solummodo in verissimum huius quæstionis intellectum, sed & in affectũ debitæ humiliationis & timoris, sub deo iusto omnium iudice. In primis igitur obseruandum est diligenter, ne in huius materię resolutione faueamus hęresi Pelagianorũ, docentiũ legẽ naturę oĩbus insitã esse, primã dei grãm, p quã quisq; iuuaẽ sufficiẽter, vt valeat fieri saluus, & ita oĩbus hoĩbus naturaliter aliqd esse insitũ, quo possunt absq; alia dei gratia per passionem Christi sine peccato esse iuste & recte viuere, & quo, si velint, possunt se facere dignos, qui iustificentur. Deinde obseruãdum est, ne, quemadmodum Cassianus, cuius & in superiori tractatu meminim⁹, geminã distinguamus hominũ peccatorũ cõuersionẽ, vnã videlicet eorũ, qui sua sponte per solas vires liberi arbitrij hoc faciunt, quod alij sine gratia nõ faciũt, & hãc esse conuersionẽ naturalẽ eorũ, quorũ in scripturis de⁹ legitur esse susceptor, qui per seipsos sola sua sponte venientes, præstant ex seipsis bonæ voluntatis initia, quẽadmodũ ingt esse in Zachęi fide & pietate latronis pendẽtis in cruce, qui pręueniẽtes specialia vocationis monita vim quandã regnis cœlestib⁹ intulerũt. Aliã vero esse cõuersiõem eoꝝ, q reluctãtes et quasi coacti attrahũẽ, & hãc quasi miraculosã esse eoꝝ, quoꝝ in scripturis de⁹ legiẽ esse redẽptor, quẽadmodũ, ingt, accidisse in persequutore Paulo, & in Matthęo publicano, quoꝝ vn⁹ eruori supplicijsq; innocẽtiũ, alter rapinis publicis incũbẽs attrahiẽ ad salutẽ a deo, q subito potest creare cor nouũ, & spũm nouũ. Ex vtraq; sẽtẽtia cõsequẽs est quẽlibet hominẽ iã suę ratiõis cõpotẽ habere seq; sufficiẽs auxiliũ, quo valeat a peccatis resurgere, cũ ponat vi rõnalis naturę ex se posse p isitos naturę stimulos pbere deo iitia bonę volũtatis, qd̓ falsũ esse in lib. sequẽti ostẽdeẽ.

Tertio ex superioribus considerandum, adiutoriũ gratiæ dei miserentis esse cuilibet homini necessarium, non solum vt assequatur regnum cœlorum, sed etiam vt sit liber, & immunis a reatibus peccatorum. Recepimus, inquit Esaias, de manu domini duplicia pro omnibus peccatis nrís. duplicia inq̃, videlicet gratiam absolutionis a reatu mortis æternæ, & gratiam adoptionis filiorum, qua sumus consortes diuinæ naturæ ad operandum iusticiam, ac fructum eternę vite. Priori gratia non indiguisset humanum gen⁹, si nemo peccasset. Posteriori autem gratia, quæ est ad fructũ operandum æternæ vitæ etiam indiguisset homo, q̃uis nullum fuisset impedimentum culpæ. Quarto ex superioribus recolere oportet, omnes homines anteq̃ sint iustificati ex merito Christi esse deo inimicos, vinculo damnationis obstrictos, filios irę, omniq; propterea adiutorio salutis indignos, sed nõ ob id tamen omnes esse ęqualiter indignos, q̃uis enim nulla sit inter eos diuersitas in meritis bonis, quæ nulla in eis sunt, vtiq; tamẽ est in eis diuersitas in malis meritis, nam sunt qui pereunt propter solum Adæ peccatum; veluti infantes. Sunt & alij, qui pereunt propter solũ peccatum quod peccauerunt propria voluntate, vtpote olim regenerati, relapsi in mortale peccatum. Sunt postremo qui pereunt propter Adæ peccatum, simul & alia peccata, quæ addiderunt propria voluntate, vt gentiles transgredientes mandata legis naturæ. Q̃uis primi generis homines videbuntur forsitan minus in Christiana fide eruditis, posse aliquid excusationis aut rationabilis querimonię prętendere, quippe in quibus neq; actio offendit, neq; liberum arbitriũ resistit, neq; vllum propriæ voluntatis meritum malum impedit, hominibus tamen secundi & postremi generis nulla potest inueniri ratio iusta querimoniæ contra dei iudicia, quippe qui suis proprijs voluntatibus, aut restiterunt spiritui sancto venienti ad adiuuandum illos in salutem, aut alias peccantes fecerunt se reos. & indignos omni gratuito salutis auxilio, & eo magis indignos, quo magis habuerũt parata sibi suæ salutis remedia, quę cõtempserunt. Ex eo autem, quod inter istos alter est altero magis vel minus indignus omni salutis auxilio, non oportet consequens esse, eos prorsus esse destitutos auxilio tali, Nam deus largitur salu-

tis remedia etiam indignis, qui meruerunt prorsus ita dese ri & derelinqui, vt non haberent reliquum deinceps pœnitentię tempus. Quinto ex superioribus meminisse oportet. Quisquis de diuina gratiarum donorum seu gratuitorum auxiliorum dispensatione super hominum genus voluerit pia & recta fide quicquam sapere ac intelligere is mēte firma necesse est credat, iuxta Apostolicam sententiam, omnes ex Adam nasci peccatores, vasa contumeliæ, vinculo dānationis obstrictos, vt nec infans vni⁹ diei sit a culpa primę prędaricatiōis imunis. A culpa mortisq; reatu nemo dign⁹ est liberari, nisi quē rex mortis, ac vitę domin⁹ pro sua misericordia voluerit honorare, longeq; fortiorem, ac grandiorem in his omnibus esse peccati reatum, damnationisq; vinculum, qui alieno peccato sua propria addiderunt, siue nondum renati prędaricantes legem naturę, siue quondā renati denuo relapsi, deficientes ab eo quod inceperunt, & idcirco omnes ex se tam iustam in se damnationis causam habere, vt si nemo inde liberaretur non fieret vlla iniustitia, proindeq; in sola voluntate dei, qui est vltionum dominus, & misericordiarum deus, pendere, si velit pro sua clementia gratiam dare, aut secundum iudicium suę iustitię supplicium debitū exigere. Hoc autem vt fundamēto fidei supposito innixus, quisq; iam suam agnoscens captiuitatē, dānationisq; reatū intelliget & vitā suā & mortē pēdere in potestate dei oīpotentis iudicis, neq; temere iudicabit, neq; errabit perniciose, in scrutādis rationibus diuinæ volūtatis, tam diuersimode suarū gratiarū auxilia dispensantis, sed interrogatus super diuinis iudicijs, Cur videlicet quibusdam Adę filijs tam exuberans dispensatur diuinę misericordię auxiliū, vt credant et resipiscant, alijs vero aut nullum, aut parcius donatur, toto iam corde sub potēti manu dei humiliatus ab altitudine incomprehensibiliū iudiciorum dei, resiliet in suam paruitatem, agnoscens se miserum & reum, deum autem iustum & bonum, neq; turbabitur, neq; scādalum occultum patietur, cum audit Paulum apostolum dicentem, Deus cuius vult miseret, & quē vult indurat. An non habet potestatem figulus luti ex eadē massa facere aliud vas in honorē, aliud in contumeliā, sciēs iā vniuersam massam esse damnatiōi obnoxiā, neq; accusabit deum,

bit deum iniuste agere, etiam si quibusdam ipse nollet auxilium ad resurgendum sufficiens dispensare. Nam & huius suæ damnationis cõsideratione humiliati sub potēti manu dei, oēs sancti clamant, Omnia in vero iudicio fecisti dñe, quia peccauimus tibi. Cognoui, inquit propheta, quia æquitas iudicia tua, & in veritate tua humiliasti me. Aequitas sunt iudicia dei, tam in his, qui pereunt, q̄ in his qui salui fiunt. Nam & iuste punitur iniquitas in his, qui deserunt, quia non deseruntur nisi impij & immundi. Gratis iustificantur, qui redimuntur & diriguntur in vitam æternam, quia non saluantur, nisi qui fuerint impij sub diaboli potestate captiui, & digni, qui prorsus extra Christi regnum relinquerent sub regno diaboli. Atq; ita in omnibus suis operibus, deus est misericors, miserator & iustus. Vide ergo bonitatem & seueritatem dei, inquit Paul. Seueritatē, inq̄, in eos, qui non crediderunt, in te autem qui credis, bonitatē dei, si permanseris in bonitate, alioquin & tu excideris, sed & illi si nō permanserint, in incredulitate inserentur, potens est enim iterum deus illos inserere, potens quidem inserere, quod si faciat, sua facit misericordia, quæ misericordia non tollit iusticiam ab eo, qui omnium dominus, habens vitæ & mortis imperium, nulli alteri potest debitor fieri. Quemadmodum enī in contractibus hoim, non potest iusta esse querela contra debitorem remittentem vni debitū, quod requirit ab altero, Ita nec in deo nulla ē suspicanda iniusticia, si ex duobus ęqualiter ad vitam æternam non dignis, vni gratiam præstet, quam alteri negat. Si ex duobus ęqualiter reis mortis, vnum liberet, & alterū damnet, neq; inusticia esset vlla, si aut neutrum dignificaret vel liberaret, aut vtrumque dignum & saluum faceret.

Hac consideratione dicit scriptura, Quis tibi imputabit si perierint omnes terræ. Sexto ex superioribus obseruandum est, ne ex scripturis, quibus designatur non esse acceptionem personarum apud deum, sed deum prope esse omnibus timentibus eum, omnibus inuocantibus eum, omnibus sperantibus eum, & confugientibus ad ipsum, atq; ex alijs id genas scripturis, intelligamus deum omni homini semper administrare auxilium sufficiens, quo valeat saluus fieri per meritum passionis Christi. Nam aliter sentiē

dum est diuinum auxilium adesse iustis, aliter impijs, aliter quoque scriptura de iam credentibus, & aliter de nondum credentibus loquitur. Iusti cum iam sint filij, habeantque spiritum sanctum intus habitantem, sufficienter iuuantur, vt in eo quod inceperunt perseuerent, & ad æternam salutem perueniant, vigilando, orando, & in singulis circumspecte agendo, & ita vel habent, vel orando & quęrendo habere possunt auxilium sufficiens, vt valeant absq; crimine perseuerare, & fructum facere deo dignum. Ad tales iam factos dei filios loquebatur Apostolus Paulus, Fidelis deus q non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.
Et iterum spiritus adiuuat infirmitatem nostram, postulās pro nobis gemitibus inenarrabilibus secundum deum postulans pro sanctis. Dicitur autē spiritus sanctus in nobis ingemiscere, postulare, seu orare, quia ipse in nobis est horū bonorum operum effector, ipse facit in nobis, vt nos hæc faciamus. In his verificatur cōis sententia, Deus facientibus quantum in se est, non deest in necessarijs ad salutem, quemadmodum per oēm locū docēt scripturæ, quibus significatur deus ꝓtector, illuminator, & adiutor esse iustorū, ꝓpe esse inuocātibus, oībus adesse, benefacere bonis & rectis corde, inueniri a quęrentib⁹, aperire pulsantib⁹, & dare spiritū bonū petentibus se. Ex quib⁹ consequit̄, ꝙ iustis semp deus adsit auxiliator assidu⁹. Dn̄s a dextris meis ne cōmoueat. Nō sic aūt scriptura de impijs loquit̄, qppe qui ob merita mala legūtur deseri, derelinqui, indurari, excœcari, & mitti in opationem erroris, vt credāt mendacio. Et sup his pręcipue ꝯtitur pręsentis quęstiōis difficultas. An oēm hominē peccatorē in hac vita deus sufficienter adiuuat, vt valeat resipiscere, & saluus esse. Et vident̄ scripturæ superius recitatę sup hac re, esse cōtrariæ. Quibusdā dicentibus deū in hac vita expectare impios, & dare eis tps vt resipiscant. Et sicut mater nunꝙ potest obliuisci infantē suum, Ita dei bonitas non obliuiscitur creaturę quam condidit. Et ꝙuis mulierem adulteram vir repudiet absq; omni spe veniæ, non tamen sic deus deserit animam a se sic fornicantem. Alijs dicentibus deum excœcare, indurare, & prorsus deserere vt cadant, & nullam recipiant indulgentiam.
Verum

Verum huiusemodi scripturas inter se non pugnare videbis, si consideres deum nunc ad istud hominum genus, nūc ad aliud hominum genus loqui. Deinde si ad vnum & idē genus hominum loquatur, non secundum vnum & eandē populi partem intelligitur loquutio esse prolata.

Septimo ex superioribus operę pretium est considerare, quidnam, & quale sit auxilium dei iuuātis homines, vt meritorum Christi participes fiant, vereq; pœnitentes a peccatis resurgant. Sunt qui multifariam auxilia diuidunt, distinguentes multa esse auxiliorum genera. Aliud esse generale, aliud speciale, aliud generalissimum, aliud vero specialissimum. Sed hæc eorū distinctio parum videtur ad rē hāc nostrā pertinere, sumusq; deo ferēte opē, de hac lati⁹ dicturi in libro de natura & gratia. His itaq; prætermissis auxilia gratuita huic rei intelligendæ congrua declaremus, quæ in sacris literis sunt tradita, quibus deus iuuet miseros homines, vt liberentur a peccato, & fiant digni deo, acceptiq; ad vitam ęternam recte viuant. Huiusemodi auxilia sunt, fides, diuinaq; motio, seu suasio, qua quisq; inuitatur ad fidem, qua deus facit hominem & esse conscium suę miserię, imbecillitatis, ac damnationis totius humani generis, & agnoscere Christum, vt animarum medicum, redemptorem ac mediatorem. Talia auxilia, vtpote fides, & tractus, seu vocatio patris cœlestis ad fidē, qua idoneus iā sit gratiā cognoscere, recte orare ac pœnitere veteris vitæ, sunt quæ passim in sacris literis intimantur. Alia est, inquit Agust. ratio credentis, alia nondū credētis. Fides daē oranti, quæ nisi data esset orare non posset. Manifestum est non omnes habere fidem, & ita manifestum est, non omnes habere donum virtutis, qua valeant salubriter & vtiliter vigilare, orare, quærere & petere. Manifestum est autem, quod deus non modo adiuuat iā credentes, verū etiam adiuuat nōdum credentes vt credant. Ipse, vt inquit propheta, benefacit bonis & rectis corde. Prope est omnibus inuocantibus se, verum non solum talibus benefacit, sed etiam hominibus nōdum bonis, nondum rectis corde benefacit, iuuās illos, vt efficiantur boni & recti corde, iuuans nōdum sperantes, nōdum Christum inuocantes, vt incipiant sperare & inuocare nomen domini. Sed vtrum omnes nōdum credentes aut

 sperā

sperantes sufficienter iuuet, vt valeāt credere, in praesenti quaestione agitaē. Si fuerit manifestum non omnibus peccatoribus adesse adiutorium, quo sufficienter iuuantur, vt valeant credere, aut orare, simul & manifestum erit non omnibus impijs adesse sufficiens adiutorium, quo valeāt aut resipiscere & resurgere. Nouit autem quisq; in sacris literis vel mediocriter eruditus scripturā sacram remissionem peccatorum, salutem, & iustificationem, victoriam mundi, & rectam vitam tribuere fidei. Si credideris, inquit, in Iesum saluus eris, Corde credit ad iustitiam, Fide purificās corda eorū, hęc est victoria, quę vincit mundū, fides vestra, iust' ex fide viuit, Grā saluati estis per fidē. Christus p fidē incipit habitare in cordibus hoīm. Proīde Augustinus in epistola cōtra Vitalem, & in epistolis ad Paulinū, & ad Innocētiū, & ad Sixtum docet auxilium, vnde sumūtur initia conuersionis esse fidem, & hominem ante fidem nihil boni posse facere, nec quęrere gratiā, nec petere, nec pulsare, nec orare. Quomodo enim posset quis gratiam quaerere aut desiderare, priusquam gratiam esse credat, qua se indigere agnoscat, Item in libro de gratia, & libero arbitrio ex scripturis praefatis concludit fidem non petitam a deo dari, vt ex fide petētibus alia concedantur, & nos orantes per fidem impetrare, vt quod lex iubet facere valeamus, eādemq; fidē ante omne meritū dari, vt possit esse principiū meritorum. Hęc est fides non superba, (qualis fuit in Pharisaeo orante, & in Paulo persequente, qualis manet in hodiernū vsq; diem in Iudęis credentibus deum esse creatorem omnium) sed humilis, qua sic credimus in deum, qui iustificat impium, vt non velimus constituere iustitiam nostram, ignorantes dei iustitiam. Hęc fides cum sit a spiritu dei, animum facit paratum credere Christo & euāgelio illius, & ideo si forsitan salutaris fides in vllo esset, qui Christum & Trinitatis mysterium non audiuisset, Non tamen esse potest in eo, qui Christum contemneret. Proinde Iudęi quotidie deum orantes, sed contemnentes Christum saluatorem, iustificari non possunt, nōquia mutari in melius non possunt, sed quā diu sic sapiunt, salui esse non possunt. Gratia quam fides cōmendat Christiana, non ea est qua conditi sumus vt homines essemus ac rationales, sed ea qua liberati sumus a pec-

cato & a vinculo damnationis ęternę. Et idcirco fidei Christianę initium est, non quo quisq; credit deum esse creatorē cœli & terræ, sed quo credit deum creatorem simul & redēptorem, atq; ita sese indigere gratia & misericordia dei vt redimentis, & sese ex solis ingenitis legis naturæ stimulis nō posse esse sine peccato, id est, recte & iuste viuere aut placere deo.

¶ *Sequitur secunda huius capituli pars, in qua via aperitur soluendæ quæstioni propositæ.*

SI velimus igitur soluere quęstionem, An impius quisq; semper iuuetur sufficienter, vt vere pœnitere, & a peccatis resurgere, & resipiscere valeat, Oportebit & simul soluere quæstionem qua quæritur. An impius quisq; sufficienter iuuetur, vt ad fidem quandam perueniat, qua valeat gratiam dei miserentis credendo implorare, nam secūdum scripturas, Omnis, qui inuocauerit nomen domini, siue Iudæus, siue Græcus, hic saluus erit. Econtrario autē, qui non inuocauerit, peribit. Nec enim est aliud nomē sub cœlo datum hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri. Auxilium ergo quod ad salutē necessarium fuit, pro omni tempore & sub lege Moysi, et ante legē est fides. Quamuis autem sit manifestum non omnes habere fidem, non tamen videtur manifestum non omnes habere auxilium, quo valeant peruenire ad fidem, non solum enim, qui fidem habent, iuuātur ad habendum auxilium iuste ac continenter viuendi, sed & hi qui nondum fidem habent, iuuātur vt habeant illam. Si ergo ex sacris literis, & testimonijs sanctorū patrū fuerit admissum deum, non omnibus dedisse auxilium sufficiens, quo valeant initijs quibusdam fidei credere, oportebit & simul admittere, non omnibus adesse sufficiens auxilium quo valeant peruenire ad veram pœnitentiam & salutem. Videri forsitan poterit in sacra scriptura minus eruditis, sic esse in vniuscuiusq; libero arbitrio, vt si fuerit illi euāgelij veritas prędicata, valeat credere euāgelio, & fidem, qua saluus fiat, in se facere per solam vim liberi sui arbitrij. Quod non ita esse sacrę scripturæ probant testimonia, quibus significatur fides non ex nobis, sed dei donum esse, non

ex ope

ex operibus, hoc est non ex meritis nostris, neque ex assuefactione operum naturaliter partum, sed gratis datum. Proinde & venerabilis pater Augustinus in primordio conuersionis suæ arbitrans fidem esse ex solis viribus humanæ mentis, potentis credere euangelio prædicato, hanc suam falsam opinionem in sanam & catholicam sententiam reformauit, libro primo de sanctorum prędestinatione. Videbuntur igitur hic tria inquirēda. Primum an omnes quibus euāgelium prędicatur sufficiēs habeant auxilium, quo valeant credere euangelio. Secundū Vtrum Christi euangelium sufficienter sit homini omnī prędicatum, Tertium an Christianus relapsus in mortale peccatum, retinens fidem Christianam, habeat secundum illam sufficiens auxilium, quo valeat per veram pœnitentiā a peccatis resurgere. Primo ad tertiū respōdem⁹. Ad resurgendum a peccato mortali non sufficit vllum habituale donum virtutis, aut acquisitæ, aut infusæ, sed op⁹ est peculiari tractu & pulsu dei, qui excitet fidem dormientem, & trahat cor peccatoris, vt pœniteat prioris vitę, concipiatq; ex fide in Iesum propositum bonum, desuperq; accipiat spiritum charitatis seu gratiæ iustificantis. Proinde quod dicit Hieronymus super Matthęum. Qui peccator est, & tñ in deum credit, reseruatur ad salutem per pœnitentiam, seruans fidei donum, quo hauriat aquæ pusillum, intelligendū est, non quod ex solo dono fidei informis valeat semetipsū iustificare, aut mereri gratiam, ac remissionem peccatorum, sed quod fidē Christianā seruās ꝓ loco & tēpore deo intus mouēte, suggerēte, cōpūgēte, atq; inuitāte ad pœnitētiā, valeat inuocare nomē dñi, & implorare gratiā Christi miserētis, quam iam ex fide cognoscit, vt medicinam sui peccati morbo necessariā. Alia est ratio ęgroti, qui iam morbum suum sentiens nouit medicum, qui inuocatus curare velit. Alia vero ratio ęgroti, qui neq; morbum sentit, neq; medicum nouit curare volentem. Ille iam auxilium habet, quo valeat sanus fieri, non autem iste. Vnde Ezechielis trigesimo tertio videtur dominus deus plane insinuare impios quosque ex populo Israhel, id est ex populo credente habere sufficiens auxilium, quo valeant corda sua conuertere a vijs suis impijs ad dominum deum suum.

Vbi impijs (tanq̃ ipsi propter peccata sint prorsus a deo despecti) dicentibus, Iniquitates nostræ, & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis tabescimus, quomodo ergo viuere poterimus? Respondit deus per prophetam, Viuo ego dicit dominus, Nolo mortem impij, sed vt conuertatur impius a via sua & viuat. Cōuertimini a vijs vestris pessimis. Addens doctrinam consolatoriam, qua docet sermōes suos absolutos de iustis semper victuris, & de impijs morituris, esse sub conditione intelligendos, si videlicet vterque talis manserit, qualis est cum de illo sermo diuinus loquitur. Etiam si dixero iusto, inquit, quod vita viuet, & confisus in iusticia sua fecerit iniquitatem, omnes iusticiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Si autem dixero impio, morte morieris, & egerit pœnitentiam a peccato suo, feceritq; iudicium & iusticiam, pignus restituerit, rapinamq; reddiderit, nec fecerit quicq̃ iniustum, vita viuet, & non morietur. Similes sententias habes apud Ezechie. cap. 18. Cum auerterit se impius ab impietate sua, & fecerit iudiciū & iusticiā, ipse aīam suam viuificabit. Considerans enī & auertens se ab omnibus iniquitatibus suis, vita viuet, & non morietur. Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Proijcite a vobis omnes iniquitates vestras, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum, Conuertimini & viuite, quia nolo mortem morientis, dicit dominus. Huiuscemodi, similesq; sermones tacita dei gratia vim indicant liberi arbitrij, tanq̃ in vniuscuiusq; potestate sit auertere sese ab iniquitate, pœnitentiam agere, & conuertere cor suum ad dominum deū suum, quod vtiq; verissimum est. Nemo etenim potest credere, aut pœnitere, aut auertere sese ab iniquitate sua, aut facere sibi cor nouum, & spiritum nouum nisi voluntarie, & libero suæ mentis arbitrio. Vnde et hac ratione dicunt sancti posse credere, posse habere fidem & charitatem, posse recte viuere, natura est hominum. credere autem & recte viuere, habere fidem & charitatem, gratia est fideliū. Et ideo iuxta regulam beatissimi Augustini, tales scripturæ sermones, sic sunt intelligendi, vt in agenda pœnitentia, in corde conuertēdo ad dominum deum suum, intelligatur non esse

exclusa dei gratia, sed tacite intellecta, quemadmodum & ibidem sermones illi facti sunt ad domum Israel. i. ad eccle siam credentium, qui iam fide nouerant inuocādum esse do minum deum Abraham creatorem, vt saluatorem ac redem ptorem, quibus & deus secūdum temporum opportunitates aderat suis pulsibus, & instinctibus, vocans ad pœnitentiā ex fide intus habitante. Hactenus de tertio dubio.

Ad duo priora videtur respondisse Apostolus Paulus ad Rom. 10. ostēdēs ex scriptura Deute. 30. verbū videlicet fidei, quod prædicamus prope esse in corde tuo, quia corde creditur ad iusticiam, ore fit confessio ad salutem, & non esse distinctionem Iudæi & Græci, sed eundem dominum omnium diuitem esse in omnes qui inuocant illum. Inuocare autem illum non possunt, nisi credant in illum, credere nequeunt nisi audiant ea, quæ credenda sunt. Ex quibus concludens ibidem, fidem esse ex auditu, tandem sibi tanquam quæstionem proponit. Sed dices, inquit, nunquid non audierunt? Soluit. Et quidem inquit, ac si dicat. Certe non est quo se quispiam valeat excusare, vt dicat se non audiuisse. Nam in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Eorum videlicet euangelizantium pacem, sed non omnes obediunt euangelio. Cur ergo non omnes credunt? Certe causam assignat Apostolus, nō quia non omnes audiant, sed multi qui audiunt, contradicunt, & obedire contemnunt. Non omnes, inquit, obediunt euangelio, quemadmodum ad Iudæos iam olim dixit Esaias, Tota die expandi manus meas ad populum non credentē, sed contradicentem mihi. Ex hac doctrina Apostoli videtur cōsequi ea, quæ fidei sunt, omnibus & singulis esse reuelata sufficienter, & neque Græcis, neque barbaris, neque gentibus, neque iudæis defuisse auxilia, quibus valeant ad fidem peruenire. Sic & videntur tradidisse sacræ theologiæ tractatores, deum conditorem omnium, gratiam suam omnibus offerre atque ingerere. Et fidem ad salutem esse generale donum, quemadmodum docet venerabilis Faustus, in primo suo libro de gratia, & humanæ mentis arbitrio. In homine aditum capessendæ salutis esse non personale, sed generale, & publicum dei munus, & quasi fontem quē dam expositum in medium mundi, & in commune con-

cessum patentem vniuersis ad hauriendum, vt merito sit largitori reus, qui haurire neglexerit. Quod & probat idem ipse Faustus, capite decimo. Si circa hominis salutem specialis esset dispensatio, nescio quomodo generalis posset esse discussio. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi. Non iustitiam ab omnibus terribiliter exigeret, nisi omnibus misericorditer obtulisset. Sicut hostis omnibus admouetur, Ita omnibus præsidij & adiutorij dextra non negatur, & orantibus & vigilantibus benignitate misericordiæ succurritur, quemadmodum dicit Petrus in Actis de Cornelio Centurione, Non est personarum acceptio apud deum. In omni gente, qui timet deum, & facit iustitiam, acceptus est illi. Sic & venerabilis Chrysostomus, cæterique patres videntur tradere gratiam dei omnibus oblatam, omnibus paratam, quemadmodum demonstrare videntur quinque argumenta post oppositum facta.

Si autem deus quantum in se est, paratus est omnes conuertere, omnibus fidem dare, expectans omnium hominũ voluntates, vt resipiscant, ipsa ratione compellimur dicere, deũ oĩbus dare auxiliũ sufficiẽs, quo adiuti valeãt salui esse.

Ad hæc generali sententia dicimus, nos non facere iniuriam Christianę gratiæ, si dixerimus aditum capessendæ salutis, esse donum non singulare vni soli hominum nationi, sed generale pro loco & tempore omnibus hominum nationibus paulatim secundum vicissitudines sæculorum expositum, etiam singulis personis vtentibus ratione pro loco & tempore communicatum, modo hoc non statuamus esse aliquod naturę talentum, quo quisq; valeat se saluum facere, non peculiariter attractus spiritu dei facientis illũ palmitem viuum in Christo vite. Ad sententias Apostoli respondemus, ex illis consequens non esse quod concluditur in argumento. Nam manifestum est verbum Apostoli ibidem dicentis, Non est distinctio Iudæi & Græci ad hoc dici, vt declaretur Esaiæ sententia, vniuersaliter esse intelligenda, qua dicitur, Oĩs qui credit in illum, non confundetur, nam idem dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim qui inuocauerit nomẽ domini, siue Iudęus, siue Gręcus fuerit, saluus erit. Ex illis aũt q̃uis consequantur vniuersales sententiæ, Omnem videlicet cre-

dentem in Iesum non esse confundendum, & omnē qui inuocat Iesum fore saluum, non tamen sequitur omnem hominem credere & inuocare. Neq; item sequit̄, q̄ deus omnibus ęqualiter semper largiatur auxilium, quo valeant credere. Deinde quod Apostolus interrogādo proponit, Nūquid non audierunt. Et respondendo. Et quidem .i. certe audierunt, videtur esse accipiendum non de vniuersis hominibus, sed de populo Iudæorum, qui cum Paulus hæc diceret, audierant Christi euangelium, & facti sunt inexcusabiles. Quod autem Iudæi audiuerunt, probat per prophetā Dauid dicentem, In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorum, ac si dicat, Audierunt quidem Iudęi euangeliū, quia prophetia Dauid iā incepit impleri, dum euangelium ab Hierusalem crescit per totam Iudæam, vsq; in fines terrę. Manifestum ergo est verbum illud Apostoli, In omnem terram exiuit sonus eorum, esse prophetiam, quæ tempore Dauid non completa, sed complēda fuerat, & Apostolorum tp̄ibus non simul tota, sed ex parte & cōpleta, & incepta. Sic docent Hiero. & Augu. Hoc verbum, inquiunt, videmus quotidie paulatim impleri. Augustinus quoq; ad Hesitium docet verbum hoc suo tēpore nondum ex toto fuisse completum, & ad sua vsq; tempora reperiri nationes quasdam, quibus tunc nondum euangelium prædicatū fuerat. Chrysostomus autem super Matt. exponens v̄bum Christi dicentis, Prædicabitur hoc euangeliū regni in vniuerso mundo, & tunc veniet consummatio, quā ipse arbitratur esse acceptā p̄ destructione Hierusalem, econtrario docet hoc completum esse Apostolorum sæculis. Ex huiuscemodi ergo scripturis non consequitur singulis hominibus semper adfuisse auxilium sufficiens, quo possent ad salutem peruenire, quin potius videtur sententia contraria ex eisdem colligenda. Cum ex sola lege naturæ nemo possit per vim liberi arbitrij salutem assequi. Quod si fieri vel potuit vnquam, vel iam adhuc potest, vt quispiam reperiatur, qui non sit vlla fide in Christum, aut explicita, aut tacita imbutus, qui vel ante Christi aduentum non audiuerat hoc futurum, vel adhuc non comperit factum, qui tamen credat in deum, qui fecit coelum & terram, a quo & se naturaliter factum

sentit

sentit, qui & honestis moribus viuendo dei impleat voluntatem. De hoc respondet Augustinus in libro de natura & gratia. Hoc, inquit, si fieri aut potuit, aut potest, ego de natura, id est, de naturali lege, hoc dico quod de lege Moysi dicit Apostolus, sic loquens. Si per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, Ita & ego dico, inquit, Si per naturam iustitia, ergo Christus gratis mortu' est, Si enī Apost. hoc dixit de lege, quam accepit gens vna Iudęorum, quanto iustius hoc dicitur de lege, quam accepit vniuersum genus humanum. Si ergo Christus non est gratis mortuus, consequens est, ꝙ oīs humana natura iustificari & redimi ab ira dei nullo modo potest, nisi per fidem & sacramentum sanguinis Christi. Hactennus ille. Quod si hic forsitan defensores legis naturæ liberiꝗ arbitrij respondeant, dicentes. Quamuis hi, qui vel ante Christi aduentum non audierūt hoc fidei nostræ mysterium tunc futurum, vel iam adhuc non andierunt factum, non possunt per legem naturæ iustificari, vtiꝗ tamen ex mundi fabrica cognoscentes deum, qui fecit cælum & terram, possunt peruenire ad salutarem quandam fidem, facientes quantum in se est, hoc est bene vtentes lege naturæ, & colentes deum, cuius inuisibilia iuxta apostolum Paulum, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Ex quibus consequens videtur eos, quibus non est euangelium prędicatum habere auxilium sufficiens, quo si legitime vterentur sese aptos facerent ad accipiendum salutis auxilium a domino. Nam si quantū in se est facerent, illustrarētur diuinitus. Quemadmodum dici solet, Omni homini facienti quantum in se est, seu bene vtenti naturæ suæ donis, sufficienter adest deus instruens illum, vel per hominem, vel per angelum, vel per semetipsum super his, quæ sunt illi ad salutem necessaria. Quemadmodum accidisse putatur in Cornelio Cēturione, vt patet in Act. Apost. qui anteꝗ in Christum crederet, eleemosynis, & orationibus impetrauit, vt ad illum instruēdum mitteretur Simon Petrus. Deinde & hoc videtur significasse Apostolus in eodem capite. 10. dicens, Verbum prope est in tuo ore, & in corde tuo, hoc est verbum fidei, ac si dicat, non est opus vt a longe ad nos adferatur, quibus sententijs plane videtur significasse Apostolus Pau. auxilium, quo sufficiētes sumus,

vt valeamus credere, omnium cordibus adesse, licet non oēs credāt, quippe qui intus ad cor non redeunt, vt audiant deū intus, per lumen rationis internę loquentem, vel si illum intus audiant loquentem, obedire nolunt. Neq; hoc dicentes videmur detrahere gratiæ Christi miserentis. Quamuis enim iniuriam facit diuinæ gratiæ quisquis dixerit hominem ex solis ingenitis legis naturæ stimulis per vim liberi arbitrij posse iuste & recte viuere, absq; peccato esse, & placere deo. Hæc nempe est impia olimq; damnata hæresis Pelagiana, Non tamē derogare videtur eidem gratię, si quis dixerit quemq; ex solis ingenitis legis naturæ stimulis sese præparare, & sese aptum facere, ad quem adiuuādum veniat deus, non quod adiuuari mereatur, sed quod sese tam docilem atq; tractabilem exhibeat, vt deceat deum & dignum sit diuinæ bonitati adiuuare illum, præsertim qui per lumen rationis internę ad vnum deum ex mundi fabrica cognitum suspirat, eumq; vt parentem diligit, & colit, & iniurias, quas sibi fieri nollet, alteri non facit, qui etiā si passione vlla, vel occasione victus transgrediatur naturalis legis præcepta, ingemiscit ad deum naturalis legis autorem. Sed in his omnibus similibusq; argumentis oportet nos esse prouidos atq; circumspectos, ne fallamur, cōsentientes hęresi Pelagianorum, qui errauerunt non solum in eo, quod dixerunt homines per naturam siue gratiā posse esse sine peccato, aut iustificari. Sed in eo quod dixerunt homines absq; gratuito dei auxilio per eandem naturam seu legē Moysi, posse sufficienter sese preparare ad gratiam. Hoc enim falsum esse patet ex verbo Christi dicentis, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus cœlestis traxerit illum. Vnde sequitur post lapsū Adę relicto sibi in solis talentis naturę facientem quantum in se est, non peculiariter intus tractū a patre cœlesti habere in potestate, vt veniat ad Christum, atq; ita illum non sufficienter sese ad gratiam præparare, & idcirco talis gratiam iustificantem non accipiet, nisi superueniat specialis tractus dei intus suggerentis animę, vt ipsa dissentiens a peccatis, consentiat deo tanq̄ autori gratiæ gratis iustificantis. Proinde nemo faciens quantum in se est sine tractu dei inspirantis initia quędam gratuitæ fidei aut charitatis sufficiēter ad gratiā sese prę parat.

misericordiā. Et hic iā est prim⁹ rationalis animæ tractus, qui est ponend⁹ nō tanq̄ generalis dei flux⁹, omnibus sem per hominibus secundum conditionem humanæ naturæ, iam post lapsum Adæ debitus, quemadmodum raciocinari, aut benefactores diligere, quod & iuxta saluatoris doctrinam ethnici faciunt, sed est peculiaris & gratuitus tractus ante quem rationalis animus neq; orare potest, vt trahatur, neq; desiderare gratiam, qua iustus efficiatur. Hunc tractum etiam si deus ad saluandum hominem non daret, non iniuste ageret erga hominem miserum iam damnationi mortis obnoxium, & omni salutis auxilio indignum.

Tertio modo facere q̄tū in se est, est facere q̄tū natura adiuta fide desuper data potest facere pro remissiōe peccati aut ꝑ pseuerantia grę impetrāda, & sic deus faciēti q̄tū in se est dat gratiam. Verum sic facere quantum in se est, non potest quisquam absque auxilio habitualis gratiæ. Pro gratia etenim desuper impetranda nemo facit quicquam nisi ex agnitione, fiducia, & desiderio gratię. Agnoscere autem & desiderare gratiam non est absque dono habitualis fidei gratuitę. Et his duobus posterioribus modis intellexerunt sacræ theologię interpretes, docētes deū illustrare & gratiam facere his, qui faciunt quantum in se est, intelligētes eos facere q̄tū in se est, qui vel ad impetrandā gratiā, vel ad perseuerandū in grā, faciunt quantum possunt, ex his quę in se pręsto habent vtcumque sentientes iam dei tractum. Hanc sententiam docent scripturę. Quacumque hora conuersus ingemueris, saluus eris. Quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Prope est dominus omnibus inuocantibus, his qui inuocant eum in toto corde suo, Si quęsiueris dominum, inuenies eum, si tamen toto corde, & tota tribulatiōe aīę tuę quęsiueris eū. Oīa aūt hæc ex toto inq̄ corde quęrere, ingemiscere ꝑpter cōmissa peccata, desiderare grām illi⁹, pulsare, īuocare nomē dñi, & id genus alia fieri nequeūt sine fide & fiducia quadā obtinendæ misericordiæ a deo, tanq̄ ab eo qui sua misericordia iustificat impium. Proinde si nos pœnitentes veteris vitæ ex fide in Iesum faciamus q̄tū possumus, ꝑ venia peccatorū obtinēda, cōsequēs ē deū nobis remittere peccata. Verū cōdonationē hāc seu peccatoꝝ remissionē, sicuti supra declarauimus, facit

facit nobis deus, non propter meritum gemitus aut planct⁹ nostri, sed propter meritum Iesu Christi, cui innititur gemitus & planctus in corde nostro, tanq̃ dispositio quædã necessaria ad gratiam, remissionẽq; peccatorum accipiendam. Sicut & ipsius gratię dei ẽst, quod dignatur rogari a nobis, & non solum rogari, sed & fiduciam & desiderium rogandi inspirare. Ita & laus misericordiæ, & diuinæ erga nos largitatis est, quod nobis rogantibus misericorditer suę iustificationis gratiam impendit. Proinde in omnibus supra dictis scripturis, quib⁹ dicitur, Conuertimini ad me, quærite, pulsate, & ego conuertar ad vos, inueniar a vobis, aperiam vobis, non meritum nostrum, non dignitas nostra, ad obtinendum remissionem peccatorum, aut gratiam iustificantem exprimitur, non obligatio mutua inter hominẽ poenitentem, & deũ peccata remittentem ostenditur, sed libera litatis diuinę & gratię, vel misericordię suę declaratio, quẽadmodum in eo quod dicitur, Si credideris in Iesum, salueris, non significatur nostrum credere esse nostræ iustificationis meritum, sed demonstratur potius fiducia nostra esse statuenda, non in meritum nostrum, sed in Iesum tanq̃ in nostrę saluationis principium. Verum hic sciendum plures ex supradictis scripturis etiam posse aliter interpretari, vt videlicet earum sermo intelligatur dirigi ad homines per initia quædam charitatis iustificatos, & donum seu gratiæ beneficium datum petentibus, quærentibus, pulsantibus, inuocantibus, appropinquantibus ad ipsum, intelligatur non remissio peccatorum, aut iustificationis gratia, qua ex impio fit iustus, sed augmẽtum, profect⁹, & perseuerantia in gratia, quæ & a iustis, ac sanctis in hac vita orantibus, petentibus, & pulsantibus suppliciter emereri, vel impetrari possunt. Sic August. in libro de gratia & libero arbitrio, inq̃t, Deus pręuenit hominẽ vt prius aliquid dilectionis accipiat, qua oret, & quærat sibi addi tantũ, quantũ ad implendum legem sufficit. Ex supra dictis ergo poteris primum intelligere qua ratione dicat Augustinus, Si non traheris, ora vt traharis, cum tamen orare non poteris, nisi & iam tractus fueris. Geminus est enim trahendi modus, secundum quem deus trahit quos iustificare voluerit. V n⁹ dum ad initium habitualis fidei excitat, suggerit, inspirat, & ante

& ante hunc attrahendi modum orare non potest anima, vt trahatur. Alius est trahendi mod⁹, secundum quem excitat dormientem fidem iam olim inspiratam. Quamuis autem ante fidem nō valeamus neq; orare, quemadmodum oportet, neq; in nobis fidei lumen, aut charitatis ignem immittere, vtiq; tamen possumus diuinitus ad fidem & pœnitētiam tracti atq; adiuti ostium cordis nostri aperire & nō reluctari deo intus pulsanti, suggerenti. Nos autem docili atq; tractabili corde auscultantes ad deum intus excitantē, & loquentem, accipimus ab illo fidei & chariatis spiritū, etiam interdum in ipso momento, quo primum vocamur, quamuis crebrius antecedant motus quidam imperfecti & insufficientes ad accipiendam hanc iustificantem gratiam. Ex his insuper intelligere possimus quod fide, qua iustificamur, semper est natura prior gratuitus quidam tractus dei intus pulsantis & attrahentis, p quem tractum homo potest aliquid facere, quo facto deus illustrabit eum. In qua sane illustratione homo ipse quod facit, non ex se solo facit, sed adiutus & tractus a deo, qui facit eum hoc facere non inclinationis necessitate, sed libera voluntate. Et ita deus dicitur aperire cor nostrum & labia nostra, quæ tamen, vt legimus in scripturis sacris, nosipsi aperim⁹, quia ipse facit, vt hæc nos ei voluntarie aperiamus. Ipse facit vt velimus atq; ita velimus, vt deinceps eidem cooperemur volentes. Quemadmodum languens seu claudus, quamuis nequeat neq; illuminare domum neq; immitere lumen oculis suis, vtiq; tamen pote innixus baculo vel alcuius auxilio adiutus, erigere se & aperire fenestras, quo facto illuminabit̄ domus, vt iā videat oculis suis lumen solis..

¶ *Tertium huius tractatus capitulum, in quo ponuntur pro resolutione quæstionis sententiæ septem.*

HIS præmissis pono aliquot conclusiones pro respōsione ad propositam quęstionem. Prima. Quēadmodum ex scripturis, quib⁹ liberum hominis arbitrium admonetur & iubetur quærere, petere, pulsare, cor suum aperire, & conuertere ad dominum deum suum, non sequitur hominem per se hoc posse facere ex solis ingenitis liberi arbitrij viribus. Ita & ex eisdem scripturis, quę sic generaliter omnibus legenda prępονuntur, non consequitur

omni

non habentes diuinę grãe auxiliũ, q̃ tollantur ab eis impedimenta salutis, scilicet originale peccatũ, & alia, quę addiderunt proprijs volũtatibus, peccantes in legẽ naturę, a qbus non per vim naturæ, sed per solam dei gratiam liberantur.

Secunda conclusio. Deus secundum altitudinẽ sui consilij, & inscrutabilis iudicij nobis occulti, non super oẽs homines voluit suorum donorum, & auxiliorum mensuras esse æquales, plærumq; dat indignis auxilia exuberantia, quæ tamen denegat alijs, æque vel minus indignis. Populo Iudæorum dedit signa, & virtutes, ex quibus non erant credituri. Tyro autem & Sidoni non dedit, q ex illis fuissent vitã cõmutaturi in melius, quorundã mentibus nõ expectata profectuum mora totum simul largitur. Quemadmodum Ioannes inter matris viscera, spiritu sancto repletus exultat, Hieremias in vtero sanctificatur. Verũ multo crebrior, multoq; numerosior pars illa hoĩm est, cui particulatim accrescit, quicquid superna largitas donat, vt conferẽdorum munerum causæ, de his quæ collata sunt parentur. Fidei & conuersionis primordia, dantur non petita, vt ex ipsorum petitiõibus cetera impetremus nondũ accepta, vbi & nostra culpatur desidia, si ex talento accepto negligẽter agamus secundũ doctrinã saluatoris, oĩbus præcipiẽtis, Negotiamini donec venio, & ex oĩbus increpantibus vnũ, qui otiũ sequutus erat. Serue male & piger, nõne oportuit te pecuniã tuã cõmittere nũmularijs. Proinde & monet Apost. Hortamur vos fratres, ne in vacuũ grãm dei recipiatis. Ex his & similibus scripturis patet impiã esse hæreticorũ doctrinã, docentiũ oĩa ex absoluta necessitate euenire, pręsciẽtiamq; ac prędestinationẽ diuinã immutabilẽ, ita determinare humanas voluntates ad opa pręscita seu prædestinata, vt ipsæ humanę volũtates sint prorsus immutabiles. Hoc aũt esse falsum, patet, Nã ex doctrina Christi iam est manifestũ hoẽm diuino dono suffultũ posse ex talento accepto operari, & non operari, atq; ideo reum fieri apud deum, quia abscondit pecuniam domini sui, in qua potuit negotiari, & non est negotiatus. Sicut & deus ipse multa potest facere, quę pręscit se nõ facturum, quemadmodum docet Christus in euangelio, dicens, An non possum rogare patrem meum, & mittet mihi plusq; duodecim legiones angelorum.

Ex his

catori etiam ei, quem prǽscit non reuersurum, tempus pœnitentiæ, Iob. 24. Deus dedit locum pœnitentiæ, sed ille abutitur eo in superbia. Longioris temporalis vitæ spatia conuerso, inquit Gregorius, fiunt in adiutoriū munerum, non conuerso ad augmentum damnationis. Qui diutius toleratur, nec tamen ab iniquitate compescitur, munus quidem diuinæ patientiæ percipit, sed reatus sui vinculis ex ipso se munere arctius astringit, dicente Paulo, An ignoras, quia patientia te ad pœnitentiam adducit, tu autem secundum duritiā tuā & impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die iræ? De populo Iudǽorum sub nomine vineæ, inquit Esaias, expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas, & alibi, Propterea vos expectat deus, vt misereatur vestri. Item sapientiæ. 12. per totum capitulum, spiritus sanctus docet deum paulatim corripere, & monere peccantes, dareq; temp⁹ & locum pœnitentiæ, vt relicta malicia credant deum verum, & dissimulare peccata hominum propter pœnitentiam. Expectat quidem Deus, non sicut Pelagiani crediderunt, vt homo gratiam dei præueniens ex naturæ talentis sese faciat aut iustum, aut dignum, cui deus gratiam largiatur. Expectat insuper, non quod impotens sit subito conuertere, mutando volūtates impiorum, sed quod paulatim eis correptis flagellum miseriaq; peccati sentiatur, quaten⁹ concussi timore sua sponte relinquant nequitiam, agnoscētes animarum suarum spirituales morbos, sua sponte quærant medicum, implorentq; cœlestis medicinæ auxilium.

Posterior pars ex eisdē scripturis manifesta est, Certam videlicet apud deum esse quantitatem peccatorum, quā si excesserit homo gratuitis spoliatur auxilijs. Quemadmodum deus ad populum sibi rebellem ait, Super quo percutiā vos vltra addentes præuaricationem preuaricationi? Vnde & a vinea studiose exculta diuq; expectata subtraxit gratiǽ suæ auxilia. Iudicate inter me & vineam meam. Quid est vltra quod debui facere vineǽ meǽ, & non feci? An quod expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas? Ecce liberum ostendit nos habere arbitrium seu iudicium, Iudicate, inquit inter me & vineam meam. Deinde ostendit se multa patiētia tolerasse vitam eorum malam ad conuersionem eorum. Expectaui vt faceret vuas, expectaui inquam, nō quod ipsa

ex se, sed meis suffulta auxilijs ex me semper adiuuare pa
rato faceret vuas, id est fructus bonos. Et nunc ego osten
dam vobis quid faciam vineæ meæ. Auferam sepem eius,
& erit in direptionem, diruam maceriam eius, & erit in cõ
culcationem & ponam illam desertam, non putabitur, &
non fodietur. Et nubibus mandabo, ne pluant imbrem su
per illam, & ascendẽt super eam vepres. Huiuscemodi scri
pturis manifestum est homines antecedentibus peccatis fa
cere se dignos, quibus auferantur diuinæ miserationis &
protectionis auxilia, secundum doctrinam saluatoris, post
acceptam semel peccatorum remissionem si denuo in pec
catum vadat homo, dans locum diabolo, continuo spiri
tus ille immundus redit, & ne iterum posset expelli, sumit
septem spiritus nequiores, & habitat ibi, vt fiant nouissima
illius peiora prioribus. Vnde & ad quendam ait, Vade, &
amplius noli peccare, ne deterius quid tibi contingat.

Quarta conclusio. Ex scripturis sacris manife
stum est, non omni in hac vita sufficiens adesse auxilium,
quo valeat saluus fieri, aut resipiscere, aut resurgere a pecca
tis. Patet in paruulis qui moriuntur in vtero matris. Insu
per patet in adultis impijs, iam dormientibus, aut in furiã,
aut insaniam redactis. Sicut damnatis spiritibus nulla est
facultas pœnitendi, & reuertendi ad dominum, quia nec
spes, nec fiducia ibi esse potest. Itaq; huiuscemodi peccatori
bus ademptа est omnis facultas reuertendi, si tales absq; ra
tionis vsu vsq; in finem manserint, quod cum nobis consta
re non potest, desperare de illis non possumus, sed debemus
pro ipsis, quamdiu hic viuunt, orare.

Quinta conclusio. Non potest iusta contra deũ
esse querimonia, si peccator propter vitæ suæ perditę meri
ta, non habeat a deo auxilium ad resurgendum sufficiens,
relictus prorsus aut absq; cognitione sui, suæq; salutis im
memor, aut absq; spe venię & misericordiæ. Patet. Nam
qui post susceptum baptismum mortaliter peccat, meretur,
vt gratia dei, quam semel acceptam deserit, semper indi
geat, quanto magis, si sępius admonitus, & desuper ad con
punctionem tractus, redire contempserit. Si non
est culpandus iniustitię deus, dum paruulum in vtero ma
tris moriturum derelinquit cum originali peccato ire in
damnati

damnationem mortis, non communicato illi vllo auxilio, quo possit liberari, quanto magis nõ est censendus deus iniustus, si sic absque auxilio gratuito derelinquat peccatorem, qui originali peccato grauiora superaddit propria voluntate. Tali argumento vsus est Augustinus contra Pelagianos in libro contra Iulianum. Ne desperes, sequentem audiamus propositionem.

Conclusio sexta. Quamuis non teneamur credere cuilibet homini in hac vita adesse sufficiens auxilium quo valeat aut resipiscere, aut acquirere regnum cœlorum, tenemur tamen nec de nobis, nec de quouis altero in hac vita vnquam desperare, & idcirco non possumus ab vllo homine, quantumuis impio, prorsus & omnibus modis, subtrahere beneficia charitatis, orationis videlicet, correptiõis admonitionis, & salutaris doctrinæ suffragia.

Prior pars manifesta est ex propositione quinta, etiam in adultis per demonstrationẽ Augustini, sumptam ex paruulis absque culpa parentum in vtero morituris. Si deus his, qui non peccauerunt proprijs voluntatibus, iusto suo iudicio non pręstat auxilium vllum, quo possint ad regenerationis lauachrum pertingere, non est arguendus iniustitiæ, si iam adultis, qui originali peccato propria peccata addiderunt, non præstat facultatem, quo valeant resurgere. Et pro huiuscemodi sententia, videntur testimonia scripturę & sanctorum patrum. Vnde Augustinus in libro de natura & gratia capitulo quarto. Iuste, inquit, damnantur etiam hi, qui audire Christi fidem non potuerunt, non habentes a quo discerent. Et ibidem capitulo octauo. Recte non admittitur in regnum cœlorum non regeneratus, etiam quamuis Christianus non solum non fuerit, sed nec esse potuerit. Ibidem tractans illud Saluatoris, Si non venissem, & loquutus eis fuissem. Hi, qui non credunt, inquit, in Christum, possunt habere excusationem, ne imputetur ipsis infidelitatis peccatum, si non habeant a quo discant, sed non quod eo possint effugere damnationem. Sic non habere fidem, non habere charitatem, non habere spem, non quærere gratiam, non deputatur animę in reatum, si nondum, vt hęc possit, accepit.

Is tamen qui propter originale seu actuale peccatum non habet fidem & charitatem, dignus est morte sempiterna. Vnde Augu. in lib. de gratia & libero arbitrio, capitulo. 3. Ignorantia etiam non voluntaria, neminem sic excusat, vt sempiterno igne non ardeat, si propterea nō credit, quia nō audiuit omnino quod crederet, sed excusat fortassis, vt mitius ardeat. Non enim sine causa dictum est, Effunde iram tuam in gentes, qui non nouerunt te. Quod si forsitan arbitreris Augustinum ignorantiam intellexisse vincibilem, obuiat ipse tibi Augustinus in epistola ad Sixtum. Inexcusabilis est, inquit, omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriç voluntatis, siue qui nouit, siue qui ignorat, siue qui iudicat, siue qui non iudicat, Quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt sine dubitatiōe peccatum est, in eis autem qui intelligere non potuerūt, pœna peccati est. Ergo in vtrisq; iusta est damnatio, non iusta excusatio. Ecce non parcit illis deus, qui salutis viam intelligere non potuerunt. Ignorantia igitur quç solet vocari inuincibilis, q̄uis excuset, ne factum ex huiuscemodi ignorantia imputetur in peccatum, non sic tamen excusat, vt sempiterno igne non ardeat. Is qui non fuerit Christi sanguine regeneratus, etiam q̄uis credere in Christum, aut regenerari non potuit. Sic dicit Augus. lib. 3. de libero arbitrio, de primo homine. Non habere sapientiam & iusticiam, non reputabatur illi in reatum, si nondum vt hæc posset accepit, sed quia habebat aliquid, quo si vti bene vellet, ad id qđ nōdum accepit ascenderet. Idcirco poterat dignus fieri qui dānaretur, quia ad accipiendam iusticiam vel sapientiam, non sese accommodabat. Non enim quod naturaliter nescit, & qđ naturaliter nō potest, hoc animç deputatur in reatū, sed quod scire non studuit, & quod dignam operam ad habendam facultatem recte operandi non dedit. Vnde & in expositione epistolæ ad Romanos. Pharaoni indurato, hoc non imputatur in peccatū, quod tūc non obtemperauerit, q̄nquidem indurato corde obtēperare non poterat. Sed hoc illi imputatur, quod priore infidelitate dignum se prçbuit, cui cor obduraretur. Secunda pars est manifesta ex scripturis, quibus deus vult, vt ad salutem diligamus omnes homines sicut nosmetipsos, beneficia orationū, salutarisq; doctrinæ, singu-

singulis secundum opportunitates locorum & temporum studeamus impendere, Nescientes enim, inquit Augustinus, quis pertineat ad prædestinatorum numerum, & quis non pertineat sic affici debemus charitatis affectu, vt omnes velimus saluos fieri. Quamuis enim apud diuinam pręscientiam non omnis malus in hac vita ideo viuit, vt corripiatur, sed plærumque ideo viuit, vt per illum bonus exerceatur. A nobis tamen vtrum vsque in finem sit perseueraturus in malo ignoratur. De diabolo & angelis eius habemus determinatam scripturarum sententiam, quod ipsorum tantum est desperãda correctio. De nullo autem homine, siue intus, siue extra ecclesiam dei sit constitutus, est desperandum. Nec sequitur, non est desperandum de salute cuiuspiam, quamdiu hic viuit, ergo quam diu hic viuit, sufficiens habet auxilium, quo valeat resurgere, si labatur in furiam impius vsque in finem vitæ, non habet vllum suæ salutis auxilium. Nos tamen, quia nescimus si talis sit vsque in finem sic mansurus, de eius salute desperare non possumus, sed debemus orationibus & supplicationibus apud deum pro illo intercedere, vt ad sanam mentem, & inde ad pœnitentiam dignetur illum reuocare. Nec enim scimus, si deus orationibus placatus, etiam proposuerit illius misereri. Et idcirco debet orare, quia ex qua parte sit nescit, an videlicet ex parte prędestinatorum, an ex parte reproborum. Nõ hoc dicimus, tanquam diuina prædestinatio aut reprobatio faciat immutabilem hominis voluntatem, aut vllam in illa violentiam, seu necessitatem, vel excludat auxilium sufficiens, quo valeat sese ad accipiendum fidei spiritum accommodare, sed quod voluntati diuini beneplaciti cognitę non debeat resistere. Ex hac secunda sequitur & manifesta est tertia pars, dicens charitatis beneficia non esse subtrahenda ab vllo homine quamdiu hic vixerit. Sic monet Augustinus orare pro quodam ab hæreticis subuerso, addens de nullo desperandũ esse dum viuit, q̃diu enim hic viuitur, crastinus dies ignoratur. Deus si te adiuuare nollet, de medio tolleret, tanquam dicat, talem in deum erga te fiduciam habere debes, vt nunquam desperes, quin arbitreris potius quod te peccãtem de medio tolleret, nisi te ad pœnitentiam expectaret.

Conclusio septima. Deus quamuis non faciat neque vllum

lum suæ iusticiæ præiudicium, neque ullā suæ misericordiæ iniuriam, si non omnibus sub usu liberi arbitrij uiuentib⁹, dispenset auxilium sufficiens, quo valeāt ad salutem peruenire, nos tamen neque scripturis sacris, neque testimonijs sanctorum aduersamur, si bonitatem, clementiam, & misericordiam dei super vniuersos peccatores commendantes non superba animositate, sed pia quadam fiducia doceamus omni homini peccatori sub vsu liberi arbitrij vitam agenti, cœlitus dispensari, & si non semper, tamen pro loco & tempore sufficiens excitationis internę auxiliū, quo valeat credere deum, & inquirentium se esse remuneratorem, & non contemnere Iesum salutis autorem sibi reuelatum, & ex fide hac orare, inuocare, eleemosynas dare, & impetrare. Hæc propositio ex supra dictis est manifesta, & probatur manifestissimis scripturis, Sapientiæ duodecimo.

Prior pars qua dicitur, Deum non facere præiudicium suæ misericordiæ, si non largiatur peccatori auxilium, quo valeat ad iusticiā peruenire, patet ex eo, quod dicitur. Quis stabit contra iudicium tuum, quis tibi imputabit, si perierint omnes nationes quas fecisti? Posterior pars per id quod ibidem docet etiam Aegyptijs non defuisse tempus, & locum pœnitentiæ. Si enim inimicos, inquit, seruorum tuorum morti debitos cruciasti & liberasti, dans tempus et locum per quæ possent mutari a malicia, cum quanta diligentia iudicas filios tuos, quorum parentibus dedisti iuramenta, & pacta bonarum promissionum. Hanc sententiam insuper in proprijs ferme terminis docet Augustinus in libro de prędestinatione sanctorum cap. 13. & 14. Noli, inquit, culpam tuæ indurationis iniusticiæ dei ascribere, quia omnes viæ domini misericordia & veritas, vt nec hi, qui misericordiam fuerint assequuti de meritis suis aliquid glorietur. Nec hi qui indurati atque damnati sunt, excusatio nem culpæ se posse habere credant, ex hoc quod nullam, qua conuerterentur, misericordiam sunt consequuti. Hanc ergo misericordiam Pharao nō accepit, & ideo ei ad pereundum liberum sufficiebat arbitrium, quem quidem omnia illa iniuste esse perpessum, nullus ita ignarus diuinarum scripturarum erit, qui audeat dicere. An forte si pie de deo, sicut expedit, sentiamus, etiam Pharaoni datam miseri-

cordiam reperimus. Patientia enim dei valere illi debuit ad salutem, nunquid non potuit sicut flagellis cedens expulit populum, ita miraculis cedens deum tantæ virtutis agnoscere. Nabuchodonosor post innumeras impietates pœnituit, & regnum quod perdiderat rursus accepit, Pharao autem in ipsis flagellis est durior effectus, & perijt. Quantum ad naturam, ambo erãt homines, quantum ad dignitatem, ambo erant reges, quantum ad causam, ambo captiuum dei populum possidentes, quantum ad pœnam, ambo flagellis clementer admoniti. Quid ergo fines eorum fecit esse diuersos, nisi quod vnus manum dei sentiens recordatione propriæ iniquitatis ingemuit, alter contra dei misericordiam libero pugnauit arbitrio.

Hic quicunque responderit, illi vt iuuaretur adfuisse diuinum, huic ne induraretur defuisse præsidium, & hoc contendit iniustum, intelligat omnia illa, vel adiuuante deo perfici, vel deserente permitti, tamen nolente illo prorsus nihil admitti. Hactenus Augustini doctrina, ex qua discimus ita pie de deo sentiendum esse, vt opinemur etiam Pharaoni & Aegyptijs datam esse misericordiam, qua possent resipiscere, quam & scriptura approbat, significans illis data esse tempus & locum, per quæ potuissent mutari a malicia. Quod si quis contenderit flagellum foris appositum insufficientem esse viam ad salutem, si nulla sit mens intrinsecus pulsatione vocata, & hãc illis defuisse, sciat Pharaonem, cęterosque Aegyptios fuisse multiplici morte reos, & ita intelligat, iudicium dei in illos non potuisse esse iniustum, etiam si tandem propter sua mala merita indurati, non habuissent auxilium pro sua salute sufficiens.

Patet insuper, quod si pie sicut expedit sentire velimus de Deo, cuius misericordia plena est terra, non erit euangelicæ doctrinę contrarium, si credamus impias gentes nondum Christo annulo fidei desponsatas, præter naturales synteresis instinctus, quibus naturaliter oderunt furtum, mendacium, adulterium, homicidium, etiam habere quasdã diuinarũ excitationũ vicissitudines, sed nõ tales, quales sunt iter sponsũ & spõsam, dilectũ et dilectã, de qb⁹ in Cant. legit̃, nũc spõsus ptransire, nũc ad tps declinare. Vñ nullis vnq̃ sęculis, nullis gñationibus defuit dei miserentis cura

genera

generalis,qua se docuit dominum coeli & terræ colendum, quemadmodum & in actis Apostolorum legimus, Deus qui præteritis temporibus dimiserit omnes gētes ingredi vias suas, tamen non sine testimonio sui reliquit illos. Sed hoc testimonium naturæ ad salutem sine gratia non sufficit, nisi mens fuerit adiuta vocatione interna ad accipiendū spiritum fidei. Quemadmodū in populo Israhelitico nemo sine vocatione interna ad spiritum fidei peruenit, Ita de quibuscūq; nationib⁹ quibuslibet temporibus nemo vnq̃ ad salutaris fidei initia potuit ascendere, nisi qui fuerit spiritu gratiæ discretus, qui tamē spiritus, & si parcior & occultior in gentibus fuerit, pie tamen credimus, quod nō illis prorsus se negauit, Et licet beneficia dei obduratis hominibus nihil remedij, nihilq; emendationis adferant, probant tamen auersionem eorum hominum obduratorum nō diuinæ fuisse constitutionis, sed proprię voluntatis. Arbitramur itaq; non aduersari Christianæ fidei, si quis non cōtumaciter, sed ex pietate sustineat omni homini iam adulto per vires liberi arbitrij vitam agenti secundum vicissitudines temporum diuinitus communicari auxilia quædam specialia, vt excitationes, suasiones, inspirationes, & instinctus, quibus valeat ad quęrendam gratiā dei promoueri in viam salutis. Et ita vera est sententia Augustini, ad Vitalem Carthaginensem inter duodecim sententias de gratia dei ad rectam fidem pertinentes sic loquētis. Scimus gratiam dei non omnibus dari, & quibus datur non solum secundum operum merita non dari, sed nec secundum merita voluntatis eorū, quibus dať, quod maxiė apparet in paruulis. Verum tñ, vt ostendamus etiam paruulis non deesse suffragia diuinæ prouidentiæ specialia, Sciendum est, quod paruuli, quibus non est impensum tempus, quo per voluntariam fidem possunt esse diuinę cognitiōis participes, censentur ad eorum pertinere consortium atq; naturam, quorum gubernātur arbitrio. Proinde auxilia quę deus impendit hominibus, quorum arbitrio paruuli gubernātur, intelliguntur etiam esse paruulorum gratuita quædam beneficia, quibus si bene vterentur eorum parentes aut gubernatores, ipsi paruuli per eadem auxilia iuuarentur. Quemadmodum enim paruuli prolapsi sunt in seruitutę

pecca

peccati per alienę volũtatis arbitrium, ita & ipsis subuenitur per alienæ voluntatis obsequium. Et sicut ex aliena confessione credunt, & regenerantur, ita ex aliena infidelitate, & dissimulatione nec credũt nec regenerantur. Proinde sicut ex aliena fide & voluntate vadunt in salutem, & regenerationis sacramentum, Ita ex aliena infidelitate, negligẽtia, aut incuria sinit illos deus in damnationem ire propter originale peccatum. Vnde & sepenumero deus paruulos inter fideles natos & Christianos ob parentum negligentiam sinit absq; regenerationis lauacro, ex hac vita commigrare, vt doceat nec contra periculum debere humanam cessare industriam, Nec in cordibus parentum super baptizãdis pueris vllam debere oriri desidiam. Quod si dixeris nonnullos esse paruulos, qui absq; vlla parentum negligentia & culpa moriuntur in vtero, nõ assequuti vllũ regenerationis lauacrum, Intelligas etiam huiuscemodi paruulos in primo parẽte Adam habuisse sufficiens suæ salutis auxilium, quo ipse Adam non bene vsus non modo pdidit oĩbus suis posteris vitã æternam, sed & reatum in eos propagauit mortis sempiternæ. In paruulis igitur quamuis sola gratia operatur salutem sine illorum arbitrio, non saluantur tamen sine humani arbitrij libero ministerio. Et hoc quoq; paruulorum est gratia quod datur voluntas alijs, qui illis sua fide subueniant. Nec hæc dicentes defendimus aliqua parentum esse merita, nec bona, nec mala, quibus mereantur paruuli aut ad baptismi gratiam peruenire aut sine baptismo discedere, Nam aliquando piorum parentum filijs negatur hoc bonũ, quod filijs tribuitur impiorum. Nõ nunq; de sancto coniuge proles orta pręuenitur morte ante q̃ lauachro abluatur regenerationis. Infans autem natus ex fornicario patre & meretrice matre baptizatur in Christo. Hic certe merita parentum vacant, nec est nobis cognitum, vnde alter alteri præferatur, nisi voluntas dei sua grã vni⁹ misereri volentis, alterũ iusto suo iudicio in originali peccato deserentis. Fit quidem pro paruulo humanę voluntatis obsequium, sed non est in paruulo vllum humanæ voluntatis meritum. Tam is qui baptizat, quam is qui infantem ad sacri baptismatis fontem portat, suum exhibet ministerium, & vterque ex pietate operando recipere meretur

vitæ æternę premium, quemadmodum & vterque meretur supplicium, si aut negligentia, aut desidia fineret paruulum decedere, non impenso illi regenerationis beneficio. In vtroque tamen casu neuter vlla facit merita, quibus mereatur paruulus baptizari, aut sine baptismo mori, quamuis et admittamus parentum precibus posse impetrari, vt deus dignetur paruulũ custodire in vita, donec accipiat sacrum baptisma. Omnia enim hęc tam parẽtum videlicet, quam aliorũ puta baptizantium studia, voluntates, orationes, & sollicitudines pro sacramento infanti ministrãdo impensa, sunt specialia quędã auxilia diuinit⁹ ꝓ salute paruuli prędestinata.

¶ *Quartum huius tractatus capitulum, in quo ponũtur argumentorum solutiones.*

HIS visis respondendum ad argumenta pro vtraque parte tituli quęstiõis in prĩcipio adducta. Et primũ quia pro vtraque parte argumenta sunt quinque, quorum singula pro parte vna procedunt via, contraria singulis argumentis pro alia parte factis, propter scripturas assumptas, quæ inter se pugnare videntur. Primum operę pretium est considerare scripturas inter se non pugnare. Pro solutione ergo vtriusque argumenti primi assumẽtis de desertione, derelictione, & dimissione, scripturas, quæ inter se pugnare videntur, quibusdam dicentibus, deum dimittere, deserere, & derelinquere populum impium. Alijs autem significantibus deum, neque deserere, neque dimittere, neque derelinquere vnquam, Considerandum est scripturas has non discordare, quia deus nunc ad vnum genus hominum loquitur, nunc ad aliud, aut non semper loquitur secundum eandem populi partem. Sic apostolus Paulus ad Romanos vndecimo docet deũ nõ repellere populũ suum ꝓpterea, quod non totaliter repellit, Non repulit, inquit, plebem suam, quã pręsciuit, tanquam tacite declarans scripturis veteris legis, quibus loquitur deus ad Israheliticum populum, Ego non te deseram, neque derelinquam, ego nõ obliuiscar tui, intelligendãs esse de vasis electis in populo israhel. Scripturas autẽ quibus significatur deus derelinquere & deserere domũ Israhel intelligendas esse de reproba Iudęorum synagoga, ad

quam

quã, inquit Christus, quoties volui cõgregare te & noluisti, Ecce relinquet̃ vobis domus vestra deserta. Subtrahit ergo deus suę misericordiæ dona ab his, qui merentur hæc pati, Iustos autem non derelinquit, nisi desertus ab illis fuerit. Verum & hoc paucis addiderim, aliud esse derelinquere & deserere homiem, aliud permittere seu dimittere eum in manu consilij sui, Nam qui deserit & derelinquit, iratus discedit ab illo, cui pręsens erat. Idcirco deserere præsupponit gratię pridem præsentis subtractionem. Permittimus aũt ire etiã eũ, cui nihil subtrahim⁹. Vñ & primos parẽtes nr̃os de⁹ dimisit in manu cõsilij sui. Itaq; de alia dimissiõe intelligit̃ qđ dicit̃ in psal. Nõ audiuit populus vocẽ meã, & dimisi eos secundũ desideria cordis eorũ. De alia vero, cũ dicit, pręteritis sęculis dimisit oẽs gentes ingredi vias suas, nã illos dimisit iratus, subtrahẽs eis suæ misericordiæ auxilia. Istos autem dimisit ingredi, idest, permisit semper, ꝙuis & ex illis multos tradiderit in reprobum sensum, & in passiones ignominiæ propter antecedentia peccata. Nam ex scripturis sacris, est manifestum quædam esse peccata, in quæ cadant homines, non quia deus iratus deserit illos, discedens ab illis, sed quia ipsi libero suo arbitrio deum deserunt, vt patet in Adam & Eua, primo peccãtibus, & in hominibus iustis primum a gratia lapsis. Quædam vero esse peccata, in quæ cadant homines deserti a deo ipsis irato. Sed de his in alijs latius. Ad primum igitur argumentum, quo ex dimissione, desertione, derelictione hominum aliquorum concluditur illis non adesse sufficiens auxilium, quo valeant a peccato resurgere & credere in Iesum. Respondeo, consequentiam esse inualidam. Nam scripturę, quæ loquuntur de desertione, aperte loquuntur de desertione, qua de⁹ subtrahit se nõ ex toto, sed secũdum aliquos gratię effectus, quibus peculiariter præsens erat, veluti qđ dicit, Nõ audiuit popul⁹ meus vocẽ meã, & dimisi illos secũdum desideria cordis eorum, non intelligitur, quod reliquerit illum absq; vllo amoris stimulo, & absq; vllo cõuersiõis instinctu, sed quod nõ tã peculiarib⁹ bñficijs adfuit illis ꝙ solet. Et qđ saluator ait, Relinquet̃ vobis dom⁹ vr̃a deserta, principaliter de tẽplo loquitur, quod desertũ est. Atq; ita ꝙuis anima, quę dei

gratiam semel acceptam deserit, iuste repudietur, & mereatur, vt dei gratia semper indigeat. Si tamen ita cadat, vt supra lapidem Christum maneat, non negans aut contemnēs ipsum, quin potius per fidem tenens illum vt fundamentū, & vt manum sibi diuinitus suppositam, qua valeat erigi, iā sic lapsus non prorsus conteritur, licet confringatur adhuc supra meritum suum, tenens gratuitum auxilium, quo per pœnitentiam reseruatur ad salutem hauriendam ex fonte gratiæ Christi. Si vero ita cadat vt non supra Christum maneat, id est, prorsus fidem negauerit, irruit lapis iste Christ⁹ super ipsum, sicq; conterit eum, vt nec testa quidem remaneat, in qua hauriat aquæ pusillum. Sic enim verbum Christi interpretatur Hieron. Matt. 21. Proinde q̄uis anima Christiana, quæ semel iustificata reuertitur ad vomitum, & pristina vitia cæteris paribus longe grauius deum offendat, q̄ paganus, qui nunq̄ acceptum spiritum gratiæ iustificantis repulit a se, magis tamen eadem anima sic fide saluatoris imbuta habet auxilium conuertendi & resurgēdi, q̄ anima pagana. Filioli hæc scribo vobis, inquit Ioannes, vt non peccetis, sed & si peccauerimus, aduocatū habemus apud deum patrem, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Et ita alia est ratio credentis, alia nondum credētis. Dum incipis credere in Christum, incipis iuuari ab illo q̄ diu credis in illum, etiam si pecces per mala opera, nō desunt tibi pro loco & tempore conuersionis auxilia. Non sic igitur de vllo peccatore desperamus prorsus in hac vita, quin confidamus esse viciſſitudines instinctuum & inspirationum diuini spiritus euntis & redeuntis, quibus trahitur, vt conuertat sese ad dominum Iesum aduocatum suum apud deum patrem, vt inueniat gratiam apud illum, qui homini volenti resipiscere, paratus est ignoscere. Quis autē aliud sit de his, qui semper habitauerunt in tenebris, qui hactenus non habuerunt testam fidei in Christum, qua haurirent aquas gratię ex fonte saluatoris. Aliud de his, qui aliquoties liberati, sunt ingrati acceptæ gratiæ, & respicientes retro, qui & propterea merentur excœcari, indurari, considera tis tamen aliis scripturis docētibus, deum nolle mortem peccatorum, & velle oēs ad pœnitentiā reuerti. Ita pie expedit sentire de deo, quod nec tales prorsus deserat. Et nō

quemad

quemadmodum docuerũt Nouatiani, absq; spe venię relinquat, quod & probant nonnulla testimona scripturarum citata in argumentis, & pręsertim quod dicit propheta Ezechiel, ca. 18. Nunquid voluntatis est mors impij? dicit dominus, & non vt a vijs suis cõuertatur & viuat. Et dicitis filij Israel, Non est ęqua via domini, nunquid viæ meæ non sunt ęquæ, o domus Israel? & non magis viæ vestrę prauę? Ego vnũquemq; secundũ vias suas iudicabo domus Israel, ait dominus. Et ex omnibus concludens, hortatur singulos, Conuertimini ergo, & agite pœnitentiã ab oĩbus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinã. Proijcite a vobis omnes pręuaricationes vestras, in quibus pręuaricati estis, & facite vobis cor nouum, & spiritũ nouum. Et quare moriemini domus Israel? quia nolo mortem morientis, dicit dñs deus, reuertimini & viuite, Ezechi. 18. Quas sentẽtias vniuersas loquit̃ propheta ad populum Israel .i. ad populũ fidelem iam credentem, & ideo non fidem sed pœnitentiã exigit ab eisdem. Ex quibus concludit Hier. Ergo diuinę, inquit, voluntatis est, omnes saluos fieri, & ad noticiam veritatis venire. Vbicumq; enim dei truculenta videtur sententia, non homines, sed peccata condemnat, non dicitur reuertimini, nisi his qui cum deo prius erant, & postea eius comitatum deseruerint. Misericordia dei superexaltat iudicium eius, & idcirco non omnes excœcat deus, qui merent̃ excœcari, non omnes qui merentur obdurari, obdurat. Sic dicit Petrus Apostolus, Deus patienter agit, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. Petro interrogãti, quoties fratri dimitteret peccata, Respõdit dominus, Nõ septies solum, sed & septuagesies septies. Scripturę autem in contrario argumento primo citatę, quibus dicit̃ deũ non deserere hominem, nõ derelinquere, loquũtur de populo iam fideli, & de populo tenente deum, qui non deseritur, priusq; deum deserat, Non dormitabit, neq; domiet, qui custodit Israel. Si vis ergo deum habere custodem assiduum, sis Israel, sis iustus, sis rectus corde, quęras, ores, pulses, Inuoca nomẽ domini, quia bonus est his, qui sunt recto corde, Prope est dñs oĩbus inuocantibus nomen eius, inuenitur a quærentibus. Propheta vero cũ dicit, Non obliuiscet̃ misereri deus, & nõ in ęternũ irascetur, loquitur ipsi Asaph pro

populo

populo Idithun, qui iã pressurã in mundo patiens, cordis voce clamat ad dominũ, hoc est, loquit̃ in persona populi transilietis hũc mundũ, vt pueniat ad finẽ Christũ. Deus ergo nõ in ęternũ irascetur super populũ, qui conatur trãsilire hoc sęculũ, & properare in Christũ. Ad eandẽ quoq; sententiã loquit̃ Esaias propheta, Nõ repellet dñs plebẽ quã diligit, sed deserit plebẽ nõ dilectã, plebẽ adulterantem & fornicantẽ.

Ad secundũ argumentũ q̃ dicitur, Deus nõ solũ deserit, sed & subtrahit peccantibus gratuita suæ misericordiæ auxilia. Patet solutio ex supra dictis; q videlicet deus iratus hoc facit propter meritum antecedẽtis peccati. Sic tamẽ pie sentimus de deo, etiã irato hoibus in hac vita, vt arbitremur illũ nõ totaliter deserere, quin pro loco & tempore reuertit̃, pulsans ad ostiũ deserti cordis. Quod autem dicit, Recessit a te zelus meus, non irascar tibi amplius, significat se non amplius plebi præstiturũ tale correptiõis beneficiũ p flagella, sed non inde consequens est, quod nullũ præstiterit eidẽ plebi beneficium, quo poterat resipiscere. Scripturæ quibus significatur deus immittere errorem, excœcare, indurare, sic sunt interpretandæ, vt ostendant̃ non esse contrariæ alijs scripturis, quibus significantur praua desideria esse non dei, sed diaboli opera. Proinde huiuscemodi scripturæ sunt accipiendę, non tanq̃ ipse deus infidelitatem, pertinaciam, contemptionem, aut rebellionem contra doctrinã Christi immittat, non tanq̃ suggerat aut suadeat, vt suis obuiemus mandatis, q̃d scripturis certissimis demonstrat̃ in libro de prouidentia dei, vbi ostendemus deũ non esse autorẽ peccati. Sed idcirco indurare, excœcare, & immittere errorẽ dicit̃, vel q hoiẽs quos inuenit impios, ingratos, intractabiles, nõ illuminat, sed deserit, quo fit vt in tenebris permanentes magis ac magis errent, ac impingant, vel q erga hoies illos operatur nõnulla, quibus ipsi sua malicia magis ac magis errãt atq; indurant̃. Et ad illũ intellectũ intelligitur doctrina August. Deus enĩ secundũ ordinẽ iustę prouidẽtię & sapiẽtię suæ impijs tyrannis iã paratis prędari atq; ambitiose dñari, inspirat cogitatiões ad vastãdas terras, has vł illas, quas tali pœna iudicat dignas. Ipse, apud Esa. inqt, virga furoris mei Assur, percutiã p ipm gentẽ fallacẽ. Deus nõ inspirat hoi iusto voluntatẽ seu affectionẽ furandi, cõtra

legem occidendi, sed homini iam impio, & furari parato im mittit interdum voluntatē nocendi, potius huic gēti, ꝙ illi. Deinde & proponit sæpenumero ea, quibus in suorum desi deriorū exequutionē impius ꝓrumpet audacius. Cōspecta fœmina pulchra, aliter mouet̄ impudicus adulter, aliter ca stus. Proposito lucro, aliter trahitur auarus, aliter liberalis. Ad hūc sensum loquit̄ Apost. Pau. ad Ro. 1. Tradidit illos deus in desideria cordis eorū, nō vt illa, īquit Amb. agerēt quę nolebāt, sed vt illa perficerent quæ desiderabāt, offerens res quasdā in eorū potestate, vt ea quæ in desiderijs concepe rant, adiuti a diabolo, explerēt in opere. Et ita tradere in de sideria, nō est incitare, aut immittere desideria praua, sed est permittere eos agere secundum sua ipsorum desideria, ita tñ ꝙ desideria illa nō expleantur in opere, nisi secundū ordinē diuinæ ꝓuidentiæ disponētis res illas vel istas venire in eo rum potestatē. Ad orationes in psalmis & prophetis per ṽba imperatiui modi factas, veluti cū dicitur, Obscurentur oculi eorū ne videant, Appone iniquitatē super iniquitatē eorꝝ, Nō intrent in iusticiā tuā, Deleātur de libro viuentiū, Excæca cor populi huius, & id genus alia. Respōdeo, ꝙ huiuscemodi scripturæ sunt accipiēdæ, nō tanꝗ ꝓlatæ affe ctu maledictiōis, inuidię, seu odij, nō pronunciatę tanꝗ ma leuole imprecantis seu optātis desiderio, quasi aut Christ⁹, aut ꝓpheta in ꝑsona Christi hęc loquēs, fuerit delectatus in Iudęorū excæcatione, iniquitate, perditiōe, sed tanꝗ dictæ vel ex pręnuntiātis vaticinio, vel ex cōplacētia aī, cōforman tis se volūtati dei sic volētis, et sic vindicātis peccata populi, q merebat̄ deseri, & a deo desertus hęc pati, quasi dicat, Tu dñe vis excæcare oculos eorū, placet mihi voluntas tua, fiat ergo sicut tu vis, & obscurētur oculi eorū, & apponat̄ iniq tas super iniquitatē eorū, & nō intrent in iusticiā tuā. Hęc ego volo eo modo quo tu vis. Tu aūt vis & apponis iniqui tatē, non ingerendo, nō inspirādo illis iniquā voluntatē, sed potius ingerēdo bñficia, quibus abutentes, facti sunt deteri ores, apponētes sibi iniquitatē super iniquitatē. Ad hūc igi tur intellectū deus illis iā olim maleuolis mittēdo prophe tas, & Christū, prędicātes viā salutis, quā oderūt, quos pro pterea occiderūt, apposuisse dicit̄ iniquitatē sup iniquitatē, non voluntates eorum impellēdo in maliciā, sed apponēdo

benefi-

beneficia, quibus dum iuuari poterant, sunt abusi ad iniquitatum suarum incrementũ, occidentes seruos dei ad se missos prophetas, tandem turpissima morte condemnantes ipsum dei filium. Vnde pia mater, quæ multis præstitis filio beneficijs expectauit conuersionem illius in meliorem vitam, solet dicere. Ego te pessimum feci, bonitas mea & patientia mea perdiderunt te, apposui iniquitatem in te super iniquitatem, cum tamen mater pia non fuerit vllo pacto huiuscemodi iniquitatum causa. Augustinus autem prolatas ait huiuscemodi scripturas non optantis, sed pronunciantis & prophetantis spiritu, hoc est; non vt fiat, optat, sed quod fiet pronunciat. Et hanc fuisse prophetæ sententiam satis docet spiritus sanctus loquens per septuaginta interpretes, & euãgelistam Lucam, qui scripturam illam Esaię interpretati sunt, explicantes non verba optatiui, sed futuri temporis, hoc pacto, Auribus audietis & non intelligetis.

Ad verbum euãgelistę non poterant credere, quia dixit Esaias. Deus excæcauit oculos eorum, dicimus locutionem hãc esse similẽ illis. Propterea Petrus non poterat permanere constans in confessione nominis Christi, quia prædixerat ei Christus, Anteꝙ gallus cantet ter me negabis, Propterea oportebat Iudam vendere & tradere Christum, quia prophetæ hoc prędixerunt. Huiuscemodi eni propositiones ita intelliguntur, quod impossibile erat Christum et prophetam mentiri, non quod impossibile erat vt Iudæi & crederent & non peccarent. Vnde & hoc considerandum est, quod propheta non dixerat, Propterea non poterant, quia deus excæcauit oculos, sed propterea, inquit, non poterant credere, quia Esaias iterũ prędixit, excæcauit oculos eorum, aperte insinuans, quod impossibile erat hęc simul stare, prophetam spiritu prophetico hęc prædixisse, Iudęos fore excæcatos, & Iudæos fore in Christum credituros.

Et cum in argumento assumitur, Cæcus corpore non potest videre corporaliter, etiam si velit, ergo cæcus spiritualiter non potest videre, etiam si velit. Respondeo consequẽtiam non valere, quia aliud est de cæco secundum corporalem visum, aliud de cæco secundum visum spiritualẽ. Primum, Nam cæcitas in corpore est naturæ vitium, non voluntatis illi⁹, qui cæc⁹ est. Cæcitas autem populi Iudęorum

rum erat vitium cordis seu propriæ voluntatis retrorsum abeuntis. Proinde & Christus cum dixisset. Incrassatum est cor populi huius, & aggrauatæ sunt aures eorū, Ni arbitraremur, inquit Hieronymus, crassitudinem illam, & aggrauationē esse naturę vitiū, nō volūtatis, subiūgit proprij arbitrij opus, oculos suos, inquit, clauserūt. Deinde cœcus corpore nō potest illuminare se, neq; habet auxiliū, quo posset aperire oculos, Nam huiusmodi cœcitas, potentiam naturalem, qua homo videt prorsus priuat. Cœcus autem spirituali cœcitate ꝙuis non posset illuminare sese fidei lumine, aut emollire cor calore charitatis, vtiq; tamen potest deo intus pulsante, atq; iuuante, facere aliquid, quo facto illustrabitur lumine fidei & emollietur cor eius charitatis igne, quemadmodum languidus in domo tenebrosa fenestris vndiq; conclusis potest aperire fenestras, si vel duce vel baculo adiuuetur, quib⁹ apertis illuminabit̄ solis lumine, tametsi ipse lumen non producat. Ad id autem, quod in argumento subiugitur, deum Iudæos excœcasse, & parabolis inuoluisse salutis mysteria ad eum finem, ne conuerterentur, & ne salui fierent. Respondeo, quod deus vtiq; excœcationem, & indurationem reproborum ordinat ad supplicium damnationis eorum, Non quod delectetur in ipsorū condemnatione seu morte, sed quod delectetur in ratione, seu manifestatione suę iustitiæ, præsertim ea quæ cedit in bonum & vtilitatem aliorum. Vnde deus bonus & clemēs excœcauit Iudæos, non propter hoc solum, vt non fierent salui. Nam hoc esset contra bonitatem dei, quę, vt inquit Augustinus, tanta est vt nunꝗ permitteret aliquid male fieri, nisi ex malo bonum eliceret, bonum dico, non semper ei⁹ in quo malum est, sed vel illius, vel alterius, quemadmodū Apostolus ad Romanos .11. ostendit Iudæorum excœcationem vtilem fuisse gentibus, misericordiæ autem dei est, ꝙ excœcationem hominum reproborum, qui sic meruerunt excœcari, præordinet in salutem aliorum. Ex istis igitur manifestum est deum indurare, non quidem duritiā & rebellionem immittendo, sed vel deserendo, vel apponēdo causas, quibus animus suo ipsius vitio malus, magis induratur, quibus non ad duritiem animus, sed ad pietatem magis debuit excitari. Proprij vitij fuerit quod Pharao ma

gis induratus visis signis, & portentis, quibus cor eius moueretur ad pietatem, & clementiam. Vniuscuiusque cordis in malitia qualitas inoleuit ex voluntatis humanae arbitrio, sed quod volũtas iã mala ꝓprio vitio huc vel illuc moueat, ex causis fit, quę, vt vel existãt, vel nõ existãt, nõ est hominis in potestate, sed venit ex prouidẽtia occulta dei singula vel iuste vel misericorditer dispẽsãtis. Vt ergo tale cor haberet Pharao, quod ex patientia dei & signis & miraculis eius, non ad pietatẽ, sed ad impietatẽ poti⁹ moueret, vitiĳ proprĳ fuit. Quod autẽ ex tali malitia huc vel illuc moueret diuinae fuit prouidẽtię. Ita dicẽdũ est de induratiõe scribarum & pharisęorum, merito enim antecedẽtis volũtatis malę de⁹ apponit causas, ex quibus magis suo vitio indurãt, ꝗuis ipsę causę sint ad pietatẽ potius aptę mouere voluntatẽ. Patet igitur intellectus ꝟbi August. in lib. 5. cõtra Iulianũ, docentis deũ indurare nõ solum deserendo, sed etiã ꝑ potẽtiam impellendo, quandoquidem deus mittens opatiõem erroris, decipiẽs, fallẽs, indurãs, excaecãs eos, qui merẽtur haec pati, hęc facit nõ solũ modo vel permittẽdo vel auxiliũ subtrahẽdo, qb⁹ subtractis fiat, vt ipi magis ipingant, sed etiã apponẽdo causas & occasiões, ex quib⁹ impiorum corda praue affecta plus moueantur in errorẽ, stultitiã, deceptionem, rebelliõem contra veritatẽ, quẽadmodũ & adulter, dũ adulteriũ suũ arguit magis cõcitat ad odiũ, Sic Iudaei cõcitabantur in odium Christi arguẽtis peccata, & mõstrãtis salutis viã. Proinde facti sunt inexcusabiles, etiã hi, qui diuinitatẽ eius nõ cognouerũt, qm̃ veritatẽ, quã pręedicauit, audire noluerunt. Non sic tamen praesumimus quemquam derelictum, quin pro loco temporeque ad fidem & poenitentiam deus ad ostium cordis illius pulset. Ad ꝟbum ergo Saluatoris, qui dicit, Vobis datũ ẽ nosse mysteria regni coelorum, dicim⁹, quod noscere mysteria regni quibus datur ex misericordia datur, quibus autem nõ dat, ex iusto dei iudicio nõ datur. Iustum autem est iudicium, vt non detur, cum vel non est vllum bonum meritũ, cui debeatur, vt detur, vel est meritum malum, quo dignos ipsi se reddãt, quib⁹ nõ dat, & tale meritũ erat in Iudaeis reprobis, nolẽtib⁹ quaerere, & petere veritatẽ, quã nõ itelligebãt. Proide & q eis data nõ erat gratia cognoscẽdi regnũ coelorum, nõ

tū, nō erat culpa dei nō dātis, sed populi corda sua int⁹ cōtra deū loquētē & inuitātē obdurātis. Quamuis autē eis non erat datū vt crederēt & obedirent, nō tñ inde cōsequēs est semper defuisse illis auxiliū, quo sufficiēter iuuarēt vt credere & odebire possēt, aut saltē non obdurare corda sua, & sese dociles atq; tractabiles exhibere. Ad vltimā confirmationē in. 2. argumēto ex doctrina Aug. dicētis, Inter eos, q audiūt euāgeliū prędicari, alij credūt, qa in eis præparaī vo lūtas a dño, alij nō credūt, qa in ipsis volūtas a dño nō præparatur. Respōdeo, hoc vtiq; verū esse, & nihilomin⁹ etiā verū esse inter eos, qui audiūt euāgeliū, alios credere, qa volunt credere, & alios nō credere, qa nolūt credere. Et assignauit Aug. ꝑ cā motus credēdi, vtrāq; videlicet tā humanā vo lūtatē q̄ diuinā ꝑparatioēm, quēadmodū sup Ioannē dicit de Iudęis, ꝑpterea nō poterāt credere, qa noluerūt credere, quia oculos suos clauserūt. In lib. aūt de ꝑdestinatiōe diuina, volēs grām prędestinatiōis dei commēdare, assignauit illos idcirco voluisse credere, qa de⁹ ita eoꝝ volūtates inuitādo et suggerēdo ꝑparauit, qualiter aptū nouit, vt crederēt. Istos aūt, q audiētes euāgeliū nō credūt, idcirco noluisse credere, qa nō pręparatæ erāt eorū volūtates vt crederēt. Qđ in argumēto assumit, Si volūtates eorū, q nō credūt, nō sic præparanē a deo vt credāt, videntur ergo ipsi nō habuisse auxiliū, q̄ possent credere, sufficiēs. Respōdeo id nō sequi, nā quēadmodū in prędestinatis sic prępararē volūtates eorū, vt nō peccēt criminaliter, q tñ hnt in potestate sic peccare, iuxta scripturā dicentē i laudē prędestinati iusti, Qui potuit facere mala, & nō fecit. Ita & in reprobis, qui audiētes euāgeliū prædicari nō credūt, q̄uis nō sic prępararē eorum volūtates vt credāt, habēt tamen sufficiēs auxiliū, q̄ possint credere, aut sese ad accipiēdū fidē accōmodare, alioqui nō fierent supplicijs digni, magis quam infantes, qui foris audientes verba euāgelij, credere nō possūt. Vñ de⁹ quorūdā volūtates ita iuuat, qualiter aptū nouit, vt obediāt, q̄rundā aūt volūtates ita iuuat, vt vel credere valeāt, vel sese ad discēdum ea, quæ fidei sunt accōmodare. Istud est adiutoriū secūdū suggestioēm, suasionem, vel instinctum diuinum. Illud vero adiutorium secundum prædestinationem diuinam, cuius intētio tametsi nequeat ipediri aut frustrari, tā suauiter tamē

deus hanc suam intentionem adimplet per rationales creaturas, vt liberas hominum voluntates nõ impediat, q̃ fit, vt sub diuina prędestinatione libere operetur, etiam voluntas humana voluntarie consentiẽs deo intus suggerenti. Hisce in rebus oportet intellectum captiuare in obsequiũ fidei, ga pauci, vt inquit Augus, sunt qui hęc possunt intellectu penetrare. Tradentur autem hæc, deo dante, in lib. de concordia liberi arbitrij, & prędestinationis diuinæ. Ad argumẽtum secundum pro parte contraria, in quo assumuntur scripturæ, quæ videntur probare deum ęqualiter oĩbus fauere, & primum ad scripturam ex cap. 6. libri sapientiæ, quæ dicit, Aequaliter est illi cura de omnibus. Respondeo. Illic designatur æqualitas non effectuum gratuitorũ seu auxiliorum dei super singulos hoĩm in hac vita, sed premiorũ secundũ quantitatẽ ac qualitatẽ meritorum & operum, sine vlla personarũ acceptiõe. Hæc interpretatio ex his quę sequuntur & præmittuntur potest demonstrari. Præmisit enim durissimum iudiciũ in his qui pręsunt, fiet. Exiguo cõcedit misericordia, potẽtes aũt potenter tormẽta patiunt. Non enim subtrahet personam cuiusq̃ dominus oĩm dñator, quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus. Intelligitur ergo nõ æqualitas secũdum effectus gratiarũ super iustos & iniustos, sed identitas curæ in deo secũdum æqualitatẽ quandã retributionis mercedis ad operum merita, super omne genus hoĩm, pusilli, siue magni, siue regis, siue ministri eius. Deus non veretur personam cuiusq̃. Secũdum qualitatem & quantitatẽ operum, ipse dabit retributionem premiorum, quemadmodũ docet scriptura multis in locis, & pręsertĩ Ezechi. 18. & 33. Vel si placet, intelligit identitas certitudinis diuinæ prouidentiæ super omnes, a qua nemo potest se subtrahere. Et ad illum sensum deo æqualiter cura est de omnibus, non quod omnibus curet, seu velit salutis beneficia, ad assequendum vitam æternã efficaciter impendere, sed quod supra humanum genus nihil extra illius fiat curam. i. voluntatem, quæ semper est rationabilis, nunc ex ratiõe suæ misericordiæ, nunc ex iudicio suæ iustitiæ tranquillo & potentissimo actu disponens, gubernans, & iudicãs vnũquemq̃. Scriptura aũt dicens, quod vniuersæ viæ domini sunt mise

ricordia & veritas, nō concludit misericordiam dei sic esse super oēm hominem, vt semper & oī tempore, ac etiā aliqñ sufficienter eū iuuet ad habendum vitam æternā, nā patet instantia in paruulis. Vnde propheta continuo adiecit, requirentibus testamentum & testimonia eius, ac si dicat, a iustis & fidelibus hominibus intelligitur deus in omnibus viјs suis esse iustus & misericors. Quod in argumento adiјcitur, Misericordia eius super omnia opera eius, Augu. interpretatur. Attendite verba prophetę, qui misericordiā dei dicit esse super omnia opera dei, non super hominum facta. Misericors deus super oīa opera sua. i. super ea quæ ipse facit, & quę nos gratia ipsius largiēte habemus. Opera domini semper eliguntur, nostra vero vel diaboli opera procul dubio damnantur. Et ita dominus suauis est vniuersis, nō simpliciter omnibus, sed gustantibus illū. i. qui ex fide gloriantur illum habere autorem. Q̄uis & aliter huiusmodi scripturę possunt intelligi, siquidem ex supra dictis patet, dei misericordiam esse etiam super impios damnatos. Quēadmodum igitur neq; ex illis scripturis, quæ sunt de desertione, concludi potest, desertos peccatores non habere vnq; auxilium, quo valeant resurgere, Ita neq; ex istis ex necessitate consequitur eos habere semper auxiliū tale ac tantū, q̄tū sufficit ad resurgendū. Q̄uis & iam post Christi aduētum, euangelio Christi prædicato omni creaturę in toto mūdo, oēs fines terræ viderunt salutare dei nostri. Proinde et hic sciendum, plerasq; scripturas prophetarum explicantes misericordiam domini dispersam super vniuersam terram, intelligendas esse non secundum omnem mundi ętatē, sed secundum sua tempora, accipiendasq; esse tāq; propheticas, pręnuntiantes grām Christi vēturam in omnem locum & gentem. Sic venerabilis Amb. super psal. Beati immaculati, interpretatur ꝟsiculum illum, Misericordia domini plena est terra. Quomodo, inquit, terra est plena misericordia domini, nisi per passiones domini nostri Iesu Christi, quā futuram præuidens quasi promissam, propheta cōcelebrat. Cæterum & hanc misericordiam in psalmo ipso frequēter super se venire postulat. Veniat, inquit, misericordia tua, vt consoletur me secundum eloquium tuum seruo tuo. Veniāt mihi miserationes tuę & viuā, defecit in salutare tuum anima mea

ma mea, & in verbum tuũ super speraui. Vnde & tempus incarnationis domini nostri Iesu, appellatur tempus grę et misericordiæ super vniuersam terrã, pro quo tempore ꝓphetia impletur, Repleta est terra scientia domini. Ante Christum autem venientem in carnem dimisit oẽs gentes ingredi vias suas, vt habet scriptura in Actis Apost. Christꝰ aũt oĩbus venit, oĩbus passus est, omnibus resurrexit, iusticiæ ille sol omnibus est ortus. Si quis autem non credit in Christũ, generali beneficio ipse se fraudat. Super oẽs est pluuia diuinæ misericordiæ, quia pluit super iustos & iniustos. Verum ꝙuis sic terra post Christi aduentũ fuerit plena misericordię domini, nõ tñ ideo sequitur, super singulos homines in oĩ tempore & loco esse misericordiam dei liberantẽ, aut auxilium ad gratiam obtinẽdam sufficiens. Proinde & ea quæ consequenter in argumẽto assumuntur, ꝙ omniũ oculis præsens est sol iusticię, qui deus est. Dicimus primo, ꝙ deus adest quidem oĩm hominum oculis, per lumen rationis internæ, docens vnumquemq; generalia legis naturæ principia, vtpote quod alteri non faciat, quod nollet sibi fieri. Secundum quem sensum loquitur Augusti. lib. 2. de sermone domini in monte, Nulla est anima quantumuis peruersa, quæ tamen vllo modo ratiocinari potest, in cuius conscientia non loquatur deus. Quis enim scripsit in cordibus hominum naturalem legem, nisi deus? Verum huiuscemodi solius naturalis legis iura, nõ sunt iam post Adæ lapsum sufficiens auxilium, quo valeat homo immunis esse a peccato, quia iam opus est venire ad Christum, quem cognoscere non potest quispiam ex solis talentis naturę. Deinde esto deum ꝙtum in se est omnibus adesse, non omnes tamen aduertunt, & sentiunt eius pręsentiam, quia oculi mentis interni, sunt aut cæci, aut ęgri, caligantes fumo, & pituita prauæ cupiditatis. Deus paratus est illuminare omnes, qui nõ præstant impedimentum vel obicem. Tales autem iam ex nobis esse non possumus, etiam si non peccantes vnq; propria voluntate tales permaneremus, quales nati sumus, ꝓpter originale peccatum, quod sane impedimentum reijcere non possumus, nisi deus sua gratia dignetur nos illustrare, atq; adiuuare. Quod autem dicitur, quantum in se est, vult omnes illuminare, sed non omnes volunt eius lumen accipe-

accipere. Non est accipiendum, quod deus secundum suę voluntatis beneplacitum velit salutis lumen omnibus cõmunicare, homines autem obsistere illius voluntati, siquidem voluntati suæ quis resistet? sed est accipiendum deum in mentibus hominum non posuisse causas impedientes receptionem diuini luminis. Ipse ab initio sic humanũ gen⁹ instituit, vt omnes fierent salui, si mansissent, quales in Adã erant a deo conditi, cum non esset vllum gratiæ impedimẽtum aut obstaculum, nulla ad gratiam regni cœlestis indignitas. Deus enim mortem, inquit Sapiens, non fecit, nec lętatur in perditione viuorum, sed impij, inquit, manibus et verbis accerserunt eam. Ad testimonia autem sanctorum, quibus significatur, dei notitiam omnibus inesse, nec quẽq̃ sine Christo nasci dicimus, quod noticia, vel naturalis amor dei, vt conditoris naturalis esse, non sufficienter dirigit hominem ad resurgẽdum a peccatis, nisi fuerit animus, eius diuina misericordia excitatus ad credendũ deũ, vt gratuitum humani generis liberatorẽ, & inde tractus fiducia quadã postulandi gratiã eius qui tollit peccata mũdi, ne sit de numero eorũ, de quibus ait Apost. Ignorãtes dei iusticiã, & suam volentes constituere, iusticię dei non sunt subiecti, Dei iusticiam appellans eam, quæ a deo est per fidem in Iesum liberatorem. Rursus cum in argumento assumitur, Deus in scripturis exigit ab omni homine, vt ad cor redeat & conuertatur, dicimus deum non ab omni homine exigere vt hęc faciat, sed ab eo ad quem huiuscemodi pręceptorum excitatio, & monitio potest peruenire, non quęrere Iesum, non orare, non inuocare illum, non deputatur in reatum animę, quę nondum vt hęc posset, accepit, vt patet in pueris, & in adultis furiosis. Vnde Augustin⁹, Nõ deputabatur Pharaoni in reatũ q̃ nõ obtẽperabat tũc quando obdurato corde obtẽperare nõ poterat, sed culpatur qui priori infidelitate se præbuit dignũ, cui cor obduraret.

Infra latius sumus ostensuri, non valere cõsequentiã, qua dicit, De⁹ exigit hoc in scripturis vt faciam⁹, ergo possum⁹ hoc absq; auxilio dei facere. Scripturæ q̃bus significat deũ expectare hoẽm ad pœnitentiã, sunt nõ queadmodũ docuit Pelagius accipiendę, tradens deum expectare hominẽ peccatorem, vt ipse peccator ex sola insita potestate naturæ pręuenia

ueniat dei gratiam. Sed intelliguntur quod deus post peccatum nō mox cōdēnat peccantes, sed differt donec reuertātur ad poenitentiam, quos ex beneficijs accipiendę gratię nouit reuersuros, alios vero non reuersuros expectat, vel ad suę iustitię glorificationem, vel ad impiorum vltionem, vel ad electorum probationem aut correptionem. Similitudines autem in scripturis adductę non probant quicq̃ contra superius dicta. Nam prima, quę est de matre, quæ nō obliuiscitur infātem vteri sui, loquitur ad plebem Iudęorum pro parte electorum, vt sensus sit. Deus nunq̃ obliuiscitur sponsæ suę ecclesię, quæ de populo Israhelitico orta durabit vsq̃ in finē sæculi. Illa vero similitudo, quę est de muliere adultera, non aliud probat quam plebem poenitentem seu inuocantem non esse apud deum in obliuione, eum quoq̃ qui post susceptā dei gratiam fuerit prolapsus, nō debere desperare. Sic scriptura dicit, Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Vult peccatorē nō debere desperare de venia, ne desperatione ipsa peior fiat. Cum autē dicit peccatores deo rebelles, & de die in diem vocatos audire nolentes tandem deseri, derelinqui a deo, excoecari, & tradi in reprobum sensum, vult peccatores nō debere peccare sub vana fiducia obtinendæ indulgentię. Hæc autem deus p̄ sua sapiētia īterdū sic facit, īterdū aliter. Iā reperim⁹ grauissimos peccatores interdū nō esse desertos, sed vocatos tandem & mutatos in sanctissimos viros. Inuenimus alios longe minus peccātes in suis peccatis fuisse sepultos. Et quia nemo scit an amore prędestinationis, an odio reprobationis sit dignus, Idcirco neq̃ desperare quis debet, quantūuis enormis fuerit peccator, neq̃ vane confidere, quamuis leui crimini teneatur obnoxius: Tota scriptura plena est huiuscemodi testimonijs. Dn̄s quidem non derelinquet quærentes se, non deseret sperantes in se. Prope est dominus omnibus inuocantibus eum, bonus est dominus his, qui recti sunt corde, sed non inde consequēs deum esse prope & propitium ac bonum omnibus, etiam his qui aut non sperant in illum, aut non recti sunt corde. Proinde ex huiusmodi scripturis q̄uis sequatur deum sufficienter iuuare omnes sperantes in illum & omnes rectos corde, nō tamen sequitur deum sufficienter iuuare omnes, vt sint recti corde

cti corde, sperantes & inuocãtes. Absq; gratia nemo quęrit, nemo inuocat dominum, nemo sperat in illum. Item absq; gratia dei prçuenientis, nemo potest esse iustus & rectus corde. Cum quęsieris dominum deum tuum, inuenies illũ. Si tamen corde quęsieris illum, & tota tribulatione animę tuæ. Verissima quidem conditionalis sentẽtia, Sed quis dat nobis quærere deum toto corde: nisi & ipse qui dicit, Ego dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum, vt quæratis me tota voluntate, & in toto corde. Quærere sapientiam quasi pecuniam nemo potest, absq; desiderio sapientiæ, desiderare autem veram sapientiam nemo potest, absq; fiducia inueniendi, fiduciam autem nemo habet absq; fide. Deus quamuis veniam spopondit pœnitenti, non tamen spopondit quod tempus & voluntatem pœnitendi dabit delinquẽti. Promisit quidem deus se propicium, suauem, & bonum fore omnibus inuocantibus eum, omnibus rectis corde, omnibus quærentibus & petentibus. Quemadmodũ ait Saluator, dabit spiritum bonum petentibus se, sed non promisit dare tempus & cor rectum seu voluntatem inuocandi, quærendi, & petendi omnibus peccantibus. Neq; rursus promisit tempus pœnitentię, neq; crastinum spopondit qui hodiernum dedit. Ad argumentum tertium quo dicitur de9 iniquos habere odio, dicimus, sicut docet Augustinus ad Simplicianum. Deus dicitur odio habere non naturam quam condidit, sed vitium & peccatum quod in ea nõ condidit. Iniquos odio habet. i. odit quod homines sunt iniqui, sed non odit quod homines sunt homines, non odit deus Esau hominem, sed odit Esau peccatorem, hoc est peccatum & iniquitatem odit in ipso, & idcirco iuuat suos dilectos, vt ad cor redeuntes non maneant iniqui. Et ita non est consequens illis non adesse pro loco & tempore auxiliũ, quo valeant resurgere. Quod ergo iam in argumento assumitur, deum dilexisse Iacob, & odisse Esau, non propter opera concędimus de dilectione prædestinationis, & odio reprobatiõis, vt magis patebit in lib. de cõcordia prędestinatiõis, & liberi arbitrij, sed odiũ illud rẽpbationis & affirmat peccatũ in eo quẽ deserẽdo odit, & gratuitũ negat auxiliũ. Potuit quidẽ de9 ad suppliciũ ęternũ dãnare Esau etiã nõ habẽtẽ peccatũ, queadmodũ & bestię tpaliter affligunt

non propter peccatum, Sed pro sua bonitate. Deus talem nunc rationalium substantiarum ordinem instituit, secundũ quem ordinauit nõ infligere vnꝗ sempiternum suppliciũ, nisi propter peccati meritum. Vnde & in inferno sicut incessanter puniuntur, Ita & incessanter peccant. Si omnia permanerent talia, qualia deus condidit, neq; reprobasset vllum hominem, neq; odio haberet aliquid eorum, quæ condidit. In scripturis autem sicut iam patuit dicitur deus excæcare, indurare, non quod bonum hominem faciat malum, aut habere mala desideria, sed quemadmodum iam diximꝰ, quod hominem iam malum deserat, non segregans illum ex perditionis massa. Et hęc est induratio, de qua Apostolus ibidem loquitur, Deus cuiꝰ vult miseretur, & quem vult indurat. Miseretur inquam, id est, pro sua voluntate ex perditionis massa, & de luto peccati segregat, quos elegit secundum voluntatem suæ misericordiæ. Indurat autem, id est, ex suo iudicio iustitię in perdtionis massa deserit, & non segregat quos dimittit ad manifestandum suam iustitiam his quos elegit. Et hoc dimittere in perditionis massa, seu non segregare, est secundum significationem quandam indurare, quemadmodum docet Augustinus in libro de prædestinatione. Deum indurare hominem, est deum nolle misereri hominis, secundum quam significationem etiam indurat paruulum absq; lauachro decedẽtẽ, qui nihil commeruit propria voluntate. Alia est induratio, quæ supplicium est peccati antecedentis, quæ non fit sine meritis operum. Et de hac non loquitur Apostolus cum dicit, Quem vult indurat, veluti cum homini impio sepius monito, & reluctanti proponit ea, quibus grauius offendat. Quemadmodum Iudęis proposuit Christum, & doctrinam salutis, ex quibus ipsi pro sua malitia magis indurauerunt corda sua, & sic nõ tam deus ꝙ homines indurant corda sua, vt in exodo legimꝰ, Ego, inquit, indurabo cor Pharaonis. Indurauit autẽ & Pharao cor suum, dum propositis dei flagellis, & alijs beneficijs magis factꝰ est deo rebellis. Sic adultero ꝓponit mulierẽ meritricẽ, in quã cõspectã ꝓ suo malo desiderio ĩardescat. Sic tyrãno, q prorsꝰ libidine dominãdi viuit, inspirat volũtatẽ ad vastãdas terras, quas tali pœna iudicat dignas. Scire ergo debes quod etsi hoĩes sint reꝓbati anteꝗ opa ma

ta egerint, & antequam sint nati, tamen neque sic indurantur a deo, neque excaecantur, neque traduntur in reprobum sensum, nisi propter mala suaipsorum merita. Sic autem indurati, sicut & reprobati, quamuis non habeant auxilium, quo finaliter sint reuersuri, habent tamen pro loco & tempore auxilium, quo possunt sese ad sui conuersionem accomodare & cooperari. Scriptura vero quae dicit, Considera opera dei quod nemo potest corrigere, quem deus despexerit, intendit explanare diuinam voluntatem, seu praescientiam non posse aut falli, aut superari ab humana voluntate, & ita neminem posse facere, quo verificetur sententia, qua dicitur, Homo a deo despectus seu reprobatus corrigitur. Deinde considerando sensum, quem solent appellare diuisum, quamuis nemo possit illos, quos despexit deus, corrigere, ipsi tamen semetipsos possunt corrigere deo adiuuante, quod si facturi fuissent, deus hoc nouisset ab aeterno, & non illos reprobasset.

Ad tertium argumentum supradicto contrapositum, Respondeo scripturas non recte concludere id, quod infert ir. Sententia enim scripturae dicentis, Diligis omnia quae sunt, & nihil eorum odis, quae fecisti, patet ex probatione, quam subiungit. Quomodo enim posset permanere aliquid, inquit, nisi tu voluisses. Intelligitur ergo de dilectione generali, quia deus res, quamdiu permanserint, seruat ne pereant. Bonus & suauis, inquit, spiritus dei in omnibus, In omnibus, inquam, qui sentiunt & cognoscunt illum. Ad id autem quod deus dicitur stare ad ostium cordis peccatoris & pulsare, dicimus, ex hac scriptura non esse consequens, quod deus omni tempore stet ad ostium cordis & pulset, nec quod ad omnium hominum corda stet sic pulsans, quamuis confidimus misericordiam eius esse sic exuberantem super omnem Adae filium, vt dignetur pro loco & tempore sic stare & pulsare ad singulorum hominum corda iam habentium rationis vsum. Et cum in argumento assumitur, Si non omnes semper possunt ex acceptis a deo viribus redire in viam salutis, conuertere corda sua, & poenitere, Cur ergo scripturae hortantur ad huiusmodi opera? Respondeo, vt significetur deus non velle saluare nos sine nobis, id est, absque motu, & consensu nostrae voluntatis. Nec consequitur deus mouet, hortatur vt faciamus hoc & non faciamus illud, ergo ex nobis

hoc possumus facere, & illud cauere ex nobis, quod neq; ad homines omnes semper venit huiuscemodi monitio, & hi ad quos venit, nō faciūt hęc nisi pulsati grā dei prçuenictis.

Ad testimonia scripturæ dicentis, Deus mortem non fecit, Nunquid voluntatis meæ est mors impij, dicit dominus. Respondemus ex his non esse consequens, Deum semper dare omni homini auxilium ad resurgendum sufficiēs, sed solum sequitur eum humanam naturam instituendo, nō fecisse mortem, quam impij Adam & Eua sibi fecerunt peccando, & ita deus non lætatur in perditione viuorum, hoc est non lętatur in eo quod viui spirituali morte perdantur, nec in hoc quod peccatores adhuc viui præsenti vita dānantur, damnatione sempiterna, quam tamen mortem & dānationis poenam reprobis infert iratus peccatis eorum, delectatus non in poenis, sed in ratione & ordine suę iusticiæ.

Sciendum est autem in scripturis geminam esse mortē, Vna est per ablationem substantiæ seu per separatiōem corporis & animæ. Quædam vero est per abcessionem consortij illius, qui loquitur in scripturis, Ego sum via veritas & vita, qui credit in me non morietur in æternum, de qua ipse deus loquitur in Ezechiele, Anima quę peccauerit, ipsa morietur, Nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Neutram mortem, nec corporalem, nec spiritualē deus fecit, sed iuxta Paulum Apostolum, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Sicut mortem corporalem deus non fecit, ab initio humanum genus instituens immortale & rectum, & tamen mors est a deo, vt vindicante culpam, Ita & deus non fecit mortem spiritualem, secundum quam anima priuatur deo vita sua .i. iusticia & rectitudine voluntatis, & tamen vitiū rebellioq; carnis contra spiritum, & mors æterni supplicij, sunt a deo patre, qui vult secundum iudicium suæ iusticiæ peccatum non manere inultum. Vnde habere deum inhabitantem, habere iusticiam & rectitudinem volūtatis, factum est ab illo qui dedit. non habere autem deum, aut nō habere iusticiam, non habere bonam voluntatem, factum est ab eo, qui deseruit. Idcirco humanum genus quod iusticiā semel accepit, si amplius non habeat illam, non propterea nō habet illam, quia deus non dedit, sed ob id non habet, quia

deseruit illam. Nam Adam qui innocentiam vitæ, & volũtatis rectitudinem a deo acceperat, duo acceperat, videlicet rectitudinem, & posse tenere illam. Posse autem deserere semel acceptam rectitudinem ex natura est, quia mutabilis et ex nihilo est natura liberi sui arbitrij. Hominum genus nõ est creatum a deo vt pereat, sed ideo creatum est vt sit. Creauit enim deus, vt inquit scriptura, vt essent omnia. Insuper nemo creatus est, vt sub diaboli sit potestate, & illius faciat voluntatem. Homines vt sint homines, conditoris est beneficium, quod autem sunt iniqui & peccatores, prçuaricatoris est vitium, quemadmodum bonus & iustus in ciuitate iudex, non vult in ciuitate quemquam perire, omnes cupiens recte viuere, tamen vult suspendere seditiosum & furẽ, & homicidam ciuem, cuius & vult vitam voluntate quadam primaria, seu antecedente, id est, quantum in se est, vellet eum viuere, nec est causa illius propter quod mors est illi debita, sed voluntate consequente, & secundaria, habita cõsideratione ad præcedens meritum, voluntate beneplaciti vult illum non viuere, quippe qui sibi & alijs perniciose viuit. Ita deus faciens ab initio hominem, causam mortis nõ fecit in homine, quem fecit ab initio immortalem & rectũ. Proinde quantum in deo est, omnes viuerent, sed impij manibus & verbis accersierunt mortem, dum sua sponte id agerent cui mors est debita. Et ita vtriusq; argumẽti scripturas in tertio argumento citatas, dicimus nec obuiare supra dictis, nec inter se discordare, sed pro diuersitate populorũ, quibus proponuntur diuersas & salubres indicare sententias, quibus vel ad salutem prouocentur impij, vel a peccato deterreanẽ iustificati, & peccatorẽ debere, nec salutem desperare, si agat pœnitentiã, nec iustũ in sua cõfidere iusticia, si negligenter viuens perdat quod quçsierat, vt habes apud Ezechielẽ ca. 33. & apud Hiero. in commentarijs ibidem.

Ad quartum argumẽtum patet solutio ex supra dictis, deus enim quia gratis, & pro sua misericordia nos iustificat ex fide desuper accepta. Idcirco neq; potest contra deũ esse iusta quçrimonia, si non semper largiatur impio auxilium, quo valeat resipiscere, quis neq; de nobis, neq; de alio quis in hac vita debemus vnq; desperare, nescientes occulta iudicia eius, q quãtũ in se est oibus se cõmunicat pro captu eorũ.

qđ autẽ quispiam a participatione luminis seu bonitatis il lius deficiat in mortẽ, hoc fit ꝓpter obstaculũ seu impedimẽtũ positum in hoie, impediẽs ingressũ diuini luminis. Illud aũt impedimentũ non ipse deus, sed homo posuit in hoie, qđ est vel actuale, vel originale peccatum, vel vtrumqꝫ simul. Hoc autem impedimentum, si ab aliquo tollat deus, grę est indebitæ, si autem non tollit, non est arguendus vlli⁹ iniustitię. In superni iudicis volũtate pẽdet tã vita, quã mors ei⁹, q re⁹ ẽ mortis, hoc magis qsqꝫ peccãs fit dign⁹, et re⁹ mortis, q maior fuerit misericordia illi ipẽsa ꝓ liberatiõe a morte.

Ad quartũ argumẽtum ꝓ parte cõtraria adductũ, patet solutio ex supradictis. Nam quamuis pagani & gentiles, vbi fuerit sibi derelicti absqꝫ gratuito dei auxilio, possit facere opera quędã licita, secũdũ pręsentẽ vitã hoim, vt colere parentes, subuenire oppressis, nõ mẽtiri. Vñ & hęc facientes secundũ naturalẽ legẽ nõ peccãt, tamẽ per huiuscemodi non præparãtur ad gratiam iustificantem. Sic dicit Apost. Gentes, quia deũ ex creatoris agnitione nõ coluerũt, factos esse reos, possunt quidem ostiũ cordis ad accipiẽdum grãm aperire, sed interna prius inspiratiõe pulsati. Qđ autẽ deus dicit dispẽsare talẽta secũdũ vniuscuiusqꝫ virtutẽ, videt accipiẽdũ esse de donis gratuitis seu facultatib⁹, quę distribuũt ad aliorũ vtilitatẽ. Hęc dispẽsanda sũt secũdũ vniuscuiusqꝫ virtutẽ, & capacitatẽ, quẽadmodũ dicit Apost. Ascẽdẽs Christus in altum, dona dedit hoibus, quosdã fecit Apostolos, quosdã euangelistas, qsdam prophetas. Sed de his alibi.

Illius aũt qđ dicitur, deum hoi facienti, qͣtũ in se est, non deesse in necessarijs ad salutem, patet intelligentia ex supradictis. Nam & patres hoc dicentes, adducũt pro hac sentẽtia scripturas, quę loquunt̃ nõ de oĩ hoie, sed de homie iam credente aut iustificato, intelligentes deũ tali homini facienti quantum in se est, non deesse in his, quæ sunt ipsi necessaria ad salutem conseruandam, aut ad perseuerandũ in eo qđ cœpit orando iugiter et postulando, ne intret in tentationẽ. Solent enim adducere deum confugientẽ ad se suscipere, & prope esse oibus inuocantibus eum in veritate. Confugere aũt ad deum, inuocare, illum orare, conuertere cor suum ad dominum deum suum, sunt opera hominis iam credentis. Et hoc confirmat quod dicitur de Cornelio Centurione, qui

in fide

in fide Christiana instruendus mittitur ad Petrum. Ille q̃ priusq̃ mitteret, orabat & eleemosynas dabat propter deū, quod sine fide facere non poterat. Suo quodam modo Iudęi orant & inuocant deū, sed non inuocant in veritate, qui Iesum veritatem negauerunt. Deinde & peccatori, qui deo excitante, sese præparans ad gratiam, facit q̃tum potest, deus non deest. Sed deus non semper omnem hominem peccatorē sic excitat, non infantes, nō adultos, non insanos, non furiosos, non dormientes, non semper alios plęrosq̃ iam inemendabiles, & induratos, q̃uis nos ignoremus illos. Quisquis autem fidē tenet in Iesum, quantislibet fuerit criminibus irretitus, nō desperet pro loco & tpe sufficiēs habens auxiliū, quo valeat petere, pulsare, inuocare, orare, vt saluus fiat, quod si non fecerit, non deo, sed sibi culpam tribuat.

Ad quintum argumentū dicimus, creationē naturalē non esse omnino similē creatiōi spiritualis vitę. Creatio naturalis esse, non fit præsupposito vllo subiecto, nec est in illa fundamentum, & idcirco non requiritur in illa creatæ causę cooperatio. Proinde nec volūtarius vllius hōis consensus, secus in creatione spiritualis vitæ, & cordis innouatiōe, vbi acquiritur gratia & gloria, cuius natura est fundamentum per intellectus & voluntatis consensum. Vñ & in scripturis dicit, Facite vobis cor nouum, & spiritū nouū, q̃uis ex te tibi non possis facere cor nouum, saltem iam excitatus, consentias & ores, Cor mundum crea in me deus. Consentire autem poteris non ex te, sed intus tractus a deo patre. Vnde Saluator, Ioannis quarto. Venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij dei, & qui audierūt viuent. Nota verborum seriem, Mortui audient, vt viui fiant. Potest quidem deus totum simul facere, atque facere hominem in momento credere, consentire, & obedire. Verum secundum doctrinā sanctā & Apostolicā, nō est ille vsitatus faciendi modus apud deū, qui primū dat quędā non petita, vt per ea quæ accepta sunt, quęrantur alia nō accepta, iuxta parabolā euangelicā, Homo accepit talentū, vt ex hoc superlucretur, et augeat pecuniā dñi sui. Vñ initiū grę est, velut semē quod iacitur in terram, nō vt ipsum solū maneat, sed vt ordinatis paulatim proueha͂t incremētis, donec ad perfectā sui habit⁹ quantitatē per succedētia sibi incremēta perueniat.

Sic ſo

Sic potest deus nobis etiam non diu orantibus totum facere in momento. Facile est in oculis dei subito honestare pauperem, sed secundum ordinem suæ sapientiæ dignatur habere hominem cooperatorem, præmittens rationes & causas, quibus in consensum voluntarium moueatur anim⁹. Alioqui quid opus erat quod saluator doctrinis & miraculis ostenderet in se diuinitatem loqui, qui poterat subito scribarum & pharisæorum corda ad quodcumq; vellet inuitare, & fidem ipsis, quemadmodum Paulo, inspirare. Quid opus erat Christo tot signis & sermonibus, tot apostolorū ministerijs & sudoribus adducere homines in Christianā fidem, cum facile illi erat subito conuertere omnia corda filiorum hominum. Sed hæc omnia voluit Christus ipse, secundum sapientiam suam facere, vt faceret Iudęos attentos doctrinæ ipsius spōtaneos, & volentes, vt visis signis & miraculis supra naturę causis, inuitarentur fide quadam præambula deum esse qui loqueretur, quemadmodum & ipse ait, Ego facio opera patris mei, vt credatis, quia ego in patre & pater est in me. Si opera non fecissem in eis quę nemo alius fecit, peccatum non haberent. Verum ex huiuscemodi doctrinis non potest concludi peccatorem in sui iustificatione non adiuuari, sed deum sola sua potestate omnia operari, non cooperantibus hominum iustificandorum voluntatibus. Patent autem hęc omnia ex his, quę citantur in argumēto quinto, quod est supradicto argumēto contrapositum. Ad hoc vt incipiat homo esse homo, non est necessum, vt ipse homo incipiat aliquid agere. Ad hoc autem, vt homo incipiat iustus esse, necessum est vt incipiat bene velle. Adeoꝙ humanæ voluntatis operatio est ad bene viuendum necessaria, vt nec ipse deus, cum possit omnia, possit facere hominem esse iustum, ac bene viuere, nisi simul etiam faciat hominem voluntarie agere, atq; diligere. Facit autem hoc deus non cogendo, sed excitando, suggerēdo, & inspirādo. Augustinus cum docet maius opus esse iustificare impium, ꝙ creare coelum & terram, intelligit iustificationem esse opus magis magnificum, id est, ad maius bonum, quippe ad bonum incommutabile, quod maius est ꝙ bonum naturalis esse, quemadmodum & ibidem ait, vtrumq; tam videlicet iustos angelos creare, ꝙ impios iustificare æqualis est poten-

potentiæ, sed istud maioris est misericordię, sicuti iustificatio impij, quæ est ad bonum gratiæ, maioris est misericordię, quàm glorificatio iusti, quæ est ad bonum æternæ gloriæ. Impius nempe & indignus est gratia, & dignus morte ęterna. Iustus autem per gratiam desuper acceptam est ęterna gloria dignus. In creatione deus dedit nosmetipsos nobis, hoc est naturaliter esse fecit nos. In iustificatione autē impij & in glorificatione dedit seipsum nobis, largiens seipsum totum in premium. Quamquàm autem in quorundam hominum iustificatione simul contingat fieri miracula, quibus ad fidem præter solitum naturæ cursum moueantur, sicuti accidit in conuersione beati Pauli, iustificatio tamen ipsa in se non est proprie opus miraculosum, quia effectus iustificationis non potest fieri, nisi a solo deo. Miraculum autem est cum aliquid a deo fit præter ordinem naturalis causę, quę nata est hoc facere, veluti cum quis accipiat scientiam, aut sanitatem, non per proprium rationis internę studium, aut ratiocinationem, gratiam autem non potest homo habere aliunde, quàm a deo solo. Hactenus pro solutionibus argumentorum vtrarumque partium dicta, sufficiant. Ex his igitur epilogum seu recapitulationem quãdam facientes dicamus, quæ sunt manifesta. Primum patet scripturas sacras, quæ in hac materia contrarię videntur non considerantib⁹ personas, causas, tempora, loca, & rationes, has propter horum diuersitatem, aut tacitam, aut expressã inter se non pugnare. Spiritus sanctus scripturam sacram proposuit humano generi, vt apothecam, in qua omnium generum homines congrua sibi remedia inuenirent contra omnium generũ morbos. Homines ne augerēt peccata desperatione venię ipse in scripturis sacris generaliter dictis promittit indulgentiam omnibus peccatoribus etiam post quantalibet scelera redeuntibus ac pœnitentibus. Verum ne ex hac promissione peius viuerent sub spe veniæ quosdã in eisdem scripturis legitur indurare, excæcare, deserere, vt suos electos desperationis metu ne negligenter viuãt, faceret cautiores, vnde & diem mortis reliquit nobis incertum. Quosdam subito tollit de medio, ita vt nõ habeant tempus pœnitentiæ, alios etiam inemendabiles tradit in reprobum sensum. Super eos qui differunt conuerti de

de die in diem ita impendit sui regiminis moderamina, vt quia sæpius vocati venire contemnunt, insolita consuetudine putrescentes in scelere non corriguntur in fine. Amen dico vobis, inquit Saluator, nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam, millesimus hominum, quorum mala semper fuit vita, vix meretur habere indulgentiam vnus, hac enim animaduersione percutitur peccator, vt moriens obliuiscatur sui, qui dum viueret oblitus est dei. Verum ne peccator quisq; arbitretur vnq; esse disperandum, legimus ab hoc communis diuinæ prouidentiæ cursu exceptos peccatores etiam grauissimos in fine dierum pœnitentes, subitoque conuersos. Secundo ex supradictis perspicuum est, non oportere nos curiosius in hac quæstione immorari de auxilio sufficienti, vel non sufficienti ad salutem super vniuersos & singulos homines, cum sufficiat scire & deum non esse iniustitiæ arguendum, si quosdā spiritui sancto vocati frequētius reluctantes noluerit sufficiēter adiuuare, sciētes auxiliū illud nō pdesse, sed obesse poti⁹ his, q nō sic adiuuāt, vt obediāt & cōuertantur. Cū eni diuina æternæ salutis auxilia hoībus neglgētib⁹ aut reluctātibus seu cōtemnentib⁹ nihil remedij æternæ salutis adferant, quin potius maioris ruinæ præstēt occasionē, sati⁹ esset illis hæc ipsis non impendi, sed eos deseri potius ac derelinqui destitutos auxilio tali. Melius inquit scriptura erat illis veritatem non agnoscere, quam post agnitionem veritatis, retrorsum ire. Verum deus ad maiorem declarationem suæ iustitiæ simul & misericordiæ, facultatem quandam resurgendi præstat etiam reprobis, per huiusce modi auxilia dispensata ipsis, volens ostendere illorum damnationem fuisse nō diuinæ cōstitutionis & ineuitabilis necessitatis, sed humanæ volūtatis ad oblatū grē talentū nō sese accommodantis. Sic venerabilis August. hāc quæstionē videtur derelinquere ambiguam, loquens de vocatione, qua vocati sic iuuantur, vt in libera habeant voluntate venire & non venire. Hæc vocatio, inquit, siue in singulis hominibus operetur, siue non in singulis comprehendi non potest. Non fecit taliter, inquit propheta, omni nationi. Paul⁹ Collossensibus scribit istud salutis æternæ mysterium fuisse absconditum a seculis & generationibus, nūc autem manifestatum

festatū in sanctis, quibus voluit notas facere diuitias gloriæ huius sacramenti. Cur hac manifestatiōe, qua nūc vniuersis nationibus innotescit, antea reuelatum non fuerit, nulla potest scientia cōprehendere, nulla intelligentia penetrare.

Tertio ex superioribus patet, quod is, qui gratiam acceptam, semel deserens mortaliter peccat, non solum est indignus illa, sed & meretur, vt illa semper indigeat. Idcirco sufficiens illi auxilium si adsit tribuendum hoc est immensæ misericordiæ dei, qui cum iuste posset animam peccatricem perdere, pro sua clementia dat adhuc temp⁹ & adiutorium, quo valeat resipiscere, quod sane adiutorium reperitur denegasse quibusdam, quos aut mox aufert de medio aut traducit in quandam mentis furiam ac insaniam. Deinde fides mortua speculatiua, qualis est in dęmonibus, non sufficienter dirigit ad gratiam, stat nempe cum desperatione, & potest esse in eo, qui dicit, Maior est iniquitas mea quam vt veniam merear. Præterea relapsus in mortale peccatum, si habeat pro loco & tempore sufficiens auxilium, veluti dum deus gratuita sua clementia ad ostium cordis pulsat, non tamen oportet tale auxilium pro omni hora adesse illi. Insuper quemadmodum gentilis, & paganus non potest euangelio credere, secundum eam fidem qua Christianus fiat absq; gratia dei non solum proponentis intellectui euangelium, sed & intus inuitantis atq; docentis euangelium reuera esse testimonium veri dei testificantis. Ita neq; Christianus relaps⁹ in mortale peccatum quantumlibet ex fide quadam mortua credat & euangelium & Iesum esse saluatorem mundi, non potest pœnitere vera pœnitentia, qua iustus fiat absque gratia dei non solum forinsecus admonentis, corripientis, & vocantis, sed & intus inuitantis & inspirantis propositum bonum. Quemadmodum ergo gentiles & pagani, ex se non habent quicq̄, quo aut mereantur, aut valeant se pręparare, aut facere dignos, seu idoneos, qui vocentur & accipiant iustificantem fidem, ita & Christianus relapsus in peccatum mortale, nihil habet ex se, quo solo aut valeat aut mereatur se pręparare & facere dignum, qui iustificet ad accipiendum grām iustificantem. In adulto quidem est opus excitatiōe & īterna suasiōe, verū excitatio sola nō suf

 ficit

ficit,sed oportet excitatum iam non reluctantem, ex diuina motione deo consentire,& eleuari virtute spiritus sancti su pra naturam,vt conformis efficiatur diuinæ naturæ,& ita desuper accipere spiritum viuificantem, diffusa charitate per eundem spiritum in corde suo. Quarto ex superiorib' liquidum est,nos aliud significare cum dicimus hominem habere sufficiens auxilium,quo continenter viuat, & perse ueret in eo quod cœpit. Aliud vero cum dicimus hominē iam per gratuitum aliquod donum, posse habere sufficiens auxilium. Quemadmodum aliud est hominem languidum habere baculum quo sustentetur,aliud est eum nondum habe re,sed posse habere baculum. Potest languidus interdum, qui non habet implorare adiutorem,qui rogatus,fit parat', aut ducere languidum,aut dare baculum. Sic deus electis suis rogantibus ipsum, paratus est inter tot & tales tenta tiones dare sufficiens adiutorium,quo valeant omnibus tē tationibus resistere,non succumbere vnq̄. Rogari ab ipsis vult deus, qui certe benefacit bonis, & rectis corde, prope quoq; est omnibus,nō otiosis, non segniter agentib',nō de suis viribus præsumentibus,sed inuocantibus eum,& fugi entibus ad illum. Proīde si non habeas tantum præsidij, vt valeas in eo quo cœpisti perseuerare,habes tamen tale auxi lium,quo potes ad id quod nondum habes,ascēdere,& ideo si nō habeas quo valeas perseuerare,ex totis præcordijs ade as dominum deum,& ora vt habeas. Si quis vestrum indi get sapientia,inquit Iacobus,postulet in fide,sapientiam ap pellans,qua pudice,continenter,& recte viuitur. Et secun dum hunc modum intelligendum est,quod solemus dicere, de facere q̄tum in se est, vt homo ex his, quæ in se habet a deo,faciat q̄tum potest,vt ascendat & accipiat cætera quæ nondum habet. Hęc est doctrina Saluatoris,qui docuit di scipulos suos orare,vigilare semper,& orare, vt non succū bant irruentibus ex improuiso tentationum impulsibus. Ad iam credentes Christus loquitur, Vigilate,& orate,pul sate & aperietur vobis,& id genus aliæ scripturæ, quibus significatur,quod homo iam illustrat' fidei dono,habeat au xilium,quo valeat orare,& impetrare,continentiæ,& per seuerantię dona. Et idcirco quamuis nemo possit,neq; per seuerare in fide & charitate, neq; continenter viuere, nisi

deus

deus dederit, tamen imputatur illi si non perseueret, si nō continenter viuat, quia ex fide iam accepta valet vigilare, orare, & accedere ad thronum gratiæ, vt inueniat auxiliū quo adiuuetur, atq; sic dirigatur a deo, vt perseueranter, ac continenter viuat. Sapiens vt sciuit, quod non posset esse cō tinens, nisi deus dederit, adijt dominum, & deprecatus est illum ex totis præcordijs. Vnde Hieronymus interpretās illud Matthæi. 19. Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. His, inquit, datum est, qui petierunt, qui voluerunt, qui vt acciperent, laborauerunt, omni enim petenti dabitur. Ad hunc sensum dicit Augustinus in lib. primo, de prædestinatione sanctorum, donum perseuerantiæ suppliciter potest emereri, sed postquam datum est contumaciter amitti non potest, nempe si est datum, vsq; in finem est perseueratum.

¶ *Sequitur sextus huius libri tractatus, in duo capita distributus, De gratia & natura liberi arbitrij, de captiuitate, seruitute, & libertate eiusdem, de concordia item præscientiæ, prouidentiæ prædestinationis diuinæ, cum eodem libero arbitrio, continens generalia quædam, quibus aperitur uia ad intelligendum ea, quæ tractantur in sequentibus libris.*

CAPVT PRIMVM.

SECVNDVM seriem doctrinæ iam de libero arbitrio, simul & gratia differendum est, scrutādumq; est, sit ne liberum arbitrium, an non sit, & si sit, quidnam sit, & quam vim seu facultatem habeat operando, & vtrum captiuitas, seruitusq; peccati, quæ intrauerunt per Adæ peccatum, abstulerunt ipsum, & an dei gratia, præscientia, ac prædestinatio impediant illius libertatē. Et primū coēs de hac re sunt afferendæ sententiæ, atq; ita deinceps a notioribus nobis procedendum, vt perueniamus in notitiam eorū, quæ sunt ignotiora nobis. Primum igitur communia vtrinq; afferemus argumenta, quibus hinc inde considerantis aperitur via, ad dissoluendum quæstiones difficiles.

Premit

Præmittemus autem primum quatuor argumentorum genera, ex quibus videtur consequens esse, nullum esse hominis liberum arbitrium. Deinde quatuor subijciemus genera rationum, quibus plane demonstratur, liberum esse hominis arbitrium. In primo genere argumentorum assumã scripturas, testimonia sanctorum patrum, & rationes, ex quibus consequens esse videtur, omnem iusticiam, omnem bonum voluntatis motum, interiorem pœnitentiam, omniaq; bona opera ac merita a solo deo fieri in anima, & animã ipsam sese habere perinde atq; subiectũ suscipiẽs ab altero impressiones, & motus, quo admisso, consequens erit, non esse vllam vim liberi arbitrij bene & male operantis. In secundo genere argumentorum assumam scripturas & argumenta, rationes de impotentia recte agẽdi, de captiuitate, seruitute, ac vulneratione sequuta per Adæ peccatum, ex quibus consequens videtur per Adę peccatum prorsus de humano genere perijsse liberum arbitriũ, quemadmodum in homine iam captiuo, & vinculis compedito perijt libertas, qua poterat pridem libera sua membra mouere in opus. In tertio genere argumentorum assumam scripturas & argumenta de præscientia, prouidẽtia, & voluntate diuina infallibili, & immutabili, ex quibus consequens videtur, omnia quæ fiunt ex necessitate absoluta euenire, quo admisso prorsus euerti videtur liberum hominis arbitrium. In quarto argumentorum genere assumam scripturas & argumenta de ęterna prædestinatione, & reprobatione diuina, ex quibus consequens videtur salutem hominum electorum, & damnationem reproborum pendere in sola voluntate dei, pro sua gratia, quem voluerit eligentis, aut pro sua iusticia, quem voluerit despicientis, quibus admissis prorsus videtur liberi arbitrij potestas euersa. Prioris generis argumenta sunt.

Primum in scriptura sacra liberum arbitrium non reperitur vspiam, neq; in lege, neq; in prophetis, neq; in euãgelicis, Apostolicisq; doctrinis, sed solus deus legit in scripturis omnia facere in nobis opera bona, & tollere a nobis peccatum, malam seu duram voluntatem, & dare seu creare in nobis cor nouum, & spiritum nouum. Ipse loquitur in scripturis, Ego auferam cor lapideum de carne vestra, &

dabo vo

dabo vobis cor nouum,& spiritum nouum,cor lapideum.i. duram voluntatem,cor carneum .i. bonam & humilem vo luntatem. Deus,inquit Paulus, operatur in vobis velle, & operari ꝑ bona voluntate. Vna cōis est scripturarū, & oīm orthodoxorū patrū sententia, oīa opera bona, oīa merita bo na,esse in nobis dei dona,etiā pręceptorū opa,dicēte Paulo, Ipsius sumus factura in Christo Iesu creati in opibus bonis. Vnde orat Aug. Dn̄e da quod iubes,& iube qđ vis. Et ꝙ solus deus hęc in nobis operetur,videtur ex ꝟbo creatiōis, quod creatur,solus deus operatur. Vnde orat propheta,Cor mundum crea in me deus. Secundum argumentū.

Si voluntas hominis in opere bono cooperaret̃ deo, ho mo ipse sua voluntate deū adiuuaret in operibus bonis , hoc autem falsum,dicēte scriptura, Quis audiuit,inquit Esaias, spiritū domini,aut quis cōsiliarius illius fuit? Pręterea lutū in formatiōe vasis nō cooperatur figulo, Ergo videt̃ ꝙ neq; homo in reformatione ad vitā spiritualem cooperetur deo. Nā sicut lutū,inquit Herem. in manu figuli, Ita vos in ma nu mea,dicit dn̄s. Itē Paulus, An nō habet potestatē figulꝰ luti facere aliud vas in honorē,aliud in contumeliam?

Tertio si in operatione bona est cōcursus liberi arbitrij, simul & dei,perinde atq; duo hoīes concurrūt in tractū na uis,consequēs erit liberū arbitriū suis viribus aliqd agere, quemadmodū vterq; trahentiū nauem suis viribus operat̃. Qđ videt̃ esse contra Paulū in epistola ad Corin. Neq; qui plantat est aliquid,neq; qui rigat,sed q incrementū dat deꝰ. Deinde homo si aliquid suis viribus agat libera sua volūta te,ergo aliquid habet, vnde possit gloriari aduersus alterū nō sic operantē,quod est contra eundē Paulū, Quis,inquit, te discernit?quid habes quod non accepisti? Quod tractātes Cypri. Augu. & Ber. In nullo,inquiunt,est gloriandū,quia nostrū nihil est,& propterea tutiores viuimus,si totum deo damus, non illi ex parte, & nobis ex parte. Rursus Ber nardus in fine libri sui,de gratia & libero arbitrio,non par tim gratiam,partim liberum arbitrium,sed vt totum in il lo scilicet libero arbitrio,ita totum ex illa scilicet gratia.

Ex quibus videtur consequens esse quod volun tas hominis deo non cooperetur,quod & plane videtur ex verbo Apostoli demonstrasse Augustinus in epistola ad Six tum.

tum. Quod Apostolus dicit non esse volentis, neq; currētis sed dei miserentis, non idcirco inquit, dictum est, quia est est hominis, & diuinę voluntatis cōcursus in operādo, sed idcirco quia nihil potest homo, nisi deus misereatur. Et in Enchiridio capite. 32. sic argumentatur, Si propterea, inquit, dictum est, non est volentis, neq; currentis, sed dei miserentis, quia non est solius hominis volentis, aut currentis, sed dei etiā miserentis, & cooperantis, ac si velit dicere ex vtroq; simul op⁹ fieri, vt sic dictūaccipiamus, nō est volētis neq; currentis, sed dei miserentis, tanq̃ diceret non sufficit sola voluntas hominis, si non adsit etiam dei misericordia, sequeretur etiam recte posse dici econtrario, vidlicet nō est dei miserentis, sed volentis & currētis, hominis, quia illud solius dei misericordia non impletur, sed nullus Christianus audebit dicere, non est dei miserentis, sed volentis hominis, ne apertissime apostolo contradicat. Ex his igitur videtur cōsequens Apostolū hæc propterea dixisse, quia totum deo dandum. Hęc & id genus alia multa, de quibus latius in libro de natura & gratia, sunt, ex quibus videtur concludendum esse hoc quod vocamus liberum arbitrium nihil agere, sed solum tanq̃ subiectum bonarum affectionū & bonorum operum capax in se suscipere quę deus operat̃.

Secundi generis argumenta sumptis videlicet medijs de captiuitate & seruitute liberi arbitrij, & vulneratiōe, ac impotētia recte agendi sequuta per Adę peccatū sunt huiuscemodi. Primū tota scriptura sacra, totaq; sanctorū patrum doctrina plena est testimonijs plane docentibus humanū gen⁹ ab initio conditum a deo liberum & in paradiso collocatum, ab omni miseria & captiuitate immune, sed ipsum hanc libertatem perdidisse, & per Adę peccatum esse mortuū in seruitutē adactum, vinctū, captiuū, infirmū, languidum, ad oē opus bonū, vt ex supioribus liquidū est. Hæc quoq; est ecclesiasticę fidei regula, & totius doctrinæ in religione Christiana fundamentum. Ex quo videtur cōsequens esse per Adæ peccatum de humano genere arbitrij libertatem perijsse, siquidenm seruitus ac captiuitas sub vinculis peccati, & sub potestate diaboli, non videtur posse stare cum libertate. Quod & sermone plano videt̃ docuisse Aug. in Enchiridio cap. 30. Homo male, inquit, vtēs libero arbi

ro arbitrio, & se perdidit, & ipsum. Sicut enim, qui se occidit vtiq; viuendo se occidit, neque seipsum poterit resuscitare cum occiderit, Ita dum libero arbitrio peccaretur, vincẽte peccato, amissum est liberum arbitrium. Qui facit peccatum, inquit Christ⁹, seru⁹ est peccati, a quo quis deuict⁹ est hui⁹ & seruus addictus est, A diabolo captiui, inqt Paulus, detinentur ad ipsius volũtatem. Secundũ argumẽtum.

Augustinus in primo libro retractationum, capite nono, quasi regulã ponit eorum dogmatum, quæ in suis scriptis de libero tradiderat arbitrio. Cum de libera, inquit, voluntate recte faciendi loquimur de illa, inquit, in qua factus est primus homo loquimur. Iam vero ad bene agendum libertas arbitrij ad bonum perijt, & sequuta est dura necessitas habendi peccatum. Et in libro de spiritu & litera. Ad nihil, inquit, nisi ad peccandũ valet liberum arbitriũ, si lateat veritatis via. Ecclesiasticę fidei regula est per Adæ peccatum liberum arbitrium adeo esse infirmatum factumq; lãguidum & vulneratum, vt per illud nequeat se vllus homo de fouea damnationis erigere, aut de luto peccati eripere, nisi quem gratia dei miserentis erexerit. Vnde & huius consideratione Augustinus, & Bernard⁹ plane docent, hęc duo precepta. Diliges dominum tuum ex toto corde, & nõ concupisces, in hac vita esse viribus liberi arbitrij impossibilia, nam propter peccatum in oĩ carne propagatũ ab Adã habitans, quod per vnum hominem intrauit, non totis viribus possumus in hac vita diligere deum, neq; vitare omnẽ concupiscentiæ motum. Vnde Amb, & August ex doctrina Pauli dicentis, Ego aũtem carnalis sum venũdatus sub peccato, quod odi malũ, hoc facio, plane docet hominem non posse neq; suggestiones supprimere, neq; vitare omnia peccata, neq; viuere sine peccato, eumq; esse insirmum ad præcepta legis seruanda, & plerumq; inuitum peccare, & ex necessitate Tertium argumentum. Quicumq; liber est, facit quod vult, sed homo per Adę peccatum tam carnalis est factus, adeoq; venundatus est sub peccato, vt iuxta Pauli doctrinã, non faciat quod vult, Non quod volo bonum hoc ago, Caro concupiscit aduersus spiritũ, et spũs aduersus carnẽ, vt nõ quæcũq; vultis, illa faciatis. Hæc & id genus alia multa sunt, ex quibus videt̃ cõcludendũ esse libe

rum arbitrium nihil iam esse, sed perijsse de humano genere, argumentis sumptis ex seruitute & captiuitate, quæ intrarunt in humanum genus per Adæ peccatum, de quibus peculiariter in hoc libro longe lateque dicturi sumus.

Tertij generis argumenta, sumptis medijs ex præscientia, prouidentia, & voluntate diuina infallibili, immutabili, sunt huiusce modi. Primum, Aliter fieri non potest, quam deus futurum ordinauit. Prouidentia diuina, non est ab vlla creata causa impedibilis, aut superabilis, nõ est inquit, qui de manu mea eruat, operabor, & quis auertet illud? & alibi, Verbum quod egredietur de ore meo, fiet, & nõ reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Propterea non poterant Iudæi credere, quia hoc futurum prædixerat Esaias, cui dei præscientia hac in re fuerat reuelata. Vnde & in scripturis mandat deus, vt abijcientes omnem sollicitudinem industriæ nostræ totam rerum nostrarum curam projciamus in eum, qui prouidet omnibus, quemadmodum volatilibus cœli, quæ neque serunt, neque metunt, deus prouidet, & pascit illa. Secundum argumentum. Omnis creata causa sub deo operatur, & est tanquam instrumentum, quo deus vtitur ad perficiendum opera secundum suæ voluntatis beneplacitum, cui nulla creatura valet resistere. Ergo voluntas hominis sub diuina voluntate non libere agit, sed agitur potius & trahitur, quemadmodum securis aut serra mouetur ab homine artifice, neque aliter, neque ad alia sese potest vertere, quam deus voluerit. Non est ergo libera hominis voluntas, potens agere, & non agere. Non est, inquit Hieremias, in homine via eius, nec viri, vt dirigat gressus suos, sed a deo gressus hominis diriguntur. Item in voluntate tua cuncta sunt posita, & non est, qui resistit voluntati tuæ. Cor regis in manu dei est, quocumque voluerit inclinabit illud. Deus habet super humana corda omnipotentissimam potestatem, gubernans non solum vt causa permittens, aut sinens illa agere, sed vt causa efficiens cuiuslibet actionis & motus. Tertium argumentum.

Omnis potentia, quæ in suis actionibus efficaciter regitur ab immutabili causa, est ad suum actum, & motum determinata, & non potest non agere, sed voluntas hominis in

nis in actionibus suis efficaciter regitur a diuina volunta-te immutabili, Non habet ergo in sua potestate non agere, quippe per diuinam prouidentiam, quæ frustrari non po-test, determinata ad suum actum & motum. Prçterea di-uina voluntas non potest aliter facere, quam ab æterno pro-posuit. Deus enim nunquam pœnitet voluisse illud, quod semel voluit. Neq; enim, vt ait Samuel, homo est, vt agat pœ nitentiam. Sine pœnitentia, inquit Paulus Apostolus, sunt dona dei & vocatio. Ergo & humana voluntas, quæ non aliter potest facere, quam deus voluit, non potest ea quę fu-tura sunt, non facere.

Quarti generis argumenta, sumptis medijs ex ęterna prędestinatione, & reprobatione diuina, sunt huiuscemodi. Primum Impossibile est prędestinatum damnari, quemadmodum & impossibile reprobatum saluari. Neq; enim deus potest incipere prędestinare Antichristum, quē reprobauit, neq; item potest incipere reprobare Paulū, quē prędestinauit, quia diuina voluntas est immutabilis, quod semel voluit, ab ęterno voluit, neq; vnq; pœnitet illū voluis se quicq;. Videtur ergo prędestinatio electorum ad vitam ęternam, sicut & reprobatio impiorum in ignis gehennam esse necessaria, & ab humana voluntate ineuitabilis, & nō impedibilis. Secundum argumentum. Prędestina-tio diuina, quemadmodum demonstrat August. ex scriptu-ris sacris, non solum dat posse bene velle, posse recte viuere, & iuste operari, sed etiam dat ipsum bonum voluntatis mo tum, rectam vitam, & iusta opera, oīa enī illa sunt dei do-na, quę deus ab ęterno suis electis pręparauit. Deus, inquit Apost. est q operať in vobis velle, et opari ꝓ bona volūtate.

Tertiū argumenū. Secundū scripturas sacras credere in Iesum, est dei donū, dicēte Christo, Nemo venit ad me, nisi cui datū est a pr̄e meo. Venire ad Christū, est credere, inquit August. in Christū. Gratia, inquit Paulus, saluati estis per fidē, & hoc non ex vobis, dei enim donum est, nō ex operi-bus. Causam aūt cur illi credere volūt, isti contradicūt, desi-gnat Aug. in libro de prędestinatiōe sanctorū, quia in illis, inquit, pręparatur volūtas a domino, in istis non pręparať, dicēte Christo, Nemo venit ad me, nisi cui datū ē a pr̄e meo. Quid est, Nemo venit ad me, nisi nemo credit in me?

Praeterea praedestinati omnino peccare non possunt vsq; in finem, dicente Ioanne, Qui ex deo natus est, non peccat, & non potest peccare, Non potest arbor bona fructus malos facere. Hominem reprobatum nemo potest corrigere, aut emendare, dicente scriptura. Considera opera dei, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit. Despicit autem deus, quosdam indurans, aggrauans, excaecans, vt percipere non valeant diuinae vocis, aut lucis influxum, quemadmodum testatur in euangelio Christus de Iudęis, ꝓpterea, inquit, non poterant credere, quia dixit Esaias, excęcauit oculos eorũ. Iuste inquit Augu. damnanť etiã hi, qui fidẽ Christi audire nõ potuerũt, nõ habentes a quo discerẽt. Rursus recte, inquit, nõ admittiť in regnũ coelorũ, nõ regenerat⁹, etiã q̃uis Christian⁹ nõ solũ nõ fuerit, sed nec esse potuerit. Idem in lib. de correptione & gratia, Quicumq; in praescientia dei & prouidentia sunt praedestinati, etiam nondum nati, iam in praescientia sunt filij dei, & omnino perire nõ possunt. Quod dedit mihi pater, inquit Christus, nemo potest rapere de manu patris mei. Ex quibus omnibus consequẽs videtur, praedestinationem ac reprobationem necessitatem quandam imponere humanis voluntatibus. Haec sunt quatuor generum argumenta, ex quibus forsitan prorsus videbitur esse euersum liberum hominis arbitrium, quae tam & si iam olim fuerunt fraequentius a patribus tractata, euentilata, & declarata, ex eis tamen perperam intellectis haeretici huius temporis, firmantes sibi sermonem nequam, sic defendere moliuntur dei gratiam, vt adiutoriũ gratiae prorsus tollant, & iniuriam faciant deo conditori naturę, asserẽtes non esse vllam nostri arbitrij vim libere agendi quicq̃, ipsumq; liberum arbitrium in scripturis sacris non reperiri, & idcirco ipsum nihil esse, sed rem de solo titulo. Nec his contenti vniuersa contemnunt, quae veneranda nobis tradidit antiquitas. Hoc hominum genus, inquit, non nouum, nam & de his ipsis diuus loquitur Bernardus, pro suo tpe in homilijs. 65. 66. super Cantica. Sacramenta, inquit, ecclesiae inter se certatim dilacerare contendũt, ecclesiã se esse dicũt. Irrident nos, quia baptizamus infantes, q; oramus ꝓ mortuis, q; sanctorum suffragia postulamus, negant posse esse episcopum, qui peccator est, & id genus alia multa in

occul

occultis docent in angulis, in conuenticulis susurrant. Sed vile, inquit, hoc genus hominum, ac rusticanum, & sine literis, & prorsus imbelle, conflictus omnino ab his, & defensio perijt. Nã & illa, in quibus male sentiũt, defensibilia nõ sunt, nec tam subtilia, quàm suasibilia, & id dumtaxat mulierculis, rusticis, & idiotis, nec rationibus conuincuntur, quia nõ intelligunt, nec autoritatibus corrigũtur, quia nec recipiũt, nec flectuntur suasionibus, quia subuersi sunt. Mulieres relictis viris, & item viri dimissis vxoribus, ad illos se conferunt. Clerici & sacerdotes, relictis ecclesijs, intonsi, atque barbati apud eos inter textores & textrices plærumque inuenti sunt. Probatum est, mori magis eligunt, quàm conuerti, & inter eos aliqui non modo patienter, sed læti, vt videbatur, ducebantur ad mortem, diabolo illorum corda possidente. Et quàuis non esset opus multa aduersus homines istos stultissimos & obstinatissimos dicere, quippe qui rusticani homines sunt, & idiotæ, & prorsus contemptibiles, sed sufficeret innotuisse illos, vt vitentur, tamen nõ est cũ eis negligenter agendum, multum enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum, vt cancer, late serpit ad decipiendum, præsertim simplices & idiotas, quales vtique omnes, inquit Bernardus, sunt, quotquot adhuc de hac secta esse expert⁹ sum. Omnibus vna intentio semper hæreticis fuit, captare gloriam de singularitate scientiæ, sola ista malignior cæteris, versutiorque hęresibus damnis pascitur alienis, propriæ gloriæ negligens, cuius professores solius euangelij se profitẽtur ęmulatores, & solos, nec tamen inter se omnes per oĩa concordant. Hactenus Bernardi sententię de suis temporis hæresibus iam hoc nostro sæculo resuscitatis. Dicturi autem in sequentibus libris de omnibus supradictis hęresibus latius, nunc quantum ad pręsentis libri attinet materiam, compendio quodam tractabimus cuncta, quę in alijs libris prolixe satis disputantur.

¶ *Sequitur secunda huius capituli pars, in qua ponuntur rationes ad contrariã partẽ, quibus demõstratur esse liberũ hominis arbitriũ.*

NVNC ergo ad habendum secundum ecclesiasticam traditionem verum & catholicum de gratia & libero arbi

ro arbitrio afferemus.4.rationū gña supradictis.4.generi-bus prīus cōtraria, et quasi cōtrarijs medijs respōdentia, qb⁹ plane demōstrabitur in humano genere esse vim rationalē libere agēdi. Primū genus rationū assumit scripturas sacras et testimonia sanctorū patrū, ex qbus plane demōstrat̄, qđ credere & interius poenitere, oīaq; bona opa & merita sunt act⁹ voluntatis ex libero arbitrio seu iudicio operātis.

Secundum genus rationum assumit sibi scripturas & rationes, quibus plane demonstratur, quod natura humana post captiuitatem & seruitutem, quæ intrauerunt per Adæ peccatū adhuc potest per vim liberi arbitrij libere agere atq; producere tam naturę, q̄ gratiæ opera. Tertium genus rationum assumit sibi scripturas & rationes, quibus plane demonstratur pręscientiam, prouidentiā, & volūtatē diuinā, neq; impedire, neq; tollere vī aliquid agēdi ex libero ratiōis iudicio. Quartū gen⁹ rōnum assumit sibi scripturas & ratiōes, qb⁹ plane videbit̄ eandē vī liberi arbitrij per diuinā prędestinationē & reprobationem nō esse euersam.

Prioris ergo generis rationes sunt tres. Prima est. Tota scriptura sacra plena est sententijs, vim illam seu facultatem in homine, quam liberum vocam⁹ arbitriū, plane demonstrantibus, quibus conuenitur seu admonetur homo, vt inter multa sibi proposita dijudicet, discernat, consulat, discat, oculos, aures, cæteraq; membra, aut moueat in opus, aut prohibeat ab opere, ad cor redeat, peccata recogitet, temporis pręsentis, præteriti & futuri rationē habeat. Vnde ad populum impium, & iam sub peccato captiuum loquit̄ deus, vt iudiciū ferat, Popule meus, inquit, quid feci tibi, aut qd molest⁹ fui tibi? respōde mihi. Habitatores Hierusalē, & viri Iuda, iudicate inter me & vineā meā. Quid quod vltra debui facere vineæ meę, & nō feci? & actuū.4. inqt, Si iustū est in cōspectu dei vos potius audire, q̄ deū, iudicate, recte iudicate filij hominū. De semetipso & de actibus suis dijudicare, discernere inter sacrū, & profanum, inter licitum & illicitū, inter temporalia & ęterna sunt liberi arbitrij opera. Vnde etiā gentilium hominū, & hui⁹ mūdi siue philosophi, siue iudices, siue sapientes secundū suas leges iudicant, definiunt, decernūt, quid liceat eligere, quid deceat quod paci, conseruationi suarū rerū expediat, & secū

dum le

dum legem quandam naturæ etiã iudicãt inter causã & causam, inter facientem & patientem iniuriã, & nũc passionibus sua sponte consentientes, nunc naturalis cuiusdã honestatis, aut verecundiæ rationem habẽtes secundum legem intus scriptam definiũt. Vñ & in vnamquamq; gentem deus proposuit rectorem, qui de rebus ad huius vitę rempublicam attinentibus, & de omni medio ad finem, quem sibi præstituit respublica, diligẽter, inquirit, deliberat, iudicat. Hæc omnia, inquit Saluator, gentes inquirũt. Si non fuerit in gentibus libera facultas examinandi euangeliũ sibi propositũ, quid opus erat, qđ apostoli vbũ euangelij gentibus proponerent. Vnde & ipsi hęretici hac in parte absurdissimi seipsos destruũt, se reuincũt, & se liberum habere arbitrium plane ostendũt, in eo plane quod liberum arbitrium negant sua pertinacia malignaq; volũtate ratiocinantes, excogitãtes, & inuestigantes scripturas, & argumenta ad defendẽdum falsas suas sententias. At dices hominem semper quidem habere libertatẽ male operãdi vel cessãdi ab opere, sed nos de libertate iuste opandi nũc loquimur, de qua libertate & scriptura loquitur. Respondeo. Aliud est libertas iuste operandi, Aliud libertas arbitrij. Illa est accidentalis rationali creaturæ, quemadmodum & iustitia. Proinde & hanc libertatem nõ habet homo, q̃ diu caret iustitia, sine qua nõ potest aliquid gratum deo, seu placitũ & acceptum ad regnum coelorũ velle aut operari. Hęc vero libertas, quę est arbitrij absq; vlla coactiõe cõsentiẽtis est aut dissentiẽtis substãtialis rõnali creaturę. Et hoc est qđ docuerũt patres sancti, Bernar. in li, de grã & libero arbitrio, q̃ tam post peccatũ, q̃ añ, semp libertatẽ arbitrij tenuit homo incõcussã, Nequaq; ob hos, inqt, iã perijt liberũ arbitriũ ab hoie, quia iã non potest non peccare, licet perierit libertas a peccato & libertas a miseria. Si nõ esset liberum arbitriũ, quomodo deus iudicaret genus humanum. Qua ratiõe dicit Eezechiel propheta, Ego vnũquemq; iuxta vias suas iudicabo, Impius si egerit poenitẽtiam, vita viuet, Iustus aũt si auerterit se a iustitia morietur. Non veniunt belue & irrationalia in iudiciũ, quia nõ habent liberum arbitriũ, non iudicant, & idcirco non iudicabuntur. Et hanc esse omniũ orthodoxorum sententiam ex scripturis sacris demonstrãtam, planissime in sequentibus sumus ostensuri.

Secunda

Secunda ratio. Quamuis nemo valeat proprie ad iuuare spiritum domini, aut cōsiliarius esse, cū deus omnipotens omnium rerum conscius, neq; vllius auxilio, neq; vllius consilio indigens, vtiq; tamē hominem cooperari deo, qui potestatem illam cooperandi dignatus est creatis causis communicare, est ex scripturiis manifestissimum, docentibus in opere bono vnumquemq; adiuuari a deo. Scripturæ omnes, quę designant deum nos adiuuare, plane etiam demonstrant nos aliquid agere, Non enim adiuuatur, inquit Augustinus, nisi qui aliquid etiam operatur. Vnde adiuuare alterum, & consiliarum esse alterius proprie acceptis vocabulis, sunt superioris causę ad inferiorem, & idcirco non deum nos adiuuamus, ꝗuis ipse nos adiuuet. Verum quidem est nos esse in manu dei, sicut lutū in manu figuli, quātum ad aliquid, quantum vero ad aliquid non sic, quia qui creauit nos sine nobis, non iustificat nos sine nobis. Proinde per omnem locum scripturę exigitur motus voluntatis humanę, quod non potest fieri iustificatio impij sine motu liberi arbitrij poenitentis & credentis in eum, qui iustificat impium. Sicut ergo lutum est in manu figuli pręparantis ipsum, aut ad accipiendum formam honoris, aut contumeliæ, Ita nos sumus in manu dei aut deserentis nos sub peccati maledictione naturę humanæ debita, aut præparātis nos ad accipiendum formam salutis, & gratiæ supra naturę humanę meritum. Tertia ratio. Si in operatione bona non esset concursus liberi arbitrij, simul & dei facientis animā libere, & spontanee credere, consentire, poenitere, & bene viuere, falsum esset quod ipse decet in scripturis, Ego dabo vobis cor nouum, ego faciam vt vos faciatis, & in præceptis meis ambuletis, hoc est ego faciam vos facere & in præceptis meis ambulare. Vnde & hac ratione deus ipse, q dicit, Ego dabo vobis cor nouū, is itidem pręcipit nobis, vt nos faciamus nobis cor nouum. Facite vobis, inquit, cor nouū, & spiritū nouū. Vnde Augusti. in lib. de gratia & libero arbitrio, ca. 15, Ne putent, inquit, homines nihil facere per liberum arbitriū, ex eo quod scriptura dicit, Auferam a vobis cor lapideū, & dabo vobis cor nouū. Idcirco in psal. dicitur, Hodie si vocē eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, & per ipsum Ezechielem, Proijcite a

vobis omnes iniquitates, & facite vobis cor nouum & spiritum nouum. Ecce, qui dicit, Ego dabo vobis cor nouũ, is & iubet, Facite vobis cor nouum. Quare iubet nisi vt homo faciat? Quomodo dat, si homo faciat? nisi quia ipse dat quod iubet, hoc est ipse præueniens hominem ita iuuat vt voluntarie faciat. Deus inclinat cor nostrum in testimonia sua, inclinatio tamen illa non alienæ, sed nostræ naturæ est motus. Vtrũq; significauit scriptura, in qua dicimus orantes, Inclina cor meum deus in testimonia tua, & rursus, In clinaui cor meum ad faciendum iustificationes tuas inęternum. Deus igitur inclinat, & homo ipse inclinat, sed quẽadmodum homo orare non posset, Inclina cor meum deus, nisi iam pridem tractus a deo, haberet cor suum vtcumq; inclinatum, Ita quod dicit, Inclinaui cor meum ad faciendũ iustificationes tuas, non sibi arrogat, sed deo tribuit. Nã & in eodem psalmo iam dixerat, Super inimicos meos prudentem me fecisti, mandato tuo lucerna pedibus meis, verbum tuum, & lumen semitis meis. Prouid⁹ sanctus scripturę spiritus omnibus obuiat erroribus. Nam interdum exaggerando & inclinando gratiam tacita libera voluntate totũ tribuit diuinę misericordiæ, ne homo putet aliquid boni esse suum quod non sit ex dei munere. Interdum tacita gratia totum tribuit homini, ne ita in deum cuncta reijciat homo, vt se putet posse otiosum & segnem esse. Hęc est per omnem locum prophetica, euangelica, & Apostolica doctrina, quę nec superbos vult nos esse nec desides. Vnde deus & liberum arbitrium simul ad opus bonum nõ perinde concurrunt atq; duo homines ad nauis motũ, vbi vterq; suis agens viribus trahit, vbi tametsi ipsius nauis motus nõ fieret nisi vterq; traheret, tamẽ nec alter ab altero vim accipit agendi, nec impetum, inclinationẽ, aut affectionẽ trahendi, sed concurrit ad opus bonum deus cum homine, quẽadmodum sol cooperatur aeri, ceram mollienti per acceptũ ab ipso sole lumen, ac calorem, quemadmodum & ductor concurrit viam monstrans, & erigens ducit languidum & imbecillum. Proinde & per omnem scripturæ locum gratia Christi comparatur lumini, & duci nobis infirmis in tenebris, in vijsq; lubricis ambulantib⁹. Vnde Ambrosi⁹, Quiuis illuminatarum mentium pius motus alienari qui

dem non potest a propria hominis potestate, sed vt ad id quod æquum & vtile est animi tendat intentio, de incommutabilis inspiratione voluntatis concipitur. Et sicut arte medici fit in oculis caligantibus, vt possint videre, quod pridem non viderant, nec tamen non ipsorum est visio, quā medicina contulit, Ita & in cordibus hominum habitantium in tenebris agitur, vt de vero lumine lumen accipiant quo videant, & ambulent in via salutis. Atq; ita liberum arbitrium cooperari deo non obuiat apostolo Paulo dicēti, Neq; qui plātat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incremētum dat deus. Quis te deseruit? Quid enim habes, quod nō accepisti? Siquidem Paulus hæc dicens intendit docere non q; liberū arbitriū nihil agat, sed q; ex se nihil boni faciat sine gratia dei sic prçuenientis, præparantis, illuminantis, atq; ducentis, vt hilari & spontanea voluntate illi obediat, ac seruiat. Ex huiuscemodi autem gratia sic ex dei præuenientis & prçparantis tractu accepta simul & quotidiano illius auxilio fiunt omnia, quç sequuntur opera bona a libero hominis arbitrio. Quo fit vt totum corpus bonorum operum sit deo dādum, Totum, inquam, id est quod liber opus in homine bonum. Proinde segregatus ex massa perditionis non habet ex se, vnde in se glorietur aduersus alterum in eadem massa perditionis derelictum, quamuis habeat a deo vocante & præparante, vnde glorietur in domino. Nemo venit ad patrem nisi credat in Christum, Nemo aūt credit in Christum, nisi vocetur, atq; ita etiam vocetur, vt sibi persuadeatur. Ipsa vocatio quæ fidem in nobis prçuenit, neq; est voluntatis nostræ opus, neq; in potestate eius. Velle itaq; iuste & bene non est volentis hominis semetipsum prçuenientis, excitantis, & mouentis, vt fiat promissionis filius, sed dei præuenientis & miserentis, qui hominem prçueniendo excitat, & ad hanc salutem accipiendā præparat, eligit, & segregat. Item incipere credere, aut bene velle, & bene currere non est hominis volentis & currentis, id est, non est propter merita volētis aut currētis homini datū, sed est hoī prçparatū ex gratia miserētis dei, qui sua vocatiōe interna gratis iustificat, & instigat credendi voluntatem, sed non inde consequens est nos non habere ad vllum opus vim liberi arbitrij. Nam & ante hanc salutis suç

tis suæ gratiam, quamuis homo nihil iuste & bene operetur, vtcꝗ tamē de multis operibus huius vitę libere iudicat, discernit, deliberat, consultat, definit, & ex libero iudicio mouet membra in opus priusꝗ etiam gratiam & salutem accipiat libere de gratia, & salute iudicat, consulit pro illa supplicat, & suspirat. Deinde post acceptam gratiam ex libero iudicio suę rationis secundum eandem gratiam libere viuit & operatur bene. Et ita quamuis nemo te discernat seu segreget a vilitate conditionis debitę humano generi nisi deus, qui per Christum Iesum tui miseretur, largiens gratiam non tibi debitam, vtcꝗ tamen facultas liberi arbitrij etiam ante manebat in te integra, tametsi nō ad faciendum opera bona. Quod autem Cyprianus, Augustinus, & Bernardus ex scripturis sacris demonstrant in nullo esse gloriandum, nostrum nihil esse, totum deo dandum, non illi ex parte, nobis ex parte, & non partim gratia, partim liberum arbitrium operari, sed totum in illo & totum ex illa plane volunt nullum esse in nobis opus bonum, quod non sit dei donū, quia sine gratia nihil boni potest facere liberū hominis arbitrium, & ita in congerie bonorum operum totum deo dandum, id est quodlibet opus bonum dei est opus. Hæretici autem errāt tribuentes non totum deo, sed nobis ex parte, deo ex parte, arbitrantes in congerie bonorum operum vnū opus bonum nobis tribuendū, aliud bonum opus deo soli tanꝗ vicissim operarentur gratia & liberum arbitrium, quæ in omnibus bonis operibus simul operantur, Sic diuus Ambrosius in pręfata epistola ad Demetriadem virginem, si tamen titulus suum non mentiatur autorem, coarguit eos, qui docent hominem in quadam suarum actionum parte indigere dei auxilio, in quadam autem non indigere, quasi vllum tempus sit, vllumue momentum, in quo pernitiosum illi esse non possit, si ab eo spiritus sanctus defuerit. Et ita sancti hoc dicentes, non solum voluerunt non excludere, sed etiam includere cooperationem, seu cōcursum liberi arbitrij in operibus, seu meritis bonis. Ex quibus scripturis & sanctorū patrū doctrinis hęretici falso moliunť concludere, liberum arbitrium nihil agere. Ex ijsdem plane demōstratur cōtrarium videlicet liberū ar

bitrium etiam agere. Vnde ipse Bernardus vbi dicit, Non partim gratia, partim liberum arbitriũ, sic plane loquitur. Gratia ad hoc prçuenit liberum arbitrium, vt iam deinceps illi cooperetur, & ita quod a sola gratia est cœptum pariter ab vtroq; videlicet a gratia & libero arbitrio perficitur, vt mixtim, non singillatim simul, non vicissim per singulos profectus operentur, non partim gratia, partim liberum arbitrium, non vnam partem operum gratia sola, alteram partem liberum arbitrium solum, sed totum. i. totam congeriẽ operum, & quodlibet opus bonum, hoc scilicet liberum arbitrium operatur, totum illa scilicet gratia operatur, sed sicut totum in illo scilicet libero arbitrio, ita totum ex illa scilicet gratia. Credimus, inquit, placere lectori, q̃ a sensu apostoli nequaq̃, recedimus, & quaq; versum euagetur oratio, in eadem pene ipsius Apostoli verba fræquenter recidim⁹. Quid enim nostra oratio aliud sonat, q̃ illud: Ergo neq; volentis, neq; currentis, sed dei est miserentis, quod sane nõ ideo dicit, quasi quis velle & currere possit inuanum, nec ideo solum, vt inquit Augustinus, q̃ concursus sit dei & hominis, sed quia is qui vult & currit, non in se, sed in deo a quo accepit & velle, & currere, debeat gloriari, neq; enim potuisset velle & currere in vitam æternam, nisi præuentus gratia dei excitantis & iustificantis. Nemo impius potest semetipsum iustificare, nemo mortuus peccato, potest seipsum resuscitare, hoc ẽ non potest vitã spiritualem sibi infundere. Itaq; qui gloriatur, in domino glorietur. Et hęc est plana omnium ecclesiasticorum patrum doctrina, ex scripturis sacris euidentissime demonstrata, & præsertim Augustinus multis in locis, Vt velim⁹, inquit, deus operatur incipiens & præueniens, qui volentibus cooperatur, pficiens vt velimus, sine nobis operatur deus, cum autem volumus, & sic volumus vt faciamus, nobiscum operatur de⁹, hoc est, vt incipiamus velle bene, qui eramus malę voluntatis. Deus in nobis operatur sine nobis solus sua vocatione sancta, nos excitãs & suggerens, & gratiã immittens. Sicut autem de malis motibus, dicit Apost. quædã se facere, quæ nõ ipse facit, sed qđ habitat in ipso peccatũ, vbi aliud sensus illiciti, aliud cõsensus in illicitum. Ita & in motibus honestatis, quædã facit homo, quę tamẽ non ipse facit, sed spirit⁹

de prǫuenictis & excitatis ad illa, vbi & aliud est sensus ho nestatis, aliud cõsensus. Sufficit aũt hic obiter trãsire & suc cinctim transcurrere. Nã prolixe demonstrãtur hæc oĩa lu cidissime ex scripturis sacris in li. de natura & gratia, & in lib. de concordia liberi arbitrij, & prędestinationis diuinę.

Secundi generis rationes demonstrantes per captiui tatem & seruitutẽ, quę intrauerũt per Adæ peccatũ liberũ arbitrium de humano genere non perijsse. Ratio prima.

Tota sacra scriptura, totaꝗ sanctorũ patrũ doctrina, est plena testimonijs plane docẽtibus etiã post Adæ peccatũ ꝑmansisse in humano genere liberi arbitrij seu iudicij facul tatem, qua rationalis anima libere valeat de rebus agendis sibi propositis consulere, deliberare, easꝗ examinare, & exa minatas iudicare, eisꝗ examinatis spontanee consentire, aut dissentire seu acceptare vel refutare, alioquin spiritus sanctꝰ in scripturis frustra peccatores ad credendum, & ad fugien dum ac refutandum carnis desideria ad viuendũ secundum leges, regulamꝗ præceptorũ inuitaret frustra, proponeret consilia, exhortationes, præcepta, prohibitiões, correptiões, pœnarum cõminationes, & premiorum pollicitatiões. Vñ neꝗ talia ꝓponit quisꝗ beluis, infantibus, insanis, aut dor mientibus, qui non possunt de vllis rebus sibi propositis iu dicare, discernere, examinare ad rationem iusti ac iniusti at tendere, an præceptum, an vetitum considerare. Sic arguit venerabilis pater Augustinus. Si non esset liberum arbitri um, quomodo deus iudicaret hunc mundũ? Nemo arguit, aut obiurgat eũ, quem habere rationis iudiciũ nõ ęstimat. Nihil enim aliud est arguere aliquẽ, ꝗ̃ in memoriã eius pec cata seu turpiter facta reducere, et cõmonstrare, ac añ oculos ponere errata, vt se videat, deformẽ se iudicet, & accuset, inci piatꝗ sua sponte refutare ac detestari ea, in quæ pridem sua spõte consentiebat. Hęc oĩa sunt in hoĩe liberi arbitrij offi cia. Experit̃ quisꝗ in se facultatẽ examinãdi res sibi ꝓposi tas, & spõtanee cõsentiendi ac eligendi in vnũ aut alterũ, et animã intus præsidentẽ, finẽ aliquẽ sibi cõcipere, & in illũ libere cõsentire, & pro illo pręstituto, media quędã excogi tare, & inter media multa proposita examinare, deliberare, cõsulere, & tandẽ iudicare, & habita consideratiõe tẽporis præteriti & futuri decernere, quid cõueniat, deceat, aut o-

porteat

porteat, & pro fine illo præconcepto assequendo eligere, aut fugere vnũ aut alterũ, & imperare mẽbris, mouẽdo ea in opus, vel prohibendo ab opere. Experit̃ hęc quisque in se, cũ pro arbitrio se vtit, & voluit nunc ad illud, nũc ad aliud cogitandũ vel operandũ, nũc mouẽs mẽbra in opus, nũc prohibẽs ab opere. Vñ scriptura dicẽs, Qui facit peccatũ, seruus est peccati, a q̃ quis superatus est, huius & seruus addictus est, cõcludit, quidẽ hoẽm per peccatũ factũ esse seruũ peccati, seruumq; diaboli. Illumq; pręterea nõ esse liberũ a culpa & miseria, sed non inde consequẽs est per peccatũ perire vĩ illã arbitrij a coactione liberam, quę est facultas libere cõsentiendi aut dissentiendi. In superioribus generũ rationibus declarauimus hoc pręcipuum esse, qđ hæreticos fallit incautos, q aut nesciũt, aut nolunt distinguere inter facultatẽ liberi arbitrij, seu vim per liberũ, seu spontaneum iudiciũ eligendi seu consentiẽdi in aliquid, & libertatẽ, quæ est ab oĩ malo et miseria, quarum libertatum distinctio est ex scripturis sacris manifestissima, quemadmodũ deo adiuuante, ostẽdemus in lib. de captiuitate & libertate liberi arbitrij, vbi demonstrat̃ hoẽm per Adæ peccatum nõ perdidisse libertatẽ sui arbitrij, q̃uis iam peccati seruus, & sub potestate diaboli, reus damnationis perdiderit libertatẽ a peccato, & miseria, a quibus iã olim in paradiso erat liber & immunis. Iam olim Pelagius hęreticus, suiq; complices male intelligentes beati Augustini, & catholicę ecclesię doctrinam de diuina gratia calumniabãtur eiusdẽ Augu. doctrinam, dicentes, q ipse ita defenderet gratiam, vt liberum negaret arbitriũ. Quorum sane iniustam calumniam multis in locis a se refellit, & præcipue in libro. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, capite. 2. Nemo, inquit, nostrum dicit, q per peccatũ primi hoĩs liberũ perierit arbitriũ de humano genere, sed quod perierit libertas a peccato & miseria, quę sane libertas in paradiso fuit libertas quędam habendi plenã cũ immortalitate iustitiã, sed nõ perit liberũ arbitriũ.

Secunda ratio. Ecclesiastica pręedicatione ex scripturis sacris est definitum, Adam ante transgressionem mandati, de fructu arboris fuisse prorsus a peccato & miseria liberum, habuisse libertatem arbitrij, qua poterat peccare, & non peccare, sua sponte consentiendo & obediendo

deo

deo præcipienti, aut diabolo suggerenti, eademq; hac potestate abutentem, fuisse constitutum in ira dei, & in miseria. Quamuis autem per Adę peccatum, homo sic factus sit iræ filius, iusticiaq; perdita, deo inimicus, non potens absq; illius gratia aliquid recte ac iuste velle aut agere, quod sit illi gratum vel acceptum, vtiq; tamen quisq; experitur, quod & ex scripturis demonstratur sese habere vim, qua potest de hoc suo peccato, & de lege dei, & iusticia eius, & vita æterna, & regno eius, altero docente iudicare, deliberare, & sese posse vni aut alteri sua sponte assentiendo subijcere, aut dissentiendo spernere & contemnere; & sese aliquo persuadente, posse pro venia ac iusticia gratis impetranda ad deum suspirare & orare. Hęc & id genus alia, sunt rationalis creaturæ officia in scripturis sacris designata. Ex eo igitur, q̄ quisq; aliquid patiatur inuitus propter cōmissum peccatum, non oportet consequens esse, perijsse vim liberi iudicij, seu consensus. Vnde Augu. li. primo retractationū, cap. 22. Nisi quisq; mutauerit voluntatem, bonū operari nō potest, quod in nostra potestate esse positū, docet saluator, dicens, Aut facite arborem bonam, & fructū eius bonū, aut facite arborē malā, & fructū ei⁹ malū. Verū bn̄facere in potestate nostra nō esset, nisi misericordia dei hoīem pręueniret. Nā & hoc deo pręparante debemus prędicare, firmiter credere, & nullatenus dubitare, quod per pęccatum primi hoīs ita genus humanum sit incuruatū, vt nullus postea aut credere in deum, aut diligere illum, sicut oportuit, aut bene operari potuerit, nisi eum gratia diuinę misericordię præuenerit & erexerit, largiens consiliū, auxiliū, & pręsidiū. Consilium quidem, quo cognoscat in terra veram salutis viam. Auxilium, quo erigatur & trahatur de lacu peccati, & statuatur in viam rectā. Pręsidium, quo deus sit illi turris fortissima a facie inimici, adsit illi ambulanti inter medios hostium cuneos, ductor, & protector assiduus. Verum quidē est præcepta viribus nostris solis esse impossibilia, sed idcirco de⁹ pręcipit ea, quę p nosmetipsos implere non possum⁹, vt sciam⁹ qd ab illo petere & orare debeamus. In eo qd iubet, admonet facere qd possis, et petere qd nōdū possis. Propterea, inqt Au. iubet deus ea, quę facere nō possum⁹, vt in nobis deficiētes, ad illū cōfugiam⁹, ī li. de spi. & lit. ca. 17.

Ratio-

Ratio tertia. Rationalis anima q̃uis plęrumq; patiať aliquid in carne, aut in membris coacta nolens & inuita, nihil tamē ex volūtate agit inuita, nihil eligit & acceptat, in nihil cōsentit, nisi libere et spontanee. Manus, pedes, cęteraq; corporis mēbra plærūq; patiuntur voluntate aut inuita aut non consentiēte, sed nihil vnquam ex voluntate homo agit per suū corpus & membra, nisi volūtas intus præsidens libere consentiat, et moueat illa. Caro & mēbra martyrum fuerunt in potestate torquentium, sed nō corda, quæ manserunt libera. Fecerunt in eos quę voluerunt, sed in mēbra, non in corda, non habentes, quo cogerent illa, vt consentirent. Corpus deijcitur in vincula, in compedes ligatis manibus & pedibus, non tamen inde est consequēs eum perdere liberum arbitrium, quia adhuc ei liberū est de suis vinculis ferre iudiciū et causas ꝑpter quas hęc patiť, examinare, an iuste sint, an iniuste, adhuc ei liberum est consentire, & non consentire in vincula & compedes, Sic & plærūq; rationalis voluntas patitur aliquid inuita, sentiens etiā plærumq; illicita desideria, nihil tamen ex voluntate agit inuita, & proinde iuxta apostoli Pauli doctrinam non peccat, si neq; obediat neq; consentiat. Hæc est irrefragabilis Hieronymi, Augustini, Bernardi, omniumq; orthodoxorum patrum doctrina de gratia & libero arbitrio tractantium ex scripturis sacris demōstrata. Ex his igitur manifestum est liberum viatoris arbitrium pro hoc statu non esse definiendum, quod ęqua potestate, aut facultate inter bonum & malū vertatur, hęc enim sunt libertas voluntatis, secundū quā voluntas libera erat a peccato & miseria sub innocente statu, nūc autem voluntas necessitate & inuita est miserię seruituti, & captiuitati subiecta, manet tamen in actibus sui consensus libera a coactione, quia ad consentiedum nulla vi, nulla cogitur necessitate.

Tertij generis rationes sunt, quibus demonstratur pręscientiam & prouidentiam dei cuncta infallibiliter gubernantis non tolli liberum hominis arbitrium. Prima.

Deus ipse quicquid facturus est, id pręsciuit & ab ęterno proposuit, & quicquid nō ē facturus, id pręsciuit, et proposuit non facere, sed ex scripturis sacris est manifestissimū deū multa & præsciuisse, & proposuisse facere, quę tñ

potest

potest facere, & rursus multa proposuisse, se facturum esse, quæ tamen potest non facere, Matthei .3. Potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahę. Itē Mat.26. An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plus ꝗ duodecim legiões angelorum? Item Danielis tertio, Sidrac Misaac, & Abdenago, dixerunt ad regem Nabuchodonosor. Deus quem colimus, potest nos eripere de camino ignis ardentis, & de manibus tuis o rex, ꝙ si noluerit, notum sit tibi, quia deos tuos non colimus. Item Sapientiæ vndecimo, Immisisti eis multitudinē mutorum animalium in vindictam, vt scirēt per quæ quis peccat, per hæc & torquet̄. Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creauit omnia ex nihilo, immittere illis multitudinem visorū. Dominus qui Lazarum, inquit Augustinus, suscitauit in corpore, potuit & Iudam suscitare in mente, potuit quidem, sed noluit. Ex quibus manifestum est deum aliter ꝗ præsciuit & proposuit posse facere, & ita diuinam præscientiam & prouidentiam immutabilem non imponere rebus vllam necessitatem. Proinde & præcipit deus homini, vt sollicite ambulet cum domino deo suo, & curam gerat salutis suę, & omni custodia seruet cor suū, & talentum desuper acceptum non defodiat in terram, non sinat manere otiosum, sed negotietur in eo, quę omnia plane indicāt, non sic omnia esse committenda diuinę prouidentię, tanꝗ nos debeamus esse otiosi, sed comouēt & excitant liberum nostrum arbitrium ad operandum.

Secunda ratio, ex scripturis sacris luce clara demonstratur rationales creaturas multa posse facere, quę non faciunt, & posse multa non facere, quę faciunt. Talem intellectum habuerunt sancti patres ex scripturis sacris ab initio. Vnde Genes.31. Dixit Laban ad Iacob, Nūc valet manus mea reddere tibi malum, sed deus mihi dixit, Sane non loquaris cum Iacob quicꝗ durius, Item ecclesiastici.31. Iusius potuit transgredi, & nō ē transgressus, potuit facere mala, & nō fecit, Item secundi Macha. sexto, ait Eleasarus, Domine qui habes scientiam manifeste, ita scis, quia cū a morte possem liberari, duros corporis sustineo dolores, secundum animā vero ꝑpter nomē tuū libenter hæc patior. Ex prędictis cōsequēs ē primo ea quę fiunt non ex necessitate fieri. Deo

inde ea quę diuinitus præscita sunt & pręordinata posse nõ fieri. Tertio Deum quod præsciuit & pręordinauit se facturũ, posse nunquam pręsciuisse & pręordinasse. Quarto deũ plærumq; dare rationali creaturę auxilium, q̃ potest facere aliquid si velit, quod tamen non facit, quia non vult facere. Vnde & huius cõsideratione plærũq; legim⁹ in scripturis hominem resistere deo, illiusq; voluntati, & spiritui sancto. Proinde hęc, cũ deus aut Christ⁹ in scripturis dicit se nõ posse facere hoc vel illud, vel oportere facere aut pati hoc vel illud, indigent interpretatione & intellectu sano. Quod Genes.17. dicit dominus ad Abraham, Num potero celare Abraham quæ gesturus sum? quasi dicat, non. Et Gene.19. Dixit dominus ad Loth, Festina, & saluare ibi, quia nõ potero donec ingrediaris ibi. Item Saluator Marci.6. Non poterat ibi facere virtutem vllam. Tertia ratio.

Qua demonstratur per diuinam præscientiam & prouidẽtiam, non euerti liberum hominis arbitrium, impossibile ẽ, quod voluntas hominis velit aliter, vel alio moueatur modo, quam deus vult eam velle. Sed deus quotiescumque vult hominis voluntatem velle, vult eam libere velle, & non coacte, Ergo necessarium est, quod voluntas hominis libere, & non coacte velit, quicquid voluerit. Quemadmodum deus vult causas naturales non libere, sed ex necessitate agere naturę, Ita vult causas liberas nõ ex necessitate, sed libere operari. Reguntur quidem hominum volũtates a diuina ꝓuidentia, quę omnipotẽtissimam habet potestatem in hoim corda, non solum vt causa permittens hoẽm agere, & nõ cooperans, sed vt efficiens & mouens causa, ita tamẽ suauiter mouens ac dirigens liberum hominis arbitrium, vt secundum scripturę testimonia relinquat in illius potestate, etiã ea quę facit, posse non facere, & multa, quę nõ facit, posse facere. Propterea ergo homo est liberi arbitrij, quia diuina prouidentia ita gubernat illũ, vt in quodlibet consentiat, aut dissentiat, nõ coactus necessitate vlla, sed volũtate libera & spõtanea cõsentit aut dissentit. Pręscientia igitur & prouidentia diuina, ex quibus hæretici moliũtur liberũ hois arbitrium euertere, non solum non euertunt, sed & planissime ipm esse demonstrant. Hanc ergo dei prouidentiam infallibilem, suamq; voluntatem vnicam, fixam, sempiternã, & immobi-

mobi-

mobilem, cuncta gubernantē stare cū rerum, quæ fiunt, contingētia fide teneas, etiam quis intellectu idipsū penetrare nō valeas, & noli curiose scrutari, si nō velis errare, noli altū sapere, sed time, magisque studeas ex fide in deum ambulare, quàm intellectu & scientia illius immensitatē inuestigare. Ipse enim deus magnus & incomprehensibilis, vincens sapientiam nostram, dicasq; cum Apostolo Paulo, O homo tu quis, qui correspondeas deo? O quàm incomprehensibilia sunt iudicia tua, & imperuestigabiles viæ tuæ?

Pergamus nunc ad quartam viam rationibus demonstrantes per diuinam prędestinationem & reprobationem non esse euersum hominis liberum arbitrium. Primū argumentū ex scripturis sacris est manifestū, iustū prędestinatū posse trāsgredi legē dei & facere multa, quę nō facit, eumq; posse a charitate et fide semel accepta deficere, et in mala volūtate pseuerare vsq; in finē. Queadmodū de iusto loquitur Paul. Qui stat, videat ne cadat, & de iusto dicit, q potuit facere mala, & nō fecit. Paulus vas electionis, certus erat se prædestinatum esse, tñ sibi timuit, castigans corpus suū, & in seruitutem redigens, ne ipse dū alijs prædicaret, fieret reprobus. Quis contingere nō possit, q aliquid aut fiat, aut futurū sit aliter, quàm de⁹, aut prędestinauerit, aut reprobauerit, tñ secundū canonicas scripturas firma fide tenendū est deū ea quę factur⁹ est libera sua volūtate & cōtingenter facturū esse, ex quo consequēs est hominē, qui prædestinat⁹ est, posse dānari, & eū insuper, qui est reprobatus, posse saluari, cū sit ex scripturis sacris manifestissimū, deū ea posse non facere quę ꝓposuit facere, & eundē insup multa posse facere, quæ tamen ipse facturus non est, prędestinatum quoq; hominē posse facere mala, quę non facit, & a charitate cadere vsq; in finem vitæ, posse perseuerare in mala voluntate. Verum quidem est, deum non posse incipere prædestinare hominem, quem reprobauerit, nec item posse incipere reprobare hominem, quem prædestinauerit, sed non inde consequens est, deum ex necessitate prædestinasse vllum hominē, aut ex necessitate reprobasse, neq; etiā cōsequēs est vllū hoēm prędestinatū, ex necessitate esse pdestinatū, aut vllū hoēm reprobatū, ex necessitate esse reprobatū, nā quę in propositionib⁹ añcedētib⁹ sunt pdicata, significāt quādā sciētię

& voluntatis mutationem, quæ non potest deo competere. Quemadmodum deus non potest nūc incipere scire aliqd, nam quicquid nunc scit, ab æterno sciuit, ita non potest nūc incipere prædestinare hoēm, quē tamen ab æterno prędestinauit, potest nūq̄ prędestinasse. Sed hęc arbitror acutiorib9 esse relinquēda, nec temere pscrutāda a tardiorib9 ingenijs.

Secunda ratio. Operatur quidem diuina prædestinatio in omnibus prædestinatis bene viuere, & recte operari, non quod ipsi prædestinati nihil agant libero suo arbitrio, sed quod ita attrahat ipsos prędestinatos, ita quoq; iuuet illos, vt ipsi voluntarie bene viuant, & operētur opera bona, dicente ipso per prophetam, Ego faciam vt vos faciatis. Tā suauiter, tamq; sapienter deus operatur in iustis hominib9 bene velle, & bene operari, vt non adimet eis declinādi ad vitia possibilitatem, neq; pręscientia, neq; reprobatio cogit reprobos, si conuerti noluerit. Dicit enim per Ezechielem deus, Si dixero peccatori mortem morieris, & ille cōuersus, iusticiam fecerit, vita viuet & non morietur. Secundū morem humanum loquentes, ea quæ in se sunt a nobis incomprehensibilia, accommodat imbecillitati intellectus nostri, ostendens vnicum suum immutabilem, inuariabilem voluntatis suæ actum, non esse ad malum damnationis nobis inferendum, nisi propter causas inuentas in nostris voluntatibus. Si gens illa, inquit, egerit pœnitentiam, agam & ego pœnitentiam super malo quod locutus sum, vt facerē eis, tanq̄ dicat, malum quod eis facere decreui propter peccata ipsorum pœnitere nolētium, facturus sum, quod si pœnitentiam ipsi egerint, id quoq; pręsciuissem, & nunq̄ malum tale proposuissem illis facere. Quęstio autem illa, quomodo deus pręstinauit suos electos, & attrahit eos, quos in libero dimisit arbitrio, Difficulter, inquit Augu. soluitur. Quomodo enim, inquit, attrahit, vt quos, quod voluerit eligat, & tamen vtrumq;, inquit, verum est, sed intellectu hoc pauci penetrare valent. Diuina prædestinatio iusti hoīs voluntatem ita dirigit & gubernat, vt ipsa hominis voluntas libere in id quod vult agere consentiat, tantoq; magis libere iustus quisq; operatur, quanto magis suauiter a deo ad faciendum ducitur & inclinatur. Quantumlibet fueris conatus penetrare sempiternæ ac immutabilis prędestinationis

nis & reprobationis diuinæ abyssum stare cum mutabilis rerum contingentia,& cum potestate humanarum voluntatum ad opposita eorum,quæ sunt ordinata ab ęterna immutabili & infallibili prædestinatione,nec cōprehendens, nec prorsus quiescet inuestigatio mentis tuę,nisi in obsequium fidei tuū captiuaueris intellectū,& sub potēti manu dei humiliatus,discas sapere non alta,non plus q̃ oporteat, sed ad sobrietatē vt credas,quod spiritus dei in ecclesia Christi docet,etiā q̃uis nequeas humanę ratiōis indagine penetrare. Magis studeas in hac vita deum diligere,timere,& reuereri,q̃ ea quæ dei sunt comprehendere. De his autem in lib. de natura & gratia, & in libro de diuina prouidentia,& rursus in libro de diuina prædestinatione latius.

Tertia ratio. Ex eo quod saluator dicit, Nemo venit ad me,nisi pater meus traxerit eum, consequens est hominem a patre tractū, aliquid etiā volūtarie agere, scilicet sua sponte venire,q̃uis nequaq̃ venire potuisset,nisi tractus esset. Agit deus aliquid sine nobis,& aliquid agit cooperantibus nobis. Proinde non ait,nisi pater meus duxerit illū. Ne quis,inquit August.aliquo modo voluntatem hominis præcedere credat. Neq̃ rursus dixit, Nemo ambulat in semita mandatorum,nisi pater meus traxerit, ne voluntas hominis nihil agere credatur, cum bene operatur, sed nemo, inquit,venit ad me.i.credit in me. Nemo incipit in Christum credere,vt Christianus fiat,nisi deus vocare sua interna fide inspirata, pręueniat illum, faciens illum credere libera voluntate. Ducitur autem, cum iam ex fide voluntarie operatur,progrediens de virtute in virtutem, vigilando & orando assidue,vt inter tot, tantasq̃ huius vitæ tentationes, dirigatur mutabilis sua voluntas a deo in via Christi, quemadmodum orat propheta,Deduc me in semita mandatorum tuorum,quia ipsam volui,vbi pręcedit voluntas prophetæ,quæ a deo duci desiderat. Sed ne hæc voluntas qua duci desiderat a semetipso habere putaretur, alibi testatur. Dixi nunc cepi,hæc mutatio dextra excelsi. Quod Apostolus Paulus dicit,Non est volentis,neq̃ currentis,ad hoc dicit,ne quis arbitretur motum voluntatis,aut cursum hominis tanq̃ meritum præcedere dei miserentis gratiam. In omnibus enim dei gratia hominem præueniens, præparat

vt iuste velle & recte in vitam æternam valeat currere. In omnibus iustificandis voluntas præparatur a domino deo, qui excitans, & pulsans hominis animam varijs vtitur me dijs, nunc totum simul infundens, nunc paulatim hominis animam præparans, nunc incutiens gehēnæ timorem, nunc coram hoc mundo pudorem, nunc ingerens animi merorē, nunc afflictionem, vt animus non delitias, sed miseriæ sola tium potius quęrat, nunc mortis metum, vt ampli9 peccare non libeat. Atq; hæc omnia operatur deus, nunc per homi nes corripientes, nunc per prędicantes, nunc per hostes ty rannosq;, nunc per arma, nunc per leges imperiales, quæ & absq; his omnibus potest occulto, mirabili, & ineffabili mo do quęcumq; voluerit in nobis operari, nunc secundum iu dicium suę iustitię, deserens & excitās, nunc secundum iu dicium suę misericordię illustrans. Neq; satis est timere ge hennā, aut cessare a volūtate peccandi, sed & oportet amicū fieri deo, vt displiceat peccatum ex amore iusticię per spiri tum intus viuificantē. Proinde nō solū op9 est excitatione, quēadmodū dixit Pelagi9, sed op9 est gratuita liberatiōe, & viuificatione per spiritum fidei, qua & foras eijciatur prin ceps huius mundi per fidem in Christum pro peccatis no stris crucifixum. Timent dęmones, & tremunt sine dubio crucem non materialem foris ligneam aut lapideam, sed in tus in corde fidem in Iesum, in quo victi sunt & eiecti fo ras, nec aliter timebunt te, nec aliter tremor tuus super illos ualet, nisi viderint in te crucem Christi operari, vt possis dicere cum Paulo. Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Iam scrutari si velis causam, cur deus qui in pote state habet omnium hominum corda ita pręparat aliorum corda, vt credere velint, aliorum vero corda non ita præpa rat, noli curiose scrutari, si non velis errare. Qui nō ita trahi tur, iusto dei iudicio deseritur, quia peccator est & supplicio dignus. Quamuis impij pro loco & tempore ita etiam plę rūque intus tangantur, vt valeant ostium cordis aperire, & sese ad accipiendum spiritum fidei & charitatis accommo dare. Qui autē ita trahit̄ vt credat, secūdū gratiā dei mise rentis trahitur. In huiuscemodi ergo quæ facit deus erga homines iam damnationi obnoxios operatur, nunc secun dum

dum suam iustitiam, nunc secundum suam misericordiam. Vbi autem iustitia & misericordia, ibi nulli fit iniuria. Declarantur autem haec omnia in libro de concordia praedestinationis diuinae, & voluntatis humanae, vbi & argumenta, & difficultates ac difficilium quęstionum nodi ac perplexitates ex scripturis sacris dissoluuntur.

His ergo quatuor vijs vtcumque apertis ad intelligendũ gratiam & voluntatem humanam in vnum concordare facimus. *Primi tractatus huius libri finis.*

¶ *Sequitur secundum huius tractatus capitulum, in quo demonstratur liberum arbitrium esse, deum autem sua gratia ipsum adiuuare.*

AD aperiendum viam intelligendi ea, quae de gratia & libero arbitrio sumus tractaturi, Sciendum est, primo quod inter hęreses contra gratiam, & liberum arbitrium, duae iam olim ante annos mille fuerunt praecipue ab ecclesia dãnatę. Vna Manichęorũ, Altera Pelagianorum. Illa liberum arbitrium prorsus tollit, docens non posse oriri malũ nisi ex malo. Ista vero defendit omnino liberi arbitrij potestatem ad vtramlibet partem & ad bonum & ad malum omnibus esse communem. Liberum arbitrium si prorsus negetur, inquit Hieronymus, Manichaeorum secta construitur; Ipsius vero libertas, si omnino defendatur, haeresis contingit Pelagiana. Quosdam, inquit Augustin⁹, nimia voluntatis suę diffidentia deiecit in negligentiã, quosdam nimia voluntatis suae fiducia extulit in superbiam. Illi dicunt, vt quid conamur bene viuere, quod in solius dei est voluntate. Isti dicunt, vt quid rogamus deum, ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate.

Proinde & ista quęstio, vbi de libero voluntatis arbitrio & de gratia dei disputatur ita est, inquit Augustinus, ad discernendum difficilis, vt quando defenditur liberum arbitrium, dei gratia negari videatur. Quando autem asseritur dei gratia, liberum arbitrium putatur auferri. Difficultas autem haec inde nascitur. Nam diuina scriptura ita loquitur aliquando, vt nihil videatur liberum arbitrium prodesse ad salutem, sed sola gratia veluti, cum dicit.

Non

Non est volētis neq; currentis, sed dei miserētis, deus cui vult miseretur, & quem vult indurat. Neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Aliquando vero ita loquitur, ac si tota nostra salus in libera nr̄a cōsistat volūtate, veluti cum dicit. Si volueritis, & me audieritis, bona terrę commedetis, Si nolueritis, gladius deuorabit vos. Ante hominem bonum & malum, vita & mors, quodcumq; voluerit, dabitur ei. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quis est homo, qui vult vitam, Prohibe linguā tuam a malo, & labia tua ne loquant̄ dolū, diuerte a malo, & fac bonū. Proijcite a vobis inīqtates vr̄as. Mūda cor tuū, Facite vobis cor nouum. Ego reddam vnicuiq; secundum opera sua. Ex hisce similibusq; scripturis, quę inter se pugnare videntur gratiam simul cum libero arbitrio docet catholica ecclesia defendere, Authoritas enim diuina in scripturis nequaq;, inquit Augustinus, sic hominem admoneret si nullam libertatis rationem in homine cognosceret, Nec pro meritis bonis & malis, singulis retribueret, si per liberum arbitrium nullū bonum vel malum homo faceret. Rursus scriptura nec gratiā cōmendaret, nec eam ad salutē esse necessariam monstraret, si liberum arbitrium saluari, & bene operari sine gratia domini Saluatoris Iesu sufficeret. Cum Augustinus adhuc viueret, erant qui ex doctrina illius in diuersis libris super defensionem contra Pelagiū æditis arbitrabantur liberum arbitrium hominis tolli, de quibus ipse in epistola ad Valentinum sic loquitur. De vestro monasterio, inquit, venerunt ad nos duo iuuenes Erescōnius & Fœlix, qui nobis retulerunt mōasterium vestrū nonnulla dissensione turbatum eo quod quidam in vobis sic gratiam dei prędicent, vt negent hominis esse liberum arbitrium, & quod grauius est, dicūt, quod in die iudicij nō sit redditurus vnicuiq; deus secundum opera eius, etiam hoc tamen indicauerunt, quod plures vestri non ita sentiāt, sed liberum arbitrium adiuuari fateātur per dei gratiam, vt recta sapiat & faciat homo, vt cum venerit dominus reddere vnicuiq; secundum opera eius, inueniat opera sua bona, quæ præparauit deus vt in illis ambulemus, hoc qui sentiunt, bene sentiunt. Obsecro itaq; vos fratres sicut Corinthios obsecrauit Paulus per nomē dn̄i nostri Iesu

Christi

Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Hactenus Augustinus. Plane vides liberum arbitriũ adiuuari per dei gratiam, nõ vt nihil agat, sed vt recta agat, recta sapiat, & ex gratia dei bona faciat opera, quia deus in die iudicij, vt inquit Paulus, reddet vnicuiq; secundum opera sua. Deinde idem venerabilis Augustinus aperiens quo nam pacto gratia dei adiuuat liberum hominis arbitrium. Primo enim, inquit, dominus noster Iesus Christus, sicut scriptum est in euangelio Iohannis, non venit vt iudicaret mundum, sed vt saluaretur mundus per ipsum. Christus Iesus, inquit Paulus, venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Postea vero, sicut scribit Paulus apostolus, iudicabit deus mundum, quando venturus est iudicare viuos & mortuos, sicut tota ecclesia in symbolo confitetur. Si ergo non est dei gratia, quo modo saluat mundum? Si non est liberum arbitrium, quo modo iudicat mundum? Proinde librum meum, vel epistolam meam, in qua disputaui de gratia dei secundum hanc fidem intelligite, vt neq; dei gratiam negetis, neq; liberum sic defendatis arbitriũ, vt a dei gratia separetis, tanq; sine illa vel cogitare aliquid, vel agere secundum deum vlla ratione possimus, quod omnino non possumus. Propter hoc enim dominus cum de fructu loqueretur iustitiæ, ait discipulis suis, Sine me nihil potestis facere. Vnde & epistolam ad Sixtum Romanę ecclesiæ presbyterum, ex qua quidam vestrum occasionem sumpserunt errandi contra nouos hæreticos Pelagianos, noueritis esse conscriptam, qui dicunt gratiam dei secundum merita nostra dari, & homines a seipsis iustos fieri, in seipsis gloriantes, quasi hoc eis non deus dederit. Talibus dicit Apostolus. Quis te discernit? hoc est, quis te de massa perditionis separat nisi deus? Et quoniam homo inflatus posset dicere, discernit me fides mea, discernit prę uia cogitatio mea bona, discernit me oratio mea, qua merui iustus fieri, Mox Apostolus huic occurrit dicens. Quid enĩ habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Sic autẽ gloriantur, quasi non acceperint, qui se iustos a seipsis fieri putant. Contra quos ego in epistola, inquit, quæ ad vos peruenit probaui per testimonia sanctarum scripturarum tum bona opera nostra, tum rectã

fidem, tum pias orationes nullo modo in nobis esse potuisse, nisi hæc acceperimus ab illo, de quo dicit Apostolus Iacobus, Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est descendens a patre luminum. Nec quisquam dicat meritis operum suorum vel meritis orationum suarum, vel meritis fidei suæ sibi traditam dei gratiam, vt putetur verum esse quod illi hęretici dicunt, gratiam dei secundū merita nostra dari, quod falsissimum est. Non quia nullum est meritum vel bonum piorum, vel malum impiorum. Alioquin, quomodo iudicabit hunc mundum, sed misericordia dei & gratia conuertit hominem, vt bona faciat merita. Quemadmodū ait propheta, Deus meus, misericordia eius pręueniet me. Præueniet, inq̈, vt iustificetur impius, hoc ē, vt ex impio fiat iustus, & incipiat habere meritum bonum, qđ deus coronabit, quando iudicabitur mundus. Multum igitur vos rogo, vt eum, a quo monachi vestri dicunt, se turbatos ad me mittere non grauemini, aut enim nō intelligit librū meum de gratia differentem, aut forte ipse non intelligitur, quando difficillimā quęstionem & paucis intelligibilem enodare conaē. Ipsa enim est quæstio de gratia dei, quæ fecit, vt homines nō intelligētes Paulum Apostolū putarēt ipsum dicere, Faciamus mala vt veniant bona. Vñ & Petrus Apostolus in secunda sua epistola, Quapropter charissimi hęc expectantes satagite inuiolati & immaculati reperiri in pace, & domini nrī Iesu Christi patientiam, salutē arbitremini, sicut & dilectissimus frater noster Paulus, secundum eam, quę data est ei, sapientiam scripsit vobis, sicut & in omnibus epistolis loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles peruertunt, sicut & cæteras scripturas ad proprium suum interitum. Cauete ergo, quod tantus Apostolus tam terribiliter dicit, & vbi sentitis vos non intelligere, interim credite diuinis eloquijs, quia et liberum est hominis arbitriū, & gratia dei, sine cuius adiutorio liberum arbitrium, nec cōuerti potest ad deum, nec proficere in deo, & quod pie creditis, vt etiam sapienter intelligatis, orate. Et ad hoc ipsum enim, id est, vt sapienter intelligamus est vtiq; liberū arbitrium. Nisi enim libero arbitrio intelligeremus atque saperemus, non nobis præciperet deus in scripturis, Intelligi

telligite ergo qui insipientes estis in populo & stulti, aliquando sapite. Eo ipso quippe, quo praeceptum & impera tum est, vt intelligamus atq; sapiamus, obedientiam nostram requirit deus, quae nulla potest esse sine libero arbitrio. Sed si possit hoc ipsum sine adiutorio dei per liberum arbitrium fieri, vt intelligeremus, & saperemus, non oraremus deum, dicentes. Da mihi intellectum, vt discam mãdata tua. Neq; in euangelio scriptum esset, Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Hactenus Augustinus in epistola ad Valentinum. Et in epistola sequẽti ad eũdem Valentinum. Sana fides catholica, inquit, neq; libe rum negat arbitrium, siue in vitam malam, siue in bonam, neq; tantum tribuit eidem, vt sine gratia dei valeat aliquid, siue vt ex malo conuertatur in bonum, siue vt in bono perse ueret, proficiat, siue vt ad bonum sempiternum perueniat, vbi iam non timeat ne deficiat, addens beatissimum Cypri anum super orationem dominicam ostendere omnia quę ad mores nostros pertinent, quibus recte viuimus a patre nr̃o, qui est in coelis esse poscenda, ne de libero pręsumentes arbitrio a diuina gratia decidamus. Plane vides resolutionẽ beatissimi Augustini explanantis catholicę fidei regulam, super gratia & libero arbitrio consistere in huiuscemodi pũctis. Primum liberi arbitrij esse hominem, sed ante gratiã nihil boni posse, nec cogitare, nec operari, & idcirco ipsũ sine grã nõ posse conuerti ex malo in bonum, vt fiat homo iustus, q fuit impius, qa deus est, q pręuenit hoẽm seminan do talẽ cogitationẽ, talẽq; fidei spiritum, q̃ iustificet gratis absq; vllis meritis pręuijs. Et idcirco in errorẽ dãnatũ eos cadere, q putãt ꝓpter aliqd meritũ humanũ dari grãm, quę liberat hoẽm p Iesum Christũ. Deinde hoẽm iã conuersum & dei grã iustificatũ posse ex libero suo arbitrio deficere, & a diuina grã decidere. Et iccirco illũ oportere orare assidue, vt in huius vitę pi̾culis, et sub põdere corruptibilis carnis, adsit illi de⁹ a dextris, auxiliari⁹. Postremũ in dãnatã hęresim eos cadere, et manifestissimis scripturis sacris cõtradicere, q putãt qñ ad iudiciũ dñs venerit, nõ iudicari hoẽm secũ dũ opa sua, q iã p ętatẽ vti potuit libero volũtatis arbitrio. Soli enĩ paruuli, inquit, q nõdũ hñt opa ꝓpria, vel bona, vel mala secundũ solũ originale peccatum damnabuntur,

quibus per lauachrum regenerationis non subuenit gratia Saluatoris. Cæteri autem omnes, qui iam vtentes libero ar bitrio propria peccata originali peccato insuper addiderũt, si de potestate tenebrarum per gratiam dei non exuuntur non solum secundum originis, verum etiam secundum proprię voluntatis merita iudicium reportabũt. Boni vero nõ solum ipsam bonam voluntatẽ per dei gratiã sunt assequuti, sed etiam secundum suæ bonę voluntatis merita premium consequentur, & sic defendendo gratiam & liberum arbitrium ostenduntur scripturæ, inquit Augustinus, verissimę esse. Deinde sanctus Prosper venerabilis Augustini discipulus, tradens contra Cassianum duodecim definitiones catholicas super gratia & libero hominis arbitrio, secundum doctrinam eiusdem Augustini ad eũdem Cassianum sic loquitur, Christiana, inquit, corda nullo modo suscipiũt, quod persuadere conat' es eos videlicet, qui gratia dei sunt quod sunt, nec laudem vllã habere nec meritum, & partem Christianorum saluatam ab eo, qui venit saluare quod perierat, partem vero esse susceptam. Insaniam istam superbę eleuationis discipuli Apostolicæ doctrinæ horescunt docentes, quod in toto ecclesiæ corpore, atq; in singulis membris, qđ mortuum erat, viuificantum est, quod captiuum fuerat redẽptum est, quod erat cæcatum, illuminatum, quod perierat quęsitum est, quod errauerat inuentum est. Nec secundum nouam traditionem Christus aliorum est Saluator, aliorum susceptor, nec merito, nec laude priuãtur, qui a deo accipiunt id quo ęterna mereantur bona, tantoq; beatiores sunt, quanto pauciora habuerant, quæ ipsorum sunt, & quãto plura, quę dei sunt, id est, tanto sunt iusti beatiores, quanto plura opera ex dei gratia habent, & quanto pauciora habent opera, quę ipsorum sunt, id est, ex proprijs viribus facta, sine dei gratia. Neq; conturbet nos superbientium hominum inepta queremonia, qua liberum arbitrium causantur auferri, si & principia & profectus & perseuerantia in bono vsq; in finem dei dona esse dicuntur, qm̃ opitulationes diuinę gratiæ stabilamenta sunt voluntatis humanę. Volentes oramus, & tñ misit deus in corda nostra spiritum clamantem abba pater. Volentes loquimur, & tamẽ, si pium sit, quod loquimur, non sumus loquentes nos, sed

ſpiritus patris noſtri loquitur in nobis. Volentes operamur ſalutem noſtram, & tamen deus eſt, qui operatur in nobis velle, & operari pro bona uoluntate. Volentes diligim⁹ dominum & proximum, & tamen charitas ex deo eſt diffuſa in cordibus noſtris. Volentes credimus, & tamen fides ex deo eſt, Hæc Proſper. Vides plane per dei gratiam, nec uoluntatem auferri, nec merita bona tolli nec opera deſtrui. Vnde & eccleſia catholica vbiq; diffuſa ſemper intellexit ex ſcripturis ſacris per Adæ peccatum perijſſe libertatem quidem habendi plenam cum immortalitate iuſtitiam, qualis in paradiſo, & idcirco naturam humanam nunc abſq; gratia non eſſe liberam ad bene iuſteq; viuendum, ſed non ob id perijſſe prorſus liberum arbitrium, quo libere viuimus. Nam liberum arbitrium vſq; adeo, inquit Auguſtinus, in peccatore non perijt, vt per illud peccent omnes, qui peccant, & maxime hi, qui cum delectatione peccant, & amore faciunt, quod eis placet, quemadmodum per omnem locum contra Pelagianos idem pater venerabilis docet, & ſignanter in libro contra duas epiſtolas Pelagianorum, capite quinto. Peccato Adę, inquit, liberum arbitrium de homine perijſſe, non dicimus, ſed ad peccandum valere in hominibus ſubditis diabolo. Ad bene autem pieq; viuendũ non valere, niſi ipſa uoluntas hominis dei gratia fuerit liberata, & ad omne bonum actionis, ſermonis & cogitationis adiuta. Huiuſcemodi autem dogmata, quemadmodum patebit ex infra dicendis, fuerunt omnium eccleſiaſticorum patrum ſacræq; theologię interpretum ab origine naſcentis eccleſiæ ad hęc vſq; tempora inuiolatæ ac incontaminatæ ſententiæ, quas ſi attendiſſent hæretici non tam immodeſte, non tam elato ſpiritu in dubiũ reuocaſſent ea, quę venerãda nobis tradidit antiquitas. Hæc igitur in genere ſufficiant.

¶ *Sequitur secunda huius capituli pars, in qua ex similitudinibus rerum corporalium declaratur modus, secundum quem deus suæ gratiæ auxilijs iuuat liberum hominis arbitrium.*

TOTA scriptura ē plena tropis, metaphoris, et parabolis succurrentibus imbecillitati intellectus humani, vt ex imfimis & corporalibus rebus assuescat in superiora ascendere, & ex visibilibus rebus spiritualia intelligere, quod cum spiritus sanctus in diuersis agat spiritualium rerum mysterijs, maxime tamen id solet facere, vbi agit de gratia & auxilijs dei miserentis & adiuuantis, explicans gratiam hanc & auxilia per diuersa adminicula, quibus homo in externis suis motibus, paratiōibus, & actionibus adiuuatur. Proinde vt labor nr̄ iuuet etiā paruulorum studia qui minus sunt capaces ad intelligendum ea, quæ per dei gratiam & auxilium intus fiunt in anima, Sciendum est quod multipliciter intelligere seu concipere possumus deū per gratiam seu per auxilium suum gratuitum adiuuare liberum hominis arbitrium. Vno modo, vt concipiatur huiusccemodi gratię auxilium esse tanq̄ organum quoddam seu instrumentum aut talentum aut indumentum aut aliud quoduis desuper datum quo posset homo libere vti, aut non vti. Veluti si diceremus diuinæ gratiæ auxilium esse, veluti baculum quendam porrectum homini languido, quem ipse languidus si voluerit apprehendere poterit illi ceu sustentaculo innixus ambulare, & facere opera bona, quemadmodum dicebat Iacob, In baculo meo trāsiui Iordanē istū.

Et videtur huiusmodi adiuuandi modus fundari in scripturis sacris, quibus dona gratiarum significantur esse talenta quędam, quibus iussum est homini, vt operetur in eis, & ne abscondat pecuniam domini sui in terra, & ne segnis sit, aut otiosus, sed vtatur & non frustra videatur recepisse dei gratiam. Negotiamini, inquit Saluator, dū venio, & Apostolus. Fratres adiuuantes exhortamur ne in vacuum

um dei gratiam accipiatis. Item gratia eius in me vacua nō fuit, vacua, id est, inanis, inutilis. Sed plus omnibus laboraui. Vnde solent nonnulli similitudine quadam ostendere, dicentes deum in donatione gratiæ sese habere periude atq; mater, quæ pomum offert oculis filij, vt hoc inuitatus filius petens pomum accurrat & accipiat. Neq; voluit mater pomum dare ob id quod filius, qui nihil de illo cogitabat voluit accipere, sed econtrario ob id voluit filius accipere, quia mater coram oculis obtulit quod dare voluit. Sic & videtur Augustinus super Ioannem declarasse auxilium gratię, declarans verbum Christi, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum, ostendis, inquit, oui ramum viridem, & trahis illam vt accurrat. Cęterū & secundū venerabilē presbyterū Ancelmū solet dici gratiam dei esse sicut vestem gratis oblatam pauperi, qui etsi vestem ex sese non habeat, eius tamen est acceptare & non acceptare oblatam, & accepta veste voluntarie vti, & non vti. Scriptura quoq; maxime videtur huic similitudini conuenire, quę auxilium dei assimulat armis aut vestibus, quibus induamur. Induite vos, inquit, armatura dei, & iterum. Induamini dominū nostrum Iesum Christum. Huc videtur tendere parabola euangelica, Amice quomodo huc intrasti, non habens vestē nuptialem. Hanc autem Augustinus interpretatur esse charitatem, quæ iuxta Pauli apostoli doctrinam inter charismatum gratias est eminentissima. Secundum hanc quoq; doctrinam videtur declarasse auxilium seu gratiam dei vetustissimus theologię interpes diuus Dionysius in libro de diuinis nominibus ostendens exemplis duobus, quonā pacto ad deum conditorem nostrum attollimur. Primum est, Si intelligatur lucidissima catena ex summitate cœli ad nos vsq; suspensa, quam semper manibus vicibus alternantibus in altiora porrectis conemur apprehendere, videmur quidem tunc illam catenam deorsum mouere, quasi deum ad nos manentes immobiles trahere, sed reuera nosipsi potius illius catenę adminiculo subleuamur, illique inhærentes non deum ad nos trahimus, sed nosmetipsos trahimus ad deum, qui manens immobilis, nos ad sublimiores illustrium radiorum fulgores promouet.

Secundū

Secundum exemplum. Si nauim ingressi manibus teneam⁹ funes nauticos ex saxo aliquo in litore fixo ad nos vsq; extentos, eorumq; nitamur auxilio, trahentes toto corporis nisu, huiusmodi tractione non saxum ipsum ad nos ducimus, sed ediuerso nosipsos vna cum naui ad saxum protrahimus, Ita sedulo piarum orationum studio nosipsi propinquamus ipsi deo, qui manens in se fixus atq; immobilis vbiq;, est præsentia & virtute extra omnia & intra oia.

Iste autem modus adiuuandi, & si vtcunq; manu ducat humanum intellectum ad cognoscendum dei gratiam esse gratuitum quoddam donum, non plane tamen manifestat aut declarat gratiam auxilium quoddam dei miserētis, præuenientis, & adiuuantis liberum arbitrium, non deserentis, sed iugiter facientis liberum arbitrium recte atq; voluntarie operari & agere. Deus quidem sua gratia liberū mouens arbitrium quodāmodo sese habet, vt is qui claudo porrigit baculum vel sustentaculum, sed non omnino similiter. Nam is qui baculum porrigit abscedit porrecto baculo, & non amplius cooperatur ambulanti, deus autem suam nobis porrigēs grām, sp p̄sens secūdū grām adiuuat hoēm in oī ope bono. Prouidebā domino in cōspectu tuo semper, qm̄ a dextris, inquit, est mihi, ne commouear. Tenuisti manū dextram meā & in voluntate tua deduxisti me. Deinde nō is qui baculum porrigit, neq; baculus ipse mouet claudum aut languidum hominem, sed homo baculum mouet. Deus autem sua gratia mouet liberum hominis arbitrium ad omne opus bonum. Tertio posset quispiam huiuscemodi exemplis facile decipi, arbitrans aliquid boni tribuendum esse solius liberi arbitrij virib⁹, diuidit nēpe inter id quod ex gratia est, & id quod ex libero emergit arbitrio. Quamobrem magis conueniens erit similitudo, si is qui baculum aut manum porrigit languido, concipiatur porrecto baculo aut manu ad se trahere hominem illum languidum aut baculo aut brachio innitentē. Et ideo secundo modo auxiliū gratuitum, quo deus iuuat animam vt liberetur a peccato, & operetur bona, potest intelligi sese habere perinde atq; brachium seu funiculus, quo deus ad se trahit ac rapit rationalem animam, quemadmodum si homini lapso in puteum porrigatur funiculus, cui homo ipse lapsus si voluerit inhærere

atq;

atq; inniti, Iam deo trahente funiculum, homo ipse extra puteum erigitur, sublevatur atq; attollitur, qui iam erectus potest ambulare. Secundum hanc consuetudinem crebro loquitur scriptura, quemadmodum dicit dominus deus in Osee, Ego quasi nutricius Effraī portabam eos in brachijs, & nescierunt, quod curarem eos, in funiculis Adam trahā eos. Sic loquitur Christus, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Vnde & deuteronomij primo ad populum Israheliticum, ait scriptura. Portauit te dominus deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum in omni via, per quam ambulasti, donec veniretis ad locum istū. Proinde & scriptura videtur commonuisse humanam naturam, vt nos adhęreamus ipsi deo, nitamurq; & maneamus in ipso, qui nos ad se non inuitos, sed voluntarios gratia sua trahat ad se. Sic beatus Augustinus libro .2. de libero arbitrio opus gratię declarās, tradit eos, qui sponte ceciderunt, non posse etiam sponte surgere, sed oportere ipsos porrectā sibi dextram, id est Christum fide firma tenere. Quod sane testimonium adeo approbat Augustinus, vt & ipsius meminerit in primo suarum retractationum, dicens se in libris de libero arbitrio conscriptis contra Manichęos non omnino tacuisse de gratia contra Pelagianam hæresim, quæ tunc nondum exorta fuerat. Vnde & talem viam intelligendi gratiam sacra scriptura crebro inculcare videtur, ponens deum porrigere nobis manus suas adiutrices. Extendi, inquit, ad te manus meas, & non fuit qui apprehenderet eas. Item, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. Hæc autem via, tametsi magis, q̄ præcedens, congruat ad commonstrandam, atq; declarandam dei gratiam, qua operamur bona, non plane tamen introducit nos in cognitionem diuinę gratię dei assidue in nobis operantis. Possemus nēpe ex hac via facile in errorem duci, Primum arbitrantes nos ex viribus nostri arbitrij posse apprehendere & tenere dextram, id est Christum saluatorem. Deinde possemus æstimare nos somniculosos ac otiosos & nihil operantes diuinitus ferri ac trahi a deo in omni opere bono, quemadmodum is, qui dormiens vehitur curru, aut naui fertur.

Proinde scire debes, quod deus sua gratia adiuuans li

berum hominis arbitrium,non prorsus sic sese habet, quem admodum is, qui brachium porrigit, quod oblatum si voluerit potest homo languid⁹ extendendo manum volūtatis suæ,accipere. Nam & ibi aliquid fit ab homine languido, quod non ab illo fit qui brachium aut funem porrigit. Videre enim huiusmodi brachium,deinde & velle atq; conari ad apprehendendum illud,postremum & extendere manus ad ipsum non fit ab eo,qui corporale nobis porrigit brachium,sed ꝓprijs fit naturę viribus illius solius,cui datur auxilium. Homo autem peccator adeo est excæcatus, adeoq; obstrictus peccati vinculo nascitur, natusq; ad adultam perueniens ętatem ita infirmatur, vt neq; videre valeat salutis suę brachium,neq; manū voluntatis suæ extendere, neq; in accepto brachio ambulare,nisi de⁹ sua misericordia,sua gratia suisue auxilijs hominem peccatorem illuminauerit,erexerit,traxerit,sanauerit, & iā sanatū adiuuerit ac duxerit. Nō poterit igit̄ similitudo hęc in oībus cōuenire actiōi seu motioni,qua deus sua gratia pręueniēte trahit atq; illuminat,idemq; sua gratia subsequente ducit & adiuuat. Diuidit etiam via hęc inter opus bonum,quod sola fit gratia,& illud,quod a solo fit volūtatis arbitrio. Nēpe extendere manum,atq; apprehēdere porrectum sibi funem aut brachiū a solo fit languido homine in puteum lapso. Tractus autem, quo iam ipse innix⁹ brachio sursum fertur ac trahitur a solo fit trahente,qui trahit ipsum languidum aut lapsum hominem brachio aut funiculo innitentem. Tertio modo gratia,qua deus mouet liberum hominis arbitrium potest concipi sicut lumen quoddam exęquo omnibus oblatum defluens a deo immēso luminis fonte,vt videlicet intelligatur deus se habere,vt sol lumen administrans, et gratia sese habere ad liberum arbitrium perinde atq; corporale lumen,quo manifestata via sese habet ad corporis visum. Et hic modus cōcipiendi gratiam reperitur in pluribus scripturę locis,quibus grā nomine lucis,aut luminis designatur. Dicitur enī dominus noster Christus in mundum missus ad illuminandum eos,qui in tenebris et in vmbra mortis sedent. Vñ dicitur lumen ad reuelationem gētium. De quo iam ante pręnunciauerat propheta, Habitantib⁹ in regione vmbrę mortis lux orta est eis. Proinde & scriptura admonet,vt ambulemus

lemus in lumine dei nostri. Item accedite ad eum, & illumi namini, appropiquate deo, & appropiquabit vobis. Et hāc viam cōcipiendi gratiam diuus tradit Dionysius libro. 4. de diuinis nominibus. Quemadmodum, inquit, sol iste corporalis non cogitatione aut electione, sed eo ipso quod est, illuminat omnia, quæ pro modo suo participationē luminis admittunt, Ita & summum bonum solem superans, ipsa sua substantia omnibus, quę sunt, ꝑ captu cuiusq; diffundit totius bonitatis radios. Hactenus ille. Item Origenes homilia. 2. super Gene. Sicut sol, inquit, præsens ē oculis etiam cæcis, ꝗuis cæci recipere lumen non possunt, Ita & Christus lumen præstat mentibus nostris, & illuminabimur si non cæcitas mentis impediat, quod etiam si accidat, nos esse cæcos, Primum oportet nos sequi Christum clamantes & dicentes, Miserere nobis fili Dauid. Hoc quoq; videtur significasse euangelista, Lux in tenebris lucet, & tenebre eā non comprehenderunt, Erat lux vera, quæ illuminat omnē hominem venientem in hunc mundū. Quod tractās Chryso. sibi obijciens, Si Christus verum lumen, inquit, illuminet omnem hominem, quonā pacto tot homines sine lumine permanent, neq; omnes Christum cognoscunt, Respondet. Illuminat, quantum in ipso est. Si qui vero sua sponte oculis conniuentibus ad huius lucis radios dirigere noluerint, non ex luminis natura in tenebris manent, sed malitia sua, qui sponte sua tanto sese dono indignos reddunt. Pro eadem sententia Cypria. in epistola ad Magnum. Dies si super oēs nascitur, & sol super oēs pari & ęquali luce diffūditur, quanto magis Christus sol & dies verus in ecclesia sua lumen vitæ æternę pari æqualitate largitur, cuius æqualitatis sacramentum videmus in Exodo esse celebratū, cum de cœlo manna deflueret, & futurorum pręfiguratiōe, alimentum, panis cœlestis ostenderet cibum esse Christi venientis, illic enim sine discrimine vel sexus vel ætatis gomor a singulis æqualiter colligebatur. Vnde apparebat Christi indulgentiam, & cœlestem gratiam per Christum secuturam æqualiter omnibus diuidi, sine sexus varietate, sine annorum discrimine, sine acceptione personę super omnem dei populum gratiam spiritualis muneris infundi. Hactenus Cyprianus.

Sunt aliæ ſcripturæ multę ſecundum modum iſtum dei gratiam declarantes, de quibus latius in alijs. Sed hęc via quãuis multum ducat nos in gratię cognitionẽ, non tamen per omnia ſimilitudo quadrat. Nam & ex illa corporali ſimilitudine facile ſumeretur occaſio erroris, quo putaretur dei gratia omnibus ex æquo eſſe oblata, vt effectus quidam naturalis, ad quẽ omnis homo in hac vita poſſit ſuæ mentis oculos conuertere, perinde atq; lumen ſolis omnium hominum oculis proponitur, ſed hoc non ita eſſe, patet ex ſcripturis ſacris. Primum quidem. Nam naſcunẽ omnes homines oculis ad gratiam prorſus clauſis, & nube peccati obuelatis, quam ſane peccati nubem non poteſt homo ex ſemetipſo tollere. Deinde miſericors deus huiuſcemodi tollens nubem non naturaliter, quemadmodum ſol, ſed miſericorditer agit ſecundum diuitias gratiæ ſuę ex ęqualiter indiſpoſitis & indignis, ſuos ſegregat electos. Tertio, via hæc non omnia facit manifeſta, quæ ſunt officia dei per ſuam gratiam miſerentis & ſaluantis. Gratia enim Chriſti ſaluatoris non ſolum illuminat, ſed & hominem iã illuminatum, id ẽ, iuſtũ & Chriſtianũ aſſidue iuuat & deducit in hac vita adhuc languidum & claudum. Præterea deus adeſt bonitate ſua generali ſingulis reb⁹, eas in eſſe cõſeruans, & ſecundum vniuſcuiuſq; captum dirigit, permittens eas ſuos agere motus ſecundum vires & inclinatiões acceptas. Sed hæc luminis pręſentia generalis bonitatis nõ eleuat res ſupra ſtatum naturæ debitum. Deus autem ſua gratia ſuos electos ab originali vel actuali culpa liberat, ſic liberatos ſupra ſtatum naturę debitum eleuat, faciens eos dignos ſe, ſicq; dignificatos iuuat, nõ pmittẽs illos agere ſecũdũ vires & inclinatiões proprias naturę iã vitiatę, quas habent non a deo naturam inſtituente, ſed a libero arbitrio naturã vitiante. Ego, inquit, elegi vos de mundo, & poſui vos, vt eatis, & fructum afferatis, quo verbo ſaluator docet a ſua gratia eſſe non ſolum ſegregationem hominum ex conuerſatione mundana, ſed & homines iam ſegregatos ex eadem ipſius gratia facere fructus bonorum operum. Deus ſi iam permitteret totum hominum genus abſq; gratia ſaluatoris abire ſecũdum ſuas ipſorum voluntates aũt vires poſt lapſum naturæ debitas, nemo ſaluus eſſet, omnes enim in

tene

tenebris nascunt, in tenebris habitant, & in vmbra mortis sunt, donec ille qui venit saluare quod perierat, prçueniens nos sua misericordia, lumen suç gratiæ administrauerit & aperuerit mentis nostræ oculos, quibus videamus calamitatis nostrç miseriam, & finem nostrum beatificum, nostrçq; salutis viam, & videntes diligamus & ambulemus in ea.

Pro oĩbus ergo modis concipiendi ac intelligendi gratiam Christi saluatoris, de hac enim præsens est doctrina. Sciendum est quod deus naturam humanam instituens, oĩbus in Adam dedit gratiam & vitam æternam, sed Adam peccans omnibus est spoliatus, vitam perdidit, & in mortẽ cecidit, & ita omnes declinauerunt simul, & inutiles facti sunt, omnes in Adam facti sunt cæci, seu ignari viæ salutis, claudi & captiui ad bonum opus çternæ salutis infirmi. Et ita q̃uis lumen gratiæ coram oculis sit, non recte tamen videmus neq; recte ambulare valemus nisi illuminati & a peccati vinculis liberati fuerimus per gratiam Christi redemptoris. Deus itaq;, quantum in se est, naturam humanã instituens, omnibus dedit lumen, sed iniquitates vestrç, inquit propheta, diuiserunt inter vos & deũ vestrũ, & peccata vr̃a absconderunt faciem eius a vobis. Hæc aũt nisi intellexeris, & syncera fide credideris, sentẽtias scripturæ sacrç & sanctorum patrum intelligere non poteris. Ex his facile perpendes, quod oculorum est vitiũ, non dei culpa, si non illuminentur oẽs, siquidẽ oẽs habent gratiæ impedimentũ, quod non est a deo patre, sed datum ab humana voluntate, quod sane impedimentũ nõ tollitur, nisi a deo excitante, & miserente. Secundũ hũc ergo intellectũ interpretandũ est verbum Chryso. superius allegatum, quç sane interpretatio patet ex homilia .34. super Ioannem. Lux ipsa solis omnibus, inquit, adest oculis mortalium, sed ipsi luci non omnes adsunt oculi, nempe qui excæcati sunt, aut palpebris obuelati, non percipiunt ipsam lucem etiam prçsentẽ, & vt ita loquar, externam oculorum superficiem sua claritate perfundẽtem, Lux in tenebris lucet, inquit euãgelista Ioannes, & tenebrç eam non comprehẽrunt. Ad testimonium autem Cypriani patet quid sit dicẽdum ex suis ipsius verbis, loquitur enim de gratia baptismali, quæ çqualiter donatur omnibus, qui vera fide baptizantur, nec deserit quemq̃

rit quemquam, nisi volentem, negligentem, & deserentem. Proinde & mox post allegata verba subiecit Cyprianus, docens plane quod eadem gratia spiritalis, quæ æqualiter in baptismo a credentibus sumitur conuersatione atque actu nostro, vel minuitur, vel augetur. Hanc quoque sententiam approbat scripturæ sacræ exemplum per ipsum Cyprianum adductum. Deus etenim non æqualiter pluebat manna super omnes homines, quia non omnibus pluebat, non Aegyptijs, non Babylonijs, non cęteris infidelibus, sed Israhelitis, qui iam mare rubrum transierunt. Transire autem mare rubrum, quod significat baptisma dei, contigit ipsis ex gratia dei, & misericordia. Ipsius ergo diuinę misericordię est, si dignetur illuminare interiorē mentis visum, dirigere ad regenerationis gratiā, & deinceps adiuuare liberū arbitriū, & vt secundū cōsilia & desideria dei agat, nō secundū ꝓprias affectiones, q̃tūlibet enim illuminetur homo vt videat, tñ in medio laqueorū habitat, et inter medias tenebras ambulat. Proinde nisi gratiæ dei in se operanti, suggerenti, atq; inuitanti cooperetur & conetur ex gratiæ donis acceptis sollicite ambulare, non est permansurus in gratia. Si ad tenebras vanitatum huius sæculi conuertat oculorum aciem, non effulgebit ei gratiæ lumen. Sic loquitur Origenes de his, qui fuerant iam gratia vtcūq; pręuenti. Quemadmodū cęci, qui tametsi Iesum nondū viderant, tñ eū iam audiebāt prætereuntē, & ideo clamabāt, Miserere nobis fili Dauid, qui nō potuissēt ex interno corde sic orare, nisi cognouissent Iesū Nazarenū præterire, aut ipsis coram esse. Sicut ergo Iesus corporaliter transiēs sua misericordia fecit sese corporaliter ꝓpinquū cęcis, q illū transire audiētes poterāt clamare & orare, Ita & sua misericordia deus pręuenit nos, & pulsans ad ostiū facit se aliquantulū audiri, quibus fit, vt iā eū sentientes prætereuntē in potestate habeamꝰ accedere & clamare, vt illuminemur, iustificemur, & iustificati iam magis magisq; proficiamus. Et per hoc patet intellectus scripturarum, quibus admonetur liberum arbitrium hominis accedere ad deum, & appropinquare illi, vt illuminetur. Et ideo ex hisce & similibus scripturis non est cōcludendum liberum arbitriū

ex

ex sese posse accedere & appropinquare illi, sed potestas li-
beri arbitrij iam misericorditer præuenti designatur, & gra
tia dei subsequens commendatur. Potestas liberi arbi-
trij designatur in hoc, quod ipsa mens iam diuinitus mota
& excitata, sentiens adesse Iesum Saluatorem, & vtcunque per
cipiens præsentem esse medicum, qui paratus est sanare &
illuminare, potest ostium cordis aperire, pulsare, orare, cla-
mare. Atque ita gratia dei subsequens commendatur, dum
significat illuminatio esse in donantis dei potestate, et ab illo
nos aperientes oculos accipere eam. Accedimus ergo ad eum libe-
ro nostro arbitrio, sed vt liberum arbitrium sic velit accedere, ipse di
gnatus est facere, vt accederemus, ipse exhortatus est, ipse suum
lumen aspersit, vt magnifice & diuine se sequi possimus.
Et ita omnia opera nostra bona, quibus deus in scripturis sacris gra
tuitam aliquam facit promissionem, sunt inchoata per mi-
sericordiam dei præuenientem, vt in nullo gloriemur, quia
ex nobis nihil boni est tanquam ex nobis. Vnde omnes o-
rationes hominum, aut petentium fidem, charitatem, spem,
aut desiderantium illuminari, conuerti ad dominum, aut
postulantium habere sapientiam, intellectum proficientium,
sunt eorum, qui vtcunque iam habent initia quædam eorum,
pro quibus orant, quia desiderant vt magis habeant & au-
geatur id quod habent. Nemo cupit credere in Iesum Chri-
stum, nisi qui iam vtcunque credit, quomodo enim cuperet cre
dere, nisi arbitraretur fidem in Iesum Christum esse veram.
Nemo quippe desiderat falsa pro veris credere. Vnde iusti iam
calore fidei accensi dicebant, Domine adauge nobis fidem. Pro
inde & saluator eos beatos iam prædicat, qui esuriunt &
sitiunt iustitiam, id est, qui desiderant iustificari. Nam sicut
esurire signum est bonæ valetudinis, ita & desiderare panem
spiritualis vitæ, fidem videlicet, spem & charitatem, est spiri
ritualis sanitatis indicium. Vnde & hac ratione propheta in
singulis ferme psalmorum locis adhuc sibi petit dari, quod
iam ante sese habuisse professus est, habens fidem spem &
dilectionem. Hæc nihilominus sibi quotidie postulabat,
quando in hac vita, neque arbitrabatur se apprehendisse, neque
perfectum esse, sed semper aliquid sibi deesse, quia in hac vi-
ta bonarum rerum nulla facietas. Proinde quanto plus proficie
bat, tanto amplius esuriebat.

Sed præ-

Sed pro intellectu huius tertij modi simul & præcedentium atque sequentium considerandū est, quod doctrina eorum, qui dicunt deum, quantum in se est, omnibus adesse, omnibus lumen suę gratię offerre, omnes adiuuare, eumque non abstrahere vlli homini auxilium suę gratiæ, intelligenda est., deū quantum in se est nullam rationalem creaturam excludere a sui luminis communicatione, neque vllū posuisse luminis sui impedimentum, veluti cum dicimus, deus vult istum saluum fieri, quantum in se est, nihil aliud dicimus, quam quod deus vult illi dare naturam ordinabilem in salutem, nihil in natura faciens, per quod a salute impediatur. Sunt & alij harū scripturarum intellectus in superioribus satis explicati.

Est quartus modus dei gratiam concipiendi, secundū quem deus sua gratia iuuans hominem, potest intelligi sese habere ad liberum hominis arbitrium, sicut artifex sese habet ad instrumentum. Quemadmodum is qui scribit aut ligna secat, ad opus mouet calamum, aut securim, vel ferrā. Ita deus, inquiunt, nunc per causam naturalem, nunc per hominis voluntatem facit, quæcumque voluerit. Vnde solet dici, quod liberum hominis arbitrium operatur sub deo instar causę instrumentalis sub principali mouente. Videtur aūt hęc via intelligendi gratiam fundari in scripturis docentibus deum mouere hominem ad actionem & motum, illumque per voluntates nostras, sicut & per cęteras creaturas facere quicquid placuerit, quemadmodum enim homo facit calamum aut serram, facere, vt scribere, aut ligna diuidere, Ita & deus significatur in scripturis facere, vt nos faciamus. Ego, inquit deus, faciam, vt vos faciatis, vt ambuletis in præceptis meis. Ego faciam vos velle & operari, nec est qui potest resistere voluntati meæ. Vnde & dominus in Esaia propheta sese comparauit artifici secanti ligna, aut trahenti serram, voluntatem autem ipsius Nabuchodonosor, comparauit serræ aut baculo. Nunquid gloriabitur, inquit, securis contra eum qui secat in ea, aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? Habēt quidem ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatem. Similitudinem quidē, in eo quod liberum hominis arbitrium a deo recipiat, non vires solum seu possibilitatem operandi, sed & motū et actionem, qua fiunt opera bona. In hoc tamen est dissimilitudo, quod in

quod instrumentum non ex libero suo rationis iudicio, sed necessitate & vi quadam impellitur ab artifice, nullū hñs iudiciū, neq; de eo ad qđ fertur, neq; sup medio, p qđ fertur, libera vero hois aīa a deo recipit suauitatē quādā seu inclina tionē, qua ex pprio iudicio mouet̄ ex libera & spōtanea vo lūtate ad actum & motum. Diuinus enim spiritus inspirās charitatem, quamuis moueat rationalem animam contra carnis concupiscentiam, contra fomitis inclinationem, facit tamen quod rationalis aīa habeat deum sibi charum atq; dilectū, & moueatur ad obediendum illi ex ratiōis iudicio secundum rationalis voluntatis inclinatiōem & amorem.

Quinto, Deus sua gratia adiuuans honinem ad æternę salutis viam, potest concipi sese habere sicut is, qui trahit rationalem animam e tenebris, e luto peccati, e captiuitatis vinculis, monstrās veritatis lumen, statuens in statū libertatis, & illam eductam adhuc languidam & imbecillem, deducens inter medios hostium cuneos, donec ipsa videat deum deorum in syon. Et hic modus conducit plus cęteris ad plene intelligendā gratiā Christi redimētis. Proinde & passim per omnem scripturæ locum glorificamus deum, & benedicimus eum, quod illuminauerit, extraxerit, eripuerit, sanauerit, imo & viuificauerit nos habitantes in tenebris, & in vmbra mortis, quod liberauerit seu redemerit de carcere mortis æternæ, & vinculis peccati, quod deduxerit & ita adiuuerit nos iam liberatos, vt ambularemus in lumine dei nostri de virtute in virtutem, oramusq; iam educti deum assidue, vt ipse adsit protector, defensor, conseruator, vt vires adhuc infirmas & languidas deducat per vias rectas in vitam æternam. Quę sit autem rationalis animæ cæcitas, quis visus, quod spirituale lumen, quæ vincula, quis carcer, quę tenebræ in superioribus diximus, dum declarauimus dominum nostrum Christum, non ob id solum esse incarnatum, vt nos viam salutis doceret, aut exemplum nobis daret viuendi, sed etiam, vt liberaret atq; redimeret. Vnde & hac consideratione, in omnibus duci

monum insidias, suasiones, cæterosq; inuisibiles illorum laqueos. Sciẽdum est autem, quod de⁹ interdum operatur trahens, interdũ ducens. Aliud autẽ est trahere, aliud ducere. Qui trahitur, præuenitur, vt ex nolẽte volẽs fiat. Qui autẽ ducit̃ iã volẽs est, & sua spõte progrediẽs cooperat̃ ductori. Trahit̃ hõ cũ mutat̃ volũtas ei⁹ cũ venit ad Christũ. i. cũ incipit credere, q noluit credere. Ducit̃ aũt, cũ iã ex fide voluntate sua operat̃, ꝓgrediens de virtute in virtutẽ. Christ⁹ ait, Nemo potest venire ad me, nisi pr̃ me⁹ traxerit illũ, nõ dicit duxerit illũ, ne qs aliq̃ mõ, inquit Augu. volũtatẽ hõis credat præcedere pręueniẽtẽ dei grãm. Rursus neq; ait, nemo ambulare potest in semita mãdatorũ, nisi pr̃ meus traxerit illũ, ne voluntas in semita mandatorũ ambulans nil agere credat̃, sed nemo, inquit, ad me venit. i. nemo credit in me. Nemo ĩ cipit ĩ Christũ credere, vt Christian⁹ fiat, nisi de⁹ sua grã pręueniẽs illius volũtatẽ auersam & rebellẽ, misereatur eius. Iam aũt grã dei pręueniẽte tract⁹ atq; mutat⁹, volũtarie credit, volũtarie sacrificat & orat cũ propheta. Deduc me in semita mãdatorũ tuorũ. Sed audi quid seq̃t̃, quia ipsam, inquit, volui. Ecce pręcedit volũtas prophetę dei ductionẽ, sed & hanc ꝓphetę voluntatẽ precedit tract⁹ dei mutãtis volũtatẽ eiusdẽ prophetę. Dixi, inquit, nunc cœpi, sed hæc est mutatio dextrę excelsi. De⁹ ergo sua grã præueniẽs hoĩem trahit, dũ facit eũ credere, qui nõ credebat. Hõ quidẽ credit volẽs, & idcirco credere volũtatis est op⁹, sed suasio, inclinatio, mutatio, inuitatio, qua vocat̃, inuitat̃, & ita iclinat̃, vt ex fidei iustificãtis spũ & credat & velit cũ prius nollet, solius dei est op⁹. Solius dei est int⁹ vocare, spũm sanctũ fidei & charitatis infũdere. Nec est hic August. interpretatio cõtraria interpretationi Chryso. in homilia de cõuersione Pau. interpretantis. Qui trahit volentem, trahit humiq; iacentẽ ac manum porrigentem. Nam & hęc vera quidem est sententia, sed vt iuste sit volens manum deo porrigens, deus facit sua interna inspiratione præueniens omne bonum voluntatis nostræ consilium, & ex nolente faciens volentem. Ex corporalium igitur rerum similitudinibus cupientes intelligere spiritualia prius quatuor modos supra præfatos simul in istum quintum conferamus, omnes nempe si sane & secundum doctrinam Christianę fidei intelligantur sunt

vtiles

vtiles ad intelligendum dei gratiam,veruntamen in oĩbus hisce modis non est quo magis illustretur gratia Christi saluatoris,q̃ is secundum quem dicimus deũ esse spiritualem medicũ,ac ducẽ illuminatorẽ,quod ex multis quidem causis possumus cõsiderare. Prima,nã ductor,qui vitã & lumẽ p̃bet lãguido aut claudo in lutũ tenebrosũ lapso,porrecta manu erigẽs ac ducẽs illũ,primũ facit illũ videre ĩ quãta iacuerit fœditate. Deinde ostẽdit seipsũ tanq̃ adiutorẽ & liberatorem, qui sit paratus eripere illũ, atq; ita inuocatus erigit illum suis viribꝰ inualidum seu impotentẽ surgere. Tertio viam monstrat, qua ambulet. Quarto manu tenet illũ,subministrans vires,suauiter quoq; ducit eũdem, vt progrediatur,& ambulet recte. Hæc oĩa si consideremus suo mõ spiritualiter fieri in natura humana,quę non a conditore naturę deo,sed ex suę volũtatis arbitrio,facta est cæca,languida, & captiua,delapsa in peccati foueã, facilius poterimus deprehẽdere,qualisnam sit gratia Christi saluatoris. Cæterum & huiuscemodi spiritualis ducis gratia designata fuit in columna ignis per noctem, & in nube per diem, de quibus in Exodo legitur,Armati ascenderunt filij Israhel de terra Aegypti, Dominus autem præcedebat eos,ad ostendendũ eis viam per diem in columna nubis,& per noctẽ in columna ignis,vt dux esset vtroq; tempore. Sicut petra,vt inquit Apost.erat Christus,sic & mare rubrũ, in quo interficiuntur Aegyptij,erat sanguis Christi,in q̃ interficiuntur Aegyptij .i.expelluntur dæmones in nobis habitantes,nubes ab ęstu ꝓtegens,erat Christus,colũna ignis erat Christꝰ,Serpẽs ęneus,in quẽ spectãtes a serpentibꝰ vulnerati sanabãtur, erat Christus,manna erat Christus. Cõgrua igitur assimulatio fuerit,si Christus sua gratia cõcipiatur,vt rex,vt dux ex sua misericordia illuminãs,liberans,& sanans eos, qui sub Aegyptio Pharaone diabolo sunt captiui ac lacerati serpentum infernalium morsibus seu criminibꝰ, q̃bus aĩa vulneratur, & vt dux iã liberatos deducẽs inter medios hostiũ cuneos, dicẽte scriptura, Dux fuisti in misericordia populo tuo, quẽ

Secundo. Modus iste, quo concepimus deum sua gratia esse nostrę voluntatis ducem, confert ad intelligendũ, quod cor hominis in se vagum, prorsus varium & mutabile spiritu sancto tanq̃ sessore, leniter & suauiter ducitur, immisso in ipsum diuinæ gratiæ freno, quo deus suauiter trahit & gubernat mutabilem atq; indomitam hominis voluntatem. Vnde Augustinus lib. 3. Hyponosticon. Recte arbitror, inquit, liberum arbitrium iumento comparari, dicente propheta, vt iumentum factus sum apud te, gratiã vero sessori, quia sicut iumentum animal viuacissimum, vt dometur ad opus homini necessarium de armento vagum apprehenditur, & incipit pro industria domantis ad illius incedere voluntatem, ita & liberum hominis arbitrium gratia apprehenditur de armẽto luxuriæ sęculi, vt deposita prauæ conuersationis fœditate, hmmilietur, & ad obediendũ in opus domino necessarium, corrigatur. Sicut enim iumentum immisso freno sessoris manu regitur, vt iter rectum secũdum sessoris voluntatẽ possit incedere, donec ad locũ veniat destinatum, Ita & liberum arbitrium spiritu sancto apprehensum freno gratiæ illius mansuescit, vt cursim siue leuiter incedat ad voluntatem illius cuius frenis agi, summa libertas est, quod si petulantia calcitrare voluerit, & sessorẽ deijcere, plęrumq; etiam calcaribus, id est, flagellis ceditur. In eadem sententia videbis esse Hieronymum, in epistola quadam ad Saluiam, Nostrum, inquit, Christi amore lasciuiæ iumentum restringere, vt sessorem spiritum sanctũ moderato atq; composito portet incessu. Sicut ergo sessores equites dirigunt equos, vt composito progrediantur incessu ad destinatum terminum, Ita spiritus dei bonus præsidẽs libero hominis arbitrio dirigit atq; deducit ipsum, vt progrediatur in via salutis, de virtute in virtutem. Et quemadmodum equus non solum dirigitur, sed & ipsum portat sessorem, Ita liberum nostrum arbitrium non modo dirigitur a diuino spiritu, sed & ipsum etiam diuinum spiritum portat, vt sessorem quendam insidentem. Verum vt hęc faciat recto & composito incessu operatur spiritus ipse. Nam liberum arbitrium deferre atq; portare diuinum spiritum, non est aliud, q̃ ipsum a deo tractum, deo adhærere, vt in illo manens, recte viuere, & operari valeat, & ita liberum arbitriũ

non

non modo tenet deum & gratiam eius, verum etiam tenet ab illo. Tertio, Modus iste quo concipimus deum esse liberi arbitrij lucernam, solem, & ducem facit nos intelligere deum præuenire hominem, prębendo lumen fidei, & deinceps adiuuare hominem sic præuentum, vt & ipse homo etiam agat, vt in lege dei ambulet, dicente deo in scripturis, Ego faciam, vt vos faciatis, & in præceptis meis ambuletis, & alibi, Non vos me eligistis, sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Cum dixit non vos me elegistis, sed ego elegi vos, significat lumen suæ gratię pręuenire hominem. Cum adiecit & posui vos vt eatis & fructū afferatis, significat hominem sic pręuentum lumine fidei, cooperari deo, & facere fructus dignos, id est, opera bona deo grata. Non dixit, Ego elegi vos, vt in vobis ego solus operer, vobis nihil operātibus, sed ego, inquit, posui vos, vt eatis & fructum afferatis, hoc est, mea electione feci vos ire, & fructum facere. Itidem quoque plane significat propheta, Beatus vir, inquit, cuius est auxilium abs te, & insinuans quod ipse vir, dei auxilio operetur, cōtinuo adiecit, Ascēsiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum. Et ne suis viribus se putet ascēdere, benedictionē, inquit, dabit legislator, plane insinuās, quod legifer noster Christus, non solum docet legē, qua sciamus quid facere debeamus, sed & desuper pluit benedictionem & suæ gratiæ rorem. Cum ergo is, qui ducitur ita agatur, vt etiam agat, congruum est intelligere deum esse nostri arbitrij ducem in opere bono. Quarto. Modus iste quo agnoscimus deum in omni actione bona, vt liberi arbitrij lucernam ac ducē, docet nos intelligere, quod deus sua gratia adiuuās hominē, neq; cogat liberum arbitrium, neq; impellat necessitate, neq; impediat potestatem libertatis illius. Is nempe qui ducit in via, ita agitur, vt suauiter & leuiter etiā suæ progressioni cooperetur, habēs in sua potestate nō cooperari suo ductori, Sic & deus trahit rationalē animam, non cogens, non vim faciens, sed ita eum præparans, vt vo-

ope in illũ finem venit. Hac ratione in scripturis sacris prę destinatus dicitur hõ in ea, ad quæ nõ potest suis naturę viribus ptingere, cuiusmodi sunt grã & gloria, de q̃ latius in libro de concordia prædestinationis, & liberi arbitrij.

Quinto, Modus hic q̃ concipimus, vt gratuitũ liberatorẽ, & in operibus bonæ vitę nobis eũ ducẽ cõfert ad intelligẽdũ deũ quędã opari in nobis sine nobis, quędã vero opari in nobis cooperãtibus nobis. Illa deus operatur in nobis sine nobis, quæ ipse solus facit, quæ & nõ facit nos facere, veluti cũ intus vocat, ad cor hoĩs pulsat, excitat, fidẽ, spẽ, aut charitatem inspirat. Nõ enim homo in se operatur ista, vocatiõem videlicet, inspirationẽ, bonam cogitationẽ pręuenientẽ. Itẽ fidem, spem, & charitatẽ, cęterasq; virtutes, quas vt ait Au. deus in nobis sine nobis operat̃. Illa vero de⁹ facit in nobis, cooperantibus nobis quę ipse facit nos facere, veluti cũ nos iam fide, spe, et charitate renouatos facit credere, sperare, diligere, & seruare mãdata, hoc est, quod dicit Aug. vt velimus, vt credamus, deus operatur in nobis sine nobis. i. principia vocationis, scilicet & inspirationis, instinctus, cogitationes & virtutes, quibus incipimus velle & credere, deus operat̃ in nobis non cooperantibus nobis. Dũ aũt volumus & credimus, & ita volumus, vt operemur, nobiscũ operatur deus.

Sexto, Modus iste quo concipimus deum sua gratia esse talẽ, qui volũtati lucernam præbens, viã monstrat, & ducatum præbet, facit nos, & agnoscere nosmetipsos & deũ ipm, vt anima ad semetipsam conturbetur, dei vero memor consoletur, vt cũ propheta iam dicere valeat. Ad meipsum aĩa mea conturbata est, propterea memor ero tui. Vnde & hac ratione Pelagiani a sanctis patribus coarguũtur, q gratiam dei, non ducem, sed comitem dixerunt esse humanę voluntatis, nã econtrario rem sese habere, humanam videlicet voluntatem esse pedissequam, comitẽ atq; ancillã, Deum aũt sua grã esse ducem significauit propheta. Fortitudinẽ meã, inquit, ad te custodiã, quia deus susceptor meus es, et dux me⁹, & auxiliator meus, deus meus misericordia eius præueniet me, aperte insinuans nihil esse humanum, quod præueniat misericordiam miserentis dei, Misericordia, inquit, eius præueniet me. Septimo, Modus iste docet gratiam dei non esse possibilitatem, qua bene velle, & bene agere

possu

possumus, sed docet deum esse talem, qui sua gratia & auxilio, facit voluntatem bene velle, & bene operari, & ita deus non solum dat nobis posse bene velle, vt Pelagius credidit, sed & bonum velle & operari, secundum bonam voluntatem ipse facit. Proinde scripturę tradunt sanctos agi, moueri, atque deduci a dei spiritu, Qui spiritu dei aguntur, inquit Apostolus, hi sunt filij dei, aguntur, id est, ducuntur. Si spiritu, inquit, ducimini, non estis sub lege. Vnde Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio. Sanctis in regnū dei prædestinatis, non solū datur adiutorium, sine quo perseuerantes esse non possunt, cuiusmodi erat adiutorium Adæ datum sub innocentię statu, sed etiam datur eis adiutoriū, quo nō nisi pseuerantes sint, loquitur enim illis Augustinus, de prędestinationis, seu perseuerantię gratia, qua ex massa perditionis electi, certissima dei præscientia, & indeuiabili prouidentia liberantur, quicumque liberantur.

Octauo. Modus iste quo concipimus deum esse humanæ naturę lapsæ ducem, & liberatorem, docet quod quisque a Christo liberatus diuinę misericordię tribuere debet si eductus extra peccati seruitutem, in lege dei ambulat, & custodiat mandata illius, sed non ob id deo tribuere potest, si aut in lapsu maneat, aut iam erectus ceciderit, quemadmodum languidus & imbecillus non sibi, sed ductori suo tribuere debet, quod erectus ambulat, sibi autem tribuere debet si suauiter ductus nolens cooperari, in lutum denuo cadat. Quemadmodum ad cœnam magnam vocati, qui venire voluerunt, non sibi debent tribuere quod venerint, qa vocati venerunt, quę vocatio añ oē meritū operata est in eis voluntatem, qua venire voluerunt. Illi autē qui venire noluerūt non possunt in deū culpam reijcere, quod nō venerit, qui vt venirēt vocati, in libera habebant volūtate. Hęc Au. li. 83. quęstionū, quæst. 68. Deus pręterea tametsi quosdam vocare nolit, veluti infātes in vtero morituros, quibus non dat tempus, quo possint esse vocationis participes, non iniuste tamen agit si misereri noluerit, quia vbi denegatur misericordia & gratia, non potest esse iniusticia. Possit forsitan homo in deum conditorem habere aliquā querelæ rationem, si deus naturam humanam vulnerasset, fecissetque eam esse languidam, cæcam, infirmam, & captiuam.

Nunc au-

Nunc autem, quia deus ab initio condidit hominem rectū, ab omni captiuitate liberum, & ipse homo libero suo arbitrio sese ab hac rectitudine præcipitauit in hanc miseriæ conditionem, nihil est quod causetur deum in corde suo.

Nono, Modus iste quo concipimus deum esse rationalis animę lucem ac ducem, facit intelligere, quod deus non deserit hominem iam illuminatum & liberatum. Deus enī ꝗuis vt medicus quidam sanet animam, non tamen solum vt medicus sese habet, medicus nempe deserit languidū iam sanatum, suis eum relinquens viribus. Deus autem iustis hominibus est in via dux assiduus, dicente propheta, Prouidebam dominum in conspectu tuo semper, qui a dextris ē mihi, ne commouear. Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me. Si ambulauero in medio vmbrę mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Frustra nititur humana voluntas quicquam boni facere, si non duci suo innitatur. Quicquid ergo boni voluntarie facimus siue corde, siue verbo, siue opere, id deo duce facimus. Verum quia huiuscemodi rationalis animę deductio, non corporaliter, sed spirituliter est accipienda, dubitaueris fortasse, quid sit deum in omni opero bono, quod facimus esse humanæ voluntatis ducem. Respondemus. Deus sua gratia præueniens seminat salutis nostrę cogitatum, suggerit exhortationibus, monet exemplis, terret periculis, incitat miraculis, dat intellectum, inspirat consilium, illuminando, & fidei affectionibus imbuendo. Voluntas autem ad hoc prędictis excitatur præsidijs, vt diuino in se cooperetur operi. Ducit itaq; deus animam, cum facit eam voluntaria, & spontanea voluntate credere & diligere ex fide & charitate sibi obedire, vt delectabiliter, & spontanea voluntate incedat in mandatis domini, sicut in omnibus diuitijs. Quicquid enim diuinum auxilium diuinę charitatis circa nos agit, iam vsum habentes proprię voluntatis, id totum agit, vt nos faciat credere, quod indigeamus gratia Christi saluatoris, vt gratis saluos faciat nos sibi cōsentientes, volūtatesq; nr̄as ad delitias hui⁹ corporalis vitę affectas ablactet, & ad se prorsus vertat, inclinet, & amore suo afficiat. Hoc significauit propheta, cum orans pręmisisset, Deduc me in semita mandatorum tuorum, quia ipsam volui,

mox